













# BIBLIOTHECA INDICA

New Series, Nos. 301, 321, 322, 323, 324 and 334

## Collection of Oriental Works

Published under the Patronage of the  
Hon Court of Directors of the East India Company,  
and the Superintendence of the  
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

volume 71,2

**Sama Veda Sanhita with the commentary of Sayana Acharya**

Reprint of the edition Calcutta 1871–1878

**Biblio Verlag Osnabrück 1987**

Printed in W-Germany  
ISBN 3-7648-1077-7 (gesamte Reihe)  
ISBN 3-7648-1376-8 (Bd. 71)

# सामवेदसंहिता,

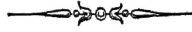
सव

कन्दार्चिकः,

तत्रापि अग्नेयैन्द्रेति पर्वहयात्मकः

अध्यायचतुष्कः प्रथमोभागः

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-सहितः ।



श्रीलक्ष्मी

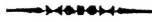
वङ्गदेशीयासियाटीक्-समाज्ञाभ्यर्थनया

अधीतवेद-“प्रज्ञकमन्नन्दिनी”-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामअभिभट्टाचार्येण

वङ्गसामगेन

टीकितो यथावसरं शोधितश्च ।



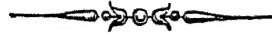
कलिकाता

गणेशयन्त्रे मुद्रितः

शकाः १८१७ ।



## ॥ आर्चिकस्य परिच्छेद-सूची ॥



परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ पावमानं पर्व ... (अथ पञ्चम-प्रपाठकान्तिमाः नवम- दशम-दशदात्मकाः १० ऋचः । तत्र ९ मे दश, १० मे दशेति)	१	( इति पावमानं पर्व—अथ पञ्चम- प्रपाठकीयाः शेषाः ऋचः २० + षष्ठ- प्रपाठकः समग्रः ८९ = सङ्कलनया ११९ ऋचः ) ।	
अथ षष्ठः प्रपाठकः ... = २ अक्षौ = ९ दशतः = (१मे दशति १० ऋचः, २ये १४, ३ये १९, ४ये १०, ५मे १२, ६ष्ठे ९, ७मे १२, ८मे १२, ९मे ८) ८९ ऋचः ।	४३	अथ आरण्यं पर्व ... = ५ दशतः = ( १मे दशति ९, २ये ७, ३ये १३, ४ये १२, ५मे १४ ) ५५ ऋचः ।	२४४
		अथ महाभामान्नः ...	१७१



## ॥ गेयगानस्य परिच्छेद-सूची ॥



परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ द्वादश-प्रपाठकीयो द्विती- याह्नः ( प्रथमाह्निस्तु ऐन्द्रे पर्वणि गतः ) .. .. .	२	अथ चतुर्दश प्रपाठकः ... = २ अक्षौ = (१६—२०) ६६ ।	५५
= ३१ सामानि ।		अथ पञ्चदश प्रपाठकः ... = २ अक्षौ = ( ३६—३० ) ६६ ।	८१
अथ तयोदश प्रपाठकः ...	१४	अथ षोडश प्रपाठकः ...	१४९
= २ अक्षौ = ( १८—२५ ) ७९ ।		= २ अक्षौ = (३९—३५) ७४ ।	



## ॥ कन्दार्चिक-परिशिष्टभूतस्य आरण्यगानस्य

### परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ अर्क-पर्व ... ..	३८७	अथ व्रत-पर्व ... ..	४६५
अथ प्रथमः प्रपाठकः ...	३८७	अथ चतुर्थः प्रपाठकः ...	४६४
= २ अद्वौ = (२७—२८) ५५ ।		= २ अद्वौ = (२०—२०) ४० ।	
अथ द्वितीयः प्रपाठकः ...	४१७	अथ पञ्चमः प्रपाठकः— ...	४८७
= २ अद्वौ = (३४—३२) ५६ ।		= २ अद्वौ = (३२—३२) ४४ ।	
अथ तृतीयः प्रपाठकः ...	४३६	अथ षष्ठः प्रपाठकः—	५०४
= २ अद्वौ = (३०—३५) ५५ ।		= २ अद्वौ = (३८—३९) ४० ।	

## ॥ अथ कन्दार्चिक-परिशिष्ट-परिशिष्टरूपस्य

### स्तोभस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ प्रथमः प्रपाठकः ...	५१८	अथ द्वितीयः प्रपाठकः ...	५३३
= द्वौ अद्वौ = (८—१४) २२ ।		= एकोऽद्वौ = ११ ।	

## ॥ अथ कन्दार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ भारण्डं साम	५४३

## ॥ अथ कन्दार्चिक-तृतीय-परिशिष्टस्य-परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ तवग्नावीयं साम	५४६

## ॥ अथ सायणभाष्यस्य परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अथ पञ्चमोऽध्यायः	१	अथ षष्ठोऽध्यायः	२४३
= ११ खण्डाः = (१-१०, २-१०,		= ५ खण्डाः = (१-८, २-७,	
३-१०, ४-१४, ५-१२, ६-१०,		३-१३, ४-१२, ५-१४) ५५	
७-१९, ८-८, ९-१२, १०-१२,		कृचः = चारण्य पर्व ।	
११-८ ) ११८ कृचः =		अथ महानाम्न्यध्यायः	३६६
इति पावमानं पर्व ।			

## ॥ कन्दार्चिकस्य कन्दः-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठात्-पृष्ठान्तम्	परिच्छेदः	पृष्ठात्-पृष्ठान्तम्
अथ गायत्र्यधिकारः ( ४४ कृचः )—	२—६८	अथ बृहत्यधिकारः ( १२ कृचः )—	७०—१०५



# [ घ ]

परिच्छेदः	पृष्ठात्—पृष्ठान्तम्
अथ त्रिष्टुबधिकारः ( २९ ऋचः )—	१०६—१४८
अथातुष्टुबधिकारः ( ८ ऋचः )—	१५०—१६८
तत्र वृहती .. १६७।	
अथ जगत्यधिकारः ( १२ ऋचः )—	१७०—२००
अथोष्णिगधिकारः ( १२ ऋचः )—	२०१—२२२
अथ ककुबधिकारः ( ८ ऋचः )—	२२२—२४९
तत्र, यवमध्या—२२३। ... ..	
—प्रगाथः .. .. २२७	
( इति पावमानं पर्व = पावमानं	
काण्डं = पञ्चमोऽध्यायः =	
एकादश खण्डाः =	
पष्ठ प्रपाठकश्च )	
वृहती .. .. २४४	
तिष्टुप्—२४६, २५७, २६८, २८२, २८५,	

परिच्छेदः	पृष्ठात्—पृष्ठान्तम्
२८८, २८९, ३०१, ३०४, ३०७, ३१०,	३२६।
गायत्री—२४८, २५४, २५६, २६२, २६७,	
२६८, २७१, २८७, २९८, २४२, २४६,	
२४८, २५१, २५१, २५४, २५४, २५४, २६०,	
२६०, .. ... २६०	
चतुष्पाद्गायत्री	२४८, २५१
एकपाद्गायत्री ... .. २५२	
जगती—२६४, २८७, ... २९५	
अतुष्टुप्—२७२, २८२, २८६, २९५, २९६,	
३१७, ३१८, ३१०, .. .. ३२५	
महापंक्तिः— ... .. ३०३	
पंक्ति—३१९, ... ... ३१२	
( इति चारणं पर्व = चारणं काण्डं	
वृष्ठोऽध्यायः = पञ्च खण्डाः	
= चारणक-प्रपाठकश्च )	
अथ मन्त्रार्थादि .. ३०१—३८४	
( इति मन्त्रार्थान्तरः )	

## ॥ छन्दश्चाङ्गिकस्य देवता-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अग्रम् .. ... २५७		आत्मा २९५, ३४२, .. .. ३५० वा	
अग्निः २८७, २८८, २८९, २९०, ३१२, ३२५		इन्द्रः २४४—२४८, २६२, २६७, २६८,	

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
२७२—२८१, ३०४, ३२४, ३३१, ३६६ ।		राविः .. ...	२८६
इन्द्रावृक्षस्यती ... ..	३०३	वरुणः ... ..	२४६
कृतुः ... ..	३१०	वायुः .. ...	२७१
गोः ... ..	१३३	विष्टे देवाः ... २५३, २६८, ३०१	
द्यावापृथिवी ... ..	३२९	वैश्वानरः ... ..	२८७
पवसानः २५१, २५४, २५६, २६५, २८४		सर्वात्मा ( अग्नि ) ..	३०७
पुष्यः २१५, ३१६, ३१७, ३१८, ३२०		सूर्यः ३२६—३६५, ३५१—३६० ।	
प्रजापतिः .. ...	३८९	सोमः ( पावसानः ) ... १—२४९ ।	

## ॥ छन्दशास्त्रिकस्य चरपि-रूची ॥



परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
अग्निः ( चाक्षुषः ) २८३, २९६, २९७		उग्रनाः ( वाणः ) ..	१०८
अविः ( भौमः ) ... ..	१८८	उग्रनाः ( काव्यः ) ...	१२६
अमहीयुः ( आङ्गिरसः ) ६०, १६०, ३३, ४०, ४४, ५१, ५३, ७०, २५४, २५६		कर्द्धमद्या ( आङ्गिरसः ) ...	२२७
अम्बरोरः ( वापंगिरः ) ..	१६२	कजिश्वा ( भारद्वाजः ) ..	१६२, १६८
अम्बरोपः ( बार्हस्पत्यः ) ..	१६८	कजिद्या ( भारद्वाजः ) ...	२२८, २४१
अथान्यः ( आङ्गिरसः ) ...	६२	कृष्णवः ( व्याङ्गिरसः ) ..	२३५
अथरारः ( काश्यपः ) ...	५८	कृष्णः ( काश्यपः ) ...	१६५, १६६
असितः ( काश्यपो देवलो वा )	६५	कृष्णगणः ( भिक्तानिवादी )	१८२
इन्द्रप्रमतिः ( वासिष्ठः ) ...	१३९	कश्यवः ( घौः ) ...	१३८
आत्मा ( ? ) ... ..	२४७	कविः ( भार्गवः ) [ भारद्वाजः अतु० ] ६७	
उरुः ( आङ्गिरसः ) ...	२३८	१७०—१७८, १८४, १८७	
उवय्यः ( आङ्गिरसः )	४०४८	कश्यपः ( मारीचः ) ११, ३६, ३७, ६४, २४७	

# [ च ]

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
कश्यपः ( असितः ) [ देवलः अतु० ] १८		प्रतर्दनः ( दैवोदासिः ) ११८, १२७, १२८	
३०, ४१, ४२, ४६		प्रथः ( ? )... .. १६६	
कुत्सः ( आङ्गिरसः ) ... १४४, ३३८		प्रसुवसुः ( प्रमेगावी ) ... ४७	
क्षतयशाः ( आङ्गिरसः ) ... २२२		प्रह्नुः ( कावः ) १२४, १४८,	
खिगणः ? ( ? ) .. १८७		३५१—३६०	
रुत्सनदः ( आङ्गिरसः ) २५१, २७१, २८२		युद्धन्मतिः ( आङ्गिरसः ) ... ४५	
गौतमः ( राजगणः ) .. २८२		भरद्वाजः ( वार्हस्पत्यः ) २४४, २८७, ३०१	
गौरीवीतिः ( शाक्तः ) ... २२५		भरद्वाजादयः सप्त ऋषयः ( १ भरद्वाजः,	
क्षत्रः ( मानवः ) ... २०५		२ काश्यपः, ३ गौतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामि-	
जमदग्निः ( भारद्वाजः ) ... १३ अतु०		निवः ६ जमदग्निः, ७ वसिष्ठः ) ७६—१०५	
जमदग्निः ( भार्गवः ) २४, ३४ वा, ५७ वा		भृगुः ( वारुणिः ) १३, २५, ५७, ६३	
चितः ( आप्तः ) ... १८, ३९, २१९		मधुच्छन्दाः ( वैश्वामित्रः ) १०, २६७	
द्वितः ( आप्तः ) ... २१७, २२९		२६८, २८७	
दृढश्रुतः ( आगस्त्यः ) ... १५		मनुः ( आप्तवः ) ... २१३	
नारदः ( श्रेष्ठः, अप्सरसः ) १०७, २०८,		मनुः ( सावरणः ) ... १६०	
२१८, २१८		मन्वुः ( वासिष्ठः ) ... १४१	
नारायणः ( ? ) २१५, २१६, ३१७,		मृड्डीको ( वासिष्ठः ) ... १२५	
३१८, ३१०		मेघनाथिः ( काणः ) .. ४८, ५५	
निभ्रुविः ( काश्यपः ) ३८, ४८, ५०, ६०, ६१		ययातिः ( मातङ्गः ) ... १५५, १५८	
नृमेघः ( आङ्गिरसः ) .. २७२		रेणुः ( वैश्वामित्रः ) .. १८८	
नौघाः ( गौतमः ) ... १२७		वसिष्ठः ( मैत्रावरुणः ) ११६, १२१, १२२,	
पराशरः ( शाक्तः ) ११४, १२१, १४५		२४६	
पराशरः ( सुवानः ) ... १२९		वसुः ( भारद्वाजः ) .. १८२	
पर्वतः ( वेदः, काश्यपिः ) १०७, १०८,		वत्प्रीः [ वत्सः सा० ] ( भालन्धनः ) १८५	
२१८—२१८		वामदेवः ( गौतमः ) २४८, २५२, २८२	
पुनमेघः ( आङ्गिरसः ) .. २७२		२८८, २८६, ३०३, ३१२, ३१३	
पवित्रः ( आङ्गिरसः ) १००, २६५		३१२—३१२,	
प्रजापतिः ( वायुः ) १६८, ३६६—३८६		विश्वामित्रः ( गायी ) .. ३०७, ३१०	

परिच्छेदः	पृष्ठं	परिच्छेदः	पृष्ठं
वेमः ( भार्गवः ) ... ..	१८१	श्रुतकवः ( ? ) ... ..	१६९
वृषगणः ( वासिष्ठः ) ... ..	११०	सार्पराज्ञी ( ? ) ... ..	२४३—२५०
वैखानसाः ( शतं ) ... ..	२३५	सूतः ( काश्यपः ) ... ..	१६४, १६६
शक्तिः ( वासिष्ठः ) ... ..	२२७	सूर्यपुत्रः ( ? ) ... ..	२३६
शूनः शेषः ( आजीगर्तिः ) ... ..	२४८	हिरण्यसूतः ( ? ) ... ..	२०४
श्यावासः ( आश्वेयः ) ... ..	२१, १५२		

## ॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठं
अक्रात्समुद्रः ( ६, १, ४, ७ = गे १५, २, ११ = १ ) ... ..	१२१
अग्रचायूषि ( ३, ५, १ = आ ६, १, ५ = १ ) .. ..	३३५
अग्निमीडे ( ३, ३, ४ = आ ४, १, १२, १८ = १ ) ... ..	२८७
अग्निरस्मिजन्मना ( ३, ३, १२ = आ ५, १, २ = १ ) ... ..	२०७
अचिक्रददृषा ( ६, १, २, १ = गे १४, १, १ = १ ) ... ..	५५
अचीदसी ( ६, २, २, २ = गे १६, २, ७—१९ = ६ ) .. ..	१७४
अकृत्येयकृते ( ६, १, २, ११ = गे १६, २, ३१—३२ = ३ ) ... ..	१८७
अदृष्टस्यकेतवो ( ३, ५, ८ = आ ६, १, ११—१९ = १ ) ... ..	२५१
अविद्यदस्मिन् ( ६, १, ५, ७ = गे १५, १, १६ = १ ) ... ..	१२७
अव्यथोअग्निभिः ( ६, १, २, ३ = गे १४, १, ५—७ = ३ ) ... ..	५७
अनुप्रलासं ( ६, १, १, ६ = गे १४, १, ८ = १ ) ... ..	६१
अन्तश्चरतिरोचना ( ३, ५, ५ = आ ६, १, ६; ८; १८ = ३ ) ... ..	२४६
अपघ्नन्प्रवतेसृधो ( ६, १, २, १४ = गे १४, १, २० = १ ) ... ..	६८
अपघ्नन्प्रवसे नवः ( ६, १, १, ६ = गे १३, १, ८ = १ ) ... ..	४८

परिच्छेद.	पृष्ठ
अपत्येतायवो ( १, ५, ७ = आ ६, २, ११—१२ = १ ) ...	१५१
अपानीवेदं ( ६, १, ४, १२ = गो १६, १, ६ = १ ) ..	१४८
अभिन्निपृष्ठं ( ६, १, ४, ६ = गो १५, २, १० = १ ) ..	१२०
अभिजुम्बुहदु ( ६, २, ४, २ = गो १७, २, ६—८ = ३ ) ..	१२१
अभिप्रिर्नासपवते ( ६, २, २, १ = गो १६, २, १—६ = ६ ) ..	१७१
अभिस्तोनासप्रायवः ( ६, १, ३, ८ = गो १५, १, १४—२१ = ८ ) ...	८६
अर्भागवन्ते ( ६, २, १, ६ = गो १६, १, ३१—३३ = ३ ) ...	१६३
असन्नाजसागमं ( ६, १, १, ५ = गो १६, १, २६—३० = ४ ) ...	१६१
अयंयिचर्षणिर् ( ६, १, २, १२ = गो १४, १, १७ = १ ) ...	६७
अयम्पारयिर् ( ६, २, १, २ = गो १६, १, १३—१५ = १ ) ..	१५४
अयापवस्वधारया ( ६, १, १, ७ = गो १३, २, २० = १ ) ..	५०
अयापवाप्रवस्वैना ( ६, १, ५, ८ = गो १६, १, १—३ = ३ ) ...	१४२
अयावौती ( ६, १, १, ८ = गो १९, २, २२—२४ = ३ ) ...	५२
अयावोमसुहृत्यया ( ६, १, १, ११ = गो १४, १, १६ = १ ) ..	६१
अयुक्तसप्त ( ३, ५, १२ = आ ६, २, १५ ; १६ = २ ) ...	२६०
अरुक्चटुषसः ( २, २, २ = आ ३, १, ८—१० = ६ ) ...	१६४
अर्षासोमद्युमत्तमो ( ६, १, २, ७ = गो १४, १, १०—१२ = ३ ) ...	६२
असर्जिरथ्यो ( ६, १, १, ४ = गो १३, २, २६ = १ ) ..	४६
असर्जिवक्ता ( ६, १, ५, ११ = गो १६, १, ५ = १ ) ...	१४६
असाविशोमोअरुषो ( ६, २, २, ८ = गो १६, २, २७—२८ = २ ) ...	१८१
असायंशुर् ( ५, २, ४, ७ = गो १९, १, २१—२८ = ८ ) ...	१२
असृक्षतप्त ( ५, २, ५, ६ = गो १३, १, ८—११ = ३ ) ...	३६
अज्जयन्ता ( ६, २, ३, १० = गो १७, १, २५ = १ ) ...	११८
अज्जप्रेषाहेमना ( ६, १, ४, ४ = गो १५, २, ४—५ = १ ) ...	११५
अहमस्मिप्रथमजा ( १, १, ८ = आ २, १, ३४ = १ ) ..	१५७
आतेदच्च ( ६, १, २, २ = गो १४, १, २—४ = ३ ) ...	५६
आपवस्वसस्त्रिणं ( ६, १, २, ५ = गो १४, १, ८ = १ ) ...	६०

परिच्छेदः

पृष्ठं

आप्रागाद्भद्रा ( ३, २, ७ = आ ४, २, ६ = १ )	...	२८६
आभिष्टुमभिष्टिभिः ( म० १, २ = मा० १, १ )	..	२७१
आयज्ञौः ( ३, ५, ४ = आ ६, २, २-३; ७ = ३ )	...	३४३
आसोतापरि ( ६, १, ४, ३ = गे १७, २, १०-१५ = ६ )	...	२२८
अविशन्कलशं ( ६, १, १, २ = गे १३, २, २४-२५ = २ )	...	४५
आमोमखानो ( ६, १, ३, ३ = गे १४, २, १६-१८ = ४ )	...	८४
आहर्घ्यतायधृष्णवे ( ६, २, १, ७ = गे १३, १, ३४-३७ = ४ )	...	१६४
इन्दुःपविष्टचेतनः ( ५, २, ५, ४ = गे १३, १, ६-८ = ३ )	...	३४
इन्दुर्वाजोपवते ( ६, १, ४, ८ = गे १५, ३, २७-३० = ४ )	...	१३८
इन्द्रद्वयोः ( १, २, ३ = आ० २, १, ११ = ॥ )	...	२६७
इन्द्रज्येष्ठम् ( १, १, १ = आ १, १, २४ = १ )	...	२४४
इन्द्रन्धनस्यसातये ( म० ३, १ = मा० १, ३ )	...	३७८
इन्द्रमच्छुता ( ६, २, ३, १ = गे १७, १, १-५ = ५ )	...	२०१
इन्द्रवाज्ये ( २, १, ४ = आ ३, १, ११ = ॥ )	...	२६८
इन्द्रस्तनुवीर्याणि ( ३, २, ११ = आ ४, २, १७ = १ )	...	३०५
इन्द्रायपवते ( ६, १, ३, १० = गे १४, १, २३-२५ = ३ )	...	१०१
इन्द्रायसोमःसुपुतः ( ६, २, २, ८ = गे १६, २, २५-२६ = ९ )	...	१८०
इन्द्रज्येष्ठो ( ५, २, ४, ६ = गे १३, १, १३-१० = ८ )	...	१८
इन्द्रोराजाजगतः ( १, १, २ = आ० १, १, ८-१० = २ )	...	२४६
इमंष्टपणं ( १, १, ६ = आ २, १, १३ = १ )	...	२५३
ईशेदिशस्तस्मै ( म० २, ३ = मा १, २ )	...	१७६
इषेपवस्व ( ६, १, २, ८ = गे १४, १, १४=१ )	...	६४
उच्चातेजातम् ( ५, २, ४, १ = गे १२, १, १-१३=१३ )		९
उद्गतमंवरुण ( १, १, ४ = आ १, २, १३ = १ )	...	२४८
उद्यामेधिरजः ( ३, ५, १२ = आ ६, २, १५-१६ = ९ )	...	२६०

# [ अ ]

परिच्छेदः

पृष्ठ

उपोषुजातम् ( ६, १, १, १ = गे १३, २, २०—२२ = ३ )	...	४३
एतमुत्पन्नमदच्युतम् ( ६, २, ४, ४ = गे १७, ९, १६—२१ = ६ )	...	१३०
एनाविष्वान्यर्यथा ( १, १, ८ = आ ३, १, १२ = १ )	...	२५६
एवाहिमक्रो ( म० १, ३ = मा० १, १ )	...	२७१
एवाह्येव ( १० = मा १, ४ )	...	६८४
एषप्रकोषे ( ६, २, २, ३ = गे १६, १, १३ = १ )	...	१७८
एषस्यतेमधुमान् ( ६, १, ४, ८ = गे १५, २, १४ = १ )	...	१९५
एषस्यधारया ( ६, २, ४, ७ = गे १७, २, ३१—३५ = ५ )	...	२२७
कनिक्कन्तिचरिरा ( ६, १, ४, ८ = गे १५, २, १२—१३ = १ )	..	१२२
गोमन्मन्त्रो ( ६, २, ३, ८ = गे १७, १, ३४ = १ )	...	११८
चिचन्दे वान० ( ३, ५, ३ = आ ६, २, १ ; ४, १८ = ३ )	...	३२८
तंवःसखायो० ( ६, २, ३, ४ = गे १७, १, १६—१८ = ३ )	...	२०८
तच्चयदौ ( ६, १, ५, ५ = गे १५, १, २२—२३ = २ )	...	१३४
ततोविराड्जायत ( ३, ४, ७ = आ ५, १, १७ = १ )	...	३९०
तरणिर्विष्वदर्शतो ( ३, ५, ८ = आ ६, २, १२—१४ = २ )	...	३५४
तरत्यमन्दौ ( ६, १, २, ४ = गे १४, १, ७ = १ )	..	५८
तवाहंसोम ( ६, १, ३, ६ = गे १५, २, १—५ = ५ )	...	८१
तावानस्यमहिमा ( ३, ४, ६ = आ ५, १, १६ = १ )	...	३१८
तिखोवाचर्द्धरयति ( ६, १, ४, ३ = गे १५, २, १—३ = ३ )	...	११९
तिखोवाचउद् ( ५, २, ४, ५ = गे १३, १, ५—१९ = ८ )	...	१६
तेमन्वतप्रथमं ( ३, ३, ५ = आ ४, १, १७—५, २, १८ = २ )	...	२८८
चिंमद्दामविराजति ( ३, ५, ६ = आ ६, २, ८ = १ )	...	३४८
चिपाद्धंउ ( ३, ४, ४ = आ ५, १, १४ = १ )	..	३१६
यिरस्यैसम् ( ६, २, २, ७ = गे १६, १, १४ = १ )	...	१८८
संघाद्देव ( ६, १, ४, ६ = गे १७, २, २७—३० = ४ )	...	२२५

परिच्छेदः	पृष्ठं
त्वमिमाञ्चोषधीः ( १, २, ३ = आ ४, १, १० = १ ) ...	१८५
त्वमेतद्वारयः ( २, २, १ = आ ० २, २, २०—२१ = १ ) ..	१६२
त्वयावयं ( १, १, ५ = आ २, १, ७—८ = २ ) ...	१५१
घर्मादिवः ( ६, २, ९, ५ = गे १६, ९, १८—२० = २ ) ...	१८३
नियुत्वान्वायवा ( २, २, ६ = आ ३, २, ७ = १ ...	१७१
परिकीश ( ६, २, ३, १२ = गे १७, १, ३८ = १ ) ..	१९२
परित्यङ्घ्र्यं ( ६, २, १, ८ = गे १६, २, ३८ = १ ) ...	१६७
परियुचं ( ६, १, १, १० = गे १३, २, ३५ = १ ) ...	५३
परिप्रासिष्यत् ( ५, २, ५, १० = गे १३, २, १८ = १ ) ..	४२
परिप्रिया ( ५, २, ४, १० = गे १३, १, ३७—३८ = २ ) ...	२८
परिस्नानासद्भवो ( ५, २, ५, ८ = गे १३, २, १६—१८ = ३ ) ...	४०
परिस्नानो गिरिष्ठाः ( ५, ९, ४, ८ = गे १३, १, ३१—३६ = ६ ) ...	२६
परीतोषिष्ठता ( ६, १, ३, २ = गे १४, २, १—१५ = १५ ) ...	७७
पवतेर्हयतो ( ६, १, ३, ११ = गे १७, १, ३६—३८ = ३ ) ..	१२०
पवमानाश्चक्षत ( ६, १, ३, १२ = गे १५, १, २७ = १ ) ..	१०५
पवमानोश्चजीजनत् ( ५, २, ५, ८ = गे १३, २, १४—१५ = २ ) ..	३८
पवस्वत्तत्तसाधनो ( ५, २, ४, ८ = गे १७, १ १८—३० = १ ) ...	१४
पवस्वदेवषायुषः ( ५, १, ५, ७ = गे १३, २, १२—१३ = १ ) ..	३७
पवस्वदेववीतये ( ६, २, १, ६ = गे १७, १, २४—२ = २ ) ...	११३
पवस्वसधुसत्तम ( ६, २, ४, १ = गे १७, २, १—५ = ५ ) ...	२९३
पवस्ववाजसातनो ( ६, १, ३, ११—गे १५, १, २६ = १ ) ..	१०३
पवस्वसोमसधुमान् ( ६, १, ४, १० = गे १५, २, १५ = १ ) ...	१२६
पवस्वेन्दोष्टा ( ५, १, ५, ३ = गे १३, १, ३ = १ ) ...	३२
पविबन्धो विततं ( ६, १, २, १२ = गे १६, १, ३४—३५ = १ ) ...	१८८
पात्यग्निर्विपो ( १, २, ११ = आ ५, १, ३ = १ ) ...	३१०
पुनानःसोमजागृविट् ( ६, १, ९, ८ = गे १५, १, १२ = १ ) ..	१००



परिच्छेदः

पृष्ठं

पुनानःसोमधारया ( ६, १, ३, १ = गे १४, १, ११—३६ = १६ )	...	७०
पुनानोऽश्वक्रसीद् ( ६, १, १, २ = गे १३, १, १३ = १ )	...	४४
पुरुषएवेदंसर्वं ( ३, ४, ५ = आ ५, १, १५ = १ )	..	११८
पुरोजितोवोऽश्वन्वसः ( ६, १, १, १ = गे १६, १, ७—१२ = ६ )	...	१५१
पर्वस्थयत्ते ( म० ३, २ = मा० १, ३ )	..	३०८
प्रकाव्यमुशनेव ( ६, १, ४, २ = गे १५, १, ३३—३६ = ४ )	..	१०८
प्रक्षस्यष्टव्यो ( ३, ३, ८ = आ ४, २, ७ = १ )	..	१८७
प्रगायताभ्यर्चाम ( ६, १, ५, ३ = गे १५, २, २० = १ )	...	१३१
प्रतुद्रव ( ६, १, ४, १ = गे १५, १, २८—३२ = ५ )	...	१०६
प्रत्यह्देवानांविशः ( ६, ५, १० = आ ६, १, १२—१४ = २ )	...	३५४
प्रते धारासधुमतीर् ( ६, १, ५, २ = गे १५, २, १८ = १ )	...	१९०
प्रथस्यस्य ( २, २, ५ = आ ३, १, ५—६ = २ )	...	२६८
प्रदेवमश्वा ( ६, २, २, १० = गे १६, २, ३० = १ )	...	१८४
प्रधन्वासोम ( ६, २, ३, २ = गे १७, १, ६—१० = ५ )	...	१०३
प्रनइन्वोमहे ( ६, १, १, १३ = गे १४, १, १८—१८ = २ )	...	६८
प्रपुनानायवेधसे ( ६, २, ३, ८ = गे १७, १, ३२—३३ = १ )	...	११६
प्रयद्वावोन ( ६, १, १, ५ = गे १३, २, १७—२८ = २ )	...	४४
प्रसुन्वानाय ( ६, २, १, ८ = गे १६, १, ३८ = १ )	..	१६८
प्रसेनानीः ( ६, १, ५, १ = गे १५, २, १६—१८ = ३ )	...	१२८
प्रसोमदेववीतये ( ६, १, १, ४ = गे १४, २, २०—२४ = ५ )	..	८६
प्रसोमासोमदच्युतः ( ५, २, ५, १ = गे १३, २, १ = १ )	...	३०
प्रसोमासोविपश्चितो ( ५, १, ५, २ = गे १३, २, २, = १ )	...	३१
प्रह्विन्वानोजमिता ( ६, १, ५, ४ = गे १५, २, २१ = १ )	..	१३३
प्राणाशिशुर् ( ६, २, २, ५ = गे १७, १, १८—२३ = ४ )	...	११२
प्रीच्यासीद् ( ६, २, १, ४ = गे १६, २, १४—२८ = ५ )	...	१०८
आजन्तग्नौ ( ३, ४, १ = आ ५, १, ५ = १ )	...	३१२
मन्द्रयासोम ( ६, १, २, १० = गे १४, १ १५ = १ )	..	६५

परिच्छेदः	पृष्ठं
मयिवचो ( ३, २, १ = आ ४, १, ७ = १ ) ..	५८२
महत्तमो ( ६, १, ५, १० = गो १६, १, ४ = १ ) ..	१४४
मन्ये वान्देवा ( ३, ४, ८ = आ ५, १ १८, २१ = १ ) ..	३२२
मृज्यमानः सुहृत्स्था ( ६, १, ३, ७ = गो १५, १, ६-१३ = ८ ) ..	३८७
यत्तस्मिन्नापि ( ६, १, ४, ८ = गो १७, १, २१ = १ ) ...	२४०
यन्मायया ( १, १, ७ = आ ३, २, ८-१५ = ८ ) ...	२७२
यत्तर्वाहिरण्यं ( १, ४, १० आ ५, १, १-१० = १० ) ...	५२
यशोमाद्यापापृथिवौ ( ३, २, १० = आ ४, १, १२ = १ ) ...	३०३
यत्सेमदीवरेण्यं ( ५, २, ४, ४ = गो १३, १, १-४ = ४ ) ..	१४
यस्येदमारजो ( १, १, २ = आ १, १, ११ = १ ) ...	२४८
येनापावकचक्षसा ( १, ५, = १ आ ६, १, १३-१४ = १ ) ..	३५४
योमंष्टिष्ठोमघोमा० ( म० २, २ = मा १, २ ) ..	३७६
वसन्तद्रु ( ३, ४, २ = आ ५, १, ८ = १ ) ..	३१३
विदामवम्विदा ( म० १, १ = मा० १, १ ) ...	३७
विदारार्येषुवीर्यं ( म० १, १ = मा १, २ ) ...	३७५
विभाट्वृत् ( ३, ५, २, = आ ६, १, ७ = १ ) ...	३३७
विष्टेद्वामम् ( ३, २, ८ = आ ४, २, ८ = १ ) ...	३०१
व्यासमोमां ( ६, २, १, ६ = गो १६, २, २१-२२ = २ ) ...	१८५
व्यासोम ( ६, १, २, ८ = गो १४, १, १२ = १ ) ...	६३
व्यापवत्तवारथा ( ५, २, ४, ४ = गो १२, २, २३-२४ = १ ) ..	१०
व्याप्यासि ( ५, २, ५, ४ = गो १६, २, ४-५ = २ ) ...	३३
सखाययानीपोद्गत ( ६, २, १, २ = गो १७, १, ११-१५ = ५ ) ..	२०६
सजदन्द्राय ( १, १, ७ = आ २, १, १२ = १ ) ...	२५४
सन्मपथासि ( ३, २, १ = आ ४, १, ८-५, १, ११ = १ ) ...	२८३
सपवत्तयथाविष्टम् ( ६, १, १, ८ = गो १२, २, २ = १ ) ..	५२
सप्तवाचरितो ( ३, ५, १४ = आ ६, १, १५-१६ = १ ) ...	३६०

परिच्छेदः	पृष्ठं
समन्यायन्युतं ( २, ३, ६, = आ ४, २, ६—४ = १ ) .. ...	२८२
समुच्चै ( ६, २, ४, ५ = गे १०, २, २२—२६=५ ) ... ..	२२३
सहर्षभाः ( ३, ४, १२ = आ ५, २, १८=१ ) ... ..	३२४
सहस्रस्रन्द्र ( ३, ४, ११ = आ ५, २, १७ = १ ) ... ..	३३१
सहस्रशीर्षाः ( २, ४, ३ = आ ५, २, १२=१ ) ... ..	३१५
साकमुच्चो ( ६, १, ५, ६ = गे १५, २, २४ — २५ = २ ) ..	१३६
सुतासोमधुमत्तमाः ( ६, २, १, ३ = गे १६, १, १६ — २३ = ८ ) ..	१५५
सुक्लआधेदिनो ( सो ३, ३ = मा ० १, ३ )... ..	३०८
सोमलव्याणः ( ६, १, ३, ५ = गे १४, २, २५—३०=६ ) ... ..	८८
सोमःपवते ( ६, १, ४, ५ = गे १५, २, ६—८=५ ) .. ..	११०
सोमःपुनानवर्णिणा ( ६, २, २, ७ = गे १०, १, २६—३१=६ ) ... ..	२१४
सोमःपवन्तइन्द्रवो ( ६, २, १, ४=गे १६, १, २४—२५=१ ) ... ..	१५८
खादिष्ठया ( ५, २, ४, २=गे १२, २, १४—२२=८ ) ... ..	०
हरितइन्द्र ( ३, ४, ८=आ ५, २, २२=१ ) ... ..	३१४

# सामवेदसंहिता ।



## अथ पञ्चमाध्यायः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे विद्या-तीर्थ-महेश्वरम् ॥ १ ॥

तृतीयं पर्व सोमस्य पवमानस्य संस्तुतिः ।

उच्चातइति गायत्राश्रित्वारिश्चतुर्युताः\* ॥ २ ॥

• गतमाग्रे यं पर्व, गतचैन्द्रम्; इदानीमिदं तृतीयं सम्प्रवर्तते । अत्र पर्वणि सोमस्य देवस्य संस्तुतिः श्रूयते, प्राधान्येनेति यावत् । अस्ति सोमः यज्ञार्थाभिषुतः ओषधि-विशेषः—

“सोमं मन्यते पपिबान् यत्सम्यग्शक्योषधिम ।

सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्मतस्तान्नातिमकश्चम ॥”

( ऋ० १०, ७, १, ४ )

-इति श्रुतेः. “सोमं मन्यते पपिवान् यत्सम्यग्शक्योषधिमिति, एवास्तुतमसोम-  
भाह—सोमं यं ब्रह्माणं विदुरिति, न तस्यान्नाति कश्चनायज्वेत्यधियज्ञम्”—इति च  
यास्ककृत-तदुवाच्यानात् । स एव सोमः पवमान इत्युच्यते पूयमान इति च तदर्थः ।  
अस्ति च सोमश्चन्द्रमावाचकः, “सोमो रूपविशेषैरोषधियन्द्रमावा”—इत्यादि यास्कीतोः  
( दै० ५, ५ ) । तदत्र कतरस्य पक्षणमित्याशङ्कां वारयितुं पवमानस्येति विशेषणम् ।  
एतेन चन्द्रमसो व्याहृतिः । एवमेव पर्वणि यावन्त ऋचः श्रूयन्ते विशेषोक्ते आभावे

तत्र प्रथमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ १२ ३ १ २२  
 उच्चातेजातमन्धसोदिविसङ्गम्याददे\* ।

३ २७ ३ २ ३ १ २  
 उग्रशर्ममहिश्रवः ॥ १ ॥ १ †

५ ४ २२ २३ १ ७  
 ओम् ॥ ( आजिगम् ॥ ) उच्चा । तेजाश्तामन्धासारेः ।

१ २ २ २ १ २ १ १  
 दिविसङ्गम्याददाइ । उग्रशारश्मा ३ । मारद्धारश्म ३ ।

५ २ २ १ २ ५  
 औद्धोवा । उप । आरश्मवाः ॥ १ ॥

२ १ २ ५ १ १ ५  
 ( अभीकम् ॥ ) उच्चातेरश्मजा । तमन्धारश्मसाः ।

सर्वासासेवासां पवमानः सोमो देवतेभ्यं बोधितश्चेदं—पावमानं पवेति । “उच्चाते”-  
 इति पञ्चम-द्वितीय-चतुर्थस्य प्रथमा ऋक्, इयमेवास्य पर्वणोपि प्रथमा ; एतदादि-  
 षष्ठ-प्रथम-द्वितीयान्निमान्माः दशचतुष्टयादिकाः चतुर्थुताश्वत्थारिंशद्वयः गायत्रीः  
 गायत्रीकन्दस्ताः ।

\* “दिविसङ्ग”-इति ऋ० ।

† उ० १, १, ८, १ = ऋ० ७, १, १८, ५ = षा० १०१, १, १२ ;—२, १, १८—२, १, १२ =  
 क० १, १, १ ;—१, १, १३ ;—६, १, ८—१० ;—७, १, १२ ;—८, १, १२ ;—१०, १, १०—११ ;—  
 ११, १, १४ ;—१२, १, १—२ ;—१२, २, ७ ;—१३, १, १७ ;—१५, १, २-४-५ ;—१८, १, ११ ;—  
 २०, १, ६-७-८—८ ;—२०, १, १४=जङ्घा १, २, १ ।

२ १ ५ २ १ २ २ १ २  
 दिवाइसार३४ङ्ग । मियाददाइ । उग्र<sup>५</sup>शा२३र्मा । मद्याये

१ ३ ५ २ २ ३ १ १ १ १  
 ३ । आरवा३४ औहोवा । वार३४५इ ॥ २ ॥

५ २ २ २ २ २ २ २  
 ( ऋषभपावमानम् ॥ ) छाहाउच्चातेजा । हा३ । हा-

१ ३ ५ २ १ २ २ २ २  
 ३इ । तामा<sup>२</sup>न्वा२३४साः । दिविसङ्गमिया<sup>१</sup>दा३दे । उग्र<sup>५</sup>

५ ५ १ २ ४ ५ ४ ५  
 शा२३४र्मा । ओमो३ । महोवा । आपूवोईहाइ ॥ ३ ॥

१ २ २ २ ४ ५  
 ( आभीकम् ॥ ) ऊर३४च्चातेजा५ । तमौहोन्वासाः ।

२ १ २ २ २ २ ५ १ ५ २  
 दिविसङ्गमिया<sup>१</sup>दा३दे । उग्र<sup>५</sup>शा२३४र्मा । माहाउवा

२ ५  
 ३४३ । आ३४पूवोईहाइ ॥ ४ ॥

५ २ २ २ २ १ ५  
 ( वाभ्रवे द्वे ॥ ) उच्चातेजा । तम । धासार३ः । ओमो३-

२ १ २ २ १ २ १ ५ २ १  
 वा । दिविसङ्ग । मियादा<sup>१</sup>दे२३ । ओमो३वा । उग्र<sup>५</sup>

२ १ ५ २ १ ३ ५ २ २  
 शा<sup>१</sup>र्मा २३ । ओमो३वा३ । मार<sup>१</sup>हार३४औहोवा । अवा३-

१ १ १ १ १  
 ई २३४५ ॥ ५ ॥

५ २ २ २ १ २ १ २ २ १  
 उच्चातेजा । तमन्वा२३साः । दिविसङ्ग । मिया-

२ १ २ २ १ २ २ ३ २ १ २  
 दार३दाइ । जग्रा३च्चाइ । शार्मा३च्चाइ । मद्वा ३ होये-  
 १ ३ ५ २ ३ ५  
 ३ । आ२ वा २ ३ ४ औहोवा । ग्वा २ ३ ४ भौः ॥ ६ ॥

५ ४ २ ५ २ ४ १  
 (इन्द्राण्याः साम ॥) उच्चातेजातमा । धासा३ः ।  
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १  
 ओमो३वा । दिविसङ्ग । मियादा१दे२३ । ओमो३वा ।  
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
 उग्रा३च्चा शा१र्मर३ । ओमो३वा । मद्वाये३ । आ२वार  
 ५ २ २ १ १ ५  
 ३ ४ औहोवा । ऊ३र३४पा ॥ ७ ॥

५ २ २ २ ४ ५ २ १ २  
 (शैशवे द्वे ॥) उच्चातेजातमन्वासाः । दिविसङ्ग म्याद-  
 २ १ ५ २ ४  
 दाइ । उग्र३च्चाशार३४र्मा । मद्वा३इआ५वाई५ईः ॥ ८ ॥

५ २ २ २ ५ २ १ २ २ २  
 उच्चातेजातमन्वाईसाः । दिविसङ्ग । म्यादा२३दाइ ।  
 १ २ १ २ ५ २ १  
 उ । य३च्चाशार३४र्मा । मद्वा२ । चार३इ । औ३हो३इ ।  
 ५ २ ३ २ १ ३  
 अवा२ः । चार३इ । औ३हो३इ । इया३होइ । इयो२३  
 २ १ १ १ १  
 ४५वाई५ई । ऊ३र३४पा ॥ ९ ॥

३ २ ३ २ ४ २ ५ १ ३ २  
 (दोहसाम ॥) उच्चा३४ औहोवा । तेजार१ । तमा३४पा ।

३ ५ २ १ २ २ १ ७ २ ३  
 धार३४साः । दिविसद्भूम्याददे । उग्रशार३र्मा । महि  
 २ १ २ ४ ५ ४  
 श्रवो । औश्चोवा । हो५इ । डा ॥ १० ॥

५ २ २ २ २ २ २ ५  
 (दीक्षीयसाम ॥) उच्चातेजातमन्धसोदोहाइदोहाइण ।  
 २ १ २ २ २ २ ५ २ ७ २ २ १  
 दिविसद्भूम्याददे । दोइहाइ । दोइहाइण । उग्रशार३  
 १ ५ २ ५ २ २ १ २ १  
 र्मा । दोइहाइ । दोइहाइण । महिश्रार३वा३४३ः । ओर  
 ३४५इ । डा ॥ ११ ॥

२ २ २ २ ४ २ ५ २ १  
 (इन्द्राण्याः साम ।) उच्चातेजातमन्धसाः । दिवाइ  
 ५ २ १ २ २ १ २ ५ २ ५ २  
 सार३४द्भू । मियारददे । आम । ओश्वा । ओश्वा ।  
 १ १ १ २ २ ५ २ ५ १  
 ववार३होइ । उग्रशार३र्मा । ओश्वा । ओश्वा ।  
 १ १ १ २ २ २ २ ५ २ ५ २  
 ववार३होइ । महिश्रवोर । या २ ३ ४ औहोवा । ययु  
 ३ १ १ १ १  
 रे२३४५ ॥ १२ ॥

५ २ २ ४ २ ५  
 (आमहीयवम् ॥) उच्चाताइजातमन्धसाः । दिवा



२१ २ १ २ १ २ १  
 इ सारदभू१ । मिया२३इदाइ । उग्र१शर्मा । महा-  
 २३इ । अवाउ । वा३ । स्तौषे३४५ ॥ १३ ॥ १

अमहीयुर्ऋषिः\* । हे “सोम!”† “ते” तव सम्बन्धिनः  
 “अश्वसः” रसस्य ‡ “उच्चा” उपरि॥ “जातम्” जन्म ।

\* “आङ्गिरसः” इति ऋषि-नैगेयः ।

† “सोमः” मिषष्टौ दैवतकाण्डेऽन्तरिक्ष—विभागीयस्तुष्टिं शतमो देवः, वायु-  
 साहचर्याच्च भव्यते, यथा च राजधानीस्त्वनेन भवति राज्ञः स्तुतिः, भवति च मासस्तव-  
 नेन वर्षस्य स्तुतिः; तथैवास्य स्त्वनेन वायोरेव स्तुतिः । तथाहि—

“यत्त्वा देवप्रपिबन्ति तदाप्यायसे पुनः ।

वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मासश्चाकृतिः ॥”

( ऋ० १०, ७, १, ५ )

“यत्त्वा देव ! प्रपिबन्ति तत् अप्यायसे पुनरिति नाराशंसानभिप्रेत्य पूर्वपक्षापर-  
 पक्षाविति वा । वायुः सोमस्य रक्षिता वायुस्य रक्षितारसाह साहचर्याद्रसहरणाद्वा ।  
 समानां संवत्सराणां मासश्चाकृतिः”—इत्यादि यास्ककृतं तद्व्याख्यानम् । अतएव “निष्क-  
 एव देवताः ( नि० दे० १, ५ )”—इत्याद्युक्तिरदोषा । स च ऋषिभि-विशेषः, तथाहि  
 “ऋषिभिः सोमः ( सुनोतेर्यदेनमभिषुषन्ति ) बज्रलसस्य नैषण्डकं हतमाश्वर्यप्रमिव  
 प्राधान्येन”—इत्यादि नि० ११, २-१-४-५ । स च दुग्धाभ-रस-विशिष्ट-वस्त्रीभ्यः स्तरित-  
 पदार्थः सुतरां दुग्धाभरसरूपः, तथाच श्रूयते—“सोमो दुग्धाभिरसाः” ( ऋ० २, १, ५,  
 ५ द्वितीयः पादः ) “सोमो दुग्धाभ्यः स्तरितः”—इति च तद्भाष्यम् ( ५, १ ) ।

‡ “अश्व इत्यग्नमाध्यानीयं भवति । \* \* \* । तमोऽप्यन्वउच्यते नास्मिन्  
 ध्यानं भवति न दर्शनमन्वन्तमइत्यभिभाषन्ते । अयमपीतरोन्व इतस्माद्देव ।”—इत्यादि  
 नि० ५, १ ।

§ अस्ति हि उच्चैरर्थे उच्येति, तस्यैव “मिपातस्य ( ६, २, १३६ )—इति दीर्घे  
 रूपमुच्चा-इति ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
 खादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया ।

१ २ ३ १ २ ३ २

इन्द्रायपातवेसुतः ॥ २ ॥ २ \*

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३  
 (आजिगम् ॥) खादाइष्ठाया । मदाइष्ठाया । पवस्वसो ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३  
 माधा१रा२३या । इन्द्रायापा । तवाइसूर३ता३४३ः । ओ  
 २३४५इ । डा ॥ १४ ॥

अपिच । “दिवि” द्युलोके “सत्” विद्यमानम् “उग्रम्”  
 उद्गूर्णम्<sup>†</sup> “शर्म” सुखं<sup>‡</sup> “महि” महत्त्वा “अवः” अन्नञ्च<sup>§</sup>  
 “भूम्याददे” [इत्यत्र यमामनन्ति । विसर्जनौयलोपः सांहितिकः]  
 भूमिः भौमजन्यः अस्मादृशः ; भूमिष्ठैरादीयतइत्यर्थः ॥ १ ॥ १

\* उ० १, १, १५, १ = ऋ० ७, ७, १६, १ = आ० १, २, २ ; — ३, १, ७ = ऊ० १, १, ८ ; — ८, २,  
 २० ; — १०, २, १० ; — ११, २, ७ ; — १२, २, ४ ; — १३, १, ८ ; — १८, १, १५ — १६ ; — १८, २,  
 १८ ; — २०, २, २० ; — २१, १, २० = ऊ० ३, १, २ ; — ४, १, ११ ; — ४, २, १८ ।

† ‘उग्रम् बलवत्’-इति वि० ।

‡ ‘शर्म शरणम्’-इति वि० । शर्मेति गृह-नामसु चैकविंशतितमं पदम्  
 जै० ३, ४ ।

§ ‘महत्, महः, महि’-इति पाठभेदेन पठ्यते जै० ३, ४, १ ।

§ “अवः”-इति अन्ननामसु चतुर्थं पदम् ( जि० १, ७ ) ।

(सुरूपम् ॥) स्वादिष्ठया२ इया२इया । मदिष्ठा  
 या२ । पवस्वसो२ । इया२इया । मधाराया२ । इन्द्राया  
 पा२ । इया२इया । तवाइसूर३ता३४३ः । ओर३४५इ ।  
 डा ॥ १५ ॥

(सुरूपोत्तरम् ॥) स्वादिष्ठयौहो२ । इया । मदिष्ठा  
 या२ । पवस्वसौहो२ । इया । मधाराया२ । इन्द्राय  
 पौहो२ । इया । तवाइस्वर३ता३४३ः । ओर३४५इ ।  
 डा ॥ १६ ॥

(जमदग्नेः शिल्पे द्वे ॥) ओइस्वार३४दी । षया३मादिष्ठ-  
 या । ओर३४वा । पवस्वसोमधारया३ । ओइ२३४न्द्रा ।  
 या२पा२३४औहोवा । तवेसुताऽ१ः ॥ १७ ॥

उऊवाइ । स्वार३४दी । षया३मादिष्ठया । ओ  
 र३४वा । पवस्वसोमधारया३ । उऊवाइ । इन्द्रापूयपा ।  
 तारवार३४औहोवा । सूर३४ताः ॥ १८ ॥

(सङ्घितम् ॥) स्वादाइष्ठया । मदिष्ठया३ । पावा  
 ४ ५ २२ १ २ ४ ५ ५ ४  
 ३स्वासी । मधारया३ । आइन्द्राइयापाई । हाउ । त-  
 वापुइसुताउ । वा ॥ १८ ॥

(शकुलः ॥) स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसीमधारयाइ ।  
 ५ २ १ १ २ ३ २  
 द्रापयपा । तवा२इ । म२ । तवा२इ । ऊ२ । तवा३४  
 ५ २ १ ५  
 औहोवा । सूर३४ताः ॥ २० ॥

(गम्भीरम् ॥) औहोहम्हाणहिया । हाइहाइ ।  
 १२ २ ३ ५ २ ३ ५ ५ २ २  
 स्वादाइष्टाया । मो२३४दी । उइमा२३३दी । औहोहम्-  
 २ ४ ५ २ १ २ २ ३ ५ ५  
 हाणहिया । हाइहाइ । छयापाव । स्वार३४सी । औ  
 ३ ५ २ २ २ २ ४ ५ १ २ १  
 स्वार३४सी । औहोहम्हाणहिया । हाइहाइ । मधा  
 १ ३ ५ २ ३ ५ २ २ २ २ ४ ५  
 रया । ई२३४न्द्रा । औई२३४न्द्रा । औहोहम्हाणहिया ।  
 २ २ १ २ ३ ५ १ ३ ५  
 हाइहाइ । यपातवाइ । सूर३४ताः । औइसूर३४ताः ।  
 २ २ २ २ ४ ५ १ १ ५ २ २ ३ १  
 औहोहम्हाणहिया । हाइहाइ । औहोवा । ई२  
 १ १ १  
 ३४५ ॥ २१ ॥

अथ तृतीया ।

११ २१ २ ३ १२ ३१  
वृषापवस्वधारयामरुत्वतेचमत्सरः ।

३ १ २ ३ १ २  
विश्वाद्धानञ्जसा ॥ ३ ॥ ३ \*

४२ ५ २ ४ ४ १  
(संहितम् ॥) स्वादिष्ठयाम । दापुइष्ठया । पवार२ ।  
१ २ १ १ १ १  
स्वार३सी । मधार२राया । आ२इन्द्रा । यार२पा ।  
० १ ५  
तवार३ । ह्याउवार३ । सूर३४ताः ॥ २२ ॥ २

५२ २२ १ १  
(सोमसाम ॥) वृषापवा । स्वधाराया२ । मरुत्वताइ ।  
१ १ २ ३ ५२ २ १  
चमत्सार३राः । वाइश्वार३ । दा२धार३इन्द्रा३ । न-  
१२ ३ १ १ १ १  
ञ्जसा२३४५ ॥ २३ ॥

मधुच्छन्दाऋषिः । हे “सोम !” “इन्द्राय” “पातवे” ऋषिः  
पातुं “सुतः” अभिषुतस्त्वं “स्वादिष्ठया” स्वादुतमया “मदिष्ठया” ॥  
अतिशयेन मादयित्र्या “धारया” “पवस्व” चर ॥ २ ॥ २

\* ७०१, १, १०, १ = ७०७, १, १, ७ = ७०१, १, १८; —४, १, १—१—३; —४, १, १; —  
७, १, १—१; —११, १, १४—१५; —१८, १, १८—१८; —२०, १, १; —२२, १, ८—१० ।

† “वैश्वामित्रः” — इति ऋषि-संज्ञेयः ।

‡ तुमर्षे तवेष्ट प्रत्ययः (१, ४, ८) ।

॥ “तुच्छन्दि (५, १, ५८)” — इति छन्दः ।

§ ऋष्यपत्न्यात् ।

(सोमसाम ॥) वृषाद्वाउ । पार३४वा । स्वाधारा३४या ।  
 ३ ५ ३ ५ २ ३ ५ १ २२  
 मार३४रू । त्वा३४ताइ । चामत्सार३४राः । वाइश्वाद्  
 १ १ ३ ५ १ ३ ५  
 धार३ । नार३ओ३४ओ३होवा । जा३४सा ॥ २४ ॥

(आशुभार्गवम् ॥) वृषापव । स्वधारा३या । मारूत्वता  
 १ ३ ५ १ २ ३ ५  
 ३इ । चामारत्सार३४राः । विश्वादा१धार३ । नओ३ ।  
 १ ५ ५  
 जा३४सो३द्वाइ ॥ २५ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) आइवृषा । पवा । इहा । ओ३हो ।  
 १२ ५ २ १ १ २ १  
 स्वधारार३४या । म । रू । त्वते३द्वाइ । च । मा ।  
 ७ २ ५ २ २ २ २ २  
 त्सरा३४द्वाइ३इ । विश्वाद्धाद्वाउ । नओजसाद्वाउ ।  
 १ २ २ १ २ २ २ २  
 वा ३ ४ ३ ओ ३ ४ ५ वा ६ पू३ । अस्मेराया३उतश्रवा३३  
 १ १  
 ४ पूः ॥ २६ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) वृषा । पवार । ए३हिया । स्वधार । रया३४  
 ३२ ४२ ५ १ २ ३२ ४२ ५ १ २ १ २ २  
 ओ३होवा । मारू३४ । ओ३होवा । त्वतेचमा१त्सा३राः ।

<sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१२११२२</sup>  
 औ३हो३१ये३ । औ३हो३४पुवाद्पु३ । विश्वाद्धान  
<sup>१२</sup> <sup>४</sup> <sup>११११</sup>  
 अजसा३४पु ॥ २७ ॥

<sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>११११</sup>  
 ( इन्द्रसाम ॥ ) वृषापावार३ । हो३हो३ । औ३हो३४पु ।  
<sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>११११</sup> <sup>१</sup>  
 स्वधाराया३ । हो३हो३ । औ३हो३४पु । मरुत्वा-  
<sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>११११</sup> <sup>१</sup>  
 ते३ । हो३हो३ । औ३हो३४पु । चमात्सारा३ः ।  
<sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>११११</sup> <sup>१</sup> <sup>१२</sup>  
 हो३हो३ । औ३हो३४पु । विश्वादाधा३ । हो३हो३ ।  
<sup>२</sup> <sup>११११</sup> <sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup>  
 औ३हो३४पु । नअजासा३ । हो३हो३ । औ३हो  
<sup>१</sup>  
 ३४३ । ओ३४पु३ । डा ॥ २८ ॥

<sup>११</sup> <sup>१</sup> <sup>३२२</sup> <sup>५</sup> <sup>११</sup>  
 ( इन्द्रसाम ॥ ) वृषापावा । औ३हो३४वा । स्वधा-  
<sup>१</sup> <sup>३२२</sup> <sup>५</sup> <sup>११</sup> <sup>१</sup> <sup>३२२</sup>  
 राया । औ३हो३४वा । मरुत्वा३ । औ३हो३-  
<sup>५</sup> <sup>११</sup> <sup>१</sup> <sup>३२२</sup> <sup>५</sup> <sup>११</sup> <sup>१</sup>  
 ३४वा । चमात्सारा । औ३हो३४वा । विश्वादाधा ।  
<sup>३२२</sup> <sup>५</sup> <sup>११</sup> <sup>१</sup> <sup>३२२</sup> <sup>५</sup>  
 औ३हो३ ३४वा । नअजासा । औ३हो३४वा ।  
<sup>४</sup>  
 हो३पु३ । डा ॥ २९ ॥

<sup>५२४५</sup> <sup>४५</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup>  
 ( योक्ताश्वम् ॥ ) औ३हो३हो३ । वृषा । पवस्वा३धा-

राया३। माहू२त्वार३४ताइ। आइ। चमार३। चमार  
 त्सार३४राः। औहोहोहाइ। विश्वा। दधारनार३४ओ।  
 जासार३४औहोवा। ओइ। ज्वरआ ॥ ३० ॥

(यौक्तोत्तरम् ॥) वृषाऔहोहोहाइ। पवाश्वाधा  
 राया३। माहू२त्वार३४ताइ। चमा३इ। ओइ।  
 चमारत्सार३४राः। विश्वाऔहोहोहाइ। दधारना-  
 र३४ओ। जा२सार३४औहोवा। ओइ। जू२३४-  
 वा ॥ ३१ ॥ ३

॥ इति ग्रामे गये द्वादशः प्रपाठकः ॥

ऋगुर्वारुणिकृषिः\* । हे “सोम !” त्वं “वृषा” स्तोतृणा-  
 मभिमत्तस्य वर्षका† सन् “धारया” त्वदीयया “पवस्व” द्रोण-  
 कलश‡ मागच्छ । [पवतिर्गतिकर्मा॥ । आगतस्त्वं यदास्माभि-

\* अथवा जमदग्निः भारद्वाजः (अनु०) ।

† दृषन्निति नाम्नस्य रूपमिदम् । प्रथमे खण्डे १८८, २०१, २१८, ५०१, ५४५,  
 ७८०, ८३४ पृष्ठास्तु च व्याख्यातम् ।

‡ सोमस्याधारपावविशेषम् । अथैव चोत्तरम् ६, १, १, ७ — ४, १, ० — ५, ८ मन्त्र-  
 विदितम् ।

॥ मिषण्टो गतिकर्सेषु “पवसे”-इत्यस्याद्योत्तरमतमत्वेन दर्शनात् (२, १४) ।



अथ चतुर्थी ।

<sup>१ ३ २ ४ १ २ ४ १ २ ३ १ २</sup>  
यस्तेमदोवरेण्यस्तेनापवस्वान्धसा ।

<sup>३ १ २ ३ २</sup>  
देवावीरघशंसहा ॥ ४ ॥ ४ \*

<sup>४ ५ १ १, ३ ५</sup>  
ओम् ॥ (भासम् ॥) यास्ताइ । मादो । वाराओर३४वा ।  
<sup>३ ५ ४ ५ १ ५ २, ३ ५ ३</sup>  
णीर३४याः । ताइना । पावा । स्वाश्आओर३४वा । धा-  
रिन्द्राय दीयते तदा । “मरुत्वते” सहाया मरुतो यस्य सन्ति†  
तस्मै इन्द्राय “मत्सरः”‡ मदकरश्च भव । कीदृशः ? “विश्वा”¶  
विश्वानि सर्वाणि व्याप्तानि वा धनानि “ओजसा” आत्मीयेन  
बलेन युक्तः सन् स्तोतृभ्यस्तानि प्रयच्छन् त्वं मादयिता भवेति  
समन्वयः ॥ ३ ॥ ३

\* उ० २, १, १५, १ = ऋ० ७, १, २१, ४ = ऊ० २, १, ५; — ४, १, १०; — ६, २, ७; — ८, २, ८;  
— ११, २, ८ — १० — २०; — १२, २, ८; — १३, २, १०; — १४, १, ११ — १२ — १३; १०, १, २ — ३-  
४ = ऊ० १, २, १; — ३, १, ४ — १४ — १७ ।

† अस्ति मरुत् ऋत्विङ्नामसु (३, १८) — रूपनामसु (३, १७) — हिरण्यनामसु च (१, २) निघण्टौ । तत्रैव दैवतकाण्डेऽग्निरिन्द्रदेवतासु च “मरुतः”-इति दृश्यते । अत्र च तेषामेव देवगणानां ग्रहणम्; तथा च श्रूयते — “अस्ति सोमो”-इत्यादि (प्र० ६८९५०) मरुतामिन्द्रसहायभूतत्वञ्च “एवस्य त्वा”-इत्यादौ (प्र० ६५६५०) श्रूयतरश्च ।

‡ मदिषातो रौषादिके सरप्रत्यये रूपम् । अत्र ओत्तरयान्यत्रापि चतुर्थं (६, १, १, ३ — २, ८ — ११ — ४, १०) ओषन्ते सत्पूर इति ।

¶ सुप आत्वे रूपम् (७, १, १८) ।

५ ४ ५ १ २ ५ ३  
 २३४सा । दाइवा । वाइरा । घाशाओ२३४वा । सार-  
 ५  
 ३४च्चा ॥ १ ॥

४ ५ २ ४ १ २  
 ( सीमसाम ॥ ) यस्तेमदाः । वराइणियोः । ताइनापावा-  
 २ ३ ३ २ १ २ ५ ४  
 ३स्वा३ । अन्धसा । दाइवावाइरा३४ । चाउ । घशा  
 ४  
 पु७सच्चा । चोपुइ । डा ॥ २ ॥

२ २ १ ३ ५ १ १ २  
 ( प्राजापत्यम् ॥ ) यस्ता३२इमा२३४दाः । वराइणाया ।  
 २ ५ १ ३ ५ २ १ २ २  
 आ२३४वा । चा । ओ२३४वा । चाइ । ताइनापव ।  
 १ २ ३ ५ २ ३ ५ २  
 स्वआन्धासा । ओ२३४वा । चा । ओ२३४वा । चाइ ।  
 १ २ ३ ४ २ ३ ५ २  
 दाइवावाइरा । ओ२३४वा । चा । ओ२३४वा । चाइ ।  
 १ २ ५ २ २ २ १ १ १ २  
 घा२शा२३४ओच्चावा । सहारयी३ष्टार३४पूः ॥ ३ ॥

१ १ ४ ४ १ २ २  
 ( सीमसाम ॥ ) यस्ताइमा२३दोवरेणियोः । ताइनापव ।  
 १ २ १ १ १ १ ५ ४  
 स्वआन्धा१सा२ । दाइवा२वाइरा२३ । घशा२३४वा । सा५  
 ५  
 चोईच्चाइ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ २७ ० १ २ ३ १ ० ३ १ २  
तिस्रोवाचउदौरतेगावोमिमन्तिधेनवः ।

५ २ १ ४ ५ ४ ५ १ २  
(भास०साम ॥) यस्ते । माइदा । वा । इया । राइणा  
१ २ २ ५ १ २ २ २ १  
१यारः । ताइनापव । स्व । औइहो । वाहा । धसार ।  
१ १ १ ३ ५ २ २ २ १ ३ २  
दाइवार२३ । वारइरार२३४ औहोवा । घश०साहा१ ॥ ५ ॥

५ २ २ २ ५ २ २ २  
(अद्वयर्द्धड०सोमसाम ॥) यस्तेमदोवरेण्याइए । तेना-  
२ २ २ २ २ १ २ १  
पवस्वान्धसा । देवावौरार२३ । द्वाइ । घाशाउवा । सा-  
१ १ १ ५  
हाउवार । ऊर२३४पा ॥ ६ ॥ ४

अमहोयुक्तेषिः\* । हे “सोम !” “ते” तव “देवावोः”†  
देवकामः “अघशंसहा” राक्षसानां हन्ता‡ । “वरेण्यः” सर्वैर्वर-  
णायः “मदः” मदकरः “यः” रसोविद्यते तेन रसेन “अन्धसा”  
आदरणीयेन॥ “पवस्व” चर ॥ ४ ॥ ४

\* “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-भेदेयः ।

† देवावौरिति ‘वीकान्तौ ( अदा०उ० )’-इत्यस्य रूपम्, कान्तिरिहेच्छा । देवान्  
वेति ईदृशे स देवावोः, अन्येषामपीति ( ३. १, १३० ) पूर्वपददीर्घः ।

‡ “अघशंसः”-इति खेजनामसु त्रयोदशं भेषज्युक्तम् ( ३, २४ ) । ‘अघं.पापं,  
यः शंसति, तस्य हन्ता’-इति वि० ।

॥ आदरणीयेनाग्नेनेति भावः । ‘अन्धसा अन्धेन’-इत्येव वि० ।

१ १ ३ १ २  
हरिरेतिकनिक्रदत् ॥ ५ ॥ ५ \*

(वैष्टम्भे द्वे ॥) तिस्त्रोवाचाः । उदाइ । उदा३१उ ।  
वाये३ । रा२३४ते । गावोमिमा । तिधाइ । तिधा३१उ ।  
वाये३ । ना२३४वाः । हरिरेती । कनाइ । कना३१उ ।  
वाये३ । कार३४दात् ॥ ७ ॥

तिस्त्रोवाचाः । उदाइरा३ते । गावोमिमन्तिधा३इ-  
ना३वाः । हरिरेतो२३४हाइ । कार२ना२३४ओहोवा ।  
क्रा२३४दात् ॥ ८ ॥

(पाष्टौ द्वे ॥) तिस्त्रोवाचो२३४हाइ । उदौरताइ । गा-  
वोमिमा२३४हा तिधेनवाः । हरिराइतो२३४हाइ । क-  
नाये३ । क्रा२दा२३४ओहोवा । अस्मभ्यक्तातुवित्तमा२-  
३४५म् ॥ ८ ॥

७. उ०१,१,१४,१ = क०६,८,२३,४ = क०१,१,२० ; — ७,१,१६ ; — ८,१,७ ; —  
१५,१,१८ ; — २०,१,१०—११ ; — ऊर्ध्व १,१,१३ ।

५ ४ र ५ ४ ५ र ४      ५      २ र र  
 तिस्रोवाचउदीरता । वाद्वाइ । गावोमिमा३ ।  
 १ २ ३      ५      ४ ५ ४ ५      १ १ २      ५ र र  
 तीर्धनार३४वाः । हारीराइती । कारनार३४ओहोवा ।  
 ३      ५  
 कार३४दात् ॥ १० ॥

४ ४      र      ४      २ ४ र ५  
 ( क्षुल्लकवैष्टम्भम् ॥ ) तिस्रोऽ५वा । चा३उदीरताइ ।  
 १ र २      १ २      १ २ २      १ २  
 गावोमिम । तिधाइना१वार३ः । होवा३द्वाइ । हराइरा१-  
 १ २ २      १ २      १ १ ३      ५ र र  
 इतीर३ । होवा३द्वाइ । कनाये३ । कारदार३४ओहोवा ।  
 ५      ५  
 दीर३४शाः ॥ ११ ॥

४ र र      र ४      २ र १ र  
 ( पाष्ठौहम् ॥ ) तिस्रोवाचापुउदीरताइ । गावोमिम-  
 २ १ र      २      २      ३ १  
 निधेनवः । हरिरार३इती । कनौ२ । ऊवाइ । हो३वा३ ।  
 १ १ ३      ५ र र      २ र १ २      १ ३ १ १ १ १  
 कारदीर३४ओहोवा । हाओवा । ओवार३४पु ॥ १२ ॥ १

विततऋषिः\* । “तिस्रोवाचः” ऋगादिभेदेन त्रिविधाः†

\*—“आप्राः”—इति ऋषि-नेजेयः ।

†—“चत्वारिवाक्परिमिता”—इत्यादौ ( ऋ० १, ११, ८, ४५ ) अतो तु व्याव-  
 हारिका वाचा वाचां चतुष्टयम् । तथाच तस्यैव यास्ककृतं व्याख्यानम्—“ओङ्कारो-  
 महावाङ्मयश्चेत्यर्थम् ; नामाण्ये ते चोपसर्गनिपाताद्येति वैयाकरणैः ; सक्तः कल्पो  
 ब्राह्मणं, चतुर्थी” व्यावहारिकीति याज्ञिकः ; ऋवो यजूंषि सामानि, चतुर्थी व्यावहारि-

अथ षष्ठी ।

१ २                      १ १ २ १ २ ३ १ २  
इन्द्रायेन्दोमस्त्वतेप्रवस्वमधुमत्तमः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २  
अर्कस्ययोनिमासदम् ॥ ६ ॥ ६ \*

४ २ २                      १ १                      १ १  
( इषोवृधोयम् ॥ ) इन्द्रायेन्दाउ । मस्त्वताइ पवस्वा-

“उदौरते” स्तुतोः प्रोद्गायन्ति ऋत्विजः । “धेनवः” आशिरेण  
प्रोणयित्राः “गावः” “मिमन्ति” १ शब्दायन्ति दोहार्थम् ।  
“हरिः” हरितवर्णः सोमश्च “कनिकदत्” १ शब्दं कुर्वन्ति  
गच्छति कलशम् ॥ ५ ॥ ५

\* उ०४,१,११,१= ऋ०७,१,४०,१=ऊ०३,१,१६—१०—१८—१८—१०—२१ ;  
—८,१,४ ;—१०,२,४ ;—१६,१,१३ ;—२२,२,१६ कश्चो १,१,१० ।

कीर्ति नैरुक्ताः ; सर्पाणां वाग् वयसां क्षुद्रस्य सरीसृपस्य, चतुर्थी व्यावहारिकीत्येके ।  
पशुषु तूणवेषु मृगेष्वात्मनि चेत्यात्मप्रवादः । अथापि ब्राह्मणं भवति—सा वै वाक् सृष्टा  
च तुर्द्धा अभवदेवैव लोकेषु कीर्ति, पशुषु तुरीयम् ; या पृथिव्यां साग्नौ सा रथक्नरे,  
यान्तरिक्षे सा वायौ सा वामदेव्ये, या दिवि सादित्ये सा उच्चति सा क्षनयित्री, अथ  
पशुषु ततो या वागत्यरिच्यते तां ब्राह्मणेष्वादधुस्तस्माद् ब्राह्मणा उभयीं वाचं वदन्ति—  
या च देवानां, या च मनुष्याणाम्—इति नि० पू० १, ८ ।

†—‘मा ऋद्धे ( जु० आ० )’—इत्यस्य पुरुषव्यत्ययेन । ३, १, ८५ ) रूपम् ।

‡—निरन्तरशब्दकरणेऽयं विद्यमानस्य चुरादेरभयपदिनः क्रन्देः सार्वकालिके  
( ३, ४, ६ ) कुटि “दाधति ( ७, ४, ६५ )”—इत्यादिनावल्लेरङ् द्विर्वचनभयास्य  
चुत्वाभावो निगागस्य निपातितः ।

॥—द्रोणमिति प्रसिद्धम् ।

मा२ । धुमत्तमाः । अ॒र्कस्ययो२ । निमा२३ । सा२-  
 दा२३४ औ॒होवा । इ॒षीवृ॒धे१ ॥ १३ ॥

( इन्द्रसाम ॥ ) आ२३४इन्द्रा । या२३४इन्द्रा । मरु-  
 त्वते३ । पा२३४वा । स्वा२३४मा । ध॒मात्तमा३ः । आ-  
 र३४र्का । स्या२३४यो । निमासादा२३४पुम् ॥ १४ ॥

( वैश्वदेवे द्वं ॥ ) इन्द्रायाइन्दो२३ । हा । औ॒होवा ।  
 मरुत्वाते२३ । हा औ॒होवा । पवस्वामा२३ । हा ।  
 आ॒होवा । धु॒मत्तामा२३ः । हा । औ॒होवा । अ॒र्क-  
 स्ययो२३ । हा । औ॒होवा । निमासादा२३म् । हा ।  
 औ॒होवा३४३ । ओ॒र३४पु॒इ । डा ॥ १५ ॥

इन्द्रायेन्द्रो । ए॒पु । मरु । त्वताइ । पवस्वमधु-  
 मत्ता२३माः । ऊ॒वाइ । हो॒वा । अ॒र्कस्या२३यो । ऊ-  
 वाइ । हो॒वा । निमासा२३दा३४३म् । ओ॒र३४पु॒इ । डा ।  
 ॥ १६ ॥

(आग्नेये द्वे ॥) इन्द्रायेन्दोद्वाउ । म । रु । त्वतेऽद्वाउ ।

पवस्वमधु । मा । तमारऽद्वाउ । अर्का । स्थयोऽद्वाउ ।

निमारऽ । होरऽद्वाउ । सापुदोद्वाउ ॥ १७ ॥

इन्द्रायेन्दोवा । ओवा । मरुत्वतोवा । ओवा ।

पवस्वमोवा । आवा । धूमत्तमोवा । ओवाऽ । अर्काद्वाउ ।

स्थयोद्वाउ । निमोवाऽओरऽद्वाउ । सापुदोद्वाउ ॥ १८ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वाते । ओद्वाउ पव-

स्वमधमत्तमः । ओऽद्वाउ । ओऽद्वाउ । अर्कस्यायोऽ ।

नारऽमारऽद्वाओद्वावा । उप । सारऽद्वाउ ॥ १९ ॥

(आग्नेयम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वाते । पवस्वम ।

धुमात्तामारऽद्वाऽ । अर्कस्थयोनिमाद्वाउ । सापुदोद्वाउ ।

॥ २० ॥ ई

कश्यप ऋषिः\* । हे “इन्दो” सोम !† “मधमत्तमः”

\* “मातोषः” इति ऋषि-नैमिषः ।

† ३० ६६४ पृ० ३० ।



अथ सप्तमी ।

<sup>१ १ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १</sup>  
असाव्यश्शुर्मदायासुदक्षोगिरिष्ठाः ।

<sup>३ २७ ३ १ २</sup>  
श्येनोनयोनिमासदत् ॥ ७ ॥ ७ \*

<sup>४ ५ १ २</sup>  
( शेश्वानि चत्वारि ॥ ) आसा । वियश्शुर्माश्शुवाश्शु ।

<sup>५ ४ ५ ४ ५ २ २ १ १ १</sup>  
दारश्शुया । आपस्वदाक्षाः । गिराश्शुवायेश्शु । छारश्शुपुः ।

<sup>२ १ १ २ २ ५</sup>  
श्येनोनारश्शुयो । निमाश्शुवाश्शु । सारश्शुदात् ॥ २१ ॥

<sup>४ ५ २ ४ १ ० १ ० १</sup>  
असाविया । शुर्मदाश्शु । य । आपस्वदाक्षाश्शु । गा-

<sup>२ २ १ २ १ २ ५ ४</sup>  
रिष्ठाः । श्याइनोश्शुनायोश्शु । निमोश्शुवा । सापूदो-

<sup>५</sup>  
द्विद्वाइ ॥ २२ ॥

अतिशयेन मध्मान् “अर्कस्य” अर्चनीयस्य यज्ञस्य “योनिं”  
स्थानं “आसदम्”† उपवेष्टुं “मरुत्वते” “इन्द्राय” इन्द्रार्थं  
“पवस्व” क्षर ॥ ६ ॥ ६

\* उ० ३, २, १६, १=छ० ७, १, २४, ४=आर १, २, १३=क २, १, १ ;—७, २, १८ ;—  
१६, १, ४ ;—२०, २, १ ।

† प्र० ८८८ पृ० ३० । अर्क इति अर्चते रूपम् ।

‡ ‘आसदम् आसीद’ इति वि० ।

<sup>५</sup>र <sup>३</sup>२ <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१०</sup> <sup>२</sup> <sup>६</sup> <sup>१</sup>  
 असा । विया<sup>१</sup>ओर<sup>३</sup>३४वा । शूमे<sup>१</sup>दाया<sup>१</sup> । ओर<sup>३</sup>३४वा । आ-  
<sup>१</sup>२ <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup>१२ <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup>२१२ <sup>२</sup>  
 प्साओर<sup>३</sup>३४वा । दत्तो<sup>१</sup>गिरा<sup>३</sup>इ । ष्ठाओर<sup>३</sup>३४वा । श्ये<sup>१</sup>नो<sup>३</sup>नयो-  
<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup>  
 निमासदा<sup>२</sup>३४पुत् ॥ २३ ॥

<sup>५</sup>र <sup>६</sup>२ <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup>१ <sup>२</sup> <sup>६</sup> <sup>५</sup>  
 असा । वियौ<sup>१</sup>वाओर<sup>३</sup>३४वा । शूमे<sup>१</sup>दायौ<sup>१</sup> । वाओर<sup>३</sup>३४वा ।  
<sup>३</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>६</sup> <sup>५</sup>  
 अप्सु । दत्तौ<sup>१</sup>वाओर<sup>३</sup>३४वा । गिरा<sup>३</sup>इ । ष्ठी<sup>१</sup>वाउर<sup>३</sup>३४वा ।  
<sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>०</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup>  
 श्ये<sup>१</sup>नः । नयौ<sup>१</sup>वाओर<sup>३</sup>३४वा । निमा । सादौ<sup>१</sup>वाओर<sup>३</sup>३४वा ।  
<sup>४</sup>  
 द्यो<sup>१</sup>पुइ । डा ॥ २४ ॥

<sup>४</sup> <sup>५</sup>र <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup>  
 ( च्यावनानि चत्वारि ॥ ) असा । व्युज्ज<sup>१</sup>वाद्वाइ । अ-  
<sup>१</sup> <sup>२</sup>र <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 शूमे<sup>१</sup>दायाप्सु<sup>१</sup>दत्तो<sup>१</sup>गिरि<sup>३</sup>ष्ठा<sup>३</sup>उज्ज<sup>१</sup>वार<sup>३</sup>इहोइ । श्या<sup>१</sup>र<sup>३</sup>इ<sup>३</sup>नो<sup>३</sup>इ ।  
<sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup>र <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup>  
 ना<sup>१</sup>र्यो<sup>३</sup>र<sup>३</sup>३४ओ<sup>१</sup>होवा । निमासदा<sup>२</sup>३४पुत् ॥ २५ ॥

<sup>४</sup> <sup>५</sup>र <sup>४</sup> <sup>५</sup>र <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
 असाव्यु<sup>१</sup>शूः । औ<sup>१</sup>होवाद्वाइ । मदा<sup>१</sup>र<sup>३</sup>इया । आ-  
<sup>१</sup> <sup>२</sup>र <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup>र <sup>२</sup>  
 प्सु<sup>१</sup>दत्तो<sup>१</sup>गिरि<sup>३</sup>ष्ठाः । श्या<sup>१</sup>इ<sup>३</sup>नो<sup>३</sup>ना<sup>३</sup>र्यो<sup>३</sup>इ । ना<sup>१</sup>र<sup>३</sup>इ<sup>३</sup>मा<sup>३</sup>र<sup>३</sup>३४ओ<sup>१</sup>हो-  
<sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup>  
 वा । उप । सा<sup>२</sup>र<sup>३</sup>इ<sup>३</sup>दात् ॥ २६ ॥

अथाष्टमी ।

२ ३ १२ ३ १२ ३ १२  
पवस्वदक्षसाधनोदेवेभ्यः पीतयेदरे ।

इहा३१२३४ । इहा । साव्यं शुर्मदाय । इहा ।  
अप्स्वदक्षोगिरिष्ठा३४५ः । ई२३४हा । श्येनोनयोरनिमा-  
३४५ । ई२३४हा । आ२सदा३४५त् । ई२३४हा ॥ २७ ॥

असार३४ । वियं शुः । मदार३४याई । हाउ ।  
आप्स्वदा२३४हाः । गिराइष्ठा२३४हाइ । श्याइनोना३-  
यो३ । नाइमार३हा३४इ । सार३४दोइहाइ ॥ २८ ॥ ७

जमदग्निर्ऋषिः\* । “गिरिष्ठाः” पर्वते जातः “अंशुः”  
सोमः “मदाय” मदार्थं “असावि” अभिषत् । “अप्स” सती-  
वरीष् “दक्षः”† प्रहृदश्च भवति । किञ्च । “श्येनोन” यथा  
श्येनो वनादागत्य स्थानमासीदति तद्वद् “अयं” सोमः “वोनि”  
स्वकीयस्थानम्‡ “आ सदात्”¶ आसीदति ॥ ७ ॥ ७

\* “भार्गवः”-इति ऋषि-नैमयः ।

† दक्षइति बलनामसु नैषण्डकम् २, ६ । ‘दक्षः शीघ्रः’-इति वि० ।

‡ द्रोणकलशमिति यावत् ।

¶ लोटो रूपम् ( २, ४, ७ )

३ १ ९ ३ २ ३ १ २

मरुद्गोवायवेमदः ॥ ८ ॥ ८ \*

( प्राजापत्ये वे ॥ ) पवस्वदौ । चौहोवाहाइ । छा-  
 १२ ५ २ ९ २ ५२  
 साधनाः । औश्होश्हइ । औश्होश्हइ । औहो ।  
 ३२ २ २ १२ १ १ २ ३२ २ ५  
 वाहाइ । देवेभ्यःपाइ । तयेहराश्हइ । औश्होश्हइ ।  
 २ ५२ ३२ २ १ २२ ५ २ २ २ ५२  
 औहो । वाहाइ । मरुद्गोवाश्ह । औश्होश्हइ । औहो ।  
 ३२ २ १ २ ५२ २ २ ५  
 वाहाइ । या२वा२श्ह औहोवा । मा२श्हदाः ॥ = ८ ॥

४ ५ ४ २ ५ ५ २२ १२ २ १  
 पवस्वदक्षसाधनः । ओहवा । देवेभ्यःपीतया२ओइ ।  
 २ १ २२ १ ४ ५ ४  
 हरा२इ । मरुद्गोवा२ । ओ२३ । यवोवा । मा५होइ  
 ५  
 हाइ ॥ ३० ॥ ८

दृढच्युत आगस्त्य ऋषिः । हे “हरे” हरितवर्ण पाप-  
 हर्तृर्वा सोम ! “दक्षसाधनः” दक्षोवलन्तस्य साधकः † “मदः”  
 मदकरश्च त्वं “पवस्व” चर । किमर्थम् देवेभ्यः इन्द्रादिभ्यः

\* उ० १, १, १०, १ = ऋ० ६, ८, १५, १ = उ० ९, १, ८ ; — १५, १, ८ ; — १६, १, १ = ऊ०  
 १. १, ८ ।

† ‘दक्षसाधनः शीघ्रसाधनः’-इति वि० ।

‡ ‘मदः मदनीयः’-इति वि० ।



( तृतीयं वैदन्वतम् ॥ ) पा५पूरी । स्वानोद्गाह्रिष्ठाः ।

१ १ २ २ १ २ ३ २ १ २ १ २ २ १  
पवित्रे सो । मो अक्षरात् । पवित्रे । सो मो २३ । क्षा-  
५ १ २ २ ५ ४ १ १ २  
रात् । ओइ । मटौ । वा ३४ ३ ओ ३४ वा । पुवा । सर्वधाः ।  
२ १ ३ ४ २ २ १ २ १ २ ३  
असाये ३ । मा २ दा २ ३ ४ ओ हो वा । ए ३ । पुसर्वधा असी-  
१ १ १ १  
२ ३ ४ ५ ॥ ३ ३ ॥

( चतुर्थं वैदन्वतम् ॥ ) औ३होइ । इहहाहहाइ ।  
 औ१हो२३४वा । परा३स्वा२३४ नो । गिरा२३४इष्टाः ।  
 पावित्रे२३४सो । मोअक्षा२३४रात् । मदा३षू२३४सा ।  
 व१धा३आ२३४सी । औ३होइ । इहहाहहाइ । औ१हो-  
 २३४पुवा६पुर्ह । ए३ । उपा२३४पु ॥ ३४ ॥

(आङ्गिरसस्य पदस्तोभौ द्वौ ॥) पां । र्येखानाः ।  
 गा॒रु॒ड । रि॒ष्ठा॒र्या । हा॒हाइ । आ॒वा॒र॒श्चाइ ।  
 पा॒वि॒त्रे॒सो । मो॒अ॒क्ष॒रा॒र॒न् । हा॒हाइ । आ॒वा॒र॒श्चाइ ।

मदा<sup>१</sup>इषुसा<sup>२</sup> । हा<sup>३</sup>हा<sup>४</sup>इ । ओ<sup>१</sup>वा<sup>२</sup>र<sup>३</sup>हे<sup>४</sup> । व<sup>१</sup>धो<sup>२</sup>र<sup>३</sup>४वा<sup>४</sup> ।  
 आपु<sup>४</sup>सो<sup>५</sup>इ<sup>५</sup>हा<sup>५</sup>इ ॥ ३५ ॥

पयो<sup>५</sup>हो<sup>५</sup>वा<sup>५</sup>हा<sup>५</sup>इ<sup>५</sup>स्वानाः । गा<sup>१</sup>र<sup>२</sup>इ । रि<sup>१</sup>ष्ठा<sup>२</sup>र<sup>३</sup>या । ओ<sup>१</sup>र<sup>२</sup>३४ ।  
 हो<sup>३</sup>हा<sup>४</sup>इ । हा<sup>३</sup>हा । हो<sup>१</sup>वा । हो<sup>२</sup>वा । पवि<sup>१</sup>त्रे<sup>२</sup>सो । मो<sup>१</sup>अ<sup>३</sup>  
 क्षा<sup>१</sup>रा<sup>२</sup>त् । ओ<sup>३</sup>र<sup>४</sup>३४ । हा<sup>३</sup>हा<sup>४</sup>इ । हा<sup>३</sup>हा । हो<sup>१</sup>वा । मदा<sup>१</sup>  
 र<sup>३</sup>इषुसा<sup>४</sup> । ओ<sup>३</sup>र<sup>४</sup>३४ । हा<sup>३</sup>हा<sup>४</sup>इ । हा<sup>३</sup>हा । हो<sup>१</sup>वा । हो<sup>१</sup>  
 वा<sup>१</sup>इ । व<sup>२</sup>धो<sup>३</sup>र<sup>४</sup>३४वा<sup>५</sup> । आपु<sup>४</sup>सो<sup>५</sup>इ<sup>५</sup>हा<sup>५</sup>इ ॥ ३६ ॥ ८

अस्याः परस्याश्च कश्यपोऽसित\* ऋषिः । अयं “सोमः”  
 “पवित्रे”† “पर्यक्षरत्” परिक्षरति । “स्वानः” सुवानः‡  
 अभिषूयमाणः “गिरिष्ठाः” गिरिस्थायी गिरौ वर्तमान इत्यर्थः ।  
 स त्वं “मदेषु” मादकेषु स्तोत्रकेषु “सर्वधा असि” सर्वस्य धाता  
 दाता वा भवसि ॥

“स्वानः”-“सुवानः”-इति, “अक्षरन्”-“अक्षा”-इति च  
 साम्नऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८

\* अथवा कश्यपो देवलः ( ऋ० अतु० ) ।

† ‘पवित्रे’ कर्णसंज्ञे-इति वि० । पवित्रश्च दशापवित्रमित्यनुपदम् ( इतश्चतुर्थे )  
 वक्ष्यति सायणः ।

‡ साम्नमिकवज्रलवचनात् उबङ्क्विकल्पः ( ७, ३, ८७ ) ।

अथ दशमी ।

१ २ ३ २ ४ २ ५ १ २ २ ३ २ २ ३ २  
परिप्रियादिवःकविर्वयात्सिनप्रयोर्हितः ।

३ १ २ ५ १ २  
स्वानैर्याति\*कविक्रतुः ॥ १० ॥ १० +

॥ चतुर्थ-दशति ॥

५ २ ४ ५ १ २  
( पूर्वमौर्णायवम् ॥ ) परिप्रियादिवःकावौः । वयात्  
२ २ २ १ १ ५  
सिनप्रोर्हितः । स्वानैर्यारश्ती । आया२ । इया२ई-  
२ २ २ १ ३ ५ २ २ १ १ १ १  
श्या । कविक्रतोर । यार३४औहोवा । ई२३४५ ॥ ३७ ॥

४ ४ १ २ २  
( उत्तरमौर्णायवम् ॥ ) परिप्रियादिवःकवाइः । वया  
२ २ १ २ २ २ २ २ २ १  
रहो१वात्सिनप्रयोर्हितः । स्वानैर्यारश्ती । ऊवा ।  
२ १ २ १ ५ २ ३ २ २ १  
होवा । होवा । ऊवा२इ । ईश्या । कविक्रतोर ।  
३ ५ २ २ २ १ १ १ १ १ १  
यार३४औहोवा । ईश्या२३४५म् ॥ ३८ ॥ १०

॥ इति त्रयोदशस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

\* “सुवानोयाति”-इति उ०-शाब्दाने वि० ।

+ उ० ३,१,१८,१=क० ६,७,३२,१=क० १,२,१५,—७,९,८;—१५,२,१०;—  
१६,११;—२०,१,१०=क० ४,१,६ ।



अथ द्वितीये खण्डे—

सेवा प्रथमा ।

१२२२      ३ १ ३ १ २      ३ १ २  
 प्रसोमासोमदच्युतः अवसेनोमघोनाम्\* ।

३ ०    ३ १ २  
 सुताविदथे अक्रमुः ॥ १ ॥ ११ †

ओं ॥ ( सौभरे द्वे ॥ ) प्रसोमा<sup>२</sup>२३<sup>३</sup>साः । म<sup>५</sup>दच्युतः<sup>२ १ २</sup> ।

कविर्मेधावी । “कविक्रतुः” अन्तःप्रज्ञः क्रान्तकर्मा वा सोमः “नम्रोः” अधिषवणफलकयोः ‡ “हितः” निहितः । “दिवः” द्युलोकस्य “प्रिया” प्रियाणि “वयांसि” वयन्ति गच्छन्तीति वयांसि ग्रावाणः ॥ तानि । [तथाच मन्त्रवर्णः—“श्येना अतिथयः पर्वतानां ककुभः”—इति ।] “स्वानैः” अभिषुण्वद्भिरध्वर्युक्तानि “परियाति” गच्छति ॥

“स्वानैः”—सुवानैः—इति साम्प्रकृतचः पाठः ॥ १० ॥ १०

इति ओसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने  
 पञ्चमस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

\* “मघोनः”—इति ऋ०, उ०-व्या० वि० च ।

† उ० १, २, २१, १=ऋ० ६, ८, २२, १=ऊ० १, २, १४ ;—२१, १, २० ।

‡ ‘ग्रावापृथिव्योः अहोरात्रयोर्वा’—इति वि० ।

॥ ‘वयांसि अन्नानि पक्षिणो वा’—इति वि० । ग्रावाणश्च सोमाभिषवार्थानि पावविशेषाणि “अग्निरुक्ष्ये”—इति ऋचो व्याख्यानं द्रष्टव्यम् ( प्र० १७१ पृ० ) । निघण्टौ तु ग्रावइति पर्वतइति च सेवेनामसु पठ्यते १, १० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २      ३ २ ३ १ २      ३ १ २  
प्रसोमासोविपश्चितोपोनयन्तऊर्मयः\* ।

१ २      ३ १ २  
वनानिमहिषाइव ॥ २ ॥ १२ ।†

१      २ २      १ १ ३      ५      १ ०  
और३होवा३ । अवारसार३४इनाः । औइमघोना२म् ।

१      १ ३      ५ २ २      २ २      ३ १ १ १ १  
सुतार३ः । वारइदार३४औहोवा । धेअक्रमूर३४५ः ॥ २ ॥ ११

५ २ २      १ २      १ २      १  
प्रसोमासाः । वाइपश्चितः । आपो१नाया२ । ता

श्यावाश्च ऋषिः‡ । “सोमासः”॥ सोमाः “मदच्युतः” मद-  
स्त्राविणः “सुता” सुतः § अभिषुतः सन्तः “मघोनां” हवि-  
षतां ॥ “नः” अस्माकं सम्बन्धिनि “विदधे” यज्ञे “अवसे” \*\*  
अन्नाय कीर्त्तये वा “प्राक्रमुः” प्रगच्छन्ति ॥

“मघानां”—“मघोनः”—इति पाठौ ॥ १ ॥ ११

\* “अपानयन्तूर्मयः”—इति ऋ० ख, उ०-या० वि० च ।

† उ० १, २, १८, १ = ऋ० ६, ८, २३, १ = ऊ० ६, २, १२; — ११, २, ११ :—१४, १,  
१२—१३—१४ ;—१८, १, ११ ;—१८, २, १५—१६ ।

‡ “आत्रेयः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

॥ असुक्ति रूपम् ( ७, १, ५० ) ।

§ सुताइति आत्वे रूपम् ( ७, १, १८ ) ।

॥ मघं घमम्, इह च तत् हवीरूपम् लक्ष्यमिति भावः ।

\*\* “विदधेः”—इति यज्ञ-नामसु पद्यं नैघण्टुकम् ।

अथ तृतीया ।

१२ ३ १२ २२ २१ २ ३ ३ १२  
पवस्वेन्दोवृषासुतःकृधोनोयशसोजने ।

२ २३११  
विश्वाअपद्विषोजहि ॥ ३ ॥ १३ \*

१ २२ १२ १ २ २ १२२  
ऊर्मयः । वाना१निमा२ । आ३औ३हो । हिषा३इव ।

१ २ १  
इडा२३भा३४३ । औ२३४पू३ ॥ २ ॥ १२

त्रितच्छिः† । “विपश्चितः” मेधाविनः “सोमासः” सोमाः  
“प्र नयन्त” पात्राणि प्रति गच्छन्ति । किमिव ? “अपऊर्मयः”  
[अपइति षष्ठी व्यचयेन द्वितीया ‡] । [अपामूर्मयः अतएव  
बहुचाः—अपानयन्तीति पठन्ति] ते यथा सततमुद्भवन्ति तद्वत् ।  
[बाहुल्येऽयं दृष्टान्तः । अर्थतो गमने दृष्टान्तान्तरमभिधीयते—  
“वनानि महिषाः” प्रवृद्धा मृगा इव । अथवा स्वाश्रयात् प्रद्रवणे  
प्रथमो दृष्टान्तः । द्वितीयस्तु दशापवित्रादधःप्रदेशे ॥ २ ॥ १२

\* उ० २, १, २, १ = ऋ० ७, १, २३, २ ।

† “आप्राः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ ‘व्यत्ययो बहुलम्’-( नै० ३, ३, ८ ) व्याख्यातश्चैवं पुरस्तात् ( प्र० १, १५ पृ०—)

मृगेषु यो महान् मृगः तस्य तु नामो महिष इति प्रसिद्धम् । तथाहि—

“ब्रह्मा देवानाम्पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्”

—इति ऋग्वेदीया श्रुतिः ( ८, ५, ११, ६ ) । “महिषो मृगाणामित्येषन् हि मृदा

भवति मृगाणाम्”—इत्यादि तद्वाक्यान् धास्क्यः ।

अथ चतुर्थी ।

१३ १२ ९ १ २ ३ १२

वृषाह्यसिभानुनाद्य्मन्तन्वाह्वामहे ।

१२९ ३१२

पवमानस्वर्दृशम्\* ॥ ४ ॥ १४†

४ २

२ ४

२ १२

( वृषकाणि त्रीणि ॥ ) पवस्वेदोऽध्वृषासुताः । कृधि

२ २ १ २ १ ३ ५ १ १ २  
नोयशसोजनाये३ । वाइश्वाआर३४पा । दारइषार३४५२२ ३ ५  
औहोवा । जार३४हो ॥ ३ ॥ १३

४ ५२

४

२ १२

२

१

२

२

वृषाह्विया । सिभान्२३ना । द्युमन्तन्वाहवा१माहा

३२

१

२ १

५

३

५

२३४इ । पवार३ । मानसुवो२३४वा । दृ२३४शाम् ॥ ४ ॥

अमहोयुर्कृपिः‡ ॥ हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभिषुतः  
 “वृषा” सेक्ता त्वं “पवस्व” धारया क्षर । “जने” जनपदेषु “नः”  
 अस्मान् “यशसः” यशस्विनः “कृधि”॥ कुरु । “विश्वान्” सर्वान्  
 “द्विपः” द्वेष्टन् शत्रून् “अप जहि” मारय ॥ ३ ॥ १३

\* “पवमानस्वाधः”-इति ऋ० ।

† स० २,१,४,१= ऋ० ७,१,१,४ ।

‡ “आजितसः”-इति ऋपि मैत्रेयः ।

॥ ‘शृणुणुपृकृभ्यश्चन्दसि (६, ४, १०२)’-इति सिद्धं कृधीति । ऋपि वृ  
 “कृधी”-इति दीर्घात्पाठः, स च “द्वृषः (६, ९, १३५)”-इति योगविभागात् साध्यः ।

५ ख,

अथ पञ्चमी ।

१२      ३ १ २      ३ १ २ ३ १ ३ १  
इन्दुः पविष्टचेतनः प्रियः कवीनाम्भतिः \* ।

४ २      २ ४      २ १      २ २      १ २ २      २  
वृषाहियापुसिभानुना । द्युमत्तत्वाह्वारमहे ।

५ २      १ २ २      १ २  
हारेइ । ऊरे । होश्वा । पवमानसुवर्दशम् । छा-

५ २      १ २  
रेइ ऊरे । होश्वा । ऊवोश्वापुइ । डा ॥ ५ ॥ १४

ऋगुर्ऋषिः † ॥ हे “सोम !” त्वं “वृषा” अभिलषितफलानां  
वर्षिता “असि हि” भवसि खलु । तस्मात् हे “पवमान”  
पूयमान पुनानः ‡ वा सोम ! “स्वर्दशं” सर्वस्य द्रष्टारं §  
“भानुना” तेजसाः § “द्युमन्त” दीप्तिमन्तम् अतिशयेन तेज-  
स्विनमित्यर्थः । स्तुतिमन्तं वा “त्वा” त्वां “हवामहे” ॥ यज्ञेषु  
आह्वयामहे ॥ ४ ॥ १४

\* “मती”-इति ऋ० ।

† “वारुणिः भार्गवोऽजमदग्निवा” इति ऋषि-नैमेयः ।

‡ अभिषुत शोधित इत्यर्थः ।

§ प्र० ४८० पृ० ३० ।

§ भातुइति निषट्ठावहर्नामसु (१, ८) दृश्यते परमिह सर्वत्र रश्मिवाचकत्वेन  
आख्यातसाक्ष्येण—( प्र० २१८ पृ०, ४५८ पृ० ) ।

॥ ऋः सम्प्रसारण-बाहुल्येन रूपमिदम् (६, १, १५) ।

३ १ २ २ ३ १ ९

सृजदस्य रथीरिव ॥ ५ ॥ १५ \*

४ २ ३ ४ ४ ४ ५

(कौम्भ्यस्य सामानि चीणि ॥) इन्दु रौहोवाहाइ । पावी ।

२ १ १ ४ ५ २ १ ५ २ १  
ष्ठचारइ । तनोर३४हा । हाहोइ । होइहा । प्रियाः-२ २ २ २ २ ३ ५ २ १ ५ २  
कवी । नाम्ना । तिरोर३४हा । हाहोइ । होइहा ।१ १ २ ५ २ २ ५ २ १ १  
सृजारत् । अश्वोर३४हा । हाहोइ । होइहाइ । रार३ ५ २ ५  
यार३४ औहोवा । ईर३४वा ॥ ६ ॥

४ ५ ४ २ ५ ४ ५ ४ ५ २ १ २

इन्दुःपविष्टचेतनःप्रियःकवाइ । ऊश्म् ऊश्म् । नाम्ना-

५ १ २ ५ २ १ २  
र३४तौः । सृजादर३श्चाम् । ऊश्म् ऊश्म् । रारथा-५ २ २ ५  
र३४औहोवा । ईर३४वा ॥ ७ ॥

४ ५ ४ २ ५ ४ ५ ४ २ ५ ४ ४ ४

इन्दुःपविष्टचेतनःप्रियःकवीनाम्नातिःसृ । जापुदश्चाम् ।

१ १ १ २ ५ २ २  
ओवा२३ । ओवा२३ । रार था२३४ अ होवा । ई २ ३ ४५  
वा ॥ ८ ॥ १५

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ २  
अष्टशतप्रवाजिनोगव्यासोमासोअश्वया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २  
शुक्रासोवीरयाश्वः ॥ ६ ॥ १६ \*

५ २ ४ ५ ४ ५ १  
( कार्तवेशस्य नीणि ॥ ) अष्टक्षताप्रवाजिनाः । गा-  
१ २ १ २ १  
व्या२सोमा२ । सोअश्वयाश१क्रा२सोवी२ । रया२-  
१ २ १  
श्वः । आ२३४५३ । डा ॥ ८ ॥

५ २ ५ २ २ १ २ २ २ २  
अष्टक्षताप्राईर्वाजिनाः । गव्यासोमासोअश्वया२३-

अस्याउत्तरस्याञ्च कश्यपऋषिः† । “चेतनः” प्रज्ञापकः “प्रियः”  
देवानां प्रीतिकारः “इन्द्रः” सोमः “कवीनां” क्रान्तकर्मणां  
स्तोत्रुणां “मतिः”‡ मत्या स्तुत्या “पविष्ट”§ पवते । “अश्वं”  
हयं “रथीरिव” रथीव ऊर्मिं॥ “सृजत” सृजति ॥ ५ ॥ १५

\* उ० ४, १, २, १ = ऋ० ७, १, ३६, ४ ।

† “मारीचः”-इति ऋषि-नैमेयः ।

‡ प्र० ८२८ पृ० ३० ।

§ सादेशे रूपम् ( ७, १, ३८ ) ।

§ लोटः सिप्पत्ते रूपम् ( ३, ४, ८४ ) ।

॥ “पङ्कीकृतानामश्वानां मनमोघमनाहतिः । अतिवेगमयायुक्ता गतिरुर्मिबद्धा-  
हता”-इत्यश्वचिन्तामणिः ।

अथ सप्तमी ।

१२ ३ १२ ३ १२ २२ ३१ २  
पवस्वदेवआय\*पगिन्द्रङ्गच्छतुतेमदः ।

३१२ २२३१२  
वायुमारोहधर्मणा ॥ ७ ॥ १७ १

१ २ १२ २ २ ११ १ १ ५२  
ह्राइ । शुक्रासोवा३१इ । रया२३ । शा२वा२३४औ-  
२ ३ ५  
ह्रावा । ग्वा२३४भी ॥ १० ॥

३ ४ ३ ४२ ५ १ ४ ५२ २  
आसृक्षतप्रवाजिनाः । ए३ । गव्यासोमा । सो३  
१ २ २ १ १ ३ ५ २१ ५ ४  
आश्वा३या । शुक्रा२सो२३४वौ । रया२३४वा । शा५-  
५  
वोईह्राइ ॥ ११ ॥ १६

“वाजिनः” बलवन्तः‡ “आश्वः” वेगवन्तश्च “सोमासः” सोमाः  
“गव्या” गवेच्छया॥ “अश्वया” अश्वेच्छया§ “वोरया” वीरे-  
च्छया च॥ “प्रासृक्षत” ऋत्विग्भिः प्रकर्षेण सृज्यन्ते ॥ ६ ॥ १६

\* “दे वा यु०”-इति ऋ०, उ०-व्या० वि० च ।

† उ० ५, १, २५, १ = ऋ० ७, १, ३४, २ = ऊ० ४, २, १७-१८-१९-२० ; -१७, १,  
१ = ऊ० १, २, २ ।

‡ “अश्ववन्तः”-इति वि० ।

॥ प्र० २२२ पृ० ३० ।

§ ४ प्र० ४११ पृ० ३० ।

॥ अश्वयेतिवत् साध्यः ।



अथाष्टमी ।

१ २

३ २ ३ १ २ २ ३ २

पवमानोअजीजनद्विवश्चिन्नतन्यतुम् ।

४ ५ ४ ५

३ २

१ १ ३

(शाम्मदे द्वे ॥) पावस्वदि । वया३ । वारया२३४

५ ४ २

३

५

४

५ ४ ५

३ २

औहोवा । यू२३४षाक् । आइन्द्रंगच्छा । तुता३इ ।

१ १ ३

५ ४ २

३

५

३ २

तूरतार३४औहोवा । मार३४दाः । वायू२३४ौहो१इ ।

१

२

३ २

१ १ ३

५ ४ २

३

आर३रो । ह॒धा३ । हार॒धार३४औहोवा । मार-

५

३४णा ॥ १२ ॥

३ ४ ५ ४ २

१ १ ३

५

१ २

१

पवस्वदेवणे । क्षी॒णै॒हो॒२३४या । आय॒षागै॒र॒क्षी॒णे

५

२

१

२

१

५

२

१

र॒क्षी॒श्या । इन्द्रंगच्छतुतेमदणेर॒क्षी॒णेर॒क्षी॒श्या । वायुमा-

२

२ १

५

४

५

रो३१२३ । ह॒धो॒र३४वा । मा॒५॒णो॒ई॒हाइ ॥ १३ ॥ १७

निध्रुविः काश्यपऋषिः । हे सोम ! “देवः” द्योतमानस्त्व  
 “पवस्व” धारया चर । अपिच तव “मदः” मदकरोरसः “आ-  
 युषक्” अनुषक्तः\* यथा भवति तथा इन्द्रं प्रति गच्छतु । अपिच

\* सचते रूपम् । आनुषक् आयुषक् इति शाखाभेदेन पठ्यते “आनुषगिति नामाहुपूर्वस्यानुषक्तेभवति”-इति वि० ।

<sup>१ २ ३ २ ३ १</sup>  
ज्योतिर्वैश्वानरमुद्दत् ॥ ८ ॥ १८\*

<sup>४ ५ १२ १२ ३ ५</sup>  
(जनित्रे द्वे ॥) पावा । मानो । अजीजार२३४नात् ।

<sup>१ १ ० १ १ ३</sup>  
दिवश्चित्राम् । नतन्यतम् । ज्योतिर्वैश्वार२३ । नार२रा

<sup>५ २ ३ ५</sup>  
२३४औद्दोवा । वृ२३४द्वात् ॥ १४ ॥

<sup>५ २ १ २ २ १ १ १</sup>  
पवमानाः । अजाइजाइनात् । दिवश्चित्रा२३७

<sup>१ १ २ ३ ५ ३ ५ ३</sup>  
द्वाइइ । नातन्या२३४तूम् । ज्यो२३४ती । वार३४इ

<sup>५ ४ ५ ४ ५</sup>  
श्वा । नरोवा । वृ५औद्द्वाइ ॥ १५ ॥ १८

त्वं “वायु” “धर्मणा” धारकेणा रसेन। “आरोह” प्राप्नुहि ॥

“देवआयुषक्”-“देवायुषग्”-इतिपाठौ ॥ ७ ॥ १७

\* उ० ३, १, २, १ = ऋ० ७, १, २१, १ = ऊ० १२, १, १२ ; —१८, १, ८—८ ।

† ‘धर्मणा कर्मणा’-इति वि० ।

‡ धर्मणेन विविधं व्याख्यातम् । तथाहि—“जातः परेण (प्र० १४८ पृ०)”-इत्याद्य ‘धर्मणा आधानादि-कर्मणा’-इति, “घृतवती (प्र० ७७७ पृ०)”-इत्यत्र ‘धर्मणा धारणेन’-इति इह ‘धर्मणा धारकेण रसेन’-इति ; एव मुत्तरवापि ( ऋ० ६; १, २, ८—उ० २, २, ८, २—३, १, १, ३—३, १, १०, २—३, १, २०, २—४, २, १, ७—७, १, ७, २ ) ऋचु इत्यम् ।

अथ नवमो ।

<sup>१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ १ २ ३ ४ ५ १ २</sup>  
परिस्नानास\*इन्द्रवोमदायवर्हणागिरा ।

<sup>१ ० ३ १ २</sup>  
मधोअर्षन्ति†धारया ॥ ८ ॥ १८ ‡

<sup>४ ५ २ २ २ २ २</sup>  
( प्रक्रीडम् ॥ ) पारो । स्नानास । इन्द्रवोमदायव ।

<sup>१ ५ ३ २ १ २ १ ५ ४</sup>  
हणा२३गिरा३४ । मधो३४अर्षा३ । तिधो२३४वा । रा  
<sup>५</sup>  
पूयो६च्चाइ ॥ १६ ॥

<sup>४ ५ २ २ १ २ १</sup>  
( सङ्कीडम् ॥ ) पारो । स्नानासइन्द्रवाओवा२३हो

अमहोयुर्ऋषिः॥ । “पवमानः” सोमः “बृहत्” महत्  
“वैश्वानर” वैश्वानराख्यं § “ज्यातिः” तेजः “दिवः” द्युलो-  
कस्य “चित्र” विचित्रं “तन्यतुं न” अग्निमिव ॥ “अर्जो जनत्”  
अजनयत् ॥ ८ ॥ १८

\* “स्नानास”-इति ।

† “सुताअर्षन्ति”-इति च } ऋ०, उ०-व्या० वि० च ।

‡ उ० ४, २, १, ० = ऋ० ६, ७, २४, ४ ।

§ “व्याजिरसः”-इति ऋषि-नै० ।

§ नि० टै० १, २१—२३ खण्डाद्रष्टव्याः ।

॥ “तन्यतुं विलीयन्”-इति पि० । “तनोतेर्यतुच् तन्यतुर्भायुः रात्रिय ( उ० ४, १ )-इति सि० कौ० ।

अथ दशमी ।

२ ३ १ १      ३ १२      २२ ३ १२      २२ १ १  
परिप्रासिष्यदत्कावि.सिन्धोरुर्मावधिश्रितः ।

वार३च्चा१रईया ।      म२दायवर्ह॑णागिरा ।      ओवा२र३च्चा१  
र३च्चा१रईया ।      म२धोअ॑र्षन्तिधारयाओवा२र३च्चा१  
रईया१ ।      वार३अ॑र्षोवा ।      ऊ२र३४पा ॥ १७ ॥

( निक्कीडम् ॥ )      पाऽपु॒री ।      स्वा॒ना॒श॒सा॒इ॒न्द॒वाः ।  
१ २२      १ २२      १      २      १ २  
म॒दा॒र॒य॒वर्ह॑णा॒गिरा ।      म॒धो॒र३अ॑र्षा ।      ऊ॒र्मि॒रि॒वा॒र ।  
१ २      ३ २ १ १      २ ४ ५      ४  
ई॒या ।      ति॒धा॒र॒या ।      औ॒र३च्चा॑वा ।      चो॒प॒इ ।      डा ॥ १८ ॥  
॥ १९ ॥

द्वयोः काश्यपोऽसितऋषिः\* । “स्वानासः” सुवानाः अभि-  
षूयमाणाः “इन्दवः” दीप्ताः । “वर्हणा” महत्या<sup>†</sup> “गिरा”  
स्तुतिरूपया वाचा “मधो” इति विभक्तिव्यत्ययः (३, १, ८५) ।  
मधवो मदकराः सोमाः “धारया” सह देवानां “मदाय” तदर्थं  
“पर्यर्षन्ति”<sup>‡</sup> दशापवित्रादधः चरन्तीत्यर्थः ॥

“मधो”—“सुता” इति साम्नऋचः पाठौ ॥ ८ ॥ १९

\* “देवलो वा”—इति ऋषि-नैगेयः ।

† ‘वर्हणा परिवेष्टनेनेति वि० ।

‡ ‘ऋषगतौ ( तु० प० )’-इत्यस्य रूपम् । अरुषति, अरर्षति-इति च गतिकर्मण्यु-  
जि० १, १४ ।

३ १२ २२ ३ १ २

कारु\*बिभ्रत्पुरुस्पृहम् ॥ १० ॥ २०१

॥ इति पञ्चम-दशति ॥

॥ इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥

५ २ २ १ १ २  
(औशनम् ॥) परिप्रासि । ध्यदत्कावीरः । सिन्धो

२२ ७ १२ १ ३ ५ २  
रूर्मावाधिश्रिताः । कारु२३म् । बारइभार३४औहो

२ १ ३ १ १ १ १

वा । पुरुस्पृहार३४५म् ॥ १६ ॥ २०

“परि प्रासिष्यदत्” परिस्यन्दते “कविः” मेधावी “सिन्धोरू-  
र्मावधिश्रितः” आश्रितः सन् “पुरुस्पृह” बहुभिः स्पृहणीयं  
“कारु” स्तोतारं† “बिभ्रत्” धारयन् सोमः परिस्यन्तते-इति  
सम्बन्धः ॥

“कारु” — “कारम्” — इति पाठौ ॥ १० ॥ २०

इति श्रीसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्धप्रकाशे छन्दोव्याख्यान-  
पञ्चमस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ १ ॥

\* “कारु” — इति ऋ० ।

† ऋ० ६, ८, ३, १ ।

‡ “कारुः” — इति स्तोत्रनामस्य तृतीयं नैघण्टुम् (३, १६) ।

अथ तृतीये खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२२ २२ २ ३१ ३१ २ ३ १२ ३२

उपोषुजातममुरङ्गोभिर्भङ्गमपरिष्कृतम् ।

१ २ ३ १ २

इन्दुन्देवाअयासिषुः ॥ १ ॥ २१ \*

( यामानि त्रीणि ॥ ) इहा२ इहा१ । उपोषुजातमा२  
 मुराम् । इहा१ । इहा२ इहा१ । गोभिर्भङ्गमपरा२ इष्कृ  
 ताम् । इहा१ । इहा२ इहा१ । इन्दुन्देवाअया२ सिषुः ।  
 इहा१ ॥ २० ॥

उपोषुजातमा२ मुराम् । उपा१ । गोभार२ इहा३ ।  
 भङ्गमपरा२ इष्कृताम् । उपा१ । इन्दु२ इहा३ । देवा  
 अया२ । सिषुरा३ औवार३ । ऊ३२३४पा ॥ २१ ॥

उपोषौ । होइजाताम् । आप्नू३राम् । औ३हो३  
 वा३ । गोभिर्भार३४ङ्गाम् । औइपारिष्कृता२म् । इन्दू  
 र३म् । देवा३४औहोवा । अयासिषूर३४पुः ॥ २२ ॥ २१

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ ३७ २ २ ३ १ २  
पुनानोअक्रमीदभिविश्वाभृधेविचर्षणिः ।

३ २ २ १ २ ३ १ २  
शुभन्तिविप्रन्धीतिभिः ॥ २ ॥ २२ \*

(वैरूपम् ॥) पुनानोआ । क्रामीदार३४भी । वि-  
श्वारमार३४र्द्धाः । वोचर्षार३४णीः । शुभारता३४इवी ।  
प्रारघार३४औहोवा । तीर३४भीः ॥ २३ ॥ २२

अमहीर्युर्द्धाभिः† । “सुजातं” सम्यक् प्रादुर्भूतम् “अम्”  
वसतीवरीभिः प्रेरितं‡ “भङ्ग” शब्दणाम्भञ्जकं॥ “गोभिः”  
गोर्विकारैः पयोभिः “परिष्कृतम्” अलङ्कृतम् संस्कृतम् । “इन्द्र”  
सोमं “देवाः” इन्द्रादयः उपायासिषुः “उपगच्छन्ति ॥ १ ॥ २१

‡ “विचर्षणिः” द्रष्टा॥ “पुनानः” सोमः “विश्वाः” सर्वाः

\* उ० ३, १, १२, १ = ऋ० ६, ८, ३०, १ = ऊ० १, २, १२; — २३, १, ११ — ११ — १३ ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-संगेयः ।

‡ ‘अप्सु भवतीति अङ्गुरम्’-इति वि० ।

॥ ‘भङ्ग’ भज्यते प्रावभिः’-इति वि० ।

§ नेह सायणीयर्षिसंवादी दृश्यते, तदिह च मूलं श्लोकप्रमादमित्यमुच्यते,  
“वृद्धमतिः आङ्गिरसः”-इति तु ऋषि नै० ।

॥ “विचर्षणिः”-इति पश्यतिकर्मसु वृष्टं नैषण्टकम् ( ३, ११ ) । ‘विचर्षणिः  
विविधं पश्यन्ति सर्वे वा पश्यन्ति’-इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २  
आविशन्कलशसुतोविश्वाअर्षन्नभिश्चयः\* ।

३ १ २  
इन्द्रिन्द्रायधीयते† ॥ ३ ॥ २३‡

( औशने द्वे ॥ ) <sup>५२</sup>आविशन्काला<sup>२</sup>ईश<sup>५</sup>सुताः । <sup>१</sup>वाइ-  
<sup>२८ १ २</sup>श्वाअर्षन् । <sup>१</sup>अभाइ<sup>२</sup>आयाइः । <sup>५ २</sup>ओइ<sup>१ २</sup>ह्वाइ । <sup>२</sup>आवा । <sup>२</sup>ओ  
<sup>३ १</sup>रइ<sup>१</sup>ह्वाइ । <sup>१ २</sup>इन्दुरइ<sup>३</sup> । <sup>५ २</sup>आइ<sup>२ २</sup>न्द्रारइ<sup>२ २</sup>ओइ<sup>२ २</sup>वा । यधी  
<sup>३ १ १ १ १</sup>यतेरइ<sup>३ ४ ५</sup> ॥ २४ ॥

“मृधः”॥ शत्रुसेनाः “अभ्यक्रमीत्” अभिक्रामति § । “विप्रं”  
मेधाविनं तं ॥ सीमं “धीतिभिः”\*\*\* शुचिभिर्वा “शुभन्ति”††  
अलं कुर्वन्ति ॥ २ ॥ २२

\* “स्पृष्टः”-इति, † “शूरोनगोषुतिष्ठति”-इति च कट ।

‡ कट ७, १, २७, ४ ।

॥ “मृधः”-इति सङ्ग्राम-नामसु विंशं नैघण्टुकम् । ‘मृधः—सङ्ग्रामान् जेतुम्’-  
इति च वि० ।

§ सार्वकालिकोलुङ् ( ३, ४, ६ ) ।

॥ “विप्रः”-इति मेधाविनामसु प्रथमं नैघण्टुकम् ( २, १५ ) ।

०० “धीतयः”-इति अङ्गुलिनामसु सप्तमं नैघण्टुकम् ( २, ५ ) । ‘धीतिभिः-  
कर्मभिर्बुद्धिभिर्वा’-इति वि० । वस्तुतोधीतिशब्दे वक्तव्यः ।

†† ‘शुभं शोभायाम् ( भ्रा० प० )’-इत्यस्य रूपम् । ‘शुभन्ति शोभन्ते अलङ्कुर्वन्ति’-  
इति च वि० ।



अथ चतुर्थी ।

<sup>१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०</sup>  
असर्जिरथ्योयथा\*पवित्रे चम्बोःसुतः ।

<sup>१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०</sup>  
कार्मन्वाजीन्यक्रमीत् ॥ ४ ॥ २४†

<sup>१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०</sup>  
आविशन्कलशम् । सुताः । वाइश्वाः । अषेन् ।

<sup>१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०</sup>  
अभाइआया । औहौहो२३४वा । औहौहो१३ । इ-

<sup>१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०</sup>  
न्दूरा१इन्द्रा२ । य । धीयारतार२३४औहोवा । ऊ-

<sup>१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०</sup>  
२३४पा ॥ २५ ॥ २३

‡“सुतः” अभिषुतः “सोमः” “कलशं” द्रोणम् “आ विशन्”  
“विश्वाः” सर्वाः “अयः” सम्पदः “अभ्यर्षन्”॥ अभितो गमयन्  
“इन्द्रः” दीप्तः सोमः § “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “धीयते” दशापवित्रे  
अध्वर्युभिर्निधोयते ॥ ॥ ३ ॥ २३

१ “यथा”-इति ऋ० ।

† ऋ० ६, ८, २८, १ ।

‡ इहापि सायणीयर्षिसंवादो नास्ति । ‘अभितः काश्यपः’-इति ऋषि-नैगेयः ।

॥ “अरुषति”-इति गतिकर्मसु पठ्यते, तस्यैव रूपमिदम् (नै० २, १४) ।

§ योगार्थो दीप्तः स इन्द्रविशेषणम् । कृढार्थः सोमः स एव विशेष्यं पदम् ।

॥ “अभिसृष्टः”-इत्येव विवरण-सम्मतः पाठः, अतएवोक्तम्,—‘अषन् अरति, अभि-  
सृष्टः सृष्टणीयाः’-इति ॥

अथ पञ्चमी ।

२७ २ १ ११ ३ २ ३ २ ३ १ २

प्रयद्भावो\*नभूर्णयस्त्वेषाअयासोअक्रमुः† ।

१ २ ३ २७ ३ २ २

घृन्तःकृष्णामपत्वचम् ॥ ५ ॥ २५ †

( सोमसाम ॥ ) असर्जिरा । थि । योयार३था । प-

१ २२ १ ० २ ५ १२ १ २ १  
वित्रे । चा । मुवोरःखर३४ताः । कायान्वार३जी । नि-२ १ ४ ५ ४  
यक्रमाइत् । और३होवा । हो५इ । डा ॥ २६ ॥ २४

प्रभूवसुऋषिः‡ । “रथ्योयथा” रथसम्बन्धी अश्व इव स  
यथा विसृज्यते यज्ञे तद्वत् “चम्बोः” अधिषवण-फलकयोः “सुतः”  
अभिषुतः सोमः “असर्जि” “पवित्रे” सृष्टोऽभूत् । तथाभूतो  
“वाजो” वेगवान् ॥ सोमः “कार्ष्णन्” § कार्ष्णि युद्धे इतरे-  
तराकर्षणात् । अत्र देवानामाकर्षणवति यज्ञाख्येसङ्ग्रामे “न्य-  
क्रमीत्” नितरां क्रामति ॥ ४ ॥ २४

\* “प्रमेगावी” इति ऋ० ।

† उ० २, १, २, १ = ऋ० ६, ८, ३१, १ ।

‡ “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैमेयः ।

॥ ‘वाजो अग्नवान्’-इति वि० ।

§ “कार्ष्णन्”-इति सुबलुकि रूपम् ( ७, १, ३९ ) । युद्धार्थे प्रवृत्तिनिमित्तमाह—  
‘इतरेतराकर्षणादिति । यज्ञवाचित्वेऽपि तदेव प्रवृत्ति निमित्तमिति दर्शयन् दृष्टान्त-  
विधिं सङ्गमयति अत्रेत्यादिना ।

( काष्णं <sup>४ ५</sup> द्व ॥ ) <sup>२२२</sup> प्रयद्वाउ । <sup>१ २</sup> गावोनाभूणा<sup>१</sup>यार३४ः ।  
<sup>४२ २</sup> त्वेषाः । <sup>१ ५२ २</sup> आयारसोअक्रमुः । <sup>१ २</sup> घन्ताकार३ष्णाम् । अ  
<sup>१ २</sup> पात्वचम् । <sup>२ १ ३</sup> औहोरहार३४ <sup>५२ २</sup> औहोवा । <sup>१ ५</sup> ऊ३२३४पा ॥ २० ॥  
<sup>१ १ २ ४२ ५२</sup> प्रयद्गाश्वेनभूण्याः । <sup>१ २ २ २</sup> त्वाइषाअया । <sup>१ ०</sup> सोअक्रमूर३ः ।  
<sup>१ २ ५</sup> धार३४न्तोहाइ । <sup>१ ३</sup> कार३ष्णा<sup>१ ४</sup>र३४ <sup>५२ २</sup> औहोवा । <sup>१ २ १ ३ १ १ १</sup> अपत्वचार३४  
 पूम् ॥ २८ ॥ २५

मेध्यातिथिर्ऋषिः\* । “यत्” ये “भूण्याः” क्षिप्राः “त्वेषाः”  
 दोप्ताः† “अयासः” अयाः गमनकुशलाः “क्षणां” ‡ “त्वम्”  
 “अप घन्ताः” अभिषवेण निरस्यन्तः [ त्वष्टिः, सम्बरणकर्मा §  
 (तु०प०) । इदृग्भूताः सामाः “प्राक्रमुः” यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति ।  
 तत्र दृष्टान्तः—“गावान्” उदकानीव ॥ तानि यथा क्षिप्रमधः  
 पतन्ति तद्वत् । गावएव वा उपमीयते तायथा स्वगोष्ठमाशु

\* “काष्णः”—इति ऋषि० नै० ।

† ‘भूण्याः भरणशीलाः’—इति वि० । भूण्याः-भरणशीलाः, भरणशीलाद्यान्यत्र  
 ( प्र० ६१० घ० द्र० ) ;

‡ ‘त्वेषदीप्ता ( भ्वा० उभ० )’—इत्यस्य रूपम् । ‘दोप्ता-सद्वान्तः’—इति वि० ।

§ ‘क्षणां रात्रिं’ क्षणारूपास्, अपत्वचं अपर्णां रात्रेः क्षणांश्च—इति वि० ।

§ सम्बरणमाच्छादनम् ।

॥ गोशब्दो वचर्थः परमुदकायो न नैषण्डकः ।

अथ षष्ठी ।

२ १ २ ४ १ २ २ १ २ ४ २  
अपन्नन्पवसेमृधःक्रातुवित्सोममत्सरः ।

३ १ २ २ २ ३ १ २  
नुदस्वाद्वयुंजनम् ॥ ६ ॥ २६ \*

(वैश्वदेवम् ॥) अपमौ । होइपावा । साइमाशर्द्धा

१ २ २ १ २ १ २  
२ः । क्रातुवित्सो । ममात्सा१रा२ः । नुदा२३ । स्वा-

३ ४ २ २ १ १ १ १ १  
२दा२३४औहोवा । वयुंजना२३४५म् ॥ २८ ॥ २६

गच्छन्ति<sup>१</sup> तद्वत् । अथवा गावः स्ततिवाचः<sup>२</sup> ता यथा स्तुत्यं  
प्रति चिप्रं प्राप्नुवन्ति, तद्वत् यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति<sup>३</sup> तान् स्तुवे—इति  
शेषः ॥

“यत्”--“ये” इति साम्प्रक्तृचः पाठौ ॥ ५ ॥ २५

अस्याः परस्याश्च निघ्नविकृष्टिः<sup>४</sup> । हे “सोमः !” “मत्सरः”  
मदकरः ॥ यः त्वं “मृधः” हिंसकान् शत्रून्<sup>५</sup> “अप प्नन्” मारयन्

\* उ० ५. १, १५. २ = ऋ० ७. १, ३४, ४ = ऊ० ४. २, १७ — १८ — १८ —  
२० ; — १७, १, १ ; — ऊ० १, २, २ ।

† स्वरूपो गाव उषसां वाहनभृताः ( १, १५ नै० ) ।

‡ निघण्टु-प्रथमेकादशं द्रष्टव्यम् ।

§ ‘गावः रश्मवः’-इति वि० । ‘गावः’-इति रश्मिनामस्तु तृतीयां नैघण्टुकम् ( १, ५ ) ।

§ “काश्यपः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

|| ‘मदनीयोभक्षणीयश्च’-इति वि० ।

.. ‘मृधः सङ्ग्रासान् पाप्मनश्च’-इति वि० ।

७४,



अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

सपवस्वयआविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवे ।

१ १ २ ४ २ ४ २

ववृवात्स\*महोरपः ॥ ८ ॥ २८ †

(वार्चघ्नम् ॥) स<sup>२ २</sup>हो३४३इ । प<sup>२ ३ ५</sup>वस्व । य<sup>१</sup>आ२विथा । इन्द्रं<sup>१ २ १</sup>वृत्रा३ । या<sup>१ २ ३ ५</sup>हन्ता२३४वे । ओ<sup>१ २ ४ ५</sup>वा३ओवा ।व<sup>२ १</sup>त्रिवा२३५साम् । मा<sup>१ २ २ १</sup>होरपा । औ<sup>१ ४ ५</sup>३होवा । हो<sup>४</sup>५इ ।

डा ॥ ३१ ॥ २८

“रोचयः” प्रकाशयः । तथा “अया” अनया धारया “पवस्व”  
क्षर ॥ ७ ॥ २७

अमहीयुर्ऋषिः‡ । हे सोम ! यस्त्वं “महीः” महतीः  
“अपः” महान्त्युदकानि “वत्रिवांसं” निरुन्धानं ¶ “वृत्राय”  
वृत्रं § “हन्तवे” ॥ हन्तुं “इन्द्रम्” “आविथ” अरक्षः\*\*\* ‘स’  
त्वं “पवस्व” धारया क्षर । सोमं पीत्वा मत्तः सन्निन्दो महान्त्यु-  
दकानिरुन्धानं वृत्रं जघानेत्यर्थः ॥ ८ ॥ २८

\* “वत्रिवांसं”-इति सर्वव्याख्यातृ-सम्यः पाठो गानधन्यसम्मतश्च ।

† ऋ० ७, १, १२, २ ।

‡ “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

¶ ‘वत्रिवांसं’ क्षरणरूपभावम्-इति वि० ।

§ ‘वृत्राय’ सेषाय’ इति वि० ।

॥ “तुमर्थे सेसेन् ( २, ४, ८ )”-इत्यादिना सिद्धम् ।

... “आविथ” अवेक्षपण्याथैक्ष, तर्पयसि-इति वि० ।

अथ नवमी ।

३ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ४ २ ४ १  
अयावीतीपरिस्रवयस्तइन्द्रोमदेष्ठा ।

३ १ २ ३ १ २२  
अवाहन्नवतोर्नव ॥ ८ ॥ २८ ॥

( सोमसामानि त्रीणि ॥ ) अयावीती । पारिस्रवा ।

१ १ २२ १ १ २ २ २ २ १  
यस्तइन्दाउ । मादाइषुवा । अवाहाश्नाश् । वतो२३

५ ४ ५  
४वा । नाधुवाइद्वाइ ॥ ३२ ॥

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
अयावीता । औहोवा । औहो३४इ । औ । हो२ ।

३ ५ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २  
वार३४ । औहोवा । परिस्रव । यस्तइन्दा । औहो

२ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
वा । औहो३४इ । औ । हो२ । वा२३४ । औहोवा ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
मदे२षुवा । अवाहन्ना । औहोवा । औहो३४इ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
औ । हो२ । वार३४ । औहोवा । वतीर्नवार३४५ ॥ ३३ ॥

४ ३ २ ४ २ ४ ५ १ २ २ १  
अयाऽधुवी । ता३इपा३रिस्रवा । यास्तइन्दी । मदा

अथ दशमी ।

१ २ ३ १२ २२ ३२ ३ १ २ १ १  
परिद्युत्स०सनद्रयिम्भरद्वाज०नोअन्धसा ।

१ १ २ २ ३ २ २ १ २ ४ ५  
इषू०श्वा०२ । अवा०हार्त्ना । वती०र्नवा । औ०श्होवा ।

४  
हो०पु०इ । डा ॥ ३४ ॥ २८

अमहीयुर्ऋषिः\* । हे “इन्द्रः” सोम ! “अया” अनेन  
रसेन “वीती”† वीत्यै इन्द्रस्य भक्षणाय‡ “परिस्त्रव” परि-  
क्षर । कीदृशेन रसेनेत्यत आह “ते” तव “यः” रसः “मदेषु”  
सङ्ग्रामेषु॥ “नवतीर्नव” नवनवति-सङ्ख्याकाः§ शम्बरपुरीः॥  
“अवाहन्” जघान (असुं सोमरसं पीत्वा मत्तः सन्निन्द्रः  
उक्तसङ्ख्याकान् शम्बरपुरीर्जघानेति मत्वा रसो जघानेत्यु-  
पचारः ॥ ८ ॥ २८

\* “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

† पा० १, २, ८६ । ७, १, ३८ ।

‡ “वीतिः कान्तिः, मार्गो वा तेन परि खव परिसमन्तात् खव”-इति वि० । इष  
मये कामिकर्मणोवेतेरिद ( नै० २, ६, ३ ) रूपमिदम् ।

॥ ‘मदेषु पुरतोव्यवस्थितेषु’-इति वि० ।

§ अष्टौशतानि दशोत्तराणि ।

॥ शम्बर-इति निषण्णौ मेघनाभसु ( १, १० )—उदकनामसु ( १, १२ ) बलनामसु  
( २, ८ ) च दृश्यते । ऐतिहासिकसु शम्बरनाम दैत्यविशेषः, तदधोपाख्यानं भाग-  
वतादौ ( १०, ५५ ) दृश्यम् ।



३ १ २ ३ २ ३ २

स्वानोऽर्षपवित्रा ॥ १० ॥ ३० \*

॥ इति प्रथम-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) परिद्य<sup>१</sup>क्षाम् । ओइ । सनद्रा<sup>२</sup>यी२म् । भरद्वाजा<sup>३</sup>२म् । ओइ । नो<sup>४</sup>अन्धासा<sup>५</sup>२३४ । स्वा<sup>६</sup>२ नो<sup>७</sup>३४अर्षा<sup>८</sup>३ । पवोवा । चा<sup>९</sup>पुयो<sup>१०</sup>ईहाइ ॥ ३५ ॥ ३०

॥ इति ग्रामे गेये त्रयोदशः-प्रपाठकः ॥

उवथ्यऋषिः<sup>†</sup> । “द्युच्च” दीप्तं<sup>‡</sup> । “सनत्” दीयमानं<sup>¶</sup> ।  
 सैन्यं वा “रयिम्” धनं यस्य तादृशं “वाजं” बलं “अन्धसा”<sup>§</sup>  
 अन्नेन सह सोमः “नः” अस्माकं ॥ “परिभरत्” परतोहरतु  
 प्रयच्छत्वित्यर्थः । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः--हे सोम ! “स्वानः”  
 सुवानोऽभिषूयमाणस्त्वम् “पवित्रे” “आर्षे” आभिमुख्येन-क्षर ।

“द्युच्चः सनद्रयि”-“द्युच्चः सनद्रयि”-इति, “स्वानः”-“सु-  
 वानः”-इति च साम्नऋचः पाठौ ॥ १० ॥ ३०

इति श्रीसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने

पञ्चमस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

\* ऋ० ७, १, ९, १ ।

¶ ‘सनत् क्षिरान्नम्’-इति वि० ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषिः नै० ।

§ ‘अन्धसा तर्पितः’-इति वि० ।

‡ “द्युतौ क्षिपन्नरति द्युत्तम्”-इति वि० । ॥ “नः अस्मान् प्रति”-इति वि० ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ २    ३ २    ३ १ २ ३    २    ३ १ २    २ ३ २  
अचिक्रदद् वृषाह्रिमहान्मित्रानदर्शतः ।

१ २ २ २  
संसूर्येणद्विद्यते ॥ १ ॥ ३१

ओम् ॥ (वर्षाहरम् ॥) अचिक्रदाश्त् । अचिक्रदा  
२ २    १ २    २    ४ २  
पुदे । वृषाह्रराइइ । वर्षाह्रराइइ । वृषाह्ररापूए ।  
१ २    १ २    २    ४ २    १  
महान्मित्राः । महान्मित्रापूए । महान्मित्रापूए । नद-  
१    २    ४    २ २  
र्शताः । नादर्शताः । नदर्शतापूए । संसूरियाइइ ।  
१ २    ४ २    १    १  
सांसूरियाइइ । सांसूरियापूए । एणद्विद्युताइइ । एणदि  
२    ४  
द्युताइइ । एणदपूइद्यताउ । वा ॥ १ ॥ ३१

मेध्यातिथिर्ऋषिः† । “वृषा” कामानां वर्षकः “हरिः” हरित-  
वर्णः “महान्” पूज्यः “मित्रान्” यथा सखा तद्वत् । “दर्शतः”  
दर्शनीयोयः सोमः “अचिक्रदत्” शब्दङ्करोति सोयं सोमः  
“सूर्येण” सह “द्विद्युते” दिवि प्रकाशते ॥ [ “द्विद्युते”-“रोचते”  
-इति साम्नऋचः पाठौ ॥ १ ॥ ३१

\* उ० ४, १, ३, ८ = ऋ० ६, ७, १८, १ ।

† “काण्डः”-इति ऋषि-मै० ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
 आतेदक्षमयोभुववक्लिमद्यावृणीमहे ।

३ १ २ ३ १ २  
 पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ २ ॥ ३२\*

५ २ २ २ १ २ २  
 ( वाष्पानि त्रीणि ॥ ) आतेदक्षाम् । मयीभूश्वाम् ।

१ २ १ ७ १ ३ ५ १ २ ३ २  
 वक्लिम । द्या । वृणीरमार३४ हाइ । पान्तमा३ । ई३या ।

१ १ ३ ५ २ २ ५  
 पूरु२३ । स्पृरहार३४ औहोवा । ऊ३र३४पा ॥ २ ॥

२ १ ३ ५ २ ३ ५ ३ ४  
 आतेदार३४क्षाम् । मायीभूर३४वाम् । वक्लि-

३ ४ ५ २ ५ १ २ २ ३ २  
 मद्यावृणी । महोर३४ हाइ । पान्ता३मा३ । ई३या३ ।

१ ३ ५ २ २ ३ ५  
 पूरु२३ औहोवा । स्पृ२३४क्षाम् ॥ ३ ॥

३ ४ ३ ४ ५ ३ ५ ३ ४ ३ ४ ५ २  
 आतेदक्षमयः । भुवीर३४ हाइ । वक्लिमद्यावृणी ।

४ ५ १ २ १ २ १  
 महोर३४ हाइ । पान्ता३मा२ । पूरुस्पृहम् । इडा२३

२ १  
 भा३४३ । ओर३४पुइ । डा ॥ ४ ॥ ३२

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
अध्वर्योऽद्रिभिः सुतः सोमस्य विन्नेऽनय ।

३ १ २ ३ १ २  
पुनाहीन्द्राय पातवे ॥ ३ ॥ ३३\*

( वैरूपे द्वे ॥ ) अध्वर्योऽ२३४ आ । द्विभाइः स्व३ता

१ २ ३ ५ १ २ १  
३म् । सोमारम्पार३४वी । चाआ१नाया२ । पुना-

२ ३ ५ २ २ २ १ १ १ १ १  
२३ । हीन्द्रा३४ औहीवा । यपातवे३४५ ॥ ५ ॥

४ ५ २ ४ ५ २ १ ५ १ २  
अध्वर्योः । होअद्री । भिः सुतम् । औ३हो३वा३ ।

मृगुर्कृषिः† । हे सोम ! यष्टारो वयं “तं” तव स्वभूतं  
“दत्तं” बलम् “अद्य” अस्मिन्त्यागदिने “आ” आभिमुख्येन  
“वृणीमहे” सम्भजामहे । कीदृशम्? “मयोभुवं” सुखस्य भाव-  
यितारं “वक्त्रि” धनादीनां प्रापकम्‡ “पान्तं” शत्रुभ्योरक्षकम् ।  
“पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं काम्यमानम्बलमिति ॥ २ ॥ ३२

\* उ० ५, १, ११, १ = ऋ० ७, १, ८, १ = ऊ० ४, १, १० ; —४, २, १—२—

३—४—५—६ ; —१६, २, १९—१४ ।

† ‘वाक्पिः—भार्गवो वा जमदग्निः’—इति ऋषि-मै० ।

‡ ‘वक्ष्यामि कार्यं रवेक्षेष्टः ( भृ० उ० ) ।

अथचतुर्थी ।

<sup>२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २</sup>  
तरत्समन्दीधावतिधारासुतस्यान्धसः ।

<sup>२ २ ३ १ २</sup>  
तरत्समन्दीधावति ॥ ४ ॥ ३४\*

<sup>१ २ ३ ५ १ २ १ १</sup>  
सीमारम्पार३४वी । ओवाआशनायार । पुनार३ । चारइ

<sup>३ ५ २ २ १ १ २ ३ १ १ १ १</sup>  
न्द्रार३४औहोवा । यपातवेर३४पु ॥ ६ ॥ ३३

<sup>५ २ १ २ १ २</sup>  
( तरन्तः ॥ ) तरत्समा । दीधावाशतार३इ । धारा-

<sup>१ ३ ५ २ १ १ ३ ५ २ १</sup>  
रसूर३४ता । स्यआर३१धारसार३४औहोवा । तरत्सम

<sup>२ २ २ ३ २ १ १ १</sup>  
न्दीधावतीर३४पु ॥ ७ ॥ ३४

उच्यते ऋषिः† । हे “अध्वर्यो !” “अद्विभिः” यावभिः  
“सुतम्” अभिषुतं सोमं “पवित्रे” “आनय” प्रापय । एतदेव  
दर्शयति—“इन्द्राय” इन्द्रस्य “पातवे” पानाय “पुनाहि” पुनीहि  
पावय३ ॥

“पुनाहि”-“पुनीहि”-इति, “आनय”-“आसृजे”-इति च  
सान्नऋचः पाठः ॥ ३ ॥ ३३

\* उ० ४, १, ५, १ = ऋ० ७, १, १५, १ = चार० १, २, १४ ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नै० ।

‡ ‘पूतं कुश’-इति स्पष्टं विवरणे ।

अवसारऋषिः\* । “मन्दो” देवानां हर्षकः स सोमः  
 “तरत्” स्तोत्रं पाप्मनः सकाशात् तारयन् “धावति”  
 द्रोणकलशङ्गच्छति† । धावतीति पुनरपि तदेवाहान्यन्त्वा  
 दरार्थं तरन्मन्दोधावतीति । यद्वा । अस्यऋचोयास्तेनोक्तार्था  
 द्रष्टव्यः । तद्यथा—“तरति स पापं सर्वं मन्दो यः स्तौति धावति  
 गच्छत्यूर्ध्वं गतिन्धारा सुतस्यान्धसोधारयाभिप्लुतस्य मन्त्रपूतस्य  
 वाचा स्तुतस्येति (नि० प० १३, ६)” ॥ ४ ॥३४

\* “काश्यपः”—इति ऋषि-नैमेयः ।

† अत्रेदं विवरणम्—“तरत् । विनियोगोऽस्य षष्ठेऽहनि । चतुर्होत्रं भवति प्रति-  
 ष्ठाये । प्रतिष्ठायै यजमानाय ध्वजो वै पुरुषन्तो तरन्ध्वजाववेक्ष्य स्तियः पुरुषन्तो बद्ध  
 सम्भजन्त्यो बद्ध पुरन्तरत्त-पुरुषोढाभ्यामृषोभ्या वेदद्विभ्यां सहस्राणि अदिन्मताम्  
 टातुमिच्छन्ताम् तौ पुरुषोढे ईक्षेता मनसां ग्राह्यमग्राह्यमिति । कथं केन प्रकारेण  
 नौ आवाप्सिदम् । आत्तम् अप्रतीगृहीतं स्यादिति । तौ प्रत्येतां चतुर्होत्रं प्रत्यर्थं  
 ध्वजयोः । पुरुषन्त्योरमन्त्योः आदग्ने सहस्राणि आत्तवन्तौ तरत् तरन् प्रतिग्रह-  
 दोषतः मन्दो सोमः धावति शोधयति । ततोर्वैद्ययो आत्तं गृहीतम् अप्रति-  
 गृहीतं भवति अन्यथापि आत्तं अस्य अप्रतिगृहीतं भवति गृहीतमपि यः । एवं  
 विजानाति विनाशं सो नाति । तरन्-पुरुषोढो उभयस्याश्वाद्यन्वावरुध्यौ । सव-  
 यस्य च देवस्य च अवरोधनार्थं तथाच गौतमः—“अप्रतिग्रहं प्रतिजिघृक्षन्  
 प्रतिगृह्य वा चतुर्होत्रं तरत्तममन्दोत्यप्सु जपेत् ॥ तरत् सः मन्दो-सोमः धावति  
 शोधेति । गच्छति वा शोधयति वा शोधयति वा पापं । न केवलं सोमः धारा  
 अपि सुतस्य अन्धसः अन्नस्य सोमसंज्ञकस्यातम् । तरति स पापं यन्मन्दो  
 धावति शोधयति उह्य सध्वमिका वाक् धारा वा वेद विजानाति । वसुनां  
 मर्त्यस्य देवो अवसः एवगुणविशिष्टा धारा । ध्वजयोरिति आख्याता । आद्ययोः  
 पुरुषन्त्योः तेषां तृणच्छतानि धागां सहस्राणि च यदग्ने—तरत्तममन्दो-  
 धावति ॥”—इति ।

अथ पञ्चमी ।

<sup>१ २</sup> आपवस्सहस्त्रिण् <sup>३ १ २</sup> रयिं <sup>३ १ २</sup> सोमसुवीर्यम् ।

<sup>३ १ २</sup> अस्मेश्वा <sup>१ २</sup> सिधारय ॥ ५ ॥ ३५ \*

<sup>५ २</sup> ( सोमसाम ॥ ) <sup>२ १</sup> आपवस्वा । सहस्त्रिणम् । ऊवाइ ।

<sup>१ २</sup> ऊवारश्चो । <sup>१ २</sup> रयिं <sup>२ २ १</sup> सोमा । सुवीरियाम् । ऊवाइ ।

<sup>१ २ २ १</sup> ऊवारश्चोइ । <sup>२ २ १</sup> अस्मेश्वा । सिधारया । ऊवाइ । ऊवा

<sup>१ २</sup> रश्चोइ । <sup>५ २ २</sup> वाश्चोइवा । <sup>३ ५</sup> ऊरश्चपा ॥ ८ ॥ ३५

निघ्नविच्छेषिः† । हे “सोम !” त्वं “सहस्त्रिणं” बहु-  
सङ्ख्याकं “सुवीर्यं” शोभन-सामर्थ्योपेतं “रयिं” धनं “आ पवस्व”  
आभिसुख्येन चर । अपिच “अस्मे”‡ अस्मासु “अवांसि”  
अन्नानि “धारय” स्थापय ॥ ५ ॥ ३५

\* ऋ० ७, १, ३०, १ ।

† “काश्यपः”-इति ऋषि-नै० ।

‡ अस्मे इति, अस्मट्ः सप्तविभक्तिकमेव रूपं भवति । तत्र सुपामित्यादि ( ७, १  
३९ ) श्रेष्ठेन्दुसोति च ( ६, १, ७० ) सूत्रं स्मृतं भवति । तत्प्रधैव त्रयते बह्वृचि ।  
तद्यथा—“अस्मे ते बभूवुः ( १, २, १५, ७ )”-इत्यत्र वयमित्यर्थः । “अस्मे यातं नामत्याः  
मजोयाः ( ३, ३, १, १९ )”-इत्यत्र अस्मानित्यर्थः । “अस्मे समानेभिर्हपभ पो-  
त्येभिः ( ३, ३, ७, १० )”-इत्यत्र अस्माभिरित्यर्थः । “अस्मे प्रयन्मिघवशृजीपिन्

अथषष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २

अनुप्रत्नासआयवःपदन्नवीयोअक्रमुः ।

३ १ २ ३ १ २

रुचेजनन्तस्वर्यम् ॥ ६ ॥ ३६ \*

( सूर्यसाम ॥ )

५ २ २ ५

२१

अनुप्रत्नासआयाईवाः ।

पदन्न

२ २

वीयो अक्रमूः ।

७

रुचाईजना ।

२ २

ता३सू ।

१

ऊम्माये३ ।

५

री२३४याम् ॥ ८ ॥ ३६

†“प्रत्नासः” पुराणाः केचिद् “आयवः” गमनवन्तोऽद्याः  
 “नवीयः” नवतरं “पदं” “अन्वक्रमुः” अनुक्रमन्ते (रूपकव्यव-  
 हारेण सोमाः स्तूयन्ते) “रुचे” दीप्तौ तदर्थं “सूर्य” “जनन्त”  
 जनयन्तिः ॥ ६ ॥ ३६

(६, ४, ४, १२)”-इत्यत्र अस्मभ्यमित्यर्थः । “अस्मे आराशिद् द्वेषः सतुतर्धुयोतु  
 (६, ६, १०, २)”-इत्यत्र अस्मदित्यर्थः । “ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मे (७, ३, १, १०)”-  
 इत्यत्र अस्माकमित्यर्थः । “अस्मे घत्त वसवो वमूनि (७, ४, ८, ५)”-इत्यत्र अस्मास्मि-  
 त्त्वर्थश्चेति ॥

\* ऋ० ६, ८, १३, २ ।

† ऋषिः सु एव ।

‡ अत्रेदं विवरणम्—“अनुप्रत्नासः पुरातनाः आयवः सतुष्टाः वसिष्ठादयः पदं  
 पथ्यते उत्पाद्यते ससाराखं नवीयो नवतरं अस्मिन् कल्पे अक्रमुः क्रामितवन्तः भवे-  
 दीप्तार्थं जनन्त जनयन्त स्वर्यम् ।”-इति ॥



अथ सप्तमी ।

<sup>१ २</sup> <sup>३ १ २ ३</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>३ १ २</sup>  
अर्षासोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत् ।

<sup>३ २</sup> <sup>३ २ ३ २</sup>  
सोदन्योनौवनेष्वा ॥ ७ ॥ ३७\*

( दाढेच्युतानि त्रीणि ॥ ) <sup>२ १</sup> अर्षा । इहा । <sup>१ २</sup> सोम  
<sup>१</sup> द्युमारत्तमा । इहा । <sup>२ १</sup> अभाइ । इहा । <sup>२ २</sup> द्रोणानिरो  
<sup>१</sup> रुवा । इहा । <sup>२ २</sup> सोदा । इहा । <sup>२ २</sup> योनौवनाइषुवा ।  
<sup>२</sup> इहा १ ॥ १० ॥

<sup>४ ५</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
अर्षाहाउ । सोमद्युमत्तमो । मिद्रोरश्वा । निरा  
<sup>२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१ २ २</sup>  
औइहा । रुवारश्त् । सोदाउवा । योनौवाइने ।  
<sup>१ २</sup> <sup>५</sup>  
ऊम्मायेइ । पूरश्वा ॥ ११ ॥

<sup>४ ४ ५ ४</sup> <sup>३ २</sup> <sup>३ ४ ५ ४</sup> <sup>१ २</sup>  
अर्षासोमद्युम । तमाः । अर्षासोमा । द्युमत्तमः ।  
<sup>१ २ २ १</sup> <sup>२</sup> <sup>१ २</sup> <sup>१ २ २</sup> <sup>२</sup>  
अभिद्रोणाइहा । निरोरुवत् । साइदन्योनारश्वाइ ।  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
वनाइषूश्वाइइ । ओरश्वाइ । डा ॥ १२ ॥ ३७

\* उ० १, २, ११, १ = ऋ० ७, ७, ४, ४ = ऊहे २, १, ३— ४ ; — ७, २, १३ =  
ऊह्ये १, १, ११ ; — १, २, १३ ; — २, १, २ ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

वृषासोमद्युमा<sup>१</sup> असिवृषादेववृषव्रतः ।३ १ २  
वृषाधर्माणिदधिषे ॥ = ॥ ३८ \*४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००  
(वृषकम् ॥) वृषासोमा । द्युमा<sup>२</sup> आसा

३५ । वृषादेवारचा३३ । वार्षव्रा३४ताः । वृषाधर्मा

भृगुर्ऋषिः<sup>१</sup> । हे “सोम !” “द्युमत्तमः” अतिशयेन दीप्तिमान् त्वं “द्रोणानि” ( प्रयोगवाहुल्यापेक्षमेतद्वहुवचनम् ) द्रोण-  
क्षलशानभिलक्षोक्त्य “रोरुवत्” पुनः पुनर्भृशं वा शब्दं कुर्वन्  
“अर्ष” आगच्छतु दशापवित्रमध्यान्निर्गतः सोमः अविच्छिन्न-  
धारया पतन् शब्दङ्करोति खलु । तत्र दृष्टान्तः—“वनेषु” वन-  
नीयेषु<sup>२</sup> यज्ञेषु वनसम्बन्धिषु यज्ञगृहेषु वा<sup>३</sup> “योनौ” स्थाने<sup>४</sup>  
“आसीदन्” यद्वा । वनेषु योनौ भूमौ आसदन् पूर्व स्थितः  
सन् यज्ञगृहं अभ्यर्षयति सम्बन्धः ॥

“सीदन्त्योनौवनेष्वआसीदन्”—“श्वेनोनयोनिमेतिसाम्नऋचः  
पाठौ ॥ ७ ॥ ३७

\* उ० २, १, २, १ = ऋ० ७, १, २८, १ ।

† “वारुणः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ ‘यत्तु षण् सप्तमौ ( भा० प० )’—इत्यस्येदं रूपमिष्टमित्यभिप्रायः ।

§ ‘वनेषु उदकेषु’—इति वि० ।

॥ “योनौ” इति गृहनामसु चतुर्दशं नैषण्डकम् ( १, ४ ) ।

अथ नवमी ।

२ १ २ २ १ २ २ १ २  
इषेपवस्वधारयामृज्यमानोमनीषिभिः ।

१ २ २ १ २  
इन्द्रो रुचाभिगाइहि ॥ ८ ॥ ३८ \*

३। ईश्या । णाइदधिषे । इडार३भा३४३ । आर३  
४५इ । डा ॥ १३ ॥

( ऐषम् ॥ ) इषेपवा । स्वधारयौहोवाइहा३४ ।

औहोवा । मृज्यमानोमनीषिभिः । इन्द्रो रुचा । अभि

गौहोवाइहा३४ । औहोवा । उप । इहो२३४५ ॥ १४ ॥ ३८

कश्यपऋषिः† । से “सोम !” “वृषा” कामानां वर्षकस्त्वं  
“द्यमान्” दीप्तिमान् “असि” । अपिच हे “देव” द्योतमान  
सोम ! “वृषा” त्वं “वृषव्रतः”‡ वर्षणशीलकर्मासि । किञ्च  
हे सोम ! “वृषा” त्वं “धर्माणि” देवानां मनुष्याणां च हितानि  
कर्माणि॥ “दधिषे”-“दधिषे”-इति पाठौ ॥ ८ ॥ ३८

\* उ० २, २, ४, १ = ऋ० ७, १, ३८, ३ ।

† “सारीचः”-इति ऋषि-सौ० ।

‡ “व्रतम्”-इति कर्मनामसु सप्तमं नैषण्टकम् ( १, १ ) ।

॥ ‘धर्माणि धारणानि’-इति वि० ।

अथ दशमौ ।

<sup>३ १ २</sup> <sup>३ १ २ ३ १ २</sup> <sup>३ २</sup>  
मन्द्रयासोमधारयावृषापवस्वदवयुः ।

<sup>३ १ २</sup> <sup>३ २</sup>  
अव्यावारेभिरस्मयुः ॥ १० ॥ ४०\*

<sup>५ २</sup> <sup>१ १ २</sup> <sup>२</sup>  
(श्यावाश्वम् ॥) मन्द्रयासौ । मधारया । वृषापा

<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१ १ २</sup>  
स्वा । स्वदाइवारयुः । अव्यारयुः । वाररायुः ॥

<sup>५ २ २</sup> <sup>२ ३ २</sup>  
औहोवा । भिरस्मयुः ॥ १५ ॥ ४०

कश्यपऋषिः† । हे “इन्दो” सोम ! “मनीषिभिः” ऋत्वि-  
ग्भिः‡ “मृज्यमानः” शोध्यमानस्त्वं “इषे” अस्माकमन्नाय॥  
“धारया” “पवस्व” क्षर “रुचा” रोचमानेनरन्धसा§ “गाः”  
पशून् “अभीहि” अभिगच्छ ॥ ८ ॥ ३६

असितऋषिः॥ । हे “सोम !” “वृषा” कामानां वर्षिता  
“देवयुः” देवकामः “अस्मयुः” अस्मत्कामश्च त्वं “अव्या” अवेः

\* ऋ० ६, ७, १२, १ ।

† “मारीचः”-इति ऋषि-नैवेद्यः ।

‡ “मनीषी”-इति मेधाविनामसु एकादशं नैषण्टकम् ( ३, १५ ) । “मनसा एषश्च  
शीलैः”-इति वि० ।

§ “रुचम्”-इति अन्ननामसु चतुर्दशं नैषण्टकम् ( १, ७ ) ।

§ “रुचा दीप्या”-इति वि० ।

॥ “काश्यपो देवलो वा”-इति ऋषि-नैवेद्यः ।

अथैकादशी ।

<sup>३ १ २</sup> <sup>१ १ १ ३ १ ३</sup> <sup>३ १ २</sup>  
अयासोमसुकृत्ययामहान्नभ्यवर्द्धयाः ।

<sup>३</sup> <sup>१ २ २ २</sup>  
मन्दानइद्दृषायसे ॥ ११ ॥ ४१\*

<sup>४ ४ ३ ४ ४</sup> <sup>२ २ २</sup>  
( अयासोमीयम् ॥ ) अयासोऽमसुकृत्यया । महान्न

<sup>०</sup> <sup>१ ३</sup> <sup>४</sup> <sup>१ २ २</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup>  
त्सन्ना । भ्यवारर्द्धीर३४थाः । मान्दानआयेत् । वृषाऽ  
<sup>४</sup>  
याप्रसादपूईद् ॥ १६ ॥ ४१

“वारिभिः” बलैः कृते दशापवित्रे “मन्त्राय” मदकरया धारया  
“पवस्व” चर ॥

“अव्यावारिभिः”-“अव्योवारिषु”-इति पाठौ ॥ १० ॥ ४०

कविः ऋषिः† । हे “सोम !” “अया” अनया “सुकृत्यया”  
शोभनया अभिषवादि-लक्षणया क्रियया “महान्” पूज्यमानः  
“सन्” देवान् प्रति “अभ्यवर्द्धयाः” अभ्यवर्द्धयः । “मन्दानः इत्”  
मोदमानः एव “हृषायसे” हृषवदाचरसि यथा मोदमानो  
हृषभः शब्दं करोति तथाभिषववेलायां उपरवेषु शब्दं करोषी-  
त्यर्थः ॥

“अभ्यवर्द्धयाः”-“अभ्यवर्द्धत”-इति, “हृषायसे”-“हृषायते”-  
इति च पाठः ॥ ११ ॥ ४१

\* ऋ० ७, १, ४, १ ।

† “मार्गवोऽयम्”-इति ऋषिः-ल्लेखः. “भारद्वाज”-इति चतु० ।

अथ द्वादशी ।

३ १२ २२      ३ १२ २२      ३ १ २  
अयंविचर्षणिङितःपवमानःसचेतति ।

३      २२      २२ ३२  
हिन्वानआप्यंवृहत् ॥ १२ ॥ ४२\*

(आग्नेयम् ॥) आ<sup>१</sup> । द्वा<sup>३२ ४२</sup>द्वाद्वाद्वा<sup>५</sup> । अयंविचा ।

२ १      २      ३२ ४२      ५      २      २  
षणाद्द्वाद्वा<sup>१</sup>द्वा<sup>३</sup> । औद्वा<sup>३</sup>द्वाद्वाद्वा<sup>५</sup> । पवमानाः । स

१      २      ३२ ४२      ५      २      २ ५  
चाद्वा<sup>१</sup>द्वा<sup>३</sup> । औद्वा<sup>३</sup>द्वाद्वाद्वा<sup>५</sup> । हिन्वानआ । पियौ३

२      ४      ५      ४      ५  
द्वा<sup>१</sup>३ । द्वा<sup>४</sup>द्वा<sup>५</sup> । वृ<sup>४</sup>पृ<sup>५</sup>द्वा<sup>४</sup>द्वा<sup>५</sup> ॥ १७ ॥ ४२

जमदग्निः ऋषिः† । “विचर्षणिः” विद्रष्टा‡ “हितः” पात्रे  
निहितः “पवमानः” शोधमानः, “अयं” सोमः “आप्यम्” अणु-  
भवं “वृहन्” महत् अत्र “हिन्वानः” प्रेरयन् “सचेतति”॥  
सर्वैः सञ्ज्ञायते ॥ १२ ॥ ४२

\* ऋ० ७, १, २५, ५ ।

† “भार्गवः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ “विचर्षणिः”-इति पश्यति-कर्मसु षष्ठं नैघण्टुकम् (३, ११) । चर्षणि शब्द-  
स्थानावसरे यास्कः “चायिता”-इत्याह (५, २४) । ‘विचर्षणिः सर्वं पश्यति’-इति वि० ।

॥ ‘सचेतति सम्यगानयति’-इति वि० ।

अथ चषोदशी ।

१४      ३ १४   १४ ३ १४      १४  
 प्रन\*इन्दोमहेतुन<sup>†</sup>। ऊर्मिन्नविभ्रदर्षसि ।

३ २ १ २      १ १ २  
 अभिदेवा<sup>‡</sup> अयास्यः ॥ १३ ॥ ४३ †

( आयास्यम् ॥ )      ४ ४ ५ ४ ४      १      ३      ५  
 प्रनइन्दो<sup>‡</sup> ।      ही<sup>‡</sup> ही<sup>‡</sup> २ ३ ४ या ।  
 १ १४      १      ५      १      ४ १      १  
 महेतुन<sup>‡</sup> २ ही<sup>‡</sup> २ ही<sup>‡</sup> ३ या ।      ऊर्मिन्नविभ्रदर्षस<sup>‡</sup> २ ही<sup>‡</sup> २  
 ५ २      १ २      १ १ ३      ५ ४ ४      २ १४  
 २ ही<sup>‡</sup> ३ या ।      अभाये<sup>‡</sup> ३ ।      दा<sup>‡</sup> ३ इ<sup>‡</sup> वा २ ३ ४ औ<sup>‡</sup> हो<sup>‡</sup> वा ।      अया  
 २ ३ १ १ १ १  
 सिया<sup>‡</sup> २ ३ ४ ५ः ॥ १८ ॥

( आयास्यमुत्तरम् ॥ )      ३ ४ ५ ४      २      २      ५  
 प्रनइन्दो ।      इया<sup>‡</sup> ३ ४ ३ इ<sup>‡</sup> ३ ४ या ।  
 १ १४      ५ २      ४ १      ५ २  
 महेतुन<sup>‡</sup> इया<sup>‡</sup> २ इ<sup>‡</sup> ३ या ।      ऊर्मिन्नविभ्रदर्षस<sup>‡</sup> इया<sup>‡</sup> २ इ<sup>‡</sup> ३ या ।  
 १ २      १ १ ३      ५ ४ ४      २      २ १४  
 अभाये<sup>‡</sup> ३ ।      दा<sup>‡</sup> ३ इ<sup>‡</sup> वा २ ३ ४ औ<sup>‡</sup> हो<sup>‡</sup> वा ।      ए<sup>‡</sup> ३ ।      अया-  
 २ ३ १ १ १ १  
 सिया<sup>‡</sup> २ ३ ४ ५ः ॥ १८ ॥ ४३

\* "प्रण"-इति

† "महेतुन"-इति च

‡ ऋ० ७, १, १, १ ।

} — ऋ० ।

अथ चतुर्दशी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २  
अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअराव्णः ॥

३ १ २ ३ २  
गच्छन्निद्रस्य निष्कृतम् ॥ १४ ॥ ४४\*

॥ इति द्वितीय-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) <sup>२, ३</sup> होईर३४या । २ । <sup>४ ५</sup> इयाद्वाइ ।  
<sup>२ १</sup> अपघ्नार३न्पा३४५ । <sup>२, ३</sup> होईर३४या । २ । <sup>४ ५</sup> इयाद्वाइ ।  
<sup>२ १</sup> वताइ । <sup>१</sup> मार । <sup>३</sup> धार३४ । <sup>४ २ २</sup> औहोवा । <sup>१ ३ ३ २</sup> अपसोमो२  
<sup>१ ३ २</sup> अराव्ण३४५ः । <sup>२, ३</sup> होईर३४या । २ । <sup>४ ५</sup> इयाद्वाइ ।

अथास्य ऋषिः† । हे “इन्द्रो” क्लियमान !‡ त्वं “नः”  
 अस्माकं “महे” महते “तुने”§ धनाय॥ “प्रार्थसि” प्रगच्छति ।  
 “न” संप्रत्यर्थे§ अयास्यसायमृषिः तव “ऊर्मि” तरङ्गं “बिम्बदु”  
 धारयन् देवान् यष्टुमभि गच्छति ॥ १३ ॥ ४३

\* ७० २, ५, १, ७, १ = ऋ० ७, १, २२, ५ ।

† “आग्निप्रसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ “इन्द्रस्मिन्नेरुनत्तेर्वा”-इति ( ४, ४१ ) आस्त्रोक्तो रुनत्तेर्योगार्थरेवेह मृद्यते ।  
 उन्दौ क्लिदने ( ६० प० ) ।§ “तना”-इति धननामसु पठ्यते ( २, १० नै० ) ऋग्वेदीयपाठोऽपि ‘तनं’-  
 इत्येव ।

§ “अथ निपाता उदावसे अर्थेषु”-( नि० १, २ ) इत्याद्युक्तेः ।



२ १                      २ १ १ १ १                      २, ३                      ५                      ४                      ५  
गच्छन्नार३इन्द्रार३४५ । होइर३४या । २ । इयाहाइ ।

२ १                      ३                      ४ २ २                      २ १ १ १ १  
स्यनाइः । कारे । तार३४ । औहोवा । इ२३४५ ॥२०॥ ४४

अमहोयुः ऋषिः\* । “सोमः” “सृधः” हिंसकान् शत्रून्†  
“अपघ्नन्” मारयन् “अराव्णः” शत्रौ सत्याब् धनानामदातृं‡  
अपघ्नन् “इन्द्रस्य” “निष्कृतं”॥ स्थानं “गच्छन्” प्राप्नुवन्  
“पवते” धारया क्षरति ॥ १४ ॥ ४४

इति आसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्यानं  
पञ्चमस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥४॥

अथ पञ्चमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३    १ २ ३ १ १ ३ १ २ २

पुनानःसोमधारयापोवसानोअर्षसि ।

१ २ ३ १ २    २ २ ३ १ २    ३ २ २ ३ १ २ ३ १ २

आरन्नधायोनिमृतस्यसीदस्यत्सोदेवोहिरस्ययः ॥१॥ ४५ §

\* “आङ्गिरसः”-इति ऋषिर्नैगेयः ।

† ‘सृधः सङ्गामान् पापानो वा’-इति वि० ।

‡ ‘अराव्णः अमृताभिः शस्त्रैः’-इति वि० ।

॥ ‘निष्कृतं संस्कृतम्’-इति वि०, परिष्कृतमित्यर्थः ।

§ ७० १, १, ६, १=४० ७, ५, १२, ४=धार० १, १, १०=कञ्जे १, १, २—  
३;—१, २, १०;—१, १, १;—४, १, १—५—६;—६, १, २—१२—१२;—६, १,  
२—१२;—१०, १, १२—१३—२०;—११, २, १६;—१२, १, ७—१६;—१३, १,  
१५;—१५, २, ३—४; १०, १, १०—११—१६;—१६, १, ७—२०—२१;—१६,  
१, २०;—२०, १, ११—१५—१६—१७;—१२, १, ८=कञ्ज १, २, १०;—३, १,  
६—२०,—६, १, ५;—४, २, ४—१५,—५, १, १४;—५, १, ८;—६, १, ७ ।

(आयास्यम् ॥) पुनानःसो । मारधार३४औहोवा ।  
 ३ ५ १ १८ ५८ ८ १८ २ २  
 रार३४या । अपोवसानोअर्षसि । आराना३धाः ।  
 १८ २ २ १ १ ५८ ८ ३ ५  
 योनाइमारत्त३ । स्यारमार३४औहोवा । दार३४सी ।  
 १ २ ३ १ १ ५८ ८ ३  
 उत्सेदि ३ वो३ । चारइरा २ ३ ४ औहोवा । एया-  
 ५  
 २ ३ ४ याः । ॥ २१ ॥

(माण्डवम् ॥) इयारई३या । पुनानःसोर । मधा  
 १ ५ १ १८ ८ २८ १ २ १८ ८ ८  
 रार३४या । अपोवसानोअर्षा३सी । आरत्नधायेनि  
 २ १८ २ ३ ८ २८ १ १ ३ ५८  
 नृतस्यसीदा३सी । उत्सेदिवो३३ । चारइरा३४औ  
 ८ २ १ १ १ १ १  
 होवा । एया३यार३४पुः ॥ २२ ॥

(आपदास्यम् ॥) पुनानःसोमधारया । अपोव  
 १८ ८ ५ २ ५ २ १८ १ १८ ८ २ १ १  
 सानोअर्ष । स्योइहा । ओइहा । आरत्नधायेनिनृतस्य  
 ८ ५ २ ५ २ १ २ ५  
 सीद । स्योइहा । ओइहा । उत्सेदाइवा३ः । ओ  
 १ ५ २ १ २ १  
 इहा । ओइहा । हिरण्यार३या३४ः । ओर३४पुइ ।  
 डा ॥ २३ ॥

(सोमसाम॥) पुनानः<sup>४ ८</sup> सोम<sup>४ ४</sup> धारया<sup>१ १</sup> । आपो<sup>१</sup> र<sup>१</sup> वासा<sup>१</sup>  
 २ । नो<sup>१</sup> अ<sup>१</sup> र्षसी<sup>१</sup> । आ<sup>१</sup> र<sup>१</sup> त्ना<sup>१</sup> धा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> । यो<sup>१</sup> नि<sup>१</sup> मा<sup>१</sup> त्ता<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> ।  
 स्य<sup>१</sup> सी<sup>१</sup> द<sup>१</sup> सी<sup>१</sup> । ऊ<sup>१</sup> त्से<sup>१</sup> र<sup>१</sup> दा<sup>१</sup> इ<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> । हि<sup>१</sup> र<sup>१</sup> ण्य<sup>१</sup> र<sup>१</sup> र<sup>१</sup> या<sup>१</sup> ३४३ ।  
 ओ<sup>१</sup> र<sup>१</sup> ३४५इ । डा ॥ २४ ॥

(ऐडमायास्यम्॥) आ<sup>४</sup> इ<sup>५ ४</sup> पुना<sup>१</sup> । नाः<sup>१</sup> सो<sup>१</sup> । म<sup>१</sup> धा<sup>१</sup>  
 रया<sup>१</sup> । आपो<sup>१</sup> व<sup>१</sup> सा<sup>१</sup> ३१ । नो<sup>१</sup> अ<sup>१</sup> र्षसी<sup>१</sup> । आ<sup>१</sup> र<sup>१</sup> त्ना<sup>१</sup> धा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> ।  
 यो<sup>१</sup> नि<sup>१</sup> मृता<sup>१</sup> । स्य<sup>१</sup> सी<sup>१</sup> द<sup>१</sup> सी<sup>१</sup> । ऊ<sup>१</sup> त्से<sup>१</sup> दि<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> । हि<sup>१</sup> र<sup>१</sup> ण्य<sup>१</sup> र<sup>१</sup> र<sup>१</sup> या<sup>१</sup> ३४३ ।  
 ओ<sup>१</sup> र<sup>१</sup> ३४५इ । डा ॥ २५ ॥

(माण्डवम्॥) पुनानः<sup>५ ८ ४ ५ ८ ४ ५ ८</sup> सोम<sup>४ ४ ५</sup> धारया<sup>१ १ १</sup> । पो<sup>१</sup> व<sup>१</sup> सो<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> ।  
 नो<sup>१</sup> अ<sup>१</sup> र्षसि<sup>१</sup> । आ<sup>१</sup> र<sup>१</sup> त्ना<sup>१</sup> । धा<sup>१</sup> उ<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> । हो<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> हा<sup>१</sup> इ<sup>१</sup> । यो<sup>१</sup> नि<sup>१</sup>  
 मृ<sup>१</sup> त<sup>१</sup> स्य<sup>१</sup> सी<sup>१</sup> द<sup>१</sup> सी<sup>१</sup> । ऊ<sup>१</sup> त्से<sup>१</sup> दि<sup>१</sup> । वा<sup>१</sup> उ<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> । हो<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> हा<sup>१</sup> इ<sup>१</sup> ।  
 हि<sup>१</sup> र<sup>१</sup> ण्य<sup>१</sup> र<sup>१</sup> र<sup>१</sup> या<sup>१</sup> ३४३ । ओ<sup>१</sup> र<sup>१</sup> ३४५इ । डा ॥ २६ ॥

(उद्धत्याजापत्यम्॥) पुनानः<sup>५ ८ ४ ५ ८ ४ ५ ८</sup> सोम<sup>४ ४ ५</sup> धा<sup>१</sup> । हो<sup>१</sup> प्र<sup>१</sup> रया<sup>१</sup> ।  
 अपो<sup>१</sup> व<sup>१</sup> सान<sup>१</sup> आ<sup>१</sup> हो<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> । षा<sup>१</sup> सी<sup>१</sup> रः<sup>१</sup> । आ<sup>१</sup> र<sup>१</sup> त्ना<sup>१</sup> धा<sup>१</sup> यो<sup>१</sup> नि<sup>१</sup> म<sup>१</sup> त<sup>१</sup> स्य<sup>१</sup> सा<sup>१</sup>

हो॒रइ॑ । दा॒सी॒र । उ॒त्सा॒रहो॑रइ । दा॒रइ॒वो॑र ।

हि॒रोर॑रइ॒वा । ए॒यापु॒योइ॒हाइ॑ ॥ २७ ॥

( त्रीणिधनमायास्यम् ॥ ) पु॒ना॒नःसो॒मधा॑हाउहो॒वा ।

रा॒याआ॒रइ॑रइ॒पो । व॒सा॒र । न॒आइ॒४५ । पा॒रइ॒४सी॑ ।

आ॒राइ॒४ । औ॒हो॒वा । त॒न्धा॒योनि॑मृ॒ता । स्य॒साइ॒४

पु॒इ । दा॒रइ॒४सी॑ । उ॒त्सा॒इ॒४ । औ॒हो॒वा । दा॒इवो॑र ।

हि॒राइ॒४५ । ए॒या॒रइ॒४याः ॥ २८ ॥

( कएवरथन्तरम् ॥ ) पु॒ना॒नःसो॒मधा॑रया । अ॒पोव॒सा ।

नो॒इआ॒षी॒सी । आ॒रत॒न्धा॒योनि॑मृ॒तस्य॒सीद॒सा॒रइ॒४ऐ॒ही ।

उ॒त्सा॒दा॒रइ॒इवाः । हि॒राइ॒४उ॒वा॒रइ॒४ । ए॒इ । ए॒य॒आ

॥ २९ ॥

( तिरश्चीनिधनमायास्यम् ॥ ) पु॒ना॒नःसो॒मधा॑रया ।

ए॒इ । औ॒इहो॑पु॒वाऽ । आ॒पो॒इ । व॒सा॒र । न॒आइ॒४५ ।

पा॒इसी॒र । आ॒रत॒न्धाः । यो॒निमृ॒ता । स्या॒साइ॒आ ।

<sup>१ ४</sup> औश्हो३ । <sup>५</sup> दार३४सी । <sup>२ १ ३ १</sup> उत्साऔश्हो । <sup>१</sup> दाइवो१ ।  
<sup>३ २</sup> हिरा३४५ । <sup>२ १ १ १ १ १</sup> एया३या२३४५ः ॥ ३० ॥

५ २ २ २ २ २ २ २

( सदीविशीयम् ॥ ) पुनानः सोमधारया औहा औहा ३ ।

<sup>५ २ २ २ ५ ० १ २ २ २ १ २ ५ २ ५ २</sup> औहो औहो ईवा । अपोवसानो अर्ष । स्योहा । औहा

<sup>२ ५ १ ५ २ १ १ २ १ २ २ २ १ २ २</sup> ३ । औहोइ । औहाइवा । आरत्तधायेनि मृतस्य सीद ।

<sup>५ २ ५ २ १ ५ २ ५ २ ५ २ २</sup> स्योहा । औहा ३ । औहोइ । औहाइवा ।

<sup>१ २ ५ २ ५ २ २ ५ २</sup> उत्सादाइवारः । औहा । औहा ३ । औहोइ ।

<sup>५ २ २ १ ५ ५ २ २ ० २</sup> औहाइवा । हिर । एया२या२३४ औहावा । सदी

<sup>१ ३ १ १ १ १</sup> विशा२३४५ः ॥ ३१ ॥

( खवासिनी द्वे ॥ ) औश्हो१ । वाओवा । २ ।

<sup>२ १ ३ ५ २ २ २</sup> औश्हो१ । वाओवा३ । औवा२३४ औहावा । पुना

<sup>१ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २ २</sup> नः सोमधारया । पोवसानो अर्षसि । आरत्तधायेनि

<sup>२ १ २ २ १ २ २ २ १</sup> मृतस्य सीदसि उष्यो देवाः । औश्हो१ । वाओवा । २ ।

ओ२हो१ । वाओवा३ । ओ२वा२३४ओहोवा । ए३ ।  
 २ १ ११११  
 द्विरण्ययार३४४ः ॥ ३२ ॥

ओ३ । हो१ । वाओवा३ । ओ२वा२३४ओहोवा ।  
 २ ३ २ १ १ ३ ५ २ २  
 पुनानःसोमधारया । पोवसानोअर्पसि । आरत्नधाये  
 २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २  
 निमृतस्यसीद् । स्यो३ । हो१ । वाओवा३ । ओ२वा  
 ५ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 २३४ओहोवा । उत्तोदेवोद्विरण्ययः । इडार३भा३४३ ।  
 १  
 ओ२३४५इ । डा ॥ ३३ ॥

( पुवः ॥ ) छा । वो३हा३ । वो३हा । छा । ओ२३४वा ।  
 २ ३ ५ २ १ ३ ५ २ १ ३  
 छाइ । पूनानार३४ःसो । माधारार३४या । आपोवा  
 ५ २ ३ ५ २ ३ ५ २  
 २३४सा । नोअर्पार३४सी । आरत्नार३४धाः । योनी  
 २ ५ २ १ ३ ५ २ १ ३ ५ २  
 मार३४र्ता । स्यासीदार३४सी । उत्तोदार३४इवो । छाइ  
 ३ ५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 रण्यार३४याः । छा । वो३हा । वो३हा३ । छा ।  
 ३ ५ २ ५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 ओ२३४वा । छा३४ । ओहोवा । ए३ । अतिविश्वानि  
 १ २ २ २ ३ १ १ १  
 दुरितातरेमार३४ ॥ ३४ ॥

<sup>२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>५</sup> <sup>१ २</sup>  
 (रौरवम् ॥) पुनानः सोमाश्धारा २३४या । आपो  
<sup>२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>३ २</sup> <sup>१ १</sup>  
 वसानोऽर्षस्यारत्नधा योनिमृतस्य सारं इदसा इ । ओहा ३  
<sup>२</sup> <sup>१ २ २ २</sup> <sup>२</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
 उवा । उत्सो देवो रार २३४ा इ । ओहा ३ उवा । एयया ।  
<sup>३</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>४</sup>  
 औ ३ होवा । हो ५ इ । डा ॥ ३५ ॥

<sup>३ २</sup> <sup>२</sup> <sup>४</sup> <sup>४</sup> <sup>२, ४</sup>  
 (यैधाजयम् ॥ पुनार १ । नारः सो । म । धारा  
<sup>५</sup> <sup>१ २</sup> <sup>१</sup> <sup>३ २</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup>  
 २३४या । आपो ३ । वसारं । नआ ३४५ । पार ३४सी ।  
<sup>१ २ २ १</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup>  
 आरत्नधाः । यो । निमृता २ । स्य सारं ३४५ इ । दार ३४सी ।  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३ २</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup>  
 उत्सारः । दारवो २ । हिरा ३४५ एयार ३४याः ॥ ३६ ॥ ४५  
 ॥ इति चतुर्दशस्यार्हः प्रपाठकः ॥

भरद्वाजादयः सप्त ऋषयः\* । हे “सोम !” “पुनानः” शोधकः  
 “अपः” वसतीवरीः† “वसानः” आच्छादयन् “धारया” “अ-  
 षसि” गच्छसि द्रोणकलशे किञ्च “रत्नधा” रमणीयानां धनानां  
 दाता‡ त्वम् “ऋतस्य” यज्ञस्य “योनि” स्थानम् “आसीदसि”

\* “सर्वासां सप्त ऋषयो भरद्वाजः काश्यपो गोतमोऽजिर्विश्वामित्रो जमदग्निर्वशिष्ठ  
 इत्येते”-इति ऋषि-नैमेयः । † सर्वासां सप्त दशस्थानां द्वादशानामित्यर्थः ।

‡ “अपः उदकानि”-इति वि० ।

§ “रत्नान् धारयन्”-इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २  
परितोषिच्चतासुतसोमोयउत्तमह्विः ।

३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २  
दधन्वाड्योनर्योअप्स्वांतरा\*सुषावसोममद्रिभिः ॥ ४६†

५ २ २ २  
(अच्छिद्रम् ॥) परितोषी । चता३१उवा२३ । ख२

५ १ २ ३ १ २ १ २ १ ५ २ २  
३४ताम् । सोमोरयउत्तमह्वौः । सोमोयज । तमा

५ २ १ २ २ ३ १ २ १ २  
३१उवा२३ । द्वा२३४वोः । दधन्वाड्योनर्यो२सुवन्तरा ।

५ २ १ २ १ २  
दधन्वाड्याः । नर्यो२ । आ । सुवा३१उवा२३ । ता

५ २ १ २ २ ३ ५ २ २  
२३४राः । सुषावसोममद्रिभी२३४ः । सुषावसे । ममा

५  
३१उवा२३ । द्वा३४इभीः ॥ १ ॥

अपि च “देवः” द्योतमानः सोमः “उत्स” प्रस्यन्दनशीलः सन्  
“हिरण्यः”‡ देवानां हितरमणीयो॥ भवसि खलु ॥

“देवो”-“देव”-इति साम्प्रकचः पाठौ ॥ १ ॥ ४५

\* “स्वांतरा”-इति ऋ० खरपाठः ।

† ७०५, ०, १२, १=कृ० ७, ५, १२, १=कृ० ५, २, १, १-१-३-४-५-६;  
—७, १, ३-४;—७, २, ३-४;—८, १, ३;—८, २, ४;—८, ३, ७-११;—१२, १,  
१८;—१२, २, २०;—१५, १, ६;—१५, १, १२-१३-१४;—१६, १, ५-६;—१८,  
१, १८-कृ० १, १, २-३-४-५-६-७-१२;—२, २, ६-१० ।

‡ “कृतव्यासोवास्तुमाध्वीहिरण्यमिति इन्द्रसि (पा० ६, ४, १७५) ।

॥ “हिरण्यः अमृतमय”-इति वि० ।



(रयिष्ठम् ॥) परीतोपी । चतासुताम् । औ३-  
 ० २ ५ २ २ ५ २ ५ २ ५  
 हो३वा । औ३हो३वा । ई३या । ई३या३४ । हा ।  
 २ १२ ५२ १ २ २ १ ५२ २  
 हाउवा । सोमोरयउत्तम७ह्वीः । सोमोयज । त  
 १ २ २ ५ २ २ ५ २ २ ५ २  
 मा७हा३वीः । औ३हो३वा । औ३हो३वा । ई३या ।  
 ५ २ ५ २ १२ २ ५२ १ २ १२  
 ई३या३४ । हा । हाउवा । दधन्वा७योनर्यो२सुवन्तरा ।  
 ५ २ १२ १ २ १ २ २ ५  
 दधन्वा७याः । नर्यो२ । आ । ण्व३भ्रान्ता३रा । औ३  
 २ २ ५ २ २ ५ २ ५ २  
 हा३वा । औ३हो३वा । ई३या३४ । हा । हाउवा ।  
 १२ २ ५ २ २ १ २ २  
 सुषावसोममद्रिभौ२३४ः । सुषावसो । ममाद्री३भाइ ।  
 ५ २ २ ५ २ २ ५ २ ५ २ ५  
 औ३हो३वा । औ३हो३वा । ई३या । ई३या३४ । हा ।  
 १ १ ५  
 हाउवा३ । ऊ३२३४पा ॥ २ ॥

(भारद्वाजे द्वे ॥) औ३हो३इपरीतोपी । चतासुतम् ।  
 ५ २ ५ २ ५ २ ५ २ ५ २  
 औ३हो३इ । औ३हो३इ । आ३ । औ३हो३वा । सोमो-  
 १ १ २ १ ५ २ ५ २ ५ २  
 रयउत्तम७ह्वीः । औ३हो३इ । औ३हो३इ । आ३ । औ  
 २ १२ २ ५ १ २ १२ ५ २ ५ २  
 हो३वा । दधन्वा७योनर्यो२सुवन्तरा । औ३हो३इ । औ-

१ ५ १२ २ १२ २ २ ५  
 होइ । आ३ । औहाश्वा । सुषावसोमद्रिभिः । औ  
 २ ३२ २ १ ५ ५  
 होइ । औहोइ । आ२३४ । उज्जवाईहाउ । वा ॥ ३ ॥

४ ५ २२ १ ५ १  
 प । र्येपारी । तापिच्चतारसुतम् । आउवार३ ।

२२ ३ २२ ३ ५ २ १२ ५ १ २ १ २ १  
 हाउहाउ । होश्वा । सोमोऽयउत्तमश्चविः । आ-

२२ ३ २२ ३ ५ २ १२ २ ५  
 उवार३ । हाउहाउ । होश्वा । दधन्वाऽयोनर्यो२

१ २ १ २२ ३ २२ ५ २ १२  
 सुवन्तराउ । वा२३ । हाउहाउ । होश्वा । सुषावा

२ २२ ३ २२ ३ ५ २ ३ २ १  
 २३सो३ । हाउहाउ । होश्वा । मम । द्रा२३४इभा

५ ५  
 इ । उज्जवाईहाउ । वा ॥ ४ ॥

५ २ २ २ १२  
 ( आभीशवम् ॥ ) परितोषिच्चतारसुतम् । ए । सो-

२ १ ७ २ १ ५ २ १२ २  
 मीयज्जत्तामश्चविः । दा२३४धा । हाइ । न्वाऽयो

२ ७ १ २ ५ २ १ २ २ १  
 नर्योऽपसुअन्तारा । द्द२३४षा । हाइ । वासोममो२-

५ ४  
 ३४वा । द्रा५इभोईहाइ ॥ ५ ॥

५ २ २ २ २  
 ( उत्तरमाभीशवम् ॥ ) परीतोषिच्चतारसुतम् । ए ।

ए । सोमोयज३त्तम॑ह्विः । दार३४धा । द्वा३द्वाइ ।  
 न्वा॑यो नर्यो॑अप्सु॒अन्तारा । द्वा३४पा । द्वा३द्वाइ । वा  
 सोमो॒र३४वा । द्वा॒पु॒इ॒भो॒ई॒द्वाइ ॥ ६ ॥

( माण्डवम् ॥ ) परीतोपिच्चतासुतम् । इहा । सो

मोयज३त्तम॑ह्विः । इहा । दधन्वा॑यो नर्यो॑अप्सु  
 वन्तार३रा । इहा । सुपावार३सो । इहा । ममार३ ।  
 द्वा॒र॒इ॒भार३४अ॒द्वा॒वा । ई॒र३४द्वा ॥ ७ ॥

( माण्डवमुत्तरम् ॥ ) इहा । परीतोपिच्चतासुतम् ।

इहा । सोमोयज३त्तम॑ह्विः । इहाउवा३ । ऊ३-  
 ४पा । दधन्वा॑यो नर्यो॑अप्सु॒वन्तार३रा । इहाउवा३ ।  
 ऊ३४पा । सुपावार३सो । इहाउवा३ । ऊ३४पा ।  
 ममद्रा॒र३३३भोः । इहाउवा३ । ऊ३३३४पा ॥ ८ ॥

( अभीवासः साम ॥ ) परीतोपिच्चतासुताम् । सोमो

२ १      २ १   ३ १                      १, ३      ५                      १      ५  
 यञ । तमृच्चवाइः । दधाञ्चिर३४वा । ऊ२३४पा ।  
 १२   २   २   २   १                      १                      १२   १                      १   १  
 न्दा॒योनर्योअप्सुवन्ता२३रा । सुषावा२३सो । मामद्रि  
 १                      १                      १  
 भिः । इडा२३भा३४३ । आ२३४५इ । डा ॥ ८ ॥

४ ५ २ ४ २ ५      २      ४                      ५      ५  
 ( परिदासःसाम ॥ ) परीतोषिच्चतासुतम् । ओ३वा ।  
 १२ ५२   १   ३ १   ३ १                      २                      १   २                      १  
 सोमोरयउत्तमृच्चविः । दधान्वा॒यो३ । चा३चाइ । न-  
 ५२   १                      २ १२                      १                      १   १   १  
 र्यो॒अप्सुवन्तरा । सुषावा॒सो३ । च३चा । मामद्रिभिः ।  
 १                      १                      १  
 इडा२३भा३४३ । आ२३४५इ । डा ॥ १० ॥

४ ५ २ ४ २ ५                      ४      ४                      १२ २  
 ( वैणवम् ॥ ) परीतोषिच्च । ताप्सुताम् । सोमे  
 १                      १२ २   २   २                      २  
 यउत्तामा२१२म् । चावी॒रः । दधन्वा॒यो॒नर्योअप्सु-  
 १                      १२   १                      २ १   ५  
 वा॒२१२ । तारा॒२ । सुषावा॒२३सो३ । नमो॒२३४वा ।  
 ४                      ५  
 द्रापुइ॒भो॒इ॒चाइ ॥ ११ ॥

१ २ २                      १ २  
 ( सौमक्रतवीयम् ॥ ) परीतोषा॒२इ । चतासुता॒२म् ।  
 १२   १२   १ २ १                      १                      १ १  
 ऐ॒क्षो॒२ । ऐ॒क्षो॒२ । ऐ॒क्षि॒क्षा॒२इ । उवा॒२इ । ई॒श्या ।

<sup>१२ २</sup>सामोयऊ२ । <sup>१</sup>तम॒ह्वी॒रः । <sup>१२</sup>ऐही॒र । <sup>१२</sup>ऐही॒र ।  
<sup>१२ २</sup>ऐहि॒ह्वा॒र३ । <sup>१</sup>उवा॒र३ । <sup>५ २</sup>ई॒श्या । <sup>१ २ २</sup>दध॒न्वा॒योन॒र्यो॒र ।  
<sup>१</sup>प॒सुव॒न्तरा॒र । <sup>१२</sup>ऐही॒र । <sup>१२</sup>ऐही॒र । <sup>१२ २</sup>ऐहि॒ह्वा॒र३ । <sup>१</sup>उवा  
<sup>५ २</sup>र३ । <sup>१२</sup>ई॒श्या । <sup>१२</sup>सु॒षाव॒सो॒र । <sup>१</sup>म॒मद्रि॒भा॒र३ । <sup>१२</sup>ऐही  
<sup>१२</sup>र । <sup>१२ २</sup>ऐही॒र । <sup>१</sup>ऐहि॒ह्वा॒र३ । <sup>५ २</sup>उवा॒र३ । <sup>५ २</sup>ई॒श्या३४३ ।  
<sup>१</sup>ओ॒र३४५३ । डा ॥ १२ ॥

<sup>३ २ ३४</sup>( ग॒र्हः ॥ ) <sup>३ २</sup>उपा॒उप । <sup>३ २ ३४</sup>उपा॒३१ । <sup>२ २</sup>उपा॒उप । <sup>३ २ ३४</sup>परी॒-  
<sup>२ २ ३२ ३४</sup>तोषि॒च्चता॒सुत॒म् । <sup>३ २ ३४</sup>उपा॒उप । <sup>३ २</sup>उपा॒३१ । <sup>३ २ ३४</sup>उपा॒उप ।  
<sup>२ २ २</sup>सो॒मोय॒उत्त॒म॒ह्विः । <sup>३ २ ३४</sup>उपा॒उप । <sup>३ २</sup>उपा॒३१ । <sup>३ २ ३४</sup>उपा॒उप ।  
<sup>१ २ २ २ २ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ २</sup>दध॒न्वा॒योन॒र्यो॒प॒सुव॒न्तरा॒ । <sup>३ २ ३४</sup>उपा॒उप । <sup>३ २</sup>उपा॒३१ । <sup>३ २</sup>उपा॒-  
<sup>३ ४</sup>उप । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ २</sup>सु॒षाव॒सो॒म॒मद्रि॒भिः । <sup>३ २ ३४</sup>उपा॒उप । <sup>३ २</sup>उपा॒३१ । <sup>३ २</sup>उपा  
<sup>४</sup>ऊ॒प॒पा॒ई॒पुई । <sup>३ ४</sup>ऊ॒३४५३ ॥ १३ ॥

<sup>४५ ५</sup>( प्र॒तोदः ॥ ) <sup>१२ २ १२</sup>हा॒उहा॒उहा॒उवा । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ २</sup>परी॒तोषि॒च्चता॒सु-  
<sup>१</sup>त॒म् । <sup>३ १ १ १ १ १ ५ ५ ५</sup>उपा॒३४५३ । <sup>१ २ २ २</sup>हा॒उहा॒उहा॒उवा । <sup>१ २ २ २</sup>परी॒तोषि॒च्च



अथ तृतीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १२ २२ १ १ २  
आसोमस्वानोअद्रिभिस्तिरोवारण्यव्यया ।

३ २ ३ २ ३ २ २ ३ २ ३ १ २  
जनोनपुरिचम्बोर्विशङ्गरिःसदोवनेषुदध्रिषे ॥ ३ ॥ ४७\*

३ ५ २ २ ५ २ १  
(आशम् ॥) आ२३४सो । मस्वानो३आ । द्राइभी

३ ५ २ १ २ ५ २ १ २ ३  
ओ२३४वा । तिरोवारारणिअव्यया२३ । जानाओ२३४

५ १ २ ३ ५ १ ५ ५ १  
वा । नापाओ२३४वा । रिचमुवोवोरर्विशङ्गरी२३ ।

१ २ ३ ५ १ २ ३ ५ ४  
सादाओ२३४वा । वानाओ२३४वा । पुदापुध्रिपाइ ।

४  
हो५इ । डा ॥ १६ ॥

५ २ २ २ २ ३ ५  
(सोमसाम ॥) द्वावासोमस्वा । नोअद्रा२३४इभीः ।

१ ५ ३ ५ २ ५ २  
तिरोवार२३४रा । णिया३१उवार३ । षार३४या । जना

ननुषाय हितः “यः” च सोमः “अप्स” वसतीवरीषु “अन्तर्”  
अरिचे धान्तरू “दधन्वान्” गच्छन् भवति । तं सोमम्  
“अद्रिभिः” ग्रावभिः अध्वर्युः “सुषाव” अभिष्टतं चकार तं  
परिषिञ्चतेति समन्वयः ॥ २ ॥ ४६

३ ५ २ १ ३ ४ २  
 नार३४पू । राइचामूर३४वो । विशा३१उवार३ । छा-  
 ५ २ १ २ ५ २  
 २३४रोः । सदेवा२३४ने । षुदा३१उवार३ । धी२३४  
 ५  
 षे ॥ १७ ॥

४२५२ २ ४२ ५ ४ २ १२२२ २  
 आसोमस्वानोअद्रिभाइः । तिरोवाराणिअव्या१या  
 १२ २ १ २ ४२ २  
 २ । जनोनपुरिचामू१वो२ः । विशाङ्गा१री२ः । सदेव-  
 १ ३ २ १  
 नाइ । पू२दधिषो२३४पुइ । डा ॥ १८ ॥

३२४२ २ ४२ ४ ५ २ २ ४२ ५ ४ ५  
 आसोमस्वानोअद्रिभिः । तिरोवा३राणिअव्यया ।  
 १२ २ २ १ १ ५ २  
 जनोनपुरिचमुवोविशङ्गरिः । औ२ । ऊवाइ । हो३वा ।  
 १२ २ १ ५ २ १ १  
 सदेवनेषुदो२ । ऊवाइ । हो३वा । धिषा । औ-  
 ४ ५ ४  
 ३होवा । होपुइ । डा ॥ १९ ॥

हे “सोम !” “अद्रिभिः” ग्रावभिः “स्वानः” अभिषयमा-  
 णस्त्वम् “अव्यया” \* अविमयानि “वाराणि” वालानि पवि-  
 त्राणि “तिरस्” कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् “आ पवसे”  
 आभिमुख्येन क्षरसि । “हरिः” हरितवर्णः स सोमः चम्बो-



अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
प्रसोमदेववीतयेसिन्धूर्नपिष्येअर्णसा ।

४ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
आंशोःपयसामदिरोनजागृविच्छाकोशंसधुश्रुतं ॥४॥४८८॥

५ २ १ २ ५  
(त्रीणिधनमाग्नेयम् ॥) प्रसोमदा । वावोतार३४याइ ।

२ १ २ ५ २  
सिन्धूर्नापाइष्यआं३१उवार३ । णार३४सा । आंशोः-

३ ५ २ १ २ २ ५  
पार३४या । सामदाइरोनजा३१उवार३ । गृ२४४वीः ।

२ २ ५ १ ५  
आक्काको२३४शाम् । मधा३१उवार३ । स्वर३४ताम् ॥२०॥

३४२५ २ ४५२ ३  
(अग्नेवैश्वानरस्य साम ॥) प्रसोमदेववी । तयी२३४-

५ ३ ४ ३ ४ ५ २ ५ १ १ २  
चाइ । सिन्धूर्नपिष्येअ । णसी२३४चाइ । आंशाओर-

रधिषवणफलकगोरुपरि स्थिते कलशे<sup>१</sup> “विशत्” प्रविशति ।

तत्र दृष्टान्तः—“जनोन” यथा जनः “पुरि” पुरे प्रविशति ।

स त्वं वनेषु काष्ठनिर्मितेषु पात्रेषु<sup>२</sup> “सदः” स्थानं “दधिषे”

“दधिषे”—इति, साम्न ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ ४७

\* उ० १, २, २०, १=ऋ० ७, ५, १४, ९=आ० २, २, १५—१६=ऊ० १, २, १३;—६, २, १३;—८, १, १३;—९, २, १०—१८;—११, १, १०;—१४, १, १५;—१८, १, १३—१३—१४;—१९, २, १०;—२२, १, ६=ऊ० ६, १, ५ ।

† ‘श्वानपुच्छमणि’—इति वि० ।

‡ ‘वनेषु उदकेषु’ इति वि० ।

५ १ २ ३ ५ ४२ ३२ ४ ५२ ३  
 ३४वा । पायाओर३४वा । सामदिरानजा । गृ२३४ ।  
 ५ ५ १ २ ३ ५ १ २ ४  
 वोईर्चाइ । आळाओर३४वा । कोशाओर३४वा । मधूपृश्च-  
 ताम् । होपुइ । डा ॥ २१ ॥

२ १ २ ४ २  
 ( द्विचिह्नारं वामदेव्यम् ॥ ) प्रसोमार३देववीतयाइ ।  
 १ २ २ २ २ २ ३ २ १  
 साइन्धुर्नपियेअर्णसांशोःपयसामदिरोनजौहाइ । ऊ-  
 १ २ १ २ २ २ २ १  
 म्मा२ गृ२३वोः । अक्काकोशाम्मधौहोइ । ऊम्मा२ ।  
 १ ४ ५ ४  
 श्रुताम् । और३होवा । होपुइ । डा ॥ २२ ॥

३ ४ २ २ ३ ४ ५ २ ३ २  
 ( उक्तेधः ॥ ) प्रसोमदेववीतये । सिन्धुः । नपाइ४-  
 ३ ४ २ ५ २ २ १ २ २  
 औहोवा । येअर्णसार । हा३१उवार३ । ऊ३४पा ।  
 ३ २ ४ ५ ४ ५ १ २ १ २ २ १ २  
 अंशोःपया । औहोवाहाइ । सामदिरो । नजागृ विः ।  
 १ ५ ३ १ ४ २ ५ ४ ५  
 हा३१उवार३ । ऊ३४पा । अक्काइकोशम् । औहोवा-  
 ५ ३ २ ४ ३ १ १ १ १  
 हाइ । मधूइश्चूपुताई५इम् । ऊ२३४५ ॥ २३ ॥

५ २ २ ५ २ १ २ १  
 ( निषेधः ॥ ) प्रसोमदाइवाइवीतयाइ । सिन्धूर्नपा-

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २  
सोमउष्वाणः सोमभिरधिष्णुभिरवीनाम् ।

२२ १ १२ १ २ ४ ५ २  
इ । ष्ये अर्णसा २ । इच्छा ३ । आशोऽपाया । हा-  
२ ४ १ १ १ २ २ १ २ २  
हो २ ३ ४ हा । सामदिरो । नजाष्ट्र २ ३ वीः । इच्छा ३ ।  
१ २ ४ ५ २ ४ ५ ३ २ ४  
आच्छा ३ काशाम् । हाहो २ ३ ४ हा । मधू ३ ३ पूता ३ ५-  
२ १ १ १ १  
ईम् । हे २ ३ ४ ५ ॥ २४ ॥

हे “सोम !” त्वं “देववोतये” देवानां पानाय\* तदर्थम्  
“अर्णसा” वसन्तीवर्याग्न्येनीदकेन “प्रपिष्ये” प्राप्यायसे । तत्र  
दृष्टान्तः—“सिन्धुः न” यथा सिन्धुरुदकेन प्रप्यायते तद्वत्†  
[प्यायतेः लिटि लिट्याङ्गेऽप्येति पीभावः] ततः स त्व “मदिरः”  
मदकरः सुरादिरिव “जागृविः” जागरणशीलः‡ [यदा न  
सम्प्रयथै, इदानीं मदकरो जागरणशीलस्त्वं “अंगीः” लता-  
खण्डस्य “पयसा” रसेन “मधुयुतं” मधुररसस्य चारवितारं  
“कीशं” द्रोणकलशं “अच्छ” अभिजा गच्छसि ॥ ४ ॥ ४८

\* ‘देववोतये देवतर्पणार्थ’-इति वि० ।

† ‘प्रपिष्ये प्रवर्द्धते पूर्यते वा’-इति वि० ।

‡ ‘जागृविः जागरणशीलः अप्रसन्नः’-इति वि० ।

॥ ‘अच्छ आगुम्’-इति वि० ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
अश्वये<sup>#</sup>वहरितायातिधारयामन्द्रायायातिधारया ॥५॥४८१

(सोमसामानिषट् ॥) <sup>४</sup>हाउसीमा । <sup>५</sup>उष्वाणा<sup>१</sup>से।  
<sup>१</sup>१ <sup>१</sup> २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २  
तृ१भोर । आधिष्णुभिरवीरनाम् आश्वौ<sup>१</sup>हे । येवहरि-  
<sup>२</sup>२ <sup>१</sup> २ १ २ २ ५ २ ५  
तायाताइधा<sup>१</sup>राया<sup>२</sup> । मन्द्राया<sup>३</sup>या<sup>३</sup>४ । हाओवा ।  
<sup>१</sup> १ २ ३ १ १ १ १  
तिधारया<sup>१</sup>२४५ ॥ २५ ॥

<sup>४</sup>२ २ ४ २ ५ ४ २ ५ १ २ २ २  
सोमऊ<sup>३</sup>ष्वाणः<sup>१</sup>सो<sup>२</sup>ढभाइः । आधिष्णुभिरवीनाम् ।  
<sup>१</sup> ३ ५ २ १ २ २ २ २ २ १  
आश्वये<sup>२</sup>३४वा । हरितायातिधा<sup>१</sup>रा<sup>३</sup>या । मन्द्राया  
<sup>५</sup> ३ ५ २ १ २ ४ ५ ४  
३३४या । ता<sup>२</sup>३४इधा । रया । औ<sup>३</sup>हेवा । हापुइ ।  
डा ॥ २६ ॥

<sup>४</sup>२ ५ २ ४ ५ २ ४ ५ ४ १ २  
सोमउष्वाणः<sup>१</sup>सो<sup>२</sup>ढभिः । ए<sup>५</sup>पू । अ<sup>३</sup>धी । ष्णुभिरा<sup>३</sup>१-  
<sup>५</sup> १ १ १ २ २ २ २  
उवार<sup>३</sup>३ । वीर<sup>३</sup>४नाम् । आ<sup>३</sup>र<sup>३</sup>श्वा । येवहरितायातिधा-  
<sup>५</sup> १ ० २ १ २ २  
३१उवार<sup>३</sup>३ । रा<sup>३</sup>३४या । मा<sup>३</sup>र<sup>३</sup>द्रा । यायातिधा<sup>३</sup>१उवा-  
<sup>५</sup>  
र<sup>३</sup>३ । रा<sup>३</sup>३४या ॥ २७ ॥

\* 'अश्वया इव = अश्वया यथा शीघ्रं गच्छति, तद्वत् शीघ्रगमिन्या'-इति वि० ।

† उ० ३, २, १२, १=४० ७, ५, १२, ३=ऊहे १, १, ५ — ६-७-८;-  
२०, १, १८-२०;-२०, १, १-ऊहो ६, १, १-२-१७;-६, २, ६ ।

४२ ५ २ ४ ५ २ ५ ५ ४ ४ १ २ १ ५ २  
 सामउष्माणः सोढभिः । एषु । अधौ । णुभिरवीर । नाम् ।  
 २२ १ ० १ २ २ २ १ २  
 आश्वयेव । हारिताया २ । ताडधारया । मान्द्रयायौवा ।  
 ३ ५ २ १ २ ४ ५ ४  
 तीर३४धा । रया । औ३होवा । हो५इ । डा ॥ २८ ॥

४२ ५ २ ४ ५ २ ४ ५ ४ ५ ४ १ २  
 सोमउष्माणः सोढ । भाइ । अधिष्णुभिरवी । नाम् ।  
 १ २ १ २ १ ५ २ २ २ १ २ २ २  
 आधिष्णुभिरवीर । नाम् । अश्वयेवा । हरितायाता  
 २ ५ २ २ २ २ ४ ५ ४  
 २३३धा । रया३१उवार२३ । मार३४०द्रा । यायाती  
 ५ २ २ २ २ ४ ५ ४  
 २३४धा । रयाऔहोवा । हो५इ । डा ॥ २९ ॥

४२ ४ २ ४ ४ २ ५ ५ २ १  
 सोमउष्माणः सोढभिः । औ३हो३इ । आ२३४ ।  
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ १ २  
 धिष्णुभिरवीनाम् । आश्वयेवहारिताया । तिधारायौ ।  
 १ ३ ५ २ १ २ २ २ ५  
 वाऔ२३४वा । मन्द्रयायाती३धा । ऊ३म् । ऊ३४३म् ।  
 २ ५  
 रा३४५यो६छाइ ॥ ३० ॥ ४९

॥ इति ग्रामे गेये चतुर्दशः प्रपाठकः ॥

“सोढभिः” षुषुभिः “स्वानः” सुवानोऽभिषूयमाणः “सोमः”  
 “अवीनां सुभिः” [मांसृत्सूनामुपसंख्यानमिति वात्तिकेण  
 सायणव्याख्या सूभावः] समुच्छ्रितैर्वालैः पवित्रैरधियाति अधि

अथ षष्ठी ।

३ १ २                      ३ १ २                      ३ १ २  
तवाह् सोमरारण\*सख्यइन्दे । दिविदिवे ।

३ १ २      ३ १ २      ३ १ २      ३ १ २      ३ १ २      ३ १ २  
मुह्णिनिबभ्रानिचरन्तिमामवपरिधौ रतिता इह ॥ ५ ॥ पू० ६

४ २                      २                      १  
( वैष्णवम् ॥ ) ओं ॥ तवाह् सो । मरा रणा ।  
२                      १                      २                      २                      २  
रण । सख्यइन्दोदिवा इह । दिवा इह । दिवे । मुह्णिनिबभ्रो-  
१                      २                      १  
निचरन्तिमा रमवा । अव । परिधौ रतिता इह इह इह ।  
१                      ३                      १ २ २                      २                      ५  
आ इह । इह इह । औहोवा । ऊ इह इह पा ॥ १ ॥

४ ५ २                      ४                      २ १ २  
( द्वितीयवैष्णवम् ॥ ) तवा । तवा । अह् सोम-  
अधिकं गच्छन्ति । “उ” इति प्रसिद्धौ । “अख्येव” वृद्धवयेव  
हरितवर्णया धारया याति । “मन्द्रया” मद्कारिण्या धारया  
द्वीणकालशमधि गच्छति ॥ “उष्वाणः” “उषुवाणः”—इति  
पाठौ ॥ ५ ॥ ४८

\* ‘रारण रमयादि । अथवा रणतिसुतिर्यसौ मय सुति कूर्मः—इति वि० ।

† ‘मुह्णिनि बभ्रानि दुःकृतानि । अथवा बभ्रानि यजमानकुमारानि चरन्ति—इति वि० ।

‡ उ० ३, १, ११, १ = अ० ०, ४, १४, ४ = ऊ० २, १, ८ — १० — ११ — ८,  
१, १० ; — १३, २, १ — २ ; — १६, २, १५ — १७ — १८ ; — १९, १, १ ; — २०, १,  
१४ — २४ — २६ = ऊ० २, १, १६ ; — १, ३, ४ ; — ४, २, १३ ; — ६, १, ११ — १६ ।

॥ ‘मन्द्रया बह्वया’ इति नि० ।







या३ । सामू३द्रा३इवा । चमिन्वसा३इ । रायो३०पाइ-  
 शा । गम्बज्जला३म् । पूरु३रस्पृ३३४चा३म् । पवमा ।  
 ना । औ३हो । भियो३३४वा । षा३सो३ईचा३इ ॥ ६ ॥

( औष्णोरन्ध्रम् ॥ ) मृज्यमानाः । सुहस्ताया३रे ।  
 समुद्रे३वा । चामिन्वासा३३४इ । रया३३४इपिशा । गम्ब  
 जलंपू३रस्पृ३चा३म् । पवा३३३ । मा३ना३३४औ३होवा ।  
 भिया३३४सी३३४ ॥ ७ ॥

मृज्यमानाः । सुह । स्तिया । सा३मू३द्रा३इवा३रे ।  
 चमि । न्वसा३इ । रा३यी३०पा३इशा३रे । गं३वज्जलं३पू३रु ।  
 स्पृ३चा३म् । पा३शवा३रमा३ना३३३ । भा३रया३३४औ३होवा ।  
 पार३३४सी३ ॥ ८ ॥

( आग्नेयानित्रीणि ॥ ) मृज्या३इष । मानःसुहस्तिया  
 औ३हो । समुद्रे३वाचमिन्वसा३औ३हो । रयि३पि३शज्ज वज्ज

लंपुरुस्पृहाऔश्चो । पवमारश्नाश् । भियोरश्वा ।

षाप्रसोद्वाइ ॥ ८ ॥

मृज्यमानः सुहस्त्या । वाहाइ । समद्राइवा ।

चमोरन्वारश्वासी । रयाश्वापिशा । गंवज्जलम् । पूरु-

स्पृहाश्वाम् । पवाश्वामानाश् । भियोरश्वा । षा

प्रसोद्वाइ ॥ १० ॥

मृज्यमानाप्रसुहस्त्या । समूर्द्राइवा । चमा-

रश्वासी । रयिपिशाङ्गं बज्जलंपुरुस्पृहाऔश्चो । पव

मारश्नाश् । भियोरश्वा । षाप्रसोद्वाइ ॥ ११ ॥

( ऐडमौत्णोरन्ध्रम् ॥ ) मृज्यमानसुहस्त्या । समु-

द्रेवावा । चामिन्वसि । रायिपिशाश् । हाश्वा ।

गंवज्जलंपुरुस्पृहम् । पवमानाश् । हाश्वा । भियर्षा

रश्वाश्वा । ओरश्वाइ । डा ॥ १२ ॥

अथाष्टमी ।

३ १ ८    २ ८    ३    २ ३ १ ९    ३ २ ३ १    ९  
अभिसोमासश्चायवः पवन्ते मघम्मदम् ।

४ ४ ४ ८    ४    १  
( वाजजित् ॥ ) मृज्यमानः मुह्यन्ति स्तिर्यान् ।

१    १    २    १    २ २ १  
समूर्हो । द्रेवारहो । चामिन्वसाइ । रयारयिष्

१    १    २ १    २ २ १  
होइ । पिशारहो । गंवङ्गलाम् । पूरुस्पृहाम् ।

१    २    १    २ २ १ २    २ २  
पवारहो । मानारहो । भौयर्षसाश्उवारश् । वा

१ २    २    २  
जीजिगीश्वा ॥ १३ ॥

हे “सहस्त्या” हस्ते भवा. हस्त्याः अङ्गुलयः,\* शोभनाङ्ग-  
लिक सोम ! “मृज्यमानः” शोध्यमानस्त्वं “समुद्रे” अन्तरिक्षे †  
कलशे वा “वाचं” शब्दम् “इन्वसि” प्रेरयसि ‡ । किञ्च । हे  
पवमान पूयमान सोम ! “पिशङ्ग” हिरण्यं रजतादिभिः पिश-  
ङ्गवर्णं “वङ्गलं” प्रभूतं “पूरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं “रयिधनं”  
“अभ्यर्षसि” स्तोत्राणामभिचरसि प्रयच्छसीत्वर्थः ॥ ७ ॥ पू१

\* “सुपांसु ( ३, १. २८ )”-इत्यादिना सुप आत्मे रूपम् ।

† “समुद्रः”-इति अन्तरिक्षनामसु पञ्चदशं नैषण्डुकम् ( १, ३ ) ।

‡ “इन्वति”-इति गतिकर्मसु पञ्चदशाधिकशततमं नैषण्डुकम् ( २. १४ ) ।  
आग्निर्कर्मसु च प्रथमम् ( १, १८ ) । अतएव ‘इन्वसि व्याप्नोषि’-इति वि० ।

३ १२ २२ ३ १ २  
समुद्रस्याधिविष्टपेमनीषिणो

३ १ २ ३ १ २  
मत्सरासोमदच्यतः ॥ ८ ॥ ५२\*

( वैश्वदेवे ) । चार्चद्वाइ । अभिसोमासाश्चाया-

१वार३ः । चार्चद्वाइ । पवन्तेमदीश्यामाश्वार३म् ।

१ २ २ १ २  
चार्चद्वाइ । समुद्रस्याधिविष्टपेमाश्नाइषाश्शृणार३ः ।

२ २ १ २ २ २  
चार्चद्वाइ । मत्सरासोमाश्वाचू१तार३ः । चार्चद्वा-

१  
३४३इ । ओ२३४५इ । डा ॥ १४ ॥

४ ५ ४ ५ २ ५ ४ ५  
आभीसोमा । सआश्१उवार३ । यार३४वाः । पाव-

४ ५ २ ५ ४ ५ ४  
न्ताइमा । दियाश्१उवार३ । मार३४दाम् । सामुद्र-

५ २ १ २ २ २ ५ ४ ५  
स्या । धिविष्टापेमनाश्१उवाये३ । षी२३४णाः । मात्सा

४ ५ २ ५  
रासाः । मदाश्१उवार३ । चू२३४ताः ॥ १५ ॥

\* उ० २, १, ८, १ = ऋ० ७, ५, १४, ४ = ऊ० २, १, १४ — १५ ; — ४, २, ७ — ८ — १० — ११ — १२ ; — ७, १, १९ ; — ७, २, १४ — १५ — १६ ; — ८, १, १६ ; — ८, २, १८ ; — ८, २, १५ ; — ८, ३, ६ ; — १२, १, ३ ; — १२, २, १६ ; — १४, १, ८ ; — १४, २, ५ — ७ ; = १६, २, २ — ३ ; — १८, २, ९ — ३ — १० ; — २२, २, १० = ऊ० १, १, ६ ; — १, २, ११ ; — २, २, ८ ; — ४, १, १० ; — ५, २, १० ; — ६, १, ८ — १४ ।

( इन्द्रसामनोदे । ) अभिसोऽमासआयवाः । पवन्ते

मदियम् । दा । औश्हो । आऔश्हो । समुद्र-

स्याधिविष्टपेमनीषि । णा । औश्हो । आऔश्हो ।

मत्सरासोमदच्यु । ता । औश्हो । आऔश्होऽ३४-

३ । औ२२३४५इ । डा ॥ १६ ॥

अभिसोमासआ । हो५यवाः । पवन्तेमद्यम्नदम्प-

वन्तेम । दियाहोइ । मा२३दाम् । समुद्रस्याधिविष्ट-

पेमनीषिणाः । मनाहोइ । षार३इणाः । मत्सरासोमद

च्युताः । मदाहोइ । च्यूर३ता३४३ः । ओ२३४५इ । डा ।

॥ १७ ॥

( स्तः पृष्ठम् ॥ ) अभार३सोमा३४ । औहो५सआ-

यवाः । पवार३तेमा३४ । औहो५दियम्नदाम् । समू-

रद्रस्या३४ । औहो५धिविष्टपाइ । ओये३ । मार३ना२३४-

<sup>१ २</sup> औहोवा । <sup>१ ५</sup> षीर३४णाः । <sup>३ ५</sup> ऊर३४पा । <sup>३ १२ १</sup> २ । मत्सरासोर३ ।

<sup>१ १ ३</sup> मारदार३४औहोवा <sup>३ ५</sup> च्यूर३४ताः ॥ १८ ॥

( इन्द्रसामानित्रीणि ॥ ) <sup>४२ ५२ ४</sup> औहोवा । <sup>५ ४ २ ५२</sup> अभिसोमास-

<sup>२ ४ ५</sup> आयवः । <sup>४२ ५२ ४</sup> औहोवा । <sup>१ ३२ १ ४</sup> पवार<sup>१</sup> । तेमा३ओपुवा६५६ । दि-

<sup>२ १ २</sup> यम्मदम् । <sup>१ १</sup> समूर<sup>१</sup> । <sup>२ ४</sup> द्रस्या३ओपुवा६५६ । <sup>२ १२ २</sup> धिविष्टपेरमनी-

<sup>१ २</sup> षिणारः । <sup>१ २</sup> औहो३१इ । <sup>२ ४</sup> मत्सार<sup>१</sup> । <sup>२ ४</sup> रासा३ओपुवा६५६ ।

<sup>२ १ ३ १ १ १ २</sup> मदच्युतार३४पुः ॥ १९ ॥

<sup>५ २ २ २ ५</sup> अभिसोमासआया६वाः । <sup>१ १ ३२ ४</sup> पवार<sup>१</sup> । तेमा३ओपुवा-

<sup>२ १ २</sup> ६५६ । <sup>१ १</sup> दियम्मदम् । <sup>३ २ ४</sup> समूर<sup>१</sup> । <sup>२</sup> द्रस्या३ओपुवा६५६ । <sup>२</sup> धिवि-

<sup>१ २</sup> ष्टपेरमनीषिणारः । <sup>१ १</sup> मत्सार<sup>१</sup> । <sup>२ ४</sup> रासा३ओपुवा६५६ । <sup>२</sup> मद-

<sup>१ ३ १ १ १ १</sup> च्युतार३४पुः ॥ २० ॥

<sup>५ २ २ २ ५</sup> अभिसोमासआया६वाः । <sup>१</sup> पवन्ताइमा । <sup>० १</sup> दियार<sup>१</sup>मा-

अथ नवमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २  
पुनानः सोमजागृविरव्यावारैः\* परिप्रियः ।

१२ २२ ३१  
त्वं विप्रो अभवो† ‡ रस्तम

२ ३ १ २  
मध्वायज्ञं मिमिक्षणः‡ ॥ ८ ॥ पू३१।

५ ६ २ १ २ १ २ ४ ५  
२३४ दाम् । समुद्रस्या । धिविष्टपाइ । मनाइइषाइणाः ।

१ २ २ १ १ ३ ५ २ २ ३ ५  
मात्सरासोर३ । मारदा२३४ औहोवा । च्यू२३४ ताः ॥ २१ ॥ पू२

“आयवः” § गमनशीलाः “सोमासः” सोमाः मद्यं” मदकरं ।  
मदं आत्मीयं रसं “अभिपवन्तः” अभितो निर्गमयन्ति । कुत्रे-  
त्युच्यते—“समुद्रस्य” अन्तरिक्षस्य “अधिविष्टपे” अधिकं समु-  
च्छितपवित्रे । यद्वा । समुद्रस्य यस्मात्समुद्रवन्ति रसाः तस्य  
कलशस्य “अधि” उपरि “विष्टपे” स्थाने “पवित्रे” निर्गम-  
यन्ति । कीदृशाः ? “मनीषिणः” मनसईशितारः “मात्सरासः”  
मदकराः “मदच्युतः” मदकरेण रसेन च्यावयितारः ॥

“विष्टपे”, “विष्टपि”—“मदच्युतः”, “स्वर्विदः”—इति च  
पाठौ ॥ ८ ॥ पू२

\* “अव्योवारे”—इति  
† “वोक्त्रिरस्तमो”—इति,  
‡ “भिन्नः”—इति च

॥ ८ ॥ ७, ५, १२, १ ।

§ “आयवः” मनुष्याः—इति वि० । “आयवः”—इति मनुष्यनामसु सप्तदशं नैषण्ड-  
कम् ( २. ३ ) ।

अथ दशमी ।

१ २      ३ ४ ५ १ २ ३ १ २ ३ २  
इन्द्रायपवतेमदःसोमोमरुत्वतेसुतः ।

५ २ ४ ५ २ ४ ५ ४      १ २ २  
( सोमसाम ॥ ) पुनानःसोमजागृविरव्याः । वारैःपा-  
०      १ २ २      ३ २  
रिप्रिया२ः । त्वंविप्रोअभवोङ्गाइरा२३४ । स्तमा३ ।  
१ २ २ १      १ ३ ५ २ २      ३ ५  
माध्वायज्ञा२३म् । मार२इमार३४औदोवा । जार३४णाः ।  
॥ २२ ॥ ५३

हे सोम ! “जागृविः” जागरणशीलः “प्रियः” प्रीणयिता\* त्वं “पुनानः” पूयमानः सन् “अव्याः” मेघाः “वारैः” वालै- निर्मिते दशापवित्ते परिचरसि । “अङ्गिरस्तम” हे अङ्गिरसां वरिष्ठ ! “विप्रः” मेधावी त्वं पितृणां नेता “अभवः”† भवसि । स त्वं “नः” अस्मदीयं “यज्ञ” “मध्वा”‡ मधुना आत्मीयेन रसेन “मिमिक्ष”§ सेक्तुमिच्छसि । मिहेः सेवनार्थस्य (स्वा०प०) सनि रूपम् ॥ ८ ॥ ५३

\* ‘प्रियः’ प्रियतरः, भृतानां प्रियः-इति वि० ।

† ‘सर्वकालिकोलुङ्’ ( ३, ४, ६ ) ।

‡ सुप आले रूपम् ( ३, १, ३८ ) ।

§ ‘मिमिक्ष सिञ्च’ इति वि० ।



३ १ २ ४ १८ २८ ३  
सहस्रधारो अत्यव्यमर्षति

१२ ३ १२

तमीमृजन्त्यायवः ॥ १० ॥ ५४\*

५ ८ २ १ १८ ८  
इन्द्रायपा । वता२इमादा२ः । सोमोमरुत्वता२इ-  
१ १ २ १  
सृता२ः । स । हास्रधारः । अतिअव्यमा२र्षाती२ ।  
१ १ २ १  
तमा२इमार्जी२ । तिआया२श्वा३४३ः । ओ२३४५इ ।  
डा ॥ २३ ॥

५ ८ १ २ १  
(स्वःपृष्ठमाङ्गिरसम् ॥) इन्द्रायपा । वतेमदाः ।  
२ ८ १ १ १ १ २ ८  
सोमोमारु२ । त्वतेहो२इ । सृता२ः । स । हास्रधारः ।  
१ २ ३ ५ ३ ५ १  
अतिअव्यमा । पाताओ२३४वा । ऊ२३४पा । तमीहो-  
१ १ २ १  
२इ । मार्जी२ । तिआया२श्वा३४३ः । ओ२३४५इ ।  
डा ॥ २४ ॥

५ ८ २ ४ ४ ४ ५ १ ८ ८  
(सोमसाम ॥) इन्द्रायश्पावताइमदाः । सोमोम-  
२ २ १ २ ८ १ २  
रुत्वता१इसृताः । स । हास्रधारः । अतिअव्यमा३ ।

## अथैकादशी ।

१२ २१ २३ १२ २२ ३ १ २  
पवस्ववाजसातमोभिविश्वानिवाय्या ।

१ २३१ २३१२ २२  
त्वत्समुद्रः प्रथमविधर्म

२१२ ३२  
न्देवेभ्यः सोममत्सरः ॥ ११ ॥ ५५ \*

४५ २१ २ २ ४५ १ ३ ५२ २  
षाती । तमा औ३हो३इ । माजा । तारया२३४ औहो  
वा । या२३४वाः ॥ २५ ॥

४५ २ ४२ ३ ५ २१ २२  
पवस्ववाजसा । इहा । तार३४माः । अभिविश्वा-  
१ २२ १ २ ५२ २ १२ १२ १  
निवारिया । त्वत्सारमूर३४ औहोवा । द्रः प्रथमे विधर्म-  
२ २ १ ३ ५२ २ २ ३  
न् । दाइवाये३ । भ्यारः सो२३४ औहोवा । ममत्स-  
२  
रा१ः ॥ २६ ॥ ५४

“मदः” मदकरः “सुतः” अभिषुतः “सोमः” “मरुत्वते”  
मरुद्विस्तद्वते “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “पवते” क्षरति । ततः “सह-  
स्वधारः” बहुधारोपेतः सोमः “अव्यम्” अविमयं पवित्रम्  
“अत्यर्षति” अतिगच्छति तमिमं “आयवः” मनुष्या ऋत्विजः  
“मृजन्ति” शोधयन्ति ॥ १० ॥ ५४

अथ द्वादशी ।

१२

३ २ ३ १ २

पवमानाअष्टक्षतपवित्रमतिधारया ।

३ १ २

३ १ २ ३ १ २ २ २

मस्तृत्वन्तोमत्सराइन्द्रियाहया

३ २ ३ १ २ २

मेधामभिप्रियांसिच ॥१२॥पुई\*

॥ इति तृतीय-दशति ॥

( पवित्रम् ॥ ) पवमानाअष्टक्षतपवाइ । चामतिधार

हे “सोम !” “विश्वानि” सर्वाणि “वार्था” वरणीयानि स्तोत्राणि† “अभि” लक्ष्य “वाजसातमः” अतिशयेनाश्वस्य लम्ब-  
कस्त्व’ “पवस्व” चर । हे सोम ! “देवेभ्यः” देवानां‡ “मत्सरः”  
मदकरः “समुद्रः” समुन्दनशीलः॥ “विधर्मन्” विशेषेण  
पोषक ! ॥ त्वं “प्रथमे” मुख्ये श्रेष्ठे यज्ञे देवेभ्यस्तर्द्धं चर ॥

“विधर्मन्”-“विधारयम्”-इति, “वाजसातये”-“वाज-  
सातमः”-इति, “वार्था”-“काव्या”-इति च क्रमेण साम्नऋचः  
पाठाः ॥ ११ ॥ पुपू

\* ऋ० ७, ५, १६, ५ ।

† ‘वार्था वरणीयेन उदकेन’ इति वि० ।

‡ “षष्ठ्यै चतुर्थीति वाच्यम्”—इति का० (पा० २, ३, १२) ॥

॥ “समुनन्तोतिवा” इत्यादि निबक्तोक्तेः (२, १०) । ‘समुद्रः समुद्रसंस्थामीयः’  
इति वि० ।

॥ “विधर्मन्=विधर्मणि, विविधकर्मणि कर्मकारणे देवे’ इति वि० ।

१ २ २ २ २ १ २  
यामरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रोऽयाः । हयाः । मार३इधाम् ।

१ २ १ ३ ५ २ ३ ५  
अभाये३ । प्रारयार३४औहोवा । सीर३४चा ॥ २७ ॥ ५६

“पवमानाः” पूयमानाः सीमाः “धारया” आत्मीयया “पवि-  
त्रम्” \* “अति” अतीत्य “असृक्षत” सृज्यन्ते । कीदृशाः ? “मरु-  
त्वन्तः” मरुद्भिर्युक्ताः “मत्सराः” मदकराः “इन्द्रियाः” इन्द्र-  
जृष्टाः । “मेधां”† स्तुतिं “प्रियांसि” अन्नानि च “अभि” लक्ष्य  
स्तोतव्य उभयं कर्तुं वा “हया” यज्ञे गन्तारः सृज्यन्ते ॥ १२ ॥ ५६

इति श्रीमत्सामयणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोब्राह्म्याने पञ्चमस्याध्यायस्य पञ्चमखण्डः ॥ ५ ॥

॥ इति बार्हतम् ॥

“पवित्रं पुनाते । सन्तः पवित्रमुच्यते । ‘येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदे  
त्यपि निगमो भवति ॥ रश्मयः पवित्रमुच्यन्ते । ‘गभस्तिपूतानुभिरद्भिः सुतइत्यपि  
निगमो भवति ॥ आपः पवित्रमुच्यते । ‘शतपवित्राः खन्नेया मदन्तो’ बह्वदकाः ॥  
अग्निः पवित्रमुच्यते । वायुः पवित्रमुच्यते । सोमः पवित्रमुच्यते । सूर्यः पवित्रः  
मुच्यते । इन्द्रः पवित्रमुच्यते । ‘अग्निः पवित्रं स मा पुनातु वायुः सोमः सूर्य इन्द्र  
पवित्रं ते मा पुनन्तु’ इत्यपि निगमो भवति” इति ( नि० ५, ६ ) ।

† ‘मेधां प्रज्ञां’-इति वि० ।

अथ षष्ठेखण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१२ २२ ३२ ४२ ३ १२ ४१ १ ३ २ ३ १२ २२  
 प्रतुद्रवपरिकोशं निषीद नृभिः पुनानो अभिवाजमर्ष ।

३१ २३ १ २ ३ २ ४१ २ ४  
 अश्वं नत्वा वाजिनं मर्जयन्तोऽक्का

१ २ ३ १ २  
 बर्हो रशनाभिर्नयन्ति ॥ १ ॥ ५७ \*

२ ३५ ४२ २१  
 (अशनम् ॥) ओइप्रतु । इहा३१ । द्रवा । परि

२ २ ३ ४ ५ २ ३ ५ ३ २ २ १  
 को३ । शन्निषीदा । ओइनभिः । इहा३१ । पुना ।

२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ ३ २ २ १  
 नो३अभि । वाजमर्षा । ओअश्वम् । इहा३१ । नत्वा ।

२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ५ ३ २ २ १  
 वा३जिनम् । मर्जयन्ताः । ओअक्क । इहा३१ । बर्हाइः ।

१ २ २ २ ४  
 रशना । भा३४३इः । ना३या५न्ताई५इइ ॥ २८ ॥

४५ ४ ५ २ १ २ १  
 (वृषीशनं साम ॥) प्रतु । एप्रतू । द्रवा । द्रवा ।

२ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५ २ १  
 परिको३ । शन्निषीदा । नृभिः । एनृभिः । पुना ।

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५  
 पुना । नो३अभि । वाजमर्षा । अश्वम् । एअश्वाम् ।

२ १ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५  
 नत्वा । नत्वा । वा३जिनम् । मर्जयताः । अक्क । एअक्का ।

२१ २१ २ १२ २ ३२ ५ ५  
बर्हाइः । बर्हाइः । रशनाभिः । नये३४ । हियाईहा-

३ ११११

उवा । तार३४पूइ ॥ २८ ॥

( जानस्याभीवतौदौ ॥ ) <sup>४५४</sup> प्रतुदा । <sup>१</sup> वापरिकोशाम् । <sup>२</sup>

<sup>२</sup> निषीइदा । <sup>२</sup> साइदा । <sup>३२ २</sup> औहोइ । <sup>३२ ५</sup> औहोइवा । <sup>२</sup> नृभिः <sup>१</sup>

<sup>२२</sup> पुनानोअभिवा । <sup>७</sup> जमार३र्षा । <sup>१ २</sup> आर्षा । <sup>३२ २</sup> औहोइ ।

<sup>३२ ५</sup> औहोइवा । <sup>२</sup> अश्वन्नत्वावाजिनम्मा । <sup>७</sup> जयार३न्ताः ।

<sup>१ २</sup> यांता । <sup>३२ २</sup> औहोइ । <sup>३२ ५</sup> औहोइवा । <sup>१२११</sup> अक्काबर्हाइः । <sup>२</sup> रश-

<sup>१२२</sup> नाभिः । <sup>३२</sup> नये३४ । <sup>५</sup> हियाईहाउवा । <sup>५</sup> तार३४पूइ ॥ ३० ॥

<sup>५२</sup> हाओईहा । <sup>५</sup> उऊवा३४ । <sup>३ २</sup> ओईहा । <sup>५ ५</sup> प्रतुद्रवा । <sup>२ १</sup>

<sup>२</sup> परिको३ । <sup>२ ३ ४ ५</sup> शन्निषीदा । <sup>२ १</sup> नृभाइःपुना । <sup>२ १</sup> नो३अभि ।

<sup>२ ३ ४ ५</sup> वाजमर्षा । <sup>२ १</sup> अश्वन्नत्वा । <sup>२ १</sup> वाइजिनम् । <sup>२ ३ ४ ५</sup> भर्जयन्ताः ।

<sup>२</sup> हाओईहा । <sup>५</sup> उऊवा३४ । <sup>३ २</sup> ओईहा । <sup>५ ५</sup> अक्काबर्हाइः । <sup>२ १ २ १</sup>

<sup>२ १ २</sup> रशना । <sup>२</sup> भा३४इइः । <sup>२ ४</sup> नाइयापू०ताई५इइ ॥ ३१ ॥

(त्रिष्टुवौशनम् ॥) <sup>४५</sup> प्रातू । <sup>१</sup> <sup>२</sup> द्रवापरिकोशाम् ।  
<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup>  
 निषी३दा । नृभाइःपुना । नो३अभि । वाजमर्षा ।  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>७</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 अश्वन्नत्वावाजिनम्मा । जयार३ताः । अक्तावर्हीइः ।  
<sup>२१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>४</sup>  
 रशना । भा३४३इः । ना३यापु०ताईपुईइ ॥ ३२ ॥ पु७

उशनाऋषिः\* । हे सोम ! “नु” क्षिप्रं + “प्रद्रव” प्रगच्छ  
 आगत्वाच “कोशं” द्रोणकलशं परिनिषीद” निषस्तेभव ।  
 “नृभिः” नेष्टभिः “पुनानः” पूयमानः “वाजम्” अन्नं यजमानार्थ-  
 सुद्दिश्य “अभ्यर्ष” [वाजं सङ्ग्रामं वा] “वाजिन” वलवन्तं  
 “अश्वं न” अश्वमिव तं यथामार्जयन्ति तद्वत् ताम् “अर्जयन्तः”  
 शोधयन्तः “वर्हि” यज्ञम् अच्छ “प्रतिरशनाभिः” रशनावदाय-  
 ताभिरङ्गुलीभिः “नयन्ति” अध्वयुं प्रमुखाः ॥ १ ॥ पु७

\* “काव्यः”-इति ऋषि मैन ।

† ‘अच्छ आशुम्’-इति वि० । मन्त्रश्रुती ‘अच्छा’-इति दीर्घो निपातत्वात् ( १, ३, १३६ पा० । )

‡ ‘रशना घृपयोजनी’-इति वि० ।

¶ “हु-इत्येपोनेककमा, रदन्तु करिष्यतीति हेलपदेशे, कथन्तु करिष्यतीत्यनुपृष्टे, नन्वेतदकाशी” इति आथाप्युपमार्थे भवति दृष्टस्य हु ते पुरुकृतवयाः दृष्टस्येव ते पुरुकृत शाखाः”-इत्यादि नि० १, ४ । “हु”-इति क्षिप्रमासु च प्रथमग्नौ वष्टु कम् ( १, १५ ) ।

§ ‘वर्हिः प्रष्टवम्’-इति वि० ।

॥ ‘रशनाः’-इति अङ्गुलिनासु वष्टं नैवष्टु कम् ।





( वाजजित्ताम ॥ ) प्रकाव्यमुश्नेवब्रूवाणो । दे-  
 ३४वाः । देवानाञ्चनिमावीश्वाक्ती । मा३३४ही । व्रतः  
 गूचिवन्धुः पाश्वाक् । पा२३४दा । वराहोअभ्यतिरा-  
 २३ । हाउवा३ । भा२३४५न् ॥ ३५ ॥

( वाराहम् ॥ ) हाउहाउ । ऊप् । प्रकावियाम् ।  
 उश्ने । वब्रूवाणाः । देवोदेवा । ना३०जनि । मावि  
 वक्ती । महिब्रताः । गूचिवा३ । धुपवाकाः । हाउ  
 हाउ । ऊप् । पदावरा । हो३अभि । आ३४३इ ।  
 ती३रा५इभा६५इन् ॥ ३६ ॥

॥ इति पञ्चदशस्याङ्गः प्रपाठकः ॥

वृषगणो वासितऋषिः\* । “उश्ने एव” तन्नामकऋषि-  
 रिव “काव्य” कविकर्म स्तोत्रं “ब्रूवाणः” “देवः” स्तोता †

\* “वृषगणो वासिष्ठः”-इति ऋषि-नै० ।

† ‘देवः सोमः’-इति वि० ।

अयमृषिर्वृषगणोनाम “देवानाम्” इन्द्रादीनां “जनिमा”  
 जन्मानि\* “प्रविवक्ति” प्रकर्षेण वर्दति । [ वच परिभाषणे  
 ( अदा० प० ) । व्यत्ययेन विकरणस्य श्लुः ( ३, १, ८५ ) बहुलं  
 छन्दसीति ( ७, ४, ७८ ) अभ्यासस्य इत्वम् ] “महिन्नतः प्रभूत-  
 कर्माणि” । “शुचिवन्तुः” वृत्तान्ति शत्रूणि बन्धूनि तेजांसि  
 बलानि वा दीप्तेजस्कः† “पावकः” पापानां शोधकः “वराहः”  
 वरश्च तदहश्च वराहः [ “राजाहःसखि भ्यष्टच्”-इति टच् समा-  
 सान्तः । तस्मिन्नहनि अभिषूयमाणत्वेन तद्वान् । अर्शआदित्वा-  
 न्मत्वर्थीयोऽच् ] तादृशः॥ सोमः “रेभन्” शब्दं कुर्वन् §  
 “पदानि” स्थानानि पात्राणि “अभ्येति” अभिगच्छति । यदा ।  
 यदा कश्चन वराहः “पदा” पदेन भूमिं विक्रियमाणः शब्दं  
 करोति तद्वन् ॥ २ ॥ ५८

० ‘जन्मानि कर्माणि वा’-इति वि० ।

† ‘महिन्नतः महतः कर्मणः अन्नस्य वा धारयिता’ इति वि० ।

‡ ‘शुचिवन्तुः शोभनवन्तुः शुद्धबन्धुर्वा’-इति वि० ।

॥ ‘वराहः सोमः’-इति वि० । “वराहो मेघो भवति वराहारः । वरमाहार  
 माहारीरिति च ब्राह्मणम् । विध्यद्वराहन्निरोधदिमस्तेत्यपि निगमो भवति ।  
 अयमपौतैरो वराह एतस्मादेव । दृष्टमि मूलानि वरं वरं मूलदृष्टतीति वा । वराह-  
 सिन्द्र एव सुषमित्यपि निगमो भवति । अङ्गिरसोऽपि वराहा उच्यन्ते ‘ब्रह्मणस्यति  
 दृषभिर्वराहैः । अथाप्येते माध्यमिका देवगणा वराहव उच्यन्ते—‘पश्यन् द्दिरण्यचक्रा  
 मयो दंष्ट्रान् विधावतो वराहान्’-इति नि० ५, ४ ।

§ ‘रेभन् क्षुवन्’ इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १२ २२ ३ १२ ३२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ २  
 तिस्रोवाच ईरयतिप्रवक्त्रिर्हृतस्यधीतिब्रह्मणोमनीषाम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३  
 गावोयन्तिगोपतिपृच्छमानाः

१ २ ३ १ ३ २  
 सोमंयन्तिमतयोवावशानाः ॥ ३ ॥ ५८ \*

( संक्रोशास्तयः ॥ ) होइ । हो । होइहोइ ।

२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ १ १  
 तिस्रोवाचा । ईरय । तिप्रवक्त्रीः । होइयारइहोइ ।

२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ २ २ १ १  
 तिस्रोवाचाः । ईरय । तिप्रवक्त्रीः । आ । होइयारइहोइ ।

२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ १ २ १  
 तिस्रोवाचाः । ईरय । तिप्रवक्त्रीः । होइहा । इहोइहा ।

५ २ २ १ २ २ १ १ २ ३ ४ ५  
 औइहोइइ । इहा । तिस्रोवाचाः । ईरय । तिप्रवक्त्रीः ।

१ २ १ ५ २ २ १ २ २  
 होइया । इयोइया । औइहोइइ । इया । तिस्रोवाचाः ।

२ १ २ ३ ४ ५  
 ईरय । तिप्रवक्त्रीः ॥ १ ॥

३ २ ३ ५ २ २ १  
 ( वेणोर्विशाले द्वे ॥ ) इहोइह । इहोइहाइहो ।

३ २ २ ३ ५ २ १ २ २ ० १ २ ३ ४ ५ ४ २  
 वाहोइह । तिस्रोवाचाः । ईरय । तिप्रवक्त्रीः । इहो

वा५ । <sup>२ १</sup>इहोवार३ । <sup>२ ५</sup>ई३४ह्वाइ । <sup>४ ४</sup>ई५ । इहा ।

<sup>२ १ २</sup>तिस्रोवाचाः । <sup>२ १</sup>ई३रय । <sup>२ ३ ४ ५</sup>तिप्रवक्त्रीः । <sup>२ १</sup>इहोवार३ ।

<sup>२ ५</sup>ई३४ह्वाइ । <sup>४</sup>इहा । <sup>२ १ २</sup>तिस्रोवाचाः । <sup>२ १</sup>ई३४रय । <sup>२ ३</sup>तिप्र-

<sup>४ ५</sup>वक्त्रीः । <sup>१ २ २</sup>आऔ३हो । <sup>१ २ २</sup>आऔ३हो३४ । <sup>५ २ २</sup>औहोवा ।

<sup>२ १</sup>हो३ह्वाइ । <sup>१ २ २</sup>तिस्रोवाचाः । <sup>२ १</sup>ई३रय । <sup>२ ३ ४ ५</sup>तिप्रवक्त्रीः । <sup>१</sup>आ ।

<sup>२ २ २ २</sup>औ३होवाह्वा३४ । <sup>३ ४ ५</sup>औहोवा । <sup>२ १ २</sup>तिस्रोवाचाः । <sup>२</sup>ई३

<sup>१</sup>रय । <sup>२ ३ ४ ५</sup>तिप्रवक्त्रीः ॥ २ ॥

<sup>३ २</sup>ओहो३ । <sup>४ ५ ४ २</sup>ओहाओहा । <sup>२ १</sup>ऋतस्यधाइ । <sup>२ १</sup>तौ३०ब्रह्म ।

<sup>२ ३ ४ ५</sup>णोमनीषाम् । <sup>१ २ १</sup>ह्वाह्वाइ । <sup>२ ३ २ १</sup>ह्वाह्वाह्वाइ । <sup>२ १ २</sup>गावोयन्ताइ ।

<sup>२ १</sup>गो३पतिम् । <sup>२ ३ ४ ५</sup>पृच्छमानाः । <sup>१ २ १</sup>इह्वाइ । <sup>२ ३ २ १</sup>इह्वाह्वाइ ।

<sup>२ २ १</sup>सोमंयन्ताइ । <sup>२ १</sup>मतयः । <sup>२</sup>वा३४३ । <sup>१ ४</sup>वा३शा५ना६५६ः ॥

॥ ३ ॥ ५८

पराशरऋषिः\* । “वह्निः” वोढा यजमानः “तिस्रो वाचः”  
 ऋग्यजुःसामात्मिकाः स्तुतीः प्रेरयति । तथा “ऋतस्य” यज्ञस्य  
 “धीतिं” धारयित्री† “ब्रह्मणः”‡ परिवृढस्य सोमस्य “मनीषां”  
 मनस ईशित्री कल्याण-वाचं च प्रेरयति । किञ्च । “गोपति” ¶  
 वृषभं यथा गावोऽभिगच्छन्ति तद्वत् गवां स्वामिनं सोमं “गावः”  
 “पृच्छमानाः” पृच्छन्त्यः सत्यो “यन्ति” स्व-पयसा माश्रयितु  
 मभिगच्छन्ति । तथा “वावशानाः” कामयमानाः “मतयः”  
 स्तोतारः§ “सोमं” “यन्ति” स्तोतु मभिगच्छन्ति॥ ॥ ३ ॥ ५८

\* “शातयः”—इति ऋषि-नै० । “पराशरः पराशीरस्य वसिष्ठस्य खविरस्य जज्ञे ।  
 पराशरः शतयातुर्वसिष्ठ इत्यपि निगमो भवति । इन्द्रोऽपि पराशर उच्यते परा-  
 शातयिता यातूनाम् इन्द्रो यातूनां सभवत् पराशर इत्यपि निगमो भवति”—इति  
 नि० नै० ६, ३० ॥

† ‘धीतिं कर्म’-इति वि० ।

‡ ‘ब्रह्मणो मनीषां वेदोक्तानि कर्माणि’-इति वि० ।

¶ ‘गोपतिं यजमानं दक्षिणामन्वयेन पृच्छमाना इव, वृषभं वा’ इति वि० ।

§ मतय इति खोटनामसु न दृश्यते पर मेधावि-नामसु द्वाविंशतितमस्रै घण्ट-  
 मिति लक्ष्यते (३, १५) । ‘मतयः बुद्धयः’-इति वि० ।

॥ यास्कव्याख्याननित्यस्य—“वह्निरादित्यो भवति स तिस्रो वाचः प्रेरयत्युचो  
 यजुषि सामान्येतस्यादित्यस्य कर्माणि ब्रह्मणो मतान्येष एवेतत् सर्वसत्त्वरमधीत्यधिदैवतम्  
 अथाध्यात्मं वह्निरात्मा भवति स तिस्रो वाच ईरयति प्रेरयति पिद्यासतिबुद्धिमता  
 ऋतस्यात्मनः कर्माणि ब्रह्मणो मतान्येषमेवेतत् सर्वसत्त्वरमधीत्यधिदैवतम्  
 (प० १, १४) ॥ विवरणकारस्तु पूर्वं यथावत् व्याख्यानान्तरमपरमपि व्याख्यानजालमा-  
 विस्तृतवान् तद्यथा—‘यद्यपि पावसान्नीषु सोममुक्त्वा अन्या देवता न सम्भवति तथा-  
 प्यष्टादशे व्याख्यातेति ह्यत्र तेनापि आत्मानात्स्मरणार्थं मालिखितम् । तिस्रो वाचः ।  
 ऋग्यजुःसामानि अथवा तिस्रो वाचः सत्वरजसर्मांसि अथवा जापत्सप्तसुषुप्ति-  
 एतयः । ईरयति प्रेरयति उदकरशीघ्रं वदतीति वह्निरादित्यः । ऋतस्य आदित्यस्य

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अस्य प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

सुतः पवित्रम्यर्येति रेभन्वितेव सद्मपशुमन्ति होता ॥४॥६०॥\*

३ २ ३ २ ४ २ ५ १ २ २

(अगस्त्यस्य यमिके द्वे ॥) अस्या ३४ औ होवा । प्रेषा । हे ३

१ २ २ ३ ४ ५ ३ २ ४ २ ४ २ ४ २ ५  
मना । पूयमानाः । उज्जवा इ । अस्या ३४ औ होवा ।१ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २  
प्रेषा । हे ३ मना । पूयमानाः । हा इ । उज्जवा ।४ २ २ ४ २ ५ १ २ २ २ ३ ४ ५  
देवा ३४ औ होवा । देवा इ । भौ ३ः सम । पृक्तरसाम् ।

धीतिः । अथवा कृतस्य सत्यस्य ब्रह्मणः । अथवा कृतस्य धीति र्यञ्जस्य वा  
आदित्यस्य वा हय इव 'अग्नौ प्राम्ना ऊतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते' । 'ब्रह्मणो मनीषां  
गावः रश्मयः तेन विस्तृष्टा अथवा उदकानि' । एतमेव गोपति रश्मि-स्वामिनं वा  
पृच्छन्त इव सोमं यन्ति पृथिवीं वसाना सर्वोपकाराय सोमं आदित्यं मनयः । प्रज्ञायते  
विषयाः अतिप्रकाशत इति रश्मयः । वायशाना आदित्यं यन्ति प्रविशन्ति । अध्यात्मे  
वज्रिरात्मा भवति । वश्यादिगुणसंयोगात् । सः तिष्ठो वाचः प्रेरयति । विद्या  
बुद्धिमनांसि । विद्या महान् । बुद्धिरहङ्कारं मन इति प्राधान्याद् भूतेन्द्रियाणि  
कृतस्यात्मानः धीतिं मनसः इष्टानि कर्माणि प्रेरयन्ति ब्रह्मणः आत्मानः । गोपाः  
गोपायति । आत्मानं इन्द्रियाणि स्वामिनं पृच्छमानाः । आत्मानं तदभिप्रायेण  
शब्दाद्यनुगमनात् । एतमेव सात्मानं सोमङ्कामयमाना इव यन्ति न भूयन्त इत्यर्थं प्रादु-  
र्भवन्ति-इति ।

<sup>२</sup>चाउ । <sup>१</sup>होइ । <sup>२ २ ३ ४ ५ १</sup>सुता३४औहोवा । <sup>२ १</sup>पवाइ । <sup>२ १</sup>चा३म्परि ।  
<sup>२ ४ ४ ५</sup>एतिरेभान् । <sup>२ २ १</sup>हा । <sup>२ ३ ४ ५ १</sup>हाऔहोइ । <sup>३ ४ ५ १</sup>मिता३४औहोवा । <sup>१</sup>वसा ।  
<sup>२ १</sup>झा३पशू । <sup>२ ३ ४ ५ १</sup>मन्तिहोता । <sup>२ १</sup>पशू । <sup>२ ४</sup>मा३४३ । <sup>२ ४</sup>ती३होपू  
 ताईपूई ॥ ४ ॥

<sup>१ २ २ ३ २ १</sup>औहोवाहा३होइ । <sup>३ २ १ २</sup>इहा । <sup>१ २ २</sup>अस्यप्रेषा । <sup>१ २ २</sup>हे३मना ।  
<sup>२ ४ ४ ५</sup>पूयमानाः । <sup>२ २ १ २ २</sup>देवोदेवाइ । <sup>१ १</sup>भौ३ःसम । <sup>२ ३ ४ ५</sup>पृक्तरसाम् ।  
<sup>२ १</sup>सुतःपवाइ । <sup>२ १</sup>चा३म्परि । <sup>२ ३ ४ ५</sup>एतिरेभान् । <sup>१ २ २ ३ २ २</sup>औहोवाहा-  
<sup>१</sup>३होइ । <sup>३ २</sup>इहा । <sup>१ २</sup>मितेवसा । <sup>२ १</sup>झा३पशू । <sup>२</sup>मा३४३ ।  
<sup>२ ४</sup>ती३होपूताईपूई ॥ ५ ॥ ई०

वसिष्ठऋषिः\* । “अस्य” सोमस्य “प्रेषा” [ प्रेषतिर्गत्यर्थः  
 ( भा० प० ) ] क्षिपि रूपं । सावेकाच इति विभक्तेरुदात्तत्वं “  
 प्रेषा ] प्रेरकेण† “हेमना”‡ हिरण्येन “पूयमानः” हिरण्य-

\* “संवावरुणः”—इति ऋषि-नै० ।

† “सावेकाचसृतीयोदिविभक्तिः”—इति पा० ६, १, १६८ ।

‡ “प्रेषा प्रकर्षेच्छया”—इति वि० ।

§ बाङ्गलाकादस्योपाभावः ।

अथ पञ्चमी ।

१ २      ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
सोमः पवते जनितामतीनाञ्च नितादिवो जनिता पृथिव्याः ।

० १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २ ३  
जनिताग्नेर्जनितासूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितो तविष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥ १ \*

२ २      २      २      १  
(कालकाक्रन्दौ ॥) सोमः पवते जनितामाश्ताइना रम् ।

२      २      २      १      १ २ २      २  
जनितादिवो जनिता पृथ्या इव्यारः । जनिताग्नेर्जनितासू ।

पाणिरभिषुणोतीति हिरण्यसम्बन्धः । तादृशः “देवा” दीप्य-  
मानः अंशुः “रसम्” आत्मीयं “देवेभिः” देवैः सहणं “समपृक्त”  
सम्पर्कयति संयोजयति । [ पृची सम्पर्के ( अदा० आ० ) ]  
ततः “सुतः” अभिषुतः सोमः “रेभन्” शब्दायमानः सन् “पवि-  
त्रम्” उष्णीस्तुकेन निर्मितं “पर्येति” परिगच्छति । कथमिव ?  
“होता” देवाना माहाताण ऋत्विक् “मितेव” निर्मातेव  
“पशुमन्ति” वद्धपशून् “सद्म” सदनानि यज्ञगृहान् यथा  
पर्येति तद्वत् ॥ ४ ॥ ६०

\* उ० ३, १, १८, १ = ऋ० ७, ४, ६, ५ = ऊ० ३, २, १८ ; — ८, २, १ ; —  
१२, १, १० — १६ ।

† ‘देवेभिः देवेभ्यः वस्त्रादिभ्यः’-इति वि० ।

‡ दशापवित्रमित्यर्थः ।

॥ होतेति ऋजोरूपम् ( ६, १, ३४ पा० ) ।

§ ‘मिता कर्मा’ इति वि० ।



० २ १२ २ १ २ २  
रियार३स्या । जनितेन्द्रा । स्या३जनि । तो३४३ । तार

४  
वापुइष्णो६५६ः ॥ ६ ॥

३ ४ ५ २ २ २ ५ १  
सोमःपवतेजनिता । ए३ । औ३३५वाऽ । माता

२ १२ २ १२ २ १२ २ १२  
२३४पुइना६५६म् । जनितादिवोजनितापृथिव्याः । जना-

३ ५ २ २ २ ४  
इ३ता२३४ग्नेः । जनिता । सू३४३ । री३यापुस्या६५६ ।

२ १२ २ १२ २ ११११  
जनितेन्द्रस्यजनितातविष्णो२३४५ः ॥ ७ ॥

५२ ४ ४ ५  
( जनित्रे द्वे ॥ ) द्वाउजनत् । ३ । जनद्वाउ । ३ ।

१ १ २२ १ २  
द्वोइ । जनत् । २ । द्वोइ । जनात् । सोमःपवा । ते३

१ २ ३ ४ ५ २ १२ २ १ २ २  
जनि । तामतीनाम् । जनितादाइ । वो३जनि । तापृ

५ ५ २ १२ २ १ २ २ ३ ४ ५ ५२  
थिव्याः । जनिताग्नाइः । जनिता । सू३रियस्या । द्वाउ

४ ४ ५ १  
जनत् । ३ । जनद्वाउ । ३ । द्वोइ । जनत् । २ । द्वोइ ।

१२ २ २ २ ४  
जनात् । जनितेन्द्रा । स्या३जनि । तो३४३ । ता३वा

पुइष्णो६५६ः ॥ ८ ॥

४ ५                      ४ ५                      १  
 जनद्वाउ । ३ । जनदाउ । ३ । जनत् । होइ । ३ ।  
 २२ १                      २ १                      २, ३ ४ ५                      २ १२  
 सोमःपवा । ते३जनि । तामतीनाम् । जनितादाइ ।  
 २ १                      २, ३ ४ ५                      २ १२                      २ १२ २ ३ ४ ५  
 वो३जनि । तापृथिव्याः । जनिताग्नाइ । जनितासूरियस्या ।  
 ४ ५                      ४ ५                      १                      २                      २  
 जनद्वाउ । ३ । जनदाउ । ३ । जनत् । होयि । ३ । जनि-  
 १ २                      २ १                      २                      २ ४  
 तेन्द्रा । स्या३जनि । तो३४३ । ता३वापुयिष्णो६५६ः

॥ ८ ॥ ६१

प्रतर्दनऋषिः\* । “सोमः” अभिषूयमाणः “पवते” पात्रेषु  
 क्षरति । कौटुषः ? “मतीनां” बुद्धीनां । यद्वा । मननीयानां  
 स्तुतीनां “जनिता” जनयिता । [ “जनिता मन्त्रे” (६, ४, ५३)  
 इति निपातेन णि-लोपः ] किञ्च “दिवः” द्यलोकस्य “जनिता”  
 प्रादुर्भावयिता । तथा “पृथिव्याः जनिता” । “अग्नेः” “जनिता”

\* “दैवोदासिः”-इति चि० ।

† अथर्वेदं विवरणम्—‘सोमः पवते । विनियोगोऽस्य चतुर्थेऽहनि । अधियज्ञपत्रे  
 पर्णसोमस्य पृथिव्यादीनां । जनयितृत्वेन सम्भवात् । यज्ञद्वारेण स्थितिहेतुत्वात्  
 जनयतीति जनिता मतीनां जनयिता दिवः जनयिताग्नेर्जनयिता सूर्यस्य जनयिता ।  
 इन्द्रस्य जनयिता । उत अपि विष्णोर्याग्निसम इति । जनयिता पृथिव्यादिभ्यः रसेन  
 बद्धयिता । अधिदेवेनेन्द्रः सोमः यदाग्नौ तदायमर्थः । सर्वमिदं अयति । आत्मा सोमः  
 पवते साधयति भोक्तृत्वात् । आत्मा सत्कारण वा । प्रधानभूतेन्द्रियाणां जनयिता  
 पृथिव्यादीनाञ्च दयोर्यद्वेदमन्त्रिचत्वापि यज्ञादीनाञ्च स्थानानां तितृणां विष्णोश्च  
 याग्निसतः ॥ ”

अथ पष्ठौ ।

३ १ २ ६ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
अभिन्निपृष्ठवृषणंवयोधामङ्गेषिणः मवावशन्तवाणीः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २  
वनावसानोवरुणानसिन्धुः विरत्नधादयतेवार्याणि ॥ ६॥६२॥३

(अङ्गिरसां व्रतोपोहः ॥) ओ३हायि । ओ३हा । ओ३हा ।

१ ५ २ २ १ २ १ २ ३  
इया२ । ओ३हा३ए । अभिन्निपा । ष्टा३०वृष । णंव-

४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५  
योधाम् । अङ्गेषिणाम् । अवाव । शन्तवाणीः ।

२ १ २ २ १ ० ३ ४ ५ २ १ १ २  
वनावसा । नो३वरुणानसिन्धूः । ओ३हायि । ओ३-

५ २ १ ५ २ २ १  
हा । ओ३हा । इया२ । ओ३हा३ए । विरत्नधाः ।

२ १ २ २ २ ४ ५  
दयते । वा३४३ । री३यापूणा३५३यि ॥ १० ॥ ६२

प्रकाशयिता । 'सूर्यस्य' सर्वप्रेरकस्यादित्यस्य "जनिता"  
"इन्द्रस्य" जनिता पानेन मदस्य जनयिता । "उत" अपि च ।  
"विष्णाः" व्यापकस्य "जनिता" जनयिता । एतत्सर्वं सोमेऽ  
भिष्यमाणे भवति सोमेन हि देवताप्यायन्तइति ॥ ५ ॥ ६१

\* "आङ्गेषाणाम्"-इति, } ऋ० ।  
† "सिन्धून्"-इति च

‡ उ० ६, २, ११, १=ऋ० ०, १, २६, २ = ऊ० ०, २, १० ।

§ अथाह याक्वः—“सोमः पवते सोमः सूर्यः प्रसवनाज्जनिता मत्तौनां प्रकाश-  
कर्तृणा सादित्यरत्नोनां दिवो द्योतनकर्तृणा सादित्यरत्नोनां पृथिव्याः प्रथनकर्तृणा



१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ २ १ १  
वृषापवित्रे अधिसानो अय्ये वृहत्सो मोवा वृधे खानो\*—

१ २  
अद्रिः ॥ ७ ॥ ६३†

२ १ १ २ २ १ २ २ २ १  
(सम्यावैयश्वम् ॥) हो । होपि । अक्रात्समुद्रः प्रथमे विधामान् ।  
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
हो होयि । जनयन् प्रजा भुवनस्य गोपाः । हो । होयि वृ  
२ २ १ २ १ २ १ २ ३ १ २ १  
षापवित्रे अधिसानो २ अ । व्यायि । हो । हो । वृह  
२ २ ७ २ २ २ १ २ २ २ २ १  
त्सो मोवा वृधे खानो अ । द्रा । औ३ । होवा हाउवा  
२ २ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १  
३ । ए३ । खाना अ । द्रीर ३४५ः ॥ १२ ॥ ६३

पराशरऋषिः‡ । “समुद्रः” अस्मादापः सन्द्रवन्ति स  
समुद्रः अपां वर्षकः । “गोपाः” यज्ञस्य रक्षकः सोमः “प्रथमे”  
विस्तृते “भुवनस्य” उदकस्य ॥ “विधर्मन्” विधारकोऽन्तरिक्षे  
“प्रजाः” “जनयन्” उत्पादयन् “अक्रान्” सर्व्वमतिक्रामति [क्रमते-  
लुङि, तिपि, इङभावे वृद्धौ च कृतायां सिज्जलोपे मकारस्य

\* “सुवान्”—इति ऋ० ।

† उ० ५, २, १, १=४० ७, ४, १८, प= ऊहे १७, २, १;—२९, २, ५—८;  
ऊहे, २, ५ ।

‡ “शाक्ताः”—इति ऋषि-मै० ।

॥ “भुवमम्”—इति उदकनामसु पञ्चाशत्तमं नैवष्टकम् ( १, १२ ) ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

कनिक्रान्तिहरिराष्ट्रज्यमानः सौदन्वनस्यजठरेपुनानः ।

१ २ ३ १ ३ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २

नृभिर्यतः कृणुते निर्णिजङ्गामतोमतिञ्जनयतस्वधाभिः ॥ ८ ॥ ६४ \*

मोनोधातोरिति नकारे रूपम्] “वृषा” कामानां वर्षिता  
“स्नानः” अभिषूयमाणः† ॥

“अद्रिः”—“इन्द्रः” इति च साम्प्रतचः पाठौ ॥ ७ ॥ ६३

\* ऋ० ७, ४, ५, १ ।

† अत्रेदं विवरणम्—

अक्रान् समुद्रः विनियोगोऽस्य नवमेऽहनि क्रान्तत्वात् प्रथमे परमे उत्तरे विधर्मणि धारणेन जन्य प्रजाः प्रजायन्त इति प्रजाः देवाः याः भुवनस्य गोपाः भूतानां रक्षिता वृषा सक्ता पवित्रे वा लमाय । अधि उपरि सानो समुत्थनो अये अधिमये । वृहत् सोम वाष्टवे वर्द्धते स्नानः अद्रिः अदरणः । वषः अक्रान् समुद्रः सामर्थ्यात् अत्यक्रमीत् अतीतं गच्छत्युदयादक्षं सदा समुद्रः । आदित्यः प्रथमे प्रकृष्टे व्योमन् सामर्थ्यादन्तरिक्षे प्रजा जनयन् वर्षकर्मणा । भुवनस्य त्रैलोक्यस्य गोपा रक्षिता वृषा वर्षणशीलः । पवित्रे व्याप्तिमये अधिसानः अभिषिच्यमाणः सोम्यैः । वाष्टवे वर्द्धते वृहदिति वृहद्विशेषणम् । स्नानः स्नतः अद्रिरादित्य अदरणः अत्यक्रामत् अधिष्ठितवान् । समुद्रः आत्मा अभिद्रवत् तं भूतानि परमेभ्यः धने भूतेन्द्रियमित्रशरीरे जनयन् ज्ञानकर्मणा बोध्य मुत्पादयन् प्रजा वर्द्धयन् । भुवनस्य गोपा प्रकाशरूपत्वात् । वृषा पवित्रे सत्यमये आत्मा वर्षिता भवन्ति शरीररूपेण पवित्रे ज्ञानमये अवतर्गत्यर्थः । गत्यर्थाश्च बुद्धार्थाः । अधिसानो सम्बध्यमान-शब्दादिषु महत्त्ववृष्टे सुष्ठु वर्धितं पवित्रे । प्रवः अद्रिः अदरणः—इति ॥

यास्तस्त्वेवं व्याख्यातवान्—“अत्यक्रमीत् समुद्र आदित्यः परमे यवने वर्षकर्मणा जनयन् प्रजा भुवनस्य राजा सर्वस्य राजा । वृषा पवित्रे अधिसानो अये वृहत्सोमो वाष्टवे सुवान इन्द्र रित्यधिदैवतम् । अथाध्यात्मसत्यक्रमीत् समुद्र आत्मा परमे यवने ज्ञानकर्मणा जनयन् प्रजा भुवनस्य राजा सर्वस्य राजा । वृषा पवित्रे अधि सानो अये वृहत्सोमो वाष्टवे सुवान इन्द्र रित्यात्मगतिमाचष्टे”—इति प० १, १६ ।

(सामसामनि द्वे॥) कानी । क्रान्ती<sup>४</sup>रक्रान्ती<sup>५</sup>र । हरिराहज्य-

२      ४      ५      १      २१२  
 मा२३ना३ः। सायिदान्। वाना२वाना२। स्यजठरेपुना२३-

ना३ः । द्रुभीः । याता२याता२ः । कृणुतेनिरिणिजा२३-

गा३म्। आताः। मातीरम्मातीरम्। जनयतारश्वा३रन्वा

५२२      ३ ११११  
२३४ओहावा । भीर३४पुः ॥ १२ ॥

कनिक्कन्तिहा । होयि । हरिराष्ट्रज्य । मार३४ना ।

३२१                      २                      २२१                      २                      २२१  
 हाहोयि । सोद्वन्दस्यजठरेपुनारश्नाः । हाहोयि । नमि

र १ १ १ र १ र  
र्यतःकुण्डतेनिर्णिजारश्ङ्गाम् । द्वाद्वायि । अतोमतायिम

जनयता२३ । स्वारधारा३४ औहोवा । भोर३४पुः ॥३॥६४

प्रस्कण्णऋषिः\* । “सृज्यमानः” आ समस्तादिसृज्यमानो-  
ऽभिषूयमाणः† “हरिः” हरितवर्णः सोमः “कनिक्रन्ति” पुनः  
पुनः शब्दायते [क्रन्दतेर्यङ्लुकि, तिपि, इङभावे, “दाधर्त्तिर्दधती  
त्यादिना‡ निपातनादभ्यासस्य निगागमः । अभ्यस्तस्वरः॥ ]

\* “काणः”-इति ऋषि-मै० ।

+ 'सुख्यमादः संस्तुयमानः'-इति वि० ।

‡ “दाघर्षिर्दहतिर्दहर्षिर्बोभूतुतेतिक्त्वाऽस्यार्थापनीकत्त्वंसन्निध्यदत्तकरिक्त्वात् कनि  
 क्रदद्भरिभदद्भरिभत्तोदविद्युतत्तरिखनःसरीसृपत्वं वरीवृजन्ममृज्याग्नोग्नोति च”  
 —इति पा० ७, ४, ६५।

॥ “अभ्यस्तानामादिः”-इति पा० ६, १, १८६ ।

अथ नवमी ।

३२७ २१२ ३ १ ३ १३२ २ १ २ ३ १ २

एषस्यतेमधुमा॒इन्द्रसेमोवृषावृष्णःपरिपवित्रेअक्षाः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ७ ३ क २२

सहस्रदाःशतदाभूरिदावाशश्चत्तमम्बर्हिरावाज्यस्थात्॥८॥६५\*

४ ५ ४ ५

३ २

४ ५ २

४ २ ५

(ऐषम्॥) एषाएषाः । स्यता३१२३४यि । मधुमा॒इन्द्रसेमः ।

२

३ २

५ ४ ५ २ २

वृषावृषाईए । वृष्णा३१२३४ः । परिपवित्रेअक्षाः । सहस्रदा

५ ३ २

५ ४ २ ५

४ २ ५ २

५

ईए । स्रदा३१२३४ः । शतदाभूरिदावा । शश्चच्छाईदे ।

२ २

२ ५ २ ४ ५

५

५

तमा३१२३४म् । बर्हिरावाजिपे । हियाईहाउवा स्या२

१ १ १ १

२३४५त् ॥ १४ ॥ ६५

तथा “पुनानः” पूयमानः “वनस्य” वननीयस्य चास्य द्रोण-कल-  
शस्य “जठरे” “सीदन्” उपविशन् शब्दायते । किञ्च “नृभिः”  
कर्मेनेतृभिर्ऋत्विग्भिः “यतः” संयतः सोमः “गाः” गो-विका-  
रान् क्षीरादीन् आच्छादयन् “निर्णिजं” शुद्धम् आत्मनोरूपं †  
“कृणुते” ग्रहादिषु करोति । अतोऽस्मै सोमाय “मति” मननीयां  
स्तुतिं “स्वधाभिः” हविर्भिः सह “जनयत” स्तोतारोऽजनयन्  
[ भस्यान्तादिशाभावः छान्दसः । अदादेशः ] यद्वा हे स्तोतारः  
अस्मै सोमाय स्तुतिं जनयत उत्पादयत कुरुतेति यावत् ॥ ८ ॥ ६४

\* ऋ० ७, ३, २२, ४ ।

† “निर्णिज्”-इति रूपमासु प्रथमं नैषण्ड कम् (३, ७) ।



अथ दशमौ ।

१२ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ २ ३ २ ३ १ २  
पवस्वसोममधुमाञ्छतावापोवसानोअधिसानोअव्ये ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ २  
अवद्रोणानिघृतवन्ति\*रोहमदिन्तमोमत्सरइन्द्र-

१ २

पानः ॥ १० ॥ ६६†

॥ इति चतुर्थ-दशति ॥ ४ ॥

उशनाऋषिः‡ । हे इन्द्र ! “वृष्णः” वर्षकस्य “ते” तुभ्यं  
[ चतुर्थ्यं षष्ठी॥ ] “एषः” “स्यः§” स सोमः “मधुमान्” माधुर्यो-  
पेतः “वृषा” वर्षकः “पवित्ते” “पर्यक्षाः” पर्यस्त्रवत् [ चरतेर्लुङि  
रूपम् ] स एव “सहस्रदाः” सहस्रसङ्ख्याकस्य धनस्य दाता  
,,शतदाः” शतसङ्ख्याकस्य दाता “भूरिदावा”॥ ततोऽपि भूरे-  
दाता ‘वाजी’ बलवान् सोमः “शश्वत्तमम्” अतिशयेन पुराणं  
“बहिः” यज्ञम् “अस्थात्” अधितिष्ठति ॥

“वृषा वृष्णाः”-“वृषा वृष्ण”-इति, “सहस्रसाः”-“शतसाः”  
इति च साग्नऋचः पाठाः ॥ ८ ॥ ६५

\* “घृतवान्ति”—इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ४, ८, ३ ।

‡ “काव्यः”—इति ऋषि-भे० ।

॥ “षष्ठ्यर्थे चतुर्थीति वाच्यम् ( २, १, ६२ )”—इति कात्यायनवचनमादित्यर्थः ।

§ “स्यङ्कन्टसि वङ्कलम् (पा० ६, १, १३३)”—इतीह नन्वे स्य इत्यस्य सोर्लोपः ।

॥ “आतोमनिष्कानिब्वनिष ( पा० ३, २, ७४ )”—इति वनिषि रूपम् ।

( माधुच्छन्दसम् ॥ ) <sup>२ १ ५ ३ २</sup> हाओर३४हाइ । इहा३१ ।  
<sup>२ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २</sup> पवस्वसो । मा३मधु । मा<sup>२</sup>च्छतावा । अपोवसा ।  
<sup>२ १ २ ३ २ ४ ५ २ १ २ २ १</sup> नो३अधि । सानोअव्याइ । अवद्रोणा । नी३घृत ।  
<sup>२ ३ ४ २ २ ३ ४ ३ २ २ १</sup> वन्तिरोहा । हाओर३४हाइ । इहा३१ । मदिन्तमो ।  
<sup>२ १ २ २ ४</sup> मत्सरः । आ३४इइ । द्रा३पा५नाईपूईः ॥ १५ ॥ ६६

प्रतर्दनऋषिः\* । हे “सोम !” “मधुमान्” [ मत्वर्थायः ]  
 तादृशस्त्वं “अपः” वसतीवरीः एकधनाः “वसानः” आच्छा-  
 दयन् “अधि” अधिकं “सानौ” समुच्छिते “अव्ये” अविभवे-  
 पवित्ने “पवस्व” चर । ततः “मदिन्तमः” अतिशयेन मदकरः  
 “इन्द्रपानः” इन्द्रेण पातव्यः “मत्सरः” मादयिता सोमः “घृत-  
 वन्ति” उदकवतः† “द्रोणानि” द्रोणकलशान् “अवरोह”  
 प्रादुर्भवसि ॥

“रोद”-“सीद”—इति पाठौ ॥ १० ॥ ६६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे  
 छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

\* “दैवोदासिः”—इति ऋषि-नै० ।

† “घृतम्”—इत्युदकनामसु दशमं नैषण्टकम् ( १, १ ) ।

अथ सप्तमे खण्डे--

सैषा प्रथमा ।

१२ ३ २८    ३ २ ३ १२    ३ १ २ ३ १ २    २ १ २  
 प्रसेनानीः शूरो अग्रे रथानाङ्गव्यन्नेति हर्षते अस्य सेना ।  
 ३ २    २ १ २    २ १ २    २ २ ३ २ ३    ३ १ २    ३ १ २  
 भद्रान् कृण्वन्निद्र हवांस्त्रिभिर्वासा सोमो वस्तारभसानि-

दत्ते ॥ १ ॥ ६७\*

(कुत्सस्याधिरथीयानि त्रीणि ॥)    ३ ५    ३ ५  
 हो४वा । उज्जवा

३ ५    १ १ २ २ २ १    २ २ २    २ ३ ४  
 ३ । हो४वा । प्रसेनानाङ्गः । शूरो अग्रे । ग्रादरथा  
 ५    २ १ २ २ १    २    २ ३ ४ ५    २ १ २  
 नाम् । गव्यन्नेताङ्गः । हर्षताङ्गः । अस्य सेना । भद्रा  
 १ १    २    ३ ३ ४ ५    २ २ १ २ २ २ १  
 न्कृण्वान् । इन्द्रहाङ्गः । वांस्त्रिभिर्वासाः । आसोमोवा ।  
 २ १    २ २ ३ ४ ५    ३ ५    ३ २    ४  
 स्तारभ । सानिदत्ताङ्गः । हो४वा । उज्जवा । हो  
 ५    ५  
 वाङ्गः । हाउवा ॥ १६ ॥

५ २ ४    २ १ १ १    २ १ २ २ २ १    २ २ २    २  
 औहोश्वाङ्गः ४५ । प्रसेनानाङ्गः । शूरो अग्रे । ग्राद  
 ३ ४ ५    २ १ २ २ १    २    २ ३ ४ ५  
 रथानाम् । गव्यन्नेताङ्गः । हर्षताङ्गः । अस्य सेना ।  
 २ १ २ २ १    २    २ ३ ४ ५    २ ४  
 भद्रान्कृण्वान् । इन्द्रहाङ्गः । वांस्त्रिभिर्वासाः । औहोश्वा

२, १११ २२ १२ २२ १ २ १ २ २  
वा३४५ । आसोमोवा । स्वा३रभ । सा३४३ । नी३

४

दा५त्ता६५६३ ॥ १७ ॥

५२४ २, १११ ३२ २२ १ २ २ २ २  
औहो३वा३४५ । प्रसेनाना३ः । शूरोआ३ । गा३  
३४ ५ ३ २२ १ २ २ ३ ४ ५  
रथानाम् । गव्यनेता३ । हर्षता३३ । अस्यसेना ।

३२ २ १ १ २, ३४ ५ २ ४ २,  
भद्रान्कृण्वान् । इन्द्रहा३ । वांसखिभ्याः । औहो३वा  
१११ ३२ २ २२ १ २ १ २ २ ४  
३४५ । आसोमोवा । स्वा३रभ । सा३४३ । नी३दा५ ।

२ १ १ १

तार३४५३ ॥ १८ ॥ ६७

प्रतर्दनऋषिः\* । “सेनानीः” सेनाना मये नेता । “शूरः”  
शत्रूणां बाधकः “सोमः” “गव्यन्”† इच्छन् यजमानानां पश्वा-  
दिकं सृच्छन् “रथानाम्” “अये” पुरतः “प्रैति” प्रकर्षेण सङ्ग्रा-  
मङ्गच्छति । “अस्य” सोमस्य “सेना” च “हर्षते” हृष्यति [वाक्य-  
भेदादनिघातः] किञ्च “सखिभ्यः” समानख्यानभ्यो यजमा-  
नेभ्यः “इन्द्रहवान्” तैः कृतानि इन्द्रस्य आज्ञानानि “भद्रान्”  
कल्याणानि यथार्थानि “कृण्वन्” । आहृतो हीन्द्रः सोमं पीत्वा

\* “देवोदासिः”—इति ऋषि-जै० ।

† “इन्द्रसि परेष्वाया सपि क्वञ् वक्तव्यः”—इति तृतीयाध्यायोप-कात्यायन-  
वचनादिह क्वचि रूपम् ।

अथ द्वितीया ।

२३९ ३ १ २      १ २ ३ २ ३ ९ १ २ २ २  
 प्रतेधारामधुमतौरष्टग्रन्वारयत्पूतोअत्येष्वयम् ।

१ २    ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २      १ २  
 पवमानपवसेधामगोनाञ्जनयत्सर्यमपिन्वोअर्केः ॥२॥६८\*

(वैयश्वाज्योतिषाणि त्रीणि ॥)      २२    २      २  
 छाउहोवा३हाइ ।

२ २ २      १ ०      १ १ १ १      २ २    २      २  
 प्रतेधारामधुमा३ताइरष्टग्रन्वारयत्पूतो । छाउहोवा३हाइ ।

२    २ २      १ ०      १ १ १ १      २ २    २  
 वारयत्पूतोअतौर्याइषिआव्या२३४५म् । छाउहोवा३

१      २      २ २ १ ०      १ १ १ १      २ २    २  
 हाइ । पवमानपवसे३धामगोना२३४५म् । छाउहोवा

क्वामान् प्रयच्छतीति । “रभसानि” इन्द्रस्य वेगेनागमन-निमि-  
 त्तानि “वस्त्रा” वस्त्राणाञ्छादकानि पयःप्रभृतीन्याश्रयणानि  
 “आ दत्ते” आ गृह्णाति † ॥ १ ॥ ६७

\* ऋ० ७, ४, १०, १ ।

† अथ विवरणं यथा—“प्रसेनामी । सेनां नयति इति सेनामीः । शूरः विक्रान्तः ।  
 अपे रथानां ये देवरथाः गन्तुं इच्छन् । धर्मं पृथिव्यां भवं प्रैति प्रयाति । वर्धन्ति  
 अथ सेना भद्रान् भन्दमीयामि । कुर्वन् लण्ठन् । इन्द्रह्वान् इन्द्रियाणि ।  
 सखिभ्यः ऋत्विग्भ्यः । एवं गुणविशिष्टः । सोमः वस्त्राणि रभसानि पतन्ति । आदत्ते  
 परसैन्येभ्यः । अथवा सेनामीः क्लृप्तः शूरः विक्रान्तः । अपे पुरतः देवरथानां  
 गन्तुम् । पृथिव्यां भवन्वनम् । राति गृह्णाति ददाति सैन्येभ्यः सोमइव रथमौन् वस्त्राणि  
 सैन्येभ्यो ददाति ॥ ”—इति ॥

अथ तृतीया ।

१ २ एक २२ ३ १२ २२ ३ १२ २२

प्रगायताभ्यर्चामदेवांस्सोमं हि नो तमहते धनाय ।

३ १ २ ३ २ ४ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २

स्वादुःपवतामतिवारमव्यमासौदतुकलशन्दे वदन्दुः॥३॥ ई८\*

२ २ १ ७२ ११११ २२

इहाइ । जनयत्सूर्यमाइपाइन्वोअर्काइ३४५इः । हाउ

२ २ ११११

होवाइहाउ । वाइ४५ ॥ १८ ॥ ई८

पराशरऋषिः† । तदा प्रसृज्यन्ते “यद्” यदा “पूतः”  
वसतीवरीभिस्त्वं “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रम्  
“अयेषि” अतीत्य गच्छसि । किञ्च हे “पवमान” शोधमान  
सोम ! “गोनां‡” गवां॥ “धाम” धीयते पीयत इति धाम पयः  
तत् वसनीकृत्य “पवसे” क्षरसि । ततः “जनयन्” जायमानस्त्वं  
“अकः” अर्चनीयैः स्व-तेजोभिः “सूर्यम्” आदित्यम् “अपिन्वः”  
पूरयसि ॥

“वारं यत्पूतोअत्येष्यव्यम्”—“वारान्यत्पूतो अत्येष्यव्यान्”—इति,  
“जनयन्”—“जज्ञानः”—इति च साम्नऋचः पाठौ ॥ २ ॥ ई८

\* ऋ० ७, ४, ११, ४ ।

† “शाक्त्वः”—इति ऋषि-नं० ।

‡ ‘गोः पादान्ते (७, १, ५७)’—इति सिद्धं गोमामिति ।

॥ ‘गवां रश्मिना मदकानां वा’—इति वि० ।

<sup>२ १ २</sup> प्रगायता । <sup>२ १</sup> अभिय । <sup>१, ३ ४ ५</sup> चामदेवान् । <sup>२ २ १</sup> सोम-  
<sup>२ १</sup> हिनो । <sup>२ १</sup> ताश्मद् । <sup>२ ३ ४ ५</sup> तेधनाया । <sup>२ २ १</sup> स्वादुःपवा । <sup>२</sup> ताश्  
<sup>१</sup> मति । <sup>२ ३ ४ ५</sup> वारमव्याम् । <sup>२ २ १ २</sup> आसीदतु । <sup>२ १</sup> कलशम् । <sup>२</sup> दा-  
<sup>२ ४</sup> ३४३३ । वाश्चाप्रइन्दूँ५६ः ॥ २० ॥ ६८

इन्द्रप्रमतिर्वासिष्ठऋषिः । हे स्तोतारः ! “प्रगायत” “सोम”  
 प्रकर्षेणाभिष्टुत । वयन्तु “देवान्” “अभ्यर्चामः” अभिष्टुमः\* ।  
 यद्वा । देवानभ्यर्चामोऽभ्यर्चत [ पुरुष-व्यत्ययः ] । किञ्च । “महते”  
 महत् प्रभृतं धनाय धनं प्राप्तुं सोमं “हिनोत”† अभिषवार्थं  
 प्रेरयत [ त्रियार्योपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः (२, ३, १४,)—इति  
 धन-शब्दस्य चतुर्थी ] ततः “स्वादुः” मधुरः सोमः “अव्यम्”  
 अविभवं “वार” वालं पवित्रम् “अतिपवताम्” अतीत्य क्षरतु ।  
 “देवः” द्योतमानः । सोमः “इन्दुः” दीप्तः सन् “कलशं” द्रोणम्  
 “अति आसीदतु” आभिसुख्येन तिष्ठतु ॥

“पवतां”-“पवाते”—इति, “देवइन्दुः”-“देवयुर्न”—इति  
 साम्नाञ्चः पाठौ ॥ ३ ॥ ६८

\* ‘स्तोतारश्च’—इति वि० ।

† ‘तप्तनप्तमयमाश (०, १, ४५. पा०)’—इति तपि सिद्धं हिनोतेति ।

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २

प्रह्निन्वानोजनितारोदस्योरथोनवाज्मसनिषन्नयासीत् ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १

इन्द्रङ्गच्छन्नायुधासश्शिषानोविश्वावसुहस्तयोराद-

२

धानः ॥ ४ ॥ ७०\*

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

ह्राउहोवाश्चाइ । प्रह्निन्वानोजनितारोश्चइदसीयोः।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

ह्राउहोवाश्चाइ । रथोनवाज्मसनिषाश्चइन्नयासीत् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

ह्राउहोवाश्चाइ । इन्द्रङ्गच्छन्नायुधासाश्चइषिषानः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

ह्राउहोवाश्चाइ । विश्वावसुहस्तयोराश्चइधानः । दधा

पूनाउ । वा ॥ २१ ॥ ७०

वसिष्ठऋषिः† । “प्रह्निन्वानः” अध्वर्युभिः प्रेर्यमाणः‡  
 “जनितः”॥ उत्पादयिता “रोदस्योः” द्यावापृथिव्योः§ तयो-  
 र्जनयितृत्वं वृष्टिप्रदान-हविः-प्रापणाभ्याम् । तादृक सोमो  
 “वाजम्” अन्नं “सनिषन्” दास्यन् ॥ “प्रायासीत्” प्रगच्छति ।

\* ऋ० ७, ३, २८, १ ।

† “मित्रावरुणः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ ‘प्रीणानः गच्छन् वा’—इति वि० ।

॥ ‘जनिता सन्ने ( ६, ४, ५१ )’—इति पा० ।

§ “रोदसी”—इति द्यावापृथिवी-नामसु चतुर्थं मंडण्टकम् ( १, १० ) ।

॥ ‘सनिषन् सन्नजमानः’—इति वि० ।



अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २  
तक्षद्यदीमनसोवेनतोवाग्ज्येष्ठस्यधर्मन्दुक्षोरनीके ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २  
आदीमायन्वरमावावशानाजुष्टम्यतिक्कलशगावइन्दुम् ५७१

३ ४ ५ २ १ १ १ १ ३ ४  
(वाचःसामनी द्वे) ॥ तक्षद्यदी । क्षोर३४५इ । मन-

२ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १  
सोवेनतः । वार३४५क् । ज्येष्ठस्यधा । क्षोर३४५ ।

४ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १  
मन्दुक्षोरनी । कार३४५इ । आदीमायन् । क्षोर३४५इ ।

३ ४ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १  
वरमावावशा । ना३४५ः । जुष्टम्यतिम् । क्षोर३४५इ ।

४ २  
कलशेगाधवः । इ । दाउ । वा ॥ २२ ॥

२ १ २ ३ ४ २ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १  
तक्षद्यदा३१२३४इ । मनसोवेनतः । वार३४५क् ।

३ २ १ २ ३ ४ ५ ३ १ १ १ १ ३ २ १  
ज्येष्ठस्यधा३१२३४ । मन्दुक्षोरनी । कार३४५इ । आदा-

“इन्द्रक्कच्छन्” प्राप्नूवन् “आयुधा” “आयुधानि” “संशिशानः”  
सम्यक् तीक्ष्णोऽकुर्वन् इन्द्रं सहायगमनार्थं तीक्ष्णायुधः सन्  
“विश्वा”† सर्वाणि “वसु”‡ वसूनि धनानि “हस्तयोरादधानः”  
अस्त्रभ्यन्दनानाय एवं कुर्वन् प्रायासीत् ॥ ४ ॥ ७०

\* ऋ० ७, ४, १५, २ ।

†,‡ ‘विश्वा’—इति सुप आत्वे, ‘वसु’—इति सुपो लुकि च रूपम् (७, १, ३८) ।

९ ४ ३२ ४२ ५ २ १ १ १ २ १  
इमाया३१२३४न् । वरमावावशा । नार३४५ः । जुष्ट-

२ २  
म्यता३१२३४इम् । कलशैगा५वः । इ । दाउ । वा ।

॥ २३ ॥ ७१

मृड्डीको वासिष्ठऋषिः । “वेनतः” [ वैनो वेनतेः कान्ति-  
कर्मणः ( दे, ४, ३८ ) ]—इति यास्कः ] कामयमानस्य “मनसः”  
[ मनो मन्यतेः स्तुतिकर्मणः\* ] स्तोतुः “वाक्” स्तुतिलक्षणा+  
यद्येनं “तत्तत्” संस्कारोति† । “धर्मन्” धारके॥ यच्चे “ज्येष्ठस्य”  
प्रशस्यस्य “द्वत्तोः” दीप्त-स्तुतिकस्य [ टृच् शब्दे (अ० ५०) इत्यस्मात्  
कु-प्रत्ययः ] सवनस्य “अनीके” प्रमुखे यदा यज्ञेषु सवन-मुखे  
स्तोतुर्वाक् सोमं स्तोतीत्यर्थः । “आ” अनन्तरमेव “वर” वरणीयं  
“जुष्ट” देवानां मदाय पर्याप्तं “पति” सर्वस्य पालकं “कलशै”  
स्थितं “इन्दुम्” “ईम्” एनं सोमं “वावशानाः” कामयमानाः  
“गावः” “आयन्” पयसा स्त्रोयेन मिश्रयितु मागच्छन्ति ॥

“धर्मन्”-“धर्मणि”—इति पाठौ ॥ ५ ॥ ७१

\* “मन्यते”—इति कृति-कर्मसु षष्ठ्यिंशश्चैषण्य कम् ( १, १४ ) ।

+ “वाक् सखिलम्”—इति वि० ।

‡ “तत्तत् करोति”—इत्येव वि० ।

॥ धारणार्थः--ध-धातोः कर्त्तरि मनिपि धर्माग्निति ततश्चान्दस-सुक्ति रूपम् ।

अथ षष्ठी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २  
साकमुत्तोमर्जयन्तस्वसारोदशधीरस्यधीतयोधनुत्रीः ।

३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २  
हरिः पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो नवाजी ॥ ६॥ ७२\*

४ ५ १ २ २ १  
( दाशस्पत्ये द्वे ॥ ) साकाम् । उत्तोमर्जयन्त । स्वसा

२ १ १ २ २ १ २ १  
२३राः । दाशा २ । धीरस्यधीतयोधनूरक्षत्रीः । हारी

१ २ ० २ १ १  
२ः । पर्यद्रवज्जाः स्वरिया २३स्या । द्रोणा २म् । नन-

२ २ २ १ १ १ १  
क्षे अत्यो नवा २३ । हाउवा ३ । जीर ३४५ ॥ २४ ॥

५ २ ५ २ ५ ४ ५ २  
साकमुत्ता ६ए । ए३१२३४ । मर्जयन्तस्वसारः ।

२ ५ २ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५  
दशधीरा ६ए । ए३१२३४ । स्यधीतयोधनुत्रीः । हरिः

५ २ ५ ४ २ ५ २ ५  
पर्या ६ए । ए३१२३४ । द्रवज्जाः सूर्यस्य । द्रोणन्नना ६ए ।

२ २ ५ ४ ५ ५ ३ १ १ १ १  
ए३१२३४ । क्षे अत्यो नवा ६ । हाउवा । जीर ३४५ ॥ २५ ॥ ७२



४ ५ ४      ३ ५२ २

( कश्यपस्य च शोभनम् ॥ ) अधियदा । स्माइन्वारजि

५२ १      २ २ १ २      १ ३ ४ ५

नीरवशू । भाः । स्पृङ्गन्तेधियःसू । राइनविशाः ।

१ १२ २      ७ १      १

अपोवृणानःपवताइ । कवीरश्यान् । व्रजन्न । पा ।

२ १      २      २ ४

शूवद् । ना३४३ । याइमाप्रम्माईपूई ॥ २६ ॥ ७३

कण्वृत्पिः\* । “यद्” यदा “अस्मिन्” सोमे “वाजिनीव शुभः”† अश्वे यथा वस्त्रप्रभृत्यलङ्कारा भवन्ति । यदा वास्मिन् सोमे “सूरे न” सूर्ये न यथा सूर्ये “विशः” रश्मयः उदिता भवन्ति तदा “धियः” अङ्गुलयः “अधिस्पृङ्गन्ते” अहं पुरस्ताच्छोधयाम्यहं पुरतः शोधयामीत्यहमिकया उपतिष्ठते । ततोऽयं सोमः “अपः” वसतीवरौः “वृणानः” आच्छादयन् “पवते” पात्रेषु क्षरति कलशानभिगच्छति । क्वीदृशः ? “कवीयान्” कविरिवाचरन् । यहा । कवयः स्तोतारः तानिच्छन् । तत्र दृष्टान्तः—“व्रजं न” “भक्ष” मननीयं बोद्धव्यं रक्षितव्यं गवां गोष्ठं पशुवर्द्धनाय गोपालः परिगच्छति यथा तथा देवानां प्रीणनाय पात्राणि पवते ॥

“सूर्ये”-“सूरे”—इति, “कवीयान्”—“कवीयन्”—इति च साम्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ ७३

\* “घौरः”—इति ऋषि० ने० ।

† शुभइति शुभ शोभायाम् (भा०शा०)—इत्यस्य रूपम् । विसर्गसु न दृश्यते मूले ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २  
इन्दुर्वाजीपवतेगोन्याघाद्रे सोमः सह इन्वन्मदाय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३  
हन्तिरक्षोबाधते पर्यरातिं

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
वरिवस्कृणा एन्वृजनस्य राजा ॥ ८ ॥ ७४३

( दाशस्पत्यानि चत्वारि ॥ ) इन्दुर्वाजी २ । पवतेगो-  
नियोघाः । इन्द्रादसी २३४ माः । साह इन्वन्मदाया ।  
हन्तादरा २३४ क्षाः । बाधते पर्यरातिम् । वराद्वार २३४ स्कृ ।  
एन्वृजानार ३ स्या । रात्रौ वाओ २३४ वा । हो ५ इ ।  
डा ॥ २७ ॥

४ ५ २ ४ २ ५ २ ४ २ ५ १ ० २  
इन्दुर्वाजीपवतौ । होहोवाहाइ । गोनियोघौ ।  
वाओ २३४ वा । इन्द्रसोमा २ सहइ । न्वान्मदायौ । वा-  
ओ २३४ वा । हन्तिरक्षोबाधते । पर्यरातौ । वाओ-

\* “अरातीर्व” — इति,

† “वरिवःछ” — इति च ॥ ० ।

‡ ७०३, २, २०, १ = ४४७४, १२, ५ = कहे ३, १, ५ — ८, २, ५ ।

<sup>५</sup> २३४वा । <sup>१ १ १</sup> वरिवस्कृण्वन्<sup>२</sup> जना३ । <sup>१</sup> स्या । <sup>५ २</sup> रा३जौवा-

<sup>५</sup> ओ२३४वा । <sup>४</sup> क्षो५इ । डा ॥ २८ ॥

<sup>५</sup> इन्दुरौ<sup>२ २ २ ४ ५ २ २</sup> क्षोवा<sup>१</sup> हार्इयावाजाउ । वा३ । <sup>१</sup> ह्याउवा ।

<sup>२ २ १ २</sup> पवतेगोनियोघाउ । वा३ । <sup>२</sup> ह्याउवा । <sup>१ २</sup> इन्द्रा३सोमः ।

<sup>१ २</sup> सहइन्वाउ । वा३ । <sup>२</sup> ह्याउवा३ । <sup>१ ३ ५ २ २</sup> मा२दा२३४ओक्षोवा ।

<sup>३ १ १ १ १</sup> या२४५ । <sup>१ १</sup> हन्ताइरक्षो । <sup>२ १ २</sup> बाधाताइपाउ । वा३ ।

<sup>२</sup> ह्याउवा३ । <sup>१ १ ३ ५ २ २</sup> र्या२रा२३४ओक्षोवा । <sup>३ १ १ १ १</sup> ती२३४५म् । <sup>२ ३</sup> वरा-

<sup>२</sup> इवस्कृ । <sup>१</sup> एवन्<sup>२</sup> जनाउ । वा३ । <sup>२</sup> ह्याउवा३ । <sup>१</sup> स्या२-

<sup>३</sup> रा२३४ओक्षोवा । <sup>५ २ २</sup> जा२३४५ ॥ २९ ॥

<sup>५</sup> इन्द्र<sup>२ २ २ ४ ५</sup> र्वाजीपवतेगोनियोघाः । <sup>६ २</sup> इन्द्रे सोमः सहइन्वन्म-

<sup>४ ५</sup> दाय । <sup>३ २ २ ४ ५</sup> हन्तिरक्षोबाधतेपर्यरातीम् । वरिवस्कृण्वन्<sup>४ ५</sup> ज-





अथ नवमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २  
अयापवापवस्वैनावसूनिमांश्चत्वइन्दोसरसिप्रधन्व ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १  
ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूति

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
पुरुमेधाश्चित्तकवेनरन्धात् ॥ ८ ॥ ७५ १

(श्रीष्ठानि त्रीणि ॥) औश्चोद्वाइ । अयोद्वाइ ।

१ २ २ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १  
पवापवस्वैनावसूरनी । औश्चोद्वाइ । इद्वा । ईश्या ।

२ १ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १  
मांश्चत्वइन्दोसरसिप्रधारश्या । औरश्चोद्वाइ । इद्वा ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १  
ईश्या । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूरतीम् । औश्चोद्वाइ । इद्वा ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १  
ईश्या । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरान्धात् । औश्चोद्वाइ ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १  
इद्वा । ईश्या । याश्च ४ । औश्चोद्वाइ । एश । दोदिही १ ॥

॥ १ ॥

५ ४ ५ ४ ५ १ २ २ २ १ २ २  
अयोद्वाइ । पवोद्वाइ । पवस्वैनावसूरनी । इद्वा

\* “पुरुमेधशि” — इति ऋ० ।

† उ० ४, १, २१, १ = ऋ० ७, ४, २१, २ = कहे २, २, १० — ८, १, १० — १३, २, १ ।



कुत्सऋषिः\* । हे सोम ! “अया” अनया “पवा” पवमानया  
 धारया सह “एना” एनानि “वसूनि” धनानि “पवस्व” क्षर  
 [पवा—पूज् पवने (क्या० उ०) “अन्येभ्योपि दृश्यन्ते (३, २, १०१)”  
 —इति विन् प्रत्ययः । आर्षधातुकलक्षणी गुणः । “सावेकाचः  
 (६, १, १६६)” —इति तृतीयाया उदात्तत्वम्] । तथा हे “इन्दो” !  
 त्वं “मांश्चत्वे” मन्यमानानां चातके “सरसि” उदके<sup>†</sup> वसती-  
 वर्थास्ये कलशे “प्रधन्व” प्रगच्छ<sup>‡</sup> । ततः “यस्य” यं “ब्रध्न-  
 श्वित्” सर्वेषां प्रजापकः मूलभूतो वा आदित्यः॥ “वातो न”  
 वात इव “जूति” वेगं<sup>§</sup> कुर्वन् । किञ्च । “पुरुमेधाश्वित्”  
 बहुविधप्रज्ञ इन्द्रश्च “तकवे” [ तकतिर्गतिकर्मसु पठितः॥ ।  
 अस्मादौणादिक उन् प्रत्ययः यस्येति (२, ३, ३७) कर्मणि षष्ठी ॥  
 “न लोकाव्ययेति ( २, ३, ६६ ) षष्ठी-प्रतिषेधश्चान्दसः] सोम  
 मभि गच्छता मित्यर्थः ॥

“यस्य”-“यच्च”—इति, “जूति”-“जूतः”—इति,—“नरन्धात्”-  
 “नरन्धात्”—इति च साम्न ऋचः क्रमेण पाठाः ॥ ६ ॥ ७५

\* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-नै० ।

† “सरः”—इत्युदकनामस्त्वृत्ति शत्यदम् नै० १, ११ ।

‡ “धन्वति”—इति गतिकर्मसु चतुःपठितमग्नौ घण्टु कम् २, १४ ।

॥ “ब्रध्नः ब्रध्न, सविता वा सव्हाम् वा”—इति वि० ।

§ जवतेर्वेगकर्मण जतिजूतीत्यादिना (१, ३, ६७) निपातनात् जूनिरिति ।

॥ नि० नै० २, १४, ६८ ।

अथ दशमी ।

३ १ २    २ २    ३ १ २ १ ३ १ २    २ २    ३ २  
महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापांयद्गर्भोवृणीतदेवान् ।

१ २ ३ २ ३ १ २    ३ १ २  
अदधादिन्द्रे पवमानश्चो जा

२ २ ३ २ ३ १ २    ३ १ २  
जनयत्सूर्येज्योतिरिन्दुः ॥ १० ॥ ७६ \*

२    २ २    १    २  
( आत्रम् ॥ ) महत्तत्सोमोमहिषश्चकारा २ । अपां

२    २    १    २    २    २    १  
यद्गर्भोवृणीता ३ दा ३ वा २ न् । अदधादिन्द्रे पवमाना ३ ओ

२ ३ २    १    २    १  
जा २ः । अजनयत्सूर्येज्यो २ ३ । तिरिन्द्रा ३ वा ३ । ए ३ ।

१ २    १ २ २ २ १ २ १    १ १ १ १  
अजनयत्सूर्येज्योतिरि । दू २ ३ ४ ५ः ॥ ४ ॥ ७६

“पराशरऋषिः\* । “महिषः” महान्ऋषिः पूज्यो वा “सोमः”  
“महत्” प्रभूतं वा “तत्” कर्म “चकार” अकरोत् । किं तत् ?

\* उ० ५, २, १, ३ = ऋ० ७, ४, १८, १ = ऊह १०, २, १—२३, २, ५—२१, २, ८—२१,  
२, ८ = ऊह ६, २, ५ ।

† “शक्ताः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ अत्राह यास्कः—‘महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापां यद्गर्भोऽवृणीत देवानाधिपत्य  
मदधादिन्द्रे पवमान ओजा ऽजनयत् सूर्ये ज्योतिरिन्दुरादित्य इन्दुरात्मा’—इति  
नि० प० २, १७ ।

॥ ‘महत् असम्भाव्यम्’—इति वि० ।



(वासिष्ठम् ॥) असाञ्चौ३८० । जिवाक्कारे । रथ्या  
 इया३४ । था । जार३४५७ । धियाञ्चौ३८० । मनो-  
 तारे । प्रथमामा३४ । नौ । पार३४५ । दशाञ्चौ३८० ।  
 स्वसारारे । अधिसानो३४ । अ । व्यार३४५३ । मृजा  
 औ३८० । तिवाक्कारेम् । सदनाइषू३४ । अक्कारे७ ।  
 वा३४५ ॥ ५ ॥ ७७

कश्यपऋषिः\* । “वक्का” शब्दायमानः [वच परिभाषणे  
 (अदा० प०) वनिप्] तादृशः पवमानः सोमः “आजौ” अजन्ति  
 कर्मार्थं मृत्विजइति आजिर्गन्तः तस्मिन् “धिया” कर्मणा स्तोत्रेण  
 वा† साकम् “असर्जि” पात्रेषु सृज्यते‡ । तत्र दृष्टान्तः । “रथ्ये  
 यथा” रथ्ये रथार्हे [आजौ सङ्ग्रामनामैतत्॥ । अजन्ति प्रक्षिपन्त्या  
 युधान्यत्रेति तस्मिन्] अश्वो यथा सृज्यते तद्वत् । कीदृशः ?  
 “मनीता” यस्यां देवानां मनांसि प्रीतानि सा [तथाच ब्राह्म-  
 णम्—“तस्यां हि तेषां मनांस्येतानि”—इति ] “प्रथमा”

\* “मारोचः”—इति ऋषि-नै० ।

† ‘धिया प्रक्षया कर्मणा वा’—इति वि० ।

‡ ‘दृष्टवान्’—इति वि० ।

॥ मि० जै० १, १७, ८ ।

अथ द्वादशी ।

३२ ३ २१ २ १ १ २ ३ १२ ३ १ २ ३ २ १ २  
अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाः प्रमनीषा ईरते सोममच्छ ।

३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २  
नमस्यन्तीरूपचयन्ति सञ्चा

२२ ३ २ ३ १ २  
चविशन्त्युशतीरुशन्तम् ॥ १२ ॥ ७८\*

॥ पञ्चमदशति ॥ ॥ अर्द्धः प्रपाठकः ॥

५ ४२ ५ ४२ ५ ४२ ५ ४२  
( अपाञ्च साम ॥ ) अपामिवेदूर्मयस्तौ । होवा ।

५ ३ २ ३ ३२ २ १ २२ १ २२  
द्वाइ । तुराणा २३४ः । द्वाहोइ । प्रमनी । षाः । ईर-

मुख्या “मनीषा” मनस ईषा मनीषा स्तुतिः तद्वान् । यहा ।  
धिया विदधाति स्तुतीरिति धीः स्तोता तेन स्तुतिः प्रेर्यते ।  
किञ्च । “दश स्वसारः” दशसङ्ख्याका अङ्गुलयः† “सदनेषु”  
यज्ञगृहेषु पात्राण्यभिसुखीकृत्य “वक्त्रि” वोढारं सोमं “सानौ”  
समुच्छ्रिते [अधिः सप्तम्यर्थानुवादकः] “अव्ये” अविभवे  
अविर्बालेन कृते पवित्रे “अञ्जन्ति” प्रेरयन्ति‡ ॥

“प्रथमा मनीषा”—“प्रथमो मनीषी”—इति, “सदनेषु”—  
“सदनानि”—इति च साम्न ऋचः पाठः ॥ ११ ॥ ७७

\* ऋ० ७, ४, ५, १ ।

† “स्वसारः”—इति अङ्गुलिनामसु अष्टमं नैषण्डकम् २, ५ ।

‡ “अञ्जन्ति”—इति तु ऋग्वेदीयः पाठः, तमेवावावस्तम्भितं सायणेन ।

सामवेदीयपाठसु “ऋजन्ति”—इति ; अतएव ‘ऋजन्ति शोधयन्ति’-इति वि० ।

ते३। सोमम। च्छा३४। हाहोइ। नमस्य। ताइ।  
 उपचा३। यान्तिसम्। चा३४। हाहोइ। आचवि।  
 शा। तियुश। तौरुश। ता३४म्। हाहा३४। औ  
 होवा। वा३हा३४५ः ॥ ६ ॥ ७८

प्रस्तुतवृत्तः\*। “अपामिव” यथा उदकानाम् “जर्मयः”  
 त्वरन्ते। “इत्”—इति पूरणः। तद्वत् “तर्तुराणाः” कर्मणि  
 देवान् स्तोतुन्त्वरमाणाः। [तुर त्वरणे जौहोत्यादिकः (आ०)।  
 यङ्लुगन्तस्य शानचि रूपम्। अभ्यासस्य उवर्णस्य रेफादेश-  
 म्छान्दसः। अभ्यस्तस्वरः†। तादृशा ऋत्विजः “मनीषाः” मनस  
 ईशित्वीः स्तुतीः “सोममच्छ” सोमं प्रति प्रेरयन्ति। “नम-  
 स्यन्तीः” नमस्यन्त्यः सोमं योजयन्त्यः सत्यः तम् “उपयन्ति” च।  
 उप समीपे गच्छन्ति। तमेव “संयन्ति च” सङ्गच्छन्ते। “[च वा  
 योगे प्रथमा (८,१,५६)—इति न निघातः] “उशतीः” काम-  
 यमानाः स्तुतयः “उशन्तं” कामयमानं सोमम् “आविशन्ति च”  
 प्रविशन्ति च ॥ १२ ॥ ७८

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे  
 छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य सप्तमः खण्डः ॥

॥ इति चैष्टुभम् ॥

\* “काण्डः”—इति ऋषि-मै० ।

† “अभ्यस्तानामादिः (६, १, १८६)” —इति पा० ।



पुरोजितीति—मुख्यास्तु नवर्ची बृहतीत्यसौ—

“आहर्ष्यतायष्टणावे” शिष्टा अनुष्टुभः स्मृताः\* ॥

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात्तत्र तत्राभिदधहे † ॥

तत्राष्टमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३१ ३ ३ १ २ ६ १ २ ६ १ २  
पुरोजितीवोअन्धसः सुतायमादयित्वे ।

६ १ २ ६ १ २ ६ १ २ २  
अपश्वानश्नथिष्टनसखायोदीर्घजिह्वयम् ॥ १ ॥ ७८

५ २ २ ६ ५ २  
( प्रह्वनै द्वौ ॥ ) पुरोजिती । वाअन्धार३४साः । सु-

१ २ २ ५ १  
तायामाऽरदया३१उवाये३ । त्ना२३४वे । अपश्वाना२५

\* पुरोजितीतिमुख्याः ‘पुरोजितीवोअन्धसः’—इतिप्रभृतयः नव ऋचः, अत्राष्टमे खण्डे अयन्त इति शेषः । तत्र आहर्ष्यतायेति सप्तमी ऋक् बृहती ऋग्वेदस्का, शिष्टाः अष्टौ अनुष्टुप् ऋग्वेदस्का इत्यर्थः ।

† ‘विनियोगस्वासां ज्योतिष्टोमे’—इति वि० ।

‡ उ० १,१,१८,१=ऋ०७,५,१,१=आरण्ये १,२,२२=ऊहे १,१,११—१,१,१२—२,२,१८—५,१,१२—४,१,१४—६,२,८—७,२,१०—८,२,१५—८,२,१६—८, २,१०—१०,१,३—१०,१,१०—१२,१,६—१२,२,११—१२,१,१२—१२,२,१३—१२,२,१४—१२, १,६—१२,२,६—१६,१,२—१६,१,८—१६,१,८—१६,२,६—१७,१,३—१७,१,४—१७, १,१०—२०,१,१८—२०,२,१२—२०,२,१३—(२१,२,११)—२१,३,२—२२,१,६—२२,१, ७—२२,१,८—२२,२,१३—२२,२,१५—२२,२,१६=ऊष्टौ ३,१,१—२,१,१८—२,२,२—२,२,५—२,१,१—३,१,१८—३,२,२—४,१,८—४,२,५—४,२,८—४,२,१४—४,२,१६—(५,१,८—५,१,१२)—५,२,१४—६,१,१२ ।

अथा<sup>२</sup>३१उवाये<sup>५</sup>३ । ष्ठा<sup>१२</sup>२३४ना । सखायोदी<sup>५</sup>२२र्घजा<sup>१२</sup>३१  
वाये<sup>२</sup>३ । क्ली<sup>५</sup>२३४याम् ॥ ७ ॥

पुरोजिती । वो<sup>५२</sup>३ओन्वा<sup>२</sup>३साः । ह्तायमा<sup>१२</sup>२ । ऊ<sup>१२२</sup>२ ।

ह्वा<sup>१</sup>२३ । ओ<sup>१</sup>२२ । दा<sup>१</sup>३याइत्ता<sup>१</sup>३वे । आपश्चाना<sup>१२</sup>२म् ।

ऊ<sup>१</sup>२ । ह्वा<sup>१</sup>२३ । ऊ<sup>१</sup>२२ । आ<sup>१</sup>३थाइष्टा<sup>२</sup>३ता । साखा<sup>१२२</sup>२

योदा<sup>२</sup>२३ । ऊ<sup>१</sup>२ । ह्वा<sup>१</sup>२३ । ऊ<sup>१</sup>२३ । घा<sup>१</sup>३जार्<sup>३</sup>३४

औ<sup>५२</sup>२वा । ए<sup>१</sup>३ । क्रिया<sup>१</sup>२३४५म् ॥ ८ ॥

( कार्तियशम् ॥ ) पुरो<sup>५२</sup>२ह्वा<sup>२</sup>ह्वाउ । जा<sup>३</sup>२३४इती । वो<sup>५</sup>२

आ<sup>१</sup>२औ<sup>२</sup>३ह्वा<sup>३</sup>३ । धा<sup>४</sup>५साः । सुता<sup>२१</sup>२औ<sup>२</sup>३ह्वा<sup>२</sup>३ । यामा<sup>४</sup>५इ ।

ह्वा<sup>५</sup>उवा । दयित्वे<sup>२</sup>२र । उपा<sup>१२</sup>२ । अपश्चान<sup>१</sup>२अथा<sup>२</sup>३इष्टा<sup>२</sup>३

इना । सखा<sup>१</sup>२औ<sup>१</sup>३ह्वा<sup>२</sup>३ । योदा<sup>४</sup>५इ । ह्वा<sup>५</sup>उवा । घजि<sup>२</sup>

क्रियम् । उपा<sup>१</sup>२३४५ ॥ ९ ॥

<sup>५४२ ५ २ ४ ५ ४</sup>  
 ( औङ्गु<sup>४</sup>सन्ननम् ॥ ) पुरोजितीवोअन्धसः । ओवा-  
<sup>५ २ २ २ १ २</sup>  
 द्वाइ । सुतायमादयित्ववओवारइहोइ । अपश्चान<sup>७</sup>  
<sup>१ २२ २ १ २ ३</sup>  
 अथिष्टनओवारइहोइ । साखायोदाइ । घाजिक्कारइ  
<sup>२ २ १२ २ १ २ ३ २</sup>  
 ४५याइ<sup>५</sup>५६म् । सुवृत्तिभिर्नृमादनम्भरेरषुवा १ ॥ १० ॥  
<sup>३ २ २ ४ २ ५ २</sup>  
 ( श्यावाश्वम् ॥ ) पुरोइ१ । जीइती । वोअ । धा  
<sup>४ ५ १ २ २ २ १</sup>  
 इसः । एहिया । सू । तायमादा । यि । त्ववाइइ ।  
<sup>१२ १२ २ ४ ५ २२</sup>  
 एहियाइ२ । अपश्चान<sup>७</sup>आइथीइ । द्यारइ४ना । ऐहा  
<sup>१२ २ १२ २ ४ २</sup>  
 इइ । एहियाइ२ । सखायोदाइर्घाइजीइ । क्काइ४५यो  
<sup>५</sup>  
 इहोइ ॥ ११ ॥

<sup>५ २ २ ५ २ १२</sup>  
 ( आन्धीगवम् ॥ ) पुरोजितीवोअन्धासाः । सुताय ।  
<sup>२ २ १ १२ २ २</sup>  
 मादाइइया । ऊम्माइइ५२ । त्वेअपश्चान<sup>७</sup>अथिष्टन ।  
<sup>१ २ २ १ २ १</sup>  
 साखाइउवा । योइदौ । घाइइजी । क्लियाम् । औ  
<sup>४ ५ ४</sup>  
 इइहोवा । होइ५इ । डा ॥ १२ ॥ ७८

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ २ ७ ३ १ २ ३ १ २  
अयम्पूषारयिर्भगः सोमः पुनानो अर्पति ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ २ ३ १ २ ३ २  
पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यद्रोदसी उभे ॥ २ ॥ ८०\*

श्यावाश्वऋषिः† । हे “सखायः” सखिभृताः समानख्याना  
वा हे स्तोतारः ! “वः” यूयं “पुरोजिती” [षष्ठ्याः पूर्वसवर्ण-  
दीर्घः‡] पुरः-स्थित-जयस्य “अन्धसः” अदनीयस्य सोमस्य स्व-  
भूताय “सुताय” अभिषुताय “मादधिन्नवे” अत्यन्तं मदकराय  
रसाय “दीर्घेजिह्व” [ दीर्घा जिह्वा अस्य स दीर्घजिह्वी “दीर्घ-  
जिह्वी च छन्दसि (४, १, ६८) — इति “ङीष्मन्तत्वेन” निपातितः ।  
तादृशं] “श्वानं” च “अपश्चिष्टन” अपश्चिष्टयत॥ अपन्नाधध्वम् ।  
यथा श्वा राक्षसा वा “सुतं” सोमं न लिहन्ति तथा कुरु-  
तेत्यर्थः ॥ १ ॥ ७९

\* उ० ३, १, १६, १ = ऋ० ७, ५, २, १ = चारुणे १, २, ८ — १, २, १७ — १, २, १८ — १, २, १९  
कहे १, २, ८ — २, २, ८ — ७, १, ८ — ११, २, १० — ११, १, २० — १३, १, २ — १५, १, ११ — १५, १,  
१४ — १५, १, १७ — २०, १, ५ — २०, २, १८ — २२, २, ८ = कहे २, १, ६ — १, १, ८ — ३, १, ११ — ३,  
१, ११ — ५, १, ८ — ६, १, ८ ।

† ‘श्याम्बीगुः श्यावाश्वः’ — इति ऋषि-ने० ।

‡ सुपांसुसुगित्वादिना (७, १, १९) ।

॥ ‘शिशिलीकरोतु’ — इति वि० ।

( क्रीच्चानि त्रीणि ॥ ) अयम्पूषो<sup>२ १२२</sup>हो । रायिर्भगाः<sup>२२ १</sup> । सो<sup>२२</sup>

मःपुना<sup>१ २ ४</sup>३ । नो<sup>१ १२</sup>अर्षा<sup>२२</sup>पुता<sup>२२</sup>इ<sup>२२</sup>५इ<sup>२२</sup> । पतिर्विश्वो<sup>२२</sup>हो । स्या-

भूमनाः<sup>२२</sup> । वियख्यद्रो<sup>२ २ ४</sup>३ । दासी<sup>१ २ ४</sup>उभ<sup>२२</sup>मा<sup>२२</sup>इ<sup>२२</sup>५इ<sup>२२</sup> ॥ १३ ॥

अयम्पूषा<sup>५ २</sup> । अयम्पूषा<sup>२ १</sup> । रायिर्भगाः<sup>२२ १</sup> । सोमःपूना<sup>२२ १</sup>

२ । नो<sup>२ १</sup>अर्षता<sup>२ १</sup>इ<sup>२ १</sup> । पतिर्विश्वो<sup>२ १</sup>हो<sup>२ १</sup> । ओस्याभू<sup>२ १</sup>माना<sup>२ १</sup>२ ।

ओ<sup>१</sup>इ<sup>१</sup>वियख्यार<sup>१ २</sup>द्रो<sup>१ २</sup> । दासी<sup>१ २</sup>उभ<sup>१ २</sup> । इ<sup>१ २</sup>डार<sup>१ २</sup>भा<sup>१ २</sup>३३ ।

ओ<sup>१</sup>र<sup>१</sup>३४<sup>१</sup>पु<sup>१</sup>इ<sup>१</sup> । डा ॥ १४ ॥

अयम्पूषा<sup>४ ४ ४ ५ २</sup> । हो<sup>१ १</sup> । रायिर्भगा<sup>२ ४ ५ ५</sup>इ<sup>१ १</sup>ए<sup>१ १</sup> । सोमा<sup>१ १</sup>२ः<sup>१ १</sup>पुना<sup>१ १</sup>२ ।

न<sup>२ २</sup>आ<sup>३</sup>३४<sup>५</sup>पू<sup>१</sup> । षा<sup>१ १ २</sup>२४<sup>२</sup>ती<sup>१</sup> । पतिर्विश्वस्यभूमनः<sup>१ १ २</sup> । विय-

ख्यार<sup>२ १</sup>द्रो<sup>१ २</sup> । दासी<sup>१ २</sup>उभ<sup>१ २</sup>मा<sup>१ २</sup>इ<sup>१ २</sup>५इ<sup>१ २</sup> । ओ<sup>१ २</sup>र<sup>१ २</sup>३४<sup>१ २</sup>पु<sup>१ २</sup>इ<sup>१ २</sup> । डा ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २      २ २ ३ १ २      ३ १ २  
सुतासोमधुमत्तमाः सोमाइन्द्रायमन्दिनः ।

३ १ २      ३ १ २      ३ १ २  
पवित्रवन्तो अक्षरन्देवान् गच्छन्तु वोमदाः ॥ ३ ॥ ८१\*

५ २ २      १ २      १ २  
( त्वाष्ट्रीसाम ॥ ) सुतासोमा । धुमाश्त्तमाः । सो-

२ २      १ २ २      १ २ २  
माइन्द्रायमा३ । ए३ । दिनआ । पवाइत्रवाश्न्तो

ययातिर्नाहुषऋषिः† । “पूषा” पोषकः सर्वेषाम‡ । “भगः”  
भजननीयः॥ “रयिः” धनहेतुः “अयं” सोमः “पुनानः” पवित्रे  
पूयमानः सन् “अर्षति” कलशमभिगच्छति । तथा “विश्वस्य”  
सर्वस्य “भूमनः” भूतजातस्य “पतिः” पालयिता‡ “सोमः”  
“उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “व्यव्यत्” स्व-तेजसा प्रकाश-  
यति । अग्नेन लोकद्वयपतित्वं सूचितम् ॥ ३ ॥ ८०

\* स० २,२,१५,१= ऋ००,५,१,४=कहे २,२,२—१,२,२—२,२,४—०,१,२०—१५,  
९,२—१६,१,२—२०,१,१२—२०,१,१२—२१,२,११=कहो २,१,१०—४,१,०— ५,२,  
११—५,२,१२—६,१,१०—६,१,१५—६,२,२ ।

† ‘गाऊषो मानवः’—इति ऋषि-ने० ।

‡ ‘पूषा पुण्यातेः । सोमः । अथवा पूषा आदित्यः’—इति वि० ।

॥ ‘भगः सर्व सोमः शोभनः’—इति वि० ।

§ ‘आदित्यात्मना’—इति वि० ।

॥ ‘विनियोगोऽस्य द्वितीयेऽग्नि’—इति वि० ।

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २  
 ३ । ए३ । क्षरन्ना । दाइवान्गच्छा३न्तुवा३ः । ए३ । मदा-  
 २  
 आ ॥ १६ ॥

५ ४ २ ५ २ ४ ५ ४ १  
 ( जङ्घे डत्वाष्ट्री ॥ ) सुतासोमधुमत्तमाः । सोमा-२  
 १ ३ २ २ ५ २ १ २ २  
 इन्द्रा२ । यमा३४५ । दी२३४नाः । पवित्र्वन्तोअक्ष-  
 ३ २ १ १ २ १ २ १  
 रन् । देवान्गच्छा । तुवोमा२३दा३४३ः । ओ२३४५  
 इ । डा ॥ १७ ॥

५ ४ २ ५ २ ४ ५ २ ४ २ ५  
 ( वासिष्ठम् ॥ ) सुतासोमधुमत्तमाः । सोमाइन्द्रा ।  
 २ १ ० १ २ २ १ २  
 यमन्दिनः । पावित्रावा२ । तोअक्षरन् । दाइवान्  
 २ ३ ५ २ १ २ ४ ५ ४  
 गच्छीवा । तू२३४वाः । मदा । औ३होवा । हो५इ ।  
 डा ॥ १८ ॥

५ ४ २ ५ २ ४ ५ २ ४ २  
 ( आष्कारणिधनं त्वाष्ट्री ॥ ) सुतासोमधुमत्तमाः । सो  
 ५ २ ५ १ ० २ १ १ ०  
 माहाउ । इन्द्रा३यामन्दिना२ः । इन्द्रा३हो । यमा२

<sup>३</sup> दा<sup>५</sup>३४इनाः । <sup>२</sup> पवित्रवा<sup>१ ०</sup>३न्तोअक्षारा<sup>३ २</sup>३न् । <sup>१</sup> चवा<sup>३</sup>३हो ।  
<sup>० १ ३</sup> तो<sup>५</sup>३क्षार<sup>३ २ २</sup>३रान् । <sup>१ २</sup> देवान्गच्छा<sup>३ २ २</sup>३न्तूवो<sup>३ २ २</sup>३मादा<sup>३</sup>३ः । देवा  
<sup>१</sup> ३न्<sup>३</sup>होइ । <sup>५</sup> गच्छो<sup>१ ३</sup>३४छा । <sup>५ २ २</sup> तू<sup>३</sup>३वार<sup>३ २ २</sup>३४औ<sup>३</sup>होवा । मदा-  
<sup>१ १ १ १ १</sup> ३आ<sup>३ २ ३ ४ ५</sup>३४५ ॥ १८ ॥

(वासिष्ठम् ॥) <sup>५ २ २</sup> सुतासीमधु<sup>५</sup>मत्तमा<sup>३ २ २</sup>इए । सीमाइ  
<sup>३ २ १ ०</sup> द्वा<sup>३</sup>३यामन्दिना<sup>३</sup>३ः । <sup>१</sup> दा<sup>३</sup>इना<sup>३ ०</sup>३ः । पवित्रवा<sup>३ ०</sup>३न्तोअक्षा-  
<sup>१</sup> रा<sup>३ २</sup>३न् । <sup>३ २</sup> क्षारा<sup>३ २</sup>३न् । देवान्गच्छा<sup>३ २</sup>३न्तूवो<sup>३ २</sup>३मादा<sup>३</sup>३ः ।  
<sup>१</sup> मादा<sup>३ २</sup>३ः । <sup>३ २ २</sup> देवा<sup>३</sup>३न्होइ । <sup>३ ५</sup> गच्छा<sup>३ २ २</sup>३४छा । <sup>५ २ २</sup> तू<sup>३</sup>३वार<sup>३ २ २</sup>३४औ  
<sup>३</sup> होवा । <sup>३ १ १ १ १ १</sup> मदा<sup>३ २ ३ ४ ५</sup>३इ३३४५ ॥ २० ॥

(स्वारत्वाष्ट्री ॥) <sup>३ २ २ २ २</sup> सुतासीमा<sup>३ २ १</sup>इहा । धुमत्तामा<sup>३</sup>३ः ।  
<sup>३ २ २</sup> सीमाइ<sup>३ २ २</sup>द्वा<sup>३ २ २</sup>इहा । <sup>३ २ १</sup> यमन्दा<sup>३</sup>इना<sup>३ २ २</sup>३ः । पवित्रवा<sup>३ २</sup>इहा । <sup>३ २</sup> तो-  
<sup>३ १</sup> अक्षारा<sup>३ २ २</sup>३न् । <sup>३ २ २</sup> देवान्गच्छा<sup>३ २ २</sup>इहा । <sup>३ २ १</sup> तुवो<sup>३ २</sup>इहो<sup>३ २</sup>३४ । <sup>५</sup> वा ।  
<sup>५</sup> मा<sup>५</sup>पु<sup>५</sup>दो<sup>५</sup>इहाइ ॥ २१ ॥



<sup>५ २</sup> <sup>३ २</sup> <sup>१ १</sup>  
 (द्विरभ्यस्तत्वाष्ट्री ॥) सुता । सोमा३ । द्वा३च्चा ।  
<sup>३ २ ३</sup> <sup>२ ५ २</sup> <sup>३ २</sup> <sup>२ १</sup> <sup>३ २</sup>  
 धुमत्तामा२३४ः । सोमाः । इन्द्रा३ । द्वा३च्चा । यम  
<sup>१</sup> <sup>५</sup> <sup>३ २</sup> <sup>१ १</sup> <sup>३ २</sup> <sup>२ १</sup>  
 न्दाइना२३४ः । पवि । चवा३ । द्वा३च्चा । तोअन्ता  
<sup>२ ५ २</sup> <sup>३ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>३ २</sup> <sup>१</sup>  
 रा२३४न् । देवान् । गच्छा३ । द्वा३च्चा । तुवो३द्दो३  
<sup>५</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup>  
 ३४ । वा । मापृदो३द्दो३ ॥ २२ ॥

<sup>५ २</sup> <sup>१</sup> <sup>४ ५ ४</sup> <sup>५</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१ २</sup>  
 (वासिष्ठम् ॥) सुतासो३माधुमत्तमाः । सोमा  
<sup>२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>५</sup> <sup>२ २</sup>  
 इन्द्रा । यमन्दिनः । पावाओ३र३४वा । चवन्ताअचरन् ।  
<sup>३ २ २</sup> <sup>१</sup> <sup>३ १ २</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
 देवान्गच्छ । तुवोमा२३द्दा३४३ः । ओ३र३४पृ३ । डा ॥  
 ॥ २३ ॥ ८१

ययातिर्नाहुषच्छविः\* । “मधुमत्तमाः” अतिशयेन माधुर्यो-  
 पेताः अतएव “मन्दिनः” मदकराः “सुतासः” अभिषुताः सोमाः  
 “पवित्रवन्तः”† पवित्रे वर्त्तमानाः सन्तः “इन्द्राय” इन्द्रार्थम्  
 “चरन्” पात्रेषु चरन्ति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः । “वः” युष्माकं

\* ‘विनिषोगोऽस्य तृतीयेऽहनि’—इति वि० ।

† ‘दशापवित्रान्ताः’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

१ २ १ १ २ १ १ १ १ २  
सोमाःपवन्तइन्द्रवोऽस्मभ्यङ्गातुवित्तमाः ।

३ १ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
मित्राःस्नानाअरेपसःस्वाध्यःस्वविंदः ॥ ४ ॥ ८२\*

४ ५ १ १ ७ २  
(कौञ्चे द्वे ॥) द्वाउसोमाः । पवाश्नाइन्दावाउ ।

२ १ १ ७ १ १  
वा३ । द्वाउवा । अस्मभ्यङ्गातुवित्तमाउ । वा३ । द्वा

१२ २ २ २ १ १  
उवा । मित्राः स्नानाअरेशपासाउ । वा३ । द्वाउवा

५२ ३ १ १ ४ १ ५  
३४ । सुवा । धिया३ः । द्वा३३वा३ः । वा३४५इदोईद्वा

इ ॥ २४ ॥

५२ २ ३ २ ३ ४ ५ १ १ २ १ १ ३ १ १  
सोमाः पवन्तइन्द्रवाः । अस्माभ्यङ्गा । तुवित्तमाः ।

१ ३ ५ १२ १२ १२ १२ ३ २ १ १ १ १  
माइत्राओ२३४वा । स्नानाअरेपसः । सुवाधियाः । सुव

१ १  
वार्३इदो३४३ः । ओ२३४५इ । डा ॥ २५ ॥ ८२

“मदाः” मद-हेतवो रसाः “देवान्” इन्द्रादीन् “गच्छन्तु” ॥

॥ ३ ॥ ८१

\* उ० ४, १, २०, १—क० ७, ५, १, ५ = क० १, १, १३—३, १, १४—१, २, १५—३, २, १६—१५, १, १६—१५, १, १७—१५, १, १८—१६, १, १—१२, १, १४ = क० ६, १, २० ।

† ‘वसादीम्’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

<sup>३ १ २    ३ १ २    ३ १ २    ३ १ २</sup>  
अभीनेवाजसातमर्षयिमर्षशतस्पृहम् ।

<sup>१ २ ३ १ २                      ३ १ २ ३ १ २</sup>  
इन्दोसहस्रभर्णसन्तुविद्युन्विभासहम् ॥ ५ ॥ ८३\*

<sup>५ २ २                      १ १ ३</sup>  
( सोमसामानि त्रीणि ॥ ) अभीनेवा । जारसार३

<sup>५ २ २                      १ १ ५                      २ १    २ १ २                      १ २</sup>  
४अौहोवा । तार३४माम् । रयिमरिशतस्पृहम् । इन्दो

मनुः सांबरणऋषिः । “गातुवित्तमाः” अतिशयेन मार्गस्य  
लभकाः† “इन्दवः” दौसाः‡ सोमाः “पवन्ते” अस्मभ्यं  
मदर्थं “क्षरन्ति” आगच्छन्ति वा । कौटुशाः ? “मित्राः”  
देवानां सखिभूताः “स्नानाः” अभिषूयमाणाः “अरेपसः”  
पापरहिताः अतएव “स्नाध्यः” शोभन-ध्यानाः “स्वर्विदः”  
सर्वज्ञाः ॥

“स्नानाः”-“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ८२

\* ७० ५, १, १६, १ = ४० ७, ४, १३, १ = ऊहे ५, १, ३—५, १, ४—५, १, ५ — ५, १, ६—  
५, १, ७—५, १, ८—१९, १, १५—१२, १, १६—१७, १, १२—१७, १, १३—१७, १, १४—१७, १,  
१८—१८, १, १०—१८, १, १२—१८, १, १८ ।

† “गातुः”—इति श्रियवौ-नामसु विंशतितमं नैघण्टुकम् १, १ । किञ्च निरुक्त-  
चतुर्थे—“गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये इत्यपि निगमो भवति । गमनं यज्ञाय गमनं  
यज्ञपतये”—इति च यास्कः ।

‡ ‘ज्योतिरिन्दुः’—इत्यादि नि० नै० प० ९, १७ ।

सहस्रभा<sup>१</sup>र<sup>०</sup>हो । णसा<sup>१</sup>र<sup>०</sup>म् । तुविद्यु<sup>१</sup>न्विभा<sup>१</sup>र<sup>२</sup>होये  
३ । सह<sup>२</sup>मो<sup>३</sup>र<sup>३</sup>४५इ । डा ॥ २६ ॥

अभी<sup>५</sup>नो<sup>५</sup>वा । जासा<sup>१</sup>त<sup>२</sup>म<sup>२</sup>म् । रयि<sup>१</sup>म । षा<sup>२</sup>उवा<sup>२</sup>र<sup>३</sup> ।  
होवा<sup>१</sup>र<sup>२</sup>हो<sup>२</sup>इ । शत<sup>१</sup>स्पृ<sup>२</sup>ह<sup>२</sup>म् । इन्दा<sup>१</sup>र<sup>२</sup>स । हा<sup>१</sup>उवा<sup>२</sup>र<sup>३</sup> ।  
होवा<sup>१</sup>र<sup>२</sup>हो<sup>२</sup>इ । स<sup>१</sup>भर्ण<sup>२</sup>स<sup>२</sup>म् । तुवा<sup>२</sup>ये<sup>३</sup> । द्यू<sup>१</sup>र<sup>२</sup>न्ना<sup>३</sup>र<sup>३</sup>४औ<sup>५</sup>हो<sup>५</sup>इ  
वा । विभा<sup>२</sup>स<sup>१</sup>द्वा<sup>१</sup>र<sup>३</sup>४५म<sup>१</sup>म् ॥ २७ ॥

अभी<sup>२</sup>र<sup>१</sup>हो<sup>२</sup>इ । नोवा<sup>२</sup>जा<sup>४</sup>र<sup>४</sup>सा<sup>४</sup> । हा<sup>२</sup>ता<sup>३</sup>र<sup>३</sup>४मा<sup>५</sup>म् ।  
रयो<sup>२</sup>र<sup>१</sup>हो<sup>२</sup>इ । अर्ष<sup>२</sup>शा<sup>४</sup>र<sup>४</sup>ता<sup>४</sup> । हा<sup>२</sup>स्पृ<sup>३</sup>र<sup>३</sup>४द्वा<sup>५</sup>म् । इ  
न्दो<sup>१</sup>र<sup>२</sup>हो<sup>२</sup>इ । सह<sup>२</sup>स्वा<sup>४</sup>र<sup>४</sup>भा<sup>४</sup> । हा<sup>२</sup>र्णा<sup>३</sup>र<sup>३</sup>४सा<sup>५</sup>म् । तुवा<sup>२</sup>  
र<sup>१</sup>हो<sup>२</sup>इ । द्यु<sup>२</sup>न्नि<sup>४</sup>वी<sup>२</sup>र<sup>४</sup>भा<sup>४</sup> । हा<sup>२</sup>र<sup>२</sup>सा<sup>४</sup>५हा<sup>५</sup>ई<sup>५</sup>म् ॥ २८ ॥

(क्रौञ्च<sup>२</sup>म् ॥) अभी<sup>२</sup>नोवा<sup>२</sup>र<sup>२</sup>१र<sup>५</sup>३४ । जसा<sup>५</sup> । तमा<sup>५</sup>र<sup>५</sup>  
म् । रयि<sup>२</sup>मर्षा<sup>५</sup>र<sup>५</sup>१र<sup>५</sup>२४ । शत<sup>५</sup> । स्पृ<sup>५</sup>हा<sup>५</sup>इ<sup>५</sup>म् । इन्दी<sup>२</sup>

साहा३१२३४ । स्तभ । एसा३म् । तुवाइद्युन्ना३१२३  
म् । विभापुसद्वाउ । वा ॥ २८ ॥

(सोमसाम ॥) अभीनोवौहोपूजसातमाम् । रयि  
मषौहोपूशतस्पृहाम् । इन्दोसहोहोपूस्त्रभर्णसाम् ।  
तुविद्युन्नौहोपूविभासहाम् । सहम् । तुविद्युन्नविभाई ।  
द्वाउवा । सहा३मे२३४५ ॥ ३० ॥ ८३

अश्वरीषऋजिश्चानौ\* हावषी । हे “इन्दो” दीप्यमान सोम !  
“वाजसातमम्” अत्यन्तं बलप्रदं मन्त्रप्रदं वा धनं पुत्रं “नः”  
अस्माकम् “अभ्यर्ष” अभिगमय । कीदृशम् ? “शतस्पृहं”  
बहुभिः स्पृहणीयम् । “सहस्त्रभर्णसं” बहुविधभरणम् अनेक-  
पोषण-युक्तं मित्यर्थः । “तुविद्युन्न” [ द्युन्नं द्योततेर्यशो वान्नं  
वेति† यास्तः ] बह्वन्नं बहुयशोयुक्तं वा । “विभासहं”‡ महतः  
प्रकाशस्याभिभवितारम् अतितेजस्विनं मित्यर्थः ॥

\* “अश्वरीषः वार्षागिरः”—“ऋजिश्चा भारद्वाजः”—इति ऋषि-नै० ।

† अर्षेति अरुपतेर्गति-कर्मणो रूपम् ( २, १४ ) ।

‡ “द्युन्नं द्योततेर्यशो वान्नं वा “अस्मै द्युन्नं मधि रसञ्च धेहि” अस्मात्तु द्युन्नं च  
रत्नं च धेहि”—इति निरु० नै० ५, ५ ।

॥ “विभासहः” शब्दोऽसौ एकवाचैव अद्यते त्रिवेद-संहितास्त्विति ध्येयम् ।

अथ षष्ठी ।

३ १ २      ३ १ २    २ १ २    २ २ ३ १ २  
अभीनवन्ते अदुः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

२ २ ३    ३ १ २ २ २    ३ १ २      ३ १ २  
वत्सन्नपूर्व आयुनिजात् रिहन्ति मातरः ॥ ६ ॥ ८४

( आङ्गिरसानि त्रीणि ॥ ) आ२३४भी । ओ३नवन्त

२                      १                      २                      १  
आङ्गु१हा२ः । ओ३प्रियमिन्द्रस्य कामा१या२म् । ओ३

२                      १                      २                      १  
वत्सन्नपूर्व आयु१नी२ । ओ३ । जा२त् रिहन्ति मा१२३

५                      ४                      ५  
४ । वा । ता५पू२र्द्धा३ ॥ ३१ ॥

५ २                      ३ २                      ४                      २  
अभी । नवी३२ । त आ५द्रु३हाः । प्रियामिन्द्रा३ ।

१ २ ३                      ५                      २                      १ २ ३                      ५  
स्याकामा२३४याम् । वत्सन्नपू३ । वा३ आयु२३४नी ।

१ २ २                      १                      २ १                      २ १ २                      २                      १  
जाता३र्द्धा३ । रिहा३र्द्धा । तिमाता२३रा३४३ः । ओ

२३४पू३ । डा ॥ ३२ ॥

“शतसृहं”-“पुरुसृहम्”—इति, “विभासहं”—“विम्बासहम्”—  
—इति च साम्न ऋचः पाठः ॥ ५ ॥ ८३

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
आह्वयतायधृष्णवेधनुष्टन्वन्ति\*पौंस्यम् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २  
शुक्राविययन्त्यसुरायनिर्णिजिविपामग्रेमहीयुवः ॥ ७ ॥ ८५ ॥

५ ४ २ ५ २ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५  
अभौनवन्ते अद्रुहः । ओहाइ । प्रियमिन्द्रस्य कामि

४ ५ ४ २ ५ ४ २ ५ ४ २ ५ ४ २ ५ ४ २ ५  
यम् । ओहाइ । वत्सन्नपूर्व आयुनि । औहोवाहा

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३  
इ । जात॑रिहोवा । ती॒र३४मा । तरा । औ॒हो

५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५  
वा । हो॒प॒इ । डा ॥ ३३ ॥ ८४

ऋभ-सूनू काश्यपौ द्वयोः† । यथा “मातरः” गावः “पूर्वे”  
प्रथमे “आयुनि”‡ वयसि “जातं” वत्सं “रिहन्त” लिहन्ति  
तथा “अद्रुहः अद्रोहाः वसतीवर्याख्या आपः इन्द्रस्य “प्रियं”  
कास्यं सर्वैः कास्यमानं सोमम् “अभि नवन्ते”§ अभिगच्छन्ति ॥  
॥ ६ ॥ ८४

\* “घनुष्टन्वन्ति”—ऋ० ।

† ऋ० ७, ४, २५, १ ।

‡ अस्याः परस्याश्चेत्यर्थः । न चात्र यथासङ्गम् ।

§ “आयुवः”—इति मनुष्य-नामसु सप्तदशं नैघण्टुकम् (६, २) । इह तु तस्यैव  
स्त्रीवता वयोऽर्थता चेष्टा भगवतः सायणस्य ।

§ “नवन्ते”—इति गति-कर्मसु ऊनक्तिं शतमग्नौ घण्टुकम् २, १४ ।

(गृत्समदस्य सूक्तानि चत्वारि ॥) आह्वा३। ओर३

४वा। र्यतायष्णवे३। धनू३। ओर३४वा। तन्व

न्तिपौ३सियम्। शुक्रा३। ओर३४वा। वियन्त्यसु

रायनिणिजे३। विमा३। ओर३४वा। अग्ने३रमही

युवार३४५ः ॥ ३४ ॥

द्वा३द्वा३। आह्वयता३। यार३४धृ३। द्वा३द्वा३४।

औद्वा३वा। ष्णार३४वे३। द्वा३द्वा३। धनू३ष्टान्वा३।

तीर३४पौ३। द्वा३द्वा३४। औद्वा३वा। सीर३४याम्।

द्वा३द्वा३। शुक्रा३विय३। ताअसुरा३। यार३४नौ३।

द्वा३द्वा३४। औद्वा३वा। णीर३४जे३। द्वा३द्वा३।

विपामाग्रा३ई३। मार३४द्वौ३। द्वा३द्वा३४। औद्वा३वा।

यूर३४वाः ॥ ३५ ॥



<sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>५</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>४</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
 आह॑र्य॒ताय॑धृ॒ष्णव॑आ । ध॒नू॒ष्टा॑श्च॒त्वार॑ । ति॒पौ॒  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>७</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup>  
 सा॒श्या॒र॒म् । शु॒क्रा॒वि॒य । ता॒अ॒सुरा॑ । या॒नी॒र॒णा॑र॒३४  
<sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>४</sup>  
 इ॒जा॒इ । वि॒पा॒मा॑श्चा॒र॒इ । ओ॒इ । मा॒र॒इ॒ही॒इ ।  
<sup>२</sup> <sup>५</sup>  
 यू॒३४५॒वो॒इ॒हा॒इ ॥ ३६ ॥

<sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup>  
 आ॒ह॒र्य॑ । ता॒४य॑धृ । ष्णा॒श्चो॒ध॒नू॒ष्ट॒न्वा । ति॒पौ  
<sup>३२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>७</sup> <sup>२</sup> <sup>३२</sup>  
 ऽसि॒याम् । शु॒क्रा॒वि॒य । ता॒अ॒सुरा॑ । य॒ना॒उ॒वा॒इ ।  
<sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup>  
 णी॒र॒३४॒जे । वा॒इ॒पा॒इ॒हा॒इ । आ॒ग्ने॒इ॒हा॒ई । म॒ही॒यू  
<sup>२</sup> <sup>१</sup>  
 र॒इ॒वा॒इ॒३४॒इ । ओ॒र॒३४॒पू॒इ । डा ॥ ३७ ॥ ८५

“ह॒र्य॒ताय॑”\* स॒र्वैः स्यृ॒हणी॑याय “धृ॒ष्णव॑” शत्रूणां धर्षण-  
 शीलाय सोमाय “पौ॒स्यं” पुंस्त्वस्याभिव्यञ्जकं वरं “ध॒नू॒ष्टा-  
 तन्व॑न्ति” धनूषि ज्यां कुर्वन्तीति सोमस्य धारा-विसर्गार्थं विताय-  
 मानं पवित्र मभिधीयते । तदेव विवृणोति—“वि॒पां” मेधाविनां  
 “अ॒ग्ने”† पुरस्तात् “म॒ही॒युवः”‡ पूजाकामा अध्वर्यवः

\* ‘आह॒र्य॒ताय॑’—इति वि० ।

† ‘अ॒ग्ने प्रथ॑मे’—इति वि० ।

‡ ‘म॒ही॒युव॑मं मिश्रयन्ति र॒ग्मयः उ॒दका॑नि वा’—इति वि० ।

अथाष्टमी ।

२३ १ २३ १२ २२ ३१ २ ३ १ २  
परित्यङ्घ्र्यतङ्घ्रिम्बभ्रुमुनन्तिवारेण ।

३ २३ ३ २३ ३ १२ ३ १२ २२  
योदेवान्विश्वाङ्घ्रित्परिमदेनसहगच्छति ॥ ८ ॥ ८६॥

३ ४ ३ ४ ३ ४ ५  
( द्विरभ्यस्तमाकूपारम् ॥ ) परित्यङ्घ्र्यतङ्घ्रिम् ।

३ २ ४ ३ ४ ३  
पार३४ । रित्यङ्घ्रौहोपूर्यतङ्घराइम् । बभ्रुमुनन्ति

२ ४ २ ४ १ २ ४ २ ३ ४ २  
वारेण । वार३४ । भ्रुमुनौहोपुनन्तिवारेणा । यादे

“शुक्रा”† शुक्लवर्णानि गो-पयांसि “असुराय”‡ बलवते  
“निर्णिजे” स्वरूपाय शोधनार्थं “वयन्ति”¶ आच्छादयन्ती-  
त्यर्थः ॥

“शुक्रावियन्त्यसुरायनिर्णिजे”-“शुक्रावियन्त्यसुरायनिर्णिजम्”  
—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ७ ॥ ८५

\* ८० ५, २, १८, १—८, २, ८, २ = ऋ०७, ४, १४, १ = ऊ०५, १, १८—५, २, १८—५, २, २०  
—६, १, १—६, १, २, — ६, १, २—१२, २, १— १२, २, २—१४, २, १६—१४, २, १७—१४, २,  
१८—१४, २, १८—१४, २, २०—१४, २, २१—१७, १, ८—१७, १, ८—१७, २, २—२०, २, ४ =  
ऊ० ४, २, १ ।

† ‘शुक्राः शुचिष्मन्तः’—इति वि० ।

‡ ‘असुराय सुखाय वसुदानवते’—इति वि० ।

¶ वयन्तीति पाठस्तु ऋग्वेदीयः । तमेवावलम्ब्यतेऽयं व्याख्यानं भगवता सायणे-  
नेति बोध्यम् । सामवेदीय-पाठस्तु विद्यन्तीति ।

अथ नवमी ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ ३ १२ ३ १२ २२  
प्रसुन्वानायान्वसोमर्त्तानवष्टतद्वचः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १२ २२  
अपश्चानमराधसंछतामखन्नभृगवः ॥ ८ ॥ ८७\*

॥ प्रथम-दशति ॥

६२ ४२ ३ ४ ५ १ २ २ २ २ ४  
वान्विश्वाद्द्वयपरि । यो२३४ । देवान्वौहोपुश्वाद्द्वय  
३ ४२ ३ ४ ५ १ २ २  
राइ । मदेनसहगच्छति । मा२३४ । देनसौहोपुह-  
४ ५  
ग । ऋक्षापूतोद्द्विहाइ ॥ ३८ ॥ ८६

ऋजिश्वाम्बरीषाष्टधौ । “हर्यतः” सर्वैः स्पृहणीयं “हरिं  
हरितवर्णं” “बभ्रुः” बभ्रुवर्णं च “त्यं” तं सोमं “बारेण” बालेन  
पवित्रेण “परिः पुनन्ति” परिशीलयन्ति । “यः” सोमः  
“विश्वान्” सर्वानिन्द्रादीन् “देवानित्” देवानेव “मदेन”  
मदकरेण रसेन सह “परिगच्छति” इति § ॥ ८ ॥ ८६

\* उ० ६, २, ३, १—१, २, २२, ३ = ऋ० ७, ५, २, ३ = ऊ० १, २, १०—१, २, १८—६, २, १०  
—६, २, २०—११, २, २—११, २, २—११, २, १३—१५, १, १६—१६, १, १४—१८, १, १०—१८,  
२, १८—१८, २, २०—१८, २, २१—२२, २, ७ = ऊ० २, १, ४—३, २, ४—६, १, ६ ।

† “ऋजिश्वा भारद्वाजः—अम्बरीषो वार्हस्पत्यः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ ‘परि समन्तात्’—इति वि० ।

¶ ‘परि देवं लक्षयित्वा’—इति वि० ।

§ ‘विनिधोगोऽस्य नवमेऽहनि’—इति वि० ।

( वैरूपम् ॥ ) <sup>१ १</sup> प्रसुन्वार<sup>४२</sup>श्नाय<sup>५</sup>अन्वसाः । <sup>१ २</sup> मर्त्तः ।

<sup>१</sup> नवा<sup>२</sup> । <sup>३ २ ३</sup> छत<sup>५</sup>द्वार<sup>९ २ ३ २</sup>३४चाः । <sup>३</sup> अप<sup>५</sup>श्चानमरा । धार<sup>३ ४</sup>३४सा-

<sup>२ १ २</sup> म् । <sup>२</sup> हता<sup>३ २ ४</sup>मार<sup>३</sup>३खम् । नभृ<sup>३</sup>ग्गा<sup>३</sup>५वा<sup>३</sup>६पू<sup>३</sup>६ः ॥ ३८ ॥ ८७

॥ इति अर्चः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिर्ऋषिः\* । “सुन्वानाय” अभिषूयमाणाय [षष्ठार्थं चतुर्थी<sup>†</sup>] अभिषूयमाणस्य “अन्वसः” सोमस्य “तत्” प्रसिद्धं “वचः” वचनं योषं “मर्त्तान” मर्त्य इव कर्म-विघ्न-कारी “तवष्टन” कामयतां न शृणोत्विति यावत् । तथा हे स्तोतारः “अराधसं” साधक-कर्म-रहितम् । “श्चानम्” “अपहृत” । तत्र दृष्टान्तः—“मखन्न”<sup>‡</sup> यथा पुरा अराधसं मखम् एतन्नामानं भृगवोऽपहतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥

“सुन्वानाय”-“सुन्वानस्य”—इति, “वष्ट”-“हृते”—इति च साम्न ऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८७

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोर्व्याख्यानं पञ्चमस्याध्यायस्याष्टमः खण्डः ॥ ५ ॥

॥ इत्यानुष्टुभम् ॥

\* “वाश्यः”—इति ऋषि-नै० ।

† “षष्ठार्थं चतुर्थीति वाच्यम् ( १, २, ६९ )”—इति का० वा० ।

‡ “अधनं धन-रहितम्”—इति वि० ।

॥ ‘हतामखम्’—इति मन्त्र-पाठस्य ‘हता’—‘मखम्’—इति पदकारस्य छेदः ।

जगत्सोऽभिप्रियाणीति सुख्या द्वादश सम्मताः\* ।  
 आद्यास्तिस्र ऋचो दृष्टाः कविनाम्ना महर्षिणा ।  
 उत्तरा विप्रकीर्णत्वाद्वक्ष्यन्ते ऋषयः पृथक्कृद् ॥

अथ नवमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३  
 अभिप्रियाणिपवतेचनोहितो

१ २ ३ २ ७ ३ १ २ १ २  
 नामानियङ्कोअधियेषुवर्द्धते ।

१ २ ३ २ ३ २ ७ ३  
 आह्वर्यस्यवृद्धतोवृद्धन्नधि

२ ३ १ २ ३ २  
 रथंविष्वच्चमरुहद्विचक्षणः ॥ १ ॥ ८८ ॥

भगवान् साधणोऽपि तथैव व्याख्यातवान् । अत्र नये हतेत्याकारस्य द्वचोऽतइति (६, २, १३५) दीर्घं 'हता'—इति रूपम् ॥ विवरणकारस्तु, 'हन्'—'अमखम्'—इत्येवं केदं स्वीकृत्य 'अमखं यज्ञ-वहिष्कृतम्'—इति व्याचक्षौ ।

\* अत्र नवमे खण्डे अभिप्रियाणीत्याद्याः द्वादश ऋचः सम्मताः पूर्वाचार्या-  
 शामिति शेषः ।

† “कविः मार्गवः”—इति ऋषि नै० ।

‡ तत्र द्वादशसु आद्यास्तिस्र ऋचः कविनाम्ना महर्षिणा दृष्टाः । उत्तराः ऋचः  
 नैकेन दृष्टा इति तत्र ऋषि-विप्रकीर्णत्वम् तस्मात् तत्र ऋषयः पृथग् वक्ष्यन्ते ।

॥ उ० १, १, १८, १=४००, २, ३, १=आरण्ये २, १, ६ ऊह्ये = १, १, १६—८, १, २—  
 १४, १, १८—१६, १, १५—१८, १, १८=उद्धे १४, १, १—१८, १, १८ ।

ओम् ॥ (कावम् ॥) आभिप्रीर३४या । णीपावार३४  
 ताइ । चानोहिता२३ः । नामानीर३४या । क्कोअधी  
 २३४ये । पूवर्द्धताये३ । आह्वरीर३४या । स्याबृहा  
 २३४ताः । बृहन्नधाये३ । राथंवार३४इष्टा । चामाह  
 २३४हात् । विचा३१उवार३ । क्षार३४णाः ॥ १ ॥

(ऐडकावम् ॥) ए५ । अभिप्रियार । णिपवताइ ।  
 ए५ । चनोहिताः । ए५ । नामानीयार । क्कोअधि  
 याइ । ए५ । पुवर्द्धताइ । ए५ । आह्वरियार । स्य  
 बृहताः । ए५ । बृहन्नधी । ए५ । राथंविष्टार । चम  
 रुहात् । ए५ । विचक्षणाः । क्षो५इ । डा ॥ २ ॥

(वाजसनि ॥) अम्यौक्षोवाद्वाइप्रियाणी । पवता  
 इचार३४नो । हिताः । नामानियक्कोअधियेषुवर्द्धताइ ।

<sup>२२ १ २</sup> आह्वर्यस्यबृहतोबृहन्नधाइ । <sup>२</sup> रथम् । <sup>२ १</sup> वाइष्वच्चमरुहत् ।

<sup>२ १ १ १ १ १</sup> विचाइउवारइ । <sup>२</sup> चाइणारइ४पुः ॥ ३ ॥

(वाजजित् ॥) <sup>२ १</sup> अभिप्रिया । <sup>२ २ १</sup> णीपवताइ । <sup>१</sup> होइहो

<sup>२ १ २</sup> वाइहोयेइ४ । <sup>५ २ ४</sup> चनोहिताः । <sup>५ २ ४</sup> हाहो । <sup>५</sup> वाहाइ । <sup>२ २</sup> ना

<sup>२ १</sup> मानिया । <sup>२ २ १</sup> क्रीअधियाइ । <sup>१ २ १ २</sup> होइहोवाइहोयेइ४ । <sup>५</sup> षुव

<sup>४</sup> इताइ । <sup>५ २ ४</sup> हाहो । <sup>५</sup> वाहाइ । <sup>२ २ २ १</sup> आह्वरिया । <sup>२ २ १</sup> स्याबृहताः ।

<sup>१ २ १ २</sup> होइहोवाइहोयेइ४ । <sup>५ ४</sup> बृहन्नधी । <sup>५ २ ४</sup> हाहो । <sup>५</sup> वाहाइ ।

<sup>२ १</sup> रथविष्ठा । <sup>२ २ १</sup> चामरुहत् । <sup>२ १ २</sup> होइहोवाइहोयेइ४ । <sup>५</sup> विच

<sup>४</sup> क्षणाः । <sup>५ २ ४</sup> हाहो । <sup>५ ५</sup> वाइहाउ । <sup>२ २ २ २</sup> वा । <sup>२ १</sup> वाजीजिगीइवा  
७१ ॥ ४ ॥

(वाजजित्साम ॥) <sup>२ १</sup> अभिप्रिया । <sup>२ २ १</sup> णीपवताइ । <sup>२ २ २ २</sup> चानो

<sup>१ १</sup> हिताः । <sup>२ २ २ १</sup> होवाइहोइ । <sup>२ २ १</sup> नामानिया । <sup>२ २ १</sup> क्रीअधियाइ ।

<sup>२ २ १</sup> पूर्वइताइ । <sup>१ १</sup> होवाइहोइ । <sup>२ २ २ १</sup> आह्वरिया । <sup>२ २ १</sup> स्याबृहताः ।

१२१                      २      १                      २      १                      १२१  
बृहन्नधाइ । होवाइहो । रथंविष्ठा । चामरुहात् ।

१२१                      २      १                      ३      ५२      २                      १२१२  
वीचक्षणाः । होवाइहो२ । वार३४औहोवा । वाजी

१२१२      २२      १२२      १११११  
जिगीवाविश्वाधना२नीर३४५ ॥ ५ ॥

५      ४                      ११२                      २  
(स्वारकावम् ॥) अभ्योवा । प्रियाणिपवताइ । च

२      १                      १२२                      २                      १      १  
नोहाइता२ः । नामानियक्कोअधियाइ । पुवर्द्धाता२इ ।

१२२                      २      १                      १      २      ४      ५  
आस्वर्यस्यवृहतो । बृहन्नाधीर३ । राथा३०वाइष्ठा ।

२      १                      १      २      ४  
चमरुहा२३त् । वाइचाइचापूणाइपूईः ॥ ६ ॥ ८८

“चनोहितः” [चन इत्यन्ननाम\* चायतेरसुनि चन इत्यौणा-  
दिक-सूत्रेण निपातितः] चनसेऽन्नाय हितः । यद्वा । हितान्नः  
सोमः “प्रियाणि” जगतः प्रीणयितृणि नामानि नमनशीलानि  
तान्युदकानि “अभिपवते” अभितः क्षरति करोति । “येषु”  
अन्तरिक्ष-स्थितेषु उदकेषु “यद्वाः” महानहं सोमः “अधि

\* “चद्वीन्द्र प्रस्थितामीमानि चवींषि चनो दधिष्व । चन इत्यन्ननाम”—इति  
मै० ६, १६ ।



अथ द्वितीया ।

<sup>३ १ २ ३ १ २ ३</sup>  
अचोदसोनोधन्वन्विन्दवः

<sup>२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २</sup>  
प्रस्वानासोबृहद्देवेषुहरयः ।

<sup>१ १ ३ २ ३ २ १ १ २ ३</sup>  
विचिदश्नानादृषयोअरातयो

<sup>१ २ ३ १ २ ३ १ २</sup>  
र्यानः सन्तु सनिषन्तु नोधियः ॥ २ ॥ ८८\*

<sup>२ २ १ २ २ १</sup>  
( आङ्गिरसानि त्रीणि ॥ ) अचोदासो<sup>२ २ १</sup>र३ । नोधनूवा

<sup>२ २ १ २ २ १ २ १ २ २</sup>  
र३ । तून्दवाः । प्रस्वानासो<sup>२ २ १</sup>र३ । बृहद्दाइवे<sup>२ २</sup>र३ । षू

<sup>१ १ १ २ २ १ २ २ २</sup>  
हरयाः । विचिदाश्ना<sup>२ २ १</sup>र३ । नादृषाया<sup>२ २ २ २</sup>र३ । आरातयाः ।

वर्जते” अधिकं प्रवृद्धो भवति । अपां मध्ये सोमो वसति खलु ।

ततः “बृहन्” महान् सोमः “बृहतः” महतः परिवृढस्य

“सुधस्य” “विष्वच्च” विश्वगगमनं रथम् “अधि” उपरि† “विच-

क्षणः”‡ विश्वस्य द्रष्टा सन् “आरुहत्” आराहति । “अग्नी

प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य सुपतिष्ठते(म० ३, ७६)”—इति ॥१॥ ८८

\* ऋ० ७, ३, ४, १ ।

† ‘अधि उपरि आदित्यमण्डलात् चतुर्थं मण्डलं रथं विष्टम् नाम’—इति वि० ।

‡ ‘विचक्षणः विविधं प्रकाशयत इत्यर्थः’—इति वि० ।

१ २ १      २ २ १      २ २ २ १      १  
अर्थानाः सार३ । तू सनाइषार३ । तू नाधिया३ उवार-

१ १ १

३४५ ॥ ७ ॥

१ २ २ ३ २      २ २ ४      ५      ४      ५      १ २ २  
आचोदसो । नोधनुवन्तु । इन्द्रवाः । प्रास्वा  
१ २ २      ३ ४ २ २ ५      ४      ५      १      २ ३ २      २ २ ४  
नासो । बृहद्देवेषु । हरयाः । वाइचिदश्ना । नाइ  
२ ५      ४ २ ५      १ २ २ ३ २      ३ ४ ५      ४  
षयोअ । रातयाः । अर्थानः सा । तुसनिष । तुनो  
पुधियाउ । वा ॥ ८ ॥

२ २ २      १      २      २ २ २ १      १      ४  
हाउहोवाइहाइ । अचोदसोनोइधा । नुवाइन्तू  
२      ३ १ १ १ १      २ २ २      २      २ २ २  
३ । इन्द्रवार३४५ः । हाउहोवाइहाइ । प्रस्वानासोवृ३  
१      २ २ ४      २      ३ १ १ १ १      २ २ २      २  
इहात् । देवेइषू३ । हरयार३४५ः । हाउहोवाइहाइ ।  
२ २ २ १      २      ४      २ २ २ १ १ १ १      २ २  
विचिदश्नानाइआइ । षयोइआइ । रातयार३४५ः । हा  
२      २      २      १      २      ४      २ २  
उहोवाइहाइ । अर्थानः सन्तूइसा । निषाइन्तू३ । नोधि  
१ १ १  
याइउवाइ४५ ॥ ८ ॥

<sup>५ ४</sup> (सामराजम् ॥) <sup>१ २ २</sup> अचौह्वाइ । <sup>२</sup> दासेनोधनुवा । तु  
<sup>१</sup> इन्दावा<sup>२</sup>ः । <sup>१ २ २ २</sup> प्रस्वानासेवृहद्देवाइ । <sup>२ १</sup> षुह्राया<sup>१</sup>रः । <sup>३</sup> वि  
<sup>५</sup> चो<sup>२</sup>३४ह्वाइ । <sup>२</sup> अश्रो<sup>५</sup>र३४ह्वाइ । <sup>२ २</sup> नाइषयः<sup>१</sup> । <sup>२</sup> अरो<sup>२</sup>३४  
<sup>५</sup> ह्वाइ । <sup>१ २</sup> तायाः । <sup>३</sup> अर्यो<sup>५</sup>र३४ह्वाइ । <sup>३</sup> नः<sup>५</sup>सो<sup>२</sup>र३४ह्वा । <sup>२</sup> त  
<sup>१</sup> सानो<sup>३</sup>र३४षा । <sup>१ ३</sup> तूना<sup>२</sup>उवा<sup>५</sup>३ । <sup>५</sup> धी<sup>२</sup>र३४याः ॥ १० ॥

<sup>५ २ ४ ५</sup> (सामराजम् ॥) <sup>१ २ २</sup> अचौह्वावा । <sup>२</sup> दासेनोधनुवाः ।  
<sup>२ १</sup> तुइन्दावा<sup>२</sup>ः । <sup>१ २ २ २</sup> प्रस्वानासेवृहद्देवाइ । <sup>२ १</sup> षुह्राया<sup>२</sup>रः ।  
<sup>१ २ ४ ५</sup> वाइची<sup>२</sup>३दाश्रा । <sup>२ ३</sup> नाइषा<sup>५</sup>र३४या । <sup>२</sup> ह्वाइ । <sup>२ २ ३</sup> अराता<sup>५</sup>  
<sup>५</sup> ३४याः । <sup>३</sup> ह्वा<sup>३</sup>इ । <sup>१ २ ४ ५</sup> आर्यो<sup>२</sup>३नाःसा । <sup>२ १ ३</sup> तूसानो<sup>५</sup>र३४षा ।  
<sup>१ २</sup> ह्वा । <sup>३ २ ४</sup> तुनो<sup>३</sup>३धा<sup>५</sup>पूया<sup>३</sup>६५ः ॥ ११ ॥

<sup>५ २</sup> (सिमानांनिषेधः ॥) <sup>४ ५</sup> अचौ । <sup>१ २</sup> वाह्वाइ । <sup>२</sup> दासे  
<sup>२</sup> नोधनुवा । <sup>२ १</sup> तुइन्द्रावाः । <sup>१ २ २ २</sup> प्रास्वानासेवृहद्देवाइ । <sup>२</sup> षुह्र

१ १ १ १ १ २ २ ४  
 राया२३ः । वार३इचौत् । आ२३ । आ३४ । नाइ

३ ४ ५ ५ २ ६ १ २ १ २  
 षयोअरा । ता३याः । आ२३या । नार३ःसा३४ ।

३ ४ ५ ३ २ ४  
 तुसनिष । तुनो३धा५याई५ईः ॥ १२ ॥ ८८

“अचोदसः”\* अचोदनाः अनन्यप्रेरिताः “इन्द्रवः” सोमाः  
 “नः” अस्माकं† “प्रधन्वन्तु” प्रगच्छन्तु [ धन्वतिर्गति-कर्माङ्गः ] ।  
 कुत्र ? “बृहदेवेषु हरयः” प्रभूत-देवयुक्तेषु यज्ञेषु [ यथा वा  
 बृहदेवकुलजेषु मध्यते इति सम्बन्धः ] कीदृशा इन्द्रवः ? “स्व-  
 नासः” सूयमानाः “हरयः” हरितवर्णाः॥ किञ्च । “अरातयः”  
 धनादि-दान-रहिताः “नः” अस्माकम् “अर्यः”‡ अरयः “इषयः”  
 इषोऽन्नानि इच्छन्तः “अश्रानाः”॥ अशनेन भोजनेन वियुक्त  
 एव सन्तु । किञ्च । नोऽस्माकं “धिया” कर्माणि देव-विप्रयाणि  
 स्तान्नाणि+ “सनिषन्तु” देवान् सम्भजन्तु ॥

\* ‘चोदयति’—इति वि० ।

† ‘नः’ अस्मान्—इति वि० ।

‡ निघ २, १४, ६४ ।

॥ ‘हरयः हरणशीलाः’—इति वि० ।

§ ‘अर्यः स्वात्मिनः’—इति वि० ।

॥ ‘अश्रानाः विनाशयन्तः’—इति वि० ।

+ ‘धियः कर्माणि प्रज्ञा वा’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

४२८ ३ १ २ ३  
 एषप्रकोशेमधुमा<sup>१</sup>अचिक्रद-

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
 दिन्द्रस्यवज्रोवपुषेवपुष्टमः ।

३ २ १ ३ ३ १ २ ३ १ २  
 अभ्यु<sup>२</sup>तस्यसुदुघाघृतस्यतो

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
 वाश्राअर्षन्तिपयसाचधेनवः ॥ ३ ॥ ८०\*

२२१ १  
 (वासिष्ठम् ॥) एषप्रकोशे<sup>१</sup>२ । म । धुमा<sup>१</sup>२ ।  
 ३ २ ३ ५ २ १ २ १ १ ३  
 अचाइक्रार३४दात् । इन्द्रास्यवाज्रा<sup>१</sup>२ः । पुषे<sup>१</sup>२ । व  
 ३ ३ ५ २ १ २ १ १ ३  
 पुष्टा<sup>१</sup>२३४माः । अभाकृतास्या<sup>१</sup>२ । सु । दुघा<sup>१</sup>२ः । घृ  
 २ ३ ५ २ १ २ २ १ १  
 तास्यूर३४ताः । वाश्राअर्षन्ती<sup>१</sup>२ । प । यसार३ ।

२ ४  
 चधाइइनापूवाइपूहः ॥ १३ ॥ ८०

“देवेषु”—“दिवेषु” इति पाठौ ॥ “विचिदश्राना इषयो  
 अरातयोर्यो नः सन्तु सनिषन्तु नः धिया”—इति छन्दोगाः ।  
 “विचिनशन्न इषो अरातयोर्यो नः सन्तु सनिषतनो धिया”  
 बह्वृचाः ॥ २ ॥ ८८

अथ चतुर्थी ।

१ १ १ २ १ १ २ १ २ ३  
प्रोअयासीदिन्दुरिन्द्रस्यनिष्कृतं

३ १ १ १ २ २ ३ १ २  
सखासख्युर्नप्रमिनातिसङ्गिरम् ।

“एषः” अयं सोमः “मधुमान्” मधुर-रसः “कीशे” द्रोण-  
कलशे “प्राचिक्रदत्” प्रकर्षेण शब्दायते । कीदृश एषः? “इन्द्रस्य”  
“वज्रः” वज्रस्थानीयः बलकरत्वेन वज्रवत् प्रहरण-साधनत्वाद्  
वज्रत्वोपचारः\* । “एषः” एव हि सोमः “वपुषः” वीजानां  
वसुरन्यस्मात् “वपुष्टमः”† अतिशयेन वप्ता । वीजावापस्य सोम-  
कर्तृकत्वात् [सोमो वै रेतोधा इति श्रुतेः] । “ऋतस्य”  
सत्यफलस्य सोमस्य धारा इति शेषः । ता “अभ्यर्षन्ति” अभि  
गच्छन्ति‡ । कीदृशः? “सदुषः” सुहु दोग्ध्रः फलानाम् । “वृत-  
श्रुतः” उदकस्य रसस्य वा क्षारयुक्ताः “वात्राः” शब्दयन्त्यः॥ ।  
पयसा युक्ता वात्रा धेनव इव§ लुप्तोपममेतत् ॥

“वपुष्टमः”-“वपुष्टरः”—इति, “अभ्यृतस्य” “अभीष्टतस्य”  
—इति, “पयसा च धेनवः”-“पयसेन धेनवः”—इति च छन्दोग-  
बह्वचानां पाठाः ॥ ३ ॥ ८०

\* ‘पौते वज्रं जेतुं समर्थः’—इति वि० ।

† ‘दीपितारः’—इति वि० ।

‡ ‘अर्षन्ति क्षरन्ति’—इति वि० ।

॥ वात्राः कामयमानाः—इति वि० ।

§ ‘क्षरन्ति पयः धेनव आदित्यरश्मयश्च’—इति वि० ।

<sup>१ २</sup> <sup>३ २ ३ १ २ ३</sup>  
मर्यइवयुवतिभिःसमर्षति

<sup>१ २ ३ १ २ ३ १ २</sup> <sup>३ २</sup>  
सोमःकलशेशतयामनापथा ॥ ४ ॥ ८१ \*

<sup>१ ३</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>४</sup>  
(लौशम् ॥) प्रोयार३४सीत् । इन्द्रिन्द्रार३ । स्या

<sup>२ ३ ५</sup> <sup>३ २ ३ ५</sup> <sup>१</sup> <sup>४ २ ३</sup>  
इनिष्कृतम् । सखासख्यः । नप्रमिनार३ । तौ३सङ्गि

<sup>५</sup> <sup>३ २ ३ ५</sup> <sup>१</sup> <sup>४ २ ३ ५</sup> <sup>३ २ ३</sup>  
रम् । मर्यइव । युवतिभार३इः । सा३मर्षति । सोमः

<sup>३ ५</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२ ४</sup>  
कला । शेशतयार३ । मना३पापृथा६पृई ॥ १४ ॥

<sup>३ २ ४ २ २ ३ ४ ३ ४ ५</sup> <sup>३ २</sup>  
(उत्तरलौशम् ॥) प्रोयासीदिन्द्रस्यनिः । कृता

<sup>३ १ १ १ १</sup> <sup>३ २</sup> <sup>५ ४ ५ २</sup>  
म् । कृतार३४पृम् । सखा३१२३४ । सख्यर्नप्रमिना

<sup>४ ५ ४ ५</sup> <sup>३ २</sup> <sup>५ ४ ५</sup>  
तिसम् । गिराङ्गिराम् । मर्या३१२३४ः । इवयुवतिभिः

<sup>४ ५</sup> <sup>४ ५</sup> <sup>४ ५</sup> <sup>३ २</sup> <sup>५ २ ४ ५ २</sup>  
सम । षताइषताइ । सोमा३१२३४ः । कलशेशतया ।

<sup>३ २ ४</sup>  
मना३पापृथा६पृई ॥ १५ ॥

(प्रवद्गार्गवम् ॥) <sup>२२ १२</sup> प्रोअयासाइत् । <sup>२ १</sup> इन्दुरिन्द्रा । <sup>१</sup> स्या  
<sup>१</sup> निष्कृताम् । <sup>२ २ १</sup> सखासख्युः । <sup>२ १</sup> नप्रमिना । <sup>१</sup> ता<sup>१</sup>रइमङ्गि  
<sup>२ १</sup> राम् । <sup>२ १</sup> मर्यइवा । <sup>२ १</sup> युवतिभाइः । <sup>१</sup> सा<sup>२२</sup>रमर्षताइ । <sup>२२</sup> सो  
<sup>१</sup> मः कला । <sup>२२ १</sup> शेशतया । <sup>१२ २</sup> मा<sup>१ १ १ १</sup>रनापथार१उ । <sup>१ १ १ १</sup> वा२३४५ ॥  
 ॥ १६ ॥

(तन्त्रम् ॥) <sup>२२ १२</sup> प्रोअयासाइत् । <sup>२ १</sup> इन्दुरिन्द्रा । <sup>२२</sup> स्या  
<sup>१</sup> निष्कृता२३म् । <sup>२२ २ ५</sup> सखासख्युः । <sup>२ २ ३ ५२</sup> नप्रमिना । <sup>२ २ ३</sup> तिसङ्गा  
<sup>५</sup> २३४इराम् । <sup>२ १</sup> मर्यइवा । <sup>२ १</sup> युवतिभाइः । <sup>२२ १</sup> सामर्षताये३ ।  
<sup>२ २ ३ ५</sup> सोमः कला । <sup>२२ २ ३ ५२</sup> शेशतया । <sup>२ २ ४</sup> मनाइपा५था६५ई ॥ १७ ॥

(यामम् ॥) <sup>१</sup> आ२इ । <sup>२ २ ०</sup> इया । <sup>२ २ ०</sup> प्रोअयासाइदिन्दु  
<sup>४ २ ३ ५</sup> रिन्द्रा२३ । <sup>१ २ ०</sup> स्यानिष्कृतम् । <sup>४ २</sup> सखासख्यु<sup>०</sup>नप्रमिना-  
<sup>४ २ ३ ५</sup> २३ । <sup>१ ०</sup> ती३सङ्गिरम् । <sup>४ २</sup> मर्यइवायुवतिभा२३इः । <sup>४ २</sup> सा३म



<sup>३ ५</sup> र्षति । आ<sup>१</sup>२इ । इया । सोमः<sup>२</sup> कलाशे<sup>३</sup> शतयार३ ।

<sup>२ ४</sup> मना<sup>२</sup>रूपा<sup>४</sup>पूथा<sup>३</sup>ई<sup>५</sup>पूई ॥ १८ ॥ ८१

ऋषिगणऋषिः\* । “इन्दुः” सोमः “इन्द्रस्य” “निष्कृतं” संस्कृतं स्थान सुदरं “प्रो अयासीत्” प्रकर्षेणैव गच्छति । गत्वा च “सखा” सखिभूतः सोमः “सख्युः” इन्द्रस्य “सङ्गिरं” सम्य-  
ग्विगणधारभूत सुदरं† “न प्रमितानि” न हिनस्ति । किञ्च । सः “मर्य इव”‡ “युवतिभिः” मर्या यथा तरुणीभिः सह सङ्गती भवति तद्वत् अयं मपि सोमो युवतिभिर्मित्रणशीलाभिर्वसती-  
वरीभिरङ्गिः सह “समर्षति” सङ्गच्छते अभिषवकाले । स च सोमः “शतयामना” यान्ना अनेकया मनसाधनच्छिद्रोपेतेन “पथा” मार्गेण दशापवित्रसम्बन्धिना “कलशे” द्रीणकलशे गच्छतीति शेषः । यद्वैकमेव वाक्यम् । यथा मर्या युवतिभिः सह सङ्गच्छते एवं कलशे शतयान्ना पथा सङ्गच्छतेऽङ्गिः ॥

“शतयामना”-“शतयान्ना”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ८१

\* “सिकतानिवारौ”—इति ऋषि-जै० ।

† ‘सङ्गिरं सुतम्’—इति वि० ।

‡ ‘निष्कृतं समवायम्’—इति वि० ।

॥ ‘मर्याः’—इति मनुष्यनामस्य एकादशं जैषष्ट्युक्तम् २, २१ । “इन्द्रसिनिहकौ (पा० २, १, १२१)” —इत्यादिना सिध्यति मर्यइति ।

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३  
धर्त्तादिवःपवतेकृत्वोरसो

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २  
दत्तोदेवानामनुमाद्योनृभिः ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २ २ २ ३  
हरिःहजानोअत्येनसत्वभि

२ ३ १ २ ३ २  
वृथापाजासिकृणुषे\*नदीष्वा ॥ ५ ॥ ८२†

( वात्सशिरसो द्वे ॥ ) धर्त्तादाइवा३ । ओवापू१८ ।

१ २ १ २ ४२ १ १ १  
पवतेकृत्वौश्योरासा३ । ओवापू१८ । दत्तोदाइवा३ ।

४२ २ २ १ २ ४२ १  
ओवापू१८ । नामनुमादीश्वयोनभा३ । ओवापू१८ । ह

१ २ ४२ २ २ १ २  
राइःसार्जा३ । ओवापू१८ । नोअतियोना३सात्वाभा३ ।

४२ २ १ २ ४२ १  
ओवापू१८ । वृथापाजा३ । ओवापू१८ । सिकृणुषाईन

१ २ ४२ ४  
दाइषूवा३ । ओवा३१ । द्योपु३ । डा ॥ १८ ॥

• “कृणुते”—इति ऋग्वेदीय-पाठः ।

† उ० ५, १, १२, १ = ऋ० ७, ३, १, १ = चारण्ये १, २, ४—१, २, १५—१, २, २६—१, २, २०—१, २, २८ = कहे ४, २, १४—८, १, १६—१५, १, १५—१७, १, २०—२३, २, १६—२९, २, १८ = कच्चे ३, १, १०—४, १, ४ ।

<sup>५ २ २ ४ ५ २ १ २ ३ ५</sup>  
 धर्त्ता औहोहोहाइ । दिवः । पवतेका । औहोश्  
<sup>२ २ १ २ २ ३ ५ २</sup>  
 हाइ । हा । त्वियोरसो । दक्षोदेवा । औहोश्हाइ ।  
<sup>२ १ २ १ २ ३ ५ २</sup>  
 हा । नामनुमा । दियोनृभाइः । हराइःसार्जी । औ  
<sup>५ २ २ १ २ १ २</sup>  
 होश्हाइ । हा । नोअतियो । नसत्वभाइः । वृथापा  
<sup>२ ३ ५ २ २ १ २ ३ ५ २</sup>  
 जा । औहोश्हाइ । हा । सिक्कणूषा । औहोश्हाइ ।  
<sup>२ ३ २ १ २ ५ २ २ ५ २ २</sup>  
 हाइ । नदीषुवा । औहोश्हाइ । हाइ४ । औहोवा ।  
<sup>२ ३ १ २ २</sup>  
 ए३ । नदीषुवा१ ॥ २० ॥ ८२

कविऋषिः\* । “धर्त्ता” सर्वस्य धारकः सोमः “दिवः” अन्त  
 रिच्चात् अन्तरिक्षस्थिताद्दशापवित्रात् “पवते” पूयते । कीदृशः  
 सोमः ? “ह्रत्वा” कर्त्तव्यः शोध इत्यर्थः । “रसः” रसात्मकः ।  
 “देवानां” “दक्षः†” बलप्रदः । यद्वा । दक्षः प्रवर्द्धनीयो देवानां

\* “भार्गवः”—इति ऋति-नै० ।

† ‘दक्षः शोधः’—इति वि० । “दक्षः”—इति बलनामसु तद्योदशं नैषण्ड कम् २, ८ ।

अथ षष्ठी ।

१ १    २ १ २    ३ २ ३  
 वृषामतीनाम्यवतेविचक्षणः

३ १ २    ३ १ २ २ २    ३ २  
 सोमो अङ्गा\*मृतरीतोषसा†न्दिवः ।

३ १ २    २ २ ३ १ २    ३  
 प्राणासिन्धूनांकलशा‡अचिक्रद

१ २ ३ १ २    ३ १ २ ३ १ २  
 दिन्द्रस्यहार्द्याविशन्मनीषिभिः ॥ ६ ॥ ८३ ॐ

भर्याय । तथा “नृभिः” नेष्टभिर्ऋत्विग्भिः “अनुमाद्यः” अनु-  
 मादनौयः स्तुत्यो वा । “हरिः” हरितवर्णः । “सत्वभिः” प्राणिभिः  
 अस्मदादिभिः “सृजानः” सृज्यमानः “अत्यो न” ॥ अश्न इव स  
 यथाशितोऽनसेन् गच्छति तद्वत् । “वृथा” अप्रयत्नेन “पाजांसि”  
 बलानि‡ स्वीयान् योगान् “कुरुते” कुरुते “नदीषु” ॥ वसती-  
 वरीषु ताभिरित्यर्थः । असित्त इत्यर्थः । अय मभिषव-समया-  
 भिप्रायः+ ॥ ५ ॥ ८२

\* “अङ्गः”—इति } ऋग्वेदीय-पाठौ ।  
 † “उषसो”—इति }

‡ उ० २, १, १०, १ = ऋ० ७, २, १५, ४ = ऊ० २, १, १० = ८, १, ५ = १६, १, १७ = ऊ० ४, १, २ ।

॥ “अत्यः”—इति अश्न-नामसु प्रथमं नैषण्ट् कम् १, १४ ।

‡ ‘पाजांसि अग्रानि’—इति वि० । “पाजः”—इत्यग्रनामसु पाठभेदेन तृतीयं नैषण्ट् कम् ( २, १ )—बलनामसु च द्वितीयम् ( २, ८ ) ।

॥ ‘नदीषु रश्मिषु’—इति वि० ।

+ ‘योगोऽस्याहमेऽहनि’—इति वि० ।

( ऐडयामम् ॥ ) वृषामातीर३ । नापवातार३इ ।

ए३ । विचक्षणए३ । सोमोअक्कार३म् । प्रतराईतार

३ । ए३ । उषसान्दिवए३ । प्राणासाइन्धूर३ । नाङ्ग

लाशा३३ । ए३ । अचिक्रददे३ । इन्द्रस्याह्वा३३ ।

द्वियावाइशार३न् । ए३ । मनिषिभिर३३३ । ओर३३५

इ । डा ॥ २१ ॥

( यामम् ॥ ) वृषामतीनाम्यव । ताइवाशइचार३३ ।

। ल । णार३३५ः । सोमोअक्काम्प्रतरी । तोषा३सा३३३

म् । दि । वार३३५ः । प्राणासिन्धूनाकल । शा३

आ३चार३३इ । क्र । दार३३५त् । आइन्द्रस्यह्वादि

यावि । शान्मा३नार३३इ । पिभा३उ । वा३३५ ॥ २२ ॥

<sup>१</sup> वृषा<sup>१</sup> रमता<sup>१२</sup> रइ । नाम्यवतेविचक्षार<sup>२</sup> रणाः । सोमो<sup>१२</sup>  
<sup>१</sup> रअङ्गा<sup>१</sup> रम् । प्रतरीतोषसान्दार<sup>१२</sup> रइवाः । प्राणा<sup>१२</sup> रक्षि  
<sup>१२</sup> न्भू<sup>२</sup> र । नाङ्गलशा<sup>२</sup> अचिक्रा<sup>२</sup> रइदात् । इन्द्रा<sup>१</sup> रस्यहा<sup>१</sup> र ।  
<sup>१२</sup> दियाविशन्मनीषा<sup>१</sup> रइभा<sup>१</sup> रइइः । ओर<sup>१</sup> रइपु<sup>१</sup> इ । डा ॥

॥ २३ ॥ ८३

खिगण ऋषिः\* । अयं “सोमः” “पवते” अभिषूयते† ।  
 कीदृशः सोमः ? “मतीनां” सतयः स्तोतारस्तेषां‡ “वृषा” वर्षकः  
 कामानाम् । “विचक्षणः” विद्रष्टा ¶ “अङ्गाम्” उषसां “दिवः”  
 द्युलोकस्यादित्यस्य वा “प्रतरीता” प्रवर्द्धयिता§ । किञ्च ।  
 “सिन्धूनां” स्यन्दमानानां मुदकानां ॥ “प्राणा” [प्रकर्षेण अनिति  
 चेष्टते इति प्राणा] कर्त्ता सोमः “कलशान्” “अचिक्रदत्”  
 धारया अध्वनयत् प्रवेष्टुम् । यद्वा । “सिन्धूनां” [तृतीयार्थे षष्ठी]

\* “कविः भार्गवः”—इति ऋषि-नै० ।

† ग्रहपात्रेषु चरते इत्यर्थः ।

‡ “मतीनां प्रज्ञानाम्”—इति वि० । “सतयः”—इति मेधाविनामसु च द्वावि-  
 षतितमं नैषण् कम् ३, १५ ।

¶ “विचक्षणः विविधं प्रकाशयिता सोमः”—इति वि० ।

§ ‘प्रतरीता प्रकर्षेण तारयिता’—इति वि० ।

॥ “सिन्धवः”—इ. त. मदीनामसु एकविंशतितमं नैषण् कम् १, १२ ।

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ १ २ १ २  
त्रिरस्त्रैसप्तधेनवोदुदुह्रिरे

३ २ ३ १ २ ३ १ २  
सत्यामाशिरम्परमेव्योमनि ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ २ ३  
चत्वार्यन्याभुवनानिनिर्णिजे

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २  
चारुणिचक्रेयहतैरवर्द्धत ॥ ७ ॥ ९४ \*

( मरुतान्धेनुसाम ॥ ) चार३४इः । अस्त्रैसप्तधेन

३ २ २ ३ ३ २ १ २ २ २ २  
वोदुदौ । चोद्गाइराइः । सत्यामाशिरम्परमाइ । वियो  
सिन्धुभिरङ्गिः “प्राणा” [ प्रा पूरणे ( अ० प० ) पूर्णः “सोमः”  
कलशान् “अभि” लक्ष्य क्रन्दते । किं कुर्वन् ? इन्द्रस्य “हार्दि”  
हृदयम् “आविन्” प्रविशन् “मनीषिभिः” मनसईशिचीभिः  
स्तुतिभिः सदेति शेषः [ यद्वा । व्यवहितमपि मनीषिभिरि-  
त्येतत् पवतइत्यनेन सम्बध्यते \* ] ॥

“प्राणा”—इति, “क्राणा”†—इति, “अचिक्रदद्”—“अवी-  
विशत्”—इति पाठाः ॥ ६ ॥ ९३

\* उ० ६, २, १०, १ = ऋ० ७, २, १२, १ = ऊ० ८, १, १२ ।

† ‘विनिधोगोऽस्य तृतीयेऽहनि’—इति वि० ।

‡ क्राणाः—इत्यस्य कुर्वाणा इत्यर्थः स्त्रीकृतो यास्केन न० ४, १८ ।

१ १२ २ १ १ २  
 मानी२ । चत्वार्यन्याभुवना । निनिर्णइजा२३इ । चा  
 १ २ ५ १२ १ २ ४  
 रूणा२३४इचा । क्रियदृतेः । आवा३र्द्धापूता६पू६ ॥२४॥८४

रेणुर्ऋषिः\* । “अस्मै” पवमानाय “परमे” उत्कृष्टे “व्योमनि”  
 [ विविधं ओम अवनं गमनं देवाना मत्तेति ] व्योमा यज्ञः तस्मिन्  
 स्थिताय । यद्वा । परमे व्योमन्यन्तरिक्षे वर्त्तमानाय “त्रिः सप्त”  
 एकविंशति-सङ्ख्याकाः “धेनवः” ग्रीणयित्रो गावः “सत्याम्”  
 यथार्थभूतं “आशिरम्” आश्रयण-साधनं क्षीरादि “दुदुक्लिरे”  
 दुहन्ति [ यद्वा । त्रिःसप्त = द्वादश मासाः—पञ्चर्त्तवः—त्रयस्त्रिंशो  
 लोकाः—असावादित्य एकविंशद्विति । एतैः सर्वैः सह गोषु पय  
 उत्पाद्यते तद्वावो दुहन्तीति ] । किञ्च । अयं सोमः “अन्या”  
 अन्यानि चत्वारि “भुवना” उदकानि वसतीवरीस्त्रिंशैकधना  
 इति तानि चतुःसङ्ख्यानि† “चारुणि” कल्याणानि “निर्णजे”  
 निर्णेजनाय परिशोधनाय परिपोषणाय वा “चक्षे” तदा करोति ।  
 “यद्” यदा अयम् “ऋतेः” यज्ञैः “अवर्द्धत” वर्द्धितवान् तदा  
 करोति ‡ ।

“दुदुक्लिरे”—“दुदुक्ले”—इति, “परमे”—“पूर्व्ये”—इति च  
 पाठः ॥ ७ ॥ ८४

\* “वेङ्कसित्रः”—इति ऋषि-नै० ।

† वसतीवरीसङ्ख्याना मया साधार एको घटः, एकधन-नामकाश्च त्रयः । तच्च  
 वसतीवरी-घटोदकेनाभिषुतसोमसस्य वर्द्धनं भवति, एकधनघटानाम्, सोमाभिषवे  
 उपयोगः ।

‡ विनियोगोऽस्याभिज्ञेव । अस्मै सोमाय । सप्त धेनवः सप्त ऋत्यांसि । त्रिः=प्रातःसवन-]



अथाष्टमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रायसेमसुषुतःपरिस्त्रवा

२ २ ३ १ २ ३ २

पामीवाभवतुरक्षसासह ।

३ १ २ ३ २ ३

मातेरसस्यमत्सतद्वयाविनो

१ २ ३ १ २ ३ १ २

द्रविणस्वन्तद्रहसन्त्विन्दवः ॥ ८ ॥ ८५ \*

\* उ० ७, २, १०, १ ।

माध्यन्दिन-तृतीयसवनेषु दुदुह्निरे । अथवा विस्तृभिः सवनैः सप्त घेनवः सप्ताहोरात्रा  
वषट्कारिणः होता मैवावरुणः ब्राह्मणाच्छंसी पोता नेष्टा अक्कावाक अग्नीध्रः ।  
एतेषां वाचः दुहन्ते । अथवा घेनवः दुहन्ते सत्या माशिरम् । आश्रयणीयं  
मित्रणं वा परमे प्रकृष्टे योमनि स्थाने यज्ञे वा । चत्वारि अत्यग्निष्टोम उक्त्यः  
षोडशी अतिरावश्चतुर्थः । अथवा पृथिवी अन्तरिक्षं द्यौर्दिश इति । अथवा चत्वारो  
वेदाः । अथवा चत्वारो महर्लिजः । अथवा चत्वारः समुद्राः । भुवनानि  
निर्णिजे चतुर्दश भुवनानि सप्त भूरादयो लोकाः सप्त पातालानि तान्यपि  
चारुणि चक्रे दत्तवान् । केन प्रकारेण नयतः ऋतैः रत्नैः यज्ञैः सत्यैर्वा अव-  
र्द्धत । अथवा तत् तस्मै सप्त घेनवः सप्त रश्मयः । दुदुह्निरे । अथवा सप्ताह्वाः ।  
अथवा सप्त पावकजिह्वाः । सप्त मातरो वा सप्त भूरादयो लोकाः । सप्त पाता-  
लानि सप्त सोमसंस्थाः सप्त समुद्राः सप्त द्वीपानि सप्त खराः । एता दुदुह्निरे  
सप्त । आशिरम् उदकं परमे योमनि । चत्वारि अन्याः भुवनानि पृथिव्यादौनि  
चारुणि चक्रे । यत् ऋतैः यज्ञैः अवर्द्धतेत्यथवा त्रिः अस्मै सप्त घेनवः सप्त प्राणाः  
शीर्षणा इति त्रिः उत्पत्ति-स्थिति-प्रलयेषु स सत्याम् अवितथाम् आशिरं ज्ञानं चत्वारि  
भुवनानि जाग्रत्-स्वप्न-सुषुप्ति-तुरीयास्तु अद्वैतावस्थे नित्याम् तैर्जनेः अवर्द्धत विज्ञा-  
नाय” — इति वि० ।

(अपामीवम् ॥) इन्द्रा । य<sup>१ १</sup>सीम<sup>१ २</sup>सुषु<sup>४ २ ४</sup>ता<sup>४ २ ४</sup>ःपा<sup>४ २ ४</sup>ऽरि<sup>४ २ ४</sup>स्व

५ २ १ २ २ २ ४ २ २ २ ३ २ २ १  
व । अपा । मौ<sup>२ १</sup>वा<sup>२ २ २</sup>भव<sup>४ २ २ २ ३</sup>तुरा<sup>४ २ २ २ ३</sup>ऽचा<sup>४ २ २ २ ३</sup>ऽसा<sup>४ २ २ २ ३</sup>सह । मा<sup>२ २ २ २ ३</sup>ता<sup>२ २ २ २ ३</sup>इ ।

२ ४ २ २ ३ ५ २ १ २  
र<sup>२</sup>स<sup>४</sup>स्य<sup>२ २ ३ ५</sup>म<sup>२ १</sup>त्स<sup>२</sup>ता<sup>२</sup>ऽदा<sup>२</sup>ऽया<sup>२</sup>वि<sup>२</sup>नः । द्र<sup>२</sup>वा<sup>२</sup>इ । ण<sup>२</sup>स्व<sup>२</sup>न्त<sup>२</sup>इ<sup>२</sup>ह<sup>२</sup>स ।

३ २ ४  
तु<sup>३ २</sup>वा<sup>४</sup>ऽइ<sup>४</sup>न्दा<sup>४</sup>५<sup>४</sup>वा<sup>४</sup>६<sup>४</sup>५<sup>४</sup>६ः ॥ २५ ॥

(वायोरभिदः ॥) इन्द्राय<sup>२ १</sup>सीम<sup>२</sup>सुषु<sup>४ ५ ४ ५ ७</sup>तः<sup>४ ५ ४ ५ ७</sup>पयौ<sup>४ ५ ४ ५ ७</sup>॥ चो<sup>४</sup>इ<sup>४</sup>स्वा<sup>४</sup>

५ १ २ २ २ २ २ १ २ २ १ २ २  
वा । अपा<sup>५</sup>मी<sup>१ २ २ २ २</sup>वा<sup>१ २ २ २ २</sup>भव<sup>२ १ २ २ २</sup>तुर<sup>१ २ २ २ २</sup>क्ष<sup>१ २ २ २ २</sup>सा<sup>१ २ २ २ २</sup>१<sup>१ २ २ २ २</sup>सा<sup>१ २ २ २ २</sup>ऽहा । मा<sup>१ २ २ २ २</sup>ते<sup>१ २ २ २ २</sup>र<sup>१ २ २ २ २</sup>स<sup>१ २ २ २ २</sup>स्य<sup>१ २ २ २ २</sup>म<sup>१ २ २ २ २</sup>त्स

२ २ २ ३ ५ २ ५ १ २ ३ २  
त<sup>२</sup>द<sup>२</sup>या<sup>२ २ २ ३ ५</sup>१<sup>२</sup>वी<sup>२</sup>ऽनो<sup>२</sup> । द्रा<sup>२</sup>२<sup>२</sup>३<sup>२</sup>४<sup>२</sup>वा । णा<sup>२</sup>२<sup>२</sup>३<sup>२</sup>४<sup>२</sup>स्वा । ता<sup>२</sup>इ<sup>२</sup>ह<sup>२</sup>सा

३ । चा<sup>१</sup>२<sup>१</sup>३ । तु<sup>२</sup>वा<sup>४</sup>ऽइ<sup>४</sup>न्दा<sup>४</sup>५<sup>४</sup>वा<sup>४</sup>६<sup>४</sup>५<sup>४</sup>६ः ॥ २६ ॥ ८५

वेनोभार्गवऋषिः । हे “सोम !” त्वं “सुषुतः” सन् “इन्द्राय” तदर्थं “परिस्व” परितो गच्छ रसं मुञ्च । “अमीवा” रोगः “रक्षसा सह” “मा ते रसस्य मत्सत हयाविनो द्रविणस्वन्त इह” “अप भवतु” अपगतो वियुक्तो भवतु “ते” तव “रसस्य” स्वांशं रसं पीत्वा “मा मत्सत” मा मद्यन्तु । कः ? “हयाविनः” हयं सत्यानृतं तेन युक्ताः पापिन इत्यर्थः । किञ्च “इन्द्रवः” ते रसाः

अथ नवमी ।

<sup>१ २ ३ १ २ ३ २ ४ ३ २ ४</sup>  
असाविसोमोअरूषोवृषाहरी

<sup>१ २ ३ ३ २ ४ १ २ १ २</sup>  
राजेवदसोअभिगाअचिक्रदत् ।

<sup>३ २ ४ ३ १ २ ४ १ २ ३ १ २</sup>  
पुनानोवारमत्येध्यव्ययश्येनो

<sup>१ २ ३ १ २ ३ १ २</sup>  
नयोनिङ्घृतवन्तमासदत् ॥ ८ ॥ ८६ \*

( यामानि त्रीणि ॥ ) <sup>२ २ १</sup>असाविसो । <sup>२ २ १</sup>मोअरूषो२३४ ।

<sup>५ २ ४</sup>वृषाहरीः । <sup>२ २ २ १</sup>राजेवदा । <sup>२ २ १</sup>सोअभिगा२३४ः । <sup>५ ४</sup>अचिक्र

<sup>२ २ १ २</sup>दात् । <sup>२ २ १</sup>पुनानोवा । <sup>५ ४</sup>रामतिया२३४इ । <sup>५ ४</sup>षिअव्ययाम् ।

<sup>२ २ २ १</sup>श्येनोनया । <sup>२ १</sup>निङ्घृतवा२३ । <sup>४</sup>तमा५सदात् । <sup>४</sup>होपुइ ।

डा ॥ २७ ॥

“इह” अस्मिन्यज्ञे “द्रविणस्वन्तः” अस्माकं धनवन्त “सन्तु”  
भवन्तु † ॥ ८ ॥ ८५

\* उ० ५, १, १३, १ = ऋ० ७, २, ७, १ = ऊ० ५, २, ८—८, १, १—१७, २, ४—२४, २,  
१७—२३, २, २० = ऊ० १, २, ८ ।

† ‘रसवन्तो भवन्तु देवानां न तु राक्षसादीनाम्’—इति वि० ।

<sup>१ १ ३ ५ १ १ ५ १ १ १</sup>  
 असावीर३४सो । मोअरु३४षाः । वार्षाचराये  
<sup>१ १ ३ ५ १ ३ ५ १ १</sup>  
 ३ः । राजेवार३४दा । सोअभीर३४गाः । आचिक्रदा  
<sup>१ १ ३ ५ १ १ ५ १ १</sup>  
 २३त् । पुनानोर३४वा । रामातीर३४ये । प्रीअव्यया  
<sup>१ १ ३ ५ १ १ ५ ३ १</sup>  
 २३म् । श्येनोनार३४यो । निङ्गार्त्ता३४वा । तमा३ ।  
<sup>१ १ ५ १ १ १ १ १ १</sup>  
 सारदार३४औहोवा । दे३ । दिवीर३४पू ॥ २८ ॥

<sup>४ ५ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४</sup>  
 असाविसोमोअरुषोवृषाच्च । राइः । राजेवदसो  
<sup>५ ४ ४ ५ ४ ५ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४</sup>  
 अभिगाअचिक्र । दात् । पुनानोवारमत्येध्यव्य । याम् ।  
<sup>५ ४ ४ ४ ४ ५ ४ ३ १ १ १ ५ ४</sup>  
 श्येनोनयोनिङ्गत् । वा । तमा३ । सारदार३४औ  
<sup>१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १</sup>  
 होवा । ए३ । दिवीर३४पू ॥ २८ ॥ ८६

भरद्वाजो वसु ऋषिः । “सोमः” “असावि” अभिषुतोऽभूत् ।  
 कौट्टशः सोमः ? “अरुषः” अरोचमानः\* “वृषा” वर्षकः “हरिः”

\* ‘अरुषः अरुषितः’—इति वि० । “अरुषम्”—इति रूपनामस्य पञ्चदशं नेष-  
 ण्युक्तम् ३, ७ ।

अथ दशमी ।

११७ ३ १२ ३१ ३१  
प्रदेवमच्छामधुमन्तइन्दवो

९ १२ २३ २७ १११  
सिष्यदन्तगावश्चामधेनवः ।

३ १२ ११ २ ३ ११  
वर्हिषदोवचनवन्तऊधभिः

११ २ ३ १२ ३ १२  
परिस्वृतमुस्त्रियानिर्णिजन्धिरे ॥ १० ॥ ८७ \*

हरितवर्णः† । स च “राजेव” “दक्षः” दर्शनीयः सन् “गाः” उदकानि‡ “अभि” लक्ष्य “अचिक्रदत्” शब्दङ्करोति स्व-रस-निर्गम-समये । पश्चात् “पुनानः” पूयमानः “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रम् “अत्येषि”¶ हे सोम ! अतिक्रम्य गच्छसि । ततः “श्वेनो न” श्वेन इव “योनिं” स्त्रीयं स्थानं “घृतवन्तम्” उदक-वन्तम् § “आसदत्” वसतीवरीष्वासीदतीत्यर्थः ॥

“अत्येषि”-“पर्येति”—इति, “आसदत्”-“आसदम्”—इति च पाठः ॥ ८ ॥ ८६

\* ऋ० ७, २, १८, १ ।

† ‘हरिः हरणशीलः’—इति वि० ।

‡ इह माषं नृग्यम् ।

¶ ‘अत्येषि अत्येति व्यत्ययेन’—इति वि० ।

§ “घृतम्”—इति उदकनामसु दशमं नैषण्ड्यकम् ११२ ।

॥ ‘विनियोगोऽस्य मवसेऽहनि’—इति वि० ।

( मरुतान्धेनु ॥ ) प्रादे । वमच्छामधुम । तत्रा२-  
 इन्द्रवाः । आसिष्यार३४दा । तगावआ । नधा२इन  
 वाः । वह्निषार३४दाः । वचनावा२ । तज२धभाइः ।  
 पारिखू२३४ताम् । उस्त्रियानिर्णिजन्धाइराये३ । धाइ  
 रा३४औहोवा । धा३इरा२३३५इ ॥ ३० ॥ ८७

वत्स ऋषिः\* । “मधुमन्तः” मदकर-रस-युक्ताः “इन्द्रवः”  
 सोमाः “देव” द्योतमानं सोमात्सकम् इन्द्रम् “अच्छ” प्रति  
 “प्रासिष्यदन्त” परिस्यन्दन्ते ग्रहादिषु १) प्रचरन्ति । [ स्यन्दते-  
 र्ण्यन्तस्य सुङि चङि रूपम् ] तत्र दृष्टातः । “गाव आ न धेनवः”  
 पयस्त्रिन्यः प्रीणयित्रः गावी यथा वत्सं प्रति पयांसि प्रस्रवन्ति

\* “वत्सप्रीः भालन्दमः”—इति ऋषि-जै० ।

† यज्ञीयदेवानुद्दिष्टांशशोऽतीतसोमा तदाधारत्वात्तदोयसुद्रघटादयोऽपि पश्चा  
 उच्यन्ते । ते च प्रातःसवने, पष्ठविंशति-सङ्क्रांता भवन्ति । तथाहि—१२उपांशः  
 —२२सर्ग्यामः—३२रेन्द्रवायवः—४ सैवावरुणः—५ आश्विनः—६ शक्रः—७ भन्धी—  
 ८ आग्रयणः—९उक्थः—१०ध्रुवः—११-१२३३तुमहास्र यथोदश—२४रेन्द्राग्रः—  
 २५वैश्वदेवश्चेति । साध्यन्दिनसवने चत्वारि—१त, मारुततीयास्तयो माहेन्द्रय चतुर्थः ।  
 द्वितीयसवने तु पञ्च, तद्यथा—१आदित्यः—२रावितः—३महावैश्वदेवः—४पालीवतः  
 —५हारिद्योजनश्चेति ।—इत्येवं सङ्कलनया पश्चात्सुखि मदिति ।

अथैकादशी ॥

१ २ ३क१२ ३१ २ ३  
अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जते

१ २ ३२ ३क१२  
क्रातुर्ऋन्तिमध्वाभ्यञ्जते ।

१ २ ३ २३१२ २१२  
सिन्धोरुच्छासेपतयन्तमुक्षणथ

३२ २ २ ३१ २  
हिरण्यपावाःपशुमशुगृभ्णते ॥ ११ ॥ ८८ \*

२ १ २ १ २  
( शार्गानि त्रीणि ॥ ) अञ्जताइ । वियञ्जताइ । सम

१ १ २२ १ १ १  
ञ्जाता२इ । क्रतुर्ऋन्ति । तीमधुवा । भियञ्जाता

तद्वत् । किञ्च । “बर्हिषदः” बर्हिषि सीदत । “वचनवन्तः”  
हन्मार्वादि-शब्दवन्तः [उत्स्रियेति गोनाम †] तादृश्यो गावः  
जधभिः पयआधारकैः स्त्रैः स्त्रैरूधोभिः तेभ्यः “परिस्रुत”  
परितः स्त्रवणशीलं “निर्णिजं” शुद्धं पयोभूतं सोमरसं “धिरे”  
दधिरे इन्द्रार्थं धारयन्ति ॥ १० ॥ ८७

\* उ० ७, २, ११, १ = ऋ० ७, २, २०, २ = ऊ० ११, १, १७ ।

† “उत्स्रिया”—इति गोनामस्तु तृतीयं नैषण्डकम्-२, ११ ।

२३। सिन्धोरुच्छ्रा। सेपतया। तमुच्चाणाश्म। हिर

एयपा। वाःशुमा। णसगृभ्णता३१उवार३४५ ॥ ३१ ॥

अञ्जार्हो। तेर्होइ। वियञ्जते३सा३मञ्जताइ।

क्रतूश्चेइ। रिहार्हो। तिमधुवाश्भीश्चञ्जताइ।

सिन्धोर्होइ। उच्छ्रार्हो। सेपतया३न्ता३मुच्चाणम्।

हिरार्हो। एयपा३हो। वाःपशुम। प्शुगार्भ्णपु

ताइपुईइ ॥ ३२ ॥

हावाञ्जा। तार३४इ। वियञ्जतेसमञ्जते। एहिया।

एहिया३४। हाउक्रातूम। रार३४इ। हन्तिमधुवाभि

यञ्जते। एहिया। एहिया३४। हाउसाइन्धोः। ऊ२

३४त्। आसेपतयन्तमुच्चाणम्। एहिया। एहिया३४।



अथ द्वादशी ।

३ १ २ ५ १ २

पवित्रन्तेविततम्ब्रह्माणस्पते

३ १ २ २ २ ३ १ ५ ५ १ २

प्रभुर्गात्राणिपर्येषिविश्वतः ।

५ १ २ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ १ २  
 द्वाउद्वाइरा । एया२३४ । पावाःपशुमपसुगृभ्णते । एहि  
 २ १ ३ २ ५ ४  
 या । एहिया३४ । द्वाउ । द्वापुइ । डा ॥ ३३ ॥ ८८

अत्रिऋषिः\* । सोमम् ऋत्विजः “अञ्जते” गोभिः तथा  
 “व्यञ्जते” विविध मञ्जति “समञ्जते” सम्यगञ्जति । स्तुत्यर्थ-  
 त्वादपुनरुक्तिः † तथा “क्रतु” बलकर्त्तारं “रिहन्ति” लिहन्ति  
 आस्वादयन्ति देवाः तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येनाभ्यञ्जते ।  
 तमेव सोमं “सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छ्वासे”  
 उच्छ्रिते देशे “पतयन्तं” गच्छन्तं [पतल्य गतावित्यस्मात् स्वार्थिके  
 णिचि वृद्धभावावच्छान्दसः] “उच्चरणं” सेक्तारम् “हिरण्यपावाः”  
 हिरण्येन पुनन्तः “पशु” द्रष्टारं ‡ [पशुः पश्यतेरिति निरुक्तम्]  
 “अप्सु” वसतीवरीषु “गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥

“मध्वा”-“मधुना”—इति, “अप्सु”—“आप्सु”—इति च  
 पाठः ॥ ११ ॥ ८८

\* “भौसः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ पुनरुक्तिदोषो नेति भावः ।

† ‘पशु’ सोमम्—इति वि० ।

॥ ‘विनियोग उपपद्ये प्रवर्ग्ये च’—इति वि० ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०  
अतस्तनूनुतदामोअश्रुते

३ २ ३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२  
श्रुतासइद्वहन्तःसन्तदाशत ॥ १२ ॥ ८८ \*

॥ द्वितीय-दशति ॥

१ १ १ २ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
( अर्कपुष्पम् ॥ ) पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः । ऊवे

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
२३ । २ । होवाश्चाश् । चाइ । प्रभुर्गात्राणिपरियेषि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
विश्वता२३ । ऊवे२३ । २ । होवाश्चाश् । चाइ । अत

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
स्तनूर्नतदारमोअश्रुतेः । ऊवे२३ । २ । होवाश्चाश्चा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
इ । श्रुतासइद्वहन्तःसन्तदारशत । ऊवे२३ । २ । हो

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
वाश्चाश् । चाइ४ । औहोवा । अर्कदेवानांम्परमेवि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
यो२मा२३४५न् ॥ ३४ ॥

१ १ १ २ १ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०  
( अर्कपुष्पोत्तरम् ॥ ) पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः ।

० उ० २,१,१६,१ = ऋ० ०,३,८,१ = आरण्य १,१,११—१,१,१९—कहे ०,२,१  
—०,२,१—१५,१,१ = कहे १,१,८—४,१,३ ।



“सन्तदाशत”-“तत्समाशत”—इति पाठौ \* ॥ ६ ॥ ८८  
इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे  
इन्द्रोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य नवमः खण्डः ॥

॥ इति जागतम् ॥

—०—

इन्द्रमच्छेतिखण्डेऽस्मिन् ऋची द्वादश संस्थिताः ।  
सकला उष्णिहस्ता वक्ष्यन्ते ऋषयः पृथक् ॥

तत्र दशमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २  
इन्द्रमच्छसुताइमेवृषण्यन्तु हरयः ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
अष्टे<sup>†</sup> जातासइन्द्रवःस्वर्विदः ॥ १ ॥ १०० ‡

( पदे द्वे ॥ ) इन्द्रमच्छा । सुताइमा । औहो<sup>१२</sup>३४वा ।

\* तत्समाशतधारिणां वेणवसम्प्रदाय-विशेषाणां नयेऽयमेव मन्त्रः शरीरे तप्त-चक्रा-  
द्यङ्गनस्य ; तथाच “अतप्ततनूः” शङ्खचक्रादिभिः न तप्ता तनूः यस्य स पुरुषः “आतः”  
अपरिपक्वः असंस्कृतः अतएव “तत्” प्रसिद्धं केवल्यं “न अश्रुते” इत्यर्थः । वसुतोऽस्य  
विनियोगो ज्योतिष्टोम-तृतीयेऽग्नि ।

† “अष्टौ”—ऋ० ।

‡ ७० १, १, १०, १ = ऋ० ७, ५, ८, १ = ऊहे १, १, १०—२, १, ७—६, १, १७—६, २, ८—  
८, १, २०—१०, १, १६—१०, १, १—१२, २, १०—१२, १, १—१२, १, १०—१४, १, ११—  
१४, १, १७ ।

१ २ १ ७ २ ३ ४ ५ १ १ १ २ १  
वृषण्य । तूह्रया । औहो२३४वा । शुष्टाइजाता ।

२ ३ २ १ २ १ २ १  
सइन्दवाः । सुवर्वा२३इदा३४३ः । ओ२३४५इ । डा ॥ १ ॥

५ २ १ २ १ २ २ १  
इन्द्रमच्छा । सुताइमा३इ । ताइ३माइ । वृ

२ १ ७ १ २ २ २ २ २ २ १  
षण्य । तूह्रया२ः । हारा३याः । अष्टेजाता३सा

७ १ २ १ १ २ ५ २ २  
इन्दवा२ः । आइन्दा३वा३ः । सुवरा३४ । औहोवा ।

२ २ १ १ १ १ १  
विदोवी३दा२३४५ः ॥ २ ॥

४ ५ ४ २ १ २  
(अनुपदे द्वे ॥) इन्द्रम् । इन्द्राम् । अक्का३सुता

१ १ २ १ ७ १  
१इमे२ । आइमे२ । वृषण्य । तूह्रया२ः । राया

२ २ २ ७ १ १ २  
२ः । अष्टेजाता३साइन्दवा२ः । दावा२३ः । सुवरा

५ २ २ २ १ १ १ १ १  
३४ । औहोवा । विदो३विदा२३४५ः ॥ ३ ॥

३ ४ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ २ ३  
इन्द्रमच्छसुताइमेवृषण्यन्तुहा । हो३४३ । रयआ ।

अथ द्वितीया ।

१ २      ३ १ २ ३ १ २      १ १ २  
पृधन्वासेमजागृविरिन्द्रायेन्दोपरिस्रव ।

३ २ ३      २ ३ १ २      ३ १ २  
द्युमन्तःशुक्लमाभरस्वर्विदम् ॥ २ ॥ १०१ \*

१ २      १ २      ३ ४ ५      २  
श्रूष्ठाउवा । जाताउवा ३४ । सइन्दवःसुवा । हो ।

३ २  
विदत्रोर३४५इ । डा ॥ ४ ॥

१ १ २      ४ ५      १, २      ५  
( पौष्कलम् ॥ इन्द्रमाश्चक्षु । तार्ईर३४माइ ।

१ १ २ १      २ ३      ५      २ १ २      ०  
वृषाणंया । तूह्यारार३४याः । श्रुष्टाइजाता । सईर

३      २      १ ३ १ १ १ १  
न्दार३४५वाई५इः । सुर्वविदार३४५ः ॥ ५ ॥ १००

अग्निश्चाक्षुषऋषिः । “शुष्टे” श्रुष्टी क्षिप्रं “जातासः” जाताः  
“इन्दवः” पात्रेषु चरन्तः “स्वर्विदः” सर्वज्ञाः † “हरयः”  
हरितवर्णाः “सुताः” अभिषृताः “इमे” सोमाः “वृषणं” कामानां  
सेत्तार मिन्द्रम् “अच्छ यन्तु” अभि गच्छन्तु ॥ १ ॥ १००

\* ऋ० ७, ५, ८, ४ = ऊहे ११, २, १ ।

† ‘स्वर्विदः स्वर्गं’ लोकं विदन्ति—इति वि० ।

( ऐषिराणि पञ्च ॥ ) प्रधन्वासीहोइ । <sup>१ १८ ८</sup> औश्होर३४ <sup>१</sup>  
<sup>५</sup> वा । <sup>२ १८ १</sup> मजागृविः । <sup>८ १८ ८</sup> इन्द्रायेन्दौहोइ । <sup>१</sup> औश्होर३४वा । <sup>५</sup>  
<sup>१ १</sup> परिस्त्रव । <sup>१ ८</sup> द्युमन्तःशौहोइ । <sup>१</sup> औश्होर३४वा । <sup>५</sup> अमा  
<sup>२</sup> भर । <sup>१ ८</sup> सुवर्विदौहोइ । <sup>१</sup> औश्होर३४५वाइपूई । <sup>१</sup> ऊ२३  
<sup>५</sup> ४पा ॥ ६ ॥

<sup>२ १८ ८</sup> प्रधन्वासीहो । <sup>१ १</sup> वाश्हो । <sup>१ ८ १</sup> मजागृवौ२ः । <sup>८ १८</sup> इन्द्राये  
<sup>८</sup> न्दौहो । <sup>१ १</sup> वाश्होइ । <sup>१ १</sup> परिस्त्रावा२ । <sup>१ ८</sup> द्युमन्तःशौहो ।  
<sup>२ १</sup> वाश्हो । <sup>२ ८ १</sup> अममाभारा२ । <sup>१ ८</sup> सुवर्विदौहो । <sup>२ १ १</sup> वाश्हो२ ।  
<sup>१</sup> वार३४औहोवा । <sup>५ ८ ८</sup> ऊ२३४पा ॥ ७ ॥

<sup>१ ८ १८</sup> औहौहोइ । <sup>१ १</sup> प्रधन्वासी२ । <sup>८ १८</sup> औहौहो । <sup>१ ८ १</sup> मजागृ  
<sup>८ १८</sup> वौ२ः । <sup>१ ८ १</sup> औहौहोइ । <sup>१ ८ १</sup> इन्द्रायाइन्द्रा२ । <sup>८ १८</sup> औहौहोइ ।  
<sup>१ १</sup> परिस्त्रावा२ । <sup>८ १८</sup> औहौहोइ । <sup>१ १</sup> द्युमन्ताःशू२ । <sup>८ १८</sup> औहौहो ।

<sup>१ २ १</sup> षममाभारा२ । <sup>२ १ २</sup> औक्षोक्षो३ । <sup>१</sup> सुवः । <sup>२</sup> वार३ । <sup>३</sup> दार३४ ।

<sup>५ २ २</sup> औक्षोवा । <sup>५</sup> ऊ२३४पा ॥ ८ ॥

<sup>१</sup> ऊवार२ । <sup>१</sup> ऊवार२ । <sup>१</sup> हुवार३होयि । <sup>२</sup> <sup>१</sup> प्रधन्वा३

<sup>२ १</sup> २ । <sup>२ १</sup> मजागृवी२ः । <sup>१</sup> इन्द्रायाइन्द्रा२ । <sup>१</sup> परिष्ठावा२ ।

<sup>१</sup> द्युमन्ता३शु२ । <sup>२ १</sup> षममाभारा२ । <sup>१</sup> सुवर्वाइदा२म् ।

<sup>१</sup> हुवार२ । <sup>१</sup> हुवार२ । <sup>१</sup> हुवार३हो२ । <sup>३</sup> <sup>५ २ २</sup> वार३४औक्षोवा ।

<sup>३</sup> <sup>५</sup> ऊ२३४पा ॥ ८ ॥

<sup>१ १</sup> <sup>४ २</sup> <sup>५ २</sup> प्रधन्वा३सोमजागृवीः । <sup>१</sup> <sup>३</sup> इन्द्रारया२३इन्द्रो । <sup>५</sup> <sup>१</sup> ओइ ।

<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> पा३राइस्त्रा३वा । <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> द्युमारन्ता२३४शु । <sup>१</sup> <sup>०</sup> ओ । षमा

<sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१ १ १ १</sup> भार३४पूरा६पूई । <sup>१</sup> <sup>१</sup> सुवर्वाइदा२३४५म् ॥ १० ॥ १०१

चक्षुर्मानवऋषिः । हे “सोम !” “जागृविः” जागरण-  
शीलस्त्व’ “प्रधन्व” प्रक्षर । हे “इन्द्रो” सोम ! “इन्द्राय” “परि



अथ तृतीया ।

<sup>१ २ ३ १ २</sup> सखाय<sup>२</sup>आनिषी<sup>२ २ ३ १ २</sup>दतपुनानायप्रगायत ।

<sup>३ २ ३ १ २ २ ३ २</sup> शिशूनयज्ञैः<sup>३ २</sup>परिभूषतश्रिये ॥ ३ ॥ १०२ \*

( शौक्तानि पञ्च ॥ ) सखा<sup>२ ३ २ १</sup>श्याआ<sup>१ २</sup>र । निषी<sup>१ २</sup>दता ।

<sup>२ २ १ २</sup> पुनानार<sup>२</sup>श्या । प्रगायता । शिशू<sup>२</sup>न्ना<sup>२ २ १</sup>रश्या । ज्ञैः<sup>२ १</sup>परा-

<sup>१ २</sup> इभू<sup>१</sup>र । षता<sup>२</sup>आर<sup>१</sup>श्या<sup>१</sup>३४३इ । ओ<sup>१</sup>र<sup>१</sup>३४पूइ । डा ॥ ११ ॥

<sup>४ ५ ४ ५ २ ३ ५ १ ५ ३ ५</sup> साखायाआ । निषी<sup>१</sup>दार<sup>३</sup>३४ता । पुना<sup>२</sup>रनार<sup>१ ५ ३ ५</sup>३४या ।

<sup>१ ३ ५ २ २ ३ ५ २ १ २ १ २ ३ ३</sup> प्रारगा<sup>२ २</sup>३४औ<sup>३</sup>होवा । यार<sup>५</sup>३४ता । शिशू<sup>२ १ २ १</sup>नया । ज्ञैः<sup>२ ३</sup>प

<sup>२ १ १ ३ ५ २ २ २</sup> रिभू<sup>२</sup>र । षार<sup>१ ३</sup>तार<sup>५ २</sup>३४औ<sup>२</sup>होवा । श्रिये ॥ १२ ॥

स्रव" परितः पात्रेषु क्षर । किञ्च "द्युमन्तं" दीप्ति-युक्तम् † ।

"स्वर्विदं" सर्वस्य लक्ष्मकं "शुष्म" शत्रूणां शोषकं बलम् ‡

"आभर" आहर ॥ २ ॥ १०१

\* उ० ४,२,९,१ = ऋ० ७,५,७,१ = कहे २,२ ९—४,१,२—७,१,१८—७,१,१९—  
९,१,१८—१४,१,१५ ।

† "द्युमन्त"—इति दीप्ति-कर्मसु अन्तिमं नैषण्टु कम् १,१९ ।

‡ "शुष्मम्"—इति बलनामसु एकादशं नैषण्टु कम् २,९ ।

४ ५२ ४२  
सखायआनि ।

५२ ५  
षौदाईता ।

२ २ १२ २  
पुनानायप्रगायाता ।

२ १२ २ १ २  
शिष्टुन्नयज्ञैःपरा२इ । भूषार३ताइ । आ२इया३४३इ ।

१  
ओ२३४५इ । डा ॥ १३ ॥

५२२ ४ ५२ ४२ ५२ ५ २ २ १२  
ओछाइ । सखायआनि । षौदाईता । पुनानौछाइ ।

२२ १२ ५ ४ ५ ४ २२ १२ २२ १२ २  
पुनानौहोये३ । याप्रायाप्रा । गायतौहोइ । गायतौहोये३ ।

४ ५ ४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ४ ५  
शाइशूँशाइशूम् । नयज्ञौहोइ । नयज्ञौहोये३ । पारी ।

३ २ ५२ २ २ २ ३ १  
पारा३४ओहोवा । ए३ । भूषतश्चिये१ ॥ १४ ॥

५ २ ३ २ २ ५ २ १ २ २ ५  
सखा । यआओ२३४वा । निषाइ । दाताओ२३४वा ।

२ २ १२ ५ १ २ ३ ५ १ २  
पुनानायप्रगायत । शाइशाओ२२४वा । नयज्ञैःपरि

२ १ २ ३ ५ २  
भू३ । पाताओ२३४वा । अये१ ॥ १५ ॥ १०२

पर्वतनारदाष्टवी\* । हे “सखायः” सखिभूताः ! “स्तोतारः”

\* पर्वतो देवः काश्यपिः, नारदस्तु शैलखण्डौ अप्सरसः इति ऋषि-नेत्रेय-सभ्यः ।

अथ चतुर्थी ।

<sup>१ २</sup> तंवः <sup>३ १ २</sup> सखायो <sup>३ २ ३ १ २</sup> मदाय पुनानमभिगायत ।

<sup>३ २ ३ १</sup> शिशून् <sup>१</sup> हव्यैः <sup>३ १ २</sup> स्वदयन्तगूर्तिभिः ॥ ४ ॥ १०३ \*

(<sup>१</sup> कारणश्रवसानि <sup>५</sup> त्रीणि ॥) <sup>३</sup> तार३४०वः । <sup>३</sup> सार३४

<sup>५</sup> खा । <sup>३ २ १</sup> योमदार३या । <sup>१</sup> पनानम । <sup>१ २ १</sup> भिगायार३ता ।

<sup>१ २ १ २</sup> शादूशून् <sup>३ २</sup> ह । <sup>३ २ १</sup> व्यः <sup>२ ३ २</sup> स्वदयार३ । <sup>१</sup> तद्गूर्तिभा३४३इ । <sup>१</sup> ओर

३४५इ । डा ॥ १६ ॥

ऋत्विजः “आ नि षीदत” स्तोतुमुपविशत । अथ “पुनानाय”  
पूयमानाय सोमाय “प्रगायत” प्रकर्षेण गायत तमभिष्टुत ततः  
अभिष्टुतं सोमं “यज्ञैः” यजनीयैः हविर्भिः मिश्रितैः “अग्ने”  
शोभार्थं “परिभूषत” परितोऽलङ्कुरुत । तत्र दृष्टान्तः—“शिशुं  
न” यथा शिशुं बालं पुत्रं पितरः † आभरणैरलङ्कुर्वन्ति  
तद्वत् ॥ ३ ॥ १०२

\* उ० ४, १, १८, १ = ऋ० ५, ८, १ = कहे ३, २, ११—८, १, १०—८, १, ११—८, २,  
१०—१८, १, १ ।

† ‘आभरः’—इति वि० ।

१ ३ ४ ५ १२ १ २ २ २ २  
 ओइतंवःसखा । योम । दायाओर३४वा । पुना

१ ५ १ ३ ५ ३ २ ३ ५  
 नमभिगा३ । आ । ओर३४वा । यताओर३४वा ।

१ २ १ २ १ २ २ ३ ५ ३ २  
 शिशुन्नह । व्यैःखदया३ । आ । ओर३४वा । तगा

३ ५ ३ ५  
 ओर३४वा । तीर३४भीः ॥ १७ ॥

५ २ २ ५ १ २ १ ३ १  
 तंवःसखायोमदा६या । पुनानमभिगा२यत । शा

७ २ ४ २ ५ ३ २ १ ४ २  
 इशुन्नहा३ । व्यैःख । दया३ । ता३३गू३ । ता३४पूइ

५  
 भो६चाइ ॥ १८ ॥ १०३

पर्वतनारदावृषी । हे “सखायः !” ऋत्विजः “वः” यूयं  
 “मदाय” देवानां मदार्थं “पुनानं” पूयमानं “तं” सोमम्  
 “अभिगायत” अभिष्टुत । तमिमं सोमं “शिशुं न” शिशुमिवा-  
 लङ्कारैः क्षीरादिभिश्चालङ्कुर्वन्ति तद्वत् । “हव्यैः” हविर्भिर्मिश्र-  
 यणैः “गूर्त्तिभिः” स्तुतिभिश्च \* “खन्दयन्त” स्वादूकुरुत ।

“हव्यैः”-“यज्ञैः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ १०३

\* गूर्त्तिभिरिति अर्चन्ति-कर्मणो ( नै० १, १४ ) गूर्धयते रूपमिदम् भाष्यकारस्य ।  
 ‘गूर्त्तिभिः उद्यमाने रघैर्धनैर्वा’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २  
प्राणाशिशुर्मन्त्रेनाह्वितस्यदीधितिम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २  
विश्वापरिप्रियाभुवदधिता ॥ ५ ॥ १०४ \*

४ ५ ३ ५ २ ३  
(वाचः सामनी द्वे ॥) प्राणा । आ३३४इशूः । मद्वा

५ १ ३ ५ २ १ २ २  
२३४इनाम् । हिन्वान्नार३४त्ता । स्या३दाइधी३तीम् ।

१ २ २ १ २ ३ २ १ २ १  
वाइश्वापरि । प्रियाभुवार३त् । अधदिता३४३ । आ२३

४ ५ ३ ॥ डा ॥ १८ ॥

४ ५ ४ ५ १ १ ५ २  
प्राणाप्राणा । आइशूरःशाइशूरः । मद्वा३१उवाये३ ।

१ १ १ १ २ १ २ १ २  
नार३४पुम् । हिन्वन्नार्त्तस्यदा३१उवाये३ । धी२३४

५ १ २ १ ५ १  
तीम् । विश्वापारिप्रिया३१उवार३ । भूर३४वात् । अधी

१ १ १ ३ ५ २ २  
२ । द्वी२ । ऊवाये३ । दार३इता२३४औहोवा ।

२ ५  
ऊ३२३४पा ॥ २० ॥

\* अ० ३, २, १८, १ = अ० ७, ५, ४, १ = ऊ३ २, १, १२ — ४, १, १ — ७, १, १० — ७, २, २१  
— ८, १, १४ — ८, २, १ — ११, १, ५ — १५, १, ८ — १६, १, ८ ।

( इन्द्रसामनी द्वे ॥ ) प्राणा<sup>४२५२ ४</sup>ग्निशूः । म<sup>१ १</sup>ह्वाऽ<sup>२</sup>इनाम् ।  
 औ<sup>२</sup>हो<sup>५</sup>इवा । द्वि<sup>१</sup>न्व<sup>२ २</sup>न<sup>२</sup>त<sup>२</sup>स्य<sup>१</sup>दी<sup>२</sup>धि<sup>२</sup>तिम् । वा<sup>१</sup>इ<sup>२</sup>श्वा<sup>२</sup>उवा ।  
 पा<sup>१ २</sup>रा<sup>१</sup>उवा । प्रि<sup>१</sup>या<sup>२ २</sup>भु<sup>२</sup>वत् । अ<sup>२</sup>धा<sup>२</sup>उवा<sup>२</sup>इ । ए<sup>२</sup>इ । द्वि<sup>२</sup>ता<sup>२</sup>१  
 ॥ २१ ॥

प्राणा । हो<sup>५२२ २</sup>इ । इ<sup>४ ५</sup>या<sup>१ २ १</sup>ह्वा<sup>१</sup>इ । शा<sup>१</sup>इ<sup>२</sup>शु<sup>१</sup>र्म<sup>१</sup>ह्वा<sup>१</sup>इ । ना  
 र<sup>२२४ २२ २</sup>इम् । आ<sup>५ २</sup>उ<sup>१</sup>ह्वा<sup>२</sup>उ । हो<sup>१</sup>इ<sup>२</sup>वा । द्वि<sup>२</sup>न्व<sup>२</sup>न<sup>२</sup>त<sup>२</sup>स्य<sup>१</sup>दी<sup>२</sup>धि<sup>२</sup>ता-  
 इम् । आ<sup>२२३ २२२</sup>उ<sup>५ २</sup>ह्वा<sup>१ २</sup>उ । हो<sup>२२२२ २ २</sup>इ<sup>२</sup>वा । वि<sup>२</sup>श्वा<sup>२</sup>पा । र्या<sup>२</sup>उ<sup>२</sup>ह्वा<sup>२</sup>उ ।  
 हो<sup>५ २</sup>इ<sup>१</sup>वा । प्रि<sup>१</sup>या<sup>२ २</sup>भु<sup>१ २</sup>वत् । भू<sup>४२ २</sup>र<sup>२</sup>वा<sup>२</sup>र<sup>२</sup>इ<sup>१ २ २</sup>औ<sup>१ २ २</sup>हो<sup>१ २ २</sup>वा । अ<sup>२</sup>र्ध<sup>२</sup>द्वि<sup>२</sup>  
 ता<sup>२</sup>१ ॥ २२ ॥

( मरुतां प्रेङ्खन् ॥ ) प्राणा । ह<sup>४२ २</sup>हो<sup>२ २</sup>इ । शा<sup>२</sup>र<sup>५</sup>इ<sup>२</sup>शूः ।  
 ह<sup>३ २</sup>हो<sup>२ २</sup>इ । म<sup>२ २ २</sup>ह्वा<sup>१ २</sup>ना<sup>१ २</sup>र<sup>२</sup>इम् । हो<sup>५</sup>वा<sup>२</sup>इ<sup>२</sup>हो<sup>२</sup>ये<sup>२</sup>इ । द्वि<sup>२</sup>न्व<sup>२</sup> ।  
 ह<sup>३ २</sup>हो<sup>२</sup>इ । आ<sup>२ ५</sup>र<sup>२ २</sup>इ<sup>२</sup>ता<sup>२</sup> । ह<sup>२ २</sup>हो<sup>२ २</sup>इ । स्य<sup>२ २ २</sup>दी<sup>२</sup>धि<sup>२</sup>ता<sup>२</sup>र<sup>२</sup>इम् ।

<sup>१ २</sup> होवा<sup>१ २</sup>होये<sup>३ ४</sup>३४ । विश्वा । ह<sup>५</sup>हो<sup>६ ७</sup>इ । पा<sup>८</sup>र<sup>९</sup>३४री । ह<sup>१०</sup>हो

इ<sup>११</sup>इ । प्रियाभूवा<sup>१२</sup>र<sup>१३</sup>इत् । होवा<sup>१४</sup>र<sup>१५</sup>होये<sup>१६</sup>३ । आ<sup>१७</sup>र<sup>१८</sup>इधा<sup>१९</sup>३ ।

<sup>२०</sup>ह्वार<sup>२१</sup>४पूतो<sup>२२</sup>ईहो<sup>२३</sup>इ ॥ २३ ॥ १०४

चित्तऋषिः\* । “प्राणा” यज्ञं कुर्वाणा इत्यर्थः † । “महतीनां”  
महतीनां मंहनीयानां वा अपां ‡ “शिशुः” स्थानीयः सोमः §  
“ऋतस्य” यज्ञस्य “दीधिति” दीप्तिमन्तं प्रकाशकं वा स्वीयं  
रसम् “ह्रिन्वन्” प्रेरयन् § । “विश्वा” सर्वाणि “प्रिया” प्रियाणि  
हवींषि “परि भुवत्” परिभवति व्याप्नोति । अपि च “हिता”  
विधा भवति ॥ । दिवि पृथिव्यां च वर्तत इत्यर्थः । +

“प्राणा”—“क्राणा”—इति पाठः ॥ ५ ॥ १०४

\* “आप्राः”—इति ऋषि-नै० ।

† माध्यकारस्तु क्राणा इति ऋग्वेदीयपाठमनुसृत्यैवं व्याख्यानवान् ; तथाच यास्कः  
—“गोभिः क्राणा अन्नूषत—गोभिः कुर्वाणा असोषत”—इति ४, १८ । सामवेदीय-  
पाठस्तु प्राणा इति अतएव ‘प्राणभूता’—इति विवरण-व्याख्यानम् ।

‡ ‘गवाम्’—इति वि० ।

§ ‘शिशुः’ शंसनीयः—इति वि० ।

§ ‘आप्नू वन्’—इति वि० ।

॥ ‘ह्रितवर्णा’ सोमदेवता एव—इति वि० ।

† ‘विनियो’ गोऽस्य षष्ठे ऽहनि—इति वि० ।

अथ षष्ठी ।

१२ ३ १२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
पवस्वदेववीतयइन्दोधाराभिरोजसा ।

२ ३ १ २  
आकलशममधुमांत्सोमनःसदः ॥ ६ ॥ १०५ \*

( प्राजापत्ये द्वे ॥ ) पवस्वदारइ । ववीतारइयाइ ।

१ २ २ ३ २ ३ ५ १२  
आइन्दोधाराइ । भिरोजारइसा । आकालशाम् ।

३ ३ ५ १ २ १ ४ ४  
माधूमारइसांत्सो । मनएमानारइ । सदापूए । द्वापू  
इ । डा ॥ २४ ॥

५ २ १ २ २ १ २  
पवस्वदा । ववीतयाइ । इन्दोधारइराइ । भिरो

५ ५ १ २ २ १ १ १ २  
जसाइए । आकाइहा । लाशाइएम् । माधइहाइ ।

१ २ १ ५ ४ ५  
मांत्सोइरइ । मनोइरइवा । सापूदोपूहाइ ॥ २५ ॥ १०५

मनुर्ऋषिः † । हे “इन्दो” सोम ! “देववीतये” देवानां भक्ष-

\* छ० ५, १, १०, १ = ऋ० ७, ५, १०, ५ = ऊ० ५, १, १०—११, २, १८—८, ३, ४—२४, १, ११ ।

† “षाप्सवः”—इति ऋषि-ज्ञे० ।



अथ सप्तमी ।

१ २    ३ २३ २२    ३ २२ १ २  
सोमः पुनानजर्मिणाव्यंवारं विधावति ।

१ २ ३ १२ २२ ४    ३ १ २  
अग्ने वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥ ७ ॥ १०६ \*

(सुज्ञाने द्वे ॥) सोमः पुना । नजर्मिणा । अव्यं

१                    २ १                    २ २ १                    १  
वारारम् । विधावताइ । अग्ने वाचाः । पव । मार

३                    ५ २ २                    १    २ २ १ ३ १ १ १ १  
२ नार ३ ४ औ होवा । कनिक्रददे उपार ३ ४ ५ ॥ २६ ॥

५ २                    २ २ १    २                    १ १    ३                    ५ २  
सोमः पुना । नजर्मिणा वा ३ । आर । वार ३ ४ । औ  
२                    १    २                    २ २                    ३ २                    १ २                    १  
होवा । अव्यंवारं विधावति । अग्ने ३ । होवा ३ । हो

णाय “ओजसा” बलेन “धाराभिः” आत्मीयाभिः “पवस्व”  
क्षर । हे “सोम” “मधुमान्” मदकररसवांस्त्वं “नः” अस्म-  
दीयं “कलशं” द्रोणाख्यम् “आसद” आसीद । [सदेर्लङि-रु  
पम् † ॥ ६ ॥ १०५]

\* उ० ३, १, १८, १ = ऋ० ७, ५, १०, ५ = ऊ० २, २, १० — ७, २, ८ — ८, ३, ४ — १५, १, ११ ।

† ‘विनियोगोऽस्य नवमेऽहनि’—इति वि० ।

२। वार३४। औहोवा। वाचःपवमानः। कना३।

होवा३। हो३। वार३४। औहोवा। क्रार३४दात् ॥२७॥

(द्यौते द्वे ॥) सोमःपुनानज। मिणा। अव्यवार-

विधावार३ती। अग्नेवाचाः। पवमानाः। कार्शनिक।

३११११  
दार३४पुत् ॥ २८ ॥

सोमःपुनानजर्मिणार३४ऐह्यौ। अव्यंवारंविधावता

२३४ऐह्यौ। अग्नेवाचःपवमानार३४ऐह्यौ। कानी। क्र

ददे३४। हियाईहा। होपु३। डा ॥ २९ ॥

(आतीषादीये द्वे ॥) सोमःपुना। नज३२मोरि३४णा।

अव्यंवारम्। विधावति। अग्रा३२इ। वार३४चाः।

पवा३२। मार३४नाः। कना३इक्रा५दाईपुईत् ॥ ३० ॥

अथाष्टमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रपुनानायवेधसेत्सोमायवचउच्यते ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २

भृतिन्नभरामतिभिर्जुजोषते ॥ ८ ॥ १०७ \*

३ ४ ५ २ २ ४ २ ५ ५ १ २ २

सोमःपुना । हो । नजर्मिणाद्ए । अव्यंवारविधा

२ २ ३ १ १ १ १ १ १ १ १

१वा३ती । अयेवा२३४५ । चार३४५ । पवमार३ना३ ।

१ ३ ५ २ २ ३ १ १ १ १ १

कारना२३४औहोवा । क्रददे२३४५ ॥ ३१ ॥ १०६

अग्निर्ऋषिः † । “पुनानः” पूयमानः “सोमः” “उर्मिणा” स्वीयया धारया “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रं “विधावति” विविधं गच्छति । कीदृशः ? “पवमानः” पूतः “वाचः” स्तोत्रस्य “अये” “कनिक्रदत्” पुनः पुनः शब्दं कुर्वन् विधावति ‡ ॥

“अव्यम्”—“अव्यः”—इति साम्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ १०६

\* ऋ० ७, ५, ६, १ ।

† “वाचुषः”—इति ऋषि-ने० ।

‡ दाषर्णिर्द्धतौत्यादिना ( पा० ७, ४, ६४ ) सिद्धम् ।

॥ ‘विनिधोगोऽस्य चतुर्थेऽनि’—इति वि० ।

( सोमसामानि चत्वारि ॥ ) <sup>२१</sup> प्रपुनारश्नायवेधसाइ । <sup>४२ ५२</sup>

<sup>१</sup> होइ । <sup>२ २</sup> होइ । <sup>७</sup> सोमायवचाउच्याताइइ । <sup>१</sup> भृतिन्नभरा

<sup>७</sup> मतिभाइइः । <sup>१२</sup> जुजोषारश्ताइइइ ॥ <sup>१</sup> आइइइइइ । डा  
॥ ३२ ॥

<sup>४ २ २</sup> प्रपुनानौहोष्यवेधसाइ । <sup>२४</sup> सोमाऔइहोइइ । <sup>१२ १ २ २</sup> यव  
<sup>५</sup> चउच्यताइ । <sup>४</sup> भृताऔइहोइइ । <sup>२ १ २ २</sup> नभरामतिभाइः । <sup>५ २ ४</sup> जु

<sup>५</sup> जाइइउवाइइ । <sup>५</sup> पारइइते ॥ ३३ ॥ १०७

द्विती नाम ऋषिः\* स्वात्मानं प्रत्याह । “पुनानाय” पवि  
त्रेण पूयमानाय † “वेधसे” कर्मणो विधात्रे सोमाय‡ “वचः”  
स्तौत्र-लक्षणं “प्रोचते” त्वया प्रोचताम् । किञ्च । “मतिभिः”  
स्तुतिभिः “जुजोषते” प्रीयमाणाय स्तुतिं “प्रभर” प्रकर्षेण धार-  
य । तत्र दृष्टान्तः । “भृतिन्न” यथा भृतकाय भृतिं सम्पादयति  
तद्वत् ।

“वच उच्यते”-“वच उद्यते”—इति साम्न ऋचः पाठः ।

॥ ८ ॥ १०७

\* “चाप्राः”—इति ऋषि मे० ।

† ‘सोमपानाय’—इति वि० ।

‡ ‘मेधाविने सोमाय’—इति वि० । “वेधाः”—इति मेधाविनामसु षष्ठं नैव-  
ण्डुकम् ९, १५ ।

अथ नवमी ।

<sup>१ २      ३ १ २    ३ १ २</sup>  
गोमन्नइन्दोअश्ववत्सुतःसुदक्षधनिव ।

<sup>१ २ ३    २ ४ २ ३    १ २</sup>  
शुचिञ्च\*वर्णमधिगोषुधारय ॥ ८ ॥ १०८ ॥

<sup>४    ५            २ ५            ३ ४ २            ५    ५            १</sup>  
गोमन्नः । क्षौद्र । इन्दोअश्ववाद्दे । सूतःसुदक्ष

<sup>३    १    २            १            ३            २            ३            ४ २ २</sup>  
धा१नी३वा । शुचिञ्चवार३४५ । णमधिगो२३४औक्षो

<sup>३            ५            २ १            २    ४    ५            ४</sup>  
वा । षूर३४धा । रया । औ३क्षोवा । क्षो५इ । डा ॥

॥ ३४ ॥ १०८

पर्वतनारदावृषी । हे “सुदक्ष” सुबल ! हे “इन्दो” सोम ।  
“सुतः” अभिषुतस्त्वं “नःअस्माकम्”\* “गोमत्” यज्ञ-साधन-  
गो-युक्तं धनं “धनिव” धन्व [ वर्णविकारः ण ] गमय [ धन्व-  
तिर्गत्यर्थः ‡ ] ततो हं “शुचिं” पूतन्दीप्यमानं “वर्णं” रसञ्च  
“गोषु” क्षीरादिषु “अधिधारय” अधिकं प्रापयामि ॥

\* “ते” — इति ऋ० ।

† उ० ७, ३, १०, १ = ऋ० ७, ५, ८, ४ = कहे १२, १, १४ — १७, १, २ — १८, २, ६ ।

‡ ‘नः अस्माकम्’ — इति वि० ।

¶ “व्यत्ययोवञ्जलम् (३, ४, ८८)” — इति पाणिनी-सूत्रस्य-सुपत्तिङित्यादिवचने-  
नेत्यर्थः ।

§ नि० नै० २, १४, ६४ ।

अथ दशमी ।

३ १ २      ३ १ २ ३ १ २      २ २

अस्मभ्यन्त्वावसुविदमभिवाणीरनूषत ।

१    २ ३ १ २ ३    १ २

गोभिष्टे वर्णमभिवासयामसि ॥ १० ॥ १०८ \*

४      ५      ३      ५      २ १ ३      ५

द्वावास्मा । भ्या२३४न्त्वा । वाह्वी२३४दाम् ।

१    १    २      ५      ३ १ ३      ५      २      ५  
आभार२इवार३४णीः । अनाओ२३४वा । षा२३४ता ।१ २ २ २ १      २ ३ २ १      २ २      ३  
गोभिष्टेव । णमभिवा२३ । सयामसिद्धी२३४पुद् । डा ॥

॥ ३५ ॥ १०८.

“धनिव”-“धन्व”—इति, “धास्य” “दीधरम्”—इति च

छन्दोग-बह्वृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ १०८

पर्वतनारदाष्टमी । सोम ! “वसुविदं” धनस्य दातारं “त्वा” त्वाम् “अस्मभ्य” धनादिदानार्थं “वाणीः” अस्मदीयावाचः “अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति [ नू स्तवने ( अदा०प० ) ] । वयं “ते” तव “वर्णम्” आवरकं रसं “गाभिः” गो-विकारैः क्षीरादिभिः “अभिवासयामसि” अभिवासयामः अभित आच्छादयामः ॥ १० ॥

## अथैकादशी ।

१२ ३ २७ ३ २ ४ १ २ ४ १ २  
पवतेर्ह्यतोहरिरतिक्करा<sup>२</sup>सिर<sup>२</sup>ह्या ।

३क २२ ४ १ २ ३ २ ३ १ २  
अभ्यर्षस्तोतृभ्योवीरवद्यशः ॥ ११ ॥ ११०

५ २ २ १ २ २  
( यशा<sup>२</sup>सि त्रीणि ॥ ) पवतेहा । र्यतोहरिः । औ<sup>२</sup>

२ २ ५ १ २ १ ५ १ २ २  
३हो<sup>२</sup>३इ । औ<sup>२</sup>३हो<sup>२</sup>३४वा । आतिक्करा<sup>२</sup>सिर<sup>२</sup>ह्या ।

४ २ ४ ५ २ १ ० २ १ २ २ १  
औ<sup>२</sup>हो<sup>२</sup>३इ । औ<sup>२</sup>३हो<sup>२</sup>३४वा । अभ्यर्षस्तोतृभ्योवा ।

२ २ ३ ५ १ २ ४ ५ २ २  
औ<sup>२</sup>३हो<sup>२</sup>३इ । औ<sup>२</sup>३हो<sup>२</sup>३४वा । रा<sup>२</sup>वार<sup>२</sup>३४औ<sup>२</sup>होवा ।

१ २ १ ३ १ १ १ १  
यशोयशा<sup>२</sup>३४५ः ॥ ३६ ॥

३ २ ४ ५ २ २ १ २ २ १ २ १ २  
पवा३ । पवतेहा । र्यतोहरिः । औ<sup>२</sup>होइ । औ<sup>२</sup>इ

२ २ २ १ २ १ ५ १ २ २ २ २ १  
होइ । औ<sup>२</sup>होइ । आतिक्करा<sup>२</sup>सिर<sup>२</sup>ह्या । औ<sup>२</sup>हो

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
इ । औ<sup>२</sup>३होइ । औ<sup>२</sup>होइ । अभ्यर्षस्तोतृभ्योवा । औ<sup>२</sup>

\* उ० १, २, २१, २ = ऋ० ०, ५, ११, ३ = कहे १, २, १६ — ६, २, १५ — ६, २, १६ — ८, २, २ = कहे १, १, १६ ।

<sup>१</sup>होइ । <sup>५</sup>औ<sup>२</sup>होइ । <sup>३२ २</sup>औ<sup>१</sup>होइ । <sup>१ ५</sup>रा<sup>५ २</sup>रवार<sup>३४</sup>औ<sup>२</sup>होवा ।

२ २ १ ४ १ १ १ १

यशोयशार<sup>३४</sup>युः ॥ ३७ ॥

<sup>३ ४ ५ २</sup>पवते<sup>३ २</sup>हर्यतः । <sup>१</sup>हरी<sup>५ २</sup>इः । <sup>४</sup>आ<sup>४</sup>र<sup>३४</sup>इ । <sup>४</sup>ति<sup>४</sup>क्करा<sup>४</sup>सिर ।

<sup>५</sup>हिया । <sup>२ १</sup>अभ्यर्षा<sup>२ ५</sup>र<sup>३४ २</sup>इ । <sup>१ १</sup>स्तो<sup>१</sup>ट । <sup>१</sup>भ्यो<sup>१</sup>वा<sup>३४</sup>इ । <sup>१</sup>रा<sup>३४</sup>रवा

<sup>५ २ २</sup>र<sup>३४</sup>औ<sup>३</sup>होवा । <sup>५</sup>या<sup>३४</sup>र<sup>३४</sup>इ<sup>५</sup>शाः ॥ ३८ ॥ ११०

अग्निश्चाक्षुष ऋषिः । “हर्यतः” स्पृहणीयः\* “हरिः”  
हरितवर्णः सोमः “रह्या” [तृतीयाया आकारः†] साधु वेगेन  
“ह्वरांसि” कुटिलानि अनृज्जुनि पवित्राणि “अति पवते” अती-  
त्य गच्छति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—हे सोम ! त्वं “स्तोतभ्यः”  
“वीरवत्” पुत्रयुक्तं “यशः” “अभ्यर्ष” अभिगमय प्रयच्छे-  
त्यर्थः ‡ ।

“अभ्यर्ष”-“अभ्यर्षन्”—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ११ ॥ ११०

\* ‘हरिभिर्यन्ता’—इति वि० ।

† ‘सुपांसुक् (७, १, २८)’—इत्यादिनेति भावः ।

‡ ‘विनिघोगोऽस्य प्रथमेऽहनि’—इति वि० ।



अथ द्वादशी ।

परिकोशमधुश्चूतः सोमः पुनानो अर्षति ।

अभिवाणीकृतौणां सप्ता\* नूषत ॥ १२ ॥ १११ ॥

॥ तृतीय-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) परि०<sup>२१</sup>को०<sup>२</sup>श०<sup>३</sup>म०<sup>४</sup>ध०<sup>५</sup>श्रुताम् । सोमः<sup>१२</sup>

२ २ १२ १      १ १      १ ३      २२ १ २२  
पुनानोऽर्पति ।    होये३ ।    अभिवार३४५ ।    णोर्त्तषी

२ १ २ ३ ४ ३ ५  
णात्स । प्रानाओर३४वा । प्रार३४ता ॥ ३८ ॥ १११

॥ इति अर्द्धः प्रपाठकः ॥

द्वितच्छेषिः। सः “पुनानः” पूयमानः सोमः “मधुश्चुत” मधुर-रसस्य चावयितारं द्रोणकलशं प्रति आत्मीयं रसं “पर्य-  
षति” परि गमयति। तमिमं सोमम् “ऋषीणां” “सप्त-  
वाणीः” सप्तच्छन्दासिना “अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति [ नू स्तवने  
कुटादिः ( प० ) ।

• “सप्त”—इति ऋ० ।

† षट् ७, ५, ६, ३ ।

‡ “आप्तः”—इति ऋषि-नै० ।

॥ गायत्री, उष्णिक्, अनुष्टुप्, बृहती, पङ्क्तिः, त्रिष्टुप्, जगती चेति सप्त-  
छन्दसि ।

“सोमः पुनानो अर्षति”-“अव्यये वारे अर्षति”—इति साम्न  
ऋचः पाठो ॥ १२ ॥ १११

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे  
कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य दशमः खण्डः ॥

॥ इत्यौष्णिहम् ॥

—०—०—

स्युः पवस्वेति खण्डेऽस्मिन्नृचोऽष्टौ ककुभोऽत्र तु ।

“ससुन्वे”-इति गायत्री यवमध्येति\* केचन ।

अक्षरव्यूहनादेषा ककुबेवेति केचन ।

“एष धारयास्तः” प्रगाथः काकुभोऽन्तिमः ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात् तत्र तत्राभिदधहे ॥

तत्र एकादशे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
पवस्वमधुमत्तमइन्द्रायसोमक्रतुवित्तमोमदः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २  
महिद्युक्षतमोमदः ॥ १ ॥ ११२

\* “विप्ररीता यवसंध्या ( पि० ३, ५८ )” यदाद्यन्तौ पादौ लज्जचरौ भवतः  
मध्यमस्य बळचरः तदा यवमध्येति कथ्यते ।

१ ३०, १, १, १६, ७=क० ७, ५, १०, १=कहे १, १, ६—७, १, ८—८, २, ७—१०, १, ५—  
१०, २, ५—१३, १, ४—१३, २, १८—१४, १, ८ ।

ओम् ॥ (वासिष्ठम् ॥) पावा । स्वमाधुमा । तामा<sup>२</sup>

ओर<sup>३</sup>३४वा । ईर<sup>५</sup>३४न्द्रा । यसोमक्रतुवित्तमोमदा<sup>२ २ १ २</sup>३ः ।

ओइ । माहाओर<sup>१ ३</sup>३४वा । द्युत्तमोमदार<sup>५ १ १ २ १ २ १ १ १</sup>३४पुः ॥ १ ॥

(सफम् ॥) पा<sup>१</sup>३४ । वस्वम । धुमत्ता<sup>५ ४ ५ ५ १</sup>द्माः । आ

इन्द्रा<sup>१</sup>२ । यसोमा<sup>१ २ ४</sup>२ । क्रतुवाइत्ता<sup>२ २</sup>३मो<sup>२ २</sup>३ । मा<sup>२ २</sup>३दाः ।

महिद्यु<sup>१</sup>क्षाता<sup>२ ४</sup>३मो<sup>२</sup>३ । मा<sup>५</sup>३४पुदो<sup>२</sup>ई<sup>५</sup>हाइ ॥ २ ॥

पवस्वमधुमा । इहा । तमः । इन्द्रायसोमक्रतुवित्त<sup>४ ५ ४ ५ २ ४ १ २ २ २</sup>

मोमा<sup>१ २</sup>२३दाः । इहा । महाइद्यु<sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १ २</sup>२३क्षा । इहा । तमो<sup>१ २</sup>

मार<sup>१</sup>३दा<sup>१</sup>३४३ः । ओर<sup>१</sup>३३४पुइ । डा ॥ ३ ॥

(वासिष्ठम् ॥) पवस्वमा । एपु । धुमा । तमाः ।

इन्द्रायसी<sup>२ २</sup>३ । हा । औ<sup>१ २ २ १ २</sup>३हो । माक्रातू<sup>२</sup>वोर<sup>२</sup>३दा<sup>२</sup>३ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ २ ७ २ १ २      ४ १ २      ३ २  
अभियुग्मम्बृहद्यशइषस्पतेदिदीहिदेवदेवयुम् ।

१ २      २ २      ४ १ २  
विकोशममधमंयुव ॥ २ ॥ ११३ \*

१      २      २      ३ २      ३ २      १      २      १ १ ३  
हा । औ३हो३४ । तमो३४मदाः । महाये३ । द्यूरत्ता ५

५ २      २      २ २      १ २ १ १ १ १ २  
३४औहोवा । तमोमदा२३४५ः ॥ ४ ॥

२ १ २      ४ ५      २ ३      ५      २ १ ८  
( सफम् ॥ ) पवस्वा३मधु । मत्ता२३४माः । इन्द्रा

२ १      १      २ ४      २ १ १ ३ ५      २ १  
यसोमा२ । क्रतुवाइत्ता३मो३ । मा३२३४दाः । महा

२ ४      २      ५  
इ । द्युत्ताता३मो३ । मा३४५दौईहाइ ॥ ५ ॥ ११२

गौरिवीतिः ऋषिः† । हे “सोम” । “मधुमत्तमः” अति-  
शयेन माधुर्योपेतस्त्वम् “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “मदः” मदकरः सन्  
“पवस्व” क्षर । कीदृशः ? “क्रतुवित्तमः” अत्यन्तं प्रज्ञायाः  
कर्मणो बालम्भकः “महि” “महान्” मंहनीयो वा “द्युच्चतमः”  
अत्यन्तदीप्तः “मदः” हृष्टः ॥ १ ॥ ११२

० उ० ३, २, १७, १ = ऋ० ७, ५, १८, ४ = ऊ० ३, १, ९ — ५, १, १ — ८, १, १३ — १४, २, १४

† “शाक्ताः” — इति ऋषि-नै० ।

( ऐषिराणि चत्वारि ॥ ) अभाइ । द्युन्नाश्म्वृश्च  
 ३५ २१ २२ २ ४ २२ ३५ २ १  
 द्यशः । इषाः । पतेदिदीहिदेश्वाश्देवयुम् । विको ।  
 २ १ ३ २ ४  
 शम्मा । ध्यमाश्च० यू५५वाइ५५इ ॥ ६ ॥

अ । भ्यद्युन्नाम् । वृहाद्याश्शाः । इषास्पता  
 १ २ ३ ५ १ २ ३ ५ २ १  
 इ । दौदीह्वारश्चइदे । वदाश्वारश्च४युम् । विकौवा  
 ३ ५ १ १ ५  
 ओरश्चवा । शम्माध्यभाश्चउवारश्च । यू२श्चवा ॥ ७ ॥

अभिद्युन्म्वृश्चत् । इक्षा । यशः । इषस्पतेदिदीहि  
 ५ ४ ५ ४ ५ ४ १ २ २  
 देवदेवारश्चयुम् । विकौहोवाश्चाइ । शम्मारध्यमंयुव ।  
 १ २ १ १ ५ २ १ २  
 इडाश्चभाश्च४३ । ओरश्च४५ । डा ॥ ८ ॥

अभिद्युन्म्वृश्चद्यशाः । इषस्पताइ । दिदीहिदा  
 ५ २ १ २ २ १ १ २ १  
 इ । वादेवयुम् । विकोशम्माध्यमाश्च५होइ । यू२श्च  
 ५ ५ २ ५ ४  
 वा । एहियाइक्षा । हो५इ । डा ॥ ९ ॥ ११३

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २  
 आसीतापरिषिञ्चताश्चन्नस्तोममपु, र्हरजस्तु, रम् ।

३ १ २ ३ १ २

वनपुक्षमुदप्रुतम् ॥ ३ ॥ ११४ \*

ऊर्ध्वसद्मा ऋषिः† । हे “इषस्यते” अन्नस्य पते ! हे “देव”  
 स्तोतव्य सोम ! “देवकामं”, त्वां वय मभिष्टुम इति शेषः । किञ्च ।  
 त्वं “द्युम्नं” द्योतमानं “वृहत्” प्रभूतं “यशः” अन्नम् अस्माभ्यम्  
 “अभिदीदिहि” आभिमुख्येन प्रकाशय प्रयच्छेत्यर्थः [आमन्त्रि-  
 तस्याविद्यमानत्वेन ‡ पादादित्वाच्च निघातः॥] किञ्च “मध्यः  
 मम् §” अतरिक्षस्थितं “कोशं” मेघं ॥ “वि युव” वृद्ध्यर्थं गमय-  
 विश्लेषय + ॥

“देवयुम्”-“देवयुः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ११५

\* उ० ६, २, ६, १=क० ७, ५, १८, १=ऊ० १, २, १—७, १, १७—१२, १, १२ ।

† “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ “आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवत्”—इति पा० ७, १, २० ।

॥ “आमन्त्रितस्य च (पा० ८, १, १८)” —इत्याहमिको निघातो न, अपितु

“आमन्त्रितस्य च (पा० ६, १, १८८)” —वाङ्माद्युदात्तएवेति भावः ।

§ ‘मध्यमं मध्यमे सवने’—इति वि० माध्यन्दिन इति तस्यार्थः ।

॥ “कोशम्”—इति मेघनामस्य विशेषणं नैषण्ड्य कम् १, १० ।

+ ‘विनियोगोऽस्य पञ्चमेऽङ्गि’—इति वि० ।

(कार्णश्रवसानि त्रीणि ॥) <sup>५ २ २ २</sup> आसोतापा । <sup>१</sup> रा२इ

<sup>३</sup> षा२३४ <sup>५ २ २</sup> औहोवा । <sup>३ ५</sup> चार३४ता । <sup>१ २ १ २ २ १ ५ २</sup> अश्वन्नस्तोमममुरार२२

<sup>१</sup> जस्तुरम् । <sup>२</sup> ओये३ । <sup>२</sup> वना३ । <sup>१ २</sup> ओये । <sup>१ २</sup> प्रक्षा३४ ।

<sup>५ २ २</sup> औहोवा । <sup>२ १ ३ १ १ १ १</sup> उदप्रुता२३४५म् ॥ १० ॥

<sup>५ २ २ २</sup> आसोतापा । <sup>२</sup> रिषि । <sup>१</sup> चता२ । <sup>१</sup> ज२ । <sup>१</sup> हा२इ ।

<sup>१ २ १ २</sup> ज२ । <sup>२</sup> अश्वन्नस्तोमम । <sup>१</sup> मुरा२म् । <sup>१</sup> ज२ । <sup>१</sup> हा२इ ।

<sup>१</sup> ज२ । <sup>१</sup> रज । <sup>१</sup> स्तुरा२म् । <sup>१</sup> ज२ । <sup>१</sup> हा२इ । <sup>१</sup> ज२ ।

<sup>१</sup> वन । <sup>१</sup> प्रक्षा२म् । <sup>१</sup> ज२ । <sup>१ २</sup> हा२इ । <sup>१ २</sup> ज२ । <sup>१ २</sup> उद ।

<sup>१ २</sup> प्रुता२३४ <sup>५ २ २</sup> औहोवा । <sup>५ १ ५</sup> ज३२३४पा ॥ ११ ॥

<sup>५ २ २ २</sup> आसोतापा । <sup>१</sup> रि । <sup>१</sup> षाइ । <sup>१</sup> चता । <sup>१</sup> अश्वान्नस्तो ।

<sup>२ ३</sup> माममू२३४राम् । <sup>५ २ २ ३</sup> रजास्तू२३४राम् । <sup>४</sup> वनोद्वाइ । <sup>१</sup> प्रा

<sup>२ २</sup> क्षामू३दा । <sup>१ २</sup> ह्रग्माये३ । <sup>५</sup> प्रू२३४ताम् ॥ १२ ॥

( वाचःसामानि त्रीणि ॥ ) <sup>५ २ २ २ २ ५</sup> आसोतापारीद्विषिञ्चता ।

<sup>१ २ ३ ५</sup> आश्वो<sup>५</sup>ओ<sup>१ २</sup>२३४वा । <sup>१ २ २ १ ५ १</sup> नस्तोममग्नुरा<sup>१</sup>र<sup>१</sup>जस्तुरा<sup>१</sup>२३म् ।

<sup>१</sup> ह्यो<sup>२ ३ ५</sup>इ । वानाओ<sup>२ १ २ १ २ १ १ १</sup>२३४वा । प्रक्षमुदप्रुता<sup>१ २</sup>२३४म् ॥ १३ ॥

<sup>३ २ २ ३ ४ ५</sup> आसो<sup>१ २</sup>३४ओ<sup>७</sup>ह्यो<sup>१</sup>वा । तापराद्विषिञ्चाता<sup>१</sup>२ । आश्व-

<sup>२ २ १ ७</sup> नस्तो । मामग्नुरा<sup>२ १ ३ ५</sup>२म् । रजास्तु<sup>४</sup>२३४राम् । वनो

<sup>१ २</sup> ह्यो<sup>५</sup>इ । प्राक्षमुदा<sup>१ २</sup>३१उवा<sup>५</sup>२३ । प्रु<sup>५</sup>२३४ताम् ॥ १४ ॥

<sup>३ २ ४ ५ २</sup> आसोतापा । <sup>२ ३ ४ ५</sup> ह्यो । <sup>१ २ २</sup> रिषिञ्चता<sup>१</sup>द्विष । आश्वनस्तो

<sup>१ ७</sup> मामग्नुरा<sup>१ २</sup>२म् । <sup>१ ७</sup> राजस्तु<sup>१</sup>रम् । वानप्राक्षार<sup>१</sup>२३म् । ज

<sup>४ २ ५</sup> २३दा<sup>५</sup>३ । प्रु<sup>५</sup>२३४तो<sup>५</sup>द्विह्यो<sup>५</sup>इ ॥ १५ ॥

ऋजिश्वा ऋषिः\* । हे ऋत्विजः ! “आ सोत” सोम मभिषुत  
[षुञ् अभिषवे ( स्त्रा० उ० ) लोटि छान्दसो विकरणस्य लुक् †

\* “भारद्वाजः”—इति ऋषि-मै० ।

† “सुपांसुलुक् ( १.७, १८ )”—इत्यादिनेति भावः ।



अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
एतमुत्थम्नदच्युत्सहस्रधारंवृषमन्दिबोदुद्धम् ।

३ १ २ ३ १ २  
विश्वावह्निविभ्रतम् ॥ ४ ॥ ११५ \*

( कौत्समलवर्द्धिषे द्वे ॥ ) एताम् । ऊत्याम् । मदा

१ ३ ५ २ १ २ १ २ १  
रच्युत्सहस्रताम् । सदास्रधा । रांवृषभाश्म् । दिवौ

“तप्तनप्ततयनाश्च (पा० ७, १, १४५)” — इति तस्य तवादेशः ] किं  
च । “परिषिञ्चत” परितः वसतीवर्यादिभिः सिञ्चत । कीदृ-  
शम् ? “अश्वं न” अश्वमिव वेगिनम् । “स्तीमं” स्तीतव्यम्  
“अस्रुर्म्” † अन्तरिक्षस्थितानां मुदकानां प्रेरकं “रजस्तुरं”  
तेजसां वा प्रेरकम् । “वनप्रक्षम्” उदकैः सम्पृक्तम् । यद्वा ।  
कालेषु पात्रेषु क्षारकं प्रकीर्णम् “उदप्रुतम्” उदकं गच्छन्तं  
प्लवमानं सोममभिषुतमभिषिञ्चत ॥

“वनप्रक्षं” — “वनक्रक्षम्” — इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ ११४

\* ऋ० ७, ५, १८, १ ।

† ‘नरति नम्’ — इति वि० ।

‡ ‘विमिथोगोऽस्य हृत्तीयेऽहनि’ — इति वि० ।

<sup>१ २</sup> २दु२३४दाम् । <sup>५</sup> विश्वा२हो१इ । <sup>१</sup> होइ । <sup>२</sup> वा२३हृ३ ।

<sup>१ ५</sup> नारइवा२३४ओहोवा । <sup>५ २ २</sup> आ२३४ताम् ॥ १६ ॥

<sup>४ ५ ४ ५</sup> एतामूत्याम् । <sup>१</sup> मदा३१ओवा२३ । <sup>५</sup> च्यूर३४ताम् ।

<sup>१ १ २ २</sup> सहस्रधारवृषभन्दिबोदुद्वा२३म् । <sup>१ २ २ १ ३</sup> वाइश्वावाह । <sup>४ ५ ४ ५</sup> निवा

<sup>२</sup> ३१ओवाये३ । <sup>५</sup> आ२३४ताम् ॥ १७ ॥

<sup>५ २ ४ ५ ४</sup> ( शङ्कु ॥ ) एतमुत्यम् । <sup>४</sup> ए५ । <sup>१</sup> मदा । <sup>१</sup> च्युताम् ।

<sup>२</sup> सहस्रधारवृषभन्दिबोदूर३४दाम् । <sup>२ १ २</sup> वाइश्वा२वाहृ२३ । <sup>१ १</sup>

<sup>४</sup> निबोर३४वा । <sup>५</sup> आपूतोइद्वाइ ॥ १८ ॥

<sup>५ २ ४ ५ ४</sup> ( कौलमसबर्हिषाणि त्रीणि ॥ ) एतमुत्यम् । <sup>४</sup> ओ

<sup>५ ४ ५</sup> द्वाइ । <sup>४</sup> मदच्युतम् । <sup>२ ३</sup> ओद्वाइ । <sup>५</sup> साहस्रा३३४धा ।

<sup>२ २</sup> रवार्षा२३४भाम् । <sup>५ २ २</sup> दिवोदुहमे२३४द्वाइ । <sup>५ १</sup> विश्वा२द्वा

१६। वार३३३। ना३इवार३४औहोवा। भार३४

५  
ताम् ॥ १८ ॥

५८ २ २ ३ ४ ५ १ २ १७  
एतामुत्यम्नादाच्युताम्। साहस्रधा। रांवृषाभा-

१ २ १  
रम्। दिवो२। दुहमेइ। विश्वावसूनिवार३होइ।

२ २ १ ५  
भ्रातमा३१उवार३। ऊ३२३४पा ॥ २० ॥

३८ २ ५ ८ ५ २१ २६  
एता३४म्। उत्यम्नादा। च्युताम्। सहस्रधार२

१ १ ५ १ २  
वृ। षभम्। दिवो२३१२३। दू२३४हाम्। विश्वा

२ २ १ २ १ ५ ५ ४  
वसूनिवा३औये३। भार३४ताम्। एहियाइहा। हो५इ।

डा ॥ २१ ॥ ११५

कृतयशाऋषिः\* । “दिवः” देवान् कामयमानाऋत्विजः† ।

\* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि नै० ।

† ‘दिवो दुहमे—दिव आहत्य इमं लोकं मुदकेन पूरयति’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ १ २ २ १ २२  
ससुन्वेयोवह्नांयोरायामानेतायइडानाम् ।

२ ३ १ २ ३ २  
सोमोयःसुत्तितीनाम् ॥ ५ ॥ ११६ \*

( दीर्घम् ॥ ) साह् । न्वेयोवह्नांनाम् । योरा

१ २ २ १ २ १ २ १  
रयामा२ । नेतायइडा२नाम् । सो२३माः । यःसु

२ १ ५ ५  
क्षितार३४इनोईहाइ ॥ २२ ॥

“एतं” “त्यसु” सोममेव “दुहम्” अदुहन् [दुहेर्लिङि रूपम्†] दुहन्ति स्म [छान्दसो नकारस्य मकारः ‡] “ग्रावाणो वत्सा ऋत्विजो दुहन्तीति” तैत्तिरीयक ब्राह्मणम्] कीदृशं सोमम्? “मदच्युतं” मदस्य प्रेरकं “सहस्रधारं” बहुधारम् “वृषभं” कामानां वर्षकं “विश्वा” सर्वाणि “वसूनि” धनानि “विभ्रतं” धारयन्तम् ॥

“दिवोदुहम्”—इति, “दिवं दुहुम्”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ११५

\* उ० ४, १, १८, १=४०५, १८, २=ऊहे ३, २, १—२७, १, १४ ।

† “दुह प्रपूरणे”—अदा० प० ।

‡ “अत्ययोबहुलम् ( पा० १, ४, ९८ )”—इत्यनेनेति भावः ।

(लोमसाम) ॥ <sup>४</sup>समुद्वा<sup>५</sup>उ । <sup>१२</sup>न्ये<sup>२</sup>यो<sup>२</sup>व<sup>२</sup>सू<sup>२</sup>ना<sup>२</sup>३७  
<sup>२</sup>द्वा<sup>२</sup>उ । <sup>१</sup>यो<sup>१</sup>रा<sup>१</sup>श्या<sup>१</sup>मा<sup>१</sup>२ । <sup>२२</sup>ने<sup>२</sup>ता<sup>२</sup>यः । <sup>१</sup>इ<sup>२</sup>डा<sup>२</sup>ना<sup>२</sup>३७<sup>२</sup>द्वा<sup>२</sup>  
<sup>१२</sup>उ । <sup>२</sup>सो<sup>२</sup>मो<sup>२</sup>यः<sup>२</sup>सू<sup>२</sup>३<sup>२</sup>द्वा<sup>२</sup>उ । <sup>२२२</sup>क्षि<sup>२</sup>ती<sup>२</sup>ना<sup>२</sup>म् । <sup>४</sup>औ<sup>४</sup>र<sup>४</sup>३<sup>४</sup>द्वा<sup>४</sup>  
<sup>५</sup>वा । <sup>४</sup>द्वो<sup>४</sup>पु<sup>४</sup>द्वा<sup>४</sup> । <sup>४</sup>डा ॥ २३ ॥

<sup>४</sup>सो<sup>४</sup>म<sup>४</sup>सा<sup>४</sup>मा<sup>४</sup>नि<sup>४</sup> त्री<sup>४</sup>णि ॥) <sup>४</sup>सः । <sup>१</sup>स्वे<sup>१</sup>सा<sup>१</sup>सू<sup>१</sup> । <sup>१</sup>न्ये<sup>१</sup>यो<sup>१</sup>  
<sup>२</sup>व<sup>२</sup>सा<sup>२</sup>३<sup>२</sup>श<sup>२</sup>उ<sup>२</sup>वा<sup>२</sup>३ । <sup>११११</sup>ना<sup>१</sup>२<sup>१</sup>३<sup>१</sup>४<sup>१</sup>पु<sup>१</sup>म् । <sup>१२२२</sup>यो<sup>१</sup>रा<sup>१</sup>२<sup>१</sup>या<sup>१</sup>मा<sup>१</sup>२<sup>१</sup>ने<sup>१</sup>ता<sup>१</sup>य  
<sup>१२२</sup>इ<sup>१</sup>डा<sup>१</sup>२<sup>१</sup>ना<sup>१</sup>३<sup>१</sup>म् । <sup>२२</sup>सो<sup>२</sup>मो<sup>२</sup>वा<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३<sup>२</sup>४<sup>२</sup>वा । <sup>१</sup>यः<sup>१</sup>सु<sup>१</sup>क्षि<sup>१</sup>ता<sup>१</sup>३<sup>१</sup>७<sup>१</sup>  
<sup>२</sup>वा<sup>२</sup>ये<sup>२</sup>३ । <sup>१११११</sup>ना<sup>१</sup>२<sup>१</sup>३<sup>१</sup>४<sup>१</sup>पु<sup>१</sup>म् ॥ २४ ॥

<sup>२१</sup>स<sup>२</sup>सु<sup>२</sup>न्वे<sup>२</sup>३<sup>२</sup>यो<sup>२</sup>व<sup>२</sup>सू<sup>२</sup>ना<sup>२</sup>म् । <sup>२२११</sup>यो<sup>२</sup>रा<sup>२</sup>या<sup>२</sup>श<sup>२</sup>मा<sup>२</sup>३<sup>२</sup>ने । <sup>२</sup>ता<sup>२</sup>य  
<sup>१</sup>इ<sup>१</sup>डा<sup>१</sup>२<sup>१</sup>३<sup>१</sup>४<sup>१</sup>पु<sup>१</sup>ना<sup>१</sup>३<sup>१</sup>पु<sup>१</sup>द्वा<sup>१</sup>म् । <sup>१२२२</sup>सो<sup>१</sup>मो<sup>१</sup>२<sup>१</sup>यः<sup>१</sup>सु<sup>१</sup>क्षि<sup>१</sup>ती<sup>१</sup>ना<sup>१</sup>म् । <sup>२</sup>सो  
<sup>१११११</sup>मा<sup>१</sup>२<sup>१</sup>३<sup>१</sup>४<sup>१</sup>पुः ॥ २५ ॥

<sup>४५</sup>स<sup>४</sup>सु<sup>४</sup>न्व<sup>४</sup>याः । <sup>४</sup>ए<sup>४</sup>वा<sup>४</sup>सू<sup>४</sup> । <sup>२२११</sup>ना<sup>४</sup>यो<sup>४</sup>रा<sup>४</sup>श्या<sup>४</sup>२<sup>४</sup>मा । <sup>२</sup>ने<sup>२</sup>ता<sup>२</sup>

अथ षष्ठी ।

२                      १ २ १ १ २      ३ १ २      ३ १ २  
 त्वद्द्वाश्ङ्ग\*दैव्य†स्यवमानजनिमानिद्युमत्तमः ।

३                      १ २ ३ १ २  
 अमृतत्वायघोषयन् ॥ ६ ॥ ११७ ‡

१                      २                      ४ २ १                      १                      २                      १  
 यद्द्वारश्नाश्मम् । सोमाश्ः । यःसुचि । तारश्मपुद्म ।

३ १ १ १ १  
 नारश्मपुम् ॥ २६ ॥ ११६

ऋणवऋषिः॥ । “यः” “सः” “सोमः” “सुन्वे” अभिसुषुवे  
 ऋत्विग्भिः § । यः सोमः “वसूनां” धनानां “अनेता” यश्च  
 “रायां” [रान्ति प्रयच्छन्ति क्षीरादिकमिति] रायो गावस्तेषा  
 मानेता विद्यते यश्च सोमः “सुचितीनां” शोभन-मनुष्याणाम् ॥  
 अनेता सोऽभिषुतोऽभूदिति + ॥ ५ ॥ ११६

\* “द्वाश्ङ्ग”—इति  
 † “दैव्या”—इति ष      } ऋ०-पाठौ ।

‡ ण० १, १, १७, १ = ऋ० ७, ५, १७, ३ = ऊच्चे १, २, १६—५, १, १६—११, १, १८—१८,

१, १२ ।

॥ “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-मै० ।

§ “सुन्वे” सुमः—इति वि० ।

॥ “क्षितयः”—इति मनुष्य-आमसु षष्ठं नैषष्टु कस् २, २ ।

+ ‘विनियोगोऽस्य षष्ठेऽहनि’—इति वि० ।

( श्रैतोष्माणि चत्वारि ॥ ) त्व<sup>५</sup>ह्रिया । ग<sup>२</sup>दाइवियप

व<sup>२</sup>मानजनिमानी<sup>२</sup>द्यू<sup>१</sup>मा<sup>१</sup>र । तामा<sup>१</sup>रः । आमा<sup>१</sup>र<sup>१</sup>त्ता

त्वा<sup>२</sup>र । यघो<sup>२</sup>र<sup>१</sup>३४वा । षा<sup>५</sup>प्रयो<sup>४</sup>द्वा<sup>५</sup>इ ॥ २७ ॥

त्व<sup>५</sup>ह्रिया । ग<sup>२१</sup>दाइविय । प<sup>२</sup>वमान । हो<sup>१</sup>वा<sup>२</sup>इ<sup>२</sup>द्वा<sup>२</sup>इ ।

ज<sup>१</sup>निमा<sup>२</sup>र<sup>५</sup>३नी<sup>२</sup>३४ । द्यु<sup>२</sup>म । ता<sup>२</sup>श्माः । अ<sup>१</sup>मा<sup>२</sup>र<sup>१</sup>३ । ता

र<sup>३</sup>त्वा<sup>५</sup>र<sup>२</sup>३४औ<sup>२</sup>हो<sup>२</sup>वा । यघो<sup>२</sup>इ<sup>१</sup>षया<sup>११११</sup>र<sup>१</sup>३४पु<sup>१</sup>न् ॥ २८ ॥

त्व<sup>४</sup>ह्रि<sup>५</sup>ज्ज<sup>४</sup>दा । वि<sup>१</sup>य । प<sup>२</sup>वमानजनिमानि<sup>२</sup>द्यु<sup>२</sup>मत्ता<sup>२१</sup>र

श्माः । अ<sup>१</sup>मा<sup>१</sup>र्त्ता<sup>२</sup>र<sup>२</sup>त्वा<sup>२१</sup>र । यघो<sup>५</sup>र<sup>४</sup>३४वा । षा<sup>४</sup>प्रयो<sup>४</sup>द्वा

इ<sup>५</sup>द्वा<sup>५</sup>इ ॥ २९ ॥

त्व<sup>५</sup>ह्रि<sup>२</sup>अ<sup>४</sup>ज्ज<sup>४</sup>दै<sup>४</sup>विया । प<sup>२१</sup>वमा<sup>१</sup>र<sup>२</sup>ना । ज<sup>२</sup>निमा<sup>१</sup>र<sup>१</sup>ना

ये<sup>२</sup>३४ । द्यु<sup>५</sup>म । ता<sup>२</sup>श्माः । अ<sup>१</sup>मा<sup>२</sup>र्त्ता<sup>२</sup>र<sup>२</sup>त्वा<sup>२१</sup>र । यघो<sup>२</sup>र

३४वा । षा<sup>५</sup>प्रयो<sup>४</sup>द्वा<sup>५</sup>इ ॥ ३० ॥ ११७

अथ सप्तमी ।

२१ २२ ३२ ३ १२ १ १ २  
एषस्यधारयास्तुतीव्यावारेभिःपवतेमदिन्तमः ।

१ २ ३ ५ २ १ २  
क्रीडन्नूर्मिरपामिव ॥ ७ ॥ ११८ \*

४ ५ १ ३ २  
(गायत्रपाश्वर्चम् ॥) एषाः । स्याधारया३१उवा

५ १ ३ १ २ २ २ २  
२३ । ह्र२३४ताः । अव्या२वारेभिःपवतेमदिन्तमः । क्री

१ १ ३ २ १ ४ १ १ १ १  
डानू१मी२ः । अपा३म् । ह्र२३वा३ । आइवार२३४५ ॥ ३१॥

शक्तिः ऋषिः † । हे “पवमान” पूयमान सोम ! “द्युमत्तमः”  
अतिशयेन दीप्तिमान् “त्वं हि” त्वमेव “दैव्यं” देवसम्बन्धीनि  
“जनिमानि” जन्मानि देवानित्यर्थः । जानासीति शेषः । तानभि  
लक्ष्य “अमृतत्वाय” तेषाम् अमरणाय “अङ्ग” क्षिप्रं ‡ “घोष-  
यन्” ऋत्विजो ग्रावाणोव शब्दमुदपादयन् उत्पादयन्ति ¶ [हि  
योगादनिघातः § ॥

“घोषयन्”-“घोषः”—इति पाठौ ॥ ६ ॥ ११७

\* ऋ० ७, ५, १७, ५=ऊहे ४, १, ११-१५, १, १ ।

† “वासिष्ठः”—इति ऋषि-ने० ।

‡ “अङ्गेति क्षिप्रनामाक्षितमेवाङ्कितं भवति”—इति यास्कः (निघ०-ने० ५, १७) ।

¶ ‘घोषयन् क्लृप्तं’—इति वि० ।

§ “यद्वितु परम्हन्दि”—इति पा० ८, १, ५६ ।

॥ ‘विनिधोगोऽस्य ततोयेऽहनि’—इति वि० ।



(सन्तनि) ॥ एषाद्वाउ । स्याधारया३१उवार३ ।

सू२३४ताः । अव्या२वार३भिःपवतेमदिन्तमा२३ः । क्रीडन्

द्वाउ । ऊर्मिरपा३१उवार३ । ई२३४वा ॥—\*

(सोमसामानि चैव त्रीणि ॥) एषस्यधा । राया१

सूतारः । अव्यावाराइ । भाइःपवते । मदिन्तमाः ।

क्रीडन्२३मी३ः । आ२३पा३म् । आ३४पुइवोईद्वाइ ॥३॥

एषस्या३धारयासुताः । अव्याहो२इ । वारेभिःपव

तेभादिन्तामा२ः । क्रीडा२न्हो१इ । ऊ२३मीः । अपा

मिवा । औ३होवा । होपुइ । डा ॥ ३४ ॥

\* एतस्यैव सावः परार्द्धं घञ्चिद्येत्यष्टमर्चो गानम् । अनयोः सप्तमाष्टमयोः ऋचोः प्रगाथो भवति । सौमांसादर्शनाधिकरणसालायां नवमाध्याय-द्वितीयपाद-षष्ठाधिकरणादौ तल्लक्षणादयोऽपि विचारिताः । अस्ति चामैव माण्डल्यो भूमिकार्या तदुल्लेखः समन्तात् (२५ पृ०—३८ पृ०) तेनामयोः तृणकं सम्यचते, अत्रैतादृग्विमित्र-मूलक-गान-दर्शनस्यायमेव हेतुः । तादृश-तृण-मूलक-गानानि चात्र ऊहे (४, १, ११—१८, १, १) स्पष्टानि ।

४२

२४

१ १२ २२ १

१ ३ १ १

एषस्यधाप्रयासुताः । अव्यावाराइ । मिःपवता२

२ ३

२

१२

२

१

१

५

४

३इ । मदिन्तमाः । क्रीडन्नूर्मिरपोवाश्चो२३४वा । आ-

५

५इवोईच्छाइ ॥ ३५ ॥ ११८

॥ इति ग्रामे गेये सप्तदशः प्रपाठकः ॥

॥ इति गेयगानं सम्पूर्णम् ॥

उरुऋषिः\* । “स्यः” सः “एषः” “सुतः” अभिषुतः सोमः  
 “अव्या वारेभिः” अवेर्वालैः तेभ्यः पवित्रे “धारया” आत्मीयया  
 “पवते” कलश मभिलक्ष्य चरति । क्रीडशः ? “मदिन्तमः”  
 मादयित्तमः । “अपामिव” उदकानाम् “जर्मिः” सङ्घात इव  
 “क्रीडन्” इतस्ततः सङ्कीडमानः पवते † ॥

“अव्यावारेभिः”—“अव्योवारेभिः”—इति साम्न ऋचः  
 पाठभेदः ॥ ७ ॥ ११८

\* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-भे० ।

† ‘विनियोगोऽस्य सप्तमेऽङ्गिनि’—इति वि० ।



ऋजिश्वाऋषिः \* । “यः” सोमः “उस्त्रियाः” उत्तरणशीलाः+  
 “अपियाः” अप्याः [आपइत्यन्तरिक्षनाम ( नै० १, ३, ८) । अस्माद्  
 “भवे छन्दसि ( पा० ४, ४, ११० )”—इति यत् ] अन्तरिक्षस्थाः ।  
 अहि-प्रभृतिभिरसुरैः ‡ अपाहृत्य निहिता “गाः” आपः ¶  
 “अश्मनि” मेघे § “अन्तः” मध्ये स्थिताइत्यर्थः । “ओजसा”  
 बलेन “निरक्तन्त” निरच्छिनत् निरगमयत् अन्तरिक्षाहृष्टि  
 मकार्षीदित्यर्थः । स त्वम् असुरै रपहृतं “गव्यम्” गो-सम्बन्धि  
 “अश्वाम्” अश्वेषु भवं “व्रजं” समूहं “अभि तत्त्रिषे” अभितो  
 व्याप्नोति [ तनु विस्तारे—छान्दसे लिटि ॥ “तनिपत्योश्छन्दसि  
 (पा० ६, ४, ६६)”—इत्युपधालोपः ] । किञ्च । हे “धृष्णो” शत्रु-  
 धर्षणशील+ सोम ! स त्वं “वर्माव” कवचीव÷ “आरुज”  
 असुरान् जहि ॥

\* “भारद्वाजः”—इति ऋषि-नै० ।

+ “उस्त्रियाः” आदित्य-रश्मयः अनङ्गाद्या वा—इति वि० । “उस्त्रियाः”—इति गोनामस्तु  
 तृतीयं नैघण्टुकम् ( १, ११ ) । “उस्त्राः”—इति तु रश्मिनामस्तु नवमं नैघण्टुकम्  
 ( १, ४ ) । “उस्त्रियेति गोनामोद्याविणोऽस्या भोगा उस्त्रेति च”—इति याज्ञः  
 ( निरु० नै० ४, १६ ) ।

‡ अहिरिति असुरइति चेमी द्वावेव मेघपर्यायौ नै० १, १०, २७-२८ ।

¶ इह मानं मृग्यम् ।

§ “अश्मा”—इति मेघनामस्तु अष्टमं नैघण्टुकम् १, १० ।

॥ “छन्दसि लिटि”—इति पा० ६, २, १०५ ।

+ ‘धृष्णो धारयन्’—इति वि० ।

÷ ‘वर्मा’ सविता—इति वि० ।

“अपियाअन्तरश्मनि”-“अप्याअन्तरश्मनः”-इति छन्दोग-  
बह्वृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ ११८

इति श्रीमत्सायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थ-प्रकाशे छन्दो-  
व्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्यैकादशः खण्डः ॥ ११ ॥

॥ इति काकुभं समाप्तम् ॥

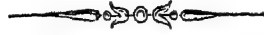
वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाहं निवारयन् ।  
पुमर्थोऽस्तुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-  
बुक्क-भूपाल-साम्राज्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते  
आधवीये सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने  
पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥

॥ सौम्यं पावमानं वा पर्व काण्डं वा समाप्तम् ॥

॥ इति तृतीयं पर्व ॥

## अथ षष्ठोऽध्याय आरभ्यते ॥



यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १ ॥

आरण्यकाभिधः\* षष्ठोऽध्यायो व्याक्रियतेऽधुना† ॥ २ ॥

तत्रेन्द्रेत्यादिकानान्तु पञ्चपञ्चाशतां क्रमात् ।

ऋषिं छन्दो दैवतञ्च तत्र तत्राभिदधामहे ॥ ३ ॥

तत्राद्याया ऋचो द्रष्टा भरद्वाजः प्रकीर्तितः ।

द्वितीयस्या वसिष्ठः स्यात्तृतीयाया ऋचः स्मृतः ॥ ४ ॥

वामदेव स्ततश्छन्दो बृहती त्रिष्टुबेव च ।

गायत्रीति क्रमादिन्द्रो भवेत्तिसृषु देवता ॥ ५ ॥

\* “आरण्यकान्तुष्ये” ( ४, २, १२९ पा० ) । अत्यल्पमिदमन्वयते मनुष्य इति (प०) । पथ्यध्यायन्यायविहारमनुष्यदक्षिष्विति वक्तव्यम् (का०) । आरण्यकः पन्थाः । आरण्यकोऽध्यायः । आरण्यको न्यायः । आरण्यको विहारः । आरण्यको मनुष्यः । आरण्यको हस्तौ (प०) । वा गोमयेषु (का०) । वा गोमयेष्विति वक्तव्यम् । आरण्यका गोमयाः आरण्या गोमयाः (प०) ।

† त्रय आश्विनिक-ग्रन्था इति विवरणादि-सकल-ग्रन्थ-सम्भवा वैदिक-प्रवादातुगताः पुस्तकाद्यन्त-समौ लणोपलब्धयाश्च । तथाच षष्ठ्यायात्मकश्छन्दो मास एकः, अपरो

तत्र प्रथम-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
इन्द्रज्येष्ठन्नआभरओजिष्ठम्पुःश्रवः

१२ २२ ३ १ २ ३ १२ १२२  
यद्दिधृक्षेमवज्रहस्तरोदसीउभेसुशिप्रप्राः ॥ १ ॥ १ ॥

२२ २२ २ २ २ २ २  
† हाउ । ३ । औहोइन्द्रज्येष्ठन्नआभरा३ण । हाउ ।

१२ १ २ २ १ २ २ २ २ १ २  
३ । औहो२ । ओ२ । जिष्ठम्पूपाः । औहोवाश्रावाः ।

२२ १२ १ २ २ १ २  
हाउ । ३ । औहो२ । या२त् । दिधृक्षेमाव । ज्र

२२ २ २ २ १ २ २ २ १२  
हस्त । औहोवारोदासी । हाउ । ३ । औहो२ ।

१ २२ १ २ २ २ २ १ २ २ २  
ओ२ । भेसुशाइप्रा । औहोवापाप्राः । हाउ । ३ ।

१२ १२ २ २ २ १  
औहो२ । ओ२ । उऊवा३हाउ । वा३ । हस् ॥ २४ ॥ १ ॥

नवाध्यायात्मक उत्तरः, ताभ्यामन्यत् एषीऽध्यायैकात्मकः आरण्यक इति व्यवहृतः । सायण-  
मते तु नैवम् । अथ हि प्रश्नोपविभागे रेव ऋन्दोग्न्यं परिसमाप्य तस्यैव षष्ठीपभाग  
एष इति मन्यते ।

\* ऋ० ४, ७, १७, ५ ।

† “नारदसवम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ ।

‡ आ० पा० १५० १, १, २४ ।

हे “इन्द्र” !\* “ज्येष्ठ” प्रशस्यतमम् “ओजिष्ठम्” अतिशयेन बलकरम् “पुपुरि” पूरकं “अवः” अन्नं “नः” अस्मभ्यम् “आभर” आहर प्रयच्छ । हे “वज्रहस्त” वज्रवाहो !† हे “सुशिप्र” शोभन-हनुक ! एवम्भूत ! हे “इन्द्र” ‡ “यत्” “अन्नं” “दिधृक्षेम” धारयितुं मिच्छेम यच्चान्नं इमे परिदृश्यमाने “उभे” “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “आ पप्राः” आपूरयसि । तदन्नं माहरेत्यन्वयः ।

“येनेमेचिववज्रहस्त” — इति बह्वृचानां पाठः ॥ १ ॥ १

\* “इन्द्रतैवैश्वर्य-कर्माणः” — इति नैरुक्तम् (३का० १०ख० ८ख०) ईश्वरस्यायमिति तद्भाष्यम् ।

† “अथाकारचिन्तनन्देवतानां । पुरुषविधाः स्युरित्येकं चेतनाववद्भिस्तुतयो भवन्ति तथाभिधानानि । अथापि पौरुषविधिकैरङ्गैः संसूयन्ते — ‘ऋष्या त इन्द्र स्यविरस्य बाहू यत् संगृह्णन् मघवन् काशिरिते’ । अथापि पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैः — ‘आ द्वाभ्यां हरिभ्यां मिन्द्र याहि कल्याणीजाया सुरणं गृहे ते’ । अथापि पौरुषविधिकैः कर्मभिः — ‘अद्वौन्द्र पिब च प्रस्थितस्य आश्रुत्कर्णं शुधी हवम्’ ॥६॥ अपुरुषविधाः स्युरित्यपरमपि तु यदृश्यतेऽपुरुषविधस्तथाग्निर्व्यायुरादित्यः पृथिवी चन्द्रमा इति । यद्यो एतच्चेतना-वद्वद्भिस्तुतयो भवन्तीत्यचेतनान्येष्वेवं संसूयन्ते यथाक्षप्रभृतीन्योषधियर्थन्तानि यद्यो एतत् पौरुषविधिकैरङ्गैः संसूयन्त इत्यचेतनेष्वप्येतद्भवत्यभि क्रन्दन्ति हरितेभिरासभिरिति प्रावस्तुतिर्यथो एतत् पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैरित्येतदपि तादृशमेव सुखं रथं शुभं मिश्रं रश्मिं निति नदी-स्तुतिर्यथो एतत् पौरुषविधिकैः कर्मभिरित्येतदपि तादृशमेव हेतुयुक्तं पूर्वं हविरद्यमाश्रतेति प्रावस्तुतिरेवापि बोधयविधाः स्युरपि वा पुरुषविधानामेव सतां कर्मात्मान एते स्युर्यथा यज्ञो यजमानस्येव चाख्यानसमयः ॥ ७ ॥”

— इति निरु० द्वै ।

‡ “शिप्रं हन नासिके वा” — इति निरु० नै० ६, १७ ।



अथ द्वितीया ।

२३ २ ३ १ २      ३ १२ २२३२ २ १ २ ३ १ २  
इन्द्रो राजा जगतर्षणीनामधिशमा विश्वरूपं यदस्या ।

१२      ३ २ ३ १ २      ३ २३ ११२      ३ २  
ततो ददाति दाशुषेवमूनिचोदद्राध उपस्तु, तच्चिदर्वाक् ॥ २ ॥ २

१      २      २२१      ११      २ २      २  
\* हावोन्द्राः । राजा । जगतः । चर्षणीनाम् । नाम् ।

२२१२      २२१२      २२१२  
२ । नाओइनम् । ३ । नाहोइनम् । ३ । हावोहो

२      १ १      १ १ २      २      २  
हाउ । अधिक्त्वा । विश्वरूपं । यदस्या । स्या । २ ।

२२१२      २२१२      १२ २२१२  
स्याओइनम् । ३ । स्याहोइनम् । ३ । ओहोहावोहो २ ।

२ १२      २ १२      २ २      २  
ततो ददा । तीश्दाशु । पाइवमूनी । नी । २ ।

२२१२      २२१२      २२१२ १  
नाओइनम् । ३ । नाहोइनम् । ३ । हावोहोहाउ ।

२२१२      २ १      २      २      २२  
चोदद्राधाः । उपस्तु, तच्चिदर्वा । र्वा । २ । र्वा

१२      २२१२      १२ २२ १२  
ओइनम् । ३ । र्वाहोइनम् । ३ । ओहोहावोहो

२      ३ १ १ १ १  
३ । हाउवाइ । ई२३४५ः ॥ ८ + ॥

\* “इन्द्रस्याको ह्यौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

† आ० गा० १५० १, १, ८ ।

<sup>१ २</sup> इन्द्राहाउ । <sup>२२१ २१</sup> राजा । <sup>२ २</sup> जगतः । <sup>२</sup> चर्षणीनाम् । <sup>२</sup> नाम् ।  
<sup>१२२</sup> २ । <sup>१२२ २२</sup> नोवा । ३ । <sup>१२</sup> नोवाहाइ । ३ । <sup>२</sup> हाओ३ । <sup>२</sup> हा  
<sup>२</sup> ३हाउ । <sup>२ १</sup> अधि क्षमा । <sup>२ १ २</sup> विश्वरू । <sup>२</sup> पयदस्या । <sup>२</sup> स्या ।  
<sup>१२ २</sup> २ । <sup>१२२ २२</sup> स्योवा । ३ । <sup>२२</sup> स्योवाहाइ । ३ । <sup>२ २</sup> हाओ३ । <sup>२</sup> हा३हा  
<sup>२ १२</sup> उ । <sup>२ १२</sup> ततोददा । <sup>२ १२</sup> ती३दाशु । <sup>२ २</sup> षाइवहूजी । <sup>२</sup> नी । २ ।  
<sup>१२२</sup> नोवा । ३ । <sup>१२२ २२</sup> नोवाहाइ । ३ । <sup>२२</sup> हाओ३ । <sup>२ २</sup> हा३हाउ ।  
<sup>२२ १ २</sup> चोदद्राधाः । <sup>२ १</sup> उपस्तु । <sup>२</sup> तच्चिदर्वा । <sup>२</sup> र्वा । २ । <sup>१२</sup> र्वी  
<sup>२</sup> वा । ३ । <sup>१२२ २२</sup> र्वीवाहाइ । ३ । <sup>२२</sup> हाओ३ । <sup>२ २</sup> हा३हाउ ।  
<sup>२</sup> वा३ । <sup>३ १ १ १</sup> ई२३४पू । ॥ १० \* ॥ २

यः “इन्द्रः” “जगतः” जङ्गमस्य पञ्चादेः यतो “राजा”  
 ईश्वरो भवति । चर्षणीनां मनुष्याणां च † राजा भवति । किञ्च  
 “अधि” क्षमा [ सप्तम्येकवचनस्य लुक् ‡ ] क्षमायां ¶ “विश्व-

\* आ० गा० १, १, १० ।

† “चर्षण्यः”—इति मनुष्य-नामस्रष्टमं नैघण्टुकम् २, ३ ।

‡ “सुपांसुलुक् ( पा० २, १, ३६ )”—इत्यादिना ।

¶ “क्षमा”—इति पथिवी-नामसु षष्ठं नैघण्टुकम् १, १ ।

अथ तृतीया ।

१ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १७ १ २३क २२  
यस्येदमारजोयुजस्तु जेजनेवनः ।

१ २ ३ १ २ ३ २  
इन्द्रस्यरन्त्यमृहत् ॥ ३ ॥ ३

१ २ १ १ २ २ १ १ २ २  
\* हाउयास्या । इदमारजोयूजाः । तुजेजनेव  
२ १ २  
नासूवाः । आइन्द्रस्या ३ ४ पूरा ६ ५ ६ । तियं  
१  
बृहत् ॥ ११ + ॥

रूपं” “यत्” धन मस्ति “अस्य” तस्यापि राजा भवति । “ततो  
ददाति दाशुषे वसूनि” यजमानाय ‡ वसूनि धनानि ददाति ।  
स इन्द्रः अस्माभिः “उपस्तुतं” सम्यक् स्तुतं “राधः” धनम्  
“अर्वाग्” अस्मदभिमुखं “चोदत्” प्रेरयतु ।

“अधिक्षमा”—“अधिक्षमि”—इति, “विश्वरूपम्”—“विषु-  
रूपम्”—इति, “उपस्तुतम्”—“उपस्तुतः”—इति च साम्न ऋचः  
पाठभेदः ॥ २ ॥ २

“स्यर्कशिरः”—इति आ० ब्रा० ४, १, १० ।

+ आ० गा० १५० १, २, ११ ।

‡ दाशुषे—इति दानकर्मणो दाशतेः ( नै० ३, १०, १ ) रूपम् “दाश्वान् साजान्  
मीङ्वांश्च ( ८ ) १, ११”—इति सिद्धम् ।



२ २ १ २ २ २ १ २  
दितयेसिया२३मा३ । हाउ । ३ । आयुश्चक्षुर्ज्योतिः ।

२ २ १ २ १ २ ३ ५ २ ३ १ १ १  
औहोवा । ई२ । या२३४ । औहोवा । ई२३४५

॥ १३\* ॥ ४

आये ऋचौ चतुष्पादे ह्येकपादयुतान्तिमा ।

शौनःशेपी गार्त्तमदी वामदेवीति ताः क्रमात् ।

वारुणी पावमानी च वैश्वदेवीति संस्मृताः ॥

हे “वरुण !” † “उत्तमम्” उत्कृष्टं शिरसि बद्धं “पाशम्”  
“अस्मद्” अस्मभ्यम् “उच्छ्रथाय” उत्कृष्टं शिथिलं कुरु । “अधमम्”  
निकृष्टं पादेऽवस्थितं पाशम् “अव अथाय” अवाधस्तात् शिथिली-  
कुरु । “मध्यमम्” नाभिदेशगतं पाशं “विअथाय” वियुज्य शिथि-  
लीकुरु । “अथ” अनन्तरं हे “आदित्य” अदितेः ‡ पुत्र !

\* आ० ग्रा० १५०१, २, १३ ।

† “दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि । अतूर्तं पन्थाः  
गुरुरथो अर्थसा सप्रहोता विश्वरूपेषु जन्मसु ( ऋक् १० म० ६, ४, ४ )”—इति सन्त-  
लिङ्गात्—“अहोरात्रं मित्रावरुणौ ( ३ का० ११ अ० २२ ख० )”—नैरुक्तभाष्याच्च मित्र-  
शब्देन दिवा, वरुण-शब्देन च रात्रिः सुग्रहः । “वरुणः दृष्टोतीति सतः ( ३ का०  
१० अ० २२ ख० )”—इति व्युत्पादनात् सर्वेषां घटपटादीनां तमोरूपेण आवरकथ ।

‡ “अदितिरदीना \* \* ‘अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स  
पुत्रः । विश्वे देवा अदितिः पञ्चजना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्’—इत्यदितेर्विभूति  
साचष्ट एनान्यदीनानीति वा”—इति नैरुक्तम् २ का० ४ अ० १२-२३ ख० । दितिः  
उपहनं तद्भावोऽदितिरिति निष्पन्नोऽर्थो भाष्यादि-लब्धः ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२ २२      २  
त्वयावयम्यवमानेनसोम

१२ ३ १२ २२      ३ १ २  
भरेकृतंविचिनुयामशश्वत् ।

१ २ ३ १२ २२      ३  
तन्नोमित्रोवरुणोमामहन्ता

१ २ ३ १ २      ३ २ ३ २  
मदितिःसिन्धुःपृथिवीउतद्यौः ॥ ५ ॥ पू \*

२ २ २      १      ३ २ २      ५ २  
+ दृपायपूद् । पा । ओहा । ईश्या । ( एवं त्रिः )

२ २      २ २ १      २      २ २      २ १      २  
त्वयावयम्यवमानेनसोमा । भरेकृतंविचिनुयामशश्वत् ।

३ २      २      २ २ १      २      २      २  
तन्नोमित्रोवरुणोमामहान्ताम् । अदितिःसिन्धुःपृथिवी

वरुण ! “वयं” शुनःशेपाः “तव” व्रते त्वदीये कर्मणि “अदितये”  
खण्डन-राहित्याय “अनागसः” अपराध-रहिताः “स्याम”  
भवेम ॥

“अथादित्यव्रतेवयन्तव”-“अथावयमादित्यव्रतेतव”—इति  
साम्न ऋचः पाठभेदः ॥ ४ ॥ ४

<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१ १ १</sup> <sup>१ २ २</sup> <sup>५ २</sup>  
उताद्यौः । सृपायपृच्छ । पा । ओहा । इ३या ।

<sup>२ २ १</sup> <sup>३ २ १</sup> <sup>१ १</sup> <sup>३</sup>  
२ । सृपायपृच्छ । पा । ओहा । ई२ । यार३४ ।

<sup>५ २ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१ १ १ १</sup>  
ओहावा । ए । सुवः । २ । ए । सुवा २३४ पूः ।

॥ ७ \* ॥

<sup>२ २ १</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२ २</sup>  
सृपायपृच्छ । पा । ओहा । (एवं त्रिः) । त्वयावयम्पवमाने

<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२ १</sup> <sup>२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२</sup>  
नसेमा । भरेकृतंविचिनुयामशास्त्रात् । तन्नोमित्रोवरु

<sup>२ २ १</sup> <sup>२</sup> <sup>२ १</sup> <sup>२</sup>  
णोमामहान्ताम् । अदितिःसिन्धुःपृथिवीउता । द्यौः ।

<sup>२ २ १</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२ २ १</sup> <sup>२ २</sup>  
सृपायपृच्छ । पा । ओहा । २ । सृपायपृच्छ । पा ।

<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>५ २ २</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१</sup>  
ओ२ । हार३४ । ओहावा । सुवः । ए१ । सुवः ।

<sup>३ १ १ १ १</sup>  
ए२३४पू ॥ ८ † ॥ पू

\* † आ० गा० १५० १, १, ७-८ । † “समुद्रस्य सर्पसाम”—इति आ० ब्रा० २, २, १२ ।

अथ षष्ठी ।

३ १२ २२ ३१७ ३ २

इमंवृ पणङ्गणुतैकमिन्नाम् ॥ ६ ॥ ६

३ २२ ३२ २

३ २

१

३ २

\* इमाओवा । ३ । इमा३ । ओइ । २ । इमा

१

५

३ २२ ३२ २

३ २

१

३ । ओर३४वा । वृषाओवा । ३ । वृषा३ । ओइ ।

हे “सोम !”<sup>†</sup> पवमानेन पवित्रेण पूयमानेन “त्वया” सहा-  
येन “भरे” [ सङ्ग्राम-नाम ( नै० २, १७, ६ ) ] सङ्ग्रामे “शखद्”  
बहु “कृतं” कर्तव्यं “वयं” “विचिनुयाम” विशेषेण कुर्याम ।  
यस्मात्तव साहाय्येन कर्माणि कुर्मः “तत्” तस्मात्, अस्मान्  
“मित्रः वरुणः अदितिः” एतन्नामिकाः । “सिन्धुः”  
एतदभिधाना । तथा “पृथिवी” “उत” अपिच “द्यौः” । एते  
मित्रादयः “नः” अस्मान् “मा” “महन्तां” पूजयन्तु धनादि-  
दानेन ॥ ५ ॥ ५

० “वृषा”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

† “सोमः सुमोतेः यदेन सभिषुषवन्ति । बज्रलस्य नैषण्डुकं दृढमाश्चर्यं मित्रं  
प्राधान्येन । तस्य पावमानौषु निदर्शनायोदाहरिष्यामः”—इत्यादि नैरुक्तम् ३का०  
११७० २७० ।

‡ सिन्धुः समुद्रः । समुद्रइति अन्तरिक्षनामसु पञ्चदशम् पदम् नि० १, २ ।



अथ सप्तमी ।

२ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १ १ २  
सनइन्द्राययज्यवेवरुणायमरुद्भ्यः ।

३ १ २ २  
वरिवोवित्परिस्त्रव ॥ ७ ॥ ७ \*

२ २ १ ५ ३ २ ३ २ १ २ ३ २  
२ । वृषा३ । ओ२३४वा । णङ्कृणावता । एकाओ

२ ३ २ १ ३ २ १ ५  
वा । एका३ । ओइ । २ । एका३ । ओ२३४वा ।

२ ३ १ १ १  
इन्मा२३४५म् ॥ १३ † ॥ ई

१ ५ २ २ २ १ २ २  
‡ एजच्चा । तेजातमन्धसोदिविसङ्गूमिया२द  
१ १ १ २ २ २ १ २  
दाइ । इडा । उग्र०००र्ममद्वा१ईआ३वाः । सानः ।

पूर्वस्या सृचि प्रकृता हे मित्रादयो देवाः ! यूयम् “एकम्”  
अद्वितीयं दानकर्मणि “इमं” सोमं “वृषणं” कामाना मभिवर्षकं  
“कणुत” कुरुत । तथा “इमां” क्रियां फलाभिवर्षिकां कुरुत ॥

६ ॥ ई

\* ऋ० ७, १, १८, १ ।

† आ० गा० १५० २, १, १३ ।

‡ “शाकरोवर्षम्”—इति आ० प्रा० १, २, १३ ।

इन्द्राययज्यवेवरुणायमरुहं रज्जियाः । इडा । वरिवोवि

त्परा१इसाश्वा । आइना । विश्वान्ययत्रायुस्तानिमानुषा

रणाम् । इडा । सिषासन्तोवनारश्होइ । माहा३१उ

वार३ । इट् । इडा२३४५ ॥ १८ \* ॥ ७

गायत्री पावमान्यौ तु सन इत्यादिके ऋचौ ।

अमहीयुस्तयोरेवं छन्दोदैवतनिर्णयः ॥

हे सोमः ! † “सः” “नः” “वरिवोवित्” धनस्य लभकस्त्वं  
“नः” अस्माकं “यज्यवे” यष्टव्यायेन्द्राय “वरुणाय” ‡ “मरुद्भ्यः” ॥  
च “परिस्त्व” धारया क्षर ॥ ७ ॥ ७

\* षा० पा० १५० २, १, १८ ।

† “अथैषा परा भवति चन्द्रमसो वैतस्य वा”—इति नि० उका० ११ अ० ४ ख० ।

‡ ‘वरुणः कवन्धं प्र-ससर्ज’ ( ऋ० ५, ६, १३, ९ )—इत्यादि-मन्त्र-लिङ्गात् इह वरुणो  
मेघ-वर्षण-हेतुभूतः । “कवन्धोमेघम्”—इत्यादि निरु० दै० १०, ४ ।

॥ “मरुतो मितराविणो वा, मितरोचिणो वा, मरुद्भ्यस्त्योति वा इति नैरुक्तम्  
एका० ११ अ० १३० । ‘वायु वै क्षेपिष्ठा देवता’—इति च श्रूयते । ततो मरुतो  
वायव इति सिद्धान्तः ।

अथाष्टमी ।

३१२ २२ १२७ २ २ ३१ २

एनाविश्वा<sup>१</sup>न्य<sup>२</sup>र्य<sup>३</sup>आद्य<sup>४</sup>, म्ना<sup>५</sup>निमा<sup>६</sup>नुषा<sup>७</sup>णाम् ।

१ २

सिषासन्तोवनामहे ॥ ८ ॥ ८

२२

२ २ २ २ १

२

२२

\* हाउ । ३ । उच्चातेजातमारश्मसाः । हाउ । ३ ।

२

२ १

१

२२

२

१

दिविसङ्गमियारश्मदाः । हाउ । ३ । उग्रश्ममहारश्म

२

२

३

५

२२

२

२ १

अवाउ । वाः । ईरश्मडा । हाउ । ३ । सनइन्द्रायया

२

२२

२

२ १

२

२२

रश्म्यवाः । हाउ । ३ । वरुणायमरुश्मियाः । हाउ ।

२

२

१

२

२

३

५

२२

३ । वरिवोवित्पराश्मस्रवाउ । वाः । ईरश्मडा । हाउ ।

२२

२

१

२

२२

२

२

२

३ । एनाविश्वा<sup>१</sup>निआ<sup>२</sup>रश्म<sup>३</sup>र्य<sup>४</sup>आ<sup>५</sup> । हाउ । ३ । द्यु<sup>६</sup>म्ना<sup>७</sup>निमा<sup>८</sup>

१

२

२२

२

२

२ १

२

नुषारश्मणाम् । हाउ । ३ । सिषासन्तोवनारश्महाउ ।

२

१

११११

वाः । इट् । इडारश्मपु ॥ १२ † ॥ ८

\* “अपत्यसः”—इति आ० ब्रा० १, २, ११ ।

† आ० गा० २५० ३, १, १२ ।

अथ नवमी ।

३ १ २      २ २ ३ २ ३  
अहमस्मिप्रथमजाञ्चतस्य

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
पूर्वन्देवेभ्योऽमृतस्यनाम ।

२ २ १ २ ३ २ ३ ३ १ २  
योमाददातिसइदेवमाव

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २  
दहमन्नमन्नमदन्तमग्नि ॥ ८ ॥ ९

॥ प्रथम-दशति ॥

२२      १२२ २      २ १      १२२२  
\* हाउ । ३ । सेतूत्तर । ३ । दुस्त । रान् । ३ । दाने  
१२ २ २      २२      २      २ १  
नादानम् । ३ । हाउ । ३ । अहमस्मिप्रथमजाञ्चतार३  
२, १ १ १ १ २२      १२२ २      २ १  
स्थार३४५ । हाउ । ३ । सेतूत्तर । ३ । दुस्त । रान् । ३ ।

“एना” एनेनात्रेन सोमेन “मानुषाणां” मनुष्याणां “वि-  
श्वानि” “द्युम्नानि” अन्नानि “अर्यः” अभि गच्छन्तः † “सिषा-  
सन्तः” सम्भक्तु मिच्छन्तश्च वर्यं “वनामहे” भजामहे ॥ ८ ॥ ८

० स्वर्ग्यम् । सेतुसाम । पुरुषगतिर्वा । विशोकं वा—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “अर्यः”—इति ईश्वर नामसु द्वितीयं नैघण्टुकम् २, १२ । इह तु ऋगता-  
वित्यस्य रूपमिष्टम् ।

२ २२ १२२ १ २ २२ १२ २२  
 अक्रोधेनक्रोधम् । २ । अक्रोधेनक्रोधम् । छाउ । ३ ।  
 २२ २ २ १ २ १ १ १ १ २२  
 पूर्वन्देवेभ्योऽमृतस्यना २ ३ मा २ ३ ४ ५ । छाउ । ३ ।  
 १२२ २ २ १ २ १ २ २ २२  
 सेतूँस्तर । ३ । दुस्त । रान् । ३ । अड्याअड्याम् । ३ ।  
 २२ २ २ २ १ २ १ १ १ १ २२  
 योमाददातिसइदेवमा २ ३ वा २ ३ ४ ५ त् । छाउ । ३ ।  
 १२२ २ २ १ २ १ २ २ २ २  
 सेतूँस्तर । ३ । दुस्त । रान् । २ । सत्येनानृतम् । ३ ।  
 २२ २ २ १ २ १ १ १ १ २२  
 छाउ । ३ । अहमन्नमन्नमदन्तमा २ ३ वी २ ३ ४ ५ । छाउ ।  
 २२ २ २ १ २ १ २ १ २ २  
 ३ । वा । एषागतिः । ३ । एतदमृतम् । ३ । स्वर्गच्छ । ३ ।  
 १२ २ १२२ २२ २२ २ १ १ १ १ १  
 ज्योतिर्गच्छ । ३ । सेतूँस्तीर्त्वाचतुरार २ ३ ४ ५ ॥ ३४ \* ॥ ८

चिष्टुभा अन्नदेवता आत्मान मेवाह आत्मा एव ऋषिः ।  
 “देवेभ्यः पूर्व” अग्नि-वरुणादि-देवेभ्यः पुरा “अहम्” “अन्नम्”  
 देवता “अमृतस्य” विनाश-रहितस्य “ऋतस्य” सत्यस्य पर-  
 ब्रह्मणः सखन्विनी “प्रथमजा अस्मि नाम” प्रथमत एवीत्यन्ना

भवामि खलु । “यः” पुमान् “मां ददाति” अन्नरूपां माम् अति-  
 ष्यादिभ्यो ददाति “स इत्” स एव “एवं” परिदृश्यमान-प्रकारेण  
 “आवत्” अवति सर्वान् प्राणिनो रक्षति । यस्तु लोभ-युक्तः सन्  
 प्राणिभ्योऽन्नमदत्वा स्वयं मेव तदन्नमत्ति “अन्नम् अदन्तं” नाना-  
 विधान-भक्षकं तं लोभिनम् अहमन्नम् अन्न-देवता “अग्नि”  
 भक्षयामि विनाशयामीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ८ \*

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोव्याख्याने षष्ठाध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

● अत्राह शास्त्रः—याख्यातं देवतं यज्ञाङ्गव्याघातजड्वृत्तार्गगतिं व्याख्यास्यामः ॥  
 सूर्यं आत्मेत्युदितस्य हि कर्मदृष्टायेतदनुप्रवदन्ययैतं मज्जान्तात्मानमेव गणः प्रवदन्ती-  
 त्द्रं मितं वरुणमग्निमाहुर्नित्यैष मज्जान्तात्माजिज्ञासयात्मानं प्रोवाचाग्निरस्मि जन्मना  
 जातवेदा इहमस्मि प्रजमजा इत्येताभ्याम् ॥ १ ॥ अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे  
 चक्षुरदृतम् स आसन् । अर्क्षस्त्रिधातूरजसोविमानोजसोवर्षोहविरस्मि नाम ॥ अह-  
 मस्मि प्रथमजा ऋतस्य पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाम । यो मा ददाति स इदेवमावा-  
 अहमन्नमन्नमदन्तमग्नि इति स ह ज्ञात्वा प्रादुर्बभूवैवम् याजहाराय तमात्मानमभ्या-  
 त्माजमन्तिकमन्यस्मा आचक्षतेति ॥ २ ॥ अपश्यङ्गोपामनिपद्यमानो च परा च पथि-  
 भिषरन्तम् । स सप्रोचीः सविषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः । आवरी-  
 वर्ति भुवनेष्वन्तरित्यथैष मज्जानात्मा सत्त्वसत्त्वसत्त्वपरमद्वन्द्वं सत्यस्य सत्त्वसत्त्वसत्त्व-  
 तदस्य सत्त्वं तदरुणं तदगन्धं तदमृतं तच्छुक्लं तन्निष्ठो भूतात्मा । सैष भूत-  
 प्रकृतिरित्येके तत्तु चेवं तद् ज्ञानात् चेदन्नं मनु प्राप्य निरात्मजं सथैष मज्जानात्मा  
 द्विविधो भवति सत्त्वं रजलस इति सत्त्वं तु मध्ये विशुद्धं तिष्ठत्यभितो रजलमसौ  
 इति । कामदेवसत्त्वमइत्यविज्ञातस्य विशुद्धतो विभूतिं कुर्वतः चेदन्न-पृथक्काय  
 रुक्षपते प्रतिभाति स्निग्धो मज्जानात्मा तमोस्निग्धो विद्या प्रकाशस्निग्धमपि निच-

यत्किञ्च आकाशः ॥ ६ ॥ आकाशगुणः शब्द आकाशादायुर्दिगुण स्थलेन वाद्यो  
 ज्योतिस्त्रिगुणं रूपेण ज्योतिष आपसतुर्गुणा रसेनाद्भाः पृथिवी पञ्चगुणा गन्धेन  
 पृथिव्या भूतग्रामस्यावरजङ्गमासुदेतदहर्द्युगसहस्रं जागर्त्ति तस्यां ते सुषुप्स्यद्भानि  
 प्रत्याहरति भूतग्रामाः पृथिवी मपि यन्ति पृथिव्यप आपो ज्योतिषं ज्योतिर्वाय  
 वायुराकाश साकाशो मनो मनो विद्यां विद्या महान्तं साक्षानं महानात्मा प्रतिभां  
 प्रतिभा प्रकृतिं सा ह्यपिति युगसहस्रं रात्रिस्त्वावेतावहोरात्रावजस्रं परिवर्त्तते स  
 कात्तस्तदेतदहर्भवति । युगसहस्रपर्यन्तं महर्द्यद् ब्रह्मणो विदरात्रिं युगसहस्रान्तां  
 तेहोरात्रविदो जनादति ॥ ४ ॥ तं परिवर्त्तमानं मन्योदुप्रवर्त्तते खग्रा द्रष्टा विभ-  
 क्तः तिसादोह मिति गम्यते स मिथ्यादर्शनेदं पावकं महाभूतेषु विरोणाकाशाद्वायोः  
 प्राणक्षुत्सुय वक्ता रक्ष तेजसोद्भूतः स्तोत्रं पृथिव्या मूर्त्तिः । पार्थिवांस्त्वष्टौ गुणान्वि-  
 द्यात् चौग्माद्वत्स्वीन् पितृती ऽस्थिस्त्रायुमज्जानः पितृतृत्स्वड्भांसशोणितानि मातृ-  
 तोद्गं पान मित्यष्टौ सोयं पुरुषः सर्वमयः सर्वज्ञानोपि क्लृप्तः ॥ ५ ॥ स यद्यदु-  
 रूध्यते तद्भवति । यदि धर्ममदुरुध्यते तद्देवो भवति यदि ज्ञानमदुरुध्यते तदमृतो  
 भवति यदि काम मदुरुध्यते सं च्यवते । इमां योनिं सन्दध्यात्तदिदमव मतम्—  
 स्त्रेष्वा रेतसः सञ्भवति स्त्रेष्वाणो रघो रसाच्छोणितं शोणितान्मांसं मांसान्मेदो  
 मेदसः स्त्रावा स्त्रावोऽस्थीन्यस्थिभ्यो मज्जा मज्जानो रेतसदिदं योनौ रेतः सिक्तं पुरुषः  
 सञ्भवति । शूक्रातिरेके पुमान् भवति शोणितानिरेके स्त्री भवति द्वाभ्यां समेन  
 नपु सको भवति शूक्रभिन्नेन यमो भवति शूक्रशोणितसंयोगान्मातृपितृसंयोगाच्च  
 तत् कथमिदं शरीरं परं संयम्यते सैम्यो भवत्येकरात्रोषितं कल्लस्रं भवति पञ्च-  
 रात्राद्द्विदः सप्तरात्रान्ते शी द्विसप्तरात्रादबुदः पञ्चविंशतिरात्रः स्वस्थितो घनो  
 भवति मासमात्रात् कठिनो भवति द्विमासाभ्यन्तरे शिरः सम्पद्यते मासवयेण  
 ग्रीवाद्यादेशो मासचतुष्केण त्वग्नादेशः पञ्चमे मासे मण्डरोमव्यादेशः षष्ठे मुख  
 नासिकाक्षित्रोच्चं च सञ्भवति सप्तमे चलनसमर्थो भवत्यष्टमे बुद्ध्याध्यवस्यति नवमे  
 सर्वाङ्गसम्पूर्णा भवति ॥ भूतस्याहं पुनर्जातो जातस्याहं पुनर्मृतः । नाना योनि  
 सहस्राणि मयोषितानि यानि वै ॥ आहारा विविधा भुक्ताः पीता नानाविधा-  
 स्नानाः । मातरो विविधा दृष्टाः पितरः सुहृदस्तथा ॥ अवाङ्मुखः पीड्यमानो  
 जन्तुश्चैव समन्वितः । साङ्ख्यं योगं समभ्यस्येत् पुरुषं वा पञ्चविंशकमिति ॥ ततश्च  
 दशमे मासे प्रजायते जातश्च वायुना स्पृष्टस्तत्र स्मरति जन्ममरणम् । अन्ते च

शुभाशुभं कर्मेतच्छरीरस्य प्रामाण्यम् ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरं सन्निशतं महाकपालं शिरः सम्य-  
 द्यते षोडश वपापलानि नव स्नायुशतानि सप्तशतं पुरुषस्य मर्मणा मर्द्धयन्तो रोमाणि  
 कोट्यो हृदयं द्वाष्टकपालानि द्वादशकपालानि जिह्वा दृषणौ द्वाष्टसुपर्णौ तथोपस्थ-  
 : दपाखेतन् मूत्रपुरीषं कक्षदाधारपानसिक्तादादुपचितकर्माणावन्त्योन्मं जायेते  
 इति । तं विद्याकर्मणी समन्वारभेते पूर्वप्रज्ञा च महत्यज्ञानतमसि मग्नौ जरामरण-  
 चुत्पिपासाः शोक-क्रोध-लोभ-मोह-मद-भय-मत्सर-हर्ष-विषादेष्टास्त्रयात्मकैर्द्वैतैरभि-  
 भूयमानः सोस्मादार्जवं जवीभावानान्तर्निर्मुच्यते सोस्मात्पात्रं महाभूमिकावच्छरीराग्नि-  
 मेषमावैः प्रक्रम्य प्रहतिरधिपरीत्य तैजसं शरीरं कृत्वा कर्मणोऽनुरूपं फलं मह-  
 भूय तस्य सङ्क्षये पुनरिदं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ७ ॥ अथ ये हिंसा मात्रित्य विद्यामु-  
 त्पृज्य महत्तपस्तेऽपिरे चिरेण वेदोक्तानि वा कर्माणि कुर्वन्ति ते धूम मभि सम्भवन्ति  
 धूमा द्राणिं रात्रेरपक्षीयमाणपक्ष मपक्षीयमाणपक्षादक्षिणायनं दक्षिणायनात्  
 पितृलोकं पितृलोकाच्चन्द्रमसं चन्द्रमसो वायुं वायोर्दृष्टिं दृष्टरोषघयैतद्भूत्वा तस्य  
 सङ्क्षये पुनरेवमं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥ अथ ये हिंसामुत्पृज्य विद्या मात्रित्य  
 महत्तपस्तेऽपिरे ज्ञानोक्तानि वा कर्माणि कुर्वन्ति तेऽक्षरभि सम्भवन्त्यर्चिषोऽक्षरश्चापू-  
 र्यमाणपक्ष मापूर्यमाणपक्षादुदगयनमुदगयनाद्देवलोकं देवलोकादादित्यमादित्या-  
 द्वैद्यतं वेद्यतान् मानसं मानसः पुरुषो भूत्वा ब्रह्मलोकं मभिसम्भवति न ते पुनरावतन्ते  
 शिष्टा दन्दशुका यत इदं न जानन्ति तस्मादिदं वेदितव्यं मयाप्याह ॥ ९ ॥ न तं  
 विदाथ य इमा जजानान्यद्युष्माक मन्तरं बभूव । नीहारेण प्राहता जरण्या  
 चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ॥ न तं विद्यथा विदुषो यमेव विद्वांसो वदन्यत्तरं  
 ब्रह्मणस्यति मन्यद्युष्माक मन्तरं मन्यदेषा मन्तरं बभूवेति नीहारेण प्राहतास्तमसा जरण्या  
 चासुतृप उक्थशासः प्राणं सूर्यं यत्तथगामिनश्चरन्त्यविद्वांसः क्षेत्रज्ञं महु प्र वदन्यथा  
 क्षो विद्वांसः क्षेत्रज्ञोऽनु कसपते तस्य तपसा सहाप्रमादं मेत्यथाप्रणो भवति तेना सक्तत  
 मिच्छेतेन सुखी मिच्छे देशं हि सखा श्रेष्ठः सज्जानाति भूतं भवद्भविष्यदिति । ज्ञाता  
 कक्षाम्जायते सखा कक्षाम्बुध्यते सद्य भूतेन्द्रियैः शरते महाभूतानि सेन्द्रियाणि प्रज्ञया  
 कर्म कारयति इति वा तस्य तपः प्रतिष्ठाशीलं मुपशम आत्मा ब्रह्मेति स ब्रह्मभूतो  
 भवति साक्षिमात्रो व्यवतिष्ठते बन्धो ज्ञानक्षतः ॥—इति १४,१—१० ।



अथ द्वितीय-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २      ३ २ ३ १ २  
त्वमेतदधारयः कृष्णासुरोहिणीषुच ।

१ २      ३      २ ३ १ २  
परुष्णीषु\*रुशत्पयः ॥ १ ॥ १० †

२ २      २      २ २ १ २      १ २ ३      ५  
‡ हाउत्वमेतात् । एतदेतात् । आधारा२३४याः ।

२ १ २      २      १      १ २      २ १      १      २ १      १  
कृष्णासुरोहिणा१इषू३चा । परुष्णा२३इषू । रुशत् । पा

१ ३      ५ २ २  
२या२३४औहोवा ॥ २० ॥

२ २      १ २      १      १ २      १  
त्वमेतद्वोहाइ । होइ । आधा१राया२ः । हाइ ।

१ २      १      १      १      १  
कार्णा१सुरो२ः । होइ । हाइणी१षुचा२ः । होइ ।

१ ०      १      २ १      १ ३      ५ २ २  
पारुष्णाइषू२ः । होइ । रुशत् । पा२या२३४औहोवा ॥ २१ ॥

२ २      २      १      १      १  
आईत्वमेतात् । आ । आधा१राया२ः । आईका

२      १      २      १      १ ०  
र्णा१सुरो२ः । आईहाईणी१षुचा२ः । आईपारुष्णा

० “परुष्णीषु”—इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ६, २३, ३ ।

‡ “जीणि वार्षाह्राणि”—इति आ० ब्रा० १, २, १५ ।

१ २१ १ ३ ५२ २ १  
इषू२। आइ। रुशत्। पारयार३४औहोवा। अभि

२ २१ २१ २२ १ २ १ १ २ १ २ २  
स्फूर्जयं द्विष्मः। समोषाभिस्फूर्जयं द्विष्मः। अस्मभ्यङ्गात्

१ २ ३ १ १ १ १

वित्तमार३४पुम ॥ २२ \* ॥ १०

श्रुतकक्षच्छिरेन्द्रो गायत्री । अस्य सामर्थ्यं मेवोपपादयति—  
हे इन्द्र ! “कृष्णासु” कृष्णवर्णासु गोषु तथा “रोहिणीषु च” [“वर्णा  
दनुदात्तान्नोपधात्तोः ( ४, १, ३६ )”—इति ङीप्†] “परुष्णीषु”  
रोहितवर्णासु [ “परुष्णी पर्ववतीति यास्कः‡] पर्वशः पर्वशो  
नानावर्णासु च गोषु “रुशत्” [रोचते दीप्तिकर्मणः॥] दीप्यमानं  
श्वेतम् “एतत्” परिदृश्यमानं “पयः” क्षीरं त्वम् “अधारयः”  
धारयसि । तस्मात् तद्वत् पूजयाम इति समन्वयः ॥ १ ॥ १०

\* आ० ३५० २, २, २०—२२ ।

† अणुदात्तस्य “वर्णानाकणतिनितानामासु ( १ पा० १० सू० )”—फिट् सूत्रेण ।

‡ “इरावती परुष्णीत्याहुः पर्ववती भास्वती कुटिलगामिनी”—इति निरु० ८, २६ ।

॥ “रुशदिति वर्णनास रोचतेष्वस्ति वर्णः । मूर्धं मस्या वत्स माह साहचर्याद्  
रसहरणाद्वा”—इति यास्कः नै० १, २०—नै० ६, ११ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

अहुरुचदुषसःपृश्निरग्रिय

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

उक्षामिमेतिभुवनेषुवाजयुः ।

३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

मायाविनोममिरेअस्यमायया

३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

नृचक्षसःपितरोगर्भमादधुः ॥ २ ॥ ११ \*

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

१३। हाउ। ३। स्वर्विश्वम्। ३। अहुरुचत्।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

। ३। उषसःपृश्निरा२यायाः। हाउ। ३। स्वर्विश्वम्। ३।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

उक्षामिमे। ३। तिभुवनेषुवा२जायूः। हाउ। ३। स्वर्वि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

श्वम्। ३। मायाविनः। ३। ममिरेअस्यमा२याया। हाउ

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

। ३। स्वर्विश्वम्। ३। नृचक्षसः। ३। पितरोगर्भमा२दा

\* उ० २, २, १६, ३।

† “स्वर्वातिषौ द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १६।



भवति प्राश्रुत एनं ( नै० २,१४ ) वर्णः”-इति नैरुक्ताः ] “अग्नि-  
यः” अग्र्यो मुख्यः सोमः \* “अरुरुचत्” रोचयति । सः “उक्षा”  
जलस्य सेक्ता पर्जन्यः सन् “मिमेति” मृशं शब्दायते । “भुव-  
नेषु” भूतजातेषु “वाजयुः” तेषां मन्त्र मिच्छन् । “मायाविनः”  
माया प्रज्ञा तद्वन्तो देवाः “अस्य” सोमस्य “मायया” प्रज्ञया  
“ममिरे” निर्मितवन्तः [ सोमस्य एकैकांश-पान-वशात् अग्न्या-  
दयः स्व-स्व-व्यापारेण जगत् सृजन्तीत्यर्थः ] । तस्यास्य मायया  
“नृचक्षसः” नृणां द्रष्टारः “पितरः” पालकाः देवाः † अङ्गिरसः‡  
पितरो वा “गर्भम्” “आ दधुः” धारयन्ति ओषधीषु । [ स  
चात्र सूर्यात्मा सोमः स्तूयते । सूर्यरश्मानुगमाधीनवर्द्धना-  
च्चन्द्रस्य । यद्वा । अयमुषसः पृथ्विः सविता अरुरुचत् रोचयति  
रोचते वा सर्वं शिष्टं समानं तत् सम्बन्धिनो नृचक्षसो नृणां  
द्रष्टारः पितरो जगद्रक्षकाः रश्मयो गर्भं मादधुर्बुध्यर्धम् ॥

“मिमेतिभुवनेषु”—“बिभर्तिभुवनानि”—इति साम्न ऋचः  
पाठ-भेदः ॥ २ ॥ ११

\* “अग्रगमनेनेति वा अगरणेनेति वाग्रसम्पादिन इति वा । अपिवाग्रमित्येतद-  
नर्थकं सुप्रबन्धमाददीत”-इति निरु० नै० ६,१६ ।

† “पिता पाता वा पालयिता वा”—इत्यारभ्य “पिता दुहितुर्गर्भं दधाति  
पर्जन्यः पृथिव्याः”—इत्यन्तं यास्कः नै० ४,२१ ।

‡ “अङ्गारेष्वङ्गिराः । अङ्गारा अङ्गना अङ्गना”—इति निरु० नै० ३,१७ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रइद्वर्योः सचासन्मिस्त्रावचोयुजा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रोवज्रीहिरण्ययः ॥ ३ ॥ १२ \*

१ २ १ २ २ १ २ २ १

१

१

२ १ २

२

+ इन्द्रमिद्राथिनोवृहत् । ए२ । इन्द्रमर्कभिः । अर्कि-

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ २ २

णोवा । औहोवा औहोवा औहोवा । औहोवा । ३ । इन्द्रं

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ २ २

वाणीरनूरुषताउ । वा३ । ई२३४डा । औहोवा । ३ । औ

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ २ २

होवा । ३ । इन्द्रइद्वर्योः सचा३ । सन्मिस्त्रावचो२३यु

हयोर्मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः द्रष्टा स्याद् गायत्री छन्दः इन्द्रो देवतेति । “इन्द्र इत्” इन्द्र एव “हयोः” हरिनामकयोरश्वयोः † “सचा” सह युगपत् “आ सन्मिस्त्रः” सर्वतः सम्यङ्निश्चयिता । कीदृशयोः हर्योः ? “वचोयुजा” इन्द्रस्य वचनमात्रेण रथे युज्यमानयोः सुशिक्षितयोरित्यर्थः । अयम् “इन्द्रः” ‘वज्री’ वज्रयुक्तः “हिरण्ययः” हिरण्मयः ॥ सर्वाभरणैरुपेतइत्यर्थः ॥ ३ ॥ १२

\* उ० २, १, ८, २=च० १, १, १२, २-३ ।

† “यण्वम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

‡ “वृत्ती इन्द्रस्य”—इति मि० मै० १, १५, १ ।

॥ “नृत्वास्त्ववास्त्वमाध्वीर्हिरण्ययानि हन्सि”—इति पा० ६, ४, १७५ ।

अथ चतुर्थी ।

२ २ १ २

३ १ २

इन्द्रवाजेषुनोषसहस्रप्रधनेषु च ।

२ २ २ १ २ २ १ २

उग्रउग्राभिहूतिभिः ॥ ४ ॥ १३ \*

१ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ १  
जा३। औहोवा । ३। औहोह्वाइ । ३। इन्द्रोवज्रीहि

१ ५ २ २ २ २ २  
रा२३ण्ययाउ । वा३। ई२३४डा । औहोवा । ३। औ

१ २ २ २ २ २ २  
होह्वाइ । ३। इन्द्रवाजेषुनो२३अवा३। सहस्रप्रधना

१ २ २ २ २ २ २ २ २  
र३इषुचा३। औहोवा । ३। औहोह्वाइ । ३। उग्रउग्रा

१ २ २ १ १ १ १ १  
भिहूर३तिभाउ । वा३। इट् । इडा२३४पू ॥ ११ ॥ १२, १३

हे “इन्द्र” ! “उग्रः” शत्रुभिरप्रवृत्त्यस्त्वं “उग्राभिः” अप्र-  
वृत्त्याभिः “जतिभिः” अस्मद्वेषपरपक्षाभिः “वाजेषु” युद्धेषु +  
“नः” अस्मान् “अव” रक्ष तथा “सहस्रप्रधनेषु च” सहस्र-  
सङ्ख्याक-गजाश्वादि-लाभयुक्तेषु महायुद्धेष्वपि रक्ष ॥ ४ ॥ १३

\* ऋ० ८, ८, ३८, १ ।

† आ० गा० १५० १, १, ११ ।

‡ “वाजे”—इति सङ्ख्यासमाससु द्विचत्वारिंशत्तमं नैषष्टकम् १, १७ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

प्रथमस्यस्यप्रथमस्यनामा

१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

नुष्टुभस्यद्विषोद्विविर्यत् ।

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०

धातुद्युतानात्सवितुश्चविष्णो

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

रथन्तरमाजभारावसिष्ठः ॥ ५ ॥ १४ \*

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

† द्वाउप्राथाः । चयस्यस्यप्रथः । चना २ । माउवा ३ ।

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

ईहा । ३ । ऊवा ३ । ओरुवा ३ । ईरुवा ३ । आनुष्टुभस्य

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

द्विषः । हवा २ । याउवा ३ । ईहा । ३ । ऊवा ३

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

ओरुवा ३ । ईरुवा ३ । धातुद्युतानात्सवितुः । चवा-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

रुवा ३ । ष्णाउवा ३ । ईहा । ३ । ऊवा ३ । ओरुवा ३ ।

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

ईरुवा ३ । रथन्तरमाजभारा । वसा २ । ष्ठाउवा ३ ।

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

ईहा । ३ । ऊवा ३ । ओरुवा ३ । ईरुवा ३ । ए ३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०

द्युत् ॥ ५ ॥



<sup>१ २</sup> प्राथाः । <sup>१</sup> चयस्यसप्रथः । <sup>२</sup> चना२ । <sup>२</sup> मा३१उवार३ ।  
<sup>२२२</sup> इडा । <sup>१</sup> ३ । <sup>२</sup> होइ । <sup>२२</sup> हो । <sup>२</sup> वाहा३१उवार३ । <sup>२ ५</sup> ई२३४हा ।  
<sup>१२ २</sup> आनुष्टुभस्यहविषः । <sup>१ २</sup> हवा२इः । <sup>२</sup> या३१उवार३ । <sup>२२२</sup> ईडा । <sup>३</sup> ३ ।  
<sup>१</sup> हाइ । <sup>२</sup> हो । <sup>२२</sup> वाहा३१उवार३ । <sup>३ ५</sup> ई२३४हा । <sup>२२१ २ २२</sup> धातुर्द्युताना  
<sup>१</sup> त्सवितुः । <sup>१</sup> चवा२इ । <sup>२</sup> ष्णा३ । <sup>२ २२२</sup> उवा३ । <sup>२ १</sup> इडा । <sup>१</sup> ३ ।  
<sup>१</sup> होइ । <sup>२</sup> हो । <sup>२२</sup> वाहा३१उवार३ । <sup>२ ५</sup> ई२३४हा । <sup>२ १</sup> रथन्तर  
<sup>२ २२२</sup> माजमारा । <sup>१</sup> वसा२इ । <sup>२ २</sup> छा३१उवा३इ । <sup>२२२</sup> इडा । <sup>३</sup> ३ ।  
<sup>१</sup> होइ । <sup>२ २२</sup> होवाहा३१उवार३ । <sup>२ ५</sup> ई२३४हा । <sup>२ १ २</sup> ए३ । <sup>१ २</sup> द्यूता  
<sup>१ १ १ १</sup> २३४पुः ॥ ६ ॥ १४

अपश्यत् प्रथद्व्येतां त्रिष्टुभं प्रथनामकः ।

वैश्वदेवीं भवेदेवं कन्दो दैवतनिर्णयः ॥

“यस्य” वसिष्ठस्य “प्रथः” नाम पुत्रः यस्य भरद्वाजस्य “स प्रथः नाम” पुत्रः तयोर्मध्ये “वसिष्ठः” मम पिता “अनुष्टुभस्य” अनुष्टुप् कन्दसा युक्तस्य “हविषः” घर्माख्यस्य “यद्वविः” हविष्ठा

अथ षष्ठी ।

३ १ ९      ३ १ २ ३ ९      ३ १ २  
नियुत्वान्वायवागद्यय्शुक्रोअयामिते ।

१ २      ३ २ ३ २  
गन्तासि\*सुन्वतोऽहम् ॥ ६ ॥ १५

३ २      ३ १      २ १      २      २ १  
ॠ३।उ।३। शुक्रम् । ३। शुक्रंशुक्रम् । ३। शुक्रं  
२ २      ३ २ १ २      २ २ २      १ २  
शुक्रम् । २। शुक्रंशुक्रम् । नियुत्वान्वायाश्वागाश्  
२      २      १ २      २ २  
ही२ । अयंशुक्राआश्यामाशता२इ । गन्तासि  
१ २      २ २      २ १      २  
सुन्वाश्तोऽहश्चारम् । ३।उ।३। शुक्रम् । ३। शु-  
१      २      २ १      २      ३ २ १ २  
क्रंशुक्रम् । २। शुक्रंशुक्रम् । शुक्रंशुक्रम् । २  
पादकं “रथन्तरं” साम तद्रथन्तरं “धातुः” धावसञ्ज्ञाद्देवात्  
“द्युतानात्” द्योतमानात् सवितुश्च ॥ विष्णोश्च § “आज-  
हार” आहृतवान् । [ हृग्रहीर्भ इति भवत् रथशब्दोपपदात्  
तरतेः संज्ञायां भृदृष्टजीति खच् । अरुर्द्धिषदजन्तस्येति सुमा-  
गमः ॥ ५ ॥ १४

\* “गन्तासि”—इति ऋ० ।

† “शुक्रम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ ।

‡ ‘धाता-विधाता’ सर्वस्य इति नैरुक्तम् श्का० ११ख० १०ख० ।

¶ ‘सविता सर्वस्य प्रसविता’-इति नैरुक्तम् श्का० १०ख० ३१ख० ।

§ ‘विष्णुर्विश्वेदेवा व्यञ्जतेवा’—इत्यादि नैरुक्तम् श्का० ११ख० १५ख० ।

एवञ्च विष्णुशब्देन सर्वथापी सर्वान्तर्यामीति सिद्धान्तः ।

अथ सप्तमी ।

१ २२ ३ १ १ ४ १ २  
यज्जायथाअपूर्व्यमघवन्वृत्रहत्याय ।

१ २ ४ १ २ ४ १ ० ३ १ २ २  
तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्तम्नाउतोदिवम् ॥ ७ ॥ १६ \*

॥ द्वितीय-दशति ॥

३ २ १ १ ३ ५ २ २ २ २ १  
शुक्रम् । शूर । वार३४ । औहिवा । ए । शुक्रम् ।

३ ॥ ७ † ॥ १५

नियुत्वानिति गायत्र्या वायुं गृह्णमदोऽब्रवीत् ॥

हे “वायो” ! † “नियुत्वान्” नियुतो वाहनानि [ वायोः  
नियुतोरिति ( १, १५, १० ) निघण्टुः ] तैर्युक्तस्त्वं “आगहि”  
आगच्छ । “अयं” “शुक्रः” दीप्यमानः सोमः ते तुभ्यं “अयामि”  
[ यामेः कर्मणि लुङि रूपम् ] नियतो गृहीत आसीत् यतः  
‘सुन्वतः’ सोमाभिषवं कुर्वतो यजमानस्य “गृहं” “गन्तासि”  
यातोसि ॥ ६ ॥ १५

\* उ० ६, १, १८, १=३० ६, ६, ११, ५—६—०—ऊह्यो १, २, १६=९, १, २=३, २, १६ ।

† आ० गा० २५० ३, १, ७ ।

‡ ‘वायुर्वानिर्वेने वास्याद् गति-कर्मणः’—इत्यादि नैरुक्तम् ३ का० १० १, १४० ।

<sup>१२ २</sup> \* एयज्जायथाः । <sup>१२ १</sup> अपूर्विथा । <sup>१</sup> छाउ । <sup>२ १</sup> मघवन्वृ । <sup>१</sup> छा-  
<sup>२ १२</sup> उ । <sup>२</sup> चहत्याया । <sup>२ १</sup> छाउ । <sup>२</sup> तत्पृथिवीम् । <sup>२ १</sup> छाउ । अ-  
<sup>१</sup> प्रथयाः । <sup>२</sup> छाउ । <sup>१२ २ २ १ २</sup> एअौहोवादीशाः । <sup>२ १</sup> तदस्तम्नाः ।  
<sup>२</sup> छाउ । <sup>२ २ १</sup> उत्तोदिवाम् । <sup>२</sup> छाउ । <sup>१२ २ २</sup> एअौहोवा३ । <sup>१</sup> अस्  
<sup>१११</sup>  
 पया२३४५ः ॥ ८ ॥

<sup>१२ २</sup> एहाउयज्जायथाः । <sup>२ १</sup> अपूर्विथा । <sup>१</sup> होइ । <sup>२ १</sup> छाउ । <sup>२ १</sup> छाउ-  
<sup>१</sup> छाउ । <sup>२ १</sup> मघवन्वृ । <sup>१</sup> होइ । <sup>२ १</sup> छाउ३ । <sup>२ १२</sup> चहत्याया ।  
<sup>१</sup> होइ । <sup>२ १</sup> छाउ३ । <sup>२ १</sup> तत्पृथिवीम् । <sup>१</sup> होइ । <sup>२ १</sup> छाउ  
<sup>२ १</sup> ३ । <sup>१</sup> अप्रथयाः । <sup>२ १</sup> होइ । <sup>२ १</sup> छाउ३ । <sup>२ १</sup> एअौहोवादीशाः ।  
<sup>२ १</sup> तदस्तम्नाः । <sup>१</sup> होइ । <sup>२ १</sup> छाउ३ । <sup>२ १</sup> उत्तोदिवाम् । <sup>१</sup> होइ ।  
<sup>२ १</sup> ३ । <sup>२ १</sup> छाउ३ । <sup>२ १</sup> एअौहोवा३ । <sup>२ १</sup> हस् पया२३४५ः ॥ १० ॥

२२२ १२ १ २ २ २ १  
 एहाउ । औहो२ । यज्जायथा३ । अपूर्वि॒या । हो  
 १ १ १ २ १ १  
 ववार३होइ । मा॑ घवन्वृ॒त्रहत्याया । होववार३हो  
 १ १ २ १ १ २२२  
 इ । तात् । पृथिवीमप्राथयाः । होववार३होइ । एऔ  
 २२ १ २ १ १ २ १ २ २  
 होवादी॒शाः । होववार३होइ । तात् । अस्त॒म्नाउतो  
 १ १ २२२ २ १ २  
 दिवाम् । होववार३होइ । एऔहोवा३ । ह॒स्इडापया  
 ११११  
 ३३४५ः ॥ ११ ॥

१ २ १ २ १ २ २ २ १ १  
 याज्जायाज्जा । यथाअपूर्वि॒याऔ३हो । हा॒रइया ।  
 २ २ १ २ २ २ १ १ २  
 औ३हो । माघवन्वृ॒त्रहत्यायाऔ३हो । हा॒रइया । औ३  
 १ १ २ १ २ १ १ २ १  
 हो । तात्पृथिवीमप्राथयाऔ३हो । हा॒रइया । औ३हो ।  
 १ २ २ २ २ १ १ २  
 तादस्त॒म्नाउतोदिवा । मौ३हो । हा॒रइया । औ  
 २ २ २ १ १११  
 ३होवाहाउवा३ । पयार३४५ः ॥ १२ ॥

२ १२ १ १ २ १ १ १ १ १  
 ऊ । वौहो३इ । इ । यज्जायथाः । अ॒र्विपू॒या । म

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
घावन्वृ । चहत्याया । तत्पृथिवीम । अप्राथयाः । त

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
दस्तम्नाः । उतोदिवाम् । ऊ । वौहो१इ । २ । ऊ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
वौहो१२ । उऊवाइहाउ । वाइ । हस् ॥ १३ ॥

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
योरयिंवीराइयिन्तमाः । योद्युम्नारइइद्यु । न्नाव

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
त्तमारइः । सोमःहइइइताः । साइन्द्रतायेइ । अस्ति

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
स्वारइइधा । एतेइ । मारइइदाः । उऊवाइहाउ । वा ।

१  
अस् ॥ १४ ॥

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
\* हाउहोहाइ । ३ । अन्तरिक्षसुवर्दिवज्जग । न्मा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
(त्रिः) । परात्परमैरय । ता । परात्पर । मैरय । ता ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
परात्परमैरय । त । औहोवाहाउ । वा । ए । यज्ञो

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
दिवोमूर्द्धादेवमादनोघर्मोज्योतिः ॥ १५ ॥

<sup>१२ २</sup> <sup>२ १ २ १</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
 हाउहोहाइ । ३ । अन्तरिक्षं सुवर्दिवज्जग । न्मा ।

<sup>१२</sup> <sup>२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>२ १</sup>  
 (त्रिः) । परात्पर मैरय । ता । परात्पर मैरय ।

<sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>२ १</sup> <sup>१२</sup> <sup>३२</sup> <sup>२</sup>  
 ता । परात्पर मैरय । त । औहोवाहाउ । वा ।

<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२ १२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>२ १२ २ १ २ १२</sup>  
 ए । पृथिव्यन्तरिक्षन्द्यौरापः कनिक्रदास्त्रिभुरापोमरुतोमा

<sup>२</sup> <sup>१२ २</sup>  
 दयन्ताङ्घ्रिर्माज्योतिः ॥ १६ ॥

<sup>१२ २</sup> <sup>१५</sup> <sup>२ १२ २ २</sup>  
 हाउहोहाइ ( इत्यादिपूर्वपाठः ) ता । दिवोमूर्ध्वान्

<sup>२ १</sup> <sup>१ २</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१ २ १ १२ २</sup>  
 स मैरयन् । होये३ । होर३४वा । यशोधर्मोज्यो

<sup>२ २</sup> <sup>१ २</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१२ २</sup>  
 तिः । यशःसमैरयन् । होये३ । होर३४वा । तेजो

<sup>२ १२ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२ ३</sup> <sup>१ २</sup> <sup>३</sup>  
 धर्मोज्योतिः । तेजःसमैरयन् । होये ३ । हो २ ३

<sup>५</sup> <sup>१ २ १२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१ २</sup>  
 ४वा । सुवर्धर्मोज्योतिः । सुवःसमैरयन् । होये३ ।

<sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१२ २ १२ २</sup> <sup>१२</sup> <sup>२ १</sup>  
 हो २ ३ ४ वा । २ । ज्योतिर्धर्माज्योतिः । ज्योतिःसमैर

<sup>१ २</sup> <sup>३</sup> <sup>२ १५ २ १२ २</sup>  
 यन् । होये३ । होर३४वा ६५६ । धर्माधर्मोज्यो

तिः ॥ १७ ॥

१२ २ १५ १२ ३२ ९ २  
 \* चाउहोहाइ (इत्यादि) ता। औहोवाहाउ। वा  
 १२ १ २ २ १ २ २२ १ २ १२ २ २ २ १ २  
 ए। इडायच्छहस्कृतिंयच्छ। ए। मनओजोयच्छ। ए। मनो  
 २ १२ २ २२ १ २ २२ २ १२ २ २  
 महिमानंयच्छ। ए। यशस्विषिंयच्छ। ए। प्रजवर्चायच्छ।  
 १२ १२ २ २२ १ २ २ २ २२ १ २  
 ए। पशून्विशंयच्छ। ए। ब्रह्मक्षत्रंयच्छ। ए। स्वर्ज्येति-  
 २  
 यच्छ ॥ १८ ॥

१२ २ १५ २ २ २  
 चाउहोहाइ। (इत्यादि) ता। यज्जायथा। अ  
 २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ १  
 पूर्वाया। मघवनवृत्रहत्याया। या। तत्पृथिवीमप्राथा  
 २ २ २ २ १ २ १२ २  
 याः। तदस्तम्नाउतोदाइवाम्। चाउहोहाइ (इत्या  
 २ १२ ३२ ९ २ २२ १२ २ २ २ २ २ २ २  
 दि) त। औहोवाहाउ। वा। ए। तेजोघर्मःसङ्गी  
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 डन्ते शिशुमतीर्वायुगोपास्तेजस्वतीर्मरुद्भिर्भुवनानिचक्रदुः।  
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 इट् इडा२३४५। ई२३४५ ॥ १९ ॥



<sup>१२ २</sup> <sup>१ २ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१२</sup>  
 हाउहोवा । ३ । परात्परमैरय । ता । परात्प  
<sup>२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>१२ २ २</sup> <sup>२</sup> <sup>१२ ३२ २</sup>  
 रमैरय । ता । परत्परमैरय । त । औहोवाहा  
<sup>२</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१२ २</sup> <sup>२२ १</sup>  
 उ । वा । इन्द्रो । धेनुः । ३ । आपो धेनुः ।  
<sup>१२</sup> <sup>१२ १</sup> <sup>२ १</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१२</sup>  
 ३ । भूमि धेनुः । ३ । अन्तरिक्षधेनु । ३ । द्यौ  
<sup>२२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>२ १</sup> <sup>२२ १</sup>  
 र्द्धेनुः । ३ । परं धेनु । ३ । व्रतं धेनु । ३ ।  
<sup>२ १</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१ २</sup>  
 सत्यं धेनु ३ । ऋतं धेनु । ३ । इडा  
<sup>२२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१२</sup> <sup>२२ १</sup>  
 धेनुः । ३ । स्व र्द्धेनुः । ३ । ज्योति र्द्धेनुः ।  
 ३ ॥ २० ॥

<sup>१२ २</sup> <sup>१२ २ १२</sup> <sup>२२</sup>  
 हाउहोवा । ३ । ( इत्यादि ) ता । यज्जा यथाः ।  
<sup>२१२ २</sup> <sup>२१२ १</sup> <sup>१ २ ३</sup> <sup>५</sup> <sup>१ २</sup>  
 अपूर्विष्या । अपूर्विष्या ३ । आपूर्वार३४या । मघवन्वु ।  
<sup>२ १ २ २</sup> <sup>२ १ २ २</sup> <sup>१ २ ३</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup>  
 ऋहत्याया । ऋहत्याया ३ । ऋहत्यार३४या । तत्पृ  
<sup>२१२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१ २ ३</sup> <sup>५</sup>  
 थिवीम् । अप्राथयाः । अप्राथया ३ । आप्राथार३४याः ।  
<sup>१ २ २</sup> <sup>२ १ २</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup> <sup>१ २</sup>  
 तदस्तम्नाः । उत्तोदिवाम् । उत्तोदिवाम् । ऊतो

<sup>३</sup> दार३८इवाम् । <sup>५</sup> हाउहोवा । <sup>१२</sup> ३ । <sup>२</sup> (इत्यादि) त ।

<sup>१२</sup> औहोवाहाउ । <sup>३</sup> वा । <sup>१२२</sup> तेजोधर्मः <sup>२१</sup> सङ्कीडन्तेवायुगोपास्ते

<sup>२२</sup> जस्रतीर्म <sup>१</sup> रुद्धिर्भुवनानिचक्रदुः ॥ २१ ॥

<sup>१</sup> हारैजवाक् । <sup>१</sup> ३ । <sup>१</sup> होवा । <sup>२</sup> होवा३ । <sup>१</sup> हाउवा ।

<sup>२२</sup> ए । <sup>२२१</sup> तोकम्प्रजाङ्गर्भा <sup>२</sup> नायमदध्वाचपराचपथिभिश्चर-

<sup>३</sup> न्ता२३४५ः ॥ २२ ॥

<sup>१</sup> \* हारैजवाक् । <sup>१</sup> ३ । <sup>१</sup> होवा । <sup>२</sup> ई । <sup>२१</sup> अयस्सशिङ्ते३ ।

<sup>१</sup> होइ । <sup>१</sup> यस्माद्यावापृथिवी <sup>२</sup> भूवनानिचक्रदुः । <sup>१</sup> हो

<sup>२१</sup> इ । <sup>२</sup> अयस्सशिङ्ते३ । <sup>१</sup> होइ । <sup>१</sup> यस्मादापऔषधयोमुव-

<sup>२२</sup> नानिचक्रदुः । <sup>१</sup> होइ । <sup>२१</sup> अयस्सशिङ्ते३ । <sup>१</sup> होइ । <sup>१</sup> यस्मा

<sup>२</sup> त्समुद्रियामुवनानिचक्रदुः । <sup>१</sup> होइ । <sup>१</sup> अयस्सशिङ्ते३ । <sup>२</sup> होइ ।

<sup>१</sup> होइ । <sup>१</sup> यस्माद्विश्वाभूताभूवनानिचक्रदुः । <sup>२</sup> होइ । <sup>१</sup> हा

<sup>१</sup>रजवाक् । <sup>३</sup>३ । <sup>१ २</sup>होवा । <sup>२</sup>३ । <sup>२२ १ २</sup>हाउवा । ए । आपः । २ ।

<sup>३ ११११</sup>  
आपा<sup>२</sup>२४५ः ॥ २३ ॥

<sup>१ १</sup>हा<sup>२</sup>रजवाक् । <sup>३</sup>३ । <sup>१ २</sup>होवा । <sup>३</sup>३ । <sup>२२</sup>येभिर्विया । <sup>३ २२ १</sup>श्वमैरा

<sup>२२</sup>या<sup>२</sup>ः । <sup>१</sup>तेभिर्विया । <sup>३ १२ १</sup>अहीमादा<sup>२</sup>म् । <sup>२२ २२</sup>येभिर्भूताम् ।

<sup>३ २ १</sup>सहःसाहा<sup>२</sup>ः । <sup>२२ १२ १ २ २</sup>तेभिस्तेजआपः । <sup>१२</sup>आपा<sup>२</sup> । <sup>२२ १</sup>येभिर्व्य

<sup>२ १ २ २</sup>न्तरिहमैरया<sup>३</sup>ः । <sup>२</sup>हाउवा । <sup>२२ १ २</sup>ए । आपः । २ । <sup>१ ३</sup>आपा

<sup>१ १ १</sup>  
२३४५ः ॥ २४ ॥

<sup>१ १</sup>हा<sup>२</sup>रजवाक् । <sup>३</sup>३ । <sup>१ २</sup>होवा । <sup>३</sup>३ । <sup>१ २ २</sup>यज्जायथा । अ

<sup>१</sup>पूहो<sup>२</sup> । <sup>१</sup>वीया<sup>२</sup> । <sup>१</sup>मघवन्वृत्रहाहो<sup>२</sup> । <sup>१</sup>त्याया<sup>२</sup> । <sup>१</sup>तत्

<sup>२</sup>पृथिवीमप्राहो<sup>२</sup> । <sup>१</sup>थायाः<sup>२</sup> । <sup>१ २</sup>तदस्तम्नाउतोहो

<sup>१</sup>रेइ । <sup>१ १</sup>दाइवा<sup>२</sup>म् । <sup>१ २</sup>हा<sup>२</sup>रजवाक् । <sup>३</sup>३ । <sup>१ २</sup>होवा । २ ।

<sup>१ २</sup>होवा<sup>३</sup> । <sup>२</sup>हाउवा । <sup>२२ १२ १ १</sup>ए । <sup>२ १ २ १</sup>तेजोघर्मःसङ्गीडन्तेशि



अथ तृतीय-खण्डे —

सैषा प्रथमा ।

१ ३ १ ३ १ ३ १ २ २ २ २ ३ १ २ २

मयिवर्चा अथोयशोथोयज्ञस्ययत्पयः ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ २

परमेष्ठी प्रजापतिर्दिविद्यामिवदृष्टु ॥ १ ॥ १७ \*

† हाउ । ३ । आनो२ब्रुवाइ । २ । आनो२ब्रु

वा । २ । यार३४अहोवा । रक्षतनोरक्षितारार३४पुः ।

हाउ । ३ । आनो२ब्रु(पूर्वपाठः) गोपायतगोपायि

तारार३४पुः । हाउ । ३ । आनो२ब्रु० । मयिवर्चः ।

अथोया१शा२ः । अथोयज्ञ । स्ययात्पा१था२ः । पर

मेष्ठी । प्रजापा१ती२ः । दिविद्यामि । वदृष्टुहा१नूर

३ । हाउ । ३ । आनो२ब्रु० । रक्षतनोरक्षितारार

३४पुः । हाउ । ३ । आनो२ब्रु० । गोपायतगोपायि

अथ द्वितीया ।

२ ३ २      ३ १ २    २ २ ३  
सन्ति पयांसिसमुयन्तुवाजाः

१२      २२      ३ १ २  
संवृष्णान्यभिमातिषाहः ।

२ ३ १ १ १ १      २२      १      १२      १  
तारा२३४५ः । हाउ । ३ । आनो२ब्रु० । ए । रक्ष  
१२      २ २ २ २ १    २२ २    २      १२    १  
तनोरक्षितारोगोपायतगोपायितारः । २ । ए । रक्ष  
१२      २ २ २ २    २ २ २ २    २ ३ १ १ १  
तनोरक्षितारोगोपायतगोपायितारा२३४५ः ॥ ७ \* ॥ १७-

वामदेवऋषिः प्रोक्तो मयीत्यस्याः प्रजापतिः ।

देवता स्यात्तत्तच्छब्दोऽनुष्टुप् सद्यस्तीरितम् ॥

“परमेष्ठी” परमे लोके तिष्ठतीति परमेष्ठी “प्रजापतिः” +  
“दिवि” द्योतमाने स्वर्गे “द्यामिव” द्योतमानां कान्ति मिव ।  
“मयि” अस्मदीये शरीरे “वर्चः” तेजः ब्रह्माख्यं “दृंहतु” वर्ध-  
यतु । “अथो” अपिच “यशश्च” दृंहतु । “अथो” किञ्च  
“यज्ञस्य” यागस्य सम्बन्धि अतएव स उत्तमं “पयः” हविलक्ष्ण  
मन्नं च दृंहतु ॥ १ ॥ १७

\* अ० गा० १५० ४, १, ७ ।

+ ‘प्रजापतिः प्रजानां पाता पालयिता वा’—इत्यादि नैरुक्तम् ३५० १० अ० ४९.

४ १ २      ३ १ २  
 आप्यायमानोऽमृततायसोम

३- १२ १२      ३ १ २  
 दिविश्रवाः स्युत्तमानिधिष्व ॥ २ ॥ १८ \*

१२      २ १२      १ १      १ ३  
 † ओवा२ । ३ । सन्ते पया । सी३समु । यन्तु  
 ४२ ५      १ २      २ १      १२ ३ ४२ ५  
 वाजाः । संवृष्णिष्या । नो३अभि । मातिषाद्वाः ।  
 २२ १२      २ १      १२ ३ ४२ ५      २ १  
 आप्यायमा । नो३अमृ । तायसोमा । दिविश्रवा ।  
 २ १      १२ ३ ४ ५      १२      १  
 सी३उत्त । मानिधिष्वा । ओवा२ । २ । ओ२ ।  
 ३      ५ २ २  
 वार३४ । औहोवा । ३ ॥ ८ † ॥

१      १ १२      १ १      १ ३ ४२ ५  
 ‡ ई२ । ३ । सन्ते पया । सी३समु । यन्तुवाजाः ।  
 २ १२      १ १      १ ३ ४२ ५      २२ १२  
 संवृष्णिष्या । नो३अभि । मातिषाद्वाः । आप्यायमा ।  
 २ १      १२ ३ ४२ ५      २ १२      २ १ २२ ३ ४  
 नो३अमृ । तायसोमा । दिविश्रवा । सी३उत्तमानिधि  
 ५      १      १ ५      ५ २ २      १  
 ष्वा । ई२ । २ । ई२आर३४ औहोवा । इ१ ॥ ११ § ॥ १८

\* ऋ० १, ६, १९, २ ।

† “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

‡ आ० गा० २५० ४, १, ८ ।

§ “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

॥ आ० गा० २५० ५, १, ११ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १२ १२ ३२ ३ २ ३ १ २ ३ ९  
त्वमिमाओषधीः सोमविश्वास्त्वमपोअजनयस्त्वङ्गाः ।

१२ २२ ३ २५ १२ ३ १ १२ ३ २२ २२  
त्वमातनोरुर्वारिन्तरिक्तन्वञ्ज्योतिषावितमोववर्थ ॥ ३॥१८

१२ २ ३२ १२ २२  
\* हाउ । ३ । होवा३ । ३ । हाह । होवा३ ।

१२ ४ २ १११ ४ २  
३ । होवा३ । ३ । हो३वा३४५ । २ । हो३वा३४ ।

४२२ १ २ २ २२ २ १ २२ १ २ १२ २  
औहोवा । त्वमिमाओषधीः सोमविश्वाः । त्वमपोअज

त्रिष्टुभः पावमान्यः स्यादृषिर्गौतमनामकः ।

हे “सोम !” “अभिमातिषाहः” अभिमातीनां शत्रूणां हन्तुः  
“ते” तव एवम्भूतं त्वां “पयांसि” अपणार्थानि क्षीराणि “संयन्तु”  
सङ्गच्छन्ताम् । तथा “वाजाः” हविलक्षणाव्यन्त्रानि च त्वां सङ्ग-  
च्छन्ताम् । “वृष्णानि” वीर्याणि च सङ्गच्छन्ताम् । हे “सोम !”  
त्वम् “अमृताय” आत्मनः अमृतत्वाय अमरत्वाय “आ” समन्ता-  
द्दृष्टमानः सन् “दिवि” नभसि स्वर्गे “उत्तमानि” उन्नततमानि  
उत्कृष्टानि “अवांसि” अन्नानि अस्माभिर्भोक्तव्यानि हविलक्ष-  
णानि “ध्रिष्व” धारयते । [ “क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति (पा० २,  
३, १३) कर्मणः सम्प्रदानत्वात् चतुर्थर्थे षष्ठी + ॥ २ ॥ १८

० “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

† “चतुर्थर्थे षष्ठ्यं ऋषिः”—इति पा० २, ३, ११ ।



<sup>१ २</sup> नयस्त्वङ्गाः । <sup>१ २ ३ १ २</sup> त्वमातनोरुवन्तरिचं । <sup>१ २ २ १ २</sup> त्वञ्जगोतिषावितमो  
<sup>२</sup> ववर्थ । <sup>२ २</sup> छाउ । <sup>२</sup> ३ । <sup>३ २</sup> होवा३ । <sup>२</sup> ३ । <sup>४</sup> छाह । <sup>४</sup> होवा  
<sup>२ २</sup> ३ । <sup>४ ५ १ १ १</sup> ३ । <sup>४</sup> हो३वा ३ ४ ५ । <sup>४</sup> २ । <sup>४</sup> हो३  
<sup>२</sup> वा३४ । <sup>५ २ २</sup> औहोवा । <sup>२ २</sup> ए । <sup>१ २ १ २</sup> जनदिवमन्तरिचम् । <sup>१ २ २</sup> थिवीवि  
<sup>१ २ २</sup> श्वभोजसम्पुरुषाअजीजनः । <sup>१ १ १ १</sup> इट् । <sup>१ १ १ १</sup> इडा२३४५॥१०\*॥१८

हे “सोम !” “त्वम्” “इमाः” भूम्यां वर्तमानाः “विश्वाः”  
 सर्वाः “ओषधीः” “अजनयः” उत्पादितवानसि । तथा “त्वम्”  
 “अपः” तासां मोषधीनां कारणभूतानि वृष्ट्युदकानि अजनयः ।  
 तथा त्वं “गाः” सर्वान् पशून् + उदपादयः । “उरु”  
 विस्तीर्णम् “अन्तरिचं” “त्वम्” “आ तनोः” विस्तारितवानसि ।  
 तस्मिन्नन्तरिचे यत् “तमः” अस्मद्वृष्टि-निरोधकम् अन्यकारं  
 तदपि “त्वं” “ज्यातिषा” आत्मीयेन प्रकाशेन “वि ववर्थ” वि-  
 शिष्टं कृतवानसि । [ ववर्थं वृज् वरणे लिट्स्थलि, “बभूयातत-  
 न्यजगृभ्ववर्थति” ( पा० ७, २, ६४ ) निपाच्यते ॥

“आतनोः”—“आततन्य”—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ १८

\* आ० गा० ३५० ४, १, १० ।

† “अथापि पशूनामेव भवत्येनस्मादेव”—इति निरु० नै० २, ५ ।

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ ६ १ २ ३ १ १ २ २ ३ १ २  
अग्निमीडेपुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् ।

१ २ ३ १ २  
होतारं रत्नधातमम् ॥ ४ ॥ २० \*

२ २ २ १ २ २ २ २ २ १ १  
† मनोहाउ । वयोहाउ । वर्चोहाउ । अग्निम् ।  
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २  
ईडा२इ । पुरोहार२३४इताम् । इहहाउ । इडाहा  
उ । आयुर्हाउ । यज्ञ । स्यदा२इ । वमृत्वी२३४जाम् ।  
२ १ २ २ २ २ २ २ १ २ २ १  
स्वर्हाउ । ज्योतिर्हाउ । ऋतं हाउ । होता । र  
रा२३ । त्रधा३तापुमा६पू६म् । ए३ । महार२३४पुः ॥ १३ ॥  
१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
॥ हाउ३वा । अग्निमीडेपुरोहितम् । देवेषु निधिमा  
२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
अहम् । हाउ३वा । यज्ञस्य देवमृत्विजम् । देवेषु नि  
१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
धिमां अहम् । हाउ३वा । होतारं रत्नधातमम् । दे

\* ऋ० १, १, १, १ ।

† गवां व्रतान्तिमम् ( आ० ब्रा० ३, २, २१ ) ।

‡ आ० गा० ३५० ४, १, १३ ।

॥ यमव्रताद्यम् ( आ० ब्रा० ३, २, २१ ) ।

१२ २ १२ २ १ २५ १२ १२१२ २ १२  
 वेष्टुनिधिमाँ अहम् । हाउश्वा । ए । देवेष्टुनिधिमाँ  
 २ १  
 अहम् । ( एवं त्रिः ) ॥ १८ \* ॥ २०

अग्नि मीडे मधुच्छन्दा गायत्रेष्वाग्नि-संस्तुतिः ।

“अग्नि”-नामकं “देवम्” “इडे” स्तौमि [ इडे स्तुताविति (अदा०आ०) धातुः मन्त्रस्यास्य होता प्रयुज्यमानत्वात् अहं होता स्तौमीति लभ्यते ] कीदृशम् अग्निम् ? “यज्ञस्य पुरोहितं” यथा राज्ञः पुरोहितः तदभीष्टं सम्पादयति तथाग्निरपि यज्ञस्यापेक्षितं होमं सम्पादयति । यदा यज्ञस्य सम्बन्धिनि पूर्वभागे आहवनीयरूपेणावस्थितम् । पुनः कीदृशम् ? “होतारम्” ऋत्विजम् [देवानां यज्ञेषु होतृनामक ऋत्विगग्निरेव । तथाच श्रूयते— “अग्निर्वै देवानां होतेति” । पुनरपि कीदृशम् ? “रत्नधातमं” यागरूपाणां रत्नानाम् अतिशयेन धारयितारं पोषयितारं वा । अत्राग्नि-शब्दस्य यास्को बहुधा निर्वचनं दर्शयति— “अथातोनुक्कमिथ्यामोऽग्निः पृथिवीस्थानस्तं प्रथमं व्याख्यास्यामो अग्निः कस्मादग्रणी भवति, अग्रं यज्ञेषु प्रणीयतेऽगं नयति सन्नममानोऽक्नोपनो भवतीति स्थौलाष्टौविर्न क्लोपयति न स्नेहयति त्विभ्य आख्यातेभ्यो जायतइति शाकपूणिरितादक्ताद्गं धाहानी तात्स खल्वेते रकार मादत्ते गकारमनक्तेर्वा दहते वा नीः परस्तस्यैषा भवति(७, ४, १)” इति ॥ ४ ॥ २०

\* आ० गा० २५०४, १, १८ ।

† यास्कोस्त्वमुमेवं व्याख्यातवान्—“अग्निमीलेऽग्निं याचामीहिरथ्ये षण्कर्मा पूजा-कर्मा वा पुरोहितो व्याख्यातो यज्ञस्य । देवो दानाद्वा दीपनाद्वा शोचनाद्वा दुस्थानी

अथ पञ्चमी ।

१ २ २ २ ३ २ २

तेमन्वतप्रथमन्नामगोना

२ ३ १ २ २ १ २ २ २

न्त्रिःसप्तपरमन्नामजानन ।

१ २ ३ २ ३ २ २ ३ २

ताजानतीरभ्यनूषतक्षा

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २

त्राविर्भुवन्नरुणीर्यशसागावः ॥ ५ ॥ २१

२ २

२ २ २ २

१

२

२

\* हाउ । ३ । गावोहाउ । ३ । वृषभपत्नीर्हाउ । ३ ।

भवतीति वा यो देवः सा दवता । होतारं कातारं । जुहोते होते त्योषंवाभः । रत्नघातमस् रमणीयानां घनानां दातृतमम्—इति ७, १५ । “पुरोहितः पुर एतं दधति”—इति च यास्कः २, १२ ॥ अतः कचि खरसन्निवेशविधानप्रकारन्वित्य-माह दौक्षितः—“तत्राग्निशब्दोऽव्युत्पत्तिपक्षेऽपि इत्यन्तोदात्तः व्युत्पत्तौ तु नि-प्रत्यय-खरेण । अम् । छद्वाद्दुदात्तः अमिपूर्वइत्येकादेशस्त्वेकादेशउदात्तमेत्युदात्तः । इत्से । तिङ्गतिङ्गिति निघातः । संहितायां तूदात्ताद्दुदात्तस्येतीकारः खरितः । खरितात् संहितायामिति स्त्रे इत्यस्य प्रचयापरपर्याया एकश्रुतिः । पुरः शब्दोऽन्तोदात्तः पूर्वाधरा-वर्णानामित्यसि प्रत्ययखरात् । हित-शब्दोऽपि धाञो निष्ठायां दधातेर्हिरिति ह्यादेशे प्रत्ययखरेणान्तोदात्तः । पुरोऽव्ययमिति गति-सञ्ज्ञायां जुगतीति समासे समासान्तो-दात्ते तत्पुरुषे तुल्यार्थेत्यव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिखरेण गतिकारकोपपदात् छदिति छद्-त्तरपद-प्रकृतिखरे याथादिखरे च पूर्वपूर्वापमर्द्धेन प्राप्ते गतिरनन्तर इति पूर्वपद-प्रकृतिखरः । पुरः-शब्दोकारस्य संहितायां प्रचये प्राप्ते उदात्तखरितपरस्य सञ्चर इत्याद्यनुदात्तः । कलिक् शब्दः छद्दुत्तर-प्रकृतिखरेणान्तोदात्तः । होह-शब्दसम्-प्रत्ययान्तो नित्खरेणाद्युदात्तः । रत्न-शब्दो नञ्विषयस्येत्यादुदात्तः रत्नानि दधातीति रत्नघातः । समासखरेण छद्दुत्तरपद-प्रकृतिखरेण वान्तोदात्तः । तमपः पिलाद्दुदा-त्तत्वे खरितप्रचयावित्यादि यथाशास्त्र मुने धम्”—इति वै ।

\* “गवां प्रते”—इति आ० ब्रा० २, १, २१ । तत्र पूर्वसू ।



२२ १      २      २      १      २      २  
आविभुवन्नरूपीर्यशसागा । वाः । इ । हाउ३ । वा ।

२२    १ २२                    २२    १ ३ १ १ १ १  
ए । दुघाः । २ । ए । दुघार२३४५ ॥ १८ \* ॥ २१

त्रिष्टुभा वामदेवोऽस्तौदग्निं तेमन्वतेति च ।

हे “अग्ने !” “ते” स्तोत्रं कुर्वाणा अङ्गिरसः “गोनां” † गवां वाचां ‡ सम्बन्धि नाम स्तुति-साधकं शब्दमात्रं “प्रथमं” पूर्वम्, “अमन्वत” अजानत पश्चात्तस्या वाचः सम्बन्धीनि “त्रिःसप्त” एकविंशतिसङ्ख्याकानि “परमं” परमान्युकृष्टानि “नाम” नामानि स्तुति-साधकानि स्तोत्राणि [ जातावेकवचनम् ॥ ] छन्दांसि वा [ तानि च गायत्र्यादीनि जगत्यन्तानि सप्त §, अति-जगत्यादीनि अतिष्टत्यन्तानि सप्त ||, कृतिप्रभृतीन्युत्कृतिपर्यन्तानि सप्त + ] ‘जानन्’ अजानन् अलभत एवंविधच्छन्दोयुक्तैर्मन्त्रै रग्निं मस्तुवन्नित्यर्थः । “ताः” वाचः “जानतीः” सर्वं जानत्यः “चाः” [ क्षियन्ति गच्छन्त्युषः कालं प्रापयन्ति ताः ] “अभ्यनू-

\* आ० गा० १५० ५, २, १८ ।

† “गोः पादान्ते ( ७, १, ५७ )”—इति पा० ।

‡ “गौः”—इति वाङ्मासद्यु चतुर्थं नैषण्डकम् ( १, ११ ) ।

॥ “जात्याख्यायासेकवचनं बहुवचनमन्यतरस्याम्”—इति पा० १, २, ६० ।

§ गायत्री, २ उष्णिक्, ३ अतुष्टुप्, ४ छन्दती, ५ पङ्क्तिः, ६ त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

|| अतिजगती, २ शक्ती, ३ अतिशक्ती, ४ अष्टिः, ५ अत्यष्टिः, ६ छतिः,

७ अतिछतिः ।

+ छतिः, १ प्रकृतिः, २ आकृतिः, ३ विकृतिः, ४ संकृतिः, ५ अतिकृतिः,

७ उत्कृतिः ।

अथ षष्ठी ।

१ ३ १२

२२ ३ १

समन्यायन्तु उपयन्त्यन्याः

१ ३ १ ३ १ ३ १ २

समानमूर्वन्नद्यस्यृणन्ति ।

१ ३ १ ३ १ २

३ १ २

तमूशुचिः शूचयोदीदिवाः स

३ १ २ २ २ ३ १ २ २

मपान्नपातमुपयन्त्यपः ॥ ६ ॥ २२ \*

षत' अस्तुवन् । ततः सूर्यस्य "यशसा" तेजसा सह "अरुणोः" अरुणवर्णाः "गावः" + "आविर्भूवन्" प्रादुरभूवन् । यद्वा "ते" अङ्गिरसः "प्रथमं" पुरातनं "नाम" एहि सुरभि गुग्गुलु-गन्धिनीति धेतु-नामधेयम् "अमन्वत" उच्चारयामासुः । पश्चात् स्व-भूतानि पणिभिरपहृतानि त्रिःसप्त-रत्नान्यविन्दन् । तत उच्चारितं जानत्यो "गावः" "अभ्यनूषत" हम्भारवलक्षणं शब्द-मकुर्वत । तदानीं सुषाः प्रादुरभूदिति ॥

"तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्त्रिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-जानतीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवन्नरुणीर्यशसागावः"—इति छन्दो-गाः । "तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्त्रिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-जानतीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवन्धेनोस्त्रिःसप्तमातुःपरमाणिविन्दन् । तज्जानतीरभ्यनूषतत्राआविर्भूवदरुणीर्यशसागोः" — इति बह्वृ-चाः ॥ ५ ॥ २१

\* ऋ० ८, ७, १४, २ ।

+ "अरुणो गाव उषसां"—इति निष० १, १५, ७ ।

२२                      १२ २                      २१    २    १                      २२ १  
 \* हाउ । ३ । ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूत  
 २ २                      २ २    २                      २    २२    २                      २  
 मैरयत् । ३ । अपाङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ ।  
 २    २    २                      २                      १    २                      २ १    २  
 पृथिव्यागर्भोग्निरिडा । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तियारङ्ग्याः ।  
 २ २ १ २                      २ १                      २                      १ २                      २ २ ० १  
 समानमूर्वन्नद्यस्पृणाङ्गन्ती । तमुशुचिः शुचयोदीदिवाङ्  
 २                      २ १ २ २                      २ १    २                      २ २  
 ङ्साम् । अपान्नपातमुपयन्तियारङ्गाङ् । हाउ । ३ ।  
 १ २ २                      २ १    २ २                      २ २ १ २ २                      २ २  
 ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूतमेरयत् । ३ । अपा  
 २    २    २ २ २                      २                      २    २    २                      २  
 ङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा  
 २    २    २                      २                      २                      २ २    २ १  
 । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा ३ । हाउवा । ए । अग्निःशि  
 २ १    २ २    २ १    २ १    २ २    १ २    २ १    २ १                      २ २  
 शुक्लः । ए । शुक्लः शिशुक्लः । ए । तेजःशक्रस्यशक्म । ए ।  
 १ २    २ १ २    २ १ २    २ २    १ २ २ १ २ २ १ २ २    २ २    १    २ ३  
 तेजःसप्राःसमीचीः । ए । तेजउषोनजारः । ए । सुवर्ज्याती  
 १ १ २ १  
 २३४५ः ॥ ३ ॥

२२                      १२ २                      १ २ २                      १  
 हाउ । ३ । ऐरयन् । ३ । समैरयन् । ३ । सम  
 २                      १    २                      २ १    २                      २ २ १ २  
 खरन् । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तियारङ्ग्याः । समानमूर्व



<sup>२ १</sup> <sup>२</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२ २ १ १</sup>  
 न्नद्यस्पृणा २३न्ती । तमूष्णुचिं २ २ १ १  
<sup>२</sup> <sup>२ १ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२ १</sup> <sup>२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१ २</sup>  
 साम् । अपान्नपातमुपयन्तिया २ ३पा३ः । द्वाउ । ३ । ऐर  
<sup>२</sup> <sup>१ २ २</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२ २</sup>  
 यन् । ३ । समैरयन् । ३ । समस्वरन् । २ । समस्वराश्न ।  
<sup>२</sup> <sup>३ १ १ १ १</sup>  
 द्वाउवा३ । ई २ ३ ४ ५ ॥ ४ \* ॥ २२

इतीयं त्रिष्टुबाग्नेयी दृष्टा गृह्यमदेन सा ।

“अन्याः” वर्षाणाः “आपः” “संयन्ति” भूम्यां सङ्गच्छन्ते  
 “अन्याश्च” “पूर्व” तत्रावस्थिताः “उपयन्ति” उपगच्छन्ति । ताः  
 सर्वा आपः “समानं” सह “नद्यः” नदीभूत्वा “जर्व” समुद्र-  
 मध्ये वर्तमानं वडवानलं “पृणन्ति” प्रीणयन्ति [पृण प्रीणने(प०)  
 तौदादिकः] “तसु” तमेव “अपान्नपातम्” “शुचिं” निर्मलं  
 “दीदिवांसं” दीप्यमानं [ दीदिवेति छान्दसो दीप्तिकर्मा लिटः  
 कसुः ॥ वस्त्रेकाजादघसा मिति नियमादडभावः । छन्दसीवेति  
 वक्तव्य मिति वचनाद्विवचनाभावः ] एवम्भूतं “शुचयः” शुद्धाः  
 “आपः” “उपयन्ति” समीपे गच्छन्ति ॥

एष हि वैद्युताग्निरूपेण मेघे वर्तमानोऽस्मान् अजीजनदिति  
 बुद्ध्या वडवानलरूपेण वर्तमानं तं पर्युपासत इत्यर्थः । यद्वा अन्या

एकधनाख्या \* आपः संयन्ति । चात्वालीत्करयोर्मध्ये + वस-  
तीवरीभिः सङ्गच्छन्ते । अन्या वसतीवर्याख्या आपश्च ‡ उपर्यति  
उपगच्छन्ति एकमत्यं प्राप्ता भवन्ति । एताश्च मिलित्वा यज्ञं  
साधयन्त्यः तत्साध्य-वृष्टि-द्वारा नद्यो भूत्वा ऊर्वं पृणन्तीत्यादि  
समानम् । एवं हि आपो वा अस्पृहन्त वयं पूर्वं यज्ञं वक्ष्याम  
इत्यादिको बह्वृच-ब्राह्मण-विनियोगश्चानुगृह्यते ॥

“अपान्नपातमुपयन्त्यापः”—“परितस्थुरापः”—इति साम्न-  
ऋचः पाठ-भेदः ॥ ६ ॥ २२

\* “सोमकण्डनाय यैर्जलमानीयते ते कुम्भा एकधनाः । एकं धनं सोमरूपं  
यवेति”—इति वेददीपः ( य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क० ) ।

† “उत्तरवेदिनिचयार्थं यत्र भूप्रदेशे ऋदं खनति स प्रदेशस्यात्मास्त उच्यते”—  
इति वेददीपः ( य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क० ) । “स्फोतोत्खातां ऋदं मुत्करे  
त्यजेत्”—इति वेददीपः ( य० मा० शा० स० १ अ० २५ क० ) ।

‡ “अग्नीषोमीयस्य वषामार्जनान्ते वसतीवरौग्रहणम् स्यन्दमानानामनस्तमिते-  
ऽस्तमितश्चेन्निनाद्यात्पु रेजानश्चेदनीजानोऽन्यस्यापि समीपावसितस्य पुरेजानस्योभया  
भाव उल्लुषीं हिरण्यं वोपयुं परि धारयन् हविष्यतीरिति”—इति का० सू० ८, १,  
७-१० । अग्नीषोमीयस्य पशोर्वषामार्जनपर्यन्ते कर्मणि कृते अन्तस्तुते रवौ  
वहन्तीनामपानेकदेशाद् वसतीवरौसज्जानां सोमार्थानां सपां ग्रहणं कार्यं हवि-  
ष्यतीरिति ( य० मा० शा० स० ६ अ० १३ क० ) मन्त्रेण । यदि रविरस्तस्ततो यजमानश्च  
पुरा ईजामः सोमयाजी तदा गृहे एव निनाद्यात्मणिकाद् वसतीवरौग्रहणम् निनह-  
नीयो निनाद्याः । यदि च यजमानः पुरा न सोमयाजी तर्हि समीपस्थितस्य यष्टुः  
मणिकाद् ग्रहणम् स्वस्य अन्यस्य च यज्ञकर्तृत्वाभावे उल्लंघनं वा वहन्तीनामपां  
समीपे धारयन् वहन्तीभ्यो वसतीवरौगृहीयादिति सूत्रार्थः ॥

अथ सप्तमी ।

१२ २२ ३ १-२३ १२ २२ ३ १ २२  
आप्रागाद्गद्रायुवतिरऋः केतूँत्समीर्त्सति ।

१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
अभूद्गद्रानिवेशनीविश्वस्य जगतोरात्री ॥ ७ ॥ २३ \*

१ १२ २ २ २ १२ २ १ १  
† हो२इ । ३ । आप्रागाद्गद्रायुवतिः । हो२इ । ३ ।

१ २२ १२ २ २ १ १ २ २ १२ २ १२ २२  
अऋःकेतूँत्समीर्त्सति । हो२इ । ३ । अभूद्गद्रानिवेशनी ।

१ १ २ १ २ २ १ १ १  
हो२इ । ३ । विश्वस्यजगतोरात्री । हो२इ । २ । हो२ ।

२ २ ३ १ १ १ १  
वा३ । द्वाउवा३ । ई२३४५ ॥ ६ ‡ ॥ २३

अस्तौदनुष्टुभा रात्रिं वामदेव ऋचानया ।

“भद्रा” सूर्यप्रकाशसन्तापं निवारयन्ती सुखकरी “युवतिः”  
तमसो मिश्रयित्री† “रात्रिः” “आ प्रागाद्” आभिसुख्येन प्रगच्छति ।  
“अऋः” § चन्द्रमसः “केतून्” रश्मिन् “समीर्त्सति” सम्यक्सम्बन्धयितु

\* ऋ० ४, ५, १०, १ ।

† “रात्रे रुतरम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २२ ।

‡ आ० गा० ३, ५, ४, २, ६ ।

§ युवतिरिति मिश्रणार्थ-यौते रूपम् ; तथाचैवमर्थः प्रकृति-लब्धः ।

§ “अहर्नामान्युत्तराणि द्वादश । अहः कस्मादुपाहरन्त्यस्मिन् कर्माणि”—  
इत्यादि निब० नै० २, २० ।

अथाष्टमी ।

३ २ ३ १ २      ३ २ ३ २ ७ ३  
प्रक्षस्यवृष्णो अरुषस्यनूमहः

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
प्रनोवचोविदथाजातवेदसे ।

३      १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३  
वैश्वानरायमतिर्नव्यसेशुचिः

१ २      ३ १ २ ३ १ २  
सोमइवपवतेचारुग्नये ॥ ८ ॥ २४ \*

२४      १      १५      २      २  
† हाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । हाउवा३ ।

१ २ १ २ १ २      २      २ १      २      २ १ २  
हसहस्रस्रार्चिःशोचिस्तपोहरः । प्रक्षस्यवृष्णो अरुषस्यनूमा

२      १ २ २      २ २ २ १ २      १      २ २ २ १ २  
२३हाः । प्रनोवचोविदथाजातवेदा२३साइ । वैश्वानराय

२ १ २      २      १ २      २ २ २ १      १  
मतिर्नव्यसेशू२३चीः । सोमइवपवतेचारुग्न्या२३या३इ ।

मिच्छति च । अतएव “भद्रा” कल्याणी रात्री “विश्वस्य” सर्वस्य  
“जगतः” “निवेशनी” निवेशकारिणी “अभूत्” भवति ।  
अहनि स्व-स्व-व्यापारात् खिन्नान् सर्वप्राणिनः स्वाश्रयेषु स्वाप-  
यतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ २३

\* ऋ० ४, ८, १६, ३ ।

† “विष्णोर्व्रतम्”—इति आ० ब्रा० १, १, २१ ।

१२ १२ १५ २ १ ६  
 हाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । हाउवा३ । ई२

१११

३४५ ॥ ७ \* ॥

२२ २२ ३२ २२ ३२ २ २ १  
 † हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । वयोहोइ ।

२२ १ २ १ २२ १ २२ १  
 ३ । पयोहोइचतुर्होइ । ३ । ओन्नहोइ । ३ । आयुर्होइ ।

२२ १ २२ १ २२ १ २  
 ३ । तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुव

१ २२ १ २१ २ २२ १  
 र्होइ । ३ । ज्योतिर्होइ । ३ । पुनस्यवृष्णोअरुषस्यनूमा२३-

२ १२ २ २२ १ २२ १  
 हाः । पुनोवचोविदयाजातवेदा२३साइ । वैश्वानरायमति

२ १२ २ १२ २२ १ २२  
 न्यस्येशू२३चीः । सोमइवपवतेचारुरग्रा२३याइ । हाउ

२ ३२ २२ ३२ २२ २२ १  
 रहाउ । ओहार । ओहाइ । वयोहोइ । ३ । पयोहोइ ।

२ १ २२ १ २२ १  
 ३ । चतुर्होइ । ३ । ओन्नहोइ । ३ । आयुर्होइ । ३ ।

२२ १ २२ १ २२ १ २ १  
 तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुवर्हो

२२ १ २२ १ ३ ५२ २  
 इ । ३ । ज्योतिर्होइ । २ । ज्योतिर्हार । वा२३४ओहो

\* आ० गा० ३५० ४, २, ७ ।

† “सहावैश्वानरव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, २८ । तत्र पूर्वम् ।



शोधयित्री वा “चारुः” कल्याणी “मतिः” मननीया स्तुतिश्च  
“पवते” मत्सकाशात् प्रभवति स्वयमेव गच्छतीत्यर्थः । “सोमः  
इव” यथा सोमो दशापवित्रात् स्रवति तद्वदित्यर्थः \* ॥

“प्रक्षस्य”- “पृक्षस्य”—इति “महः”-“सहः”— इति,  
“प्रनोवोच”-“प्रनुवोचम्”—इति, “जातवेदसे”-“जातवेदसः—  
इति, “नव्यसे”—“नव्यसि”—इति च साम्न ऋचः पाठ-  
भेदः ॥ ८ ॥ २४

वेदसो जातवेदस्त्वमिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्षानृतृन् पशवोऽग्नि मभि सर्पन्तीति च  
तस्यैषा भवति ॥ जातवेदसे सुनवामसोममरातीयतो निदधाति वेदः । स नः पर्षदति-  
दुर्गाणि विश्वानावेव सिन्धुं न्दुरितात्यग्निः । जातवेदस इति जातवेदस्यां वैवं जात-  
वेदसेर्चाय सुनवाम सोममिति प्रसवायाभिषवाय सोमं राजान ममृत मराती यतो  
यज्ञार्थं मनिष्ठो निदधाति । निश्चयेन दधति भस्त्रो करोति सोमो दददित्यर्थः ।  
स नः पर्षदतिदुर्गाणि विश्वानि दुर्गमानि स्थानानि नावेव सिन्धुं नावा सिन्धुं  
सिन्धुं नावा नदीं जलदुर्गां महाकुलां तारयति दुरितात्यग्निरिति दुरितानि  
तारयति । तस्यैषा परा भवति ॥ प्रनूतं जातवेदसमश्चिन्नो तवाजिनम् । इदमो  
वर्चिरासदे । प्रहिणुत जातवेदसं कर्मभिः समञ्जवान मपि वोपमार्थे स्यादश्वमिव  
जातवेदसमितीदमो वर्चिरासीदन्निति तदेतदेक मेव जातवेदसञ्चायवं तृचं दशत-  
यीषु विद्यते । यत्तु किञ्चिदाग्रे यन्तज्जातवेदसानां स्थाने शुष्यते स न मन्येताय मेवाग्नि  
रित्यप्येते उत्तरे ज्योतिषी जातवेदसौ उच्येते । ततो ह मध्यमः । अग्निप्रवन्तसमनेव  
योषा इति तत्पुरस्ताद्वाद्यान्त मथासावादित्य उदुत्यज्जातवेदसमिति तदुपरिष्ठाद्  
व्याख्यास्यामो यस्तु सृक् भजते यस्मै हविर्निर्णयते यमेव सोऽग्निर्जातवेदा निपात-  
मेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजन्ते—इति निरु० दै० १. १९—२० ।

\* “दशापवित्रेण परिच्छज्यैष ते यो निरिति ग्रहसादनमिति का० ८, ५, २५ ।  
दशापवित्रेण गृहीतं ग्रहं परिच्छज्य पावाद्दहिर्निर्गतं सोमं मार्जयित्वा एष ते यो नि-  
रिति मन्त्रेण ग्रहस्य सादनं करोति । वीप्सा सर्वग्रहार्था इति सूत्रार्थः ॥

अथ नवमी ।

१ १ ३ १ २२ ३ २  
विश्वे देवाममष्टण्वन्तु यज्ञ-

३ १२ २२ ४ १२ २२ ३ १ २  
मुभेरोदसी अपानपाच्चमन्म ।

२ ३ १ २ ४ १ २  
मावोवचां सिपरिचक्ष्याणि

३ २७ ४ १ २  
वोचं सुम्ने द्विद्वो अन्तमामदेम ॥ ८ ॥ २५

२२ १ २ १ १  
\* छाउ । ३ । आइहौ । ३ । आइहौ २ । ३ । आइ-

२ १ २ १ १ २ २ २ २ २ १ १  
हिह्वा २इ । २ । आइहिह्वाइ । विश्वे देवाममष्टण्वन्तु या

२ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
२३ज्ञाम् । उभेरोदसी अपानपाच्चमेर३न्मा । मावोव

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
चां सिपरिचक्ष्याणिवो२३चा३म् । छाउ । ३ । आइहौ

१ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
। ३ । आइहौ २ । ३ । आइहिह्वा २इ । २ । आइहिह्वाइ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
सुम्ने द्विद्वो अन्तमामदा२इमाउवा३ । इ२३४५ ॥ ८ + ॥ २५

\* “विश्वे षां देवानां व्रतम्”—इति आ० आ० ३, २, २९ ।

† आ० गा० ३५० ४, २, ८ ।



एषा त्रिष्टुब् वैश्वदेवौ भरद्वाजेन वीक्षिता ।

“विश्वे” सर्वे “देवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र” मननीयं  
“यज्ञं” यजनीयं पूजां हवींषि वा “शृण्वतु” गृह्णन्वित्यर्थः ।  
“अपानपात्” मध्यस्थानोऽग्निश्च\* “उभे रोदसी” द्यावा-पृथिव्यौ  
अस्मदीयं स्तोत्रं शृण्वन्तु चित्ते अवधारयन्तु ।

अथ प्रत्यक्ष-कृताः—हे “देवाः” ! “वः” युष्माकं “परि-  
चक्ष्याणि” परिवर्जनीयानि यानि “वचांसि” स्तोत्राणि “मा

\* “अपानपात् तनूनप्ता व्याख्यातः”—इत्यादि निरु० दै० ४, १८—१९ । “तनून-  
पादाव्यं भवति नपादित्यन्तरायाः प्रजाया नामषेयम्”—इत्यादि निरु० दै० २, ५ ॥  
“आपः—इत्यन्तरिचनामस्तु अष्टमं नैघण्टुकम् १, ३ । “नपात्”—इति अपत्यनामस्तु  
तयोदशं नैघण्टुकम् २, २ । अग्रे मध्यस्थानत्वं जातत्वादिकञ्च यथा—“अपा सुपस्थ  
उपस्थाने महत्यन्तरिचलोक आसीना महान्त इति वा गृह्यत माध्यमिका देवगणा विश  
इव राजान सुपतस्थुर्हृषिय मृग्यन्त मिति वार्चनीय मिति वा पूजनीय मिति वा  
हरयं दूतो देवानां विवस्वत आदित्यादिवस्त्रान्विवासनवान् प्रेरितवतः परागता-  
द्वास्याग्नेवश्चानरस्य मातरिश्वा न माहर्तार माह । मातरिश्वा वायुर्मातर्यन्तरिचे  
श्वसिति मातर्याश्वनितीति वाद्यैनमेताभ्यां सर्वाणि स्थानान्यभ्यापादंस्तीति ॥  
मूर्द्धाभुवोभवतिनक्तमग्निस्तु सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् । मायामृतयाज्ञियानामेताम-  
पोद्यत्तूर्षिश्चरतिप्रजानन् । मूर्द्धा मूर्धं मस्तिन् धीयते मूर्द्धा यः सर्वेषां भूतानां  
भवति नक्त मग्निस्तुतः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् एव । प्रज्ञां त्वेतां मन्यन्ते यज्ञि-  
यानां देवानां यज्ञसम्पादिना सपो यत् कर्म चरति प्रजानन् सर्वाणि स्थानान्यनु-  
सञ्चरति त्वरमाणस्त्योत्तरा भुयसे निर्वचनाय ॥ स्तोमेन हि दिवि देवासोऽग्निमजो-  
जनय्ज्क्तिभीरोदसिप्राम् । तमूषणन्ते घाभुवेकंसञ्चोषधीः पचति विश्वरूपाः । स्तोमेन  
यं हि दिवि देवा अग्नि मजनय्ज्क्तिभिः कर्मभिर्यावापृथिव्यो रापूरणन्तमकुर्वं  
स्तेषा भावाय पृथिव्या मन्तरिचे दिवोति शाकपण्यदस्य दिवि हृतीयं तद-  
सावादित्य इति हि ब्राह्मणं तदग्नीहोत्य स्तोत्यद्यैनमेतयादित्य ह्येत्य स्तोति”—इति निरु०  
दै० १, २६—२८ ।

अथ दशमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १२ १२ ३ २  
यशोमाद्यावापृथिवीयशोमेन्द्रबृहस्पती ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
यशोभगस्यविन्दतुयशोमाप्रतिमुच्यताम् ॥

२ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
यशस्वप्रःस्याः स॒सदो ह॒म्यवदितास्याम् ॥ १० ॥ २६

२५ १२ २२ १२ २ २ १२ २५  
\* ह्राउश्वा । यशोमाद्यावापृथिवी । ह्राउश्वा ।

१ २ १२ २२ २५ १ २ २  
यशोमेन्द्रबृहस्पती । ह्राउश्वा । यशोभगस्यविन्दतु ।

२ २ २ २ १ २ २ २५ २  
ह्राउश्वा । यशोमाप्रतिमुच्यताम् । ह्राउश्वा । यश

१ २ २ १ २५ २ १ २ १२ २  
स्त्रियस्याःस॒सदः । ह्राउश्वा । अ॒हम्यवदितास्याम् ।

२५ १ २ १  
ह्राउश्वा । अ॒श्वमिष्टये॒हस् ॥ १२ + ॥ २६

वोचं' न ब्रवीमि अपितु समीचीनानीति । अतः, "वः" युष्माकम्  
"अन्तमाः" अन्तिवातमाः सन्तो वयं "सुन्नेष्वित्" युष्माभि-  
र्दत्तेषु सुखेष्विव † वर्तमानाः "मदेम" मोटेम ॥

"यज्ञम्"—"यज्ञियाः"—इति पाठौ ॥ ८ ॥ २५

\* "यशः"—इति आ० ब्रा० २, ९, १३ ।

+ आ० गा० ४५० ४, २, १२ ।

† "सुम्नम्"—इति सुखनामसु षोडशं नैषण्ड्यकम् ३, ६ ।

## अथ एकादशी ।

१९ २२ ३३ १२ ३१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

इन्द्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचंयानिचकारप्रथमानिवज्जी ।

२३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अहन्नहिमन्वपस्ततर्द्धं प्रवक्षणा अभिनत्पर्वतानाम्॥११॥२७\*

वामदेवो महापङ्क्त्या स्तौति लिङ्गीकृतदेवता ।

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्योः “यशः” “मा” स्तोतारम्  
 “आविन्दतु” लभतां प्राप्नोत्वित्यर्थः । किञ्च, “इन्द्रवृहस्पती”  
 इन्द्रावृहस्पत्योः † “यशः” “मा” मां विन्दतु । किञ्च, “भगस्य”  
 आदित्यस्य ‡ “यशः, “मा” मां विन्दतु । बहुलेन यशसा यशोमया  
 “मा प्रतिमुच्यताम्” न प्रमुच्यताम् । “यशस्त्रयाः” अस्याः मम  
 “संसदः” सन्वृहस्य “यशः” न प्रमुच्यताम् । “अहं” प्रवदिता  
 सर्वत्र प्रवक्ता “स्याम्” भूयासम् ॥ १० ॥ २६

\* षट्० १, २, ३६, १ ।

† “तिष्ठन् देवता इत्युक्तं पुरस्तात्तासां भक्ति-साहचर्यं व्याख्यास्यामः । . . . ।  
 “अथैतानौन्द्रभक्तीनि । . . . । अथास्य संस्तविका देवा अग्निः सोमो वरुणः पूषा  
 बृहस्पतिः ब्रह्मणस्पतिः पर्वतः कुतो विष्णुर्वायुः । अथापि मित्रो वरुणेन संस्तूयते  
 पूष्णा रुद्रेण च सोमोऽग्निना च पूषा वातेन च पर्जन्यः”—इति निरु० दै० १, १० ।

‡ “भगो व्याख्यानः तस्य कालः प्रागुत्पर्षणान्”—इत्यादि निरु० दै० ६, १२—१४ ।  
 “जार आ भगम् । जार इव भग मादित्योऽत्र जार उच्यते”—इत्यादि निरु० नै०  
 ९, १६ ।

<sup>१ १ २</sup> \* वृत्रहत्यायहोइ । <sup>२ १ २</sup> ३ । अधृष्णवेहोइ । <sup>२ १ १ २</sup> ३ । अपूरवे  
<sup>२ १ १</sup> होइ । <sup>२ १ १ २</sup> २ । अपूरावारइ । <sup>२ १ २</sup> पृथिवीञ्चाहोइ । विवर्त्तयाहो  
<sup>२ १</sup> इ । <sup>२ १</sup> २ । विवर्त्तयार । <sup>२ १ १ २</sup> अन्तरिक्षहोइ । <sup>२ १ १ २</sup> ३ । सुधारया  
<sup>२ १ १</sup> होइ । <sup>२ १ १ २</sup> २ । सुधारायार । <sup>२ १ १ २</sup> दिवंवेपाहोइ । <sup>२ १ १ २</sup> ३ । अवेपयो  
<sup>२ १ १</sup> होइ । <sup>१</sup> २ । अवेपायारः । <sup>१ १ १</sup> होइ । <sup>१ १ १</sup> २ । ऊर्वे । <sup>१ १ १</sup> द्वा  
<sup>१ १ १</sup> ३ । उवार । <sup>१ १ १</sup> इन्द्र । <sup>१ १ १</sup> २ । इन्द्र । <sup>१ १ १</sup> स्यनू । <sup>१ १ १</sup> २ । स्यनू । <sup>१ १ १</sup> आ  
<sup>१ १ १ १ १</sup> उ । <sup>१ १ १ १ १</sup> वार । <sup>१ १ १ १ १</sup> वीर्याणि । <sup>१ १ १ १ १</sup> प्रवा । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । प्रवा । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । वार । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ ।  
<sup>१ १ १ १ १</sup> चार । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । ४ पूम् । <sup>१ १ १ १ १</sup> यानीर । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । यानि । <sup>१ १ १ १ १</sup> चका । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । चका । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ ।  
<sup>१ १ १ १ १</sup> उ । <sup>१ १ १ १ १</sup> वार । <sup>१ १ १ १ १</sup> रप्रथमा । <sup>१ १ १ १ १</sup> निवा । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । निवा । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । वार । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ ।  
<sup>१ १ १ १ १</sup> और । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । ४ पूम् । <sup>१ १ १ १ १</sup> अहन् । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । अहन् । <sup>१ १ १ १ १</sup> अहाइम् । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ ।  
<sup>१ १ १ १ १</sup> अहा । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । उ । <sup>१ १ १ १ १</sup> वार । <sup>१ १ १ १ १</sup> अन्वपः । <sup>१ १ १ १ १</sup> तता । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । तता । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । उ । <sup>१ १ १ १ १</sup> वा  
<sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ । ४ पूम् । <sup>१ १ १ १ १</sup> प्रवर । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । प्रव । <sup>१ १ १ १ १</sup> क्षणाः । <sup>१ १ १ १ १</sup> २ । क्षणा । <sup>१ १ १ १ १</sup> ३ ।

\* “वार्धमन्”—इति आ० ब्रा० ३, १, १३ ।

उ । वा<sup>१ २ १</sup>२ । अभिनत्या । र्वता । २ । र्वता<sup>१ १</sup>३१ उ । वा<sup>२</sup>२३ ।  
 ना<sup>१ १ १ १</sup>२३४५म् । वृत्रहत्याय<sup>१ १ २</sup>होइ । ३ । अधष्णवे<sup>१ १ २</sup>होइ । ३ ।  
 अपूरवे<sup>२ २ १ २</sup>होइ । २ । अपूरावा<sup>२ २ १</sup>२इ । पृथिवीञ्चा<sup>२ १ २</sup>होइ । ३ ।  
 विवर्त्तया<sup>२ १ २</sup>होइ । २ । विवर्त्ताया<sup>१ १</sup>२ । अन्तरिक्ष<sup>२ १</sup>होइ । ३ ।  
 सुधारया<sup>२ २ १ २</sup>होइ । २ । सुधाराया<sup>२ २ १</sup>२ । दिवंपेपा<sup>२ १ २ २</sup>होइ । ३ ।  
 अवेपयो<sup>२ २ १ २</sup>होइ । २ । अवेपाया<sup>२ २ १</sup>२ः । होइ । २ । ऊवे । २ ।  
 हा<sup>२</sup>३१ उवा<sup>२ २ २ १ २ २ १ २</sup>२ । ए । वृत्रहासपत्नहा । ३ ॥ १७ \* ॥ २७

दृष्टा हिरण्यस्तूपेन त्रिष्टुबेषेन्द्रदेवता ।

“वज्री” वज्रयुक्त इन्द्रः “प्रथमानि” पूर्वसिद्धानि मुख्यानि वा  
 “यानि” “वीर्याणि” पराक्रमयुक्तानि “कर्माणि” चकार । तस्य  
 “इन्द्रस्य” तानि वीर्याणि । “नु” क्षिप्रं “प्रवोचं” प्रब्रवीमि ।  
 कानि वीर्याणीति ? तदुच्यते—“अहिं” मेघम् + “अहन्” हत-  
 वान् । तदेकं वीर्यम् । “अनु” पश्चाद् “अपः” जलानि

\* आ० गा० ३५० ४, २, १७ ।

† “अहिः”—इति मेघनामसु ण्कविंशतितमं नैषष्टुक्म् १, १० ।

अथ द्वादशी ।

३ १ ५ ४ १ २ २ १ २  
 अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदा  
 ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २  
 घृतमेचक्षुरमृतमम्रासन् ।  
 २ १ १ ३ १ २ २ २ ३ १ २  
 त्रिधातुरर्कोरजसोविमानो  
 २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
 जस्रञ्ज्योतिर्द्विरस्मिसर्वम् ॥ १२ ॥ २८ \*

२५ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २  
 † द्वाउश्वा । अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदाः । इडा ।  
 १ १ २ २५ २ १ २ २ १ २ २ १  
 सुवः । इडा । द्वाउश्वा । घृतमेचक्षुरमृतमम्रासन् ।  
 १ २ १ १ २ २५ २ १ २ २ १ २  
 इडा । सुवः । इडा । द्वाउश्वा । त्रिधातुरर्कोरजसो  
 “ततर्ह” हिंसितवान् भूमौ पातितवानित्यर्थः । इदं द्वितीयं  
 वीर्यम् । “पर्वतानां” सम्बन्धिनीः “वक्षणाः” प्रवहणशीला नदीः†  
 “प्राभिनत्” कूलद्वय-कर्षणेन प्रवाहितवानित्यर्थः । इदं तृतीयं  
 वीर्यम् ‡ ॥ ११ ॥ २७

\* ऋ० २, २१, १—३, १, २०, २—३, २, ५, २ ।

† “अग्ने रिलादम्पद्यानुगानम्—इति आ० ब्रा० ४, २, २४ । अस्मैव द्वितीयमेतत् ।

‡ “वक्षणाः”—इति नदीनामसु नवमं नैषण्डकम् १, १२ ।

‡ “अथास्य कर्म रसातुप्रदानं दृक्वधो या च का च बलवति रिम्भ-कर्मैव मत्”—

इति निरु० दे० १, १० । दृक्वधो मेघ-वध इति च तद्भाष्यम् ।

<sup>१२१</sup> विमानः । <sup>१२</sup> इडा । <sup>१</sup> सुव । <sup>१२</sup> इडा । <sup>२५</sup> द्वाउश्वा । <sup>१</sup> अजस्र  
<sup>१२</sup> क्षयोतिर्हविरस्त्रिसर्वम् । <sup>१२</sup> इडा । <sup>१</sup> सुवः । <sup>१२</sup> इडा ॥ २ \* ॥ २८

विश्वामित्रऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दस्त्वग्निरिति द्वयोः ।

उत्तराग्नेः स्तुतिः पूर्वा स्तुतिः सर्वात्मनात्मनः ।

हे कुशिकाः ! भोक्तृ-भोग्य-भावेन द्विविधम् इदं सर्वं जगत् ।  
 “एतावद्वा इदमन्नं चैवान्नादस्य सोम एवान्न मग्नि रन्नादः”—  
 इति श्रुतेः । तत्र सकल-भोक्तृ-वर्ग-रूपेणान्नादोऽग्निः । स च  
 अग्निवायादित्यभेदेन त्रैधा भूत्वा पृथिव्यन्तरिक्ष-द्युलोकानधि-  
 तिष्ठति । तदुक्तं वाजसनेयके—“स त्रैधात्मानं व्यकुरुतादित्यं  
 द्वितीयं वायुं तृतीयम्”—इति ।

तत्र सः “अग्निः” अहं “जन्मना” एव “जातवेदाः” “अस्मि”  
 अवण-मननादि-साधन-नैरपेक्ष्येण स्वभावत एव साक्षात्कृत-पर-  
 तत्वस्वरूपोऽस्मि । “घृतं मे चक्षुः” यदेतद्विष्वस्यावभासकं मम  
 स्वभावभूतस्य काशात्मकं चक्षुः तद् घृतम् इदानीं मत्पुत्रं दीप्तम् ।  
 यदेतद् “अमृतं” कर्म-फलं दिव्यादि-विविध-विषयोपभोगात्मकं  
 तत् “मे” मम “आसन्” आस्ये वर्तते । सकल-भोक्तृ-वर्गात्मना  
 स्वयमेवावस्थानात् † । एवं स्वात्मनः पृथिव्यधिष्ठातृ-रूपता मभि-  
 धाय वायात्मनान्तरिक्षाधिष्ठातृता माह—अर्को जगतः स्वष्टा

प्राणः । “सोर्चन्नचरत्तस्यार्चत आपो जायन्तार्चतैव मेक मभू-  
दिति तदेवार्कस्यार्कत्वम्”—इति श्रुतेः । स प्राणः अहं “त्रिधा-  
तुः” त्रिधात्मानं विभज्य तत्र वाय्वात्मना “रजसः” अन्तरिक्षस्य  
“विमानः” विमाता अधिष्ठातास्मि ॥ तथा आदित्यरूपेण द्युलो-  
काधिष्ठातृता माह—“अजस्रं ज्योतिः” अनुपक्षीणं नित्यं  
तेजः प्रकाशात्मा द्युलोकाधिष्ठाता आदित्योऽप्यहं मस्मि । एवं  
भोक्तृ-रूपता मात्मनोऽनुसन्धाय भोग्यरूपता मप्यनुसन्धत्ते । यत्  
“हविः” भोग्यं प्रसिद्धं मस्ति तत् “सर्वम्” अप्यहं मेवास्मि\* ।

यदा । अहम् “अग्नि रस्मि” देवानां हविः-प्रापणात् अङ्ग-  
नादिगुण-युक्तोऽस्मि । किञ्च, “जन्मना” उत्पत्त्या “जातवेदः”  
जातज्ञानोऽस्मि । उत्पत्ति-क्षण एव सर्वज्ञोऽहं मस्मि । अथवा  
जातं सर्वं स्वात्मतया वेत्तीति जातवेदाः सर्वात्मक इत्यर्थः । तत्  
कथम्? इत्युच्यते—“घृतं मे चक्षुः” यदेतद् घृतं प्रसिद्धमस्ति  
तन्मे चक्षुः-स्थानीयम्, यथा लोके चक्षुर्भासकम् एवं घृतमपि  
प्रक्षिप्तं ज्वालासुत्यादयत मम भासकम् । “अमृतं” प्रभारूपं यद्-  
मृतं मविनाशि ज्योतिः “मे” मम “आसन्” आस्ये वर्त्तते ।  
“त्रिधातुः” प्राणापानव्यानात्मकस्त्रिधा वर्तमानोऽर्काऽर्चनीयो  
यः प्राणोऽस्ति सोऽप्यहं मेवास्मि । तथा “रजसः” अन्तरिक्षस्य  
“विमानः” विशेषेण माता परिच्छेत्ता वायुश्चाहं मस्मि ।  
किञ्च । “अजस्रं ज्योतिः” नैरन्तर्येण तापकः सूर्यश्चाहं मस्मि ।  
किं बहुना । आज्य-पुरोडाशादिरूपं यदेतद्दवि रस्ति तदुप-  
लक्षितं तत्सर्वं मप्यहं मस्मि । “सर्वं स्वस्विदं ब्रह्म”—इति

\* अत्र यद्वैकथ्यं तत् पुरस्तादेवाहमस्मिप्रथमजातस्येत्यत्र टीकितम् ।



अथ त्रयोदशी ।

२ ३ २ ३ १२ २२ ३ १२  
पात्यग्निर्विपोअग्रम्यदंवेः

२२ ३ १२ २२ ३ १ २  
पातियक्कश्चरण्सूर्यास्य ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२  
पातिनाभासप्रशीर्षाणमग्निः

२२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २  
पातिदेवानामुपमादमृषः ॥ १३ ॥ २८ \*

॥ तृतीय-दशति ॥

२२ २२ २ १ २२ २  
+ हाउ । ३ । पात्यग्निर्विपोअग्रम्यदंवेः । हा३१उवा

३ ५ २ २ ३  
२३ । सूर३४वाः । इह । हा३१उवार३ । ज्यो२३४

५ २२ २२ २ १ २२ २  
तीः । हाउ । ३ । पातियक्कश्चरण्सूरियास्या । हा३

३ ५ २ १ ३  
१उवार३ । सूर३४वाः । इह । हा३१उवार३ । ज्यो२

श्रुतेः । तमनेकधाग्नेः सर्वात्मकत्व-प्रतिपादनेन परब्रह्मत्वं मुक्तं  
भवति ॥

“अजस्त्र”-“धर्मः”—इति साम्न ऋचः पाठ-भेदः ॥ १२ ॥ २८

० ऋ० ३, १, ८, १—३, १, २५, २—३, १, २५, ३ ।

+ इदमपि तस्मैवाङ्गगतं तृतीयम् ।

<sup>५</sup> ३४तीः । <sup>२२</sup> ह्राउ । <sup>२२</sup> ३ । <sup>२</sup> पातिनाभासप्तशीर्षाणमाग्निः । <sup>२</sup> ह्रा

<sup>३</sup> ३१उवार३ । <sup>५</sup> सूर३४वाः । <sup>२</sup> इह । <sup>१</sup> ह्रा३१उवा २३ <sup>३</sup> ज्यो२३४

<sup>५</sup> तीः । <sup>२२</sup> ह्राउ । <sup>२२</sup> ३ । <sup>२</sup> पातिदेवानामुपपादमार्घः । <sup>२</sup> ह्रा३१

<sup>३</sup> उवार३ । <sup>५</sup> सूर३४वाः । <sup>२</sup> इह । <sup>१</sup> ह्रा३१उवार३ । <sup>३</sup> ज्यो२३

<sup>५</sup> ४तीः ॥ ३ \* ॥ २८

“अग्निः” “वेः” गन्तव्याः † सर्वत व्याप्तायाः “विपः” रिपः  
भूस्याः ‡ “अय” मुख्यं “पद” “स्थान” “पाति” रक्षति ।

“यद्धः” महान्गा अग्निः “सूर्यस्य” “चरणं” चरत्यनेनेति चरण  
मन्तरिच्छं § “पाति” । “नाभा” ॥ नाभौ अन्तरिक्षस्य मध्ये “सप्त-  
शीर्षाणं” सप्तगणं मरुद्गणं “पाति” । “ऋष्वः” दर्शनीयोऽयम् +

\* आ० गा० ३५० ५, १, ३ ।

† “वेः—इति वेतेर्गतिकसेणो रूपम्, नै० २, १४, १८ ।

‡ “विपः”—इति रिप इत्यस्य रेफव्यत्यये वकारभावे रूपम्, “रिपः”—इति  
तु पृथिवी-नामसु तयोदशं नैघण्टुकम् १, १ ।

§ “यद्धः”—इति महद्नामसु तयोदशं नैघण्टुकम् ३, १ ।

§ “अतएवान्तरिक्षनामसु “अध्वा”—इति (नै० १, १, १२) ।

॥ सुपां सुलुगित्याले रूपम् (पा० ३, १, ३६) ।

+ “ऋष्वः”—इति पश्यते रूपमिष्टम् निरु० १, २०—१०, १६—१२, २०—१४, १३ ।



अथ द्वितीया ।

३ १२ २२ ३ १२ २२  
वसन्तइन्नुरन्त्योग्रीष्मइन्नुरन्त्यः ।

३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १२ २२  
वर्षाण्यनुशरदोऽहमन्तःशिशिरइन्नुरन्त्यः ॥ २ ॥ ३१

३ ४ २ ४ ५ १२ १  
\* वा५सन्तः । ई३न्नू३रन्त्यायाः । ग्रीष्मइन्नुरा१

२ २ २ १२ २ १ २ २ १२  
तौ३याः । वर्षाण्यनुशा३ । ऊ३म् । रा३दाः । हेमन्तः

३ २ २ १ १ १  
शिशिरइन्नुरा३रन्तियाउ । वा३४५ ॥ ८ १ ॥ ३१

वामदेव ऋषिः पङ्क्तिभ्राजन्त्यग्नइति द्वयोः ।

आग्नेयी प्रथमर्तव्या द्वितीया दृश्यते तयोः ॥

“समिधान” ऋत्विग्भिः समिध्यमान ! दीप्त ! हे “अग्ने !”  
“भ्राजन्ती” प्रकाशमाना “आसनि” आस्ये “अन्तर्” मध्ये  
स्थिता त्वदीया “जिह्वाः” † हवींषि “चरति” भक्षयति । हे  
“अग्ने” ! “वसुवित्” ! धनलभक ! त्वम् “अस्तभ्यम्” “पयसा”  
अन्नेन सह “रयि” रमणीयं धनं “दृशे” दर्शनाय “वर्चः” तेजश्च  
तेजस्वित्वं वा “अदाः” देहि ॥ १ ॥ ३०

\* “ऋतुछा”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

† आ० गा० १५० ५, १, ८ ।

‡ “जिह्वा”—इति वाङ्नामस्य च दृश्यते १, ११ । अग्रेषु जिह्वाः सप्त काली-  
करालीत्येवमादयः प्रसिद्धाः, ता एव पुनः खसार इत्यप्युच्यन्ते इत्यतः ।

“वसन्तः इन्द्र” वसन्तएव चैत्र-वैशाखरूपो वसन्तऋतुरेव  
 “रन्त्यः” रमणीयः भवति । “ग्रीष्मइन्द्र” ज्येष्ठाषाढरूपो ग्रीष्म-  
 ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “वर्षाणि” वर्षा आवण-भाद्रपद-  
 रूपेणावयवीभूतः प्रावृट् ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “तान्यनु”  
 “शरदः” आश्विन-कार्तिकरूपेणावयवीभूत ऋतुः “रन्त्यः”  
 रमणीयः । “हेमन्त” मार्गशीर्ष-पौषरूप एव “रन्त्यः” रमणी-  
 यः । “शिशिरइन्द्र” माघ फाल्गुनरूप एव “रन्त्यः” रम-  
 णीयः \* ॥ २ ॥ ३१

\* अत्रोपनिषत् तद्वाक्यान्वयं यास्क-कृतम्—सप्तयुञ्जन्तिरथमेकचक्रमेकोऽश्वो  
 वहतिसप्तनामा । विनाभिचक्रसञ्जरमनर्व यत्रे माविश्वामुवनाधितस्थुः । सप्त युञ्जन्ति  
 रथ मेकचक्र मेकचारिणम चक्रस्रक्तैर्वा चरतेर्वा क्रामतेर्वाको अश्वो वहति सप्तनामा-  
 दित्यः सप्तास्त्रैरश्वयो रसानभिसप्तनामयन्ति सप्तैन सृषयस्तु वन्तीति वेद मपीतरद्रामे-  
 तस्या देवाभिसप्तनामात् । संवत्सरप्रधान उत्तरोर्ध्वस्विनाभिचक्रं तृप्तुं संवत्सरो ग्री-  
 यो वर्षा हेमन्त इति । संवत्सरःसंवसन्तोऽस्मिन् भूतानि । ग्रीष्म यस्यन्ते अस्मिन्सा  
 वर्षा वर्षात्यासु पर्जन्यो हेमन्तो हिमवान् । हिमं पुनर्दन्तेर्वा हिनोतेर्वा न अजर  
 सञ्जरणधर्माण मनर्वमप्य प्रत्युत मन्यस्मिन् । यत्रेमानि सर्वाणि भूतान्यभि सन्तिष्ठन्ते  
 तं संवत्सरं सर्वमात्राभि स्तौति । पञ्चारे वक्त्रे परिवर्त्तमान इति पञ्चतृतया ।  
 पञ्चतर्तवः संवत्सरस्येति च ब्राह्मणं हेमन्त-शिशिरयोः समासेन षडर आङ्गार्पित मिति  
 षडृतृतया । अराः प्रत्युता नाभौ । षट् पुनः स्रहतेः । द्वादशारग्नहितश्चराय ।  
 द्वादशप्रधयश्चक्रमेकमिति सासानां मासा लानात् । प्रधिः प्रहितो भवति । तस्मिन्  
 साकन्तिशतानशङ्खोर्पिताःषष्ठिर्नचलाचलासः । षष्ठिश्च वै दीणि च शतानि  
 संवत्सरस्याहोरात्रा इति च ब्राह्मणं समासेन । सप्तशतानि विंशतिस्रस्तस्थुः । सप्त  
 च वै शतानि विंशतिस्र संवत्सरस्याहोरात्रा इति च ब्राह्मणं विभागेन—इति  
 निरु० नै० ४, २७ ।

अथ तृतीया ।

३१२ १ १२ ३ २ ३१२ ।

सहस्रशीर्षाः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

१२ २२ ३१ २ ३ ० २ ३२

सभूमिः सर्वतो\*वृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ ३ ॥ ३२ †

२१ १ २१ २ २ २ २

‡ उज्जवाद्वाउ । ३ । सहस्रशीर्षाः पुरुषः सहस्राक्षः । सह-

२१ २२ १ १२ ११२ २ १

स्वाक्षः सहस्रार्षपात् । सभूमिः सर्वतोवार्क्षत्वा । अत्यति

२१२ २ २१ २ २१ २

ष्ठद्दशाङ्गुलम् । उज्जवाद्वाउ । २ । उज्जवाद्वाउ ।

२ १ ११११

वार । इट् इडा २३४५ ॥ १३ ॥ ३२

सर्व-प्राणि-समष्टि-रूपी ब्रह्माण्ड-देही विराडाख्यो यः  
 पुरुषः सोऽयं “सहस्रशीर्षाः” सहस्र-शब्दस्योपलक्षणत्वात् ॥  
 अनन्तैः शिरोभिर्युक्त इत्यर्थः । यानि सर्व-प्राणिनां शिरांसि  
 तानि सर्वाणि तद्देहान्तःपातित्वात्तदीयान्येवेति सहस्र-शीर्ष-  
 त्वम् । एवं सहस्राक्षत्वं सहस्रपादत्वं च । स पुरुषो “भूमिः”

\* “विश्वतो”—इति क० ।

† क० ८, ४, १७, १ ।

‡ “द्दे पुरुषव्रते”—इति आ० ब्रा० ३, ९, २५ ।

॥ आ० गा० ३५० ५, १, १३ ।

॥ ‘सहस्रम्’—इति ऋजुमाससु दशम नैषण्डु कम् २, १ ।

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोस्येहाभवत्पुनः ।

२ ३ २ ३ क २ र

३ २ ३ २

तथा\*विष्वङ् व्यक्रामदशना † नशने अभि ॥ ४ ॥ ३३ ‡

२ १ २ र

२ १ २ र

२

॥ उज्ज्वौहोवा २ । ३ । त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः ३ ।

१ २ र २ र २ १

२

१ २

२

१

२

पादोस्येहाभवत्पुरुषः । तथाविष्वङ् व्यक्रामदशमात् ।

२ २ र २

२

२ १ २ र

२ १

अशनानशने आरभौ । उज्ज्वौहोवा २ । २ । उज्ज

२

१

३

५ र

३

५

२ १

वौ । हो २ । वार ३४ । औहोवा । ई २ ३४ डा । उज्ज

२ र

२ १ र

१

३

५ र

२

५ र

वौहोवा २ । २ । उज्ज्वौ । हो २ । वार ३४ । औहो

ब्रह्माण्ड-गोलक-रूपां सर्वतः “आ” समन्तात् “हत्वा” परिविष्ट्य  
दशाङ्गुल-परिमितं देशम् “अत्यतिष्ठत्” अतिक्रम्य व्यवस्थितः ।  
दशाङ्गुलमित्युपलक्षणम् । ब्रह्माण्डादहिरपि सर्वतो व्याप्या-  
वस्थित इत्यर्थः ॥ ३ ॥ ३२

\* “सतो”—इति ऋ० ।

† “त्यागना”—इति च ऋ० ।

‡ ऋ० ८, ४, १७, ४ ।

॥ स च द्वितीयम् ।

अथ पञ्चमी ।

१२ ३२७ ३२३२३ ३१ २  
 पुरुषवेदः\*सवयङ्मृत्यञ्चभाव्यम् † ।

२ ५ २१ २०८ २१ २  
 वा । २२३४वाः । उज्ज्वौहोवा२ । २ । उज्ज्वौ ।

१ १ २ ५२ २ ३११११  
 हो२ । वा२३४ । औहोवा । ऊ२३४५ ॥ १४ ‡ ॥ ३३

योऽयं “त्रिपात् पुरुषः” संसार-स्पर्श-रहितः बहुल-स्वरूपः सोऽयम् “ऊर्ध्व उदैत्” अस्मादज्ञान-कार्यात्मसारादहिर्भूतः सन् तत्रत्यैर्गुणदोषै रसृष्टः उत्कर्षेण स्थितवान् । “अस्य” योयं “पादः” लेशः सोऽयमिह मायायां प्रादुरभवत् । सृष्टि-संहाराभ्यां पुनः पुनरागच्छदिति [ अस्य सर्वस्य जगतः परमात्म-लेशत्वं भगवताप्युक्तम्—“विष्टभ्याह मिदं कृत्स्न मेकांशेन स्थितो जगदिति” ] तथा मायाया मागत्वानन्तरं “विष्वङ्” देव-तिर्य्यगादि-रूपेण विविधः सन् “व्यक्रामत्” व्याप्तवान् । किं कृत्वा ? “अशनानशने” अभिलक्ष्य अशनं भोजनादि-व्यवहारो-पेतं चेतनं प्राणि-जातम्, अनशनं तद्रहित मचेतनं गिरि-नद्या-दिकम् । तदुभयथा यथा स्यात्तथा । यमेव विविधो भूत्वा व्याप्तवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ३३

\* “पुरुषवेदः”—इति

† “भयम्”—इति ।

} ऋग्वेदीय-पाठौ ।

‡ आ० गा० १५० ५, १, १४ ।





अथ षष्ठी ।

१ २                      ३ २७ ३    १ २ ३ १ २  
तावानस्य\*महिमाततो† ज्यायाश्चपूरुषः ।

२१ २३ १ २२ ३ १२ २२    २ १ २  
उतामृतत्वस्थेशानेयदन्नेनातिरौहति‡ ॥ ६ ॥ ३५॥

२२                      १२ २ २                      १                      २                      २२  
§ द्वाउ । ३ । तावातस्य । महा२३इमा३ । द्वाउ

स्यावयवाः तथैव गतागामिनो रपि कल्पयोद्धृष्टव्यमित्यभिप्रायः ।  
एतदेवोभयं स्पष्टीक्रियते—“अस्य” पुरुषस्य “सर्वाणि भूतानि”  
काल-त्रय-वर्तीनि प्राणि-जातानि “पादः” चतुर्थीऽशः । “अस्य”  
पुरुषस्यावशिष्टं “त्रिपात्” स्वरूपम् “अमृत” “विनाश-रहित”  
सत् “दिवि” द्योतनात्मके स्व-प्रकाश-स्वरूपे व्यवतिष्ठत इति  
शेषः । [ यद्यपि “सत्यं ज्ञान मनन्तं ब्रह्म”—इत्यनन्तस्य परब्रह्म-  
णोद्दीयदन्तत्वाभावात् पादचतुष्टयं निरूपयितुं मशक्यं, तथापि  
जगदिदं ब्रह्म-स्वरूपापेक्षया अल्पमिति विवक्षितत्वात् पादत्वो-  
पचारः ॥ ५ ॥ ३४

० “एतावानस्य”—इति,

† “यतो”—इति,

‡ “पादोऽस्येवा”—इत्यादिषु

॥ ऋ० ७, ४, १७, ३ ।

§ “अक्षरिचस्य”—इति आ० ब्रा० २, १, १५ । व्रतमिति शेषः ।

} ऋ० ।

अथ सप्तमी ।

१ २ २ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २  
ततोऽविराड् + जायतविराजोऽधिपूरुषः ।

२ ३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ २  
सजातोऽत्यरिच्यतपश्चाङ्गमिमथोपुरः ॥ ७ ॥ ३६ ‡

१ २ २ २ २ १ २ २ २ २ ३ १ २  
३ । ततोऽज्यायाऽश्चपूरुषरश्नाः । चाउ । ३ । उता-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
मृतत्वस्येशारश्नाः । चाउ । ३ । यदन्नेनातिरोद्वा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
रश्तीश । चाउ ३ । वा ३ । इट् इडा २ ३ ४ ५ ॥ १६ ¶ ॥ ३५

अतीतानागतवर्तमान-रूप-जगदाद्याधारी योऽस्ति “तावान्” सर्वोऽपि “अस्य” पुरुषस्य “महिमा” स्वकीय-सामर्थ्य-विशेषः । न तु तस्य वास्तवं स्वरूपम् । वास्तवस्तु “पुरुषः” “ततः” महिम्नोऽपि “ज्यायान्” अतिशयेनाधिकइत्यर्थः । “उत” अपिच “अमृतत्वस्य” देवत्वस्य “अयम् ईशानः” स्व-मायया “यत्” यस्मात् कारणात् “अन्नेन” प्राणिनां भौम्येन अन्नेन निमित्त-भूतेन “अतिरोहति” स्वकीयां काराणावस्था मतिक्रम्य परिदृश्यमान-जगदवस्थां प्राप्नोति । तस्मात् प्राणिनां कर्म-फल-भोगाय जगदवस्था-स्वीकारात् नेदन्तस्य वस्तु-तत्त्व मित्यर्थः ॥ ॥ ६ ॥ ३५

० “तस्माद्”—इति,

+ “विराज्” इति च,

‡ ऋ० ८, ४, १०, ५ ।

} ऋ० ।

¶ आ० गा० १५० ५, १, १६ ।

२५                      १ २ ३ १२ २२                      २५                      १ १२  
 \* हाउश्वा । ततोविराडजायत । हाउश्वा । विरा  
 १२ २ ३ १२ २                      २ ५                      १ २२ १२                      २  
 जोअधिपुरुषः । हाउश्वा । सजातोअत्यरिच्यत ।  
 ५                      १ १२ २ ३ १२ २१                      १ ५                      १                      २ १ १  
 हाउश्वा । पश्चाद्भूमिमथोपुरः । हाउश्वाः । ई२३  
 ११  
 ४५ ॥ १७ ॥ ३६

“विष्वङ् व्यक्रामत्”—इति यदुक्तं तदेवात्र प्रपञ्चयते—  
 “ततः” तस्मादादि-पुरुषात् “विराट्” ब्रह्माण्ड-देहः “अजायत”  
 उत्पन्नः । [ विविधानि राजन्ते वस्तू न्यवेति विराट् † ] “विराजो  
 अधि” विराड्देहस्योपरि तमेव देहमधिकरणं कृत्वा “पुरुषः”  
 तद्देहाभिमानो कश्चित् पुमानजायत । योऽयं सर्व-वेदान्त-वेद्यः  
 परमात्मा स एव रूपेण प्रविश्य ब्रह्माण्डाभिमानो देवतात्मा जीवो  
 ऽभवत् [ एतच्चाथर्वणिकउत्तरतापनीये विस्मष्टमामनन्ति—“स  
 वा एष भूतानोन्द्रियाणि विराजं देवताः कोशांश्च सृष्ट्वा प्रविश्य  
 मूढो मूढ इव व्यवहरन्नास्ते माययैवेति ] । “स जातः” विराट्  
 पुरुषः “अत्यरिच्यत” अतिरिक्तोऽभूत् । विराड्व्यतिरिक्तो देव-  
 तिर्यङ्मनुष्यादिरूपोऽभवत् । पश्चाद्देवादि-जीव-भावादूर्ध्वं भूमिं  
 ससर्जति शेषः । “अथा” भूमि-सृष्टेरनन्तरं तेषां जीवानां “पुरः”  
 ससर्ज [ पूर्यन्ते सप्तभिर्धातुभि रिति पुरः ] शरीराणि ॥ ७॥ ३६

\* “पृथिव्याः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ । अतस्मिन्ति शेषः ।

† आ० ब्रा० ३५० ५, १, १७ ।

‡ “विराट् विरमणादिराजनाद्वाविराधनाद्वा”—इति दै० ब्रा० १, ११ ।

मन्येवामिति पञ्चर्चो वामदेवेन वीक्षिताः ।

अत्राद्यैकान्तिमे च द्वे त्रिष्टुभस्तासु चादिमा ॥

उपरिष्टाज्जगोतिरिति बह्वृचैव विधीयते ।

अन्ये अनुष्टुभौ द्यावा-पृथिव्योः प्रथमा तथा ॥

द्वितीयैन्द्री चतुर्थी च तृतीयाशौर्निजात्मनः ।

स्तुतिर्गवा मन्तिमेति छन्दोदेवत निर्णयः ॥

अथ अष्टमी ।

<sup>१ २</sup> मन्येवान्द्यावापृथिवीसुभोजसौ

<sup>१२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२</sup>  
येअप्रथेथाममितमभियोजनम् ।

<sup>१ २ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २</sup>  
द्यावापृथिवीभवत्स्थोनेतेनोमुच्चतमं च प्रः ॥ ८ ॥ ३७\*

<sup>१ १२ १ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
† ऊवाइ । ३ । रूपम् । मन्येवान्द्यावापृथिवीसू३

<sup>१ २ २ २ २ २ १ २</sup>  
भोजा१सा२उ । येअप्रथेथाममितमभीक्ष्योजा१ना२म् ।

\* ऋ० आ० ५, १८, २०, २१ ।

† “द्यावापृथिव्योः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

२२ २      २      १      २      २२ २      १  
द्यावापृथिवीभवाश्नात्स्यो१ना२इ । तेनोमुच्चता३मा४

२      १      २२      ३      ५२ २  
द्वा१सा२ः । ऊवाइ । ३ । रूपार । वार३४औद्दीवा ।

२२      २ १  
ए । रूपम् । ३ ॥ १८ \* ॥

२      १२      २      १      २२      २      २२  
† प्रतिष्ठासिप्रति । ष्ठा । ३ । वर्चो॑सिमनो॑सि । ऐद्दी ।

२ २ २ २ २      २      २ २ २ २      २२      २ २  
मन्येवान्द्यावापृथिवीसुभोजसावैद्दी । येअप्रयेथाममितम

२      २ २ २      २२ २      २      २ २      २ २  
भियोजनामैद्दी । द्यावापृथिवीभवत्स्योना । ऐद्दी ।

२ २      २ २ २      २      १२      २      १      २  
तेनोमुच्चतम४द्वासाऐद्दी । प्रतिष्ठासिप्रति । ष्ठा । ३ । व

२      २      २      २      २२      २ २ १  
र्चो॑सिमनो॑सि । ऐद्दी३ । द्वाउवा । ए । भूतम् । ३ ।

॥ २१ ‡ ॥ ३७

हे “द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्यौ ! “वां” युवां “सुभोजसौ” शोभन-पालयित्राविति “मन्ये” अहं जानामि हे द्यावापृथिव्यौ ! “अमितम्” अपरिमितं “योजनं” [ युज्यते पुरुषोऽनेनेति योजनम् ] धनादि, तत् “अभ्यप्रयेथाम्” अभिविस्तारयतम् । हे

\* आ० गा० ३५० ५, १, १८ ।

† “विपरीते”—इति आ० गा० ३, १, २५ । सत्र द्वितीयम् ।

‡ आ० गा० ३५० ५, १, २१ ।

अथ नवमी ।

१२ २१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २  
हरीतइन्द्रश्मश्रूण्युतोतेहरितौहरी ।

१२ ३१२ २ १ २ ३१२  
तन्वास्तुवन्तिकवयःपुरुषासोवनर्गवः ॥ ८ ॥ ३८

१२ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २  
\* हरीतइन्द्रश्मश्रूणी । उतोतेहरिता उच्चाशरी । तान्वा

२ ४ ५ २ १ २ २ २ ४ ५  
स्तुवन्तिकाः । वायाः । पुरुषासोवनाः । गावाः ।

१ २ २ १ २ १ २ १ १ १ २  
चक्ष्यासइन्द्रभुङ्क्तिमघवन्निन्द्रभुङ्क्तिभुङ्क्तिप्रभुङ्क्ति

२ २ २ १ १ १ १  
न्द्रस्तसरपूतारः ३४५ ॥ २२ + ॥ ३८

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्यौ ! युवां अस्माकं “स्योने” सुख-रूपेऽ  
स्व-सुख-कार्यं “भवतन्” “ते” द्यावापृथिव्यौ “वः” अस्मान्  
“अंहसः” पापात् “मुञ्चतम्” मोचयतम् ॥ ८ ॥ ३७

हे “इन्द्र !” “ते” तव “श्मश्रूणि” “हरी” सोम-पानेन  
हरितवर्णानि [तथाच श्रूयते—“इन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभि  
पुष्पुते”—इति । “शेखन्दसि बहुलम् (३, १, ८०)”—इति हरि-

\* “अथस्य साम व्रतं वा”—इति आ० आ० ३, १, २५ ।

† आ० गा० ३५० ५, १, २२ ।

‡ “स्योमन्”—इति सुखनामस्य पञ्चदशं मैवष्टकम् ३, ६ ।

अथ दशमी ।

१८ ३ १ २ २ २ २ ३ १ २ ३ २  
 यद्द्वर्चोच्चिरण्यस्ययद्वावर्चोर्गवामुत ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २  
 सत्यस्यब्रह्मणोवर्चस्तेनमासुसृजामसि ॥ १० ॥ ३८

१२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २  
 \* छाउ । ३ । अहमन्नम् । ३ । अहमन्नादो । अहम  
 २ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २  
 न्नादो । २ । द्विविधारयो । २ । द्विविधारयः । छाउ ।  
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
 ३ । यद्द्वर्चोच्चिरण्य । स्या । यद्वावर्चोर्गवामू । ता । स  
 १ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २  
 त्यस्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमासुसृजाम । साइ । छाउ  
 शब्दात्परस्य शैलुक् ] । “उतो” अपिच । “ते” “हरी” अश्वी †  
 “हरितौ” हरिद्वर्णौ । “कवयः” मेधाविनः “पुरुषासः” ‡  
 पुरुषाः “वनगवः” [ वननीयाः सन्धजनीयाः सेवनीयाः गावो  
 येषां ते वनगवः मध्यरेफ्छान्दसः ॥ गोस्त्रितो ( १, २, ४८ )  
 रितिः सत्वम् ] तादृशाः “कवयः” “तं” “त्वा” त्वां स्तुवन्ति ॥  
 ॥ ८ ॥ ३८

\* “दिशां व्रतं दशानुगानम्”—इति आ० ब्रा० १, २, २६ ।

† “हरी इन्द्रस्य”—इति मिथ० १, १५, १ ।

‡ “आज्यसेरसुक्”—इति पा० ७, १५७ ।

॥ “वर्णागमोवर्णविपर्ययश्च”—इति पा० १, ४, ८८ वा० ।



१ १                      १ १   १२ १२                      १   १२ १२  
 ३। अहमन्नम् । ३। अहमन्नादो । हमन्नादो । २।  
 १   १२ १२                      १   १२ १                      १   १२  
 हंविधारयो । २। हंविधारयः । हाउ३ । वा । ए ।  
 १ १      १ १   १२ १२ १   १२ १                      १                      १ १  
 अहमन्नमहमन्नादोहंविधारयः । ३। ए । अह॑सुव  
 र ३ १ १ १ १  
 ज्योती२३४५ः ॥ १ \* ॥

१२                      १ १      १२                      १      १२                      १  
 हाउ । ३। अह॑सहो । ह॑सहो । २। ह॑  
 १२ १                      २ १   १२ १                      १ १   २ १ २ १२  
 सासहिः । अह॑सासहिः । २। अह॑सासहानो ।  
 १   २ १ २ १२ १   २ १ २ १                      १२                      १   १२ १  
 ह॑सासहानोह॑सासहानः । हाउ । ३। यद्वर्चो॑हिर  
 १      १      १ २ १ २ १ २ १   १      १ १ १ १   १२ १      १  
 ण्य । स्या । यद्वावर्चो॑गवामू । ता । सत्यस्य॑ब्रह्म॒णोव । चाः ।  
 १२ १२ १      १२                      १                      १२                      १ १      १२  
 तेनमास॑हजाम । साइ । हाउ । ३। अह॑सहो ।  
 १      १२                      १   १२ १                      १ १   १२ १  
 ह॑सहो । २। ह॑सासहिः । अह॑सासहिः । २।  
 १ १   २ १ २ १२                      १   २ १ २ १२                      १   २ १ २ १  
 अह॑सासहानो । ह॑सासहानो । ह॑सासहानः ।

१५            २    २२ २ १    १२ १    २२ १    २ १    २ २ २  
 छाउ । ३ । वा । ए । अह् स हो ह् सा स हिर ह् सा स हा  
 १            २२    २ १            २    २ १ १ १ १  
 नः । ३ । ए । अह् सुवज्योती २३४५ः ॥ २ \* ॥

२२            २ १    २२    १    २२    १            २२  
 छाउ । ३ । अह्वर्चो । ह्वर्चो । ह्वर्चः । छाउ ।  
 १    २२ १    २            १            १ २२ १ २२ १ २ २ १            २ १  
 ३ । यद्वर्चो हिरण्य । स्या । यदावर्चो गवामू । ता । सत्य  
 २ १    २२ १ १            १२ २२ १            २२            १            २२  
 स्य ब्रह्मणोव । चाः । तेन मासं हजाम । साइ । छाउ ।  
 १    २२    १    २२    १            २२            २    २२  
 ३ । अह्वर्चो । ह्वर्चो । ह्वर्चः । छाउ । ३ । वा । ए ।  
 २ १            २२    १            २    २ १ १ १ १  
 अह्वर्चः । ३ । ए । अह् सुवज्योती २३४५ः ॥ ३ † ॥

२२            २ १ २ २२            १ २ २२            १ २  
 छाउ । ३ । अहन्तेजो । हन्तेजो । हन्तेजः ।  
 २२            १ २२ १    १            १    १ २२ १ २२ १ २ २  
 छाउ । ३ । यद्वर्चो हिरण्य । स्या । यदावर्चो गवामू ।  
 १    २ १ २ १    २२ १    १            १२ २२ १            २२            १  
 ता । सत्यस्य ब्रह्मणोव । चाः । तेन मासं हजाम । साइ ।  
 २२            २ १ २ २२            १ २ २२            १ २            २२  
 छाउ । ३ । अहन्तेजो । हन्तेजो । हन्तेजः । छाउ ।  
 २ १ २            २ १            २ १ १ १ १ १  
 ए । अहन्तेजः । ३ । ए । अह् सुवज्योती २३४५ः ॥ ४ ‡ ॥

<sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 द्वाउ । ३ । दिशन्दुहे । दिशन्दुहे । २ । दिशौ  
<sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 दुहे । ३ । दिशौदुहे । ३ । सर्वादुहे । ३ । द्वाउ । यद्वर्चोहिर  
<sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१२२१२२१२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२१</sup> <sup>१</sup>  
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्यब्रह्मणोव । चाः ।  
<sup>१२</sup> <sup>१२१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 तेनमासं हजाम । साइ । द्वाउ । ३ । दिशन्दुहे ।  
<sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup>  
 ३ । दिशौदुहे । ३ । दिशौदुहे । सर्वादुहे । ३ ।  
<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup>  
 द्वाउ । वा । ए । दिशन्दुहे दिशौदुहे दिशौदुहे सर्वादुहे ।  
<sup>२२</sup> <sup>११</sup> <sup>२</sup> <sup>३११११</sup>  
 ३ । ए । अहं सुवर्ज्योती २३४५ः ॥ ५ \* ॥

<sup>२२</sup> <sup>१२२</sup> <sup>१२</sup>  
 द्वाउ । ३ । मनोजयित् । ३ । हृदयमजयित् । ३ ।  
<sup>१२२</sup> <sup>११</sup> <sup>२२</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup>  
 इन्द्रो जयित् । ३ । अहमजैषम् । ३ । द्वाउ । यद्वर्चोहिर  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२२१२२१२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup>  
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्यब्रह्मणोव ।  
<sup>१</sup> <sup>१२</sup> <sup>२२१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup>  
 चाः । तेनमासं हजाम । साइ । द्वाउ । मनोजयित् ।  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>११</sup> <sup>२२</sup>  
 ३ । हृदयमजित् । ३ । इन्द्रो जयित् । ३ । अहमजैषम् ।

३। हाउ३वा । ए । मनोजयिद्धृद्यमजयिदिन्द्रो जयिद्धृ

मजैषम् । ३। ए । अह॑सुवर्ज्योतीर३४५ः ॥ ६ ॥

हाउ । ३। वयः । ३। वयोवयः । ३। हाउ । ३।

यद्वर्चाहिरस्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्वस्य

ब्रह्मणोव । चाः । तेनमास॑हजाम । साइ । हाउ ।

३। वयः । ३। वयोवयः । ३। हाउ३ । वा । ए । वयो

वयोवयः । ३। ए । अह॑सुवर्ज्योतीर३४५ः ॥ ७ ॥

हाउ । ३। रूपम् । ३। रूपा॑रूपम् । ३। हाउ

३। यद्वर्चाहिरण्य । स्या । यद्वावर्चागवामूता । स

त्यस्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमास॑हजाम । साइ ।

हाउ । ३। रूपम् । रूपा॑रूपम् । ३। रूपम् । ३। ए ।

अह॑सुवर्ज्योतीर३४५ः ॥ ८ \* ॥

<sup>१ २</sup> द्विहियञ् ३ । ३ । <sup>१ २</sup> उदपप्तम् । <sup>१ २ १</sup> उदपप्तम् । २ ।

<sup>१ १ २ २</sup> ऊर्ध्वानभाःस्यकृषि । ३ । <sup>१ २ २</sup> व्यद्यौत्सम् । ३ । <sup>१ २</sup> अततनम् ।

<sup>२ २</sup> ३ । <sup>२ २</sup> ह्राउ । <sup>२ २</sup> ह्राउ । <sup>१ २ २ १ २</sup> ह्राउ । <sup>१ २ १</sup> यद्वर्चोहिरण्य । <sup>२ १</sup> स्या ।

<sup>१ २ २ १ २ २ १ १ २ १ १ २ १ १ २ १</sup> यद्वर्चोहिरण्य । <sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २</sup> ता । सत्यस्यब्रह्मणो व । चाः । तेन

<sup>२ २ १ १ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २</sup> मासच्छजाम । साइ । <sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २</sup> द्विहियञ् ३ । ३ । उदपप्तम् ।

<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ३ । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ऊर्ध्वानभाःस्यकृषि । ३ । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> व्यद्यौत्सम् । ३ । अतत

<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> नम् । ३ । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ह्राउश्वा । ए । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> उदपप्तमूर्ध्वानभाःस्यकृषिव्य

<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> द्यौत्समतनम् । ए३ । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> पिन्वस्वार३४५ ॥ ८ \* ॥

<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ह्राउ । ३ । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> प्रये । ३ । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> प्रत्यष्ठाम् । ३ । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ह्राउ । ३ ।

<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> यद्वर्चोहिरण्य । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> स्या । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> यद्वर्चोहिरण्य । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> स्या । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> यद्वर्चोहिरण्य । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> स्या । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> यद्वर्चोहिरण्य । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> स्या ।

<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> स्यब्रह्मणो व । चाः । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> तेनमासच्छजाम । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> साइ । <sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ह्राउ ।

अथ एकादशी ।

१ ३ १ २ ३ २ ३ २

सहस्तन्नइन्द्रदधोज

३क २ ३ १ २

ईशेह्यस्यमहतोविरपश्चिन् ।

१ २ १ २ २ ३ १ २ १ २ १ २  
 ३। प्रथे । ३। प्रत्यष्ठाम् । ३। हाउ३ । वा । ए । प्रथेप्रत्य  
 २ २ २ २ २ १ २ १ १ १ १ १  
 छाम् । ए । अहं सुवर्ज्यातीर३४५ः ॥ १० \* ॥ ३८

वामदेव ऋषिः । अनुष्टुप् कन्दः । आशासने विनियोज्या ।

“हिरण्यस्य” हित-रमणीयस्य एतन्नामकस्य “यद्वर्चः” तेजो-  
 ऽस्ति । “यद्वा” अपिच । “गवाम्” एतन्नामकानां † “यद्वर्चः”  
 तेजोऽस्ति । “उत” अपिच । “सत्यस्य” सर्वैः सम्मतस्य ‡ “ब्रह्मणः”  
 यद्वर्चाऽस्ति तेन तैः “मा” “संसृजामसि”॥ सम्पादयामः । धन-  
 वन्तः पशुमन्तः श्रोत्रिया भवेमेति तात्पर्यार्थः ॥ १० ॥ ३८

\* आ० गा० ३प० ५, २, १० ।

† “हिरण्यं कस्माद्भूयते आद्यम्यमानमिति वा ह्रियते जनार्जनमिति वा हित-  
 रमणं भवतीति वा हृदयरमणं भवतीति वा हृद्यते वा स्यात् प्रेप्साकर्माणः”—इति निरु०  
 नै० २, १० ।

‡ गौरिति निघण्टौ वक्तव्यः ( १, १, १—२, ४, ४—२, ५, ३—१, ११, ४—१, १५, ७—  
 १, ११, १० ।

॥ “सत्यं कस्मात् सत्सु तावत्ते सत्प्रभवं भवतीति वा”—इति निरु० नै० २, ११ ।

॥ “इदमोससि”—इति पा० ७, १, ४६ ।

२३ १ २ १२

२२ ३ १ २

क्रतुन्ननृमण्यस्यविरच्चवाजं

३ १ ३ १ २ २ १ २

वृत्रेषुशत्रून्सहनाकृधीनः ॥ ११ ॥ ४०

२२ १ २ १ २ १ २ १  
\* हाउ । ३ । आइही । ३ । ओहा । २ । ओ

२ २२ १ १ १२  
हा३ । हाउ । ३ । सहस्तनइन्द्रदध्योरेजाः । आया

१५ २२ १ १२२ २  
रेउ । ऊ । आयाउ । ३ । ईशेह्यस्यमहताविरार

१ १२ १५ २२ १ १  
णायिन् । आयारेउ । ऊ । आयाउ । ३ । क्रतुन्न

१ १२ १५ २२ १  
नृमण्यस्यविरच्चवारजाम् । आयारेउ । ऊ । आया

२ १२ २ २ १ १२  
उ । ३ । वृत्रेषुशत्रून्सहनाकृधीरेजाः । आयारे

१५ २२ १ २२ १  
उ । ऊ । आयाउ । ३ । हाउ । ३ । आइही ।

१ २ १ २ १ २ १५ २२  
३ । ओहा । ओहा । ओहा३ । हाउ३ । वा । ए

२२ १२ २ १ २२ १२ २ २ १ १ १ १

आयुर्द्धाअस्मभ्यवर्चोधादेवेभ्यार३४५ः ॥ १७ † ॥ ४०

\* “कश्यपव्रतं दशानुगानम् \* \* \* गवां व्रते”—इति आ० ब्रा० २, २, २७ तत्र प्रथम सिद्धम् ।

† “पशाइन्”—इति क० पु० पाठः ।

‡ आ० गा० ३५० ५, २, १७ ।

अथ द्वादशी ।

२ १ २      ३ १ २      ३ २ २  
सहर्षभाःसहवत्साउदेत

१ २ ३ २ ३ १ २  
विश्वारूपाणिविभ्रतीर्दूधधीः ।

३ २ ३ २ ३ १ २      ३ २  
उरुःपृथुरयं वो अस्तुलोक

३ १ २    २ २      ३ २ ३ १ २  
इमा आपस्सुप्रपाणा इहस्त ॥ १२ ॥ ४१

॥ चतुर्थ-दशति ॥

२      २ १    २ २      १ २ २      १ २      २  
\* हाउश्वा । सहर्षभाःसहवत्स । उदेत । हाउश्

हे “विरप्शिन्” विशेषेण रपणं व्यक्त-वचनं तदस्यास्तीति विरप्शो, तस्य सम्बोधनं हे विरप्शिन् ! विशेषेण स्तोत्र-विषये सत्यवाक्यं ? “इन्द्र !” “ते” तव “सहः” शत्रूणां मभिभवन-रूपम् “औजः” बलं “नः” अस्माभ्यं “दधि” देहि [ ददाते-श्छान्दसं रूपं लीङि हे द्विभावादिना ] यस्मात् त्वं तस्य “अस्य” “महतः” बलस्य “इशे” ईश्वरो भवसि । अतो हे इन्द्र ! “नः” अस्माकं “क्रतुं न” यज्ञमिव “तृम्णं” धनं “स्थविरम्” अतिशयेन प्रवृद्धं, “वाजं” बलं च “क्षधि” कुरु । किञ्च नोऽस्माकं “शत्रून्” “हृत्त्रेषु” आवरकेषु उपायेषु “क्षधि” कुरु ॥ ११ ॥ ४०

\* “निरुवाभिनिरुवौ द्वा वनडुद्धते वा”—इति ष्या० ब्रा० १, २, १७। त च प्रथम सिद्धम् ।



<sup>१ २ २२ १२ १ १ २२ २ २ २५ २ १</sup>  
 वा । विश्वारूपाणि विभ्रतोद्युम्नीः । हाउश्वा । उरुः-  
<sup>२१ २१ २ १ २ १ २५ २१ २ २</sup>  
 पृथुरयम्बो अस्तुलोकः । हाउश्वा । इम । आपः सुप्र-  
<sup>२ १ २ २ १ २५ १ १ १</sup>  
 पाणा इह स्त । हाउश्वा । अश्वमिष्टये इह स्मा ॥ १८ \* ॥ ४१

हे “सहर्षभाः” वृषभैः सहिताः ! “सहवत्साः” वत्सैः सहि-  
 ताः ! गावः ! “दूप्रधीः” सायं प्रातः काले द्विविधान्यूधांसि  
 यासां ता दूप्रधीः दूप्रधाः ! “विश्वा” सर्वाणि नाना “रूपाणि”  
 “विभ्रती” विभ्रत्यः यूयम् “उदेत” उद्गच्छत समृद्धाः आगच्छत ।  
 किञ्च । “उरुः” बह्वः “पृथुः” विस्तीर्णः [ उरुः पृथु रिति शब्दा-  
 भ्याम् आयाम-विस्तारौ उच्येते । “अयं लोकः” “वः” युष्मा-  
 कम् “अस्तु” भवतु । “इमा आपः” “इह” लोके भूतले  
 अस्मिंस्थाने “सुप्रपाणाः” सुखेन प्रकर्षेण पातुं योग्याः सन्तु  
 तस्मादिह बह्वीभूताः “स्त” भवत उपविशतेति पूर्वेण  
 सम्बन्धः ॥ १२ ॥ ४१

इति श्रीमत्सायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थ-प्रकाशे छन्दी-  
 व्याख्याने षष्ठस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम-खण्डः—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २      ३ २ २ २ ३ १ २  
अग्नयायूष्मिपवसआसुवोर्जमिषच्चनः ।

३ १ २      ३ १ २  
आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ॥ १ ॥ ४२ \*

२२ १      २२      १      १ २ १ २ २  
† भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वारे । अग्नयायूष्  
२ २      १ २ २ १ २ १      २      २ २ १ २ २ २      १ २  
मिपवसे । आसुवोर्जमिषच्चनः । आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ।  
२२ १      २२      १      २२      १ २  
भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वारे । ए । भ्राज ।  
३ ॥ ५ ‡ ॥ ४२

चतुर्दशाग्नयायूष्मीत्याद्यास्तत्र जगत्यसौ ।

विभ्राट् त्रिष्टुप् चित्रमिति गायत्रो द्वादशेतराः ॥

आद्याग्नेः पवमानस्य स्तुतिः सौर्यस्त्रयोदश ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात्तत्र तत्राभिदधहे ॥

शतं वैखानसा एवं दृष्टवन्तो महर्षयः ।

\* ऋ० ७, २, १० ३=उ० ६, ३, १०, १ ।

† “सूर्यस्य भ्राजाभ्राजे द्वे”—इति षा० ब्रा० ३, १, २८ । तत्र प्रथममिदम् ।

‡ षा० गा० ३५० ६, १, ५ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २७

विभ्राड्वृहत्पिबतुसोम्यम्माध्वा

३ १ २ ३ १ २ १ १ २

यद्दधद्यज्ञपतावविहृतम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना

३ १ २ ३ १ २ २ २

प्रजाःपिपत्तिवज्रधाविराजति ॥ २ ॥ ४३ \*

१ २

१ २

१

१ २

† हाहाउ । ३ । इडा । ३ । हस् । ऋतम्मे ।

२ १ २

२

१

१ २

३ । विभ्राड्वृहत्पिबतुसोमिया२म्माधू२ । आयुर्दधद्य

२

१

१ २ २ २ २

ज्ञपताववा२इह्रूता२म् । वातजूतोयोअभिरक्षता२इ

१

२ १ २

२

१

१ २ ७

त्माना२ । प्रजाःपिपत्तिवज्रधाविरा२जाती२ । हाहाउ ।

हे “अग्ने” पवमान-रूप ! अस्माक मायूषि अन्नान्येतन्नाम-  
कानि वा “पवसे” क्षरसि “नः” अस्माकम् “ऊर्जम्” अन्नरसम्  
“इषम्” अन्नं च “आसुव” आभिमुख्येन प्रेरय । किञ्च । “दु-  
च्छूनां” [ रक्षोनामैतद् ] रक्षांसि “आरे” अस्मात्तो दूरणव †  
“बाधरू” सम्पीडय ॥ १ ॥ ४२

\* उ० ६, ३, ५, १ = ऋ० ८, ८, १८, १ ।

† “वायोर्विकर्णभासे द्वे मृत्योर्वा” — इति आ० ब्रा० ३, ३, २८ । तत्र विकर्ण-  
नाम प्रथममिदम् ।

‡ “आरे” — इति दूरनामसु पञ्चमं नैषण्टकम् ३, १६ ।

३। इडा। ३। हस्। ३। ऋतम्ने। ३। औद्यो<sup>१२</sup>  
 वाहाउ। वा। फा<sup>१</sup>रट्। ऋतम्ने। ३। औद्योवा<sup>१२ ३२</sup>  
 हाउ। वा। फा<sup>१</sup>रट्। ऋतम्ने। ३। औद्योवा<sup>१२ ३२</sup>  
 हाउ। वा। भा<sup>१</sup>रट् ॥ ७ \* ॥ ४३

विभ्राणनामक एतान्तु-सूर्य-पुत्रो ददर्श सः ।

“विभ्राट्” विभ्राजमानः विशेषेण दीप्यमानः+ सूर्यः “बृहत्” परिवृढं “सोम्य” सोममयं+ “मधु” पिबतु । किं कुर्वन् ? “यज्ञ-पतौ” यजमाने “अविद्धुतम्” अकुटिलम् ॥ अकण्टकम् “आयुर्द-धत्” अन्नं वा कुर्वन् § । “यः” सूर्यो “वातजूतः” वातेन वायुना प्रेर्यमाणः सन् ॥ “त्मना”+ आत्मना स्वयमेव “अभि रक्षति” सर्वं जगदभिमृशन् पालयति [राशि-चक्रस्य वायु-प्रेर्यत्वात् सूर्यस्यापि तत्प्रेर्यत्वम्] स सूर्यः “प्रजाः” “पिपति” वृष्ट्यादि-प्रदानेन

\* आ० गा० ३५० ६, १, ७ ।

+ विभ्राडिति जूलतकर्मणो “धाजते”—इत्यस्य रूपम् ( मै० १, १६, १ ) ।

‡ “सोम मर्हति यः”—इति पा० ४, ४, १ ३७ ।

॥ “ऋकौटिल्ये ( भा० प्र० )”—इत्यस्येदं रूपमिष्टं विद्धुतमिति त्वभिप्रायः ।  
 “ऋक्रेण्डसि ( ७, २, ३१ )”—इति ऋचादेशः । “अविद्धुत मखण्डित सायुः”—  
 इति वेददीपः य० सा० शा० स० ३२, २० ।

§ “आयुः”—इत्यग्रनामसु त्रयोविंशं पदम् १, ७ ।

॥ “जङ् गतो ( भा० आ० )”—इत्यस्यैव णिजन्तस्येदं जत् इति रूपमित्यभिप्रायः ।

+ “सन्ने व्याज्यादेरात्मनः”—इति पा० ६, ४, १४१ ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३  
चित्रन्देवानामुदगादनीक

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २  
च्चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३  
आप्राद्यावापृथिवीअन्तरिक्ष

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २  
सूर्यआत्माजगतस्तस्युषश्च ॥ ३ ॥ ४४ \*

† उवी॑रउवि । उवि॑हो॒रउवि । त्रिः । इती॑रइति ।

इति॑हो॒रइति । त्रिः । असी॑रअसि । असि॑हो॒रअ

सि । त्रिः । अरू॑रुचोदिवम्पृथिवीम् । असी॑रअसि ।

असि॑हो॒रअसि । एवन्निः । पति॑र । स्यपामोषधीना

पूरयति पालयति वा । “बहुधा” “विराजति” विशेषेण  
दीप्यते च ॥

“पिपति” — “पुपोष” — इति, “बहुधा” — “पुरुधा” — इति च  
पाठौ ॥ २ ॥ ४३

\* ऋ० १, ८, ७, १ ।

† “आदित्यव्रतम्” — इति आ० ब्रा० ३, १, २२ ।

३म् । ओइ । पताइरा२३४सी । एवम् । त्रिः । चा

इ । चन्देवानामुदगादनीकम् । वाइश्चेषान्देवानां

समिदजसञ्जगोतिरातता२म् । होइ । ३ । आयुर्यन् ।

३ । अवः । ३ । चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः । सुवःसं

सर्पसंसापा ३ । जनावनंसुवा२ःसुवः । जना२वना

२म् । सुवा२ःसुवः । त्रिः । आप्राद्यावापृथिवीअन्त

रीर३क्षा३म् । सपिप्रसृपीऐही । ३ । अस्तोपतस्वभा

नवाऐही । विप्रानविष्टयामताऐही । यावाणोबर्हिषिप्रि

याऐही । इन्द्रस्यरंहिम्बृहादैही । इन्द्रा२स्यरा२ ।

हिया२म् । बृहदिन्द्रस्यरंहियम्बृहादैही । ३ । एवं

त्रिः । सूर्यआत्माजगतस्तास्युषार३श्वा३ । अन्तश्चरति

रोचनाऐही । ३ । अस्यप्राणादपानता । ऐही । ३ ।

२ २ २ २ २ १२२२ २ २ १५  
 व्यख्यन्महिषोदिवामैद्दी । ३ । प्रोणतिप्रोणति । ३ । प्रो ।  
 २२ १ ३२२ ५२ २ २ २२२२  
 एति । २ । प्रो२३ । एता३४औहोवा । ए३ । देवा  
 २ २ २११११  
 दिवाज्योती२३४५ः ॥ १ \* ॥

२२ २ २२ ३२२२ ३२ २ २ २  
 † छाउछाउछाउ । भ्राजाओवा । ३ । उदुत्यञ्जा । ३ ।  
 २ १ २ २ २ ० २ २२ २ ३२ २२  
 चित्रन्देवानामुदगादनी२३का३म् । छाउ२छाउ । भ्राजा  
 ३२ २ २२ १ ०  
 ओवा । ३ । तवेदसम् । ३ । चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्यआ२३  
 १ २२ २ ३२२२३२ २ २२ २  
 गा३इः । छाउ२छाउ । भ्राजाओवा । ३ । देवंवहा ।  
 १२२२ २ २ ० २ २२ २२  
 ३ । आप्राद्यावापृथिवीआन्तरी२३क्षा३म् । छाउ२छाउ ।  
 ३२२२३२ २ १ २ १२ २ २  
 भ्राजाओवा । ३ । तिकेतवः । ३ । सूर्यआत्माजगतस्ता  
 ० २ २२ २ ३२२२३२ २ २  
 स्थुषार२३श्वा३ । छाउ२छाउ । भ्राजाओवा । ३ । दृशे  
 २ १२ २ २ ० १ २२  
 विश्वा । ३ । सूर्यआत्माजगतस्तास्थुषा१३श्वा३ । छाउ

\* आ० गा० ३५० ६, २, १ ।

† “सौर्यातिषङ्गः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २६ ।

रुहाउ । भ्राजाओवा । ३ । यसूर्यम् । २ । यसूर३रि

याउ । वा३ । ए३ । देवादिवाज्योतीर३४५ः ॥ ४\* ॥

+ हाउ । ३ । भ्राजाभ्राज । ३ । आयूरायुः ।

३ । उदुत्यञ्जा । ३ । तवेदसम् । ३ । चित्रन्देवाना-

मुदगादनी३३का३म् । हाउ । ३ । भ्राजाभ्राज । आ

यूरायुः । देवंवहा । ३ । चक्षुर्मित्रस्यवरुण । स्यआर३ग्ना

३३ः । हाउ । ३ । भ्राजाभ्राज । आयूरायुः । ३ ।

तिकेतवः । ३ । आप्राद्यावापृथिवीआन्तरी३३क्षा३म् ।

हाउ । ३ । भ्राजाभ्राज । आयूरायुः । २ । दृशेवि

श्वा । ३ । सूर्यआत्माजगतस्तास्युषार३श्वा३ । हाउ । ३ ।

भ्राजाभ्राज । ३ । आयूरायुः । ३ । यसूर्यम् । ३ ।

\* आ० ग्रा० ३५० ६, २, ४ ।

† “मित्रावरुणयोः ओदमित्याचक्षते”—इति आ० ग्रा० १, १, १८ ।



१ २ २ २ २२१२ २ २ ३ १ १  
यसू २ ३ रियाउ । वा३ । ए३ । देवादिवाज्येती २ ३

१ १  
४ ५ : ॥ १८ \* ॥ ४४

कुत्साः । “देवानां” दीव्यतीति देवा रश्मयः तेषां, देवाना-  
मेव वा प्रसिद्धानाम् † “अनोकं” तेजः समूह रूपं “चित्रम्”  
आश्चर्यकरं सूर्यमण्डलम् “उदगात्” उदयाचलं प्रयासीत् । कीदृ-  
शम् ? “मित्रस्य वरुणस्याग्नेश्च चक्षुः” उपलक्षणमेतत्, एतदुपल-  
क्षितानां जगतां चक्षुः प्रकाशकं चक्षुरिन्द्रियस्थानीयं वा । उदयं  
प्राप्यैव “द्यावापृथिवी” दिवं च पृथिवीं च “अन्तरिक्षं” च  
“आप्राः” स्वकीयेन तेजसा “आ” समन्तात् अपूरयत् । ईदृग्-  
भूत-मण्डलान्तर्वर्ती सूर्यः अतर्यामितया सर्वस्य प्रेरकः परमात्मा  
“जगतः” जङ्गमस्य “तस्थुषश्च” स्थावरस्य च “आत्मा” स्वरूप-  
भूतः स हि सर्वस्य स्थावर-जङ्गमात्मकस्य कार्य-वर्गस्य [कारणाच्च  
कार्यं नातिरिच्यते । तथाच पारमर्षं सूत्रम् ‡—“तदनन्यत्व  
मारम्भेण शब्दादिभ्यः”—इति] यदा । स्थावर-जङ्गमात्मकस्य  
सर्व-प्राणिजातस्य जीवात्मा । उदिते हि सूर्ये मृतप्रायं सर्वं जगत्  
पुनश्चेतनयुक्तं सत् उपलभ्यते ॥ [तथाच श्रूयते—“योऽसौ तमो  
नुदेति सर्वेषां प्राणानादायोदेतीति” ॥ ३ ॥ ४४

• आ० गा० ३५० ६, १, १६ ।

† “देवो दानाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा द्युस्थानो भवतीति वा यो देवः । सा  
देवता”—इति निष० दे० १, १५ ।

‡ “साङ्ख्यशास्त्र-प्रणेतृ-कपिलनामर्षि-कृतमित्यर्थः ।

॥ “वाचनीयं देवानां मुदगमं दनौकं स्थानं मित्रस्य वरुणस्याग्नेश्चापूपुरद् द्यावाश्-

अथ चतुर्थी ।

१२                      २२                      ४   १ २ ३ ३   १ २ ३ २  
 आयङ्गौःपृश्निरक्रमीदसदन्मातरम्युरः ।

३ १ २    ३ १ २  
 पितरच्चप्रयन्त्सः ॥ ४ ॥ ४५ \*

१ ५                      १ ५                      १    २  
 उवौ२ । ३ । द्विगी२ । ३ । द्विगिगि । ३ ।

यिथौ चान्तरिचञ्च महत्वेन तेन मूर्य आत्मा जङ्गमस्य च स्थावरस्य च—इति निरु०  
 दे० ६, १६ । अथ वेददोषद्वयाख्यानत्वेवम्—“परापररूपेण स्थितः सूर्योऽव  
 लूयते । सूर्यः धित्वा मास्यं यथा तथा उदद्ग्रात् उदयं प्राप्नोति उदग्गच्छति वा । लूय  
 लूय । उदयमेव स्वतेजसा नैशं तमो हन्ति अन्येषां ज्योतीषादक्ष इत्याख्यम् ।  
 किञ्चूतः सूर्यः ? देवानां दीयन्ति द्योतन्ते इति देवाः किरणस्तेषां मनीकं मुखमात्रय  
 इत्यर्थः । यद्दानीकं समूहः किरणपुञ्ज इत्यर्थः । तथा मितस्य वरणस्य अग्नेः चक्षुः निव-  
 रत् प्रकाशक इत्यर्थः । मित्रादय उपलक्षकाः सर्वस्य सदेवमनुष्यस्य विश्वस्य रूपाणि  
 सूर्यादयेऽपि यज्जन्ते अतो मित्रादीनां चक्षुः स सूर्य उद्गतः सन् यावा पृथिवी दिवं  
 भूमिं चान्तरिचञ्च चाप्राः आपूरितवान् आपूरयति वा स्वतेजसेति शेषः । एवमपररूपेण  
 क्षुत्वापररूपेण स्वीति—किञ्चूतः सूर्यः ? जगतो जङ्गमस्य तस्युषः स्थावरस्य च जगत  
 आत्मा अन्तर्यामी । यस्मैतमादित्ये पुरुषं वेदयन्ते इन्द्रः स प्रजापतिस्तद्ब्रह्मेति ‘भुतेः’  
 सूर्योद्भूतमनेनोच्यते इति भावः” ( य० सा० ब्रा० स० ७, ४२ ) ॥ “हिरण्यमयेन पा-  
 चेण सत्यस्यापिहितं मुखम् । योसावादित्ये पुरुषः सोऽसावहम्”—इति वाजसनेयो  
 पनिषदन्ति सा ऋक् ॥ “पुरुषः पुरिषादः पुरिषयः पूरयतेर्वा पूरयत्यन्तरित्यन्तर  
 पुरुषमभिप्रेत्य”—इति निरु० नै० १, १ ।

\* स० ६, १, ११, १=ह० ८, ८, ४०, १ ।

† “गन्धर्वाप्सरसा मानन्दप्रतिगन्धौ पञ्चौ”—इति आ० ब्रा० १, २, २८ । तच्चेद  
 मानन्दनाम साम ।

१२ र र र र १ र र र  
 आयङ्गौःपृश्निरकमीदैही । ३ । असदन्मातरम्पु राऐही ।

१ र र र १ १ १ १ १  
 ३ । पितरञ्चपुयन्त्स्वा ऐही । ३ । उवी२ । ३ । हिगी२ ।

१ २  
 ३ । हिगिगि । ३ ॥ २ \* ॥

२ १ २ १ २ १ २ २ र  
 † उवी । ३ । हिगी । ३ । हिगिगी । ३ । आयङ्गौः

र र र १ र र र र  
 पृश्निरकमीदैही । असदन्मातरम्पु राऐही । पितरञ्चपु

र र र २ १ २ १ २ १  
 यन्त्स्वाऐही । उवी । ३ । हिगी । हिगिगी ॥ ३ ‡ ॥

१ १ १ २ २ २ २ २ २ २ र  
 ॥ ह्राउश्वा । ईन्दूः । भ्राजाओवा । ३ । आयङ्गौः

र र र १ १ १ २ २ २ २ २  
 पृश्निरकमीदैही । ह्राउश्वा । ईडा । भ्राजाओवा । ३ ।

१ र र र १ १ १ २ २ २ २ २  
 असदन्मातरम्पु राऐही । ह्राउश्वा । सात्यम् । भ्राजाओ

\* आ० गा० ३५० ६, २, २ ।

† “तत्र प्रतिनन्द” — इति आ० ब्रा० ३, २ १८ ।

‡ आ० गा० ३५० ६, २, ३ ।

॥ “तिष्ठः सार्पराज्ञः” — इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्र प्रथमं सिद्धम् ।

वा । ३ । पितरञ्चपूयन्त्स्वाऐही । हाउश्वा । दीयौः ।

॥ ७ \* ॥ ४५

आयङ्गौः पृश्निरित्यस्य मार्पराज्ञो समैक्षत ।

ऋचस्तिस्त्रो भवेदासां विकल्पेनात्मदेवता ॥

“गौः” गमनशीलः † “पृश्निः” प्राष्टवर्णः व्याप्ततेजाः‡ “अयं” सूर्यः “आक्रमीत्” आक्रान्तवान् उदयाचलं प्राप्तवानित्यर्थः । आक्रम्य च “पुरः” पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि “मातरं” सर्वस्य भूतजातस्य निर्मात्रीं “भूमिम्” “असदत्” आसीदति प्राप्नोति [ सदेच्छान्दसो लेट् १ । लृदिङ्वात् चेरडादेशः § ] ततः “पितरं” पालकं व्युलोकम्, ; “च” शब्दादन्तरिक्षं “प्रयन्” प्रकर्षणं शीघ्रं गच्छन् “स्वः” सू अरणः ॥ शोभन-गमनी भवति । यद्वा । पितरं सूर्यलोकं प्रवर्त्तते ॥ ४ ॥ ४५

\* आ० गा० ३५० ६, २, ७ ।

† “गौरादित्यो भवति गमयति रसान् गच्छत्यन्तरिक्षेऽथ यौर्यत् पृथिव्या अघि-  
दूर् गता भवति यद्वास्यां ज्योतीषि गच्छन्ति”—इति निरु० नै० २, १४ ।

‡ “पृश्निरादित्यो भवति प्राश्नत एनं वर्ण इति नैरुक्ताः संस्पृष्टा रसान् संस्पृष्टा  
भासं ज्योतिषां संस्पृष्टो भासेति वाय यौः संस्पृष्टा ज्योतिर्भिः पुण्यद्विष”—इति  
निरु० नै० २, १४ ।

§ “लिङ् यें लेट्”—इति पा० ३, ४, ७ ।

॥ “पुषादिद्युतावृद्धितः परस्मैपदेषु”—इति पा० ३, १, ५५ ।

॥ “स्वरादित्यो भवति सु अरणः सु ईरणः स्मृतो रसान् स्मृतो भासं ज्योतिषां  
स्वतो भासेति वैतेन यौर्याख्याता”—इति निरु० नै० २, १४ ।

अथ पञ्चमी ।

३ १ २      ३ २ ७    ३    १    २    २ २  
अ॒त॒श्चरति॒रोचना॑स्यप्राणाद॒पान॑ती ।

१ २      १ १    २ २  
व्य॒ख्यन्म॒हिषो॒दिव॑म् ॥ ५ ॥ ४६ \*

१ २ २ २ २ २    १      १ २ २ २ २ २    २  
॥ औ॒होऔ॒होवा॑ । हो॒इ । २ । औ॒होऔ॒होवा॑ । हा३१

१      १    २    २      २ १ २    २ १ २    १ २  
ओ । वा२३ । भू२३४वात् । अ॒न्त॒श्चरति॒रोचना॑ । औ

२ २ २ २    १      १ २ २ २ २ २    १  
होऔ॒होवा॑ । हो॒इ । २ । औ॒होऔ॒होवा॑ । हा३१उ ।

१      ३    ५      १ १ २ २ २ २ २    १ २ २    १ २ २  
वा२३ । जा२३४नात् । अ॒स्यप्रा॑णाद॒पान॑ती । औ॒हो

२ २ २    १      १ २ २ २ २ २    १  
औ॒होवा॑ । हो॒इ । २ । औ॒होऔ॒होवा॑ । हा३१उ ।

१      ३    ५      १ २      १ २      १ २ २  
वा२३ । वा२३४र्द्धा॒न् । व्य॒ख्यन्म॒हिषो॒दिव॑म् । औ॒हो

२ २ २    २      १ २ २ २ २ २    १  
औ॒होवा॑ । हो॒इ । २ । औ॒होऔ॒होवा॑ । हा३१उ ।

१      १ २ २ २ २ २    १      १ २  
वा२३ । का२३४रात् । औ॒होऔ॒होवा॑ । हो॒इ । २ । औ

२ २ २ २    १      १      ३    ५      १ २ २  
होऔ॒होवा॑ । हा३१उ । वा२३ । भू२३४तीः । औ॒हो

\* उ० ६, १ ११, २ = ऋ० ८, ८, ४७, २ ।

† “मन्त्रां ३ तिः”—इति आ० मा० ३, १, २८ ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हाइ१उ ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 वार । अभ्राजीज्योतिरभ्राजीत् । औहोऔहोवा । हो

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 इ । २ । औहोऔहोवा । हाइ१उ । वारइ । ए३ ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 सर्वान्कामानशीमही२३४५ ॥ ६ \* ॥

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 † हाउ३वा । भूतम् । भ्राजाऔवा । ३ । अन्तश्च

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 रतिरोचना । ऐही । हाउ३वा । पृथिवी । भ्राजाऔ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 वा । ३ । अस्यप्राणादपानताऐही । हाउ३वा । साहः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 भ्राजाऔवा । ३ । व्यख्यन्महिषोदिवामैही । हाउ३वा ।

१ १  
 तेजः ॥ ८ ‡ ॥ ४६

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 § अन्तर्देवेषू३रोचा१सा२इ । ३ । अन्तश्चरती३रो

\* आ० गा० ३५० ६, १, ६ ।

† तद्य द्वितीयमिदम्—इति (आ० गा० ३, १, १९)

‡ आ० गा० ३५० ६, २, ८ ।

§ “मित्रावरुणयोश्चरित्याचक्षते”—इति आ० गा० ३, १, ३९ ।

<sup>२</sup> चा॑श्ना२ । <sup>२</sup> अ॒स्यप्रा॑णादा॒श्पाना॑श्ता॒रेइ॑ । <sup>१ २</sup> व्य॒ख्यन्म॑ही॒३  
<sup>१ २</sup> षो॒दा॑श्इ॒वा॒रेम् । <sup>१ २ २</sup> अ॒न्तर्दे॒वेषू॒र्रोचा॑श्सा॒रेइ॑ । <sup>२</sup> २ । अ॒न्त  
<sup>२ २</sup> दे॒वेषू॒र्रो॒रे॒३ । <sup>१ ३</sup> चा॒रेसा॒रे३४ औ॒होवा॑ । <sup>२</sup> ए॒३ । दे॒वादि॒वा  
<sup>२ ३ १ १ १ १</sup> ज्योती॒रे३४पूः ॥ १८ \* ॥ ४६

“अस्य” सूर्यस्य “रोचना” † रोचमाना दीप्तिरन्तःशरीर-मध्ये  
 मुख्य-प्राणात्मना “चरति” वर्तते । किं कुर्वती ? “प्राणादपा-  
 नती” [ मुख्य-प्राणस्य प्राणाद्याः पञ्च वृत्तयः । तत्र प्राणं  
 नाडीभि रूष्वा वायोर्निर्गमनम् ] तथाविधात् प्राणात् प्राण ना  
 दनन्तरम् अपानती [ अपाननं नाडीभि रवाङ्मुखं वायोर्नयनम् ]  
 तत् कुर्वती [ अपपूर्वादनितेर्लटः शब्द, ( ३, २, १२४ )  
 अदादित्वाच्छपो लुक् ( २, ४, ७२ ) । उगितश्चेति ( ४, १, ६ )  
 ङोप् । शतुरनुम इति ‡ नद्या उदात्तत्वम् । यद्वा । “अन्तः”  
 द्यावापृथिव्योर्मध्ये “अस्य” सूर्यस्य “रोचना” रोचमाना दीप्तिः  
 “चरति” गच्छति [ रुच दीप्ति ( म्वा० आ० ) । अनुदात्तेतश्च

० आ० गा० ३५० ६, ९, १८ ।

† रोचना इति “रोचते”—इति ज्योतिषकर्मणोरूपमित्यभिप्रायः ( निघ० १  
 १६, ८ ) ।

‡ “शतुरनुमोनयजादी”—इति पा० ६, १, १७३ ।

अथ षष्ठी ।

३ २७ ३ १ २ ३ १ २ १ १ २  
त्रिंशद्वामविराजतिवाक्पतङ्गायधीयते ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २  
प्रतिवस्तोरहद्युभिः ॥ ६ ॥ ४७ \*

२५ १ २ ३ २ २ ३ २ २ २ २  
† हाउश्वा । आपः । भ्राजाओवा । ३ । त्रिंशद्वा

२ २ २ २ २ ५ १ २ ३ २ २ ३ २ २  
मविराजताऐही । हाउश्वा । ऊषा । भ्राजाओवा ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
३ । वाक्पतङ्गायधीयताऐही । हाउश्वा । दीशः ।

हलादेरिति ( ३, २, १४८ ) युच् ] । किं कुर्वन्ती ? “प्राणात्”  
प्राणनादुदयादनन्तरम् “अपानती” सायाङ्ग-समये अस्तङ्ग  
च्छन्ती । ईदृश्या दीश्या युक्तः अतएव “महिषो” महान् सूर्यः †  
“दिवम्” अन्तरिक्षं उदयास्तमयोर्मध्ये “व्यख्यत्” विचष्टे  
प्रकाशयति [महे रचि महेष्टिषजिति ओणादिकष्टिषच् प्रत्ययः ।  
चच्छिङः ख्याञ् ( २, ४, ५४ ) छान्दसे लुङि ॥ अस्यतिवक्ति  
ख्यातीत्यादिना ( २, १, ५२ ) ल्लेरङादेशः ॥ ५ ॥ ४६

\* उ० ६, १, ११, ३ = ऋ० ८, ८, ४७, ३ ।

† तस्यैवान्तिम मिदम्—इति व्या० ब्रा० ३, २, १८ ।

‡ “महिषः”—इति महद्गन्धस्य अष्टमं नैषण्ट् कम् ३, १ । “महान् कस्मान्वानेना  
न्यान् जहामीति शाकपूणि मंहनीयो भवतीति वा”—इति निरु० नै० ३, १२ ।

§ “छन्दसि लुङ् लङ् लिट्”—इति पा० ३, ४, ६ ।



३२ ३२ ३२ २

१

२

२ २ २

२५

भ्राजाओवा । ३ । प्रतिवस्तोरह्यभाणेह्यौ । हाउश्वा ।

१ २

ज्योतिः ॥ ८ \* ॥ ४७

“त्रिंशद्धाम” धामानि स्थानानि [ वचनव्यत्ययः ( ३, १, ३६ ) ] “वस्तोः” वासरस्य † अहोरात्रस्यावयवभूतानि । “अह” शब्दोऽवधारणे ‡ । “द्युभिः” सूर्यस्य दीप्तिभिरेव ¶ “विराजति” विराजते विशेषेण दीप्यते [ व्यत्ययेनैकवचनम् ( ३, १, ३६ ) ] । मुहूर्तान्यत्र धामान्युच्यन्ते । पञ्चदश रात्रेः पञ्चदशाङ्गः ] “पतङ्गाय” पतति गच्छतीति पतङ्गः सूर्यः § तस्मै सूर्याय स्तुति-रूपा “वाक्” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं स्तोत्रभिर्विधीयते क्रियते । यद्वा “वस्तोः” अङ्गः “त्रिंशत्” “धाम” धामानि [ घटिकाभिप्रायमेतत् ] त्रिंशद्घटिकाः [ अत्यन्तसंयोगे द्वितीया ( २, ३, ५ ) ] एतावत् कालं “द्युभिः” दीप्तिभि रसौ सूर्यो “विराजति” विशेषेण दीप्यते । तस्मिंश्च समये “वाक्” त्रयी-रूपा तस्मै “पतङ्गाय” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं धार्यते तं पूर्वं

\* आ० गा० ३५० ६, २, ८ ।

† “वस्तोः”—इति अहर्नामसु प्रथमं नैघण्टु कम् ( १, ८ ) ।

‡ “अह इति च ह इति च विनिग्रहाभ्यां पूर्वेण सम्प्रयुज्यते । अयमहेदं करोत यमिदं ह करिष्यतीदं न करिष्यतीति”—इति निरु० नै० १, ५ ।

¶ “द्योतत इति सतः”—इति निरु० नै० १, ६ ।

§ “पतङ्गाः”—इति अश्वनामसु द्वाविंशं नैघण्टु कम् १, २४ ।

अथ सप्तमी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
अपत्येतायवोयथानक्षत्रायन्यक्तुभिः ।

१ २ ३ १ २  
सूरायविश्वचक्षुसे ॥ ७ ॥ ४८\*

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २  
अदृशन्नस्यकेतवोविरश्मयोजनां अनु ।

१ २ ३ १ २  
भ्राजन्तोऽग्नयोयथा ॥ ८ ॥ ४९†

१ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २  
‡ हाउहाउहाउ । भ्राजाओवा । ३ । दिदीद्विवि

१ १ २ २ १ २ १ २  
श्वतस्पृथुः । उदुत्यञ्जाताश्वाइदा१सारम् । देवंवह  
सेवत इत्यर्थः ॥ [श्रूयते हि—“ऋग्भिः पूर्वाङ्गेदिवि देव  
द्रूयते, यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अङ्गः । सामवेदेनास्तमये  
महीयते वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति सूर्यः”—इति । यदा त्विह  
१००ते सार्पराज्ञा आत्मस्तुतिस्तदा सूर्यात्मना स्तूयत इत्यवगन्त-  
व्यम् ॥ ६ ॥ ४७

\* ऋ० १, ४, ७, २ ।

† ऋ० १, ४, ७, २ ।

‡ “वडेन्द्राः परिधयऋतूनाम्”—इति आ० ब्रा० ३, ९, २९ । तत्र प्रथमं सिद्धम् ।

<sup>१ २</sup> न्तीश्काइताश्वा<sup>२</sup>रः । <sup>२२ २</sup> दृश्येविश्वायाश्सूरा<sup>१ २</sup>श्या<sup>२</sup>रम् । <sup>२</sup> अ  
<sup>२ २</sup> पत्ये<sup>१ २</sup>तायाश्वोया<sup>१</sup>श्या<sup>२</sup>र । <sup>१ २</sup> नक्षत्रायन्तीयाक्तू<sup>१ २</sup>शभा<sup>२</sup>रइः ।  
<sup>२२ २</sup> सूरायविश्वाश्चाक्षा<sup>१ २</sup>शसा<sup>२</sup>रइ । <sup>२</sup> अदृशन्नस्याश्काइताश्वा<sup>१ २</sup>रः ।  
<sup>२</sup> विरश्मयोजाश्ना<sup>१ २</sup>श्चा<sup>२२ २</sup>शनू<sup>१ २ ५</sup>र । <sup>२</sup> भाजन्तोअग्नाश्योया<sup>१ २ ५</sup>श्या  
<sup>२२ २</sup> २३ । <sup>२</sup> हाउश्चाउ । <sup>२२ २२ ३२ २</sup> भाजाओवा । <sup>३२ २ ४</sup> २ । <sup>२</sup> भाजाओ  
<sup>३ १ १ १ १</sup> ३५वार्दपुई । <sup>३ २ ३ ४ ५</sup> ॥ ११ \* ॥

<sup>२२ २</sup> † हाउश्चाउ । <sup>३ २ २ २ २</sup> शुक्राओवा । <sup>२ २ १</sup> ३ । <sup>२</sup> दिदीहिविष्वतस्पृ  
<sup>१</sup> थुः । <sup>२ २</sup> उदुत्यञ्जाताश्वाइदा<sup>१ २</sup>शसा<sup>२२</sup>रम् । <sup>२ २</sup> देवंवहन्तीश्  
<sup>१ २</sup> काइताश्वा<sup>२ २</sup>रः । <sup>२ २ २</sup> दृश्येविश्वायाश्सूरा<sup>१ २</sup>श्या<sup>२</sup>रम् । <sup>२ २</sup> अपत्ये  
<sup>२ १ २</sup> तायाश्वोया<sup>१ २</sup>श्या<sup>२</sup>र । <sup>२ २</sup> नक्षत्रायन्तीयाक्तू<sup>१ २</sup>शभा<sup>२ २ २</sup>रइः । <sup>२ २ २</sup> सूरा  
<sup>१ २</sup> यविश्वाश्चाक्षा<sup>२</sup>शसा<sup>१ २</sup>रइ । <sup>२</sup> अदृशन्नस्याश्काइताश्वा<sup>१ २</sup>रः ।

\* आ० गा० ३५० ६, २, ११ ।

† तत्रैवेदं द्वितीयम् । ( आ० ब्रा० ३, २, २८ )

२ २ १ २ १२ २ १ २  
विरश्मयोजारनाञ्चाश्नू२ । भ्राजन्तोअग्नाश्चोया१थार३ ।

१२ २ ३ १२१२२ ३ १ ४  
हाउ२हाउ । भ्रुक्ताओवा । ३ । भ्रुक्ताओप्रवा६पू६ ।

३ १ १ १ १  
ई२३४पू ॥ १२ \* ॥ ४८ ॥ ४८

“त्ये” “तायवः” “यथा” प्रसिद्धास्तस्करा इव “नक्षत्राणि”  
देवगेहरूपाणि [ “देवगृहा वै नक्षत्राणि”—इति श्रुत्यन्तरात् ।  
यद्वा, इह लोके मानुषा ये स्वर्गं माप्नुवन्ति ते नक्षत्ररूपेण  
दृश्यन्ते । तथाच श्रूयते—“यो वा इह यजते अमुं स लोकं  
नक्षते तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम्”—इति । यद्वा, तेषां सुकृतिनां  
ज्योतींषि नक्षत्राण्युच्यन्ते । “सुकृतां वा एतानि ज्योतींषि यन्न-  
क्षत्राणीति”—आम्नानात् । यास्कस्वाह—“नक्षत्राणि नक्षतेर्गति-  
कर्मणो नेमानि नक्षत्राणीति च ब्राह्मणम्”—इति] यथाविधानि  
नक्षत्राणि “अक्तुभिः” रात्रिभिः सह “अप यन्ति” अपगच्छन्ति ।  
“विश्वचक्षसे” विश्वस्य सर्वस्य प्रकाशकस्य “सूराय” सूर्यस्य  
आगमनं दृष्टेति शेषः [ तस्करा नक्षत्राणि च रात्रिभिः सह सूर्य  
आगमिष्यतीत्याकुलायन्त इत्यर्थः । तायुरिति स्तेननाम ( नै ३,  
२४, ७ ) तायुस्तस्कर इति तन्नामसु पाठात् । अक्तुरिति  
रात्रिनाम ( नै ० १, ७, ४ ) शर्वरी अक्तुरिति तन्नामसु  
पाठात् ॥ ७ ॥ ४८

अथ नवमी ।

३ १ २ ३ १ २      २ १ २  
तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य ।

२ ४ १ २      ३ २  
विश्वमाभासिरोचनम् ॥ ८ ॥ ५० ॥

अथ दशमी ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २      २ २ ३ १ २  
प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्ङुदेपिमानुषान् ।

३ २ ७      ३ १ २ २ ३ २  
प्रत्यङ् विश्वस्वर्दशे ॥ १० ॥ ५१ ॥

अथ एकादशी ।

१ २      ३ १ २      २ २ ३ २ ३      १ २  
येनापावकचक्षसाभुरण्यन्तञ्जनाः अनु ।

१ २      ३ १ २  
त्वं वरुण पश्यसि ॥ ११ ॥ ५२ ॥

“अस्य” सूर्यस्य “केतवः” प्रज्ञापकाः “रश्मयः” दीप्तयः “जनान् अनुव्यदृशन्” जनान् सर्वान् अनुक्रमेण प्रेक्षन्ते । सर्वं जगत् प्रकाशयन्तीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“भाजन्तः” दीप्यमाना “अग्नय इव” ॥

“व्यदृशन्”-“अदृशम्”—इति पाठौ ॥ ८ ॥ ४८

<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>३२२२३२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 \* छाउरछाउ । भूताओवा । ३ । दिदीद्विविश्वतस्पृ  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>३</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 थुः । तरणिर्विश्वाद्दार्शाश्नाः । ज्योतिष्कृदसीसूरा  
<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 यार । विश्वमाभासीश्रोचाश्नारम् । प्रत्यङ् देवा  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 नांवाश्इशाः । प्रत्यङ् देवीश्मानूषारम् । प्रत्यङ्  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२२२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 विश्वस्सश्वाह्शशाश्इ । येनापावकाश्चाक्षारम् ।  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 भुरण्यन्तज्जाश्नाश्नाश्नू । त्वं वरुणाश्पाश्याश्मारश्इ ।  
<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>३२२२२२२</sup> <sup>२२</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup>  
 छाउरछाउ । भूताओवा । २ । भूताश्ओपुवाह्पुह् ।  
<sup>३११११</sup>  
 ईरश्इ४५ ॥ १३ † ॥

<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>३२२२२२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 ‡ छाउरछाउ । तेजाओवा । ३ । दिदीद्विविश्वतस्पृ  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>३</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 थुः । तरणिर्विश्वाद्दार्शाश्नाः । ज्योतिष्कृदसीसूरा  
<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 श्यार । विश्वमाभासीश्रोचाश्नारम् । प्रत्यङ् देवाश्

\* तत्र तृतीयं मिदम् ( आ० ब्रा० ३, २, २८ ) ।

† आ० गा० ३५० ६, २, १३ ।

‡ तत्र चतुर्थं मिदम् ( आ० ब्रा० ३, २, २८ ) ।

१ २                      २                      १ २                      २  
 नांवा॑श्इशा॒रेः ।    प्र॒त्यङ् दु॒षी॑श्मानू॒षा॒रेन् ।    प्र॒त्यङ्  
                     १ २                      २ २ २                      १ २  
 विश्व॑स्सू॒वाह॑श्शा॒रेइ ।    येना॑पावकाश्चाक्षा॑शा॒रे ।  
 २                      १ २                      २                      १ २  
 भुर॑ण्यन्त॒ज्जा॑श्ना॒श्आ॑श्नू॒रे ।    त्वंवरू॑णा॒श्पा॒श्या॑शा॒रेइ ।  
 २ २                      २ २ २ २ २ २                      २ २ २                      २ २  
 हाउ॒रहाउ॑ ।    तेजा॒ओवा॑ । २ । तेजा॒ओपु॒वाह॑पु॒ह । ई॒रे  
 १ १ १  
 ३४५ ॥ १४ \* ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२

हे “सूर्य” त्वं “तरणिः” प्रगन्ता अन्येन गन्तु मशक्यस्य मह-  
 तोऽध्वनी गन्तासि + [ तथाच स्मर्यते—“योजनानां सहस्रे द्वे द्वे  
 शते द्वे च योजने । एकेन निमिषार्धेन क्रममाणं नमोस्तु ते”  
 —इति ] यद्वा । उपासकानां रोगात्तारयितासि [“आरोग्यं  
 भास्करादिच्छेत्”—इति स्मरणात्] तथा “विश्वदर्शतः” विश्वैः  
 सर्वैः प्राणिभिर्दर्शनीयः [ आदित्य-दर्शनस्य चण्डालादि-दर्शन-  
 जनित-पाप-निवर्हण-हेतुत्वात् । तथाचापस्तम्बः—“दर्शने ज्योतिषां  
 दर्शनम्”—इति यद्वा, “विश्वं” सर्वं भूतजातं “दर्शतं” द्रष्टव्यं  
 प्रकाश्यं येन स तथोक्तः ] तथा “ज्योतिष्कृत्” ज्योतिषः प्रका-

\* आ० गा० ३५० ६, २, १४ ।

† “तरणिः”—इति निषण्णौ तु ( २, १५ ) क्षिप्रनासृपान्त्य पदं । तरणिर्वोज-  
 मना ( ४३० पृ० ) मिति मन्त्र-शास्त्राद्यान्वय मेव व्यचक्ष्यौ तारकमिति ; माधवस्तु  
 ‘क्षिप्रं दातार वा’—इति ।

ग्रस्य कर्त्ता, सर्वस्य वस्तुनः प्रकाशयितेत्यर्थः । यद्वा, चन्द्रा-  
दीनां [ रात्रौ हि अस्तमये चन्द्रादिषु सूर्य-किरणाः प्रतिफलित-  
ताः अतोऽन्धकारं निवारयन्ति । यथा द्वारस्य दर्पणीपरि निप-  
तिताः सूर्यरश्मयो गृहान्तर्वर्ति तमो निवारयन्ति तद्वदित्यर्थः ]  
यस्मादेवं तस्मात् “विश्वं” प्राप्तं “रोचनं” रोचमानम् “अन्त-  
रिक्षम्” “आ” समन्तात् “भासि” प्रकाशयसि ॥

यद्वा, हे “सूर्य” अन्तर्यामितया सर्वस्य प्रेरक परमात्मन् !  
“तरणिः” संसाराब्धेस्तारकोसि । यस्मात् त्वं “विश्वदर्शतः”  
विश्वैः सर्वैर्मुमुक्षुभिर्दर्शतो द्रष्टव्यः साक्षात्कर्तव्य इत्यर्थः [अधि-  
ष्ठान-साक्षात्कारे हि आरोपितं निवर्तते ] “ज्योतिष्कृत्”  
ज्योतिषः सूर्यादेः कर्त्ता [तच्चास्मायते—“चन्द्रमा मनसो जात-  
श्चक्षोः सूर्यो अजायत”—इति\* ] ईदृशस्त्वच्चिद्रूपतया “विश्वं”  
सर्वं दृश्यजातं “रोचमानं” दीप्यमानं यथा भवति तथा  
“आ भासि” प्रकाशयसि [मैवं न्यक्करणे हि सर्वं जगत् दृश्यते ।†]

\* “चन्द्रमामनसोजातश्चक्षोःसूर्योऽजायत । ओवाहायुषप्राणश्चमुखादग्निरजा-  
यत”—इति य० सा० शा० म० ३१ अ० १२ क० । ‘यथा दध्नादि-द्रव्याणि, गवादयः  
पशवः, ऋगादयो वेदाः, ब्राह्मणादयो मनुष्याश्च तस्मादुत्पन्नाः एवं चन्द्रादयो देवा  
अपि तस्मादेवोत्पन्ना इत्याह । मनसः सकाशात् चन्द्रमाः जातः चक्षोः चक्षुषः सका-  
शात् सूर्यः अजायत । वायुः प्राणश्च ओवात् कर्णादजायत । मुखादग्निरजायत’  
—इति च तद्व्याख्यानं महीधर-कृतम् ।

† “हे सूर्य ! त्वं ज्योतिष्कृत् तेजसः कर्त्तासि विश्वं साभासि प्रकाशयसि च चक्षि-  
विद्युश्चन्द्रप्रहृतारकादिषु त्वदीय रेज इत्यर्थः । कीदृशं विश्वम् ? रोचनं दीप्यमानं



तथाचान्नायते—“तमेवभान्तमनुभाति सर्वं” तस्य भासा सर्वमिदं विभाति”—इति \* ॥ ६ ॥ ५०

हे सूर्य ! त्वं ‘देवानां’ “विशः” मरुन्नामकान् देवान् † [ “मरुतो वै देवानां विशः”—इति श्रुत्यन्तरात् । तांश्चरुत्तञ्जकान्देवान् ] “प्रत्यङ् उदेषि” प्रतिगच्छन्नुदयं प्राप्नोषि ‡ । तेषां मभिमुखं यथा भवति तथेत्यर्थः । तथा “मानुषान्” मनुष्यान् प्रत्यङ् उदेषि । तेऽपि यथास्मदभिमुख एव सूर्य उदेतीति मन्यन्ते तथा “विश्वं” प्राप्तं “स्वः” द्यां लोकं “दृशे” द्रष्टुं “प्रत्यङ्” उदेषि । यथा स्वर्लोक-वासिनी जनाः स्वस्याभिमुख्येन पश्यन्ति तथा उदेषीत्यर्थः [ एतदुक्तं भवति—ये लोकाः

त्वत् प्रकाशेनेति भावः । कीदृशस्त्वं तरणिः तरत्यतिक्रामति नभोवर्त्मिति तरणिः । ‘अथर्वविट्भ्योऽनिरिति ( उणा० २, ६८ ) तरन्तेरनिप्रत्ययः । विश्वदर्शतः विश्वस्य दर्शतः दर्शनीयः दृशेरतच् ॥”—इति वेददीपः ।

• हिरण्यमये परे कोशे विरजं ब्रह्म निष्कलम् । तच्छुभं ज्योतिषां ज्योतिर्मयदात्मविदो विदुः । न तत्र सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नैसा विद्युतो भास्ति कुतोऽयं मग्निः । तमेव भान्तं मनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वं मिदं विभाति”—इति मुण्डकोपनिषत् २, १० ।

† “विशः”—इति, अग्ने जरितरिति व्याख्यायां ( १५७ पृ० ) प्रजाः । विशोविश इति व्याख्यायां ( २४४ पृ० ) प्रजाः । यद्वाज इति व्याख्यायां प्रजाः, तच्चैव विशे गृहे इति च । प्रवोमहे इति व्याख्यायां ( ६६७ पृ० ) प्रजाः । निघण्टु-द्वितीय-तृतीये मनुष्यनामसु चतुर्थे च ।

‡ “प्रत्यङ् उदेषि सर्वं मुदेषि । प्रत्यङ् उदं सर्वं मभि विपश्यसीति”—इति निरु० दे० ६, २४ ।

पश्यन्ति ते जनाः सर्वेऽपि स्वस्वाभिमुख्येन सूर्यं पश्यन्तीति \* ।  
तथाचाम्नायते—“तस्मात्सर्व एव मन्वन्ते मां प्रत्युद्गात्”—  
इति ॥ १० ॥ ५१

हे “पावक” सर्वस्य शोधक ! “वरुण” अनिष्ट-वारक सूर्य !  
त्वं “जनान्” प्राणिनः “भुरण्यन्तं” धारयन्तं पोषयन्तं वा इमं  
लोकं† “येन”‡ “चक्षसा” प्रकाशिनानु पश्यसि अनुक्रमेण  
प्रकाशयसि तं प्रकाशं स्तुम इति शेषः । यद्वा, उत्तरस्या मृचि  
सम्बन्धः तेन चक्षुसा उद्देष्टीति ॥ । तथाच यास्केनोक्तं§—  
तत्ते वयं स्तुम इति वाक्यशेषोऽपिवीत्तरस्या मन्वयस्तेन व्याख्या-  
तीति ( निरु० दे० ६, २२ ) ॥ ११ ॥ ५२

\* “अपि वैतस्या मेव । येनापावक . . . । तेन नो जनानभि वि पश्यसि”—  
इति निरु० ६, २५-२६ ।

† “भुरण्युमिति चिप्रनाम भुरण्युः शकुनिभूरि मध्वानं नयति स्वर्गस्य लोक-  
स्यापि बोद्धा तत्सम्पाती भुरण्युरनेन पावकत्वानेन भुरण्यन्त जनान्चतुर्वरुण पश्यसि”  
—इति निरु० दे० ५, २२ ।

‡ ऋचि तु “येना”—इति पाठः । तच्च द्वय इति ( ६, २, १२५ ) दीर्घः ।

॥ “सर्वमेधे पश्याकारेणाग्निशीघते तद्रूपं सात्मानं सम्याद्य मुक्तिं साप्नोति तद्वयं  
प्रार्थ्यते—इ पावक शोधक येन चक्षसा दर्शनेन त्वं भुरण्यन्तं मनुष्यसि ; चिप्रपाती  
पक्षी भुरण्युः, भुरण्युसात्मानं करोति भुरण्यति, भुरण्यतीति भुरण्यन् तम् ; क्तिबन्तात्  
शतृप्रत्ययः । सर्वमेधयाजिनं भुरण्युपक्षिरूपात्मानं कृत्वा स्वर्गं गच्छन्तं येन चक्षसादु-  
पश्यसीत्यर्थः । तेन चक्षसा जनानस्मानपि भुरण्यतः हे वरुण त्वं पश्य वरुणः सूर्यः”—  
इति वेददीपः य० मा० शा० स० ३३ अ० ३६ क० ।

§ “अपिवीत्तरस्यामित्यन्तमेव यास्क वचनम् । अन्वयेत्यादितर्कसम्बन्धः ।

अथ द्वादशी ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २  
उद्यामेषिरजःपृथुहा\*मिमानोअक्तुभिः ।

२ ३ १ २  
पश्यञ्जन्मानिस्वर्य ॥ १२ ॥ ५३ †

अथ त्रयोदशी ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ २ ३कर  
अयुक्तसप्तशुन्धुपवःहरोरथस्यनत्पुः ‡ ।

१ २ ३ १ २  
ताभिर्यातिस्वयुक्तिभिः ॥ १३ ॥ ५४ ¶

अथ चतुर्दशी ।

३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २  
सप्तत्वाहरितोरथेवहन्तिदेवस्वर्य ।

३ १ २  
शोचिष्क्वशंविचक्षण ॥ १४ ॥ ५५ §

॥ पञ्चम-दशति ॥

\* “रजस्पृथुहा”—इति च ऋ० पाठः ।

† ऋ० १, ४, ७, ७ ।

‡ “नप्तप्रः”—इति ऋ० पाठः ।

¶ ऋ० १, ४, ७, २ ।

§ ऋ० १, ४, ७, ८ ।

२२ २ ३ २२३२२ २ २ १  
 \* हाउ२हाउ । सत्याओवा । ३ । दिदीहिविश्चत  
 २ १ २ २ २ १ २ २ २ ७२  
 स्पृथुः । उद्यामेपिराज्ञाःपार्थ२ । अहामिमानो३  
 १ २ २ २ १ १ २  
 आक्तूभा२इः । पश्यञ्जन्मानी३सूराश्या२ । अयुक्त  
 १ २ २ २ १ २ २  
 सप्ता३शून्ध्यू१वा२ः । सूरोरथस्या३नाप्ताश्या२ः । ता  
 २ १ २ २ १ २  
 भिर्यातिस्वा३यूक्ता३भी२ः । सप्तत्वाहरी३तोराश्या२  
 १ २ १ १ २ २ १ २  
 इ । वहन्तिदेवा३सूराश्या२ । शोचिष्के शंवी३चाक्षा१णा  
 २२ २ ३ २२३२२ ३ २ ४  
 २३ । हाउ३हाउ । सत्याओवा । ३ । सत्या३ओ५वा६५  
 २११११  
 ६ । ई२३४५ ॥ १५ ॥

२२ २ ३ २२३२२ २ २ १ २  
 † हाउ२हाउ । ऋताओवा । ३ । दिदीहिविश्चतस्पृ  
 १ २ २ २ १ १ २ २ २ ७२ १ २  
 थुः । उद्यामेपिराज्ञाःपार्थ२ । अहामिमानो३आक्तू  
 २ २ १ २ २  
 शभा२इः । पश्यञ्जन्मानी३सूराश्या२ । अयुक्तसप्ता३

• तत्र पञ्चम मिदम् ( आ० ब्रा० ३, २, ९८ ) ।

† आ० गा० ३प० ६, २, १५ ।

‡ तन्नाम्निमं षष्ठ मिदम् ( आ० ब्रा० ३, २, ९८ ) ।

<sup>१ २</sup> शून्ध्युश्वा<sup>२</sup>ः । <sup>२ २</sup> सूरोरथस्या<sup>१ २</sup>श्नाप्ताश्या<sup>२ २</sup>ः । <sup>२ २</sup> ताभिर्याति  
<sup>१ २</sup> स्या<sup>२ २</sup>यूक्ताश्भी<sup>१ २</sup>ः । <sup>२ २</sup> सप्तत्राहरी<sup>१ २</sup>श्तोराश्या<sup>२ २</sup>ः इ । <sup>२</sup> वह  
<sup>२ २</sup> न्तिदेवा<sup>२ २</sup>श्सूराश्या<sup>२ २</sup>ः । <sup>२ २</sup> शोचिष्क्वे<sup>१ २</sup>शंवी<sup>२ २</sup>श्चाक्षा<sup>२ २</sup>शणा<sup>२ २</sup>ः । <sup>२ २</sup> द्वाउ  
<sup>२ २</sup> द्वाउद्वाउ । <sup>२ २</sup> ऋताओवा । <sup>२ २</sup> ३ । <sup>२ २</sup> ऋताओ<sup>२ २</sup>पूवा<sup>२ २</sup>६५६ । <sup>२ २</sup> ई२  
<sup>१ ११</sup> ३४५ ॥ १६ \* ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५

हे “सूर्य !” त्वं “पृथु” सुविस्तीर्णं “रजः” लोकं [“लोका  
 रजांस्युच्यन्ते” †—इति यास्क-वचनात् ] द्युलोकं “द्याम्”  
 अन्तरिक्षलोकम् “उदेषि” उद्वच्छसि ‡ । किं कुर्वन् ? अहानि  
 “अक्तुभिः” रात्रिभिः सह “मिमानः” उन्मानयन् [ आदित्यगत्य-  
 धीनत्वादहोरात्र-विभागस्य ] तथा “जन्मानि” जननवन्ति  
 भूतजातानि “पश्यन्” प्रकाशयन् ॥

“उद्याम्”-“विद्याम्”—इति पाठौ ॥ १२ ॥ ५३

\* आ० गा० ३५० ६, २, १६ ।

† “रजो रजतेः । ज्योती रज उच्यते । उदकं रज उच्यते । लोका रजांस्युच्यन्ते  
 षष्ट्यगहनी रजसी उच्यते । रजांसि चित्रा विचरन्ति सन्यव इत्यपि निगमो भवति”—  
 इति निरु० ४, १८ ।

‡ “अपि द्यां रजश्च पृथु सज्जान्तं लोके सज्जानि च मिमानोऽक्तुभीरात्रिभिः सह  
 यश्यज्जन्मानि जातानि सूर्य । एपि वा पर्वस्याम्”—इति यास्कः दै० ६, २९ ।

“सूरः” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः\* “शुन्यवः” शोधिका अश्व-  
स्त्रियः † । तादृशीः “सप्त” सप्त-सङ्ख्याकाः ‡ “अयुक्त” स्व-रथे  
योजितवान् ॥ । कीदृशीः ? “रथस्य” “नस्यः” नपातयित्रः ।  
याभिर्युक्तो रथो याति न पतति इदृशीरित्यर्थः । एवम्भूताभिस्ता-  
भिरश्वस्त्रीभिः “स्वयुक्तिभिः” स्वकीय-योजनेन रथे सम्बद्धाभिः  
“याति” यज्ञगृहं प्रत्यागच्छति । अतस्तस्मै हविर्दातव्य मिति  
वाक्यशेषः ॥ १३ ॥ ५४

हे “सूर्य !” “देव” द्योतमान ! “विचक्षण !” सर्वस्य प्रका-

\* सूरशब्दः सूर्यार्थोऽत्र सर्वव—॥०१, २, ४, ३—२, १, ४, ४—५, १, २, ७—७०  
४, १, ८, १—४, २, १, १२—५, १, ८, १—५, १, ८, २—६, १, २, १—६, १, ४, २  
—८, १, ४, १ । सोमार्थानयोरेव—७० ३, १, ५, १—४, १, २०. २॥

† “शुन्यवः शुन्यग्रादित्यो भवति शोधनात् तस्यैव । \* \* \* । \* ० शुक्रनिरपि  
शुन्यग्राद्यते शोधनादेशोदकचरो भवति । आपोऽपि शुन्यग्रा उच्यन्ते शोधनादेव”  
—इति निरु० नै० ४, १६ ।

‡ “सप्त सप्ता सप्तग्रा सप्तादित्यरश्मय इति वदन्ति”—इति निरु० नै० ४, २६ ।  
“सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमित्यादि निरु० नै० ४, २७ । “सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्  
सप्तार्चिषः समिधः सप्त क्षौमाः । सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा गुहाश्या नि-  
हिताः सप्त सप्त”—इति मु० ७० २, १ ।

॥ “रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरस्तात् सन्तो यत्र यत्र कामयते सुषारथिः । कल्याण-  
सारथि रभौशूनां सहिमानं पूजयामि मनः पश्चात् सन्तोऽगुघच्छन्ति रश्मयः”—इति  
निरु० दे० १, १६ । अपिच—“रथं क्षिप्रं भाषतं मेघं वधं श्रवणीय साक्षयामह  
आ यत्किन्तस्यौ सुरमणीयान्मुदकानि विभ्रती सचा मरुद्भिः सह रोदसौ”—इति  
निरु० दे० ५, ५० ।

शयितः ! “सप्त” सप्त-सङ्ख्याकाः “हरितः” अश्वाः\*रस-हरण-  
शीला रश्मयो वा†“त्वा” त्वां “वहन्ति” प्राप्नुवन्ति । कीदृशम् ?  
“रथे” अवस्थित मिति शेषः । तथा “शोचिष्केशं” शोचींषि ‡  
तेजांस्येव यस्मिन् केशा द्वय ॥ दृश्यन्ते स तथोक्तस्तु मिति § ॥

॥ १४ ॥ ५५

इति सायणाचार्य-विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

छन्दोव्याख्याने षष्ठोऽध्यायस्य पञ्चमः खण्डः ॥

\* “हरितश्चादित्यस्य”—इति अश्वविशेषनामसु निघ० १, १५, ३ । “अश्वः  
कस्मादश्वेऽध्वानं महाशनो भवतीति वा । \* \* \* । तस्याश्ववत् देवतावच्च निगमा  
भवन्ति”—इत्यादि निरु० नै० २, २० ; दै० ४, ३०-३१ ।

† “सप्त ऋषयः”—इति रश्मिनामसु निघ० १, ५, १३ । अथ च यास्कः “रश्मिर्य-  
मनात्”—इत्यादि निरु० नै० २, १५ ।

‡ “शोचिः”—इति ज्वलन्नामधेयेषु षष्ठं नैषण्टकम् १, १७ ।

॥ “केशी केशा रश्मयस्त्रैलोक्यान् भवति काशनाद्वा प्रकाशनाद्वा । तस्यैषा  
भवति \* \* \* । केशीदं सर्वं सिद्धं मभि विपश्यति केशीदं ज्योतिरुच्यते इत्यादित्य माह ।  
अथाप्येते इतरे ज्योतिषी केशिनी उच्येते धूमेनाग्नी रजसा च मध्यमः । \* \* \* ।  
एक एषा मित्यग्निः पृथिवी दहति । सर्वं मेकोऽभि विपश्यति कर्मभि रादित्यो गति-  
रेकस्य दृश्यते न रूपं मध्यमस्य”—इति निरु० दै० ६, १५-२६-२७ ।

§ “सप्तैतानादित्य रश्मीनयमादित्यो गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो यत एतस्मिंस्त्रिषु तति  
तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वाणि कर्माणि वर्ष-  
कर्मणेत्यधिदेवतम् । अथाध्यात्मं सप्तैतानिन्द्रियाण्यमात्मा गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो  
यान्यस्मिंस्त्रिषु तति तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वा-  
णीन्द्रियाणि ज्ञानकर्मणेत्यात्मगतिसावष्टे”—इति निरु० प० १, ११ ।

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयान्निद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ६ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिक-मार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-वृक्ष-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोव्याख्याने आरण्यएवाध्येतव्यः

षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ समाप्तम् आरण्यम् पर्व आरण्यङ्काण्डं वा ॥

॥ इति चतुर्थम्पर्व ॥

॥ सामवेद-संहितायां छन्दार्चिकः समाप्तः ॥



॥ श्री नमः सामवेदाय ॥

# ॥ सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ महानाम्न्याचिकः ॥ \*

( भाष्यकृतोभूमिका )

ऐन्द्रीरथ महानाम्नीः शक्नवीर्वा विकर्षिताः ।

पञ्चभिः संहिता अन्ते पुरीषपदनामभिः ॥

एताः प्रकृतितस्तिस्त्र उपसर्गैस्तु संयुताः ।

नव सङ्ख्या इति प्राहुर्वेदाध्ययनशालिनः ॥

ऐतरेय-ब्राह्मणेऽपि शस्त्रे षोडशि-नामके ।

तिस्त्रः प्रोक्ता महानाम्नास्त्रैलोक्यात्मत्ववर्णनात् ॥

---

० महानाम्नीनां पाठस्तु न तु इन्द्रश्चाचिके नापि उमरश्चिके परं इन्द्रश्चाचिके समाप्ते तत्पुस्तकान्त्यभागे एव सर्वत्र दृश्यते, एव मारण्यगाने समाप्ते च ततोऽनन्तरं महानाम्नी-सामपाठस्तत्रैव पुस्तके सर्वत्रेति परिगृह्यत मासा मस्य च ज्ञायत इति इन्द्रश्चाचिकान्ते एव व्याख्यानवान् भगवान् सायणः ।

तत्र हि महानाम्नीना सुपसर्गानुपसृजत्यथ वै लोकः प्रथमा  
महानाम्नान्तरिचलोको द्वितीयाऽसौ लोकस्तृतीयेति । नन्वेताः  
शक्करीच्छन्दस्का व्याक्रियन्त इ युक्ताश्चेत् षट्पञ्चाशदक्षराः स्युः ।  
तथा च समाम्नातं चतुर्विंशत्यादि चतुरुत्तरमिति ( दि० ) ।  
अस्यार्थः—गायत्रादीना मतिष्टत्यन्तानां छन्दासां चतुर्विंशत्यक्षरा  
ण्यारभ्य उत्तरोत्तरं चतुर्षु चतुर्षु अक्षरेष्वधिकेषु सक्तु उष्णि-  
गादि-च्छन्दांसि जायन्ते\* । एवं क्रमशोऽक्षराधिक्ये सति शक्करी  
षट्पञ्चाशदक्षरा सम्भवतीति । एता ऋचस्तु शक्करीभ्योऽधि-  
काक्षरा दृश्यन्ते । तस्मादासा सुपसर्गाक्षरैराधिक्यं न तु स्वत  
इति ज्ञायते । तर्हि के पुनरुपसर्गाः ? के पुनः शाक्कराः पादाः ?  
इत्युच्यते—

छन्दांसि		अतिच्छन्दांसि		विच्छन्दांसि	
छन्दोनाम	अक्षरसंख्या	छन्दोनाम	अक्षरसंख्या	छन्दोनाम	अक्षरसंख्या
१ गायत्री	२४	१ अतिजगती	५२	१ छतिः	८०
२ उष्णिक्	२८	२ शक्करी	५६	२ प्रकृतिः	८४
३ अतुष्टप्	३२	३ अतिशक्करी	६०	३ आकृतिः	८८
४ बृहती	३६	४ अष्टिः	६४	४ विकृतिः	९२
५ पङ्क्तिः	४०	५ अत्यष्टिः	६८	५ संस्कृतिः	९६
६ त्रिष्टुप	४४	६ धृतिः	७२	६ अतिछतिः	१००
७ जगती	४८	७ अतिधृतिः	७८	७ उत्कृतिः	१०४

प्रथमा । “विदामघवन्विदा”-इति द्विपदा ऋगुपसर्गः ।  
 ततः “शिच्चाशचीनाम्पते”—इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः शाक्षराः ।  
 ततः “स्वर्णांशुः”—इति पञ्चाक्षरः पादः । अत्राक्षर-विश्लेषेण  
 पञ्चाक्षरत्वं द्रष्टव्यम् । “प्रचेतनप्रचेतयः”—इत्यष्टाक्षरः । एतौ  
 हावुपसर्गसञ्ज्ञौ । “इन्द्रद्युम्नायनइषे”—इति पादोष्टाक्षरः  
 शाक्षरः । “एवाहिशक्रः”—इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । “रायेवा-  
 जायवज्जिवः”—इत्याद्यास्त्रयः पादाः शाक्षराः । “आवाहिपि-  
 बमतृक्ष”—इति पादोऽष्टाक्षर उपसर्गः । इत्येव सृक्  
 प्रथमा ॥

अथ द्वितीया । “विदारायेसुवीर्यम्”—इति द्विपदा उपसर्गः ।  
 “मध्विष्ठवज्जिन्तृञ्जसे”—इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः पादाः शाक्ष-  
 राः । ततः “अंशुर्नशोचिः”—इति पञ्चाक्षरः पादः । “चिकि  
 त्वोअभिनोनय”—इति पादः । एतौ हावुपसर्गा । “इन्द्रोविदे-  
 तमुस्तुहि”—इति पादोऽष्टाक्षरः शाक्षरः । “ईशेहिशक्रः”—इति  
 पञ्चाक्षरः पाद उपसर्गः । “तमृतयेहवामहे”—इत्याद्यास्त्रयो-  
 ऽष्टाक्षराः पादाः शाक्षराः । “क्रतुश्छन्दःक्रतुश्छत्”—इति पाद  
 उपसर्गः । इत्येवं द्वितीया ॥

तृतीयस्याः । “इन्द्रन्धनस्यसातयेहवामहे”—इति द्विपदा  
 उपसर्गः । “सनःस्वर्षत्”—इत्याद्यास्त्रयोऽष्टाक्षराः शाक्षराः  
 पादाः । “अंशुर्मदाय”—इति पञ्चाक्षरः पादः । “सुम्नआधेहि

नीवसो”—इत्यष्टाक्षरः पादः । एतौ द्वावुपसर्गौ । “पूर्तिः-  
शविष्ठशस्यते”—इति पादोऽष्टाक्षरः शाक्तरः । “वशीहिशक्रः”—  
इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । “नूनन्तव्रव्यंसत्रसे”—इत्याद्यास्तयो  
ऽष्टाक्षराः शाक्तराः । “शूरीयोगोषुगच्छति”—इति पादौ  
द्वावुपसर्गाविति तृतीया ऋक् सम्पन्ना ॥

अत्र प्रथमायाः सप्त शाक्तराणि पदानि, पञ्चोपसर्गाः ।  
एवं द्वितीयस्या अपि पदान्युपसर्गाः । तृतीयायास्तु सप्त शाक्त्-  
तराणि पदानि, षडुपसर्गाः । इत्युक्तार्था निदानकल्पे सूत्रादिकं  
सम्यगालोचयद्भिः पूर्वाचार्यैः श्लोकद्वये सङ्गृह्य दर्शितः—

“प्रथमं द्विपदा, त्रीणि शाक्तराणि पदान्यतः ।

पञ्चाणांष्टाक्षरौ चोपसर्गावेकश्च शाक्तरः ॥ १ ॥

पञ्चाण उपसर्गोऽथ त्रयस्ते वह्निरन्तिमः ।]

इय माद्या ; द्वितीयैवं ; तृतीया पुनरन्तिमः ।

अधिकोऽष्टाक्षरः पाद उपसर्ग इति स्थितिः॥२॥”—इति ॥

अत्र सर्वचोपसर्गान् परित्यज्य केवल-पदगताक्षर-सङ्ख्यायां  
कृतायां षडधिकपञ्चाशत्-सङ्ख्याकान्यक्षराणि जायन्ते । अतस्तद  
द्वितीया शक्तीति न विरोधः ॥ एतासु गीयते साम यत्तच्छा-  
क्तर मुच्यते । तत्पञ्चमेऽङ्गि पृष्ठेषु होतुःपृष्ठं विधीयते ।

उपसर्गैः संयुताना मासा मिन्द्रोऽधिदेवता ।

माध्वन्दिनं यत् सवनं सर्व मैन्द्र मिति स्थितम् ॥

अत्रैवाश्वलायनेन स्व-ब्राह्मण मनुसरता कश्चिद्विशेषोऽनुष्टुब्-  
गायत्री सम्पादनादिर्दर्शितः—

“प्रचेतनप्रचेतयायाहिपिवमत्स्र ।

क्रतुश्चन्दऋतम्बृहत्सुम्नआधेहिनीवसः ॥ ”—इति । \*

“चिकित्वाअभिनोनयशूरोयोगीषुगच्छति ।

सखासुशेवोअदयुः ॥ ”—इति । †

गायत्र्यादिरित्येव मादिः एष तु प्रयोग-सौकर्यार्थः ।  
अस्माभिस्त्रिदानीं मर्थ-सौकर्यार्थं क्रमेण सीपमर्गा ऋचो  
व्याख्याताः । ‡

\* एषाऽनुष्टुप् सम्पन्ना, अष्टाक्षर-चतुष्पदात्मिका सम्पादनात् ।

† एषा गायत्री सम्पन्ना, अष्टाक्षर-त्रिपदात्मिका सम्पादनात् ।

‡ ग्रन्थकारादयो हि प्रथमीयं व्याख्येयं वा प्रथमं स्व-मनस्येव सम्पाद्यते, ततश्च ले-  
खन्यादिभिः काश्यतेऽतोऽत्र ‘व्याख्याताः’—इति भूतप्रयोगो नास्माद्युः, “कौमुदीयं विर-  
च्यते”—इत्यादावप्येवमेव ।

॥ हरिः ओम् ॥

( प्रथमास्तिस्रः )

३ १ २      ४ २ ४ १ २ ५ २      ६ १ २  
विदामघवन्विदागातुमनुश्रुशिषो दिशः ।

१ २      ३ १ २  
शिक्षाशचीनाम्यतेपूर्वीणाम्पूह्वसो ॥ १ ॥

३ २ ४ २ ४ १ २ ३ २      २  
आभिष्टमभिष्टिभिः स्वाऽर्नाश्रुः ।

१ २      ४ १ २ ४ १ ० ३ १ २ ३ २  
प्रचेतनप्रचेतयेन्द्रद्युम्नायनद्वेषे ॥ २ ॥

३ २ ४ २ ३ १ २ ५ २  
एवाहिशक्रौरायेवाजायवज्जिवः ।

१ २      ३ २ ३ १ २  
शविष्ठवज्जिनृञ्जसेमहिष्ठ

३ २ ४ १ २ ३ २ ३ १ २  
वज्जिनृञ्जसआयाहिपिवमत्स ॥ ३ ॥ १

१      २ १ २ २      १      १ २ १  
\* ए२ । विदामघवन्विदाः । गातुमनुश्रुशिषः ।

१ २      १ ५      १ २      १ २ २ २ २  
दाइशा३१उवा२३ । ई३४डा । ए२ । शिक्षाशचीनाम्य

१      २ २ २ १ २      १ २      १ ५      २ २  
ताइ । पूर्वीणाम्पूह्व२ । वसा३१उवा२३ । ई३४डा । आ

<sup>१</sup>भिद्वमभारइ । <sup>१ २</sup>ष्टिभिरा३१उवार३ । <sup>१ ५</sup>ई३४डा । <sup>१ २</sup>स्वर्ना  
<sup>५</sup>शूरः । <sup>२</sup>ह्यारउवार३ । <sup>२ ५ १ १२</sup>ई३४डा । <sup>२</sup>प्राचे । <sup>२</sup>तनप्रचेतया ।  
<sup>१ २</sup>इन्द्रा । <sup>२ १२</sup>द्युम्नायनारइषाइ । <sup>१</sup>इडा । <sup>१</sup>ईन्द्रा । <sup>१ २ २ १२</sup>द्युम्नाय  
<sup>१</sup>नारइषाइ । <sup>१</sup>अथा । <sup>१ २</sup>इन्द्रा । <sup>२ १२</sup>द्युम्नायनारइषाइ ।  
<sup>१</sup>इडा । <sup>१२२</sup>एवाहिशक्रोरायेराजायवा१जी३वाः । <sup>२ २ २</sup>शविष्ठ  
<sup>२ ४ ५</sup>वज्रिन्नार । <sup>१</sup>जासाइ । <sup>१</sup>महिष्ठवज्रिन्नार३हो । <sup>१ २</sup>जासा३२  
<sup>१</sup>उवार३ । <sup>१ १ १ १</sup>इट्इडा२३४५ । <sup>१ २</sup>आया । <sup>२ १</sup>हिपिवमार  
<sup>१</sup>त्सुवा । <sup>१ १ १ १ १</sup>इडा२३४५ ॥—

तत्र तावदृक्षु, प्रथमं द्विपदा माह—“विदामघन्विदागा-  
तुमनुशसिषोदिशः”—इति । हे “मघवन्” मघं धनं [ मंहते-  
र्दानकर्मणः \* ] धनवन्निन्द्र ! “विदाः” त्वं विद्धि, अत्र वेदितव्य-  
कर्म-विशेषस्यानुपादानात् सर्वं जानीहीत्यर्थः [ विदेः पञ्चम-

लकारे रूपम् \* ] यत्स्वत् सर्वज्ञः तस्मात् “गातुं” यजमान-  
गन्तव्यं देशं † “विदाः” जानीहि । यदा, गातुर्गायतेः  
स्तुतिकर्मणः ‡ त्वदर्थं क्रियमाणां स्तोतुः स्तुतिं विद्धि । ततो  
“दिशः” यजमानस्य साधुमार्गेण स्वर्गं गन्तुं मार्गान् “अनु-  
शत्सिषः” अनुशंसोऽपदिशं बोधयेति यावत् [ शंसतेः  
पञ्चम-लकारे ( पा० ३, ४, ७, ) रूपम् । अडागमः ॥ ]—अथ  
मुपसर्गभागः ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“शिचाशचीनाम्पतेपूर्वीणाम्पुरु-  
वसो । आभिष्टमभिष्टिभिः”—इति । हे “शचीनाम्पते” शची-  
शब्देन कर्म प्रज्ञा वा § “पूर्वीणां” बह्वीनां ॥ शचीनां पते  
स्वामिन् ! हे “पुरुवसो” पुरु प्रभूतं वसु धनं यस्य तस्य  
सम्बोधनं हे प्रभूतधनेन्द्र ! “आभिः” इदानीं क्रियमाणाभिः  
“अभिष्टिभिः” अभ्येषणाभिः प्रार्थनाभिः स्तुतिभि रत्नदीयाभि

\* स्तोत्रार्थः ( पा० ३, ४, ७ ) ।

† “गातुः”—इति पृथिवी-नामसु विंशं नैषण्डुकम् १, १ । “गातुं यज्ञाय गातुं  
यज्ञपतये इत्यपि निगमो भवति । गमनं यज्ञाय गमनं यज्ञपतये”—इति निरु० नै०  
४, २ ।

‡ “गायति”—इति स्तुति-कर्मसु द्वितीयं नैषण्डुकम् ३, १४ ।

§ “स्तोत्रोऽडाटौ”—इति पा० ३, ४, ८४ ।

§ “शची”—इति कर्मनामसु द्वाचत्वारिंशत्तमं नैषण्डुकम् ( २, १ ) ; प्रज्ञानामसु  
त्वष्टम् ( ३, ८ ) ।

॥ “पुरु”—इति वज्रनामसु तृतीयं नैषण्डुकम् ३, १ ।



हेतुभिः “श्चि” \* [ शिञ्चतिर्दानकर्मा ( निघ० ३, २०, ८ ) ]  
देहि वसूनीति ] शेषः । पुरुवसो-इति सम्बोधनसामर्थ्याद्वसू-  
नीति लभ्यते ॥

अथोपसर्गभाग माह—“स्वर्णांशुः । प्रचेतनप्रचेतये”—  
इति । स्वः, न, अंशुरिति पदत्रयम् । स्वरादित्यः, † नकार  
उपमाधीयः ‡ । स्वः, इव [ अशुः अश्रोतेर्व्याप्तिकर्मणः ( निघ०  
२, १८, १० ) ] व्याप्तो भवतीन्द्रः । हे “प्रचेतन” प्रकृष्टा चेतना  
बुद्धिर्यस्यासौ तस्य सम्बोधनं हे प्रशस्तज्ञानेन्द्र ! “प्रचेतय”  
अस्मदीयां भक्ति मवधारय जानीहि ॥

अथोभयभाग माह—“द्युम्नाय न इष एवाहिशक्रः”—इति । हे  
इन्द्र ! “नः” अस्मभ्यं “द्युम्नाय” [ “द्युम्नं द्योततेर्यशोवानं वा”  
—इति यास्कः ( नै० ५, ५ ) ] यशसे यदा, द्युम्नाय [ धननामैतत्  
( निघ० २, १०, १३ ) धनलाभाय ] “इषे” अन्नलाभाय च भव  
[ आख्याताध्याहारः । हि शब्दः कारण-परः ] “हि” यस्मात्  
त्वं “शक्रः” धन-दाने समर्थ एव भवसि । तस्माद्वनादिकं  
प्रयच्छ ॥

\* मन्त्रे तु “श्चि” —इति दीर्घाक्तः पाठः “द्वाचोऽतस्त्रिः ( पा० ६, ३, १२५ )  
—इति दीर्घः ।

† स्वरादित्यो भवति—इत्यादि निरु० नै० २, १४ ।

‡ “नेति प्रतिषेधाधीनो भाषाया मुभय मन्त्रध्यायं नेन्द्र देव समंसतेति प्रतिषे-

( द्वितीया स्तिष्ठः )

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २  
विदाराये सुवीर्यं भवोवाजानाम्पतिर्वशाञ्चनु ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २  
मं० हिष्ठवज्रिन् नृञ्जसेयः शविष्ठः शूराणाम् ॥ ४ ॥

अथ शाकरभाग माह—“रायेवाजायवज्रिवः । शविष्ठवज्रिन् नृ-  
ञ्जसेमं हिष्ठवज्रिन् नृञ्जसे”—इति । हे “वज्रिवः” वज्रवन्निन्द्र !  
एकोमत्वर्थीयोऽनुवादः । यद्वा, वज्रः व्रजनं गमनं तद्वान्वज्री ।  
अथवा वज्रायुधं तद्वन्निन्द्र ! “राये” धनलाभाय “वाजाय”  
अन्नलाभाय च प्रसन्नो भवेति शेषः । हे “शविष्ठ” अतिशयेन  
बलवान् ! हे “वज्रिन्” इन्द्र ! “नृञ्जसे” [नृञ्जतिः प्रसाधन-  
कर्मा ( निघ० ३, ५, ८ ) ] अस्माभिर्धनलाभार्थं प्रसाध्यसे ।  
यद्वा, [नृञ्जतिः पञ्चमे लकारे (पा० ३, ४, ७) रूपम् ]  
प्रसाधय अस्मान्धनादिभिः समृद्धान् कुर्वित्यर्थः । हे “मं० हिष्ठ”  
[मंहतेर्दानकर्मणः ] अतिशयेन दानशील पूज्य ! वा हे  
“वज्रिन्” “नृञ्जसे” अस्माभिः प्रसाध्यसे ॥

अथापरभाग माह—“आयाहिपिबमत्स्व”—इति । यस्मादेवं  
तस्मात् “आयाहि” अस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागच्छ । आगत्य च पिब ।  
तं सोमं पीत्वा “मत्स्व” हृष्टो भवेति ॥ ( १-२-३ ) ॥

षाथीयः पुरस्तादुपचारस्तस्य यत् प्रतिषेधति । दुर्मदासो न सुराशमित्युपमाधीय  
उपिगृह्यादुपचारस्तस्य घेनोपमिसौते”—इति निघ० नै० १, ४ ।

१२ २२ ३१ २ ३ २७ ६ २  
योमं हिष्ठोमघोनामं शुर्न शोचिः ।

१ २ ३ १२ ३१ २ ६ २ २२  
चिकित्वो अभिनोनयेन्द्रो विदेतुमुस्तहि ॥ ५ ॥

६ ३ २ ६ २७ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २  
ईशे हि शक्रस्तमूतये हवामहे जेतारमपराजितम् ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ २ ३ २ ३ २  
सनः स्वर्षदतिद्विषः क्रतुश्चन्द्रश्चतम्बृहत् ॥ ६ ॥ २

१ २ १ २ २ २ २ १ १ २ २ २ २  
ए२ । विदाराये सुवीरियाम् । भुवो वा जानाम्यतिर्व

१ २ २ ५ १ १  
शा२ । अनुआ३१ उवा२३ । ई३४ डा । ए२ । मं हि

२ १ १ २ ५ २ २  
ष्ठवजि नृञ्जसाइ । यः शविष्ठः पूरारणा३१ उवा२३ । ई३४

५ १ २ २ ५ २ २ ५  
डा । योमं हिष्ठोमघो२ । ना३१ उवा२३ । ई३४ डा ।

२ १ २ ५ २ २ ५ १  
अं शुर्न शोचारइः । हा३१ उवा२३ । ई३४ डा । चाइ ।

१ २ २ १ २ १ १ २ १ १  
कित्वो अभिनोनया । ईन्द्रो । विदेतमू२स्तुहाइ । इडा ।

१ २ २ १ २ १ १ २ २ १ २  
ईन्द्रो । विदेतमू२स्तुहाइ । अथा । ईन्द्रो । विदेतमू

१ १ १ २ २ २ २ २ २  
२स्तुहाइ । इडा । ईशे हि शक्रस्तमूतये हवा१मा३हाइ ।

३११२ २ ४ ५ १ १  
जेतारमपरा३ । जाइताम् । सनःस्वर्षदतार३होइ ।

१ २ १ ११११ १ २ १ १  
दाइषा३१उवार३ । इट्इडार३४५ । क्रातूः । क्न्द

१ १ ११११  
कृतारम्बृहात् । इडार३४५ ॥—

अथ द्वितीयाया ऋचि प्रथमं द्विपदा माह—“विदाराये  
सुवीर्यभुवोवाजानाम्पतिर्वशाः अन्विति । हे इन्द्र ! “सुवीर्य”  
शोभनोवीरः पुत्रः शोभनपुत्रोद्भव-सामर्थ्यम् । यद्वा, शोभनवीर्यं  
युद्धादिष्वपराजयं “विदाः” लभ्यय प्रापय । किमर्थम् ? “रात्रे”  
धनार्थम् धनं रक्षितुमित्यर्थः । “वाजानां” सेनानां बलानां  
वा “पतिः” स्वामी त्वं “भुवः” भवसि । “वशान्” वशेः  
कर्मणिवशिरण्योरित्यप्रत्ययः । काम्यमानानर्थान् “अनु” अभि  
लक्ष्य यथाकाममित्यर्थः । यद्वा वशांस्वदधीनान् यजमानान्  
“भुवः” भावयसि [भवतेः पञ्चमलकारे (पा० ३, ४, ७) रूपम् ।  
“भूसुवीस्तिष्ठि” ( पा० ७, ४, ८८ )—इति गुण-प्रतिषेधः ॥

अथ स्त्रीयमाग माह—“मंहिष्ठवज्रिन्वृज्जसेयः शविष्ठः  
शूराणाम् । योमंहिष्ठोमघोनाम्”—इति । हे “मंहिष्ठ”  
अतिशयेन बलवन् ! “यः” च “मघोनां” मघशब्दो धनवाची  
तद्वतां मध्ये मंहिष्ठः अतिशयेन दाता तस्मादस्माभिर्जनार्थं  
प्रसाध्यसे ॥

अथोपसर्गभाग माह—“अंशुर्न शोचिः । चिकित्वो अभिनो नया”-  
इति “अंशुर्न” व्याप्त आदित्य इव शोचिर्दीप्तो भवतीन्द्रः [ शुच  
दीप्तौ (म्वा० आ०) ] शुद्धः [ शुचेर्मत्वर्थीयलोपः ] शोचिष्मान् । अथ  
प्रत्यक्षस्तुतिः—हे “चिकित्वः” चिकित्वन् [ मतुवसोरुसखुडौ  
छन्दसि (पा० ८, ३, १) ]—इति कृत्वम् ] ज्ञानवन्निन्द्र ! “नः”  
अस्मान् अभि लक्ष्य “नय” धनादि प्रापय ॥

अथ भागद्वयं मिलित्वाह—“इन्द्रो विदेत सुस्तुहि । ईशेहि  
शक्रः”—इति । “इन्द्रः” परमैश्वर्ययुक्तः । “विदे” विद्यते सर्वं  
ज्जायते “तसु” तमेवेन्द्रं “स्तुहि” स्तुतिं कुर्विति । ऋषिरात्मान-  
मेव शास्ति । “हि” यस्मात् “शक्रः” शत्रु-हनन-समर्थ इन्द्रः  
“ईशे” ईष्टे सर्वस्येति तस्मात् तमेव स्तुहीति समन्वयः ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“तस्मृतये हवामहे जितारमपराजितम् ।  
सनः स्वर्षदतिद्विषः”—इति । “तम् इन्द्रम्” “जितये” अस्मद्रक्ष-  
णार्थं “हवामहे” आह्वयामहे । कीदृशम् ? “जितारं” युद्धेषु  
शत्रुजयशीलं [ ताच्छील्ये लृन् प्रत्ययः (पा० ३, २, १३५) ] ।  
अतएव अपराजितं न काप्यन्यैः पराजितम् । “सः” इन्द्रः “नः”  
अस्माकं “द्विषः” द्वेष्टृन् “अति स्वर्षत्” अत्यर्थं सुपतपतु विना-  
शयतु । स्तु शब्दोपतापयोरित्यस्मात् पञ्चम-लकारेरुम् । अथ वा

( तृतीया स्तम्भः )

२३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२  
इन्द्रन्धनस्यसातये हवामहेजेतारमपराजितम् ।

१२ ३ २ ३ २ ३ १२ ३ २ ३ १२  
सनःस्वर्षदतिद्विषःसनःस्वर्षदतिद्विषः ॥ ७ ॥

१२ ३ १२ ३ १२ ३ १२  
पूर्वस्ययत्तेअद्रिवोऽशुर्मादाय ।

३ १२ २२ ३ १ २  
सुम्नआधेहिनोवसोपूर्तिःशविष्ठशस्यते ॥

३ १३ ३ २ ३ १२ २२ ३ १ २  
वशीहिशक्रोनूनन्तन्नव्यःसन्ध्यासे ॥ ८ ॥

स्वरतिर्गतिकर्मा ( निघ० २, १४, ५४ ) अस्मत्तः शत्रूनतिगमयतु  
अतिपारयतु । तथा च बह्वृचाः—“सनःपर्वदित्यामनन्ति ॥

अथोपसर्गभाग माह—“क्रतुश्छन्दःऋतम्बृहत्”—इति ।  
शत्रुहननानन्तरं “क्रतुः” अस्माभिरनुष्ठीयमानं कर्म \* ।  
“छन्दः” † गायत्र्यादिकं शस्त्रलक्षणम् । “ऋतम्” उदकं ‡  
सोमरस इत्यर्थः । यद्वा ऋतं सत्यभूतं ¶ कर्मफलं तत्सर्वं  
“बृहत्” प्रभूत मस्त्विति शेषः ॥ ( ४-५-६ ) ॥

\* “क्रतुः”—इति कर्मनामसु एकादशं नैघण्टु कम् २, १ ।

† “छन्दांसि छन्दनात्”—इति निघ० द्वै० १, १९ ।

‡ “ऋतम्”—इति उदकनामसु अष्टषष्ठितमं नैघण्टु कम् १, १२ ।

¶ “ऋतम्”—इति सत्यनामसु षष्ठं नैघण्टु कम् ३, १० ।

<sup>३ १ २ २ १</sup>  
प्रभोजनस्यवृत्रहत्समर्थेषु ब्रवावहे ।

<sup>२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २</sup>  
भूरोयोगोषु गच्छतिसखासु शेवो अद्वयुः ॥ ८ ॥ ३

<sup>१ १ २ २ १ १ २ २ २</sup>  
ए२ । इन्द्रन्धनस्य सातयाइ । हवामहे जेतारमप

<sup>१ २ २ ५ १ १ २</sup>  
रा२ । जितभा३१उवा२३ । ई३४डा । ए२ । सनःस्वर्ष

<sup>१ १ १ २</sup>  
दतिद्विषाः । सानःस्वर्षदता२इ । द्विषआ३१उवा२३ ।

<sup>२ ५ १ १ २</sup>  
ई३४डा । पर्वस्ययत्तआ२ । द्विवआ३१उवा२३ । ई३४

<sup>५ २ १ २ ५ २ ५</sup>  
डा । अ० शुर्मदाया२ । हा३१उवा२३ । ई३४डा ।

<sup>१ १ २ २ १ १ २ १ १</sup>  
सूम्नआधेहि नोवसाउ । पूर्त्तीः । शविष्ठशा२स्यताइ ।

<sup>१ १ २ १ १ १ २</sup>  
इडा । पूर्त्तीः । शविष्ठशा२स्यताइ । अथा । पूर्त्तीः ।

<sup>२ १ १ १ २ २ २</sup>  
शविष्ठशा२स्यताइ । इडा । वशीहि शक्रो नूनन्तन्नव्य०सा

<sup>२ २ १ १ २ ४ ५ १ २</sup>  
श्या३साइ । प्रभोजनस्यवा३ । चाहान् । समर्थेषु ब्रवा

<sup>१ १ १ १ १ १ २</sup>  
२३होइ । वाहा३१उवा२३ । इट्इडा२३४५ । भूरो ।

२२ १२ १ १ १ २ २ १२ १  
योगोषुगाश्चताइ । इडा । साखा । सुशेवोश्चद्यूः ।

१ १ १ १ १  
इडाश्च४५ ॥—

अथ तृतीयस्या नृचि प्रथमं द्विपदा माह—“इन्द्रन्यनस्यसात-  
येहवामहेजेतारमपराजिम्”—इति । “धनस्य” “सातये”  
लाभार्थम् । शेषं स्पष्टम् ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“सनःस्वर्षदतिद्विषः । पूर्वस्ययत्ते  
अद्विवः”—इति । “सः” इन्द्रो “नः” अस्माकं “द्विषः” द्वेष्टृन्  
“अति स्वर्षत्” विनाशयतु । येऽप्यन्ये स्वयं द्वेषं न कुर्वन्ति  
तथापि “द्विषः” अस्माभिर्द्वेष्याः तानप्यति स्वर्षत् [ सर्वत्र हि  
वेदेषु योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष इत्यादौ द्वेष्टृणां द्वेष्या-  
णाञ्च विनाशः प्रार्थ्यते ] । हे “अद्विवः” अद्रयः पर्वताः तद्व-  
न्निन्द्र ! इन्द्रो यतः पर्वतान् भिनत्ति अतः पर्वतेन्द्रयोर्भेद्यभेदक-  
सम्बन्धः \* । यदा आदृणात्यसुररक्षांसीति वा अन्यैः स्वयं न  
दीर्यते प्रहत इति वा अद्विर्वज्रः तद्वन्निन्द्र । “पूर्वस्य” पुरा-  
तनस्य “ते” तव “यद्” धनं मस्ति तदस्मभ्य माहरेति शेषः ॥

अथापरभागमाह—“अंशुर्मदायसूम्नआधेहिनीवसः”—इति ।  
हे इन्द्र ! योऽयम् “अंशुः” सोमलताखण्डः तज्जन्यः सोमरस  
इत्यर्थः [ जन्ये जनकव्यवहारः ] स च “मदाय” भवति ।

\* “तवोपमार्थेन युद्धवर्णा भवन्ति”—इति निरु० नै० १, १६ ।



यस्मादस्माभिर्दत्तः सोमः तव मदाय भवति तस्मात् हे “वसो” निवासहेतो इन्द्र ! “नः” अस्मान् “सुम्ने” सुखे धने वा\* “आ-  
धेहि” स्थापय ॥

अथ स्वीयपरभागौ सहैवाह—“पूर्तिः शविष्ठशस्यते वशीहिशक्रः”  
—इति । हे “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र ! तव “पूर्तिः” त्वदीयं  
धनपूरणं दानमित्यर्थः । “शस्यते” सर्वैः स्तूयते । “हि” यस्मात्  
“शक्रः” समर्थ इन्द्रः “वशी” सर्वस्य नियन्ता खलु । यद्वा,  
“वशी” वसुविषय-स्वीकारवान् । अतएव “शक्रः” दाने शक्ति-  
मान् । तस्मात्ते दानं स्तूयते ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“नूनन्तन्नव्यं सत्र्यसे । प्रभोजनस्य  
वृत्रहन्तत्समर्थेषु ब्रवावहे” —इति । हे “प्रभो” सर्वस्य जनस्य  
स्वामिन् ! हे “वृत्रहन्” वृत्रो मारकः शत्रुः तद्धननवान् शत्रु-  
घातिन् † । “नव्यम्” नूतनं ‡ बली-पलितादि-लक्षणेन पुराण-  
त्वेन वर्जितं तमिन्द्र त्वां “नूनम्” अवश्यं “सत्र्यसे” अहं सम्यक्  
नितरां प्रक्षिपामि । अस्मिन् कर्मणि हविषो भोक्तृत्वेन स्थापया-  
मीत्यर्थः [असु क्षेपणे (दि० प०) । व्यत्ययेनात्मने पदम् (पा० ३, १,  
८५) विकरण-लक् च । सह सुपेत्यत्र सहेति योगविभागात् सन्नि-

\* “सुम्ने” —इति सुखनामषु षोडशं नैषण्डुकम् ३, ६ ।

† “वृत्रो मेघ इति नैरुक्ताः लाष्ट्रोऽसुर इत्येतिहासिकाः” —इति निरु० नै० २, १६ ।

‡ “नव्यम्” —इति नूतननामसु चतुर्थं नैषण्डुकम् ३, १८ ।

भ्या सुपसर्गाभ्यां सह समासः । यद्वा, हे इन्द्र ! नव्यमिति क्रिया-  
विशेषणम् नूतनम् अन्यै रक्षत-पूर्वं यथा भवति तथा “नूनम्”-  
इदानीं “सद्यसे” अस्माभिः सेव्यसे । षण् सम्भक्तौ (स्वा० प०) ।  
किं रूपम् । “छन्दस्यनेकं मपि साकाङ्क्षम् (पा० ८, १, ३५) —  
इत्याख्यातस्योदात्तत्वम् । किञ्च । “अर्थेषु” अर्थेषु प्राप्तव्येषु  
यज्ञादिषु कर्मसु “सम्प्रवावहै” त्वञ्चाहञ्चावां सम्भाषां करवावहै ।  
सर्वस्य यजमानस्येन्द्रसाक्षात्कारो भवति तमर्थं द्योतयितुं मेकत्र  
सहवदनं मित्यर्थः ॥

अथोपसर्गभाग माह—“शूरोयोगोषुगच्छतिसखासुशेवोअ-  
द्वयुः”—इति । य इन्द्रः “शूरः” समर्थः [ गोषु निमित्त-सप्तमी  
( पा० २, ३, ३७ ) ] “गोषु” गवार्थं युद्धादिषु शत्रुभ्यो गवान-  
यनार्थं गच्छतीत्यर्थः । कौटुम्भः ? “सखा” समानख्यानः सखि-  
वदत्यन्तस्निग्धः । अतएव “सुशेवः” शोभन-सुखः अकृच्छ्रेण  
सुखकरः । “अद्वयुः” द्वयरहितः सत्यानृतवर्जितः केवल-सत्य-  
स्वरूप इत्यर्थः । यद्वा । यद्वन्दं मनसि वचसि क्रियायां वान्यत्  
कार्यं मिति तद्रहितः । अथवा एतत्सदृशो द्वितीयो नास्तीत्य-  
द्वयुः [ मत्वर्थीय उपत्ययः ] अपिच । एताभ्यां यजमानेन्द्रयोः  
सम्भाषा-प्रकारोऽभिधीयते । हे इन्द्र ! “यः” यजमानोऽस्ति  
सोऽयं गोषु दक्षिणारूपेण दातव्यासु उदारः सन् प्रवर्तते, सर्वा  
अपि ददातीति । यद्वा, गोषु आययण-क्षीरानयनार्थं गच्छ-

( पञ्च पूरीषपदानि )

३२ ५५५५५ ५२ ३१ १ १ ३१ २  
 एवाहोऽ३ऽ३३वणवाह्यमेवाहीन्द्र ।

३१२ २२ ३१२ २२  
 एवाहिपूषन् एवाहिदेवाः ॥ १० ॥ ४

१ २ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ २२  
 आइवा । हियेवार३४५ । होइ । हो । वाहा३१

२ ५ १ २ २ १ १ १ १ १ १  
 उवार३ । ई३४डा । आइवा । हियमार३४५इ । हो

१ २२ २ ५ १ २ २  
 इ । हो । वाहा३१उवार३ । ई३४डा । आइवा । हि

१ १ १ १ १ १ १ २ २ ५  
 इन्द्रा२३४५ । होइ । हो । वाहा३१उवार३ इ३४डा ।

१ २ २ १ ५५५५ १ १ २२  
 आइवा । हिपूषार३४५न् । होइ । हो । वाहा३१

२ ५ १ २ २ १ १ १ १ १ १  
 उवार३ । ई३४डा । आइवा । हिदेवा २३४५ः ।

१ १ २२ २ ५  
 होइ । हो । वाहा ३१ उवा २३ । ई३४डा ॥ १ ॥

तीत्येवं मदीयं गुणं त्वं देवेषु ब्रूहि । अहमिन्द्रोऽयं स्तोत्रेषु  
 सखा सन् सुखकरो भवतीत्येवं त्वदीयं गुणं मन्येषु स्तौतुषु  
 ब्रवीमीति । एव मृचो व्याख्याताः ॥ ( ७८-८ ) ॥

अथ पुरीषपदानि व्याख्यायन्ते—तानि सर्वाख्यैन्द्राख्येव तद्गुण-योगात्तत्रत्यतृतीयपदेन वाग्न्यादिपदैरिन्द्र एव \* सम्बोध्य स्तूयते ॥

तत्र प्रथमं पद माह—एवाह्येवेति । हे “इन्द्र !” त्वम् “एव + हि” एव सुक्तगुणोऽसि खलु । यद्वा, एव शब्द इण्-गतौ (अदा० प०)—इत्यस्मात् “इणशीभ्यावतीति वत्प्रत्ययान्तः । सुपो लुक् (पा० ७, १, ३८) । अस्मदीयं यज्ञं प्रत्येव आगन्ता भवेति शेषः । एवेति पुनरुक्तिरादरार्था ॥

अथ द्वितीयं पद माह—एवाह्यग्नेइति । हे “अग्ने” अग्नस्य नेतः देवानां पुरतो गन्तरिन्द्र ! एतदात्मक वा इन्द्र ! † “एव हि” एवं गुणयुक्तः खलु यज्ञं प्रत्यागन्ता वा भव ॥

अथ तृतीयं पद माह—एवाहीन्द्रेति । हे “इन्द्र” परमैश्वर्ययुक्त ! यद्वा, इन्धे प्रकाशयति तेजसा भूतानीतीन्द्रः । अथवा इदं सर्वं जगत् प्रथमं मपश्यद्वितीन्द्रः । तथाच ऐतरेयोपनिषदि श्रूयते—“इदं मदर्थं मिति । तस्मादिन्द्रो

\* “एकएषा मित्यग्निः पृथिवीं दहति सर्वमेकोभि विपश्यति कर्मभिरादित्योगति-रेकस्य दृश्यते—इति निरु० दै० ५, २७ ।

† सन्ते तु “एवा”—इति “निपातस्य च ( ६, १, १३६ )”—इति दीर्घः ।

‡ “इमं मेवाग्निं सज्जान्तं मात्मानं मेकं मात्मानं बहुधा मेधाविनो वदन्तीन्द्रं मित्रं वरुणं मग्निं दिव्यं च गरुत्मानम्”—इति निरु० दै० १, १८ ।

नामेन्द्रो ह वै नाम तमिन्द्रत्वं सन्त मिन्द्र इत्याचक्षते परो-  
क्षेति । तादृशम् “एव हि” ॥

अथ चतुर्थं पद माह—एवाहिपूषन्निति । “पूषन्” विश्वस्य  
पोषक एतदात्मक वा इन्द्र ! \* एव सुक्तगुणः खलु त्वम् ॥

अथ पञ्चमं पद माह—एवाहिदेवादिति । हे “देवाः”  
इन्द्रादयः ! यदा सर्वदेवानां बलरूपेण इन्द्रस्यावस्थानात् † इन्द्र  
एव बहुत्वेन सम्बोध्यते । हे “इन्द्र” ! एव सुक्तगुणः खलु त्वम् ।  
यद्वा, एवमब्दात् सुपांसुलुगिति ( पा० ७, १, ३८ ) जसो लुक् ।  
अस्मदीयं यज्ञं आगन्तारो भवतेत्यर्थः ॥ ( १० ) ॥ १

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमार्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-

बुक्क-भूपाल-साम्बाख्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते

माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने

महानाम्नी-व्याख्यानं समाप्तम् ॥



॥ सामवेदसंहितायां महानाम्न्यार्चिकः समाप्तः ॥

\* “अथ यद्रस्मिपोषं पुष्यति तत् पूषा भवति”—इत्यादि निरु० दै० ६, १६ ।

† “था व का व बलवतिरिन्द्रकर्मव तत्”—इति निरु० दै० १, १० ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

# ॥ सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ छन्दार्चिक-परिशिष्टम् ॥ \*

अथवा

॥ अथ अरण्यगानम् ॥ †



॥ हरिः ॐ ॥

२ १ २      २      १      ५      २ २  
‡ यद्यावद् । द्रता३१उवार३ । शार३४ताम् । ह्वा  
१      ५      २ १ २ २      २  
ह्वा३१उवार३ । ई३३४डा । शतम्भूमीः । उता३१उवा

\* यद्यप्ययं भागो न आर्चिकग्रन्थस्य ऋग्सूक्तवर्णन्यत्वात् प्रत्युतास्य ऋङ्मूलकगानम-  
मेव स्फुटम् परं भेदमूलसर्वस्तु छन्दस्येवाचिके दृश्यतेऽतस्तस्यैव परिशिष्टमिति व्यव-  
हृत्यतेऽस्माभिः, ऋग्गानात्मकस्यास्य सामवेदीय-मन्त्र-भागस्य व्याख्याने ऋग्गंस्यैव प्राधा-  
न्यात् भाष्यकारादिभिरुच्यैव व्यवहारात्, गानग्रन्थानेव प्रधानोद्यत्याच्च प्रकाशेऽप्रवृत्तत्वा-  
दृक्परिचय-पूर्वकस्यैव गानपरिचयस्य न्याय्यत्वाच्च । न सन्ति चेह युतानां साम्नां  
कतिपयानां सृचः, तेषां स्तोभमात्र-मूलकत्वात् ; तेऽखिलस्तोभाः सायणादिभिर्व्याख्याता  
नवेत्यद्यापि न ज्ञायते परं तत्पुस्तकत्वधीतमस्माभिरार्चिकपद-ग्रन्थाध्ययनात् प्रागेवेति  
तमपि विच्छिद्य यथागानमिह दर्शयिष्ये ।

† अरण्ये गेयत्वादस्य पूर्व प्रदर्शितगेयगानात् पार्थक्यसरण्यगानमित्यभिधेति च ।

‡ “अष्टौ वैरूपाणि । अजस्रवैरूपम्”—इति आ० प्रा० २, १, ८ ।

२३ । सी२३४यूः । हाहा३१उवा२३ । ई२३४डा । न  
 २ २ १ २ २ ३ ५ २२  
 त्वावजिन्सहस्रसू । रिया ३ १उवा २ ३ । आ२३४नू । हा  
 ३ ५ १ २ २  
 हा३१उवा२३ । ई२३४डा । नजातमाष्टरो३ । आउ ।  
 १ ३ ५ २२ १ ११११  
 वार३ । दार३४सी । हाहा३१उवा२३ । इट् इडा२३४५ ॥ १॥

१ २ १ १ १ १ २ २ १ २ २ १ ५ ५  
 \* यद्यावइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

१ २ १ २ १ १ १  
 नात्वावजिन् । सहस्रसूरिया२आनू२ । नाजा२त  
 १ २ १ १ २ ५ २ २ १  
 मा । एरो२३ । दारसा२३४औहोवा । दिशंविश्रुह  
 १ २ १ १ १ १ १ १ १ १  
 स् । अश्वाशिशूमती३ । इट् । इडा२३४५ ॥ २ ॥

१ २ २ २ १ १ २ २ २ २ १ १ ५  
 † यद्यावइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

१ २ १ १ २ १ २ १ २ १  
 औवा२ । ह्र२ । ३ । औवा३ । हाउवा । नत्वावजिन्

० “ह्रस्वा च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैरूपमिति शेषः ।

† “पञ्चनिधनश्च”—इति आ० ब्रा० ३, १, ८ । वैरूपमिति शेषः ।

१ २ १२ २२ १ २ १२ १ २ १२ १ २  
 तद्दसं सूर्याअनु । ओवा२ । ह् २ । ३ । ओवा३ । हा  
 उवा । नजातमष्टरोदसी । ओवा२ । ह् २ । ३ । ओ  
 वा३ । हाउवा । दिशंविशं ह् । ओवा२ । ह्  
 २ । ३ । ओवा३ । हाउवा । अश्वाशिषुमती । ओवा  
 २ । ह् २ । ३ । ओवा३ । हाउवा३ । इट्इडा२३४५ ॥३॥

१ २ ३ १ १२ ११ २ १ ५ ५  
\* यद्यावद्भूतेशतम् । ए । शतम्भूमीसूत । स्योवा ।  
२५ ५ ५ १ २ २ १ १ १२ १ २५  
ह्राउह्राउह्राउवा । नत्वावज्जिन्त्सहस्रसूर्याअनु । हा  
१ २ १ १ २ २ २५ १  
उश्वा । नजातमष्टरोदसी । ह्राउश्वा । दिशंविशत्  
२५ १ २ २ २ २५ २  
हस् । ह्राउश्वा । अश्वाशिष्मती । ह्राउश्वा । यु  
१ २ २ १ २ २५ १ १ १ १ १  
वतिश्वकुमारिणी । ह्राउश्वा । इट्इडा२३४५ ॥ ४ ॥

+ यद्वावइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीस्त । स्योवा ।

\* “वसिष्ठननु”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८। वैरूपमिति शेषः।

† “सप्तनिधनम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैरूपमिति शेषः ।



<sup>२५</sup> <sup>१ २ १</sup> <sup>१ २ १२ २२ १</sup> <sup>२५</sup>  
 ऋउ३वा । नत्वावजिन्त्सहस्रं सूर्या अनु । ऋउ३वा ।  
<sup>१ २</sup> <sup>२ १२ २२</sup> <sup>२५</sup> <sup>१</sup> <sup>२५</sup>  
 नजातमष्टरोदसी । ऋउ३वा । दिशंविशं हस् । ऋ  
<sup>१ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२५</sup> <sup>१२</sup> <sup>२५</sup>  
 उ३वा । अश्वाशिष्णुमती । ऋउ३वा । सूवः । ऋउ  
<sup>१२</sup> <sup>२५</sup> <sup>१</sup> <sup>१ १ १ १</sup>  
 ३वा । ज्योतिः । ऋउ३वा३ । इट् इडा २३४५ ॥ ५ ॥

<sup>१ २ १</sup> <sup>२ १</sup> <sup>१२ २ १२ २२ १</sup> <sup>२५</sup>  
 \* यद्यावद्भुतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।  
<sup>२५</sup> <sup>१ २ १</sup> <sup>१ २ १२ २२ १</sup> <sup>२५</sup> <sup>१</sup>  
 ऋउ३वा । नत्वावजिन्त्सहस्रं सूर्या अनु । ऋउ३वा । न  
<sup>२</sup> <sup>२ १२ २२</sup> <sup>२५</sup> <sup>१</sup> <sup>२५</sup>  
 जातमष्टरोदसी । ऋउ३वा । दिशंविशं हस् । ऋउ३  
<sup>१ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२५</sup> <sup>२ १ १२ १ २</sup>  
 वा । अश्वाशिष्णुमती । ऋउ३वा । युवतिश्चकुमारिणी ।  
<sup>२५</sup> <sup>१२</sup> <sup>२५</sup> <sup>१२</sup> <sup>२५</sup>  
 ऋउ३वा । सूवः । ऋउ३वा । ज्योतिः । ऋउ३वा३ ।  
<sup>१</sup> <sup>१ १ १ १</sup>  
 इट् इडा २३४५ ॥ ६ ॥

<sup>१ २ २</sup> <sup>२ १</sup> <sup>१२ २ १२ २२ १</sup> <sup>५</sup>  
 † यद्यावद्भुतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

\* “अष्टानिघनस्र” — इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकृपमिति शेषः ।

† “द्वादशनिघनस्र” — इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकृपमिति शेषः ।

<sup>१ २ २</sup> ओहहाउहाउ । <sup>१ २</sup> ओहहाउवा । <sup>१ २ २</sup> नत्वावजिन्त्सहस्रं <sup>१ २</sup>

<sup>१२ १२ १</sup> ह्यर्थाअनु । <sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा । <sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा । <sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा

<sup>२</sup> ३। हाउवा । <sup>१ २ २ १२ २</sup> नजातमष्टोदसी । <sup>१ २ २</sup> ओहहाउहाउ ।

<sup>१ २</sup> ओहहाउवा । <sup>१</sup> दिशंविश्वं हस् । <sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा । २।

<sup>१२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा ३। <sup>२</sup> हाउवा । <sup>१ २ २ २</sup> अश्वाशिष्णुमती । <sup>१ २</sup> ओह

<sup>२</sup> हाउहाउ । <sup>१ २</sup> ओहहाउवा । <sup>१२ २</sup> सूवाः । <sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा । २।

<sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा ३। <sup>२</sup> हाउवा । <sup>१ २</sup> ज्योतिः । <sup>१ २ २</sup> ओहहाउहाउ ।

<sup>१ २</sup> ओहहाउवा । <sup>१२ २</sup> ईडा । <sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा । २। <sup>३२ १२ १२ १२</sup> ओहाओहा

<sup>२</sup> ३। हाउवा । <sup>१</sup> इट् । <sup>१ २ २</sup> इडा । <sup>१ २ २</sup> ओहहाउहाउ । <sup>१ २</sup> ओहहाउ

<sup>२</sup> वा ३। <sup>१</sup> हौ ३। <sup>२</sup> आ ३। <sup>३ १ १ १ १</sup> ऊ ३। ई २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥

<sup>१ २ २ २ १</sup> \* यद्यावद्वन्दते शतम् । <sup>१२ ११ २ २ १ १</sup> ए । शतम्भूमीरुत । <sup>१</sup> स्योवा ।

१२ ३२ २      १ २      १२ ३२ २      १ २      १, ३      ५  
 हाओवा । २ । ऊवे । हाओवा । ऊवे । हाओ२३४वा ।

१ २ २      १ २      १२ १२ १      २२ ३२ २      १ २      १२  
 नत्वावजिन्त्सहस्रसूर्याअनु । हाओवा । ३ । ऊवे । हा

१२ २      १ २      १, ३      ५      १ २      २ १२ २२  
 ओवा । २ । हुवे । हाओ२३४वा । नजातमष्टरोदसी ।

१२ ३२ २      १ २      २२ १२ २      १ २      २ ३२ १ १  
 हाओवा । ४ । हुवे । हाओवा । ४ । नाजातमष्टरोदसा

२२ १      ३      ५      २२ ३२ २      १ २      २२ ३२  
 इ । ऐहोइ । आ२३४इही । हाओवा । ५ । हुवे । हाओ

२      २५ ५ ५ १      ५      २५      ४ १ १ १ १  
 वा । ५ । हैहैहैहोवा३ । हाउवा३ । ऊ२३४५ ॥ ८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—१भा० ५७१ षष्ठे द्रष्टव्यम् । १—८

२२ २      २      १      १      ५      २२ २ १२  
 \* हाउपिवासुता । स्परसि । नाः । औहौहोवा२ ।

१ २      १ २ २      १२      २२ २ १२      १ २  
 इहा । मत्स्वानइन्द्रगोम । ताः । औहौहोवा२ । इहा ।

२२ १२ २२      १२ २२      १      २२ २ १२      १ २  
 आपिर्नोवोधिसधमाद्येवृ । धाइ । औहौहोवा२ । इहा ।

१२      १      २२ २ १२      १ २      २ १      १  
 अस्माअ । वा । औहौहोवा२ । इहा । तुताइ । धा

<sup>१ ३</sup> रया<sup>५ २ २</sup>२३४<sup>२ १</sup>औ<sup>२ २</sup>होवा । <sup>२</sup>सुष्टु<sup>१</sup>भस्तुभोश्वाशिष्टुमक्रा३न् । इट्  
<sup>१ १ १ १</sup>इडा<sup>२ ३ ४ ५</sup>॥ ९ ॥

\* पिवास्तुता । <sup>२ २</sup>स्यर<sup>२</sup>सिनः । <sup>१ २</sup>मात्स्वा<sup>१</sup>नाई<sup>२</sup>२ । आ । औ३  
<sup>२ २ २</sup>होवा<sup>२</sup>हाउवा३ । <sup>२ ५</sup>ई३४<sup>२ १ २</sup>डा । <sup>१ ७</sup>द्रगोमतः । आपिर्नो<sup>१</sup>वो२ ।  
<sup>१</sup>आ । औ३<sup>२ २ २ २</sup>होवा<sup>२ ५</sup>हाउवा३ । <sup>१</sup>ई३४<sup>२ २ २</sup>डा । <sup>२ ५</sup>धिसन्धमाद्येवृधे ।  
<sup>१ २</sup>आस्मा<sup>१</sup>अवा२ । आ । औ३<sup>२ २ २ २</sup>होवा<sup>२ ५</sup>हाउवा३ । <sup>२ ५</sup>ई३४<sup>२ २</sup>डा ।  
<sup>२ १</sup>तुताइ । <sup>१ २</sup>धा<sup>५ २ २</sup>रया<sup>२ १</sup>२३४<sup>२ २</sup>औ<sup>२</sup>होवा । <sup>२</sup>विष्टु<sup>२ २</sup>भस्तुभोश्वाशिष्टुम  
<sup>१</sup>क्रा३न् । <sup>१ १ १ १</sup>इट्<sup>२ ३ ४ ५</sup>इटा२३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्व्याख्यानम्—१भा० ४८६ प्रष्टे द्रष्टव्यम् । ९, १०

† <sup>३ २</sup>हाह । <sup>२ २ २ २</sup>होइया । ३ । <sup>४ ५</sup>पावी । <sup>१</sup>चन्ताइ । <sup>१ २</sup>वितता३  
<sup>१</sup>ब्र । <sup>१ २ ३</sup>ह्लाण<sup>५</sup>स्पार३३ताइ । <sup>४ ५</sup>प्राभूः । <sup>१ २</sup>गात्रा । <sup>२ १ २</sup>णी३परि

० “अन्तरिक्षे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, ८ । तत्रोत्तरमिदम् ।

† “अरिष्टे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, ८ । तत्र पूर्वमिदम् ।

१ १ २ ३ ५ ४ ५ १ २ १  
याइ । षिवाइश्वा२३४ताः । आतां । प्रता । नू३र्न

२ १ २ १ २ ३ ५ ४ ५ १ १ २  
तदा । मोअश्रू२३४ताइ । शार्ता । सआइत् । वहन्तः ।

१ २ २ ३ ५ ३ २ २ २ ३ २ ३ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५  
सन्तदाशार३३ता । हाह । होइया । ३ । होइडा ।

३ ५  
२ । हो२३४पुइ । डा ॥ ११ ॥

३ २ २ १ १ १ ५ ५ १ १ २  
\* हाह । हो३४पु । ३ । पावी । चन्ताइ । वितता

१ २ ३ ५ ४ ५ १ २ १ २ १  
श्म्व्रह्मणस्पार३४ताइ । प्राभूः । गात्रा । णी३परियाइ ।

२ ३ ५ ४ ५ १ २ १ २ १ २ १ २ ३  
षिवाइश्वा२३४ताः । आता । प्रता । नू३र्नतदा । मोअश्रू

५ ४ ५ १ १ २ १ २ ३  
२३४ताइ । शार्ता । सआइत् । वहन्तः । सन्तदाशार३४

५ ३ २ २ १ १ १ ३ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५  
ता । हाह । हो३४पु । ३ । होइडा । हो२३४पुइ ।

५  
डा ॥ १२ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० १०० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११, १२

१ २ २२ १२ २२ १ १ २ २  
 \* छावाभी । त्वापूर्वपीत । याइ । इहार् । छाउ  
 ३ ५ २ १ २२ १ २ ३२ २ १ १ २  
 वार् । बृ२३४हात् । इन्द्रास्तोमाइ । भिरायवाः । इह  
 २ १ २ ५ २ १ २२ १ २ ३  
 ३ । छाउवार् । बृ२३४हात् । समाइचीना । सक्  
 २ १ १ १ १ २ २ ३  
 भवाः । समा२स्वरान् । इहार् । छाउवार् । बृ२३४  
 ५ २ २ २ १ २ ३२ २ १ १ २ २ ३  
 हात् । रुद्रागृणा । तपूर्वियाम् । इहार् । छाउवार् । बृ  
 ५ २२ २ १  
 २३४हात् । ए । बृहत् ॥ १३ ॥

१ ५ २ १२ २ २ १ २  
 † अभीह्वाउ । त्वापूर्वपीतयाइ । इह । हार्१उवा  
 ३ ५ १ २ २ २ १ २ २  
 २३ । सू२३४वाः । इन्द्रस्तोमेभिरायवाः । इह । हार्१  
 ३ ५ ३ २ २ २ १ २  
 उवा२३ । सू२३४वाः । समी । चीनासक्भवःसमस्वरान् ।  
 १ २ २ ३ ५ २ २ २ २  
 इह । हार्१उवा२३ । हृ२३४वाः । रुद्रागृणन्तपूर्विया-

१ २ २ ३ ५ २ १  
 म् । इह । चा३१उवार२३ । सू२३३वाः । ए३ । सुवा  
 १ १ १ १  
 २३४५ ॥ १४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्— १भा० ५९८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३, १४

२८ २ २ १ २ १५ २५  
 \* चाउपिवासुता । स्यरसिना३ः । होइ । ३ । चाउ  
 १ २ १ २ २ १ २ २  
 ३वा । सहोनरः । मत्स्वानइन्द्रगोमता३ः । होइ । ३ । हा  
 १ १ २ २ १ २ २ १ २ १  
 उवा । सत्यमोजः । आपिर्नोबोधिसधमा३ । होइ । ३ ।  
 २५ १ २ २ २ १ २ २ २  
 हाउ३वा । स्वर्ज्योतिः । दियेवधे३ । होइ । ३ । चाउ  
 २ २ २ २ २ २ २ २ १  
 ३वा । एस्यादिदम् । ३ । अस्मा३अवन्तुतेधिया३ः । हो  
 २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 इ । ३ । हाउ३वा । द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्र३समचू  
 १ १ १ १ १  
 कुपत् । इ३डा२३४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

२८ २ १ २ १  
 + हाउ३ । वृहात् । ३ । वृहत् । ३ । वृहात् । ३ ।

\* “वरुणस्य देवस्थानम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ ।

† “वृहदेवस्थानम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ ।

२ १ २ २ १ २ २ २ १ २  
 बृहदिन्द्रायाश्गायाश्ता२। मरुतोवृत्राश्चान्ता१मा२म् ।  
 २२ २ १ २ २२ २ २ १ २  
 येनज्योतिरजनयन्दृतावाश्र्द्धा२ः । देवन्देवायाश्जागृ१वी  
 २२ २ १ २ १ २ १  
 २३ । छाउ३ । बृ॒ह्तात् । ३ । बृ॒हत् । ३ । बृ॒ह्तात् । २ ।  
 २ १ २ २ १  
 बृ॒ह्ता३१उ । वा२ । ए । बृ॒हत् । ३ ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५३४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

१२ १२ १ २ ३२  
 \* ऐराया२त् । ३ । ऐराया२३त् । सुवरा३४ । छा  
 २ २२ २ १ २ २ २ २ २ २ २  
 हो३ । पुनानःसोमाश्धारा१या२ । अपोवसानोश्आर्षा  
 २२ २ २ १ २ २ २  
 १सी२ । आरत्नधायोनिमृतस्या३साइदा१सी२ । उत्सो  
 २२ १ २ १२ १२  
 देवोद्दी३राण्या१या२ः । ऐराया२त् । २ । ऐराया२३त् ।  
 १ २ २२ २ ५२ २ २ २२ २ २ २  
 सुवरा३४ । छा॒ह्ता३४ । औ॒होवा । ए३ । देवादिवाज्यो  
 २ १ १ १ १  
 ती२३४पुः ॥ १७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ७६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७

२२ १२ २ २ २ २ २२ २ १  
 † छावौहो॒ह्ताउ । अभित्वावार्षा३भासुताइ । अभि



२ २२ १२ २ २ २ २२ १२  
 त्वावा । षाभासुताइ । अभित्वावार्पाश्भासुताइ । औहो  
 २२ १२ २ २ २२ २ १ २२  
 हावौहो २ । सुतृष्टजामीर्षीतयाइ । सुतृष्टजा । मी  
 १२ २ २ २२ २२ १२ २  
 पीतयाइ । सुतृष्टजामीर्षीतयाइ । हावौहोहाउ ।  
 २ २ २ २२ २ १२ २२ १२  
 तम्पावियाश्रूश्चीमदाम् । तम्पाविया । श्रूश्चीमदाम् ।  
 २ २ २ २२ १२ २२ १२ १ २  
 तम्पावियाश्रूश्चीमदाम् । औहोहावौहो २ । उहुवा  
 २ २ १  
 ३हाउ । वा३ । हस् ॥ १८ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ३६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

२२ २ १ ३ ५ २२  
 \* हाउ३ । हौवाओ२३४वा । हाहा३१उवा२ ।  
 २२ १ २२ १२ २२ १२ २ १ २ २२ २२ २  
 पुनानःसोमधारया । अवोवृहदिहाइडा । अपोवसानो  
 १२ २१ २ २ १२ २१२ २ २ १ २ २  
 अर्षसि । अवोवृहदिहाइडा । आरत्नधायोनिमृतस्यसी  
 १२ १ २ २ १२ २२ १२ २ १ २ १२  
 दसि । अवोवृहदिहाइडा । उत्सोदेवोहिरण्ययः । अवो  
 २ १ २ २ २२ २ १ २ ५ २२  
 वृहदिहाइडा । हाउ । ३ । हौवाओ२३४वा । हाहा३१

उवा२ । सुवर्जगन्ममहस्पृथिव्यादिवमाशकेमवाजिनोय  
मम । हस् । इट्इडा२३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ७६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

\* औहोवाऔहोवाऔहोश्वा । तवेदिन्द्रावमंवसु ।  
त्वम्पुष्यसिमध्यमम् । सत्राविश्वस्यपरमस्यराजसि । न  
किष्वागोषुवृण्वते । औहोवाऔहोवाऔहोश्वा । सुव  
र्जगन्मदेवानामवसावयश्शकेमवाजिनोयमम् । सुवर्जगन्म  
महस्पृथिव्यादिवमा । हस्वृहन्नमा२३४५ः ॥ २० ॥

† औहोऔहोश्वा । ३ । इडा२३भिरा३४ । औहोवा ।  
तवेदिन्द्रावमंवसु । त्वम्पुष्यसिमध्यमम् । सत्राविश्वस्य  
परमस्यराजसि । नकिष्वागोषुवृण्वते । औहोऔहोश्वा

\* “आङ्गिरसे द्वे”—इति आ० ब्रा० २, १, ८ । सत्रोत्तरमिदम् ।

† “वाहस्यत्यच्च”—इति आ० ब्रा० २, २, ८ ।

२ १ २ ५२ २ १ २ २ १  
 वा । ३ । इडा२३भिरा३४ । औहोवा । इडासुवोबृहन्नमा  
 ११११  
 २३४५ः ॥ २१ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ५५७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०, २१

२२ २२ २ २ २ २ २२  
 \* हाउ । ३ । औहोआत्वासहस्रमाशताम् । हाउ  
 २ १ २ २२ २ १ २  
 ३ । युक्ताराश्या२३इ । हाउ । ३ । हिराण्याश्या२३इ ।  
 २२ १ २ २२ १ २  
 हाउ । ३ । ब्रह्मायू१जा२३ः । हाउ । ३ । हारयइ ।  
 २ १ २ २२ १ २ २२  
 द्रकाइशा३इना२३ः । हाउ । ३ । वहान्तू१सो२३ । हा  
 २२ २ ३ २ १ ५ ५ ५ ५  
 हाउहाउ । मपी३ । ता२३४याइ । उहुवा३हाउ । वा ।  
 १  
 हस् ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५०७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २२

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 † उहवाओहा । औहोवा । शन्नोदेवीः । उहुवा ।  
 २ २ १२ ३२ २ २ १ २ २ १ २  
 ओहा । औहोवाहाउ । वा । आवत् । अभिष्टा२३या

\* “भारद्वाजश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ ।

† “आथर्वणश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ ।

१ २ २ २ १२ २ २ १ २ २  
 ३३। उहुवाओहा। औहोवा। शन्नोभवा। उहुवा  
 २ २ १२ ३२ २ १ २ २ १२ १  
 ओहा। औहोवाहाउ। वा। ह्रवः। तुपीतारश्या३  
 २ २ २ २ १२ २ २ १ २ २ २  
 ३। उहुवाओहा। औहोवा। शंयोरभी। उहुवाओ  
 २ १२ ३२ २ २ १ २ २ १ २  
 हा। औहोवाहाउ। वा। ज्योतिः। सूवन्तूरशनाः।  
 २ २ २ २ १२ ३२ १ २ ३ १ १ १ १  
 उहुवाओहा। औहोवाहाउ। वा३। ई२३४५ ॥ २३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १४३ पृष्ठे दृश्यम् । २३

२४ ( चतुर्विंशतितमं ) साम—२भा० २४४ पृष्ठे मुद्रितम् ।

१२ २ १ १ २ १ १ २ २  
 \* हाउ। ३। बृहद्वामम्। ३। बृहत्पार्थिवम्। ३।  
 २ १ २ १ २ २ २ १ २ १  
 बृहदन्तरिक्षम्। ३। बृहद्विवम्। ३। बृहद्वामम्। ३।  
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २  
 कयानश्चित्राश्रमाभूश्वा३त्। ऊतीसदावृ३धाःसा३खा३।  
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ २  
 कयाशचिष्ठाश्यावा३र्ता३३। हाउ। ३। बृहद्वामम्।  
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २  
 ३। बृहत्पार्थिवम्। ३। बृहदन्तरिक्षम्। ३। बृहद्विवम्।

\* “बृहत्तीषामदेव्ये दे” —इति आ० ब्रा० ३, २, ८। तत्र पूर्वमिदम्।

<sup>१ १ २ २ १</sup> ३ । बृहद्वामम् । <sup>२ १ २</sup> २ । बृहद्वामम् । <sup>१ २ ३ २ १</sup> औहोवाहाउ । वा । <sup>२</sup>

<sup>२</sup> ए । <sup>२ १ २ २ १</sup> बृहद्वामम् । <sup>२ २</sup> ए । <sup>२ १ २ २ २ १</sup> बृहद्भ्योवामम् । <sup>२ २ २ २ २ २</sup> ए । वामेभ्यो

<sup>२ २ १</sup> वामम् । <sup>२ २ २ २ १</sup> ए । <sup>२ २ १</sup> वामम् । <sup>२ २ १</sup> वामम् । <sup>२ २ १</sup> वामम् ॥ २५ ॥

<sup>३ २ १ २</sup> \* बृहद्वामम् । <sup>२ २ १ २</sup> २ । <sup>२ २ २</sup> बृहद्वामम् । कयानश्चाइ ।

<sup>३</sup> च <sup>५</sup> अरभूर<sup>२ २ १</sup> ३४वात् । <sup>२ १</sup> ऊताइसदा । <sup>१ २ ३</sup> वार्द्धः <sup>५</sup> सार<sup>२</sup> ३४खा । क

<sup>१ २</sup> याशचाइ । <sup>०</sup> छयार<sup>३</sup> वा<sup>५</sup> २३४त्ता । <sup>३ २ १ २</sup> बृहद्वामम् । <sup>३ २</sup> २ । बृहत् ।

<sup>१ २ १ १ २</sup> वामा<sup>२ २</sup> ३उवा । <sup>२ २ १ २ २ १</sup> ए । <sup>२ २ १</sup> बृहद्वामम् । ३ ॥ २६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ३८४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । १५, २६

<sup>२ २ २ २</sup> † औहोईत्वामिद्विह्वामहा<sup>२</sup> ३ण । <sup>२ २ १ २ २</sup> सातीवाजा ।

<sup>१ २ ३</sup> स्याकारार<sup>५</sup> २३४वाः । <sup>१ २</sup> तुवा<sup>३ २ ४ २ ५</sup> ३४ । <sup>२ १</sup> औहोवा । <sup>२ १</sup> वृत्राइषुवा

<sup>१ २</sup> ई । <sup>१ २ ३</sup> द्रासा<sup>५</sup> ३श्त् । <sup>१ २ २</sup> पतिन्नार<sup>२ २ २</sup> ३४राः । <sup>१ २ २</sup> त्वाङ्गाष्टा<sup>३ ४</sup> ३४ ।

• “बृहतीवामदेव्ये”—इति आ० ब्रा० २, ९, ८ । तत्रोत्तरमिदम् ।

† “भरद्वाजस्य वदत्”—इति आ० ब्रा० ६, २, ८ ।

३२ ४२ ५

औहोवा । स२अर्वा२३४ । ताः । उहुवा६हाउ ।

५

वा । ह्स॥ २७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा०४८९ पृष्ठे दृश्यम् । २७

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमस्यार्द्धप्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२ २ १

२ १

२२ १

२२ १ ४ ५

\* इया३होइ । ३ । इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ ।

२ १२

२ १

२

१ ४ ५

२२ १२

२ १

यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ता३अव ।

२ ३ ४२ ५

२२ १२

२ १२

२२ ३ ४ ५

३ २

संश्रकामाइ । आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । इया

१

३२

१

३

३२ २

३ १ १

३होइ । २ । इया३हो२ । या२३४औहोवा । ई २ ३

१ १

४ ५ ॥ १ ॥

३२ २२ ३ २

२ १

२ १

२२ ३ ४ ५

† औहोइया । ३ । इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ता

२ १२

२ १

२

३ ४ ५

२२ १२

२

इ । यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ता



१ २ १ २ २ २ २ १ २ १ २ १ २  
हाउ । चारी । सार्जानोअत्योनस । त्वभीस्त्वभीत्वभीः ।

१ २ २ २ २ २ २ १ २ १ २ १ २  
हाउ । ३ । औहोवाएहियाहाउ । वार्था । पाजा

२ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २  
सिक्काणुषेनदी । पुवापुवा । पुवा । हाउ । ३ । औहो

२ २ २ २ ३ १ १ १ १  
वाएहिया३हाउ । वा३ । ई२३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

२ २ २ १ २ १ २  
\* हाउ । ३ । पूर्वइन्द्रायवृहाताइ । हाताइ । २ ।

१ २ २ १ २ १ २ २ २  
हाउ । ३ । मरुतोब्रह्मअर्चाता । चाता । २ । हाउ ।

२ २ १ २ १ २ २ २  
३ । वृत्रह्नतिवृत्रहाशतक्रातूः । क्रातूः । २ । हाउ

२ २ १ २ १ २ २ २  
३ । वज्रोणशतपर्वाणा । र्वाणा । २ । हाउ । ३ ।

२ १ १ १ १ १  
वा३ । इट्इडा२३४५ ॥ ५ ॥

२ २ २ २ २ २ २ २  
† हाउ । ३ । सन्त्वानोनवुः । ३ । अनोनवुः । ३ ।

२ १ १ २ २ २ २ २ २  
मरुतः । ३ । विश्वस्मात् । ३ । पूर्वइन्द्रायवृहाताइ । हा-

\* “मरुतामर्कौ द्वौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

† “संक्षोभो घोरतरः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० । मरुतामित्येष ।



<sup>२</sup>ताई । <sup>२</sup>२। <sup>१ २</sup>मस्तोब्रह्मअर्चाता । <sup>१ २</sup>चाता । <sup>२</sup>२। <sup>२</sup>वृत्रं ह  
<sup>२</sup>नतिवृत्रहाशतक्रातूः । <sup>१ २</sup>क्रातूः । <sup>२ २</sup>२। <sup>१ २</sup>वज्रं णशवपर्वाणा ।  
<sup>१ २</sup>र्वाणा । <sup>२ २</sup>२। <sup>१ २ २ २</sup>हाउ । <sup>१ २ २</sup>३। <sup>१ २ २</sup>सन्त्वानोनवुः । <sup>१ २ २</sup>अनोनवुः ।  
<sup>२ २</sup>३। <sup>१ २ २</sup>मस्तः । <sup>१ २ २</sup>३। <sup>२ २</sup>विश्वास्मात् । <sup>२ २ ३</sup>२। <sup>२ २ ३</sup>वाइश्वस्मा २३४  
<sup>५ २ २</sup>औहोवा । <sup>३ १ १ १ १</sup>ई २ ३४५ ॥ ६ ॥

अनयोर्ब्याख्यानम्—१भा० ५३२पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५, ६

<sup>१</sup>\* होहोवा । <sup>२</sup>ई । <sup>१</sup>ईया । <sup>२</sup>३। <sup>१ २ २ २</sup>अग्निमूर्द्धादीश्वाःकाश  
<sup>२</sup>कूरत् । <sup>२</sup>पतिःपृथिवीश्याआश्या २म् । <sup>१ २ २ २ २</sup>अपांरेतांसीश  
<sup>१</sup>जाइन्वाशती २। <sup>१</sup>होहोवा । <sup>१</sup>ई । <sup>१</sup>ईया । <sup>१</sup>२। <sup>१</sup>होहोवा ।  
<sup>१</sup>ई । <sup>१</sup>ई २। <sup>३</sup>यार३४ । <sup>५ २ २</sup>औहोवा । <sup>२ २</sup>२। <sup>२ १ २ २ २ २</sup>अग्निमूर्द्धाभव  
<sup>१</sup>दिवः ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ७

<sup>१ २</sup> \* होवा । <sup>१ २</sup> ईया । <sup>१ २ २</sup> और३होआ३ । <sup>४ ५</sup> आयाम् । <sup>१ २</sup> पूषा  
<sup>३ २ ३</sup> २ । <sup>५</sup> रयिर्भा२३४गाः । <sup>४ ५</sup> सोमाः । <sup>१</sup> पुनार । <sup>१ २ ३</sup> नोअर्षा२३  
<sup>५</sup> ४ती । <sup>४ ५</sup> पातीः । <sup>१</sup> विश्वार । <sup>३ २ ३</sup> स्यभूमा२३४नाः । <sup>५</sup> वाया ।  
<sup>१</sup> ख्यद्रोर । <sup>१ २ ३</sup> दसीऊ२३४भाइ । <sup>५</sup> होवा । <sup>१ २</sup> ईया । <sup>१</sup> और३  
<sup>२ २</sup> होआ३४ । <sup>५ २ २</sup> औहोवा । <sup>४ १ १ १ १</sup> ई२३४५ ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १५५ पृष्ठे दृश्यम् । ८

८, १०, ११ सामानि—२४६, २४७, २४८ पृष्ठेषु मुद्रितानि ।

<sup>१</sup> † पाती२ः । <sup>१ २ १</sup> ३ । <sup>१</sup> दिवआ । <sup>१ २</sup> पाती२ः । <sup>१ २</sup> ३ । अन्तरि  
<sup>२ १</sup> क्षस्या । <sup>१</sup> पाती२ः । <sup>१ २ २</sup> ३ । <sup>१</sup> पार्थिव । <sup>१</sup> स्या । <sup>१</sup> पाती२ः । <sup>१</sup> ३ ।  
<sup>२ १ २ २</sup> अपामोषधी । <sup>१</sup> नाम् । <sup>१</sup> पाती२ः । <sup>१ २ २</sup> ३ । <sup>१ २ २ १</sup> विश्वस्यभूत ।  
<sup>१</sup> स्या । <sup>१</sup> पाती२ः । <sup>१</sup> पाती२३ः । <sup>१ २ ३</sup> पारता२३४ । <sup>१ २ २</sup> औहोवा ।  
<sup>२ २ १</sup> ए । <sup>२ १</sup> पतिर्दिवः । <sup>२ २</sup> ए । <sup>१ २ १</sup> पतिरन्तरिक्षस्य । <sup>२ २</sup> ए । <sup>१ २ १ २</sup> पतिःपार्थि

॥ “प्रजापतेयाकर्कः”—इति आ० ब्रा० ३, १, १० ।

† “अर्कपौवासः”—इति आ० ब्रा० ३, १, १० ।

१ २२ १ २ १२२ २२ २ २२ १ २ १ २ २ १  
वस्य । ए । पतिरपामौषधीनाम् । ए । पतिर्विश्वस्यभूत

२२ १ २ २ १ १ १ १  
स्य । ए । सुवर्ज्यातीर३४५ः ॥ १२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपि तु सोमः, सचैषः—

१ २२ २ २ ३ १ २ १ २२ ३  
पतिः । दिव । अन्तरिक्षम् । स्य । पार्थिवस्य । अ

२ १ २२ १ २२ ३ १ २२  
पाम् । औषधीनाम् । औष । धीनाम् । विश्वस्य ।

३ १ २ १ २ १ २२ १ २२  
भूतस्य । आयुः । चक्षुः । ज्योतिः ॥ १ ॥ ६ ॥ १२ ॥

१३ साम २भा० २४९ पृष्ठे मुद्रितम् ।

१ १ २ ५ २ १ १ २  
\* इय । होइ । इयइयईश्या । इय । होइ । इय

५ २ १ १ २ ५ १ २ १  
इयईश्या । इय । होइ । इयइयईश्या । इन्द्रनरो ।

२ १ २२ ३ ४ ५ २ १२ २ १ २  
नेऽमधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ता

३ ४ ५ २२ १ २ २ १ २ ३ ४ ५  
इधियस्ताः । शूरोनृषा । ताऽश्रव । सश्वकामाइ ।

२२ १२ २ १२ २२ ३ ४ ५ १ १  
आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । इय । होइ ।

इयइयईश्या । २ । इयहोइ । इयइय । ई२ । या२३४ ।

औहोवा । ई२३४५ ॥ १४ ॥

\* उव । होइ । उवउवऊइवा । ३ । इन्द्रनरो ।

ने३मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ताइधिय

स्ताः । प्रूरोनृषा । ताइश्रव । सश्वकामाइ । आगो

मताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । उव । होइ । उवउ

वऊइवा । २ । उव । होइ । उवउव । ऊ२ । वा२३४ ।

औहोवा । ई२३४५ ॥ १५ ॥

अनयोर्वाख्यानम्— १भा० ६४९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४, १५

† हाउ । ३ । आज्यदोहम् । ३ । मूर्ध्निनन्दायि ।

वाइअर । तिम्पृथिव्याः । वैश्वानराम् । कृतआ । जात

\* “अक्षपुष्पे द्वे”—इति आ० ब्रा० २, १, १० । तत्र द्वितीयमिदम् ।

† “वैश्वानरस्य वीण्याज्यदोहायाज्यदोहानि वा”—इति आ० ब्रा० २, २, ११ । तत्र प्रथममिदम् । अष्टसामाज्यदोहमिति वैदिकसङ्केतः ।

४ ५      २ १      २ १      २ ३ ४ ५  
मग्नीम् । कविं<sup>१</sup>सम्ना । जाश्मति । थिञ्जनानाम् ।

२ २ १      २ १      २ ३ ४ ५      २ २      २ २ ३  
आसन्नःपा । त्राश्ञ्जन । यन्तदेवाः । हाउ । ३ । आज्य

४ २ ५      २ २ ३ ४      ५      २ २      २ २ १ २  
दोहम् । २ । आज्यदो<sup>२</sup>पुहाउ । वा । ए । आज्यदोह

२ २      २ २      १ ३ १ १ १ १  
म् । ए । आज्यदोह<sup>३</sup>२३४५म् ॥ १६ ॥

२ २      २ २      १ २      २ २ १ २  
\* हाउ । ३ । ऊम् । चिदोहम् । ३ । मूर्ध्निनन्दा

२ १      २ ३ ४ ५      २ २ १ २      २ १ २  
इ । वाश्अर । तिम्पृथिव्याः । वैश्वानराम् । ऋतआ ।

२ २ ३ ४ ५      २ १      २ १      २ ३ ४ ५  
जातमग्नीम् । कविं<sup>१</sup>सम्ना । जाश्मति । थिञ्जनानाम् ।

२ २      २ १      २ ३ ४ ५      २ २      २ २  
आसन्नःपा । त्राश्ञ्जन । यन्तदेवाः । हाउ । ३ । हूम्चि

१ २      २ १ २      २ ३ २      २      ३ १ १  
दोहम् । चिदोहम् । चिदोश्हाउ । वा३ । ई२३

१ १  
४५ ॥ १७ ॥

२ २      १ २      २ २ १ २      २  
+ हाउ । ३ । च्योहम् । ३ । मूर्ध्निनन्दाइ । वा३

• ई-निघन माज्यदोह मिति वैदिक-सङ्केतः ।

† ऋत-निघन माज्यदोह मिति च वैदिक-सङ्केतः ।

१ २ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २ २ ३ ४ ५  
 अर । तिम्पृथिव्याः । वश्वानराम् । ऋतत्रा । जातमग्नी  
 २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २२  
 म् । कविं सम्मा । जाश्मति । थिञ्जनानाम् । आ  
 १ १ १ २ ३ ४ ५ २२ १  
 सन्नःपा । त्राश्चन । यन्तदेवाः । हाउ । ३ । च्यो  
 २ १ २ २ १ २ १  
 हम् । २ । च्योश्चाउ । वाश् । एश् । ऋतम् ॥ १८ ॥

एतेषां व्याख्यानं—१भा० २०५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६-१८

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ ३  
 \* सुहृपकानुमूतये । ३ । सुदुघामिवगोदुहे । जुह्रम  
 २ २ २ १ २ २ १ २  
 साइ । द्याविद्यवाइ । २ । द्याविद्यवाश्उ । वाश् ।  
 १ १ १  
 उम् । उम् । उम् ॥ १९ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३६६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १९

२ २ १ २ १ १  
 † हाउ । ३ । आयि । ही । ३ । आयि । ३ । इया  
 २ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २  
 हाउ । ३ । पिवासोमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्ते-

\* “बद्रस्य त्रय ऋषभा रैवती वैराजः शाक्यर इति”—इति आ० ब्रा० २, ९, ११ ।  
 तत्रेदं रैवतऋषभम् ।

† वैराजऋषभ मिदं द्वितीयम् ।

<sup>१ १</sup> सुषा । <sup>१ ३ ४ ५</sup> वा३हरि । <sup>२२ १ २</sup> अश्वअद्रीः । <sup>१ १</sup> सोतुर्वाह । <sup>१</sup> भ्या३सुय ।  
<sup>२२ ३ ४ ५</sup> तोनअर्वा । <sup>१२</sup> ह्राउ । <sup>१ २</sup> ३ । <sup>१</sup> आयिही । <sup>३</sup> ३ । <sup>१</sup> आयि । ३ ।  
<sup>१ २</sup> इयाह्राउ । <sup>१ ५ २</sup> २ । <sup>२</sup> इया३ह्राउ । <sup>३ १ १ १ १</sup> वा३ । <sup>३</sup> ई२३४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ९०

<sup>२</sup> \* ओ३१म् । <sup>१२ २ २ २ २ २ १ १</sup> ३ । <sup>२</sup> स्वादोरेइत्थाएविषूएवतआ । शं  
<sup>१२</sup> योः । <sup>१ २ २ २ २ २ २ १ १</sup> २ । <sup>२ १</sup> मधोरेपिवाएन्तिगोएरियआ । <sup>२ १</sup> ह्रविः । २ ।  
<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> य३आएन्द्रेणाएसयाएवरिया । <sup>२</sup> सुवः । <sup>५</sup> २ । <sup>१ २ २ २</sup> वृष्णाएमदा  
<sup>२ २ २ २ २ १ १ २ २ २ २ २</sup> एन्तिशोएभथा । <sup>१</sup> आ । <sup>१ २</sup> ज्योतिः । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २</sup> २ । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २</sup> वस्त्रीरेअनूएस्वराए  
<sup>२ १</sup> जियमा । <sup>२ १</sup> ओ३१म् । <sup>२</sup> २ । <sup>५ १</sup> ओ३१२३४ । <sup>१</sup> वा । <sup>१ १ १ १</sup> इट्इडा  
<sup>१ १ १ १</sup> २३४५ ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ९१

<sup>२ २ २</sup> † एपुरोजिती । <sup>२ २ १</sup> वोअन्धसःसुतायमादया <sup>२ २</sup> रईत्नवा <sup>१</sup>

• शाकुर ऋषभमिति तृतीयम् ।

† “इन्द्रस्य वधोऽतीषङ्गाः अथापरं रौद्रः”—इति आ० ब्रा० ९, २, ११ ।

<sup>१</sup>यि । <sup>१ २</sup>इडा । <sup>१ २ १ २</sup>ऊच्चा । <sup>१</sup>तेजातमा<sup>१</sup>रन्धसाः । <sup>१</sup>अथा ।  
<sup>१</sup>दायिवी । <sup>२</sup>सङ्गुमिया<sup>२ १ २</sup>रददायि । <sup>१</sup>अथा । <sup>१</sup>ऊग्रम् । <sup>१ २</sup>श  
<sup>१</sup>र्ममहा<sup>१</sup>र्यि । <sup>१</sup>अवाः । <sup>१</sup>अथा । <sup>१ २</sup>अपञ्चान<sup>२</sup>श्चथा<sup>२</sup>इष्टा<sup>२</sup>  
<sup>२</sup>ना । <sup>१ २ २ २</sup>सखायोदीर्घजार<sup>१</sup>श्चोयि । <sup>१ २</sup>क्वायमा<sup>१</sup>श्च<sup>१</sup>उवार<sup>१</sup>श्च । <sup>१</sup>इट्  
<sup>१ १ १ १</sup>इडा<sup>२ ३ ४ ५</sup>॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ६ पृष्ठे दृश्यम् । १२

<sup>१</sup>\* ए<sup>२</sup>आसा । <sup>१ २</sup>जिवकारथ्ये<sup>१ २</sup>यथा<sup>१</sup>रजा<sup>१</sup>उ । <sup>१</sup>इडा । <sup>१</sup>आ  
<sup>२</sup>सा । <sup>२</sup>व्य<sup>१</sup>ष्टुर्मदा<sup>१</sup>रया । <sup>१</sup>अथा । <sup>१ २</sup>धाया । <sup>२ १ २ २</sup>मनोतापृथ  
<sup>२</sup>मामना<sup>१</sup>र्यिषा । <sup>१</sup>इडा । <sup>१</sup>आप्त्वा । <sup>१ २</sup>दक्षोगिरा<sup>२ १ २</sup>रइष्टाः ।  
<sup>१</sup>अथा । <sup>१ २</sup>दाशा । <sup>२ १ २ २</sup>स्वसारो<sup>२</sup>अधिसानो<sup>१</sup>र<sup>१</sup>अव्यायि । <sup>१</sup>इडा ।  
<sup>१</sup>श्याइनो । <sup>२</sup>नयोनिमा<sup>२ १ २</sup>रसदात् । <sup>१</sup>अथा । <sup>१</sup>मार्जा । <sup>१ २</sup>तिव  
<sup>२</sup>क्लि<sup>२ ५</sup>सदनेषुवार<sup>१</sup>क्का<sup>१</sup>श्च<sup>१ १ १ १</sup>श्च । <sup>१</sup>वा<sup>१</sup>श्च । <sup>१ १ १ १</sup>इट्इडा<sup>२ ३ ४ ५</sup>॥ २३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४ पृष्ठे दृश्यम् । १३



<sup>१ १</sup> \* ए॒आमी॑ । <sup>२१</sup> न॒वन्त॑आ॒रे । <sup>१ १</sup> इ॒हआ॑३१उ॒वा॒रे । <sup>१</sup> त  
<sup>२ २२</sup> र॒त्सम॑न्दी॒धाव॑ति । <sup>१ २</sup> प्रा॒यम् । <sup>२१</sup> इ॒न्द्रस्य॑का॒रे । <sup>१ २</sup> मि॒यमा॑३  
<sup>१२२ २१ २ २</sup> उ॒वा॒रे । <sup>१ २</sup> धा॒रासु॑तस्या॒न्धसः॑ । <sup>२१२</sup> वा॒त्सम् । <sup>२ २</sup> न॒पूर्व॑आ॒रे ।  
<sup>१ २</sup> यु॒निया॑३१उ॒वा॒रे । <sup>१ २२</sup> त॒रत्स॑मन्दी॒धाव॑ति । <sup>१ २</sup> जा॒तम् । <sup>१</sup> रि  
<sup>१</sup> ह॒न्तिमा॑रे । <sup>१ २</sup> त॒रआ॑३१उ॒वा॒रे३ । <sup>१ ११११</sup> इ॒ट्इ॒डा॒रे३४५ ॥ २४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८ पृष्ठे दृश्यम् । २४

<sup>३२</sup> † ह्रा॒ह । <sup>१ ३</sup> ह्री॒वाओ॑२३४वा । <sup>५</sup> ३ । <sup>२२</sup> ए । <sup>२४ २ १२</sup> औ॒ह्री॒ह्री॒वा  
<sup>२</sup> ह्रा॒उ । <sup>२</sup> वा । <sup>१२२</sup> ई॒डा । <sup>२ १२ २१ २२१ २२ १२</sup> ध॒र्ता॒दिवः॑प॒वते॑कृ॒त्व्योर॑सः । <sup>१२</sup> ई  
<sup>२</sup> डा । <sup>१ २ २२ १२ २ २</sup> २ । <sup>१२ २२ १ २</sup> द॒क्षो॒दे॒वाना॑म॒नुमा॑द्यो॒नृभिः॑ । <sup>१२ २</sup> ई॒डा । <sup>१</sup> २ । <sup>१</sup> ह  
<sup>२ २ १२</sup> रिः॒ह्रजा॑नो॒अत्यो॑न॒सत्त्व॑भिः । <sup>२२ १</sup> ई॒डा । <sup>२</sup> २ । <sup>१२ २ १२ २ २</sup> वृ॒थापा॑जा॒प्सि

\* “इन्द्रस्य वयोऽतिषक्ताः अथापरं ००,००, पार्जन्यो वैश्वदेवो वा”—इति आ०  
 ब्रा० ३, २, ११ ।

† “प्राजापत्याश्चत्वारः पदस्त्रोभा गौतमा वा वैश्वामित्रा वैन्द्राग्रा वा”—इति आ०  
 ब्रा० ३, २, ११ । अष्टेडपदस्त्रोभ मिदं प्रथमं मिति वैदिकसङ्केतः ।

२ १२ २ ३२ १ ३ ५ १२  
कृणुषेनदीषुवा१ । हाह । हौवाओर३४वा । ३ । ए ।

१२ २ ३२ २ १ १२ २  
औहौहोवाहाउ । वा । ईडा ॥ २५ ॥

२२ १ ३ ५ २२ १२ २ ३२  
\* हाउ । ३ । हौवाओर३४वा । ए । औहौहोवा

२ २ १२ २ १ ३२ १२ २ २२ १ २ १ १  
हाउ । वा । धर्त्तादिवःपवा । ईडा । तेकृत्वोरसः ।

१२ २ १ २ २ १२ २ १ ३२ २२ १ १ १२ २ १  
ईडा । दक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिः । ईडा । हरिः

२ २ १ २ १२ २ २२ १ १ १२ २ १ २ २ १  
हृजानआ । ईडा । त्योनसत्वभिः । ईडा । वृथापा-

२ २ २ १२ १ ३२ २ ३ ५  
जांसिकृणुषेनदीषुवा१ । हाउ । ३ । हौवाओर३४वा ।

१२ १२ २ ३ ३२ २ १ १२ २  
ए । औहौहोवाहाउ । वा । ईडा ॥ २६ ॥

१ १२ १२ १२ १ २२ १२ २ ३२ १  
+ ओहौहोवा२ । ओवा२ । ए । औहौहोवाहाउ ।

२ २ १२ २ १ ३२ १२ २ २२ १ २ २ १ २ १२ २  
वा । धर्त्तादिवःपवा । ईडा । तेकृत्वोरसः । दक्षोदे

१२ २ २ १२ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २  
वानामा । ईडा । नुमाद्योनृभिः । हरिःहृजानआ ।

० षड्विडपदस्रोम मिदं द्वितीय मिति वैदिकसङ्केतः ।

† अतुरिडपदस्रोम मिदं तृतीय मिति वैदिकसङ्केतः ।

१२२ २२१ २ १२२१२२ २२ १२२ १  
ईडा । त्योनसत्वभिः । वृथापाजांसिक्नु । ईडा । औ  
२२१२ १२ २२ १२२ २२२ २ २  
हौहोवा२ । ओवा२ । ए । औहौहोवाहाउ । वा । णु  
२ १२ २  
षेनदीषुवा१ ॥ २७ ॥

१ २२ ४ ५ २२ १२२ २२२ २  
\* औहौहोवाहाइ । ए । औहौहोवाहाउ । वा ।

११२ १ १ २ २१ २ १२ १२  
धर्त्ता । दी२ । वःप । वा । तेहृत्व्यः । रसः । दक्षो  
२२१२२ २ १२२२ १ २ १२२ १ २ २२१२  
देवानामनुमाद्योनृभिः । ईडा । हरिः । सा । जानोअ ।  
२२१ १ २ १२२१२२ २ २ १२ २  
त्योन । सत्वभिः । वृथापाजांसिक्नुणुषेनदीषुवा१ ।  
१ २२ ४ ५ २२ १२२ २२२ २  
औहौहोवाहाइ । ए । औहौहोवाहाउ । वा ।  
१२२  
ईडा ॥ २८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—२भा० १८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २५—२८

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमः प्रपाठकः ॥



॥ चरिः ॐ ॥

\* अभाइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्नघवानाश्मूक्याश्या  
 रम् । इन्द्रङ्गिरोबृहतीरभ्याश्नूषाशता २ । वावृधानं  
 पुरुहत्सूश्वाक्ताश्वभी २ः । अमर्त्यञ्जरमाणन्दीश्वाइ  
 दाश्वे २ । अभाइमाहे । २ । अभा २३इ । मा २ । हा  
 २३४ । औहोवा । सर्पसुवार २३४५ः ॥ १ ॥

† अभिप्रमञ्चीश्राइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्नघवा  
 नाश्मूक्याश्या २म् । इन्द्रङ्गिरोबृहतीरभ्याश्नूषाशता २ ।  
 वावृधानम्पुरुहत्सूश्वाक्ताश्वभी २ः । अमर्त्यञ्जरमाण  
 न्दीश्वाइदाश्वे २ । अभिप्रमञ्चीश्राइमाहे । २ । अ-

\* “दश संसर्पाणि स्रष्टासर्पाणि सर्पसामानि वा । अथापरमर्गश्च (सर्पमिति शेषः) । \* \* \* अथापरवाधवाणि चत्वारि (तत्र प्रथममिदम्)” — इति आ० ब्रा० १, १, १२ ।

† “पृथिव्याश्च (सर्पमिति शेषः) । \* \* \* अथापरं वाधवाणि चत्वारि (तत्र द्वितीयमिदम्)” — इति आ० ब्रा० १, १, १२ ।

भिप्रम<sup>१</sup>्हीशरार<sup>१</sup>इ । मार<sup>१</sup> । हार<sup>०</sup>इ४ । औहोवा । <sup>५२२</sup>

<sup>१ १ १ १ १ १ १</sup>  
प्रसर्पसुवार<sup>१</sup>इ४५ः ॥ २ ॥

<sup>२५</sup> \* हाउ<sup>२</sup>श्वा । चर्षणीधृत<sup>२ २ १ २ १ २ १ १</sup>ममघवानमुक्थ्यम् । हाउ<sup>२५</sup>  
श्वा । इन्द्र<sup>१</sup>ङ्गिरोवृ<sup>२ २ १ २ २</sup>हतीरभ्यनूषत । हाउ<sup>२५</sup>श्वा । वावृ<sup>२२ २</sup>धा  
नम्युरु<sup>२ २ १ १ १ १</sup>हृत<sup>२५</sup>सुवृ<sup>१ २ १ २ २</sup>त्तिभिः । हाउ<sup>२५</sup>श्वा । अमर्त्य<sup>१ २ १ २ २</sup>ञ्जरमाण  
न्दिवेदिवे । हाउ<sup>१२ २२ २५</sup>श्वा । उत्सर्प<sup>१ २ १ १ १ १ १</sup>सुवार<sup>२५</sup>इ४५ः ॥ ३ ॥

एतेषां व्याख्यान—१भा० ७६८ पृष्ठे दृश्यम् । १—३

<sup>२५</sup> † हाउ<sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १</sup>श्वा । सुवःस<sup>१ २ २ १</sup>र्पन्तः । तवेदिन्द्रावमंवसु ।  
हाउ<sup>२५</sup>श्वा । सुवःस<sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १</sup>र्पन्तः । त्वम्यु<sup>१ २ १</sup>ष्यसिमध्यमम् ।  
<sup>२५</sup> हाउ<sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १</sup>श्वा । सुवःस<sup>२ १ २ १ २ १ २ १</sup>र्पन्तः । सत्राविश्वस्यपरमस्यराजसि ।  
<sup>२५</sup> हाउ<sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १</sup>श्वा । सुवःस<sup>१ २ १ २ १ २ १ २ १</sup>र्पन्तः । नकिङ्गागोषुवृण्वते । हाउ-

\* “वायोश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथापर  
वाधवाणि चत्वारि”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तत्र तृतीयमिदम् ।

† “अन्तरिक्षस्य”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथा-  
परं वाधवाणि चत्वारि”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तत्र चतुर्थमिदम् ।

१ २ १ २ २२ १ २१ २ १ २२ २  
 इवा । सुवःसुसर्पन्तः । ए । सर्पतप्रसर्पतसुवर्गमेमते-  
 १  
 वयम् ॥ ४ ॥

१ १ १ १ १ २ १  
 \* सुवःसुसार्पसुसर्पा २ । २ । सुवःसुसार्पसम् ।  
 १ १ २ ५ २ २ १ २ २ १ २  
 सार । पार३४ । औहोवा । तवेदिन्द्रावमवसु ।  
 १ २ १ २ १ २ १ २ १  
 त्वम्युध्यसिमध्यमम् । सत्राविश्वस्यपरमस्यराजसि । नक्ति-  
 २ २ २ २ १ २ १ १  
 द्वागोषुवृण्वते । सुवःसुसार्पसुसर्पा २ । २ । सुवःसु-  
 २ १ १ १ २ ५ २ १ १  
 सार्पसम् । सार । पार३४ । औहोवा । ए३ । सुव-  
 २ २ ३ १ १ १ १  
 र्गमेमार३४५ ॥ ५ ॥

अनयोर्बाह्यान्—१भा० ५५०पृष्ठे दृश्यम् । ४,५

२ २ १ १ ३ २ ५ २ २  
 † हृपायप्रहृ । पा । इहा । ईश्या । एवन्तिः । अभि-  
 २ २ १ २ २ २ २ २  
 प्रियाणिपवतेचाश्नोहाइता २ः । नामानियक्कोअधियेषू-

\* “आदित्यस्य च”—इति आ० ब्रा० ३,२,१२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अ-  
 यापरं” \* \* \* पावसानानि चलारि । तत्र प्रथममिदम् ।

† “दिवस्य”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अयापरं  
 \* \* \* पावसानानि चलारि”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तत्र द्वितीयमिदम् ।

<sup>१ २</sup> <sup>१२२</sup> <sup>२</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup>  
 इवाङ्घ्रि१ता२इ । आह्वर्यस्यवृहतोवृश्चाता१धी२ । रथं  
<sup>१ २</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१</sup>  
 विष्वं च मरुद्दी३चाक्षा१णा२ः । सृपायप्रसृ । पा ।  
<sup>३२</sup> <sup>५ २</sup> <sup>१२१</sup> <sup>१</sup> <sup>३२</sup> <sup>१</sup>  
 इहा । ई३या । २ । सृपायप्रसृ । पा । इहा । ई२ ।  
<sup>३</sup> <sup>५२ २</sup> <sup>२२</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>२२</sup> <sup>२२</sup>  
 या२३४ । औहोवा । ए । सृपायप्रसृपाय । २ । ए ।  
<sup>२२ १</sup> <sup>२२ ३ १ १ १ १</sup>  
 सृपायप्रसृपाया२३४५ ॥ ६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १०३ पृष्ठे दृश्यम् । ६

७,८ सामनी २भा० २५१-२५२ षष्ठ्योर्मुद्रितौ ।

<sup>२२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२ २ १२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup>  
 \* स्वादोरि॒त्याविषू॒वता॑ए॒हाउ । म॒धोःपि॒वन्ति॑गौरि-  
<sup>२१२</sup> <sup>२२ २</sup> <sup>२ २ १२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२</sup>  
 याए॒हाउ । याइ॒न्द्रेण॑स॒याव॑राए॒हाउ । वृ॒ष्णाम॑दन्ति॒शो-  
<sup>२१२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२ २ ५ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup>  
 भ॒थाए॒हाउ । व॒स्वीर॑नु॒स्वरा॑जी॒यामे॑इ॒हाउ । वा । ए ।  
<sup>१</sup> <sup>२ १ २ १</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>५२ २</sup> <sup>२२</sup>  
 दि॒शःप्र॑दि॒शःक । पा२ । ता२३४ । औहोवा । ए ।  
<sup>१२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१२</sup> <sup>२ २ ३ १ १ १ १</sup>  
 राज॒ङ्गमे॑म॒स्वरा॑ज॒ङ्गमे॑मा२३४५ ॥ ८ ॥

\* “माण्डवे द्वे”—इति आ० ब्रा० २,२,१२ । किञ्च “अथापरं \* \* \* “दिशं संसर्पे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३,२,१२ ।

<sup>२२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२</sup>  
 स्वादोरित्थाविषूवताओहाउ । मधोःपिबन्तिगौ-  
<sup>२ १ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२ १ २</sup> <sup>२ २</sup>  
 रियाओहाउ । याइन्द्रेणसयावराओहाउ । वृष्णा-  
<sup>२</sup> <sup>२ १ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 मदन्तिशोभयाओहाउ । वस्वीरनुस्वराजियामोइहाउ ।  
<sup>२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२ १ २</sup> <sup>२ १ २ १</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>४ २ २</sup>  
 वा । ए । उद्दिशोविदिशःक । पार । तार३४ । औहोवा ।  
<sup>२ २</sup> <sup>२ १ २</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२ २ ३</sup> <sup>१ १ १ १</sup>  
 ए । विराजङ्गमेमस्वराजङ्गमेमार३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८, १०

<sup>२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२ १</sup> <sup>१</sup>  
 \* औहोइत्वमिन्द्रपूतूर्तिषू३ए । अभाइवाइश्वाः । आ-  
<sup>२ २</sup> <sup>४</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
 सिस्पार३४र्धाः । आशस्तिहाजनितावृ । चतूर३२साइ ।  
<sup>१</sup> <sup>२ २ ३ २ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup>  
 तुवा२३न्तूर्यातरौहो३ । ऊम्मार । ध्यारतो३५हाइ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६२४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup>  
 † एवाणमा । हाअसिह्वा२रिया । इडा । वृ ।  
<sup>२</sup> <sup>१ २</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२ १</sup> <sup>१</sup>  
 हाउवा । आया । बाडा । दित्यमहाअसाइ ।

\* “तिषधिच्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “यज्ञसारथि च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।



<sup>१</sup> इडा । <sup>१</sup> हरिः । <sup>२</sup> हाउवा । <sup>१ २</sup> आथा । <sup>१ २</sup> माहः । <sup>१२ १२</sup> तेसतोमहि-  
<sup>२</sup> मापना <sup>१</sup> रइष्ठमा । <sup>१</sup> इडा । <sup>१</sup> मतिः । <sup>२</sup> हाउवा । <sup>१ २</sup> आथा ।  
<sup>१ २</sup> माह्ना । <sup>२२ १</sup> देवमहा <sup>१</sup> रअसाइ । <sup>१ ११११</sup> इडा <sup>१२ १२</sup> २३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १२

१२ साम २भा० २५३ पृष्ठे संहितम् ।

<sup>१२ २</sup> \* हाहम् । <sup>१२ २</sup> ३ । <sup>१२ २</sup> योवा । <sup>१२ २</sup> ३ । <sup>१२ २</sup> योवाहाइ । <sup>१२ २</sup> ३ ।  
<sup>१२ २ १ २ १ २</sup> यएकइद्विदयते । <sup>१२ २ १ २ २</sup> एक <sup>१२</sup> समैरयद्वधे । <sup>१ २ १ २ २ २ २ २</sup> वसुमर्त्तायदाशुषे ।  
<sup>१२ २ १ २ २</sup> एक <sup>१२ २ २ २ १ २</sup> समैरयन्महे । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २</sup> ईशानोअप्रतिष्कृतः । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २</sup> एकोवृषावि-  
<sup>२ २</sup> राजति । <sup>१ २ २ १</sup> इन्द्रोअङ्ग । <sup>१ २ २</sup> हाहम् । <sup>१ २ २</sup> ३ । <sup>१ २ २</sup> योवा । <sup>१ २ २</sup> ३ । <sup>१ २ २</sup> योवा-  
<sup>१२</sup> हाइ । <sup>१ २ २ २</sup> २ । <sup>१ २ २ २ २</sup> योवा <sup>१ २ २ २ २ २ २ २</sup> रहाउ । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> वा ३ । <sup>१ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ई २ ३ ४ ५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

<sup>१</sup> † होवाहाइ । <sup>२</sup> योनः । <sup>१ २ २ २ २</sup> होवाहाइ । <sup>१ २ २ २ २</sup> ३ । <sup>१ २ २ २ २</sup> औहोवा-

\* “एकवृषज्ज” — इति आ० ब्रा० २, २, १३ ।

† “विद्यच्च” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

२ १ २ १ २ १ ६ १२२ २२  
 द्वाइ । ३ । इदामे । इदामे । पुराण । होवाद्वाइ । ३ ।  
 २२ १२ २ २ १ २ १ १ १२२ २२  
 औहोवाद्वाइ । ३ । प्रवाण । स्यआण । निनाण । होवाद्वाइ ।  
 २ १२२ २ १ २ १ २ १ २ १२२  
 ३ । औहोवाद्वाइ । ३ । यतामे । उवाण । स्तुषाण । होवा-  
 २२ २२ १२२ २ १ २ १ २  
 द्वाइ । ३ । औहोवाद्वाइ । ३ । सखाण । यआण ।  
 १ २ १ २ १२ २ २२ २२ २  
 द्रमूण । तयाण । होवाद्वाइ । ३ । औहोवाद्वाइ । २ ।  
 २२ १२ ६ २ २ १ २ १ १ १ १  
 औहोवाद्वाउ । वा३ । हस्वृहन्नमार३४५ः ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम् द्दम्यम् । १५

२२ २२ २ १ २ २२ २२२  
 \* द्वाउ । ३ । ऊवेविराजत्स्वराजम् । ३ । हाओवा ।  
 २ १ २ २ १ ५ २ २ १  
 ३ । हा३ओ२३४वा । हा३ओ२३४वा । द्वाउवा । मह  
 २ २२ २ २२ १२ २१२ २ १ २ २  
 त्सामअजीजने । अभ्रातृव्योअनात्वम् । महद्द्रमजी-  
 २ १२ २ १२ ११२ २२ १ २ २ २  
 जने । अनापिरिद्धजनुषासनाद । स्यभ्रातृव्यमजीजने ।  
 २ १२२ २ १ २२ २२ २२ २ १ १  
 युधेदापित्यमिच्छसे । द्वाउ । ३ । ऊवेविराजत्स्वराजम् ।

२१ ३२ २                      १    १    ५                      २  
३। हाओवा । ३। हाओर३४वा । २। हाउवा३ ।

२            २    १२ ३ १ ११ १  
ए३। अभिमूरसीर३४पू ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम् १भा० पृ१६ पृष्ठे दृश्यम् । १६

१            १            २२ १            १            २ १२ ५            २  
\* हाउरेवा । तीर्नाः । इहा । सधमादार । हा

१    ५            २            १            १            २ १  
३१उवार३ । ई३४डा । इन्द्रा२इसन्तू । इहा । तुवि

२    ५            २            २    ५            १            २ १  
वाजारः । हा३१उवार३ । ई३४डा । जुमा२तोया ।

१            २ १ २ ५            १            २    ५  
इहा । भिमदेमा२ । हा३१उवार३ । ई३४डा ॥ १७ ।

१            २            १            १            २२ २ १            १  
† रा । वता२इः । नाः । इहा । औहौहो । इडा ।

२            २२ १            १            २२ २ १            १            २  
सधा२ । मादाइ । इहा । औहौहो । इडा । इन्द्रा२इ ।

२ १    १            २२ २ १            १            २            २२ १  
सन्तू । इहा । औहौहो । इडा । तुवा२इ । वाजाः ।

१            २२ २ १            १            २            २२ १            १  
इहा । औहौहो । इडा । जुमा२ । तोया । इहा ।

१२ २ १ १ २ १२ १ १२ २ १  
 औहौहो । इडा । भिर्मा२ । देमा । इहा । औहौहो ।

१ १२ १ २२ १ २२ १ १ १ १  
 इडा । एरा । एवृ । एरे२३४५ ॥ १८ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० २५३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७, १८

८१ साम—२भा० २५४ पृष्ठे मुद्रितम् ।

१ २ २ १२ २ २ २ २ २ २  
 \* एआया । रुचाहरिस्स्यापुनानोविश्वाद्देषा<sup>२</sup>सित-  
 १ १ १२ २ १ २ १ १  
 रतिसयू२ग्वभाइः । इडा । सूरोनसयू१ग्वभा<sup>३</sup>भीः । धारा ।  
 ११ १ १ १२ १ १  
 पृष्ठस्यरो२चताइ । इडा । धारा । पृष्ठस्यरो२चताइ ।  
 १ १ २ २ १ १ १ २ २  
 अथा । धारा । पृष्ठस्यरो२चताइ । इडा । पुनानो  
 २ २ २ २ १२ २ २ २ २ ४ ५  
 अरूपो१हा३रीः । विश्वायद्रूपापरिया । मिया३ । काभीः ।  
 २ १२ २ १ १ २ १ १ १  
 सप्तास्येभिरा२३हो । काभिरा३१उवार३ । इट्इडा २ ३  
 १ १  
 ४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

२ २ २ २ १२ १ २२ २ २ २  
 † आभित्वा<sup>२</sup>पूरनोनुमोवा । आदुग्धाइवधेनवईशान

\* “नित्यवत्साच” —इति आ० प्रा० ३, २, १३ ।

† “वसिष्ठस्य च रथकारम्” —इति आ० प्रा० ३, २, १३ ।

मस्यजगतः । सुवा<sup>१</sup>२३ईशाम् । आइशानमा<sup>२</sup>३इन्द्रा<sup>१</sup> ३ ।

तास्यू<sup>१</sup>२३४षा । ओवा<sup>२</sup>६ । छाउवा । अस् ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २१

\* अयंवाया<sup>३ २ १ २</sup>उ । २ । अयंवाया<sup>३ २ १ २</sup>उ । त्वामि<sup>१ २ १</sup>द्धा<sup>१</sup>इ ।

हवाम<sup>२ २ १ २</sup>ह्वा<sup>२ २ १ २</sup>इ । ३ । सातौवाजा । स्याकारवाः । ३ ।

त्वांवृ<sup>२ २ १</sup>त्रा<sup>२ २ १</sup>इ । शूइन्द्र<sup>२ २ १</sup>सात् । पातिन्नराः । ३ । त्वाङ्का<sup>२ २ १ २</sup>ष्ठा ।

ह्र<sup>२ २ १</sup>अर्वताः । ३ । अयंवाया<sup>३ २ १ २</sup>उ । २ । अयम् । वार<sup>३ २ १</sup> ।

या<sup>३</sup>२३४ । औहोवा । ए । त्रिवृतं प्रवृ<sup>५ २ २ २ १ २ १</sup>तम् । २ । ए । त्रि

वृतं प्रवृ<sup>१ २ १ १ १ १ १</sup>ता<sup>१ १ १ १ १ १</sup>२३४५म् ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २२

आक्रन्दय<sup>१ २ ३ १ २ ३ २ ३</sup>कुरु<sup>३ १ २ ३ २ ३</sup>घोष<sup>३ १ २ ३ २ ३</sup>महान्त<sup>३ १ २ ३ २ ३</sup>म्

हरी<sup>२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २</sup>इन्द्रस्याभियोजया<sup>२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २</sup>शू ।

मर्माविध<sup>३ १ २ ३ १ ३ २</sup>न्द<sup>३ १ २ ३ १ ३ २</sup>दतामन्यो<sup>३ १ २ ३ १ ३ २</sup>अन्य<sup>३ १ २ ३ १ ३ २</sup>म्

३ १ २ २ २ २ १ २  
शल्यात्मापततुश्लोकमच्छ ।

२७ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
प्रयच्चक्रमराव्णैसनताअभ्यवर्त्तयत् ।

२७ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
ज्योगित्तिस्रओहातैशयातैकेशवच्छिरः ॥ २३ ॥

इयसृक् । गानयन्येऽस्याः पाठकारणं व्याख्यानञ्च स्वयम् । २३

२ ३ ३ २ १ २ २ २ १ २  
आ । क्रन्दय । कुरु । घोषम् । महान्तम् ।

२ ३ २ १ २ १ २ २ ३ २ ३ २ १ २  
हरीइति । इन्द्रस्य । अभि । योजय । आशूइति ।

३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ ३ २  
मर्माविधम् । मर्म । विधम् । ददताम् । अन्यः ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ ३ २  
अन् । यः । अन्यम् । अन् । यम् । शल्यात्मा । शल्य ।

३ ३ १ २ २ १ २ २ २ २ ३ २  
आत्मा । पततु । श्लोकम् । अच्छ । प्र । यत् । चक्रम् ।

१ २ २ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३  
अराव्णे । अ । राव्णे । सनतै । अभ्यवर्त्तयत् । अभि ।

१ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३  
अवर्त्तयत् । ज्योक् । इत् । तिस्रः । ओहातै । शया

१ २ २ १ २ २  
तै । केशवत् । शिरः ॥ २४ ॥

२२ १ २ १ २ १  
\* आत्तन्दयोवा । कुरुघोषमहा२ । आन्ता२म् ।

१ २ २ २ १ २ २ १ २  
हरीन्द्रस्याभियोजया२ । आशू२ । मर्माविधन्ददता

१ २ १ २ २ २  
मन्यो२ । आन्या२म् । शल्यात्मापततुश्लोकमा२३ ।

२ १ ३ ५ २ १  
आ२ । च्छा२३४ । औहोवा । अस् ॥ २५ ॥

२२ १ १ १ १  
+ हाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ । हस् ।

१२ ५ १ ५ १२ २ १२ २ ५ १२ ५  
३ । प्राय२त् । चक्र२म् । आरा२ । आव्णा२इ । सान२ ।

१२ ५ १२ ५ १२ ५ १२ २ ५ १ ५  
ताअ२ । भ्याव२ । ताय२त् । जीयो२क् । इत्ती२ ।

१२ २ ५ १२ २ ५ १२ २ ५ १२ २ ५ १२ ५  
स्वाओ२ । हातै२ । शायार । तैको२ । शावरत् ।

१२ ५ २२ १ १ १  
शाइ२रः । हाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ ।

\* “पञ्च पविमन्ति महासामानि ( तत्र प्रथमं मिदम् ) शर्वस्य प्रथमोत्तमे ( तत्र प्रथमं मिदम् ) \* \* \* अथापरमग्ने हँरसीद्दे ( तत्राप्यायं मिदम् )”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

+ “पञ्च पविमन्ति महासामानि ( तत्र द्वितीयं मिदम् ) \* \* \* रुद्रस्य चीणि ( तत्रायं मिदम् ) \* \* \* अग्ने हँरसीद्दे ( तत्र द्वितीयं मिदम् )”—इति आ० ब्रा० ३, ९, १३ ।

१ २ ५ २ १ २ १ २ १  
हस् । २ । हार३४ । औहोवा । एअस् । एफट् ।

२ १ २ २ १ १ १ १ १  
एम्हस् । एहस् । ईर३४५ ॥ २६ ॥

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १  
\* अभ्याभूः । ३ । प्रायरत् । चक्ररम् । आरार ।

१ २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २  
आव्णारइ । ३ । सानर । ताअर । भ्यावर । तायर

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २  
त् । ३ । जीयोरक् । इत्तीर । स्वाओर । हतैर । ३ ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २  
शायार । तैकेर । शावरत् । शाइररः । ३ । अभ्याभूः ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २  
२ । अ । भ्यार । भूर३४ । औहोवा । हस्प्रहस्प्र

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
चक्षूर३४५ः ॥ २७ ॥

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
+ हाउ । ३ । क्षुरोहरोहरोहरः । ३ । वृश्चप्रवृश्च

● “पञ्च पविमन्ति महासामानि ( तत्र तृतीय मिदम् ) \* \* \* रुद्रस्य त्रीणि ( तत्र द्वितीय मिदम् ) \* \* \* क्षुरस्य हरसौ द्वे ( तत्र प्रथम मिदम् )”—इति आ० ब्रा० ३, ९, १३ ।

+ “पञ्च पविमन्ति सामानि ( तत्र चतुर्थ मिदम् ) \* \* \* रुद्रस्य त्रीणि ( तत्र तृतीय मिदम् ) \* \* \* क्षुरस्य हरसौ द्वे ( तत्र द्वितीय मिदम् )”—इति आ० ब्रा० ९, ९, १३ ।



<sup>१ २ १५ १ २ १ २ २ २ २ १ २ २</sup>  
 प्रच्छिन्धि । ३ । हाउ । ३ । वा । प्रयच्चक्रमराव्णे । सनता  
<sup>१ २ १२ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २ १</sup>  
 अभ्यवर्त्तयत् । ज्योगित्सिञ्चोहातै । श्यातैकेशवच्छिरः ।  
<sup>२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 हाउ । ३ । क्षुरोक्षुरोक्षुरोक्षुरः । ३ । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छि  
<sup>२ १५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 न्धी । ३ । हाउ । ३ । वा । ए । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छिन्धी । २ ।  
<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 ए । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छिन्धी २३४५ ॥ २८ ॥

तस्या एवर्चः सामानीमानि चत्वारि । एषां सायणादि-कृतं व्याख्यानं नोपलभ्यते ।

१५—२८

<sup>२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 \* हाउ । ३ । वयोवृद्धतः हविर्भद्राः स्वधाः स्वयः  
<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 स्कृण्वइषमूर्जः प्रजः सुवः । ऊम् । ३ । हो । ३ । हः । २ ।  
<sup>३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 हः २३४ । औहोवा । अभित्वाशूरनोनुमोहस् । अदुग्धा  
<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 इवधेनवोहस् । ईशानमस्यजगतः स्वर्दशः हस् । ईशान  
<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup>  
 मिन्द्रतस्थषोहस् । हाउ । ३ । वयोवृद्धतः हविर्भद्राः

\* “पञ्च पविमन्ति महासामानि ( तत्र पञ्चम मिदम् ) शर्वस्य प्रथमोत्तमे ( तत्रोत्तम मिदम् ) \* \* \* मृत्योर्दरः \* \* \* लोकानां शान्तिरुत्तमम्” — इति आ० ब्रा० ३, १, १३ ।

<sup>२१२</sup> <sup>२१</sup> <sup>२१२१२२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup>  
स्वधाः स्वयः स्कुण्डपमूर्जः रजः सुवः । ऊम् । ३ । हो ।

<sup>१</sup> <sup>४</sup> <sup>५२ २</sup> <sup>२२</sup> <sup>१२</sup>  
३ । हः । २ । हः २३४ । औहोवा । ए । वाक् ।

<sup>२२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>२१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२१</sup>  
ए । इडा । ए । सुवः । ए । बृहत् । ए । भाः । ए । अर्क

<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
मर्चतदेवावृधः हस् ॥ २८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २८

<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>३२ १११</sup> <sup>२२</sup>  
\* होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ । हाउ । ३ ।

<sup>२२ २२ २</sup> <sup>१२ २ २ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>५२ २</sup>  
एहियाहाउ । ३ । एहियाहाउ । एहिया३४ । औहोवा ।

<sup>२१ २</sup> <sup>२ २२ १</sup> <sup>१ २ १</sup> <sup>१</sup>  
इहपूजामिहरयिः रराणोहस् । होवा३हा३ । आ२

<sup>४२ १११</sup> <sup>२२</sup> <sup>१२ २</sup>  
इ । हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ ।

<sup>२ २२</sup> <sup>०</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup> <sup>१ २ १</sup> <sup>१</sup>  
कयानश्वाइ । न्आ२भूर३४वात् । होवा३हा३ । आ२

<sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>१११</sup> <sup>२२</sup> <sup>१२ २ २ २</sup> <sup>१२ २ २</sup>  
इ । हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहिया

<sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>५२ २</sup> <sup>२२ १ २ २ २</sup> <sup>१२ २</sup>  
हाउ । एहिया३४ । औहोवा । रायस्पोषायसुकृताय

१२ २२१ १ २ १ ३ २ १११ २२  
भूयसेहस् । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ । हा

१२२ २ २ २२ १ २ १ २ २  
उ । ३ । एहियाहाउ । ३ । जताइसदा । वाङ्गःसार३४

५ १ २ १ ३ २ १११ २२  
खा । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ । ३ । हाउ । ३ ।

१२२ २ २ २२ २ २ २ ४ २ २  
एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ । औहोवा ।

१२ २२ १ २ १ २ १ १ २ २ १ ३  
आगन्वाममिदम्बृहद्वस् । होवा३हा३ । आ२इ । हि

२ १११ २२ १२ २ २ २ २ २  
या३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कयाशचाइ ।

३ ५ १ २ १ ३ २ २ २ २ २ १११  
ष्ठयारवार३४र्त्ता । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ ।

२२ १२ २ २ १२ २ २ २ २ २  
हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ ।

५ २ २ २ २ २ २ २ १ १ २ २ १  
औहोवा । इदं वाममिदम्बृहद्वस् । होवा३हा३ । आ

१ २ १११ २२ १२ २ २ २ २ २  
२इ । हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कया

० ३ ५ १ २ २ १  
शचाइ । ष्टयारवार३४र्त्ता । होवा३हा३ । आ२इ ।

३ २ १११ २२ १२ २ २ २ २ २ २  
हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ ।

१२ २      ५२ २      २२ १२ २    १ २ १ २ २ १ २ १ २  
 एहिया३४ । औहोवा । चराचरायवृहत्तद्वाममिदम्  
 १  
 ह्वस् ॥ ३० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठे दृश्यम् । ३०

१२ २ २ २ २      २२ २ २ २      २२  
 \* होइयाहोइयाहोइया३४३पिव । मन्स्वाहाउ । औ  
 २ २      १ २ २      २ २      १ २ २      २  
 जोहाउ । सहोहाउ । बल्लहाउ । इन्द्रोहाउ । व  
 २ २      २ २      २ २      २ २      २ २ २  
 योहाउ । वृहद्वाउ । ऋतुहाउ । स्वर्हाउ । ज्योतिर्हाउ ।  
 २ २      २ २ २      २ २      २ २ २ २ २  
 दा३धे । हाउहाउहाउ । औहो१इ । ३ । पिवासीमाम् ।  
 १ २      १ २ २      २ २      २ २      २ २ २  
 इन्द्रमा । दतुत्वा । ३ । हाउ । २ । हाउ । औहो१इ । ३ ।  
 २ २ २      १ २ १ २ २      २ २      २ २ २  
 पिवासीमाम् । इन्द्रमा । दतुत्वा । ३ । हाउ२हाउ । औहो१  
 २ २ २      १ २      १ २ २      २ २  
 इ । ३ । पिवासीमाम् । इन्द्रमा । दतुत्वा । ३ । मन्स्वा  
 २      २ २ २ २      २ २ २      २ २      २ २  
 हाउ । औजोहाउ । सहोहाउ । बल्लहाउ । इन्द्रो  
 २      २ २ २      २ २      २ २      २ २  
 हाउ । वयोहाउ । वृहद्वाउ । ऋतुहाउ । स्वर्हाउ ।

\* “इन्द्रस्य महावैराजं वसिष्ठस्य वा”—इति आ० भा० २, २, १३ ।

<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup>  
ज्योतिर्हाउ । दा३धे । हाउ । २ । हाउ । औहो१इ । ३ ।  
<sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>५</sup> <sup>१२</sup> <sup>२२</sup>  
यन्तेसुषा । वाहरिया । श्वाद्री२ः । २ । श्वाद्रिः । हाउ ।  
<sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup>  
२ । हाउ । औहो१इ । ३ । यन्तेसुषा । वाहरिया । श्वा  
<sup>५</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
द्री२ः । २ । श्वाद्रिः । मत्स्वाहाउ । ओजोहाउ । सहो  
<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
हाउ । बल्हाउ । इन्द्रोहाउ । वयोहाउ । बृह  
<sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
हाउ । ऋतॄहाउ । स्वर्हाउ । ज्योतिर्हाउ । दा३धे ।  
<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>३२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
हाउ । २ । हाउ । औहो१इ । ३ । सोतुर्वाह । भ्याॄसु  
<sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
यतो । नार्वा२ । २ । नार्वा । हाउ । २ । हाउ । औहो  
<sup>२२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>५</sup> <sup>१२</sup>  
१इ । ३ । सोतुर्वाह । भ्याॄसुयतो । नार्वा२ । २ । ना  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup>  
र्वा । सधमे । २ । साधा३माइ । ऋतमे । २ । आर्त्ता३  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup>  
माइ । इयाहाउ । २ । इयपिबमत्स्वा३ । हाउवा३ ।  
२११११  
ई२३४५ ॥ ३१ ॥

<sup>२२</sup> \* छाउ । ३ । <sup>२</sup> प्रियहोइ । ३ । <sup>२</sup> प्रियमोइ । ३ । अग्र  
<sup>२ २</sup> आयाहोश्वाइताश्या<sup>१ २</sup>रइ । <sup>२ २ २</sup> गृणानोह्व्याइताश्या<sup>१ २</sup>रइ ।  
<sup>२ २ २</sup> निहोतासत्तीश्वाह्वा<sup>१ २</sup>इषीरइ । छाउ । ३ । <sup>२</sup> प्रियहोइ ।  
<sup>२</sup> ३ । <sup>२</sup> प्रियमोइ । २ । <sup>२ १</sup> प्रियारम् । <sup>३</sup> आर३४ । <sup>५ २ २</sup> औहोवा ।  
<sup>२ २</sup> ए । <sup>२ १</sup> प्रियम् । ३ । ए । <sup>२ २</sup> ब्राह्मणानांयन्मनस्तन्मयिब्राह्म  
<sup>१ २ २</sup> णानाम् । ए । <sup>२ २</sup> पशूनांयन्मनस्तन्मयिपशूनाम् । ए । <sup>२ २ १</sup> योषि  
<sup>२ २ १</sup> तांयन्मनस्तन्मयियोषिता<sup>२ २ १ १ १ १</sup>र३४५म् ॥ ३२ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३२

<sup>२ २ २</sup> † वीहायवाइ । ३ । <sup>२ २ २ २</sup> वीहायवाइ । <sup>२ १ २</sup> कयानश्वाइ ।  
<sup>७</sup> च<sup>१</sup>आरभू<sup>५</sup>र३४वात् । <sup>२ २ १</sup> जताइसदा । <sup>१ २ ३</sup> वार्द्धःसार३४खा ।  
<sup>२ १ २</sup> कयाश । <sup>७</sup> चाइ । <sup>१ ३</sup> छया<sup>५</sup>रवार३४र्त्ता । <sup>२ २ २</sup> वीहायवाइ । ३ ।

\* “अग्रं प्रियम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

† “सर्पसाम कसमाषं वा”—इति आ० ब्रा० २, ७, १३ ।

२१ १२ १ १ १ ५ १ २ २१ २  
 वीहा । यार । वा२३४ । औहोवा । ए । संयमन्नव्याय  
 २ १ २ १ २ १२ २ १ १ २ २ २ १ २ १ २ १ १  
 मन्वियमन्नसमायमन् । येकेचोदरमर्पिणस्तेभ्योनमा २ ३  
 १ १  
 ४ ५ : ॥ ३३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३३

३४ साम २भा० ५७-५८ पृष्ठये, मुद्रितम् ।

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयस्थार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ इति अर्क-नाम प्रथमं पर्व समाप्तम् ॥



॥ क्षरिः ॐ ॥

२१ १२ १२ १२ २ १  
 \* हाउ । ३ । आयुः । ३ । सात्यम् । ३ । इन्द्र  
 २ १ २२ ३ ४ ५ २ १२ २ १  
 नरो । नेत्रमधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।  
 २५ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २ ३ ४ ५  
 ताइधियस्ताः । प्रूरोनृषा । ताइश्रव । सश्रुकामाइ ।  
 २२ १२ २ १२ २२ ३ ४ ५ २२ १२  
 आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ । आ

\* “वसिष्ठस्य प्राणापानौ द्वौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १४ ।

युः । ३ । सात्यम् । २ । सत्या३४ । औहोवा । ई२  
१११  
३४५ ॥ १ ॥

हाउ । ३ । आनोद्विय । ३ । मनदोहम् । ३ ।  
इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः ।  
युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ता३श्रव । सश्च  
कामाइ । आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ ।  
३ । आनोद्विय । ३ । मनदोहम् । ३ । मना२३दोहा

३४ । औहोवा । ई२३४५ ॥ २ ॥

\* हाउ । ३ । एन्यौ । ३ । एन्याहाउ । ३ । इन्द्र  
न्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।  
ताइधियन्ताः । शूरोनृषा । ता३श्रव । सश्चकामाइ ।  
आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ ।



१२२ १२२ २ १२ २ २  
 एन्यौ । ३ । एन्याहाउ । २ । एन्याश्हाउ । वा३ ।

३११११  
 ई२३४५ ॥ ३ ॥

२२ १२ २२२ २ १२ १२  
 हाउ । ३ । आहोएन्यौ । ३ । आहोरेन्याउ ।

२ १ २ १ २२ ३ ४ ५ २१२  
 ३ । इन्द्रन्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः ।

२१ २ ३ ४ ५ २२१२ २ १ २ ३  
 युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्च

४२ ५ २२ १२ २१२ २२ २ ४ ५ २२  
 कामाइ । आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ ।

१२२ २२२ १२ १२ १२  
 ३ । आहोएन्यौ । ३ । आहोरेन्याउ । २ । आहोरे

१२ २ ३११११  
 एन्याश् । हाउवा३ । ई२३४५ ॥ ४ ॥

२२ १ २ २२ २ १  
 \* हाउ । ३ । हॡहॡहॡहॡहॡ । ३ । हाउ । ३ । इन्द्र

२ १ २२ ३ ४ ५ २१२ २ १  
 न्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।

२ ३ ४ ५ २२१२ २ १ २ ३ ४ ५  
 ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ ।



<sup>१</sup> उवा । <sup>१ २</sup> ओवा । २ । <sup>१</sup> उवा । <sup>१ ३</sup> ओवा ३ । <sup>४</sup> आइन्द्राम् ।  
<sup>१ २ २</sup> नरोनेमधिताह्वारश्न्ताई । <sup>२</sup> यात्पा । <sup>४ ५</sup> र्यायुनजतेधि  
<sup>२</sup> याश्श्ताः । <sup>४ ५</sup> शूरो । <sup>१ २ २</sup> नृषाताश्रवसश्चकारश्माश् । <sup>२</sup> आ  
<sup>५</sup> गो । <sup>१</sup> मतिव्रजेभजातुवारश्नाः । <sup>२</sup> उवा । <sup>१ २</sup> ओवा । २ ।  
<sup>१</sup> उवा । <sup>१</sup> ओ २ । <sup>३</sup> वारश् । <sup>५ २ २</sup> औहोवा । <sup>३ १ १ १ १</sup> ईरश् ४ ५ ॥ ८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—१ भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १—८ ।

<sup>२ २ २</sup> \* होवाइ । २ । <sup>२ २</sup> होवाश्चाइ । <sup>१ २</sup> उपत्वाजाश्माश्यो  
<sup>३ ५</sup> गिरः । <sup>२ २ २</sup> होवाइ । २ । <sup>२ २</sup> होवाश्चाइ । <sup>२ २</sup> देदिशतीर्हार्शिव  
<sup>२ ५</sup> ऋत । <sup>२ २ २</sup> होवाइ । २ । <sup>२ २</sup> होवाश्चाइ । <sup>२ २ २</sup> वायोरनीश्काश्  
<sup>२ ३ ५</sup> अस्थिरन् । <sup>२ २ २</sup> होवाइ । २ । <sup>२ २</sup> होवाश्चाश् । <sup>५ २ २</sup> औहोवा ।  
<sup>३ १ १ १ १</sup> ईरश् ४ ५ ॥ ८ ॥

<sup>२ २ २</sup> ओवा । २ । <sup>२ २</sup> ओवाश्चाइ । <sup>२ २</sup> उपत्वाजाश्माश्योगिरः

२२ २      २२      २      २२      ४      १ ३ ५      २२  
 ओवा । २ । ओवाश्चाइ । देदिशतीश्चाश्चिष्कृतः । ओ  
 २      २२      २      २२ २      ४      १ ३ ५      २२  
 वा । २ । ओवाश्चाइ । वायोरनीश्काश्चिष्कृतः । ओ  
 २      २२      २      ५ २ २      १ १ १ १ १  
 वा । २ । ओवाश्चाइ । औहोवा । ईरश्च ५ ॥ १० ॥

अनयोर्वाङ्मनम्—१भा० ११३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ९, १०

२२ २      २२ २      २      १२ २      २२ २  
 \* छाउधामयत् । छाउधामधामायत् । छाउ  
 २      १२ २      २      २      २      १ ३ ५      २  
 बृहद्वामधामायत् । बृहदिन्द्रा । यगारयाश्च ४ता । मरु  
 २      १      १ ३ ५      २२ २      १  
 तोवृ । च्छाश्चान्तरश्च ४माम् । येनज्योतिरजनयन् । च्छ  
 १ ३      ४      २२ २ २      १ ३ ५      २२  
 तारवारश्च ४र्द्धाः । देवन्देवा । यजारगृरश्च ४वी । छाउ  
 २      २२ २      २      २२ २      २ १२  
 धामयत् । छाउधामधामायत् । छाउबृहद्वामधा ।  
 १      २      ५ २ २      २      १ १ १ १ १  
 मार । यारश्च ४ । औहोवा । ए३ । भार्गारश्च ४पुः ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५१४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

२२      २२ २      २२ २  
 १ छाउ । २ । यशोछाउ । ३ । वर्चोछाउ । ३ ।

• “भर्गयशसी ह्ये”—इति आ० ब्रा० १, १, १५ । तत्रायमिदम् भर्गम् ।

† द्वितीयश्चैतद् यशसं साम ( आ० ब्रा० ३, १, १५ ) ।

<sup>१ २ १</sup> आस्मिन्हाई । २ । <sup>१ २</sup> आस्मिन्हा३१उ । <sup>१</sup> वा२ । <sup>१ २ २ २</sup> तवेदिद्वा  
<sup>१ २</sup> वमंवसु । <sup>१ २</sup> त्वम्युष्यसिमध्यमम् । <sup>२ १ २</sup> सत्राविश्वस्यपरमस्यरा  
<sup>१ २ १ २ २ २</sup> जसि । <sup>१ २ १ २</sup> नक्तिद्वागोषुवृण्वते । <sup>२ २ २</sup> द्वाउ । ३ । <sup>२ २ २</sup> यशोद्वाउ । ३ ।  
<sup>१ २ २</sup> वर्चोद्वाउ । ३ । <sup>१ २ १</sup> आस्मिन्हाई । २ । <sup>१ २</sup> आस्मिन्हा३१उवा२ ।  
<sup>१ २ २</sup> आयुर्विश्वायुर्विश्वविष्वमायुरशीमहिप्रजान्त्वष्टरधिनिधेद्वसो  
<sup>१ १ २ २ २</sup> शतंजीवेमशरदोवयन्ते२३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ५५० पृष्ठे दृश्यम् । १२

<sup>२ २ २ २</sup> \* काथमानोवनातुवाम् । <sup>१ २ २</sup> यन्मातृरजगानाशपा२ः ।  
<sup>१</sup> औ२ । <sup>१</sup> दौ२ । <sup>१</sup> ऊवाइ । <sup>२ ३ ५</sup> औ३होर३४वा । <sup>१ २ २</sup> नतत्तेअमे  
<sup>२</sup> प्रमृषेनिवार्त्ता१ना२म् । <sup>१</sup> औ२ । <sup>१</sup> दौ२ । <sup>१</sup> ऊवाइ । <sup>१</sup> औ  
<sup>३ ५</sup> ३होर३४पूवा । <sup>१ २ २</sup> यद्दूरेसन्निहामूश्वा२ः । <sup>१</sup> औ२ । <sup>१</sup> दौ  
<sup>१</sup> २ । <sup>२ ३</sup> ऊवाइ । <sup>२ २ २</sup> औ३होर३४पूवाइपूई । <sup>२ २ २</sup> ए । <sup>२ १ २</sup> राजस्वराजा  
<sup>१ १ १ १</sup> २३४५ ॥ १३ ॥

<sup>२२ १२</sup> औहोवा<sup>२</sup> । २ । औ । हो<sup>२</sup> । वा<sup>२</sup>३४ । औहोवा ।  
<sup>१२ २२ २ १२</sup> कायमानोवनात्वम् । यन्मातृरजगन्नपः । नतत्तेअग्ने  
<sup>१२ २१ २ १२ २ १ २ २ २</sup> प्रमृषेनिवर्त्तनम् । यद्दूरेसन्निद्धाभुवः । औहोवा<sup>२</sup> । २ ।  
<sup>१२ १ २ १२ २ २ २ २ २</sup> औ । हो<sup>२</sup> । वा<sup>२</sup>३४ । औहोवा । ए । विराज<sup>२</sup>स्वराजा  
<sup>११११</sup> २३४५म् ॥ १४ ॥

अनयोऽर्थाख्यानम्—१भा० १८० पृष्ठे दृष्टव्यम् । १३, १४ ।

<sup>२२ २ २ १ २ २२</sup> \* हाउ । ३ । प्रसोमदेवाश्वाइताश्या<sup>२</sup>३३ । हाउ ।  
<sup>२ २ १ २ २२ २ २</sup> ३ । सिन्धुर्नपिष्ये<sup>२</sup>आर्णा<sup>२</sup>१सा<sup>२</sup>३ । हाउ । ३ । अ<sup>२</sup>ग्नीः  
<sup>२ २ १ २ २२ २ २ २</sup> पयसामदिरोनाश्जागृ<sup>२</sup>१वी<sup>२</sup>३ । हाउ । ३ । अ<sup>२</sup>क्काकोश  
<sup>१ २ २ २ २ २ २ २</sup> मा<sup>२</sup>३धू<sup>२</sup>शू<sup>२</sup>ता<sup>२</sup>३म् । हाउ ३ । वा । घर्मः प्रवृत्तस्तन्वास  
<sup>२ २ २ १२ ११११</sup> मानृधेवृधेसुवा<sup>२</sup>३४५ः ॥ १५ ॥

<sup>१ २ २ १ २ २ २</sup> औहोश्वा । ३ । ई<sup>२</sup>श्या । ३ । आइहो<sup>२</sup> । ३ । प्र

<sup>२ २ १ १ ३ ५ २ १ २</sup>  
 सोमदेववा<sup>२</sup>इता<sup>२</sup>३४याइ । सिन्धु<sup>१</sup>र्नपि । ष्ये<sup>१</sup>आ<sup>२</sup>र्षा<sup>१</sup>२३४  
<sup>२ २ २ १ ३ ५ २</sup>  
 सा । अ<sup>२</sup>र्षोःपयसामदिरः । नजा<sup>१</sup>र्गृ<sup>३</sup>२३४वीः । अ  
<sup>२ २ १ २ ५ १ २ २ १</sup>  
 च्चाकोशम् । मधू<sup>१</sup>रश्चू<sup>२</sup>२३४ताम् । औहो<sup>१</sup>श्वा । ३ । ई३  
<sup>२ १ १ १ २</sup>  
 या । ३ । आइ<sup>१</sup>हो<sup>२</sup>२ । आइ<sup>१</sup>हो<sup>२</sup>२३ । आ<sup>१</sup>इ । हार<sup>२</sup>३४ ।  
<sup>५ २ २ २ १ १ १ २ २ २ १ २ १ १ १ १</sup>  
 औहोवा । घर्मःप्रवृत्तस्तन्वासमानशेमहेसुवा<sup>२</sup>३४५ ॥ १६ ॥

अनघोर्याख्यानम्—२भा० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५, १६

<sup>१ २ २ १ ५ २ १ २ १ १ २ १</sup>  
 \* अयम्पूषा<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३४वा । रयि<sup>१</sup>र्भगः । रयि<sup>१</sup>र्भागा<sup>२</sup>ओ  
<sup>५ ३ ५ २ १ २ १ ५ २ १</sup>  
 २३४वा । चार<sup>२</sup>३४क्षूः । सोमःपुना<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३४वा । नोअ  
<sup>२ २ २ १ २ २ १ २ १ ५ ३ ५</sup>  
 र्षति । नोअ<sup>२</sup>र्षति । नोअ<sup>२</sup>र्षा<sup>२</sup>ता<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३४वा । सू<sup>२</sup>२३४वाः ।  
<sup>२ १ २ १ ५ २ १ २ २ १ २ १</sup>  
 पतिर्विश्वा<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३४वा । स्यभूमनः । स्यभूमाना<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३४  
<sup>५ ३ ५ ३ १ २ १ ५ १ १ २ २</sup>  
 वा । ज्यो<sup>२</sup>२३४तीः । विय<sup>२</sup>ख्यद्रो<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३४वा । दसीउभे ।  
<sup>२ १ २ २ १ ५ ३ ५</sup>  
 दसीजभा<sup>२</sup>ओ<sup>२</sup>३४वा । चार<sup>२</sup>३४क्षूः ॥ १७ ॥

२१ १ ३ ५२ २ २ १ २ २ १  
अयम् । पू०षार३४औ०होवा । रयि०र्भगः । रयिः ।

१ १ ३ ५२ २ १२ २ २ १ २ १ १  
भा०रगा२३४औ०होवा । सोमःपु०नानो०अ०र्षति । नो०अ ।

१ १ ३ ५२ २ १ २ १ २ २ १ २ १ १  
षा०रता२३४औ०होवा । पति०र्विश्वस्यभू०मनः । स्यभू । मा०र

३ ५२ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ ३  
ना०र३४औ०होवा । व्य०ख्यद्रो०दसी०उ०भे । दसी । ऊ०भ

५२ २ ३ ५ ३२ २ १ १ ३  
२३४औ०होवा । चा०र३४चूः । औ०हो३१इ । औ०र०हो२३

५ ३ ५ २ २ १ १ ३ ५ ३  
४वा । सू०र३४वाः । औ०हो३१इ । औ०र०हो२३४वा । ज्यो

५ ३ २ १ १ ३ ५ ३ ५  
२३४तीः । औ०हो३१इ । औ०र०हो२३४वा । चा०र३४चूः ॥१८॥

२२ २ २ १ २ १ १  
ए०अयम्पू०षारयि०र्भगाः । सोमःपु०ना । इ०हा । नो

१ १ १ २ २ २ १  
२०अ०र्षा । इ०डा । ता०इपति०र्विश्वस्यभू०मा०र०नाः । वि०य०ख्य

२ १ १ २ १ १ १ १ १  
द्रो०दसा०र३४हो३ । ऊ०भआ३१उ०वा२३ । इ०ट्इ०डा२३४५ ॥१९॥

एषां व्याख्यानम् - २भा० १५५ पृष्ठे दृश्यम् । १७-१८

विंशत्यादि सामवयं २भा० २६२-२६३ पृष्ठयोर्मुद्रितम् । २०-२२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयः प्रपाठकः ॥



॥ हरिः ॐ ॥

<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>३</sup>  
 \* हाउयच्छक्रासी । पारावार३५ती । ई४य । इया  
<sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>३</sup>  
 २३४ । इयाहाइ । याद्वार३४वा । ताइवृत्रार३४  
<sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup>  
 चान् । ई४य । इयार३४ । इयाहाउ । आतस्त्वा  
<sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>३</sup>  
 २३४गी । भाइद्युगार३४दि । द्राकेशार३४इभीः । ई  
<sup>५</sup> <sup>३</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup>  
 ४य । इयार३४ । इयाहाउ । सूतावा३४आ । वा  
<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup> <sup>३</sup> <sup>४</sup>  
 इवासार३४ती । ई४य । इयार३४ । इया५हाउ ।  
<sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup>  
 वा । अश्वमिष्टये३हस् ॥ १ ॥

<sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>४</sup>  
 ई४य । इयार३४५ । ( एवन्तिः ) । इयाहाउ । या  
<sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>४</sup>  
 च्छा । क्रा । सी३पा३रावती । यादा । र्वा । वा३ता  
<sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>४</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 ३इवृत्रहन् । आताः । त्वा । गीर्भिद्युगदी३न्द्रा३केशि  
<sup>५</sup> <sup>४</sup> <sup>५</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>४</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup> <sup>२</sup> <sup>५</sup> <sup>३</sup>  
 मिः । सूता । वा३ । आ३वी३वासति । ई३य । इ

१ १ १ १                      ४                      ५                      १      २  
 या२३४५ । (त्रिः) । इया५४३ । वा । अश्वदिष्टये  
 १  
 इहम् ॥ २ ॥

अनघोर्याख्यानम्—१ भा० ५४७ प्रष्टे द्रष्टव्यम् । १, १

२                      १ २                      १                      १      २  
 \* आ । भीनव । तआ२१३ । इहआ३१उवार३ ।  
 ३      ५                      २      १                      १                      १      २  
 ई२३४डा । प्रा । यमिन्द्र । स्यका२१२ । मियमा३१उवा  
 ३                      ५                      २                      १      २                      १  
 २३ । ई२३४डा । वा । त्सन्नपू । वआ२१२ । युनि  
 २                      ३      ५                      २                      १                      १  
 या३१उवार३ । ई२३४डा । जा । त्रिह । तिमा२  
 १      २                      १                      १ १ १ १  
 १२ । तरआ३१उवार३ । इट् । इडार३४५ ॥ ३ ॥

३ १ २                      २                      ३      ५                      १  
 अभीनव । तआ३१उवार३ । दूर३४हाः । होइ ।  
 १                      १ २                      ३      ५                      १ १                      २  
 हो । वाहा३१उवार३ । ई२३४डा । प्रियमिन्द्र । स्य  
 ३                      ५                      १                      १                      १ २  
 का३१उवार३ । मीर३४याम् । होइ । हो । वाहा३  
 ३                      ५                      १ १      २                      १  
 १उवार३ । ई२३४डा । वत्सन्नपू । वआ३१उवा२३ ।  
 १                      ५                      १                      १                      १ २  
 यू२३४नी । होइ । हो । वाहा३१उवार३ । ई२३४

डा । जात॑रिह । तिमा॑र॒उवा॑र॒३ । तार॑र॒३राः ।

हो॑ । हो । वाहा॑र॒उवा॑र॒३ । इट्॑इडा॒र॒३४५ ॥ ४ ॥

अनघोर्वाख्यानम्—२भा० १६४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

\* यदिन्द्र॑शासो॒अवा॑ताम् । च्यावया॑सदा॒र॒सार॑र॒३स्य

राइ । आ॒र॒३स्मा । कम । शु॒म्माघा॑श्वार॒३न् । पू॒रु॒र

स्पृ॒र॒३४हाम् । वसा॑व्याआ॒३४ । औ॒होवा । धा॒र॒३इवा

३ । हार॑वार॒३४औ॒होवा । या॒र॒३४५ ॥ ५ ॥

यापू॑दिन्द्र । शा॒र॒सो॒अवा॑ताम् । च्यावया॑सा

२ । दसा॑स्या॒श्वार॑इ । उवा॑ । औ॒इवा । अ॒स्माका

१मा॑र । शु॒म्माघा॑श्वार॒३न् । उवा॑ । औ॒इवा । पु॒रु

स्पृ॒श॒हाम् । वसा॑व्या॒श्वार॑ । उवा॑ । औ॒इवा । धि

वोवा । ह्या॒प्रयो॑ईहाइ ॥ ६ ॥

अनघोर्वाख्यानम्—१भा० ६०४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२ २२</sup> <sup>२२ २२</sup> <sup>१</sup>  
 \* छाउछाउछाउ । ओहो<sup>१</sup> । २ । ओहोइ<sup>१</sup> । इया<sup>१</sup>  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>३२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup>  
 छाउ । २ । इयाहो<sup>१</sup>उ । औहो<sup>१</sup>इ । ३ । भूवत् । इडा ।  
<sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२ १</sup>  
 स्वादिष्ठया । मादिष्ठया । जनत् । इडा । पवस्वसो ।  
<sup>२२ २२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २ १</sup> <sup>२२ १</sup>  
 माधारया । वृधत् । इडा । इन्द्रायपा । तावाइसुताः ।  
<sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२ २२</sup> <sup>२२</sup>  
 करत् । इडा२३ । छाउ । २ । छाउ । ओहो<sup>१</sup> । २ । ओ<sup>२</sup>  
<sup>२२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२२ २</sup> <sup>२२</sup>  
 होइ । इयाहो<sup>१</sup>उ । २ । इयाहो<sup>१</sup>उ । औहो<sup>१</sup>इ । २ । औ<sup>२</sup>  
<sup>२२</sup> <sup>३</sup> <sup>५२ २</sup> <sup>२</sup> <sup>२२ १</sup>  
 हो२ । यार३४ औहोवा । ए३ । धेनु ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ७

<sup>२</sup> <sup>३ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup>  
 † इयो३ । इया । इयो२इया । इयो३ । इया ।  
<sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२ २२</sup> <sup>२२ २२</sup> <sup>२ २</sup>  
 अग्नेयुङ्क्त्वाहीयेतवा । अग्नेयुङ्क्त्वा । हीयेतवा । अग्ने<sup>२</sup>  
<sup>२</sup> <sup>२२</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup>  
 युङ्क्त्वाहीयेतवा । इयो३ । इया । इयो२ । इया ।

\* “धेनुपयंसी द्वे”—इति. आ० ब्रा० ३, २, १६ । तत्रेदमाद्यम् धेनुसाम ।

† द्वितीयमिदम् पद्यःसाम ( आ० ब्रा० ३, २, १६ ) ।

<sup>२</sup> इयो३ । <sup>२</sup> इया । <sup>२ २ २ २</sup> अश्वासीदाइवा३साधवाः । <sup>२२</sup> अश्वासी  
<sup>२२ २२</sup> दाइ । <sup>२ २ २ २</sup> वासाधवाः । <sup>२२</sup> अश्वासीदाइवा३साधवाः । <sup>२</sup> इयो  
<sup>२</sup> ३ । <sup>२</sup> इया । <sup>१</sup> इयो२इया । <sup>२</sup> इयो३ । <sup>२</sup> इया । <sup>२</sup> अ  
<sup>२</sup> रं वहन्ती३ आशवाः । <sup>२ १</sup> अरं वहा । <sup>२२ २२</sup> तीयाशवाः । <sup>२</sup> अरं  
<sup>२</sup> वहन्ती३ आशवाः । <sup>२२</sup> इयो३ । <sup>२</sup> इया । <sup>१ १</sup> इयो२इया ।  
<sup>२ २</sup> इयोइया३उवा३ । <sup>२</sup> आ२ । <sup>१</sup> ३ । <sup>१ २ १ १ १ १ १ १</sup> ह्सृण३पया२३४५ ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १२३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

नवम-दशमे सामनी २भा० २६४-२६५ पृष्ठयोः मुद्रिते । ९, १०

एकादशं साम—२भा० १६० पृष्ठे मुद्रितम् । ११

द्वादशं साम—२भा० २५६ पृष्ठे मुद्रितम् । १२

<sup>२ ५</sup> \* <sup>५</sup> हाउहाउहाउवा । <sup>१ २ २ २</sup> विश्वतोदावन्विश्वतो न आभ  
<sup>२</sup> र । <sup>२ ५</sup> हाउ । <sup>१ २</sup> ३ । <sup>२ २ २ २ २ २</sup> वा । <sup>२ ५</sup> यन्त्वाशविष्टमीमहे । <sup>२ ५</sup> हाउ । <sup>१ २</sup> ३ । <sup>१ २</sup> वा ।  
<sup>१ २</sup> आयुः । <sup>२ ५</sup> हाउ । <sup>१ २</sup> ३ । <sup>२ ५</sup> वा । <sup>१ २</sup> सूवः । <sup>१ २</sup> हाउ । <sup>१ २</sup> ३ । <sup>१ २</sup> वा । <sup>१ २</sup> ज्यो  
<sup>२ ५</sup> तिः । <sup>२ ५</sup> हाउ । <sup>२ ५</sup> ३ । <sup>२ ५</sup> वा३ । <sup>२ ५</sup> ई२३४५ ॥ १३ ॥

०. “आयुर्नवस्तोमे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० । तत्रेदमायुःसाम ।

१ २२ २      १ २ २ १ २      ३ २ २ २ २      २२  
 \* विश्वतोदावन्विश्वतो न आ । भराओवा । ३ । हा  
 ३ २ २      २ १      ५      २      १  
 ओवा । ३ । हाओ २ ३ ४ वा । २ । हाउवा । विश्व  
 २ २ २      १ २ २ १ २      २      ३ २ २ २ २      २ २ ३ २ २  
 तोदावन्विश्वतो न आ भर । भराओवा । ३ । हाओवा ।  
 २      १      ५      २      १ २      २ १ २  
 ३ । हाओ २ ३ ४ वा । २ । हाउवा । यन्वाशविशविष्ठमी  
 २ २      ३ २ २ २ २      २ २ २ २ २      २      १  
 मद् । मद्वाओवा । ३ । हाओवा । ३ । हाओ  
 ५      २      १ २ २      ३ २ २ २ २  
 २ ३ ४ वा । २ । हाउवा । ईडा । ईडाओवा । ३ ।  
 २ २ २ २ २      २      १      ५      २      १ २  
 हाओवा । ३ । हाओ २ ३ ४ वा । २ । हाउवा । सूवः ।  
 ३ २ २ २ २ २      २ २ २ २ २      २      १      ५  
 सुवाओवा । ३ । हाओवा । ३ । हाओ २ ३ ४ वा । २ ।  
 २      १ २      ३ २ २ २ २ २      २ २ २ २ २  
 हाउवा । ज्योतिः । ज्योताओवा । ३ । हाओवा ।  
 २      १      ५      २      १  
 ३ । हाओ २ ३ ४ वा । २ । हाउवा । इट् ईडा  
 १ १ १ १  
 २ ३ ४ ५ ॥ १४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१ भा० ८८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३, १४

१ १ १ १ १ १ १  
 \* एखादोः । इत्याविषूवतोमधोःपिबन्ति गौरिति  
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 याः । इडा । याइन्द्रेणसयाश्वाइरीः । वृष्णामदन्ति  
 १ ४ ५ १ १ १ १ १  
 शोः । भाथा । वस्वीरनुस्वरारइहोइ । जायमाइउवा  
 १ १ १ १ १ १ १  
 रइ । इट्इडाइइ ४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

२ १ १ १ १ १ १  
 † इन्द्रोमदा । यवावृधेशवसेवृचहाइनुभाइ । अ  
 १ १ १ १ १ १ १ १ १  
 था । तमिन्नहत्सुवाइजाइइषू । ऊतिमर्भेहवाइ । मा  
 ५ १ १ १ १ १ १ १  
 हाइ । सवाजेषुप्रमारइहोइ । वाइषदाइउवारइ ।  
 ३ ५  
 आरइ४था ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

१ १ १ १ १ १ १  
 ‡ एखादोः । इत्याविषूरइहोइ । वतारइः । हा

\* “राघोवाजीय-बार्हद्विरे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, १० । तवाद्यमिदम्  
 राघोवाजीयं साम ।

† बार्हद्विरम् (आ० ब्रा० ३, १, १०) ।

‡ “सङ्कृतिपार्थुरश्मे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, १० । तवाद्यमिदम्  
 सङ्कृति साम ।

१२ २      १   १   ५      २      १२ २  
 ओवा । ३ । हा३ओर३४वा । २ । हाउवा । मधोःपिबन्ति

२ १      १२ २ ३ १२ २२      १ २२ १   २ २ १ २२  
 गौर्यः । याइन्द्रेणसयावरीः । वृष्णामदन्तिशोभथा ।

१ २२ १   २ १२      २२ २२ २      १   १   ५  
 वस्तीरनुस्वराज्यम् । हाओवा । ३ । हा३ओ२३४वा ।

२      २      २      २      १ १ १ १ १  
 २ । हाउवा३ । हो३ । आ३ । ऊ३ । ई२३४५ ॥ १७ ॥

१   २      ३   ५      १ १२      १      १  
 \* एखादोः । ओर३४वा । इत्याविषू२वताः । अ

५      १   २      ३   ५      २ १      १      १  
 था । एमधोः । ओर३४वा । पिबन्तिगौरियाः । अ

५      १   २      ३   ५      २ २ १      १      १  
 था । एयाइ । ओ२३४वा । द्रेणसया२वराइ । अ

५      १   २      ३   ५      २ १      १      १  
 था । एवृष्णा । ओर३४वा । मदन्तिशो२भथा । अ

५      १   २      ३   ५      २ १      १      १  
 था । एवस्तीः । ओर३४वा । अनुस्वरा२जियाम् । अ

५ १ १ १ १  
 थार३४५ ॥ १८ ॥

अनयोर्वाख्यानम् — १भा० ८६९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७, १८

१ २      १ १      १      १      १ २  
 † ऊभाइ । यदिन्द्रो२दसाइ । इडा । आपा ।

० पाद्युग्मम् (आ० ब्रा० २, २, १०) ।

† “श्लेष्म-वृषको द्वे” — इति आ० ब्रा० २, १, १७ । तथाद्यमिदम् श्लेष्मसाम ।



<sup>१ २ १</sup> प्रायउषा<sup>१</sup> रेइवा । <sup>१</sup> इडा । <sup>१ २ २ १ २</sup> माहा । <sup>१</sup> तत्त्वामहा रेइनाम् ।  
<sup>१</sup> इडा । <sup>१ २</sup> साम्रा । <sup>२ १</sup> जच्चर्षणा रेइनाम् । <sup>१</sup> इडा । <sup>१ २</sup> देवी ।  
<sup>२ १</sup> जनित्रयजा रेइजनात् । <sup>१</sup> इडा । <sup>१ २</sup> भाद्रा । <sup>२ १</sup> जनित्रयजा रे  
<sup>१</sup> इजनात् । <sup>१ १ १ १ १</sup> इडा रे ४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

<sup>१ २ १ २ २ १ २</sup> \* एखादोः । <sup>१</sup> एखादोः । <sup>२ १ २</sup> इत्याविषू रेवताः । <sup>१</sup> इडा ।  
<sup>१ २</sup> एमधोः । <sup>२ १</sup> २ । <sup>१</sup> पिबन्तिगौ रेरियाः । <sup>१ २ १</sup> इडा । <sup>१ २ १</sup> एयाई । <sup>१</sup> एया  
<sup>२ २ १</sup> ई । <sup>१</sup> ट्रेणसया रेवराई । <sup>१ २ १</sup> इडा । <sup>१ २ १</sup> एवृष्णा । <sup>१ २ १</sup> एवृष्णा ।  
<sup>२ १</sup> मदन्तिशो रेभथा । <sup>१</sup> इडा । <sup>१ २</sup> एवस्त्रीः । <sup>१ २</sup> एवस्त्रीः । <sup>२ १</sup> अनु  
<sup>१ १ १ १ १</sup> स्वरा रेजियाम् । <sup>१ २</sup> इडा रे ४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

<sup>१ २ २</sup> † होइहा । <sup>२ १ २ २</sup> ३ । <sup>१ २</sup> इहोइहा । <sup>१ २</sup> ३ । <sup>१</sup> औहो रे । <sup>१</sup> इहा ।

\* दृषकम् ( आ० ब्रा० ३, २, १० ) ।

† “भद्रं श्रेयसी दे” — इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तयाद्यमिदम् भद्रसाम ।

१ २ २ २ २ ५ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
२ । औहोइहा३४ । औहोवा । इमानुकम्भुवनासीषधे

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
मा३ । इहा । इन्द्रश्चविश्वे चदेवा३ः । इहा । होइहा । ३ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
इहोइहा । ३ । औहो२ । इहा । २ । औहोइहा३४ ।

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
औहोवा । ए३ । भद्रम् ॥ २१ ॥

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
\* होइया । ३ । इयोइया । ३ । औहो२ । इया ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
२ । औहोइया३४ । औहोवा । इमानुकम्भुवनासिष

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
धेमा३ । इया । इन्द्रश्चविश्वे चदेवा३ः । इया । हो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
इया । ३ । इयोइया । ३ । औहो२ । इया । २ । औ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
होइया३४ । औहोवा । ए३ । श्रेया२३४५ः ॥ २२ ॥

अनघोर्वाण्यमम्—१भा० ८०३ पृष्ठे मुद्रितम् । ११, १२

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
† हाउतन्नुः । ३ । हाउविश्वम् । ३ । अचिक्रददा

० अथःसाम ( आ० भा० २, १, १८ ) ।

† “तन्मोतुनी दे”—इति आ० भा० २, १, १८ । तवाचमिदम् तन्नुसाम ।

१२ २२ २ २ १ २ २ २ २ १  
र्षाहराईः । महान्मित्रोनादर्शताः । स॒ंस्वरियेणादिद्यु

२२ २२ २२ २२  
ताइ । हाउतन्तुः । ३ । हाउविश्वम् । २ । हाउ ।

१ ३ ५ २ २ १ ३ १ १ १ १  
वा२इ । आ२३४औहोवा । ए३ । तन्तू२३४५ः ॥ २३ ॥

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
\* हावोतुः । ३ । हावैही । ३ । अचिक्नदद्वार्षाहरा

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
इः । महान्मित्रोनादर्शताः । स॒ंस्वरियेणादिद्युताइ ।

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
हावोतुः । ३ । हावैही । २ । हाउ । आ२इ । हा२३

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
४ । औहोवा । ए३ । ओतू२३४५ः ॥ २४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—२भा० ५५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २३, २४

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
† हाउ । ३ । पिबासोमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । हा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
उ । ३ । यन्तेसुषा । वा३हरि । अश्व॒अद्रीः । हाउ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
३ । सोतुर्बाहू । भ्या३सुय । तीनअर्वा । हाउ । ३ ।

० ओतुसाम ( आ० ब्रा० ३, २, १८ ) ।

† “सहोमहसौ द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रायम् सहसाम ।

२ २८ १ २५ २ २८ २ १ २५  
वा । ए । दिग्शः । हाउ३ । वा । ए । प्रदिग्शः । हाउ३ ।

२ २८ २ १ २५ २ २ १ ३ १ १  
वा । ए । उद्दिग्शः । हाउ३ । वा३ । ए३ । सहार३

११

४५: ॥ २५ ॥

२५ १ २८ १८ २ १ २ ८ २५  
\* हाउ३वा । पिवासोममिन्द्रमन्दतुत्वा । हाउ३वा ।

१ ८ २ १८ २ १८ २५ २८ १ २८ १  
यन्ते सुषावह्यश्वाद्रिः । हाउ । ३ । वा । सोतुर्वाङ्ग

२८ १ २८ १८ ८ २५ २८ १८ २५  
भ्यां सुयतो नार्वा । हाउ । ३ । वा । एभूमिः । हाउ ।

२८ १ २५ २८ १८  
३ । वा । एअन्तरिक्षम् । हाउ । ३ । वा । ए । द्यौः ।

२५ २ १ ३ १ १ १ १  
हाउ । ३ । वा३ । ए३ । महार३४५: ॥ २६ ॥

अनयोर्बाणानम्—१भा० ८१५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २५, २६

२८ ८ १ २ १ ८ १  
† हाउप्रवइन्द्रायवृक्षाताइ । मरुतो ब्रह्म अर्चता । हा

२ १ २ १ २ १ १ २  
उ । वृत्रं हनति वृत्रक्षा । हाउ । शास्ताक्रातूः । हा

\* मङ्गः प्राप्त ( आ० भा० ३, १, १८ ) ।

† “वार्कजम् द्वे”—इति आ० भा० ३, १, १८ । तत्रेदमाद्यं वार्कजम् ।

१ २२ १ २ १ ३ ५२ २ २ १  
 उ । वाज्रेण३ । हाउ । तार२पा२३४ औहोवा । वर्णा३ह  
 सु ॥ २७ ॥

२२ १ २ २२ २२ १२ २ १२  
 \* हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । ३ । स्तो  
 २ २२ २ २ १ २ १ २ २  
 भानाम् । ३ । प्रवइन्द्रायबृहाताइ । हाताइ । २ । मरु  
 २ १ २ १ २ २ २ २  
 तोब्रह्मअर्चिता । चाता । २ । वृत्रह्नतिवृत्रहाशत  
 १ २ १ २ २ २ १ २ १ २  
 क्रातूः । क्रातूः । २ । वज्रेणशतपर्वाणा । र्वाणा । २ ।  
 २२ १ २ २२ २२ १२ २ २ २ २  
 हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । स्तोभानाम् ।  
 १२ २ २२ २२ २ २ ५२ २ २ १ १ १ १  
 स्तोभानाम् । स्तोभाना३४ । औहोवा । ई२३४५  
 ॥ २८ ॥

अनयोः व्याख्यानम्—१भा० ५३२ पृष्ठे दृष्टम् । २७, २८

३२ २ २ ५ ४ ५  
 † हाह । हा३ । ओ३४वा । (एवन्तिः) । आसा ।  
 १ २ १२ २२ २ ४ ५ ४ ५ १  
 विदाइ । वा३३गोच । जीकमन्वाः । नाया । स्मिन्ना

\* उत्तरं वार्कजम् (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† “इषविश्व्योतिषी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रं दमाय मिषसाम ।

२ १ २२ २५ ५ ४ ५ १ २  
 इ । द्रो३जनु । पेमुवो॒चा । वो॒धा । मसा॒इ । त्वा  
 १ २ ४ ५ ४ ५ १ १ १ २२  
 इ॒हरि । अ॒श्वय॒ज्ञैः । वो॒धा । न॒स्तो । मा॒श्मन्ध । सो  
 ३ ४ २ ५ २२ १ २ ५ ३२ १  
 मदे॒षू । हा॒ह । छा॒३ । ओ॒३४वा । २ । हा॒ह । हा  
 २ ३ १ १ १ १  
 ३ । ओ॒३४पु॒वा॒६५६ । ई॒२३४५ष ॥ २८ ॥

१ १ १ ३२ २२ ३२ २२ ३२ २२  
 \* ई॒२यो । ई॒२यो । ई॒२यो । ऐ॒ह्यौ । ऐ॒ह्यौ । ऐ॒ह्यौ ।  
 १ १ १ ३२ २२ ३२ २२ २ २  
 ह॒५ । ह॒५ । ह॒५ । ओ॒ह्यौ । ओ॒ह्यौ । ओ॒ह्यौ । असा  
 १ २ १ १ १ १ १ १  
 वि॒दाइ । व॒ङ्गो॒क्तजी॒२ । क॒मा॒न्धा । ई॒२यो । २ । ई  
 ३२ २२ ३२ २२ १ ३२ २२ ३२  
 २यो । ऐ॒ह्यौ । २ । ऐ॒ह्यौ । ह॒५ । ३ । ओ॒ह्यौ । २ । ओ  
 २२ १ १ २२ १ २ १ १  
 हा॒इ । नि॒यस्मि॒न्नाइ । द्रो॒जनु॒पे॒२म् । उ॒वो॒२वा । ई  
 १ ३२ २२ ३२ २२ १ २२  
 २यो । २ । ई॒२यो । ऐ॒ह्यौ । २ । ऐ॒ह्यौ । ह॒५ । ३ । ओ  
 २ २२ २२ २२ १ २२ १ १  
 हा । २ । ओ॒ह्यौ । वो॒धाम॒साइ । त्वा॒हरि॒या॒२ । श्व  
 १ १ १ ३२ २२ ३२ २२  
 या॒२ज्ञैः । ई॒२यो । २ । ई॒२यो । ऐ॒ह्यौ । २ । ऐ॒ह्यौ ।

१ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२  
 च॒त् ॥ ३ । ओ॒हा । २ । ओ॒हाइ । बो॒धान॒स्तो । मा॒म  
 न्ध॒सो॒र । २ १ १ २यो । २ । ई॒र॒यो । ऐ॒ही । ३ २ २  
 २ २ २ १ ३ २ २ ३ २ २ १ १  
 २ । ऐ॒ही । च॒त् ॥ ३ । ओ॒हा । ओ॒हा । ओ॒हाउ ।  
 २ २ २ १ २ ३ १ १ १ १  
 वा॒३ । ए॒३ । वि॒श्व॒ज्योती॒र३४५ः ॥ ३० ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१ भा० ६१८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २८ २०

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने तृतीयास्यार्धः प्रपाठकः ॥



॥ हरिः ॐ ॥

२२ १ १ २२ २२ २२ २२  
 \* हा॒उम॒ही । ३ । म॒ही॒र॒महि । ३ । मा॒हे॒मा॒हे ।  
 १ २ २ १ २ २ २ २ २ २  
 ३ । म॒हि॒त्री॒णाम॒वा॒र॒र॒स्त्व । औ॒हो॒हो॒वा॒र । द्यु॒क्ष्मि॒त्र  
 १ २ २ २ २ २ २ २ १ १  
 स्या॒र॒र्य॒म्णाः । औ॒हो॒हो॒वा॒र । दुरा॒ध॒र्ष॒व॒ह॒र॒ण॒स्या ।  
 २२ २ २ २ २ २ २ २ १ १ २  
 औ॒हो॒हो॒वा॒र३ । हा॒उम॒ही । ३ । म॒ही॒र॒महि । ३ । मा

\* “दक्षिण विस्पर्हसी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्वेदं द्रष्टव्यम् ।

२२ २२ २२      १ १      १ १ ३      ५२ २      २२  
 हेमाह । २ । महि । मारहा३२३४औहोवा । ए ।

१      २२ १ ३ १ १ १ १  
 महि । २ । ए । महौ२३४५ ॥ १ ॥

२२      १ २ १      १२ २२ ३२ २२  
 \* छाउदिवी । ३ । दिवीरदिवि । ३ । दाइवेदाइवे ।

१ २ २      १      १ १      १      २  
 ३ । महित्रीणामवा२रस्त । य क्षमित्रस्या२र्यम्णाः । दु

२ १      १      २२      १      १  
 राधर्षंवरु२णस्या । छाउदिवी । ३ । दिवीरदिवि ।

१२ २२ ३२ २२      १ १      १ १ ३      ५२ २  
 ३ । दाइवेदाइवे । २ । दिवि । दाइवा२३४औहोवा ।

२२ १      २२ १ ३ १ १ १ १  
 ए । दिवि । २ । ए । दिवी२३४५ ॥ २ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ४२० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २,२

२२ २      २ २ २      २२ १ १ १      १ २२ १  
 १ औहोइ । इयाहाउ । औहोहोइवा । नाकेसु

२ १ १      २२ २      १ २ २      २२ १  
 पा । णमुपयत्यतन्तम् । औहोइ । इयाहाउ । औहो

१ १      १ २२ २२      २२ १ १ २      २२      २  
 होइवा । हार्दवेना । तोअभ्यचत्तत्वी । होइ । इ

\* विस्मर्तुःशाम ( आ० ब्रा० २, २, १८ ) ।

† याम-माषुष्टसे द्वे—इति आ० ब्रा० २, २, १८ । तत्रेदं यामस ।



<sup>२ २</sup> याहाउ । <sup>२२ १ १ १ १ २ १</sup> औहौहोश्वा । <sup>२ १ २</sup> हाइरण्यपा । <sup>२ १ २</sup> चंवहणस्य  
<sup>२</sup> दूतम् । <sup>२२ २</sup> औहोइ । <sup>२ २ २</sup> इयाहाउ । <sup>२२ १ १ १ १ २ १</sup> औहौहोश्वा । <sup>१ २ १</sup> यामस्य  
<sup>२२ १ १</sup> यो । <sup>२२ २</sup> नौशकुनगभुरण्यम् । <sup>२२ २</sup> औहोइ । <sup>१ २ २</sup> इयाहाउ । <sup>२२</sup> औ  
<sup>१ २ २ २</sup> हौहोश्वा । <sup>३ १ १ १ १</sup> हाउवाइ । <sup>३ २ ३ ४ ५</sup> इ२३४५ ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

<sup>२ २</sup> \* सुहृपकृत्नुमूतयेसुदुघामा । <sup>२</sup> वगो२ । <sup>१ २</sup> दुहया३१  
<sup>३ ५ १ ५ १ १ २</sup> उवार३ । <sup>३ ५ १ १ २</sup> इ२३४डा । <sup>२ १ २</sup> सूर३४वाः । <sup>२ १</sup> जुह्रमार३सी । <sup>१</sup> द्य  
<sup>२</sup> विद्यविया३१उवार३ । <sup>३ ५</sup> ज्यो२३४तीः ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १६६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

पञ्चम-पष्ठे सामनी १भा० २६८-२७० पृष्ठयोर्मुद्रिते । ५, ६

सप्तमं साम १भा० २७१ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

<sup>२ २</sup> १ हाउ । <sup>२ १</sup> २ चन्द्रम् । <sup>२ १ २</sup> ३ चन्द्रचन्द्रम् । <sup>२ १</sup> ४ चन्द्र

\* माधुच्छन्दसं साम ( आ० ब्रा० ३, २, १८ ) ।

† “शुक्रचन्द्रे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रेदमुत्तरं चन्द्रं साम ।

<sup>१</sup>चन्द्रम् । <sup>३ १ १ २</sup>चन्द्रं चान्द्रम् । २ । <sup>३ १ १ १</sup>चन्द्रं चान्द्रम् । <sup>२ २ २</sup>अत्राहगो  
<sup>१ २</sup>राश्मान्वा१ता २ । <sup>२२</sup>नामत्वद्युरा३पाइचा१या २म् । <sup>१ २</sup>इत्था <sup>३ २</sup>  
<sup>१ २</sup>चन्द्रमा३मो१ष्ट २हार३इ । <sup>२२</sup>हाउ । ३ । <sup>३ १</sup>चन्द्रम् । ३ । <sup>३ १</sup>चन्द्रं  
<sup>२</sup>चन्द्रम् । २ । <sup>३ १</sup>चन्द्रं चन्द्रम् । <sup>३ २ १ २</sup>चन्द्रं चान्द्रम् । २ । <sup>३ २</sup>चन्द्रम् ।  
<sup>१ १</sup>चार । <sup>३</sup>द्रा२३४ । <sup>५ २ २</sup>औहोवा । <sup>२२ २ १</sup>ए । चन्द्रम् ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३४४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

नवमादि-पञ्चविंशान्यानि सप्तदश सामानि १भा० २०३ प्रभृति १८१ पृष्ठेषु  
 मुद्रितानि । ८—६५

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने तृतीयः प्रपाठकः ॥

॥ इति छन्दःनाम द्वितीयं पर्वं समाप्तम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

<sup>२ २ २</sup> \* ऊवेवाचाम् । <sup>२ २ २</sup> वाचंवाचं ऊवे । <sup>२ २ २</sup> वाक्ष्टणोतु  
<sup>२ १</sup> ष्टणोतुवाक् । <sup>२ २ २ १</sup> वाक्समैतुसमैतुवाक् । <sup>२ २ १ २ २</sup> वायमता  
<sup>१ २ २</sup> म् । <sup>१</sup> रमताम् । <sup>३ २ ५ २ २</sup> रमारश् । <sup>२ २ १ २</sup> तुवाश्चौहोवा । ईहा ।  
 ३ ॥ १ ॥

<sup>२ १ २ २ १</sup> † ऊवाइवाचाम् । <sup>२ २ १</sup> वाचं ऊवाइ । <sup>२ २ १ २</sup> वाक्ष्टणोतूरश् ।  
<sup>४ २ २ ३ ५ २</sup> शाश्चैतुवाक् । <sup>२ २ १ २</sup> वाक्समैतूरश् । <sup>४ २ २ ३ ५ २ २ २</sup> साश्चैतुवाक् । वाय  
<sup>२ १ ३ २ ५ २ २</sup> मतारश्म् । <sup>३ १ १ १ १</sup> रम् । तुवाश्चौहोवा । मारश्च ५इ ॥ २ ॥

अनयोर्मूलं न षट्क्, अपि तु स्तोभः सचैषः—

<sup>३ २ १ २ २</sup> ऊवे । <sup>१ २ २</sup> वाचम् । <sup>३ २</sup> वाचम् । <sup>३ १ २</sup> ऊवे । वाक् । ष्टणोतु ।

\* “वाचोत्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० । तत्राद्य मिदम् ।

† उत्तरं वाचःसाम ( आ० ब्रा० ६, २, २० ) ।

<sup>३ १ २</sup> शृणोतु । वाक् । वाक् । <sup>३ १ २</sup> समैतु । <sup>३ १ २</sup> समैतु । वाक् ।

<sup>१ २ २</sup> वाक् । <sup>१ २ २</sup> रमताम् । <sup>३</sup> रमतु । <sup>२</sup> वाक् । मे । वाक् ॥ २ ॥ १ ॥ २ ॥

<sup>२ २ २ ४ ५ १ २ २ १</sup> \* आतूना २ ३ इन्द्रवृत्रह्न्हाउ । आस्माकमाहाउ । धा

<sup>२ २ १ २ १ २ २ २ २ १</sup> मागद्वाहाउ । माह्वान्माहाहाउ । भिहू ३ । तार ३ ४ इ

<sup>१ ५ ५ ५ १ १ १ १ १ २</sup> भाइ । उऊवाईहाउ । वा । अस्फट्मृसहस्वाक् ।

२ १ १ १ १

ऊर ३ ४ ५ ॥ ३ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ४०४ पृष्ठे दृश्यम् । ३

<sup>२ २ २ २ २ २ २ २ १ १ २ १ २ २</sup> † औहोवा औहोवा औहोश्वा । अगन्मज्योतिः । २ ।

<sup>१ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> अगन्मज्योतिः । अमृता अभूम । २ । अमृता अभूमा ।

<sup>१ २ १ २ २ २ २ २ १ २ १ २ २</sup> तरिन्मृथिव्या अध्वारूहामा । २ । तरिन्मृथिव्या अध्वारू

<sup>२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २</sup> ह्वाम । दिवमन्तरिक्षादध्वारूहाम । ३ । अविशामदेवान् ।

\* “शशस्य कर्षू शयस्य व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, २० ।

† “सत्रस्यर्चिः”—इति आ० ब्रा० ३, १, २० ।

१ २२१२ ॥ २ २२ २ २ २ २ २ २ २  
३ । समुदेवैरगन्महि । ३ । औहोवा औहोवा औहोवा ।

१ २ ३ १ १ १ १  
सुवर्ज्योतीर ३४५ः ॥ ४ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपि तु सोमः । स चैषः—

३ १ २ २ १ २ २ १ २ २ ३ १ २ २ ३  
उ । अगन्म । ज्योतिः । अमृताः । अ । मृताः । अ

१ २ १ २ १ २ ३  
भूम । अन्तरिक्षम् । पृथिव्याः । अधि । आ । अरु

१ २ २ २ १ २ १ २ २ ३  
हाम । दिवम् । अन्तरिक्षात् । अधि । आ । अरु

१ २ २ ३ २ ३ २ २ ३  
हाम । अविदाम । देवान् । सम् । उ । देवैः । अग  
न्महि ॥ २ ॥ २ ॥ ४

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
\* इममूषू । त्वमस्मा । काम् । सनिङ्गायन्नव्याः

२ १ २ २ १ २ १ २ ३ ५ २ २ ३ १ १  
सम् । आग्ने देवाइ । शुप्रारवो २३४ औहोवा । चार ३

१ १  
४५ः ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

२८                      २८८    २३                      ५८८    २    २८१८  
 \* छाउ । ३ । एवाहियेवार२३४ औहोवा । ए३ । भूताया  
 ११११    २८                      २८८    २३                      ५८८    २  
 २३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवार२३४५ औहोवा । ए३ ।  
 २८१८    ११११    २८                      २८८    २३                      ५८८  
 रूपाया२३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवार२३४ औहोवा ।  
 २    १८    ३११११    २८                      २८८    २३                      ५८८  
 ए३ । आयुषे२३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवार२३४ औहो  
 २                      १८    ३११११  
 वा । ए३ । ज्योतिषे२३४५ ॥ ६ ॥

अस्य मूलं न षट्क, अपितु क्षोभः ; सर्वेषः—

२२                      २२    २१२    २१२    १ २८                      १ २८  
 एव । हि । एव । भूताय । रूपाय । आयुषे । ज्योति  
 षे ॥ २ ॥ ३ ॥ ६

सप्तमं साम—१भा० १८४ पुष्ठे मुद्रितम् । ०

२८    २    २                      ११११                      १    २  
 † सोमासोऽमा । ३ । यत्रचक्षुः । तदाभाशरा२ ।  
 १ २१८२                      १    २                      १ २१८२                      १    २  
 यत्रश्रोत्रम् । तदाभाशरा२ । यत्रआयुः । तदाभा  
 १ २८१                      १    २                      १ २११                      १  
 शरा२ । यत्ररूपम् । तदाभाशरा२ । यत्रवर्चः । तदा  
 २                      १ २१८२                      १    २                      १ २१८२  
 भाशरा२ । यत्रतेजः । तदाभाशरा२ । यत्रज्योतिः ।

० व्याहृतीय—इति आ० ब्रा० १, २, २० ।

† “परमेष्ठिनः प्राजापत्यस्य व्रतम्”—इति आ० ब्रा० १, २, २० ।

१ २ १२ २ २ १२ २ २  
 तदाभाशरा२ । सोमासो३मा । २ । सोमारा३जा३न् ।  
 १ २ ३ ५ २ २ १ १ १ १ १ १  
 हो२हा२३४औहोवा । इट्इडा२३४५वा ॥ ८ ॥

अस्य मूलं न ऋक्. अपितु क्षीमः; सचैषः—

१ २२ १ २२ ३ १ २२ १ २२  
 सोमसोम । सोम । सोम । यत्र । चक्षुः । तत् । आ ।  
 २ १ २२ २ २ ३ १ २२  
 भर । यत्र । ओत्रम् । तत् । आ । भर । यत्र ।  
 १ २२ २ १ २२ ३ २  
 आयुः । तत् । आ । भर । यत्र । रूपम् । तत् । आ ।  
 २ १ २२ १ २२ २ १ २२ १ २  
 भर । यत्र । वर्चः । तत् । आ । भर । यत्र । तेजः ।  
 ३ १ २२ १ २२ २  
 तत् । आ । भर । यत्र । ज्योतिः । तत् । आ । भर ।  
 १ २२ ३  
 सोम । राजन् ॥ २ ॥ ५ ॥ ८

नवमं साम १भा० २८४ षष्ठे मुद्रितम् । ८

दशमं साम—१भा० २८५ पृष्ठे मुद्रितम् । १०

२२ १ २ २ १ २ १ २ २ २ २  
 \* छाउ । ३ । वाग्ददद । ददा२या । इन्द्रोराजा ।  
 २ १ २ ३ ४ २ ५ २ १ २ १ २ २ २ ३ ४  
 जगतः । चर्षणीनाम् । अधिक्षमा । विश्वरू । पंयद

५ २ १२ २ १२ २ ३ ४ ५ २ १ २  
 स्या । ततोददा । तीक्ष्दाशु । षाड्वसूनी । चोदद्रा  
 २ १ १ ३ ४ ५ २ २ १ २  
 धाः । उपस्तु । तच्चिद्वार्वाक् । छाउ । ३ । वाग्ददद् ।  
 २ १ २ १ १ १ १ १  
 ददा रया ३ । छाउवा ३ । ईर ३ ४ ५ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४७ पष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

२ २ १ २ ५ १ २ २ १ २ १ २ ५  
 \* छाउ । ३ । वाजम् । २ । वाजम् । ए । वाजरम् ।  
 १ २ २ १ १ २ ५ १ २ २ १  
 ३ । वाजम् । ए २ । वाजरम् । ३ । वाजम् । ए २ ।  
 १ २ ५ १ २ २ १ २ २ १ २ १  
 वाजरम् । वाजमो रइ । ( त्रिः ) । वाजम् । विवि रवि  
 २ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
 वि । ३ । विविहो रइ विवि । ३ । व्यश्रवा इवि । ३ । अभी  
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १  
 नवन्तआ र । द्रू हारः । द्रू ह्योडुहः । ३ । प्रियमिन्द्रस्य  
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
 कारमायारम् । मियम्मियम् । ३ । वत्सन्नपूर्वआ रयूनी  
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
 र । युनीयुनि । ३ । जात र्विहन्तिमा रतारारः । तरो  
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
 तरः । ३ । छाउ । ३ । वाजरम् । २ । वाजम् । ए २ ।



<sup>१८५</sup> वाजरम् । <sup>१८९</sup> ३ । <sup>१</sup> वाजम् । <sup>१८५</sup> ए२ । <sup>१८२</sup> वाजरम् । <sup>१८२</sup> ३ । <sup>१८२</sup> वाजम् ।  
<sup>१</sup> ए२ । <sup>१८५</sup> वाजरम् । <sup>१८९</sup> वाजमो२इ । <sup>१८</sup> ३ । <sup>१</sup> वाजम् । <sup>१</sup> विवी२  
<sup>१</sup> विवि । <sup>११</sup> ३ । <sup>१</sup> विविहो२इविवि । <sup>१२</sup> ३ । <sup>१</sup> व्यश्नवाइवि । <sup>१</sup> २ ।  
<sup>१</sup> व्या२श्नवाउ । <sup>१</sup> वा । <sup>२</sup> ए । <sup>१८ १ १८ २</sup> सुधामधाम । <sup>१८ १ १८</sup> २ । <sup>१८ १ १८</sup> ए । <sup>१८ १ १८</sup> सुधाम  
<sup>२</sup> धामा२३४यू ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १६४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १२

चयोदशं साम १भा० २८७ पृष्ठे मुद्रितम् । १३

<sup>१८</sup> \* ह्राउ । <sup>१</sup> ३ । <sup>१</sup> ह्राइ । <sup>५</sup> ओ२३४वाक् । <sup>१</sup> (त्रिः) । <sup>१</sup> ओम् ।  
<sup>१</sup> ३ । <sup>१</sup> ओम् । <sup>१</sup> ३ । <sup>५</sup> ह्राइ । <sup>१८२</sup> ओ२३४वाक् । <sup>१८२</sup> ३ । <sup>१८२</sup> एआयुः । <sup>१८२</sup> ३ ।  
<sup>१८</sup> आयु । <sup>१</sup> ३ । <sup>१८२</sup> इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वा२न्ताइ । <sup>१</sup> यत्पार्यायुन  
<sup>२</sup> जतेधिया२स्ताः । <sup>१</sup> शूरोनृषाताश्रवसश्चका२माइ । <sup>१</sup> आगो  
<sup>२</sup> मतिव्रजेभजातुवा२न्नाः । <sup>१</sup> ह्राउ । <sup>१८</sup> ३ । <sup>१</sup> ह्राइ । <sup>५</sup> ओ२३४वाक् ।

\* “यमव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, ११ । तत्रेदमुत्तरम् । “अत्रिरसां  
 वोत्तरम्”—इति च आ० ब्रा० ३, २, ११ ।

( त्रिः ) । ओम् । ३ । ओम् । ३ । हा३ । ओ२३४वाक् । ३ ।

२२ २ १२ ३२ ४२ ५२ ६ १२  
एआयुः । ३ । आयुः । २ । आयू३४ । औहोवा । ए ।

२२ १२ २१ २ २ १२ २ २ ३ ११ ११

आयुर्द्वाअस्मभ्यंवर्चोधादेवेभ्यार३४५ः ॥ १४ ॥

अस्य आत्मानम् - १ भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

२२ २ २ २ २  
\* होइहा३ । इहोइहा३ । ( एवन्निः ) । इमाउवा

२ १ २ २ २ २ १ १ १  
न्दिविष्टयाओहाउ । उसाह्वन्तेअश्विनाओहाउ । अयं

२ २ २ २ २ १ २ २ १  
वामङ्गेवसेशचीवसूओहाउ । विशंविशद्दिगक्कथाओ

२ २ २ २ २ २ २ २ २  
हाउ । होइहा३ । इहोइहा३ । २ । होइहा३ । इहो

५२ २ १५ १ २२ ३२ २  
इहा३४ । औहोवा । ईपूहोहीहीहीहीहि ॥ १५ ॥

१ ३ २ १ ३ २ २ २ २  
† होइहा । इहोइहा । ( एवन्निः ) । इमाउवान्दिवि

२ १ १ २ २ ३ २ १ १ २ २  
ष्टयाहोहाउ । उसाह्वन्तेअश्विनाहोहाउ । अयंवा

\* “अश्विनोर्ब्रते द्वे” — इति आ० ब्रा० ३, १, ११ । तत्रेदमायम् ।

† अश्विनोर्ब्रतमुत्तरम् ( आ० ब्रा० ३, २, ११ ) ।

<sup>२ २ २ १ २</sup> मङ्गेवसेशचीवस्रहोहाउ । <sup>२</sup> विशंविशं <sup>२ १ २</sup> छिगच्छथाहोहा

<sup>१ २ २ १ ३ २</sup> उ । <sup>१ २ २</sup> होइहा । <sup>१ ३ २</sup> इहोइहा । २ । <sup>१ ३ २</sup> होइहा । <sup>१ ३ २</sup> इहोइहा३

<sup>५२ २</sup> ४ । <sup>१</sup> औहावा । <sup>१</sup> ई२ । ३ ॥ १६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ६१३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५, १६

सप्तदशं साम २भा० २८८ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

अष्टादशं साम २भा० २८७ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

<sup>२२</sup> \* हाउ । ३ । <sup>२</sup> प्सुवन्तरा । ३ । <sup>१२ २</sup> कोज्योतिः । <sup>२ १२</sup> अर्को-

<sup>२</sup> ज्योतिः । २ । <sup>२ २</sup> सुवर्द्धेनुः । ३ । <sup>२</sup> कश्यपस्यसूत्रवार्वाइदरः । <sup>१ २</sup>

<sup>२२ २</sup> यावाङ्गःसयूत्रजावाइती२ । <sup>१ २</sup> ययोर्विश्वमात्रपाइत्रा१ता२

<sup>२ २ २</sup> म् । <sup>१ २</sup> यज्ञन्धीरानीत्रचाश्या२३ । <sup>२२</sup> हाउ । ३ । <sup>२</sup> प्सुव

<sup>२</sup> न्तरा । ३ । <sup>१२ २</sup> कोज्योतिः । <sup>१ १२ २</sup> अर्कोज्योतिः । २ । <sup>२ २</sup> सुवर्द्धेनुः ।

<sup>१ २</sup> २ । <sup>१२ ३२ २</sup> सुवर्द्धेनुः । <sup>२</sup> औहोवाहाउ । <sup>१ १ १ १</sup> वा३ । इट्इडा२३४५ ॥ १९

<sup>१२</sup> \* हाउ । <sup>३</sup> ३ । <sup>१</sup> ऊरे । <sup>२</sup> ३ । <sup>३</sup> कक्का रेउ । <sup>३</sup> ३ । <sup>१</sup> कश्यपस्यसुवा  
<sup>२</sup> रश्विदाः । <sup>२२ २</sup> यावाङ्गःसयूश्जावाश्इतीरे । <sup>१ २</sup> ययोर्विश्वमपा  
<sup>२</sup> रश्इव्रताम् । <sup>२ २ २ १ १</sup> यज्ञन्धीरानीश्चाश्याश् २३ । <sup>२२</sup> हाउश् ।  
<sup>१</sup> ऊरे । <sup>२</sup> ३ । <sup>२ १</sup> कक्का रेउ । <sup>१</sup> २ । <sup>१</sup> कक्काश्इउ । <sup>१</sup> क्काउवाश् ।  
 ३११११  
 ईरश्४५ ॥ २० ॥

अनयोर्ब्राह्मणम्—१भा० ७३७ पृष्ठे मुद्रितम् । १९, २०

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थस्याह्नः प्रपाठकः ॥



॥ हरिः ॐ ॥

<sup>१२</sup> १ हाउ । <sup>१ २</sup> ३ । <sup>२२</sup> इन्द्राश्१२३म् । <sup>२ २ २</sup> हाउ । <sup>२ २ २</sup> नरोने  
<sup>२ १ २</sup> मधिताह्वान्ताइ । <sup>२ १ २</sup> ह्वान्ताइ । <sup>२ १ २</sup> ह्वान्ताश्इ । <sup>२ १</sup> ओइ ।  
<sup>२ ४ ५</sup> ह्वन्ताइ । <sup>१ २२</sup> वन्ता । <sup>२२ १ २</sup> औहोवा । <sup>१ २ २ २</sup> एहिया । <sup>२२</sup> हाउ । <sup>२</sup> ३ ।

० उक्तं कश्यपव्रत सिद्धम् (आ० ब्रा० २, २, २१) ।

+ “अत्रिणसां व्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २२ । तत्राय सिद्धम् ।

१ २ २२ २२ २ १ १ २ १ २  
यत्पा३१२३ । हाउ । ३ । र्यायुनजतेधियास्ताः । धियास्ताः ।

२ १ १ १ ३ ४ ५ १ २२ २२ १ २  
धियास्ताः । ओइ । धियस्ताः । यस्ता । औहोवा ।

१२ २ २ २२ १२ १ २२ २२ २ २ २  
एहिया । हाउ । ३ । गुरो३१२३ । हाउ । ३ । नृषाता

१ २ २ १ २ २ १ १ २ १  
अवसश्चकामाइ । चकामाइ । चकामाइइ । ओइ ।

३ ४ २ ५ १२ २२ २२ १ २ १२ २ २  
चकामाइ । कामा । औहोवा । एहिया । हाउ । ३ ।

१२ १ २ २ २ २ २ १ २ २  
आगो३१२३ । हाउ । ३ । मतिव्रजेभजातुवान्नः । तु

१ २ २ १ २ १ ३ ४ ५ १ २२ १ २  
वान्नः । तुवान्नाः । ओइ । तुवन्नाः । वन्ना । औ

१ २ १२ २ २ २ २ ३ १ १ १ १  
होवा । एहिया । हाउ । ३ । वा३ । ई२३४५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

२२ १ २ १ २ १ २  
\* हाउ । ३ । हाहाउ । ३ । इहाहाउ । ३ । इयाहाउ ।

१ ३ २ १ २ १ २ २ २ २ २ १ १  
२ । इया३हाउ । वा । अभित्वागूरनोनुमोहस् । अदु

२२ २ १ २ १ २ २ १ १ १ १ २ २ २  
ग्धाइवधेनवोहस् । ईशानमस्यजगतःस्वर्हश्हस् । ईशान



२२ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ १  
 ए । अरुचद्वर्मा अरुचदुषसान्दिविसूर्यो विभाती २ ३  
 १ १

४५ ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

षष्ठं साम १भा० २८६ पृष्ठे मुद्रितम् । ६

सप्तमं साम २भा० २८७ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

अष्टमं साम २भा० ३०१ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

२२ १ २ १ २  
 \* हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । ३ ।  
 २ १ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २  
 उदुब्रह्मा । णी३एर । तश्रवस्या । इन्द्रसमा । र्ये३  
 १ २ २ ३ ४ ५ २ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ २  
 मह । यावसिष्ठा । आयोविश्व । नी३श्रव । सातता  
 ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ २ ५ २ २  
 ना । उपश्रोता । मईव । तोवचासी । हाउ । ३ ।  
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १  
 ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । २ । इया३हाउ । वा३ ।  
 ३ १ १ १ १  
 ई२३४५ ॥ ८ ॥

२ २ १ २  
 † हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयो । ३ ।

• “वसिष्ठव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० २, २, २१ । तत्ताद्यमिदम् ।

† उत्तरं वसिष्ठव्रतम् (आ० ब्रा० २, २, २२) ।

१ १२ १२      २ १२ २ १      १ ५      १      २ १२  
 इयोवा । ३ । इयोवाहाइ । ३ । उदूर । २ । उदु । उदो  
 २      २ १२ २ २      १      २ १२      १  
 वा । ३ । उदोवाहाइ । ३ । ब्रह्मा । णी३एर । त  
 २      १२ २      १२ २ २  
 श्रवस्या । स्या । २ । स्योवा । ३ । स्योवाहाइ । ३ ।  
 १ ५      १      २ १२ २      २ १२ २  
 इन्द्रम् । २ । इन्द्रम् । इन्द्रोवा । ३ । इन्द्रोवाहाइ ।  
 १      २ १      २२      १२ २  
 ३ । समा । र्ये३मह । यावसिष्ठा । २ । षोवा । ३ ।  
 १२ २ २२      १२ ५२      १२      १२ १२ २  
 षोवाहाइ । ३ । आयोर । २ । आयः । आयोवा ।  
 २२ १२ २ १      १      २ १      २२ २  
 ३ । आयोवाहाइ । ३ । विश्वा । नी३श्रव । सातता  
 २      १२ २      १२ २ २२      १ ५  
 ना । ना । २ । नोवा । ३ । नोवाहाइ । ३ । उपर । २  
 २ १२ २      २ १२ २ २      १२      २ १२      २२  
 उपोवा । ३ । उपोवाहाइ । ३ । ओता । मईव । तो  
 २      २      १२ २      १२ २ २  
 वचांसी । सी । २ । सोवा । ३ । सोवाहाइ । ३ ।  
 २२      १      २      २      २ १२ २  
 हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयो । ३ । इयोवा ।  
 २ १२ २ २      २ १२ २ ५२      २      ३ १ १  
 ३ । इयोवाहाइ । २ । इयोवा३हाउ । वा३ । ई२३  
 १ १  
 ४५ ॥ १० ॥



२२ १२ २ १ २ १२२२ १  
 \* हाउ । ३ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः ।  
 १ १ २ २ १ १ १२२ २ १ १  
 होइ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ ।  
 १ २ २ १ १ २ १२२२ १ १ १ १  
 विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । उरुघोष  
 २ २ २ १ १ १ १ १ २ २ २ १ १  
 च्चक्रोलोकम् । होइ । उरुघोषच्चक्रोलोकम् । होइ ।  
 २ १ २ २ २ २ १ १ १ १ २ २ २ २ २ १ २  
 उरुघोषच्चक्रोलोकम् । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननु  
 २ १ १ १ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ १  
 दानः । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननुदानः । होइ ।  
 २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १ १ २ १ २  
 वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननुदानः । होइ । इन्द्रनरो । ने  
 १ २ २ ४ ५ २ १ २ २ १ २  
 इमधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ताइ  
 ३ ४ ५ २ २ २ २ २ १ २ २ ४ २ ५ २ २  
 धियस्ताः । शूरोनृषा । ताइश्रव । सञ्चकामाइ । आ  
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ ४ ५ २ २ १ २  
 गोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्ताः । हाउ । ३ । विश्वा  
 २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ १ १ २ २  
 धनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । ३ । उरुघोष  
 २ २ १ २ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ १  
 च्चक्रोलोकम् । होइ । ३ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योननुदानः ।

१ २ १ २ २ १ २ २ १ १ १ १  
होइ । २ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः । हो१ । वार३४ ।

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
औहोवा । ए । वृत्रञ्जघन्वाꣳअपतद्ववारयत्तमः । २ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
ए । वृत्रञ्जघन्वाꣳअपतद्ववारयत्तमा२३४५ः ॥ ११ ॥

अस्य व्यख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

द्वादशं साम २भा० ३०३ पृष्ठे मुद्रितम् । १२

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
\* ए३१ । ४ । प्रवोमहाइ । मद्धेवृधाइभरा२३४धाम् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
चौ । ४ । ए३१ । ४ । प्रचेतसाइ । प्रसुमताइकुण्णूर३४

५ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
ध्वाम् । चौ । ४ । ए३१ । ४ । विशःपूर्वाइः । प्रचरचर्ष

३ ५ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
णार३४इप्राः । चौ । ४ । ए३१ । २ । ए३१२ । आ२३४ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
औहोवा । ए । व्रतमेसुवसुवरेशकुनः ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
† ए२ । ५ । योवा । ५ । योवाहाइ । ५ ।

\* “प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशत् सम्मितम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २३ ।

† “चतुस्त्रिंशत् सम्मितम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २३ । प्रजापतेरित्येव ।

२ १      २ १      २२ ४ ५      १      १२ २  
इन्द्रन्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ । ए२ । पू । योवा ।

१२ २ २२      १२ ५ २      २      १  
पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्हाउ । वा । क्षौ । ३ ।

१      १२ २      १२ २ २२      २ १२  
ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ । पू । यत्पा

२ १      २      ३ ४ ५      १२ २  
रियाः । युनज । ताइधियस्ताः । ए२ । पू । योवा ।

१२ २ २२      १२ ५ २      २      १  
पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्हाउ । वा । क्षौ ।

२      १२ २      १२ २ २२      २२  
३ । ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ । पू । शू

१२      २ १      २ ३ ४ ५      १      १२  
रोनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ । ए२ । पू । यो

२      १२ २ २२      १२ ५ २      २  
वा । पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्हाउ । वा ।

१      १      १२ २      १२ २ २२  
क्षौ । ३ । ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ ।

२२ १२      २ १२      २२ ३ ४ ५      १  
पू । आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । ए२ । पू ।

१२ २      १२ २ २२      १२ ५ २      २  
योवा । पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्हाउ । वा ।

२२      २ १ २      २२      १  
ए । व्रतमेक्षुवरेशकुनः ॥ १४ ॥

२२ १ १ १ २ १  
 \* छाउ । ३ । हहाउ । ३ । हहहाउ । ३ । कपार  
 २ १ २ १ १ २  
 उ । ३ । हा३ओ२३ । २ । हा३१उवा२ । अभित्वा  
 २ २ १ १ ३ ५ २२ २  
 गूरनो३ । ३ । आउ । वा२३ । नूर३४माः । ईडा ।  
 १२ १ १ २२ १ २ १२ १ १ २ २ २ २  
 ३ । ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षम्पृथिवीम्यच्चप्रदिशऋषीन्देवा  
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 न्वर्णम् । अदुग्धाद्वधा३१उवा२३इ । नार३४वाः ।  
 १२ २ १२ १ १ २२ १ २ १२ १ १ २ २  
 ईडा । ३ । ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षम्पृथिवीम्यच्चप्रदिश  
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 ऋषीन्देवान्वर्णम् । ईशानमस्यजगतःसुवा३१उवा२३ । हृ  
 ५ २२ २ १२ १ १ २२ १ २ १ २ २ २  
 २३४शाम् । ईडा । ३ । ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षम्पृथि  
 १२ १ १ १ १ २ २ २ २ १२ २ २ १ २ २ २  
 वीम्यच्चप्रदिशऋषीन्देवान्वर्णम् । ईशानमिन्द्रवा३१उवा  
 २ ५ २२ २ १२ १ १ २२ १ २ १ २ २ २  
 २३ । स्थूर३४षाः । ईडा । ३ । ज्योतिष्यतस्वपतान्तरि  
 २ १२ १ १ १ १ २ २ २ २ १२ २ २ १ २ २ २  
 क्षम्पृथिवीम्यच्चप्रदिशऋषीन्देवान्वर्णम् । छाउ । ३ । हहा

उ । ३ । हृहृहाउ । ३ । कपार३उ । ३ । हारओर३ ।

२ । हार३उवा२ । ए । व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ १५ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ४७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

\* हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहा । हाओवा ।

३ । ऊ२ । ३ । ओ२ । ३ । हाउवाक् । ३ । आयुर्यन् ।

३ । एआयुः । ३ । आयुः । ३ । वयाः । २ । वयः ।

इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वार२न्ताइ । यर्त्पार्यायुनजतेधियार२

स्ताः । शूरोनृषाताश्रवसश्चकार२माइ । आगोमतिव्रजेभ

जातुवार२न्ताः । हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहा ।

हाओवा । ३ । ऊ२ । ३ । ओ२ । ३ । हाउवाक् । ३ ।

आयुर्यन् । ३ । एआयुः । ३ । आयुः । ३ । वयाः । २ ।

१ वा२ । या२३४ । औहोवा । ए । आयुर्द्धाअसभ्यं  
 २ १ २ २ ३ १ १ १  
 चोधादेवेभ्या२३४पुः ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

सप्तदशं साम—२भा० ३०५ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

२ १ २ २ १ २ २ १  
 \* अभिप्रन्ना । तमोजसा । तमोजासा२ । एवं  
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ १  
 त्रिः । तमोजसा । सुवोजासा२ । २ । तमोजसा । सु  
 २ १ ३ ५ २ १ २ २ २ १  
 वो । जा२ । सा२३४ । औहोवा । असिप्राणएअसि ।  
 २ २ १ २ ३ ५ २ २ १  
 ३ । एअसि । ३ । सत्यमित्थावृषा२इदा२३४सी । एअसि ।  
 २ १ ३ ५ २ १ २ २ १ २ १ १ २  
 २ । ए । आ२ । सा२३४ । औहोवा । इडाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे ।  
 १ २ १ १ २ २ १ २ १ १ २ २ १ २ १  
 डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । अभिप्रन्ना ।  
 २ २ १ २ २ १ २ १ १  
 तमोजसा । तमोजासा२ । एवन्त्रिः । तमोजसा ।  
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ ३  
 सुवोजासा२ । २ । तमोजसा । सुवो । जा२ । सा२३४ ।

<sup>५२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>१२ १</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१</sup>  
 औहोवा । असिचक्षुरेअसि । ३ । एअसि । ३ । वृष  
<sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>२२ १२</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup>  
 जूतिर्नो<sup>१</sup>रवार<sup>३</sup>३४इता । एविता । २ । ए । वारइ । ता  
<sup>५२ २</sup> <sup>१ १</sup> <sup>२</sup> <sup>१२ २२ १ २ २</sup>  
 २३४ । औहोवा । अन्तरिक्षङ्गच्छनाकेविभाहि । ३ ।  
<sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२ २ १</sup> <sup>२ २ १</sup> <sup>१ २</sup>  
 अभिप्रघ्ना । तमोजसा । तमोजासा<sup>२</sup> । ३ । तमो  
<sup>१</sup> <sup>२ २ १</sup> <sup>२ २ १</sup> <sup>१ २</sup> <sup>१</sup>  
 जसा । सुवोजासा<sup>२</sup> । २ । तमोजसा । सुवो । जा<sup>१</sup>२ ।  
<sup>३</sup> <sup>५२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२ १</sup> <sup>२२ १</sup>  
 सार<sup>३</sup>३४ । औहोवा । असिश्रोत्रमेअसि । ३ । एअसि ।  
<sup>१ २</sup> <sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>२२ १</sup>  
 ३ । वृषाह्यग्रष्टण्विषेपरारवार<sup>३</sup>३४तौ । एवति । २ । ए ।  
<sup>१</sup> <sup>३</sup> <sup>५२ २</sup> <sup>१ १</sup> <sup>१ २</sup> <sup>२</sup>  
 वा<sup>२</sup> । तार<sup>३</sup>३४ । औहोवा । स्वर्गच्छज्योतिर्गच्छ । ३ ।  
<sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१ २ १</sup> <sup>१ २ १</sup> <sup>२ २ १</sup>  
 अभिप्रघ्ना । तमोजसा । तमोजासा<sup>२</sup> । ३ । तमोजसा ।  
<sup>२ २ १</sup> <sup>१ २ १</sup> <sup>१ २</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup>  
 सुवोजासा<sup>२</sup> । २ । तमोजसा । सुवो । जा<sup>१</sup>२ । सार<sup>३</sup>३४ ।  
<sup>५२ २</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२ १</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१ २</sup>  
 औहोवा । असिज्योतिरेअसि । ३ । एअसि । ३ । वृषो  
<sup>२</sup> <sup>३</sup> <sup>५</sup> <sup>१२ १</sup> <sup>२२ १</sup> <sup>१</sup> <sup>३</sup>  
 अर्वावितार<sup>३</sup>इश्रू<sup>३</sup>३४ताः । एश्रुतः । २ । ए । श्रू<sup>३</sup>२ । तार

३४ । औहोवा । अतिज्योतिर्विभाक्षेति । २ । अति  
 र २ २२ १ १ १ १ १  
 ज्योतिर्विभाक्षेति २३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५४५ पृष्ठे दृश्यम् । १८

\* ऊम् । ३ । हो । ३ । ह९ । ३ । ओहा । ३ ।  
 १ २ २२ २ १ २ १ २  
 ओहाइ । २ । ओहोइ । इन्द्रनरो । नेत्रमधि । ता  
 ३४५ १२२१ १२२१ २२  
 हवन्ताइ । ३ । वयोवृहत् । ३ । विश्राष्टयेविधर्मणे । ३ ।  
 ११२ २१ २ ३४५ २१ २  
 यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । सत्यमोजः ।  
 १ २२२२ २ १ २३४२५  
 ३ । रजःसुवः । ३ । शूरोनृषा । तारश्रव । सश्रकामा  
 २१ २ २१ २ १२ १  
 इ । ३ । भद्र९सुधा । २ । भद्र९सुधे । षमूर्जम् । इष  
 २ २२२२ २१२ २२३४५  
 मूर्जम् । २ । आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः ।  
 २१ २१ १ १ २१ २  
 ३ । बृहद्यशः । ३ । दिविदधेइहस् । २ । दिविदधे३ ।  
 १ १२२२ २२२२२ १११  
 छाउवा । वागीडासूवोबृहद्गा२३४५ ॥ १९ ॥



\* हाउ । ३ । आइहो । ३ । आइहिया । ३ । आ  
 साउ । ३ । आयाम् । ३ । नामाः । ३ । किट् । किट् ।  
 इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वाः२न्ताइ । यत्पार्यायुनजतेधियाः२  
 स्ताः । शूरोनृषाताश्रवसश्चकाः२माइ । आगोमति  
 ब्रजेभजातुवाः२न्नाः । मनार३होइ । प्राणार३होइ ।  
 चक्षूर३होइ । ओत्रार३होइ । घोषार३होइ ।  
 व्रतार३होइ । भूतार३होइ । पानार३होइ ।  
 चित्तार३होइ । धीतार३होइ । सुवार३होइ । ज्यो  
 तार३होइ । वार३४औहोवा । ऊर३४५ ॥ २० ॥

अनयोर्थाख्यानम्—१भा० ६४९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८, २०

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥

\* “इन्द्रस्य राजन-रौहिणे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २९ । तयोत्तरं मिदं रौहिणम् ।







२ १ २१ १ १२ २ २ १ १ १२ १ २ २ १  
त्सारिभ्यश्चनमःश्री । तेभ्यश्चश्रायिभ्यश्चनमन्तिष्ठज्ञश्चोपति

२ १ २ २१ २ १२ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २  
ष्ठज्ञश्चनमोयतेचवियतेचनमःपथेचविपथायच । अवज्या

२१ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १  
मिवधन्वनोवितेमन्युन्नयामसिमृडतान्नइहअस्मभ्यम् । इडा

१ १ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १  
२३भा । यइदंविश्वम्भूतम् । युयो३ । आउ । वार३ ।

३

नार३४पुमाः ॥ ७ ॥

१ २ १ १ २ १ १ २ १  
अधिय । ताइ । मित्रप । ताइ । क्षत्रप । ता

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २  
इ । स्वःपताइ । धनपता२इ । ना२माः । नमोन्ना

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
यनमोन्नपतयएकाक्षायचावपन्नादायचनमोनमः । रुद्रा

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
यतीरसदेनमःस्थिरायस्थिरधन्वनेनमःप्रतिपदायचपटरिणेच

१ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
नमस्त्रियम्बकायचक । पर्दिनेचनमआश्रायेभ्यश्चप्रत्याश्रा

१ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
येभ्यश्चनमःऋव्येभ्यश्चविरिम्फेभ्यश्चनमःसंवृतेविवृतेच । अ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
वज्यामिवधन्वनोवितेमन्युन्नयामसिमृडतान्नइहअस्मभ्यम् ।

१ २ १ २ २ १ १  
इडा२३भा । यइदंविश्वभूतम् । युयो३ । आउ । वा  
२३ । ना२३४माः ॥ ८ ॥

एतेषां षष्ठादि-त्रयाणां साम्नां मूलानि न ऋचः, अपितु स्तोभा, ते चैते—

१ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २  
अधिपते । अधि । पते । मित्रपते । मित्र । पते । क्षत्र  
१ २ २ २ १ २ १ २ ३  
पते । क्षत्र । पते । स्वःपते । स्वाऽऽरिति । पते ।  
१ २ २ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३  
धनपते । धन । पते । नमः । मन्युना । वृत्रहा । वृत्र ।  
२ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १  
हा । सूर्येण । स्वराट् । स्व । राट् । यज्ञेन । मघ  
२ १ २ २ ३ १ २ २ १ २ २ १  
वा । दक्षिणा । अस्य । प्रिया । तनुः । राज्ञा । वि  
२ २ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १  
शम् । दाधार । वृषभः । त्वष्टा । वृत्रेण । शची  
२ ३ १ २ २ १ २ २ २ ३ २  
पतिः । शची । पतिः । अनेन । गयः । पृथिव्या ।  
३ २ ३ १ २ १ २ २ ३ २ ३  
ष्टणिकः । अग्निना । विश्वम् । भूतम् । अभि । अ  
१ २ १ २ २ २ ३ २ ३ २  
भवः । वायुना । विश्वाः । प्रजाः । प्र । जाः । अभि ।  
३ १ २ २ १ २ ३ २  
अपवथाः । वषट्कारेण । वषट् । कारेण । अर्द्धभाक् ।

<sup>३</sup> अर्द्ध । <sup>२</sup> भाक् । <sup>१ २२</sup> सोमेन । <sup>३</sup> सोमपाः । <sup>२</sup> सोम । <sup>२</sup> पाः । <sup>१ २२</sup> समि  
<sup>३</sup> त्या । <sup>१ २</sup> सम् । <sup>३</sup> इत्या । <sup>२</sup> परमेष्ठी । <sup>२</sup> परमे । <sup>२ २</sup> स्थी । <sup>२ २</sup> ये । <sup>२ २</sup> देवाः ।  
<sup>३</sup> देवाः । <sup>१ २</sup> दिविषदः । <sup>३</sup> दिवि । <sup>१ २२</sup> सदः । <sup>३</sup> अन्तरिक्षसदः ।  
<sup>३</sup> अन्तरिक्ष । <sup>१ २२</sup> सदः । <sup>३</sup> पृथिवीषदः । <sup>३</sup> पृथिवी । <sup>१ २२</sup> सदः ।  
<sup>३</sup> अप्सुषदः । <sup>१ २</sup> अप्सु । <sup>३</sup> सदः । <sup>१ २२</sup> दिक्षुसदः । <sup>३</sup> दिक्षु । <sup>१ २२</sup> सदः ।  
<sup>३</sup> आशासदः । <sup>१ २</sup> आशा । <sup>३</sup> सदः । <sup>१ २२</sup> स्थ । <sup>३</sup> तेभ्यः । <sup>३</sup> वः । <sup>१ २२</sup> देवाः ।  
<sup>१ २</sup> देवेभ्यः । <sup>१ २२</sup> नमः । <sup>१ २२</sup> अव । <sup>३</sup> ज्याम् । <sup>३</sup> ईव । <sup>१ २२</sup> धन्वनः । <sup>३</sup> वि ।  
<sup>३</sup> ते । <sup>२</sup> मन्युम् । <sup>३</sup> नयामसि । <sup>१</sup> मृडताम् । <sup>३</sup> नः । <sup>२</sup> इह ।  
<sup>३ १ २</sup> अस्त्रभ्यम् । <sup>३ २</sup> यः । <sup>१ २२</sup> इदं । <sup>३ २</sup> विश्वम् । <sup>३</sup> भूतं । <sup>१ २२</sup> युयो । <sup>३</sup> नमः ॥०॥  
<sup>१ २२</sup> नमः । <sup>३</sup> उत्ततिभ्यः । <sup>१ २</sup> उत् । <sup>३</sup> ततिभ्यः । <sup>१ २</sup> च । <sup>३</sup> उत्तन्वाने  
<sup>२</sup> भ्यः । <sup>३</sup> उत् । <sup>१ २</sup> तन्वानेभ्यः । <sup>३</sup> च । <sup>१</sup> नमः । <sup>३</sup> नीषङ्गिभ्यः । <sup>१ २</sup> नी ।  
<sup>१ २</sup> सङ्गिभ्यः । <sup>३</sup> च । <sup>१ २</sup> उपवीतिभ्यः । <sup>३</sup> उप । <sup>१ २</sup> वीतिभ्यः । <sup>३</sup> च ।  
<sup>१ २२</sup> नमः । <sup>१ २२</sup> अस्यङ्गः । <sup>३</sup> च । <sup>१ २</sup> प्रतिदधानेभ्यः । <sup>३</sup> प्रति । <sup>१ २२</sup> दधाने

२ १ २८ ३ १ ९ ३ १ ९ ३ १  
भ्यः । च । नमः । प्रविध्यङ्ग्यः । च । प्रव्याधिभ्यः । प्र । व्याधि

१८ ३ १ ९ १ २८ ३ १ ९ ३ १ २८  
भ्यः । च । नमः । त्सरभ्यः । च । त्सारिभ्यः । च । नमः ।

३ १ २ ३ १ ९ ३ १ २८ १ २८ ३  
श्रितेभ्यः । च । आयिभ्यः । च । नमः । तिष्ठङ्ग्यः । च ।

१ ९ ३ १ २८ ३ १ २८ ३ २ ३ ३  
उपतिष्ठङ्ग्यः । उप । तिष्ठङ्ग्यः । च । नमः । यते । च । वि

२ ३ २ ३ १ २८ ३ २ ३ १ २  
यते । वि । यते । च । नमः । पथे । च । विपथाय । वि ।

२ ३ १ २८ १ २८ १ २८ १ २८  
पथाय । च ॥०॥ नमः । अन्नाय । अन्न । पतये । अन्न ।

३ १ ९ ३ १ २ ९ १ ९  
पतये । एकाक्षाय । एक । अश्नाय । च । अवपन्नादाय ।

३ १ २ ३ १ २८ १ २८ ३ १ २ ३  
अव । पन्नादाय । च । नमः । नमः । रुद्राय । तीर

१ ९ ३ १ २८ १ २८ ३ १ ९ ३ १ २  
सदे । तीर । सदे । नमः । स्थिराय । स्थिरधन्वने ।

३ २ ३ १ २ १ २८ १ २८ ३  
स्थिर । धन्वने । नमः । प्रतिपदाय । प्रति । पदाय ।

१ ९ ३ १ २ १ २८ ३  
च । पटरिणे । च । नमः । त्रयम्बकाय । त्रि । अम्ब

१ २ ३ १ २८ ३ १ २  
काय । च । कपर्दिने । च । नमः । आश्रायेभ्यः ।



च । प्रत्याश्रायेभ्यः । प्रति । आश्रायेभ्यः । च । न  
 मः । संवृते । सम् । वृते । च । विवृते । वि ।  
 वृते । च ॥ २ ॥ १ ॥ ५

नवमं साम—१ भा० ३१२ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

\* हाउ । ३ । ऊप् । ३ । विविविविवी३ । ३ । हौ२ ।  
 ३ । हाउ३वा । अभित्वाशूरनोनुमोहस् । अदुग्धाइव  
 धेनवोहसं । ईशानमस्यजगतःस्वर्हश्चस् । ईशानमि  
 न्द्रंतस्यषोहस् । हाउ । ३ । ऊप् । ३ । विविविविवी३ ।  
 हौ२ । ३ । हाउ३वा । एअस् । एफट् । एमृस् ।  
 एहस् । ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ४७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १०

एकादशं साम—१ भा० १८४ पृष्ठे मुद्रितम् । ११

† आयाउ । ३ । अक्रांत्समृद्रःप्रथमाइविधर्मान् । वि

\* “अजितस्य जितिः”—इति आ० ब्रा० २, १, १४ ।

† “दीर्घतमसश्च व्रतम्”—इति आ० ब्रा० २, १, १४ ।

२१      २१      २      ३२२१      ३१२१      ३  
धर्मान् । २ । जनयन्प्राजाभुवनास्यगोपाः । स्यगोपाः । स्य

२२१                      १२                      २                      १२११                      १२११  
गोपाः ।                      वृषापावित्रे अधिसानो अयाइ ।                      नो अया

इ. २। आयाउ। ३। वृहत्सोमोवावृधेसुवानोअद्रा

इ. नोअद्राइ. नोअद्राइउवाइ. ए३. धेखानो

११११  
अद्वीर३४५: ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १९२ पृष्ठे दृश्यम्। १९

वयोदशादि-सप्तदशान्तानि पञ्च सामानि—२भा० ३१५-३२१ पृष्ठेषु

मुदितानि । १२-१७

२८  
॥ हाउ । ३ । अस्मीनस्मिन् । ४ । नृमणाइनृमणम् ।

४। निधाइमाहे । ५। कयानश्चित्राश्रमाभूवाइत् ।

१२ २ १ २      १ २      १ २  
जतीसदावृद्धात्साश्वा २ ।      कयाश्चिष्टाश्वावाश्ती

२४। <sup>१२</sup>हाउ। ३। <sup>१२ १२</sup>अस्तीनस्तिन्। ३। <sup>१२ १२</sup>नृमणाइनृमणाम्।

• “इं पुरुषव्रते । पञ्चानुगामश्चैकानुगामश्च”—इति आ० ब्रा० ३, ९, १५ ।  
तत्रेहं द्वितीयम्,—‘एकानुगामं पुरुषव्रत’मिति ।

३। निधाइमाहे । २। निधारइइ । मा१ । चा२३४ ।

५२२ ११११  
औहोवा । सुवर्ज्जोती२३४५ः ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० १८४ पृष्ठे दृश्यम् । १८

जनविंशतितमं साम—१ भा० ३२२ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

१ १ २२१ २२ १ १  
\* वाक् । २। वागीयम् । कयानश्चित्रा३आभूश्वा  
२२२ २ १ १ २२ १  
२त् । ऊतीसदावृद्धाःसाश्वा२ । कयाशचिष्ठा३या  
२ १ १ २२ १ १ २ ५२२  
वा१र्त्ता२ । वाक् । २। वागीया२ । वार३४औहोवा ।

२२ २ १ २२ १ २ २२ १ १ १ १  
ए । अन्तरिक्षेसलिलंलेलाया२३४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठे दृश्यम् । २०

एकविंशतितमं साम—२ भा० ४९३ पृष्ठे मुद्रितम् । २१

द्वाविंशतितमं साम—२ भा० ४२४ पृष्ठे मुद्रितम् । २२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

\* “त्रीणि लोकानां व्रतानि दिवोऽम्नरीचस्य पृथिव्याः”—इति आ० ब्रा० ३,  
२, २५ । तथेदं द्वितीय मन्मरीचस्य व्रतमिति ।

॥ हरिः ॐ ॥

प्रथमादीनि दश सामानि—२ भा० ३२५—३२९ पृष्ठेषु मुद्रितानि । १—१०

२२                      १                      १                      १                      २  
\* हाउ । ३ । हा२इ । ऊ२ । त्रिः । काक्कक्क  
                                 १                      १                      १                      १५  
क्क । ३ । हा२इ । ऊ२ । ऊ२ । ऊ२ । एवन्तिः ।  
१                      २                      १५                      २२                      १२  
काक्कक्कक्कक्क । ऊ२ । एवन्तिः । हाउ । ३ । यस्येद  
२                      २                      १                      २१२                      २                      १                      २२  
मारजोयू२जाः । तुजेजनेवन२सू२वाः । हाउ । ३ ।  
१                      १                      १                      २                      १  
हा२इ । ऊ२ । ३ । काक्कक्कक्कक्क । ३ । हा२इ ।  
१                      १                      १५                      १                      २                      १५  
ऊ२ । ऊ२ । ऊ२ । त्रिः । काक्कक्कक्कक्क । ऊ२ ।  
२२                      २                      ३                      १                      १                      ४  
३ । हाउ । ३ । आइन्द्रस्य१ । तियार२वृ२हा२इ२त् ।  
१                      ११११  
नमःसुवरिडार३४५ ॥ ११ ॥

अस्य आख्यानम्—१भा० २४८ पृष्ठे दृष्टव्यम् । ११

२२                      १                      २                      १                      २                      १                      २                      १                      २                      १  
† हाउ । ३ । अहोअहो । अहो । आहोआहो ।

\* “कश्यपव्रतं दशातुगानम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

† “कश्यपपौत्रा द्वितीयम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

१ २      ११ १२      १२      १      २      १ १२ २  
 आहो । एहोएहो । एहो । वा३ । हाउवा । प्रजाभू  
 २२      १      ११११  
 तमजीजने३ । इट्इडा२३४५ ॥ १२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचैषः—

३२ १ २      ३२ १ २      ३२ १ २      ३ २      १  
 अहोइति । आहोइति । एहोइति । प्रजाः । प्र।  
 २      ३ २      १  
 जाः । भूतम् । अजीजने ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥  
 २२      १      २      २२  
 \* हाउ । ३ । फाल्फल्फल्फल्फल्फल् । ३ । हाउ ।  
 १      २ २      २      १      १ २ २      २  
 ३ । इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वारन्ताइ । यत्पार्यायुनजतेधि  
 १      २ २      २      १      १ २ २  
 यारन्ताः । शूरोनुषाताश्रवसश्चकारमाइ । आगोम  
 २ २      १      २२      १      १  
 तिब्रजेभजातुवारन्ताः । हाउ । ३ । फाल्फल्फल्फल्फल्फल्  
 २३      १      १      २ ११११  
 ल् । ३ । हाउ३वा । मनःसुवरिडा२३४५ ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १२

१      १      २ २ २ २ २ २      २२  
 † हाउ । ३ । हाउहौहौहौहौहौ । ३ । हाउ ।

\* “कश्यपव्रतं दशाहुगानम्”—इति आ० ब्रा० ९, १, १७ । तत्रेदं तृतीयम् ।

† “कश्यपव्रतं दशाहुगानम्”—इति आ० ब्रा० ९, २, १७ । तत्रेदं चतुर्थम् ।

३। योनोवनुष्यन्नभिदातिमारेत्ताः । उगणावामन्यमा  
नसुरोरेवा । त्रिधीयुधाश्वसावातमारेन्द्रा । अभी  
ध्यामवृषमणस्त्वोरेताः । छाउ । ३। छाउहौहौहौहौ  
हौ । ३। छाउ३ । वा । एवयः सुवरिडार३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

\* छाउ । ३। इमाः । ३। प्रजाः । ३। प्रजा  
पते । होइ । २। प्रजापते । छा३शुवार । ए । हृदयम् ।  
२। ए । हृदया३शु । वार । प्रजारूपमजीजनै ।  
इट्इडा२३४५ ॥ १५ ॥

अस्य मूलं न कृत् अपितु सोमः; सचैषः—

इमाः । प्रजाः । प्र । जाः । प्रजापते । प्रजा । पते ।  
हृदयं । प्रजाः । प्र । जाः । रूपम् । अजीजने ॥२।१।८॥

\* “कश्यपव्रतं दशाशुगानम् \* \* \* प्रजापतेर्हृदयं पञ्चमम्”—इति

आ० भा० २, ९, १० ।

१२                      १ २                      १                      १२  
\* हाउ । ३ । इडा । ३ । सुवः । ३ । ज्योतिः ।

३२ २                      ५२ २                      २२                      १२                      २ १ १ १  
२ । ज्योता३४ । औहोवा । ए । इडासुवर्ज्यातो २ ३

१ १

४ पुः ॥ १६ ॥

सप्तदशं साम—२भा० २३२ पृष्ठे मुद्रितम् । १७

अष्टादशं साम—२भा० २९० पृष्ठे मुद्रितम् । १८

कनविंशं साम—२भा० २३३ पृष्ठे मुद्रितम् । १९

२२                      १ २                      १२ २ ५                      २२  
† हाउ । ३ । वाग्घहहहह । ३ । ऐहो२ । ३ । ऐहि

२                      १ २                      २ ५                      २ १ २ २  
हाउवाक् । ३ । हाहाउ । ३ । हाउ३वा । पूजातीक

२२ २ १                      १ २ १ १ १ १                      २२                      १ २  
मजीजनेहस् । इहा२३४५ । हाउ । ३ । वाग्घहहहह ।

१२ ५२                      १२ २                      १ २  
३ । ऐहो२ । ३ । ऐहिहाउवाक् । ३ । हाहाउ । ३ ।

१                      २ १                      २ १                      १ १  
आयाउ । ३ । अग्निरस्मिजन्मनाऔ३हो । हा२इया ।

२ २                      १ १                      २ २                      १२                      १  
औ३हो । हा२इया । औ३हो३ । हाउ । ३ । वाग्घ

\* “कश्यपव्रतं दशातुगानम् \* \* \* इडानां सङ्ख्यातः षष्ठः”—इति

आ० ब्रा० ३, १, २७ ।

† “कश्यपपुच्छं दशमम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

१ १२५२ १२ २ १  
हृहृहृहृ । ३ । ऐहो२ । ३ । ऐहिहाउवाक् । ३ । हा

१ २५ २२ २ २२२ १  
हाउ । ३ । हाउ३वा । इहपूजामिहरयि०रराणोहस् ।

१ १ १ १ १ २२ १ २ १२५२  
इहार्३४पू । हाउ । ३ । वाग्घहृहृहृहृ । ३ । ऐहो२ ।

१२ २ १ १ १  
३ । ऐहिहाउवाक् । ३ । हाहाउ । ३ । आयाउ ।

२२ १२ १ १ १ १ २ १ १  
३ । जातवेदाऔ३हो । हार्इया । औ३हो । हार्

१ १ २ १२ १ १  
इया । औ३हो३ । हाउ । ३ । वाग्घहृहृहृहृ । ३ ।

२५ २२ १ २ २ २ १२ १२ २२ १  
(एवंसर्वत्र) हाउ३वा । रायस्योषायसुकृतायभूयसेहस् ।

१ ३ १ १ १ १ २२ १ १ १  
इहार्३४पू । हाउ । ३ । वाग्घहृहृहृहृ । ३ । आयाउ ।

२ १ २ २ १ १ १ १ १  
३ । घृतम्नेचक्षुरमृतम्मासानै३हो । हार्इया । औ३

१ १ १ २ १ २ २ १ १  
हो । हार्इया । औ३हो३ । हाउ । ३ । वाग्घहृहृ

२५ २ २२ १ १ १ १ १ १  
हृहृ । ३ । हाउ३वा । आगन्वाममिदंवृहस् । इहा

२ १ १ १ २ १ १ १ १  
२३४पू । हाउ । ३ । वाग्घहृहृहृहृ । ३ । आयाउ ।

२ १ २ २ २ २ १ १ १  
३ । त्रिधातुरकीरजसोविमानाऔ३हो । हार्इया ।



<sup>२</sup> औ३हो । <sup>१</sup> <sup>१</sup> हार३या । <sup>२</sup> <sup>२</sup> औ३हो३ । <sup>१२</sup> हाउ । ३ ।

<sup>१</sup> <sup>२</sup> वाग्घहहहह । ३ । <sup>१५</sup> हाउ३वा । <sup>२१२२११११११</sup> इदं वामभिदं वृहस् ।

<sup>१३११११</sup> <sup>१२</sup> इहार३४५ । <sup>१</sup> <sup>२</sup> हाउ । ३ । <sup>१</sup> वाग्घहहहह । ३ । आयाउ ।

<sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> ३ । अजस्रज्योताइरौ३हो । <sup>१</sup> <sup>२</sup> हार३या । <sup>२</sup> <sup>१</sup> औ३हो ।

<sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> हार३या । <sup>२</sup> <sup>२</sup> औ३हो३ । <sup>१२</sup> हाउ । ३ । <sup>१</sup> <sup>२</sup> वाग्घहहहहह ।

<sup>१५</sup> <sup>१२</sup> <sup>१२</sup> <sup>२</sup> <sup>११११२२११११११</sup> ३ । <sup>१</sup> <sup>२</sup> हाउ३वा । <sup>१</sup> <sup>२</sup> चराचरायवृहत् इदं वामभिदं वृहस् ।

<sup>१३१११</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> इहार३४५ । <sup>१</sup> <sup>२</sup> हाउ । ३ । <sup>१</sup> <sup>२</sup> वाग्घहहहहह । ३ । आया

<sup>२१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> उ । ३ । <sup>२</sup> <sup>२</sup> हविरस्मि सर्वामौ३हो । <sup>१</sup> <sup>१</sup> हार३या । <sup>२</sup> <sup>२</sup> औ३हो ।

<sup>१</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>१</sup> <sup>२</sup> हार३या । <sup>२</sup> <sup>२</sup> औ३हो३ । <sup>१२</sup> हाउ । ३ । <sup>१</sup> <sup>२</sup> वाग्घहहहहह ।

<sup>१५</sup> <sup>१२१२२२२१</sup> <sup>२</sup> <sup>१२</sup> <sup>१२</sup> ३ । <sup>१</sup> <sup>२</sup> हाउ३वा । <sup>१</sup> <sup>२</sup> एयशोक्रान्भूतमततनत्प्रजाउसमचूकुप

<sup>१</sup> <sup>१२१</sup> <sup>१३</sup> <sup>१११</sup> त्पशुभ्योहस् । <sup>१</sup> <sup>२</sup> इहार३४५ ॥ २० ॥

\* इतीरेइति । ३ । इतिमात्राचरतिवत्सकारेइति ।

२ । इतिमात्राचरतिवत्सकारः । आरेइ । तारे३४ ।

औहोवा । ए । इति । २ । ए । इतीरे३४५ ॥ २१ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचैषः—

इति । मात्रा । चरति । वत्सकः ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

† स्वयंस्कन्वाइ । स्वयंस्कून्वारेइ । २ । स्वयं

स्कन्वाइ । स्वयम् । स्कूर । न्वारे३४ । औहोवा ।

ए । स्कन्वे । २ । ए । स्कन्वारे३४५इ ॥ २२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचैषः—

स्वयम् । स्कन्वे । स्कन्वे ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

• “मिऋवा,मिनिऋवौ द्वावमडुद्रुते वा” इति आ० ब्रा० १, १, १७ । तत्रेदं मिऋव समडुद्रुवतम् ।

† अभिमिनिऋव मेतदमडुद्रुवतं वा (१, १, १७) ।

॥ हरि ॐ ॥

२र र र १ ३र २र ३र २ २ र र  
 \* हाउहाउहाउ । भ्राजाओवा ३ । अग्निर्मूर्द्धादी  
 २ २ २ र १ २ २  
 श्वाःकाश्कू२त् । पतिःपृथ्वीवीक्ष्याआश्या२म् । अ  
 र र र १ २ ३र र २र ३र २र  
 पा॒रेता॒सी॒रजान्वा॑शती२३ । हाउहाउहाउ । भ्राजा  
 ३र र ३र २ ४ २र १ १ १ २र  
 ओवा । ३ । भ्राजा३ओपुवा६५६ । ए । विश्वस्यजगती  
 १र ३ १ १ १  
 ज्योती२३४५ः ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

२र १ २र १ २ २ १र २ १र  
 † भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वार । अयारूचाह  
 २र र १ १ २र १र र २ १ २ १र २र  
 रिण्यापुनानः । विश्वाद्देषा॒सितर॑तिसयुग्वभिः । सूर्यो  
 १ २ १ २ १र र १ २र र २ र १र २ १र  
 नसयुग्वभिः । धारापृष्ठस्यरोचते । पुनानोअरूपोहरिः ।  
 १ २र १ २र १र २ १र २ १ १र र २ १ २र  
 विश्वायद्रूपापरियास्यृक्कभिः । सप्तास्येभिक्कभिः । आ  
 १ २र १ २र १ २र १ २र १ २र  
 जा । २ । भ्राजा३१उ । वार । ए । विश्वस्यजगते

\* “अग्नेर्ब्रतम्”—इति आ० ब्रा० २, २, २८ ।

† “वाधोय ब्रतम्”—इति आ० ब्रा० १, २, २८ ।

ज्योतिः । ज्यो<sup>१</sup>र<sup>३</sup>ता<sup>५</sup>र<sup>७</sup>३४ श्री<sup>१</sup>हो<sup>११११</sup>वा । इट्<sup>१</sup>ड्<sup>११११</sup>डार<sup>१</sup>३४५ ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ८२३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

तृतीयं साम—२भा० २९८ पृष्ठे सुद्रितम् । ९

\* ओ३१म् । ३ । आयूः । ३ । ज्योतीः । ३ ।

१२ १२ २      १२ १२ २      १२ १२ ५९  
ज्योतीवा । ३ । ज्योतीवाहाड् । २ । ज्योतीवाश्वाड् ।

२ ३१ २२२ १२ २१ २२१२ २१ १२१  
वा । ब्रह्मस्वैर्विश्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । इन्दुरि

२ १ १      १ १      १ १ २ २      १ १ २ २  
डासत्यम् । सत्यम् । २ । सत्योवा । ३ । सत्योवा

१ ११ ५२ २ ११ १२ १२  
छात्र । २ । सत्योवाऽऽहाउ । वा । इह स्वैश्वानराय

१ १ १२ १२ २ १ १२ १२ २ २  
प्रदिशोज्योतिर्वृहत् । कायमानोवनातुवाम् । तुवाम् ।

२। तुवोवा। ३। तुवोवाहाइ। २। तुवोवाइ

१ १ ११ १२ १२ ११ १२ १२ ११ १२  
हाउ । वा । इह्रस्वैश्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । द्यौ

भूतम्पृथिवी । पृथिवी । २ । पृथिव्योवा । ३ । पृथि

१८ ८ १      १ ८ ५ १      १      ११ १८  
व्योवाहाइ । २ । पृथिव्योवाइहाउ । वा । इहस्त्वै

“महाविद्यामरत्नोद्दे”—इति आ० भा० १, १, १८। मन्त्रे दं द्वितीयम्।

२ १२ २ १ २२ १२ २ १ २ २ २ १  
 श्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । यन्मातृरजगन्नपाः । अ

२ १२ २ २ २२ २ २ १२  
 पाः । २ । अपोवा । ३ । अपोवाद्वाइ । २ । अपो

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 वाइहाउ । वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् ।

१ २ १२ २ १२ २ १२ १२ २ १२ १२ २ १२  
 सहस्रोजआपः । आपः । आपः । आपोवा । ३ । आ

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 पोवाद्वाइ । २ । आपोवाइहाउ । वा । इहस्वश्वा

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 नरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । नतत्तेअग्नेप्रमृषेनिवर्त्तनाम् ।

२ २ १२ २ २ १२ २ २ १२  
 तनाम् । २ । तनोवा । ३ । तनोवाद्वाइ । २ । तनो

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 वाइहाउ । वा । इहस्वश्चानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 उषादिशोज्योतिः । ज्योतिः । २ । ज्योतोवा । ३ ।

२ २ १२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 ज्योतोवाद्वाइ । २ । ज्योतोवाइहाउवा । इहस्वश्वा

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
 नरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । यद्दूरेसन्निद्धाभुवाः । भुवाः ।

२ १२ २ २ १२ २ २ १२ २ २ १२ २ २ १२ २ २ १२  
 २ । भुवोवा । ३ । भुवोवाद्वाइ । ३ । भुवोवाइहाउ ।

१ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २  
वा । इहस्ववश्चानरायप्रदिशोज्योतिर्वृद्धत् । ओ३१म् ।

२ २ १ २ १ २ १ २ २  
३ । आयूः । ३ । ज्योतीः । ३ । ज्योतीवा । ३ ।

२ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २  
ज्योतीवाद्वाइ । २ । ज्योतीवाइहाउ । वा । घर्मी

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
मरुद्भिर्भुवनेषुचक्रदत् । इट्इडा२३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

पञ्चमं साम—२भा० ३२५ पृष्ठे मुद्रितम् । ५

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २  
\* आ । भ्राज । ३ । अग्निर्मूर्धादीश्वाःका१कू२त् ।

१ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २  
पतिःपृथिवीश्याआश्या२म् । अपा२रेता२सी३जाइन्वा

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २  
१ती२ । आ । भ्राज । २ । आ । भ्राजाइवा । ए ।

१ २ २ २  
आभ्राज । ३ ॥ ६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १२५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

सप्तमं साम—२भा० ३३६ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

१ २ २ २ २ २ २ २ २ १ २ २  
† हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । इहीहो ।

• “सूर्यस्य भ्राजाभाजे द्वे”—इति आ० ब्रा० २, २८ । तत्रेदं द्वितीय-  
साभाजं नाम ।

† “वायोदिकर्षभासे द्वे अत्योर्वा”—इति आ० ब्रा० २, १, ९८ । तत्रेदं  
द्वितीयं भासं नाम ।

३। इहियो। ३। ऊम्। ३। हो। ३। हृत्।

३। इडा। ३। चतम्भे। ३। हस्। ३। पुनस्य

वृष्णी अरुषस्य नूमा रश्वाः। पुनोवचोविदथाजातवेदार

इसाइ। वैश्वानरायमतिर्नव्यसेगूरश्चोः। सोमइवपव

तेचारुग्ना रश्वा इ। हाउहाउहाउ। ओहा। २।

ओहाइ। इहोहो। ३। इहियो। ३। ऊम्।

हो। ३। हृत्। ३। इडा। ३। चतम्भे। ३।

हस्। २। चारश्वा। ओहोवा। इहोहो। भद्रम्।

इहोहो। अयः। इहोहो। वामम्। इहोहो। वरम्।

इहोहो। सुवम्। इहोहो। अस्ति। इहोहो। अ

भ्राजीत्। इहोहो। ज्योतिः। अभ्राजीत्। इहो

हो। दीदिवः। ए२३। हियाहाउवा३। भारश्वापुम्॥८॥

<sup>१२</sup> \* हाउ । <sup>१२</sup> ३ । <sup>१२</sup> आयुः । <sup>३२</sup> ३ । <sup>३२</sup> ज्योतिः । <sup>३२</sup> २ । <sup>३२</sup> ज्यो

<sup>१</sup> ता३४ । <sup>५२२</sup> औहोवा । <sup>१</sup> ए३ । <sup>१२</sup> वाग्ज्योती२३४५ः ॥ ८ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः, सचैवः—

<sup>१</sup> वाक् । <sup>१२</sup> ज्योतिः ॥ २ ॥ ८ ॥

<sup>१२२</sup> २, ३ <sup>५२२</sup> २ <sup>१२</sup> २ <sup>३</sup> ३  
† एवाहियेवा२३४ औहोवा । हाॡहॡहॡहॡहॡहॡ

<sup>५२२</sup> २ <sup>१२१</sup> २ <sup>१</sup> १  
२३४ । औहोवा । (एवन्तिः) हियेवा । हियग्नाइ ।

<sup>१</sup> १ <sup>१२१</sup> २ <sup>१२१</sup> १ <sup>१११</sup> १  
हिइन्द्रा । हिपूषान् । हिदेवा२३४५ः ॥ १० ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः सचैवः—

<sup>१२</sup> २ <sup>१</sup> १ <sup>२</sup> २ <sup>३</sup> ३ <sup>२</sup> २ <sup>१</sup> १  
एव । हि । एव । हि । अग्ने । हि । इन्द्र । हि ।

<sup>३</sup> ३ <sup>१</sup> १ <sup>३</sup> ३  
पूषन् । हि । देवाः ॥ २ ॥ ८ ॥

<sup>२२२</sup> २ <sup>११</sup> १ <sup>२</sup> २ <sup>११</sup> १ <sup>१</sup> १  
‡ वयोमनोवयःप्राणाः । वयश्चक्षुर्वयःश्रोत्राम् । व

\* “ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा दशगुगमं तस्य शिरश्च ग्रीवाश्च स्तन्य-  
कीकसौ च पुरीषाणि च पक्षौ चात्मा चोरु च पुच्छं चेतत् साम सुपर्श  
मित्याचक्षतं”—इति आ० ब्रा० ३, १, १८ । तत्रोदमेन्द्रं महादिवाकीर्त्यं  
सौर्यं वा प्रथमागुगमं शिरो नाम ।

† ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा द्वितीयागुगमं ग्रीवा नाम ।

‡ ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा तृतीयागुगमं स्तन्यो नाम ।



<sup>२ २ २ २ १ २</sup> योघोषोवयोव्राताम् । <sup>१</sup> वयो<sup>२ २</sup>र३भूताउ । <sup>१</sup> वा३ । <sup>३ १ १</sup> ई२३

<sup>१ १</sup>

४ ५ ॥ ११ ॥

<sup>२ २ १</sup> \* वयोमनार३ः । <sup>१ १ १ १ १ १ १ १ १</sup> होइहौवाओर३४वा । वयःप्रा

<sup>१ १ १ १ १ १ १ १ १</sup> णार३ः । होइहौवाओर३४वा । वयश्चक्षूर३ः । हो

<sup>१ १ १ १ १ १ १ १ १</sup> इहौवा० । वयःश्रोत्रार३म् । होइहौवा० । वयोघोषा

<sup>१ १ १ १ १ १ १ १ १</sup> र३ । होइहौवा । वयोव्रतार३म् । होइहौवा । वयो

<sup>१ १ १ १ १ १ १ १ १</sup> भूतार३म् । होइहौवाओर३४पुवाइपूई । ऊर३४५ः ॥ १२ ॥

अनयोर्मूलं न ऋक्, अपितु श्लोमः; सचेष्टः—

<sup>१ १ २</sup> वयः । <sup>१ १ २</sup> पयः । <sup>१ १ २</sup> चक्षुः । <sup>१ १ २</sup> श्रोत्रम् ॥ २ ॥ ८ ॥

<sup>१ १ २</sup> ऊर३र्क । <sup>१ १ २</sup> द्वाउ । <sup>१ १ २</sup> ३ । होइवाक् । ( एवन्निः ,

<sup>१ १ २ १ १</sup>

धर्मोऽधर्मः । ३ ॥ १३ ॥

\* ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा चतुर्धाशुगमं कौकशो नाम ।

† ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा प्रक्षमाशुगमं पक्षी नाम ।

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचैषः—

<sup>१</sup> उर्क । <sup>१२</sup> धर्मो धर्मः । <sup>१ १२</sup> धर्मः । <sup>१</sup> धर्मः ॥ २ ॥ ८ ॥

<sup>१ २ १</sup> \* धर्मविधर्म । <sup>१</sup> ३ । <sup>२ १ २ २</sup> सत्यज्ञाय । <sup>१ १ २</sup> ३ । चतुर्वद । ३ ।

<sup>२ १ ५ १ ५ १</sup> चतुर्ववरववरवम् । ३ ॥ १४ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः, सचैषः—

<sup>१ २ २</sup> धर्म । <sup>१ १ २</sup> विधर्म । <sup>३</sup> वि । <sup>१</sup> धर्म । <sup>१</sup> सत्य । <sup>१</sup> गाय ।

<sup>२</sup> चतुर्व । <sup>३</sup> वद । <sup>१</sup> चतुर्व । <sup>१</sup> वम् ॥ २ ॥ ८ ॥

<sup>१ २ २ १ २ १ १</sup> † औहौहोवाहोइ । २ । <sup>१ २ २ १ २ १ १</sup> औहौहोवाहोइ ३१३ ।

<sup>१</sup> वा२३ । <sup>१</sup> भू२३४वात् । <sup>५</sup> विभ्राड्वृहत्पिबतुसोम्यम् । <sup>१ १ २ १ १ १ १ १</sup> औहौ

<sup>१ २ २</sup> होवाहोइ । <sup>१ २ २ १ २ २</sup> औहौहोवाहोइ । <sup>१ २ २ १ २ २ १</sup> औहौहोवाहोइ ३१३ ।

<sup>१</sup> वा२३ । <sup>३</sup> जा२३४नात् । <sup>५</sup> आयुर्दधद्यज्ञपतावविहृतम् । <sup>१ २ १ १ १ १ १ १ १ १</sup>

<sup>१ २ २ १ २ २</sup> औहौहोवाहोइ । २ । <sup>१ २ २ १ २ २</sup> औहौहोवाहोइ ३१३ । <sup>१</sup> वा२३ । <sup>३</sup> वा

\* ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तये सौर्यं वा षष्ठानुगानमपि प्रचोनाम ।

† ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्तये सौर्यं वा सप्तमानुगानमात्मा नाम ।

<sup>५</sup> २३४<sup>१२ १२२ १२ २१ २१२ २२२ २ २</sup>र्वात् । वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना । औहौहोवा  
<sup>१२२ १२२ २ १ २ ५</sup>होइ । २ । औहौहोवाहा३१३ । वार३ । कार३४रात् ।  
<sup>२१२ ० १२ २२ २२ २ १२२</sup>प्रजाःपिपर्तिबज्जधाविराजति । औहौहोवाहोइ । २ ।  
<sup>२२ २ १२२ २ १ २२ १ २ २२१२ २२ ३</sup>औहोहोवाहा३१३ । वा२ । ए । अभ्राजीज्ज्योतिरभ्रा  
<sup>१११</sup>जी२३४पुत् ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३३७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

<sup>१२ २१ २ १ २</sup>\* भूमिः । ३ । अन्तरिक्षम् । ३ । द्यौः । २ । द्या३  
<sup>५२ २ १ २२२ १.१११</sup>४ । औहोवा । ए३ । भूताया२३४५ ॥ १६ ॥  
<sup>१ २ २ १२ ५२२</sup>† द्यौः । ३ । अन्तरिक्षम् । ३ । भूमिः । २ । भूमा  
<sup>५२ २ १ २२ ३ १११</sup>३४ । औहोवा । ए३ । आयुषे२३४५ ॥ १७ ॥  
<sup>२२ १२ २२ २ ५२ २</sup>‡ हाउ । ३ । ज्योतिः । २ । ज्योता३४ । औहो  
<sup>३ १११</sup>वा । ई२३४५ ॥ १८ ॥

• ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा अष्टमाहुगानं मरुताम् ।

† ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा नवमाहुगानं मपीदं मूर्धनाम् ।

‡ ऐन्द्रं महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा दशमाहुगानं पुच्छं नाम ।

१ २ २२ १ २ २ १ १ २ २ २  
 \* सन्त्वाभूतान्यैरयन् । होइ । सन्त्वाभव्यान्यैरयन् ।  
 १ १ २ २ १ २ २ १ १ २ २ २  
 होइ । सन्त्वाभविष्यदैरयन् । होइ । सन्त्वाभुवनमैर  
 १ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २  
 यन् । होइ । सन्त्वाभूतमैरयन् । होइ ॥ १८ ॥

अथ भूतं न ज्ञत्, अपितु लोभः ; सचैवः—

१ २ १ २ २ १ २ १ १ २  
 सम् । त्वा । भूतानि । ऐरयन् । सम् । त्वा । भव्यानि ।  
 ३ २ २ २ २ १ २ १  
 ऐरयन् । सम् । त्वा । भविष्यत् । ऐरयत् । सम् । त्वा ।  
 १ २ २ २ २ १ २ २ १  
 भुवनम् । ऐरयत् । सम् । त्वा । भूतम् । ऐरयत् ॥ १९ ॥  
 ॥ इति ग्रामे अरण्यगान षष्ठस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

प्रथमं साम—१भा० १३८ पृष्ठादिषु मुद्रितम् । १

द्वितीय-तृतीये सामनि—१भा० १४३-१४४ पृष्ठयो मुद्रिते । १-१

चतुर्थं साम—१भा० १४० पृष्ठे मुद्रितम् । ४

१२ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २  
 † छाउ । ३ । सहोभ्राज । २ । सहोभ्राजा । पोधा

● “ब्रतं साम सुपर्णमित्याचक्षते”—इति भा० भा० १, १, १८ ।

† “इन्द्रश्च य सचक्ष्यम्”—इति भा० भा० १, १, १८ ।

<sup>१ २</sup> जा । २ । पोभाज । <sup>१ २ २ २</sup> अभ्राजीत् । ३ । <sup>१ २ २ २</sup> व्यभ्राजीत् । ३ ।  
<sup>१ १</sup> अदिद्युतत् । ३ । <sup>१</sup> अदिद्युतद्विश्वम्भूतसहो । <sup>२</sup> वृहत् ।  
<sup>१</sup> अदिद्युतद्भ्राट्प्रारम्भाट् । <sup>२</sup> अदिद्युतद्वर्मोअरुचुत् ।  
<sup>१</sup> अदिद्युतद्वर्मोअरोचयः । <sup>२ २</sup> हाउ । ३ । <sup>१ २ २ २</sup> सहोभ्रा  
<sup>१ २ २ २</sup> ज । २ । <sup>१ २ २ २</sup> सहोभ्राजा । <sup>१ २ २ २</sup> पोभाजा । २ । <sup>१ २</sup> पोभाज । <sup>१ २</sup> अभ्रा  
<sup>१ २</sup> जीत् । ३ । <sup>१ २ २</sup> व्यभ्राजीत् । ३ । <sup>१ २</sup> अदिद्युतत् । २ । <sup>१ १</sup> अदिद्यु-  
<sup>१</sup> तात् । <sup>२ २</sup> हाउवा । ३ । <sup>१ २ २ २</sup> अदिद्युतद्वर्मोअरुचुदुपसा  
<sup>१ १ २ २ २ १ २ २ १ १ १</sup> न्दिविसर्योविभातो २३४५ ॥ ५ ॥

अस्य सूत्रं न ऋक्, अथितु सोमः, सचैवः—

<sup>१ २ २</sup> अदिद्युतत् । <sup>१ २ २</sup> विश्वम् । <sup>२ २ २</sup> भूतम् । <sup>१ २ २</sup> सहः । <sup>३ २</sup> बृहत् ।  
<sup>१ २ २</sup> अदिद्युतत् । <sup>१ २ २</sup> अभ्राट् । <sup>३</sup> प्र । <sup>१ २ २</sup> अभ्राट् । <sup>१ २ २</sup> अदिद्युतत् ।  
<sup>१ २</sup> घर्मः । <sup>३</sup> अरुचुत् । <sup>१ २ २</sup> अदिद्युतत् । <sup>३ २</sup> घर्मः । <sup>१ २ २</sup> उषसः ।  
<sup>३</sup> अरोचयः । <sup>१ २ २</sup> भूतिः । <sup>१ २ २</sup> सर्वान् । <sup>३</sup> कामान् । <sup>३</sup> अशीमहि ॥ २ ॥ १० ॥

बृहत् साम—२भा० २४६ पृष्ठे मुद्रितम् । ६

सप्तमं साम—१भा० २४४ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

अष्टमं साम—१भा० २४७ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

नवमं साम—१भा० २४८ पृष्ठे मुद्रितम् । ९

\* १ १ २ २ १ २ १ १ २ २ २ २ २  
उद्यंस्लोकानरोचयः । होइ । इमांस्लोकानरोच

१ १ १ २ २ २ २ १ १ २ २ २ २  
यः । होइ । प्रजामूतमरोचयः । होइ । विश्वभूतमरो

१ १ १ ४ २ २ १ १ २ २ २ १ १ १  
चयः । होइ २३४ औहोवा । घर्मो ज्योती २३४ ५ ॥ १० ॥

अस्य सुखं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचैवः—

१ १ २ २ २ २ २  
उद्यन् । उत् । यन् । लोकान् । अरोचयः ।

१ १ २ २ २ २ २  
इमान् । लोकान् । अरोचयः । प्रजाः । प्र । जाः ।

१ १ २ १ २ २ २ २ २  
भुतम् । अरोचयः । विश्वम् । भूतम् । अरोचयः ॥ १० ॥

एकादश-द्वादशे सामनि १भा० २५१—२५२ पृष्ठेषु मुद्रिते । ११-१२

त्रयोदश-चतुर्दशे सामनि—१भा० २५५-२५६ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १२-१४

पञ्चदश-षोडशे सामनि १भा० २६१-२६२ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १५-१६

१ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २  
† वाक् । मनःप्राणःप्राणोपानोव्यानश्चक्षुःश्रोत्रं घर्म

● “सर्पस्य घर्मोऽप्यन मिन्द्रस्य वा”—इति आ० ब्रा० २, १, १८ ।

† “वागादिपित्रम्”—इति आ० ब्रा० २, १, १८ ।

१ २ १२ १ १२ १२ १ १२  
वर्मभूतिःप्रतिष्ठा । आदित्यःपित्रमम् । ३ । आयुःपि  
त्रमम् । ३ ॥ १७ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपितु लोभः; सचेयः—

१ १ २२ १ २ ३ २ ३ १  
वाक् । मनः । प्राणः । प्र । आनः । अपानः ।  
३ २ १ १ २ २ १ २ १ २ २  
अप । अनः । व्यानः । वि । आनः । चक्षुः । श्रोत्रम् ।  
१ २ २ १ २ २ १ २ ३ १ ३ ३  
शर्म । वर्म । भूतिः । प्रतिष्ठा । प्रति । स्था । आदि  
१ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २ २  
त्यः । आ । दित्यः । पित्रमम् । आयुः । पित्रमम् ॥ २१ ॥

अष्टादशं साम—२भा० ३४६ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

ऊनविंशं साम—२भा० ३४१ पृष्ठे मुद्रितम् । १९

१२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २  
\* हाउद्वाउद्वाउ । भ्राजाओवा । ३ । उदुत्यञ्जा ।  
१५ १ २ १ २ २ २  
३ । हाउश्वा । आर्चिः । इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वारश्  
१ २ २ १ २ २ २ २ २ २  
न्तारश्वा । हाउश्वाउ । भ्राजाओवा । ३ । तवेदसम् ।  
१५ १ २ १ २ २ २ २ २ २  
हाउश्वा । शोचिः । हाउश्वाउ । भ्राजाओवा । ३ ।  
१२ २ १ २ १ २ १ २ २  
देवंवहा । ३ । हाउश्वा । तापः । यत्पार्यायुनजता

० १ १५ २ ३२ १२ ३२ २ १  
 इधियारश्स्ताः । हाउश्चाउ । भ्राजाओवा । ३ । ति  
 २ १५ १ २ १२ ३२ १२  
 केतवः । ३ । हाउश्वा । द्वारः । हाउश्चाउ । भ्राजा  
 ३२ २ १ २ २ १५ १ १  
 ओवा । ३ । दृशेविश्व । ३ । हाउश्वा । साहः ।  
 १२ २ २ २ ७ १ १२ २ ३२ १२  
 गुरोनुषाताश्रवसाश्चकारश्माश्इ । हाउश्चाउ । भ्राजा  
 ३२ २ १ २ १५ १ १ १२  
 ओवा । ३ । यक्ष्यम् । ३ । हाउश्वा । नारः । हाउ  
 २ ३२ १२ ३२ २ १ २ १५  
 श्चाउ । भ्राजाओवा । ३ । दृशेविश्व । ३ । हाउश्वा ।  
 १ १२ २ २ ७ १ १२ २ १  
 भारः । आगोमतिव्रजेभजातुवारश्नाः । हाउश्चाउ ।  
 ३२ १२ ३२ २ १ २ १५  
 भ्राजाओवा । ३ । यक्ष्यम् । ३ । हाउश्चाउवा ।  
 ३ १ १ १ १  
 ईरश्चपु ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १२८ पृष्ठे, पुनः तत्रैव १४१ पृष्ठे च क्रमात् द्रष्टव्यम् । १०

१ १२ १ १२ १ २ १ १ १ १  
 \* उन्नयामि । होइ । ३ । आदित्यम्प्राञ्चयन्तमुन्न  
 १२ १ १ २ २ १२ १ १  
 यामि । होइ । ३ । अहोरात्राण्यरिन्नाणि । होइ ।  
 १२ १ १ २ २ २ १ १  
 ३ । द्यौनौर्चाउ । ३ । तस्यामसावादित्यईयतेहाउ । ३ ।





॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

# सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ छन्दश्चार्चिक-परिशिष्ट-परिशिष्टम् ॥\*

अथवा

॥ अथ स्तोमः ॥†



॥ हरिः ॐ ॥

१ २२      ३      १ २      ३      १ २२      १ २२  
अथ । स्तोमः । प्रकृतिः । प्र । कृतिः । अश्वाः ।

१ २२      ३      १ २      ३      १ २२      ३      १ २      ३  
गावः । ऊवेवसु । ऊवे । वसु । विदावसु । विदाः ।

\* छन्दश्चार्चिकपरिशिष्टेऽरण्यगाने त्रुतानां प्रायः सर्वासा मेव सामानां भूत्वा  
कृत्-स्तोमौ तत्र कृत्-परिचयस्तु छन्दश्चार्चिकालोचनेनैव लभ्यते अथात्र परिशिष्टे  
स्तोम-परिचयः ।

† स्तोमस्तिविधः, वर्ण-पद-वाक्य-भेदात् “अधिकले सत्यृग्विलक्षणे वर्णः  
स्तोमः”—इति यदुक्तं मौसांसाधिकरणसालाया नवमाध्याय-द्वितीयपादेकादशाधिक-  
रण-आख्यानवसरे साधनेन तदेतल्लक्षणं वर्णस्तोममात्रस्याभिप्रेतम्, तेन आशास्त्रादि-  
नवविध-वाक्य-स्तोमे, हाउकारादि-पञ्चदश-पदस्तोमेषु च आवाप्तिः । तदुक्तम्  
“आशास्त्रिः क्षुतिः संख्यानं प्रलयः परिदेवनं प्रैव मन्त्रेणल्लक्षेण कृष्टिराख्यानमेव च”—इति  
वाक्यस्तोम-भेदाः तत्र “अग्न्यज्योतिरभ्युता अभून्”—इति, “नमोऽग्नये नमोऽग्नये  
—इत्यादिः, “येदेवा देवाः दिविषदः अन्तरिक्षंषदः पृथिवीषदः”—इत्यादिः,

१ २२ १ २२ १ १ २ १ २२ १ २२ १  
वसु । दक्षाय । हविष्मते । योनिम् । इन्द्रः । च ।

१ १२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
गच्छथः । दाः । वसु । वृधे । महे । अग्निः । आहुतः ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
आ । ऊतः । पूकः । आहुतः । आ । ऊतः । अस्मभ्यम् ।

१ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
गातुवित्तमम् । गातु । वित्तमम् । हविष्कृते । हविः ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
कृते । गोः । पदे । पृट् । उदधिः । उद । धिः । नि

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
धिः । नि । धिः । गावः । अश्वाः । घृतश्रुतः । घृत ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
श्रुतः । आ । गहि । आ । इहि । ते । इमे । अति ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
द्विषः । सुभुतये । सु । भुतये । जनित्रम् । स्वः ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
महः । स्वः । मयः । स॒ऽअवसे । सम् । अवसे ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २  
विअवसे । वि । अवसे । सत्यअवसे । सत्य । अव

“एतत्त संख्यां रिशासइन्द्र”-इति, “यदिन्द्राहं यथा त्वम्”—इति, “समन्विषं दध्”—इति, “विश्वे वा देवानां समिदजखं व्योतिराततनम्”—इति, “प्रमासूतमजी-जने”—इति, “यौरत्नान् भूमिराततनत् समुद्रं समचकुपत्”—इति—इत्येव मादयः क्रमेणोदाहार्यः । पद-सोम-विवरणम्, मन्त्रप्राकृत-तृतीय-प्रपाठक दयोदश-खण्डे; तदुदाहरणानि तु सोम ग्रन्थेऽन्वेषणसम्भाराणि प्राप्तयानि बह्विनि । इमे नव वाक्यसोभाः पददश-पदसोभाश्च जानयन्त्येव अत्र ताः सामस्तु, तथाप्यरण्ये बड् ॥

से । <sup>१ २ २</sup>अवसे । <sup>३ १ १</sup>सुशंसाः । <sup>२</sup>सु । <sup>१ २ २</sup>शंसाः । <sup>२ २</sup>महः ।  
<sup>२ २</sup>विशे । <sup>१ २ २</sup>दिवम् । <sup>३ २</sup>ज्यतम् । <sup>३ १ २</sup>अमृतम् । <sup>३ १</sup>अ । <sup>२ २</sup>मृ  
<sup>२ २</sup>तम् । <sup>२ १ २</sup>मधुश्च्युतः । <sup>२</sup>मधु । <sup>२ २ २</sup>च्युतः । <sup>१ २ २</sup>धर्मणे । <sup>१ २ २</sup>इन्दुः ।  
<sup>३ २</sup>समुद्रम् । <sup>३</sup>सम् । <sup>२</sup>उद्रम् । <sup>३ २</sup>उर्विया । <sup>२</sup>वि । <sup>२</sup>भाति ।  
<sup>१ २</sup>स्वर्वते । <sup>१ २ २</sup>धर्म । <sup>१ २ २</sup>विधर्म । <sup>२</sup>वि । <sup>१ २ २</sup>धर्म । <sup>१ २ २</sup>विश्वम् । <sup>२</sup>सम् ।  
<sup>३ १ २</sup>अत्रिणम् । <sup>३</sup>दह । <sup>१ २ २</sup>विश्वम् । <sup>३ १ २</sup>वि । <sup>३</sup>अत्रिणम् । <sup>३</sup>द  
<sup>१ २ २</sup>ह । <sup>१ २ २</sup>विश्वम् । <sup>३ १ २</sup>नि । <sup>३</sup>अत्रिणम् । <sup>१ २ २</sup>दह । <sup>३</sup>अस्मेइति ।  
<sup>१ २ २</sup>रायः । <sup>३ २</sup>उत । <sup>१ २ २</sup>अवः । <sup>३ २</sup>इषः । <sup>३ २</sup>वृधे । <sup>३ १ २</sup>सदोविशः । <sup>३</sup>सदः ।  
<sup>१ २</sup>विशः । <sup>१ २ २</sup>अति । <sup>१ २ २</sup>विश्वानि । <sup>२ २</sup>दुरिता । <sup>३</sup>दुः । <sup>१ २</sup>इता ।  
<sup>३</sup>तरेम । <sup>१ २ २</sup>अवः । <sup>३ २</sup>बृहत् । <sup>३ २</sup>वाजी । <sup>३</sup>जिगी । <sup>२</sup>वान् । <sup>३</sup>दीदि  
<sup>२</sup>हि । <sup>३ १ २</sup>दीदयात् । <sup>३ १ २</sup>सुवृत्तिभिः । <sup>३</sup>सु । <sup>१ २ २</sup>वृत्तिभिः । <sup>३ १</sup>नृमा  
<sup>२</sup>दनम् । <sup>३</sup>नृ । <sup>१ २ २</sup>मादनम् । <sup>१ २ २</sup>भरेषु । <sup>३ २</sup>आ । <sup>३</sup>वाजी । <sup>३</sup>जिगी ।

१ १ २ १ २ २ ३ १ १ १ १ ०  
वा । विश्वा । धनानि । अर्कः । देवानाम् । परमे ।

१ २ ३ ३ १ १ ३ १ ० ० १ २  
व्योमन् । वि । ओमन् । अर्कस्य । देवाः । परमे । व्योम

न । वि । ओमन् ॥ १ ॥

२ ३ २ १ १ १ २ २ १ १ २ ३ १  
औ । हो । वा । हा । इडा । भा । इय । इयात् ।

१ २ ३ २ ३ २ १ १ २ १ १ २ ३ २ १ १ २  
ययुः । इह । ऊवे । इति । उप । ऋतून् । ह्य । ये ।

१ २ २ १ २ २ १ १ २ ३ २ ३ २  
दिवः । दिवम् । विश्वा । अद्वा । वः । वाहाः । आ ।

३ १ २ २ ३ २ १ १ २ २ ३  
अरुहन् । शुधि । एहि । इहि । इन्द्रः । अग्ने ।

१ ३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ २  
इह । इहि । बल । उवै । इह । शुधि । अयम् ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २  
इदम् । इदकम् । रयिष्ठाः । रयि । स्थाः । ओकः ।

१ २ ३ २ १ २ २ ३ २ ३ २  
दद् । अण्णु । दक्षुः । हरिश्चीः । हरि । औ । सः ।

१ २ १ २ १ २ ३ २ १ २ १ २  
वव । वसु । भगाय । ह्ये । वयः । वयोभिः । सम् ।

१  
त्वा । द्विन्वन्ति । रिणन्ति । ततक्षुः । शिशन्ति । धी

<sup>१ २</sup> तिभिः । <sup>३</sup> अष् । <sup>१</sup> अभि । <sup>१ २</sup> दिग्भः । <sup>३ ४</sup> एत्तु । <sup>३ ४</sup> स्तुषे । आ ।

<sup>३ २</sup> अयम् । <sup>४ २</sup> अयायम् । <sup>१ २</sup> हिषः । <sup>२</sup> ए । <sup>१ २</sup> दिवम् । <sup>१ २</sup> आ । <sup>१ २</sup> दिवः ।

<sup>३ २</sup> आ । <sup>१ २</sup> असौ । <sup>१ २</sup> का । <sup>१ २</sup> अविदत् । <sup>४ २</sup> दिवा । <sup>३ १ २</sup> यः । <sup>३ १ २</sup> दुरतिनम् ।

<sup>३</sup> दुः । <sup>१ २</sup> अतिनम् । <sup>३ २</sup> दिवि । <sup>१ २</sup> इति । <sup>४</sup> इव । <sup>१ २</sup> द्युभिः । <sup>१</sup> इ

<sup>३</sup> डाभिः । <sup>१ २</sup> स्वरत । <sup>१ १ २</sup> श्लोकयत । <sup>१ २</sup> श्लोकाः । <sup>१ २</sup> धनम् । <sup>१ २</sup> धर्म ।

<sup>३ २</sup> वा । <sup>३</sup> अग्निः । <sup>१ २</sup> तपति । <sup>१ २</sup> प्रति । <sup>४</sup> दहति । <sup>१</sup> ति । <sup>३ २</sup> अग्निः । <sup>३ २</sup> वै ।

<sup>१ २</sup> ग्वभिः । <sup>१ २</sup> दोहे । <sup>१ २</sup> द । <sup>१ २</sup> ज्वर । <sup>१ २</sup> जुव । <sup>३ २</sup> आ । <sup>३ २</sup> इयम् ।

<sup>१ २</sup> जर्मिः । <sup>४</sup> इव । <sup>१ २</sup> जनत् ॥ २ ॥

<sup>३</sup> आ । <sup>३</sup> आइ । <sup>३</sup> हाइ । <sup>३</sup> आज । <sup>३</sup> हाज । <sup>३</sup> औ । <sup>३</sup> औइ ।

<sup>३</sup> होइ । <sup>३</sup> वोइ । <sup>३</sup> मोइ । <sup>३</sup> ऊम् । <sup>३</sup> औ । <sup>३</sup> हो । <sup>३</sup> वा । <sup>३</sup> हा ।

<sup>३</sup> ए । <sup>३</sup> हे । <sup>३</sup> दे । <sup>३</sup> धे । <sup>३</sup> या । <sup>३</sup> हा । <sup>३</sup> ह् । <sup>३</sup> ह । <sup>३</sup> चि । <sup>३</sup> य ।

<sup>३</sup> व । <sup>३</sup> ब । <sup>३</sup> उप् । <sup>३</sup> ऊप् । <sup>३</sup> इ । <sup>३</sup> उ । <sup>३</sup> ओम् ॥ ३ ॥

१ १ १२ १ १२ १ १२ १ १२  
इट् । इडा । दिशम् । विगम् । हस् । अश्वा ।

१ १२ १ २ ३ १ २ १ २ १ २  
शिष्टुमती । युवतिः । च । कुमारिणी । स्वः । ज्योतिः ।

३ १ २ ३ १ २ १ २ १ २ १ २  
है । सुष्टुभः । सु । स्तुभः । तुभः । अश्वा । शिष्टुम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २  
अक्रान् । विष्टुभुः । वि । स्तुभः । बृहत् ॥ ४ ॥

१ २ १ २ ३ २ १ २  
सहः । नरः । सत्यम् । ओजः । स्तात् ।

३ ३ १ २ ३  
इदम् । द्यौः । अक्रान् । भूमिः । अततनत् । समु

३ ३ ३ ३ १ २  
द्रम् । सम् । उद्रम् । सम् । अचूकुपत् । ऐरयत् ।

३ १ १ २ १ २ १ २ ३ ३ ३  
देवाः । दिवा । ज्योतिः । स्वः । जगन्म । महः । पृथि

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ ३  
व्याः । दिवम् । आ । शक्नेम । वाजिनः । यमम् ।

३ १ २ १ २ ३ ३ १ २ १ २  
देवानाम् । अवसा । वयम् । नमः । आवत् ।

३ ३ ३ ३ १ २ ३ ३ ३ ३  
बृहत् । वामम् । बृहत् । पार्थिवम् । बृहत् । अन्त

३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
रिक्मम् । बृहत् । दिवम् । बृहद्भ्यः । वामेभ्यः ।

३ ३  
वामम् ॥ ५ ॥

<sup>१</sup>समः । <sup>३</sup>त्वा । <sup>१२२</sup>अनोनवुः । <sup>३१९</sup>अनोनवुः । मरुतः ।

<sup>१२२</sup>विश्वस्मात् । <sup>३१</sup>अग्निः । <sup>३१</sup>मूर्द्धा । <sup>१</sup>अभवत् । <sup>२</sup>दिवः ।

नम् । \* \* \* \* \* <sup>(१)</sup> ॥ ६ ॥

<sup>३</sup>आज्यदोहम् । <sup>१</sup>आज्य । <sup>१</sup>दोहम् । <sup>३१२</sup>चिदोहम् ।

<sup>३</sup>चि । <sup>१२२</sup>दोहम् । <sup>१२२</sup>च्योहम् । <sup>३१</sup>कृतम् । उम् । शम् ।

<sup>३१</sup>योः । <sup>१२२</sup>हविः । अथ ॥ ७ ॥

<sup>१</sup>अभि । <sup>३</sup>इमहे । <sup>१२२</sup>सर्प । <sup>१२</sup>स्वः । <sup>३१</sup>अभिः । प्र । म

<sup>१२</sup>हिः । <sup>३</sup>इमहे । प्र । <sup>३</sup>सर्प । <sup>१२</sup>स्वः । <sup>३</sup>उत् । <sup>१२</sup>सर्प । <sup>१२</sup>स्वः ।

<sup>१२</sup>स्वः । <sup>३१२</sup>सर्पन्तः । <sup>३</sup>सम् । <sup>१२२</sup>सर्पन्तः । <sup>१२२</sup>सर्पत । प्र ।

<sup>३</sup>सर्पत । <sup>१२</sup>स्वः । <sup>१</sup>गमेम । ते । <sup>१</sup>वयम् । <sup>१२</sup>स्वः । <sup>३</sup>सम् ।

<sup>३</sup>सर्प । <sup>३</sup>हृषाय । प्र । <sup>३</sup>हृष । <sup>३</sup>हृषाय । प्र । <sup>३</sup>हृषाय ।



<sup>१ २८</sup> दिशः । <sup>३ १ २</sup> प्रदिशः । <sup>३ १ २</sup> प्रादिशः । <sup>३</sup> कल्पन्ताम् । <sup>१ २८</sup> राजम् ।  
<sup>३</sup> गमेम । <sup>१ २</sup> खराजम् । <sup>३</sup> ख । <sup>१ २८</sup> राजम् । <sup>३</sup> गमेम । <sup>१ २</sup> उदिशः ।  
<sup>३</sup> उत् । <sup>२</sup> दिशः । <sup>३ १ २</sup> विदिशः । <sup>३</sup> वि । <sup>१ २</sup> दिशः । <sup>३</sup> कल्पन्ताम् ।  
<sup>३ १ २</sup> विराजम् । <sup>३</sup> वि । <sup>१ २८</sup> राजम् । <sup>३</sup> गमेम । <sup>१ २</sup> खराजम् । <sup>३</sup> ख ।  
<sup>१ २८</sup> राजम् । <sup>३</sup> गमेम ॥ ८ ॥

॥ प्रथमस्याहुः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

<sup>२</sup> वृ । <sup>१ २८</sup> हरिः । <sup>१ २८</sup> मतिः । <sup>१ २८</sup> एकम् । <sup>३</sup> सम् । <sup>३</sup> ऐरयत् ।  
<sup>२</sup> वृधे । <sup>१ २८</sup> एकम् । <sup>३</sup> सम् । <sup>१</sup> ऐरयत् । <sup>१ २८</sup> महे । <sup>१ २८</sup> एकः । <sup>१ २८</sup> वृषा ।  
<sup>३</sup> वि । <sup>१</sup> राजति । <sup>३ १ २</sup> ऊवे । <sup>३</sup> विराजम् । <sup>१ २८</sup> वि । <sup>१ २८</sup> राजम् ।  
<sup>३ १ २</sup> खराजम् । <sup>३</sup> ख । <sup>१ २८</sup> राजम् । <sup>३ २</sup> महत् । <sup>१ २८</sup> साम । <sup>१</sup> अजी

जने। <sup>२</sup>सहत्। <sup>३ २</sup>भद्रम्। <sup>२</sup>अजीजने। <sup>१</sup>अभ्राह्मव्यम्।

<sup>३</sup>अ। <sup>२</sup>भ्राह्मव्यम्। <sup>३</sup>अजीजने। <sup>१</sup>अभिभूः। <sup>३</sup>अभि। <sup>२</sup>भूः।

<sup>२</sup>असि। <sup>२</sup>रा। <sup>३</sup>वृ। <sup>३ २</sup>रे। <sup>३ २</sup>अस्। <sup>३ २</sup>अयम्। <sup>३</sup>वायौ। <sup>३</sup>त्रि

<sup>१ २</sup>वृतम्। <sup>२</sup>त्रि। <sup>१ २ २</sup>वृतम्। <sup>३ १ २</sup>प्रवृतम्। <sup>३</sup>प्र। <sup>१ २ २</sup>वृतम्। <sup>३</sup>अ

<sup>३ २</sup>स्। <sup>३</sup>फट्। <sup>३</sup>मृत्। <sup>३</sup>हस्। <sup>३</sup>अभि। <sup>३</sup>अभूः। <sup>३</sup>हस्।

<sup>३ २</sup>प्रहस्। <sup>३</sup>प्र। <sup>२</sup>हस्। <sup>१ २ २</sup>चक्षुः। <sup>३ २ २</sup>क्षुरः। <sup>१ २ २</sup>हरोहरः।

<sup>३ २ २</sup>हरः। <sup>३</sup>हरः। <sup>२</sup>वृश्च। <sup>१ २ २</sup>प्रवृश्च। <sup>३</sup>प्र। <sup>२</sup>वृश्च। <sup>३</sup>प्र। <sup>३</sup>कि

<sup>१ २ २</sup>न्धि। <sup>३ २</sup>वयः। <sup>३ २</sup>बृहत्। <sup>३ २</sup>ऋतम्। <sup>३ २</sup>हविः। <sup>३ २</sup>भद्राम्।

<sup>३ २</sup>स्वधाम्। <sup>३</sup>स्व। <sup>२</sup>धाम्। <sup>३ २</sup>स्वयम्। <sup>३</sup>स्क्वण्वे। <sup>१ २ २</sup>इषम्।

<sup>१ २ २</sup>ऊर्जम्। <sup>१ २ २</sup>रजः। <sup>१ २</sup>स्वः। <sup>१ २ २</sup>वाक्। <sup>१ २ २</sup>इडा। <sup>३ २</sup>स्वः। <sup>३ २</sup>बृहत्।

<sup>३ २</sup>भाः। <sup>३</sup>अर्कम्। <sup>१ २</sup>अर्चत। <sup>३</sup>देवावृधम्। <sup>१ २ २</sup>देवा। <sup>३</sup>वृधम्।

<sup>३ २</sup>इह। <sup>३ २</sup>प्रजाम्। <sup>३</sup>प्र। <sup>३</sup>जाम्। <sup>३ २</sup>इह। <sup>३ २</sup>रयिम्। <sup>३</sup>र

राणः । रायस्योषाय । रायः । पोषाय । सुकृताय ।

सु । कृताय । भूयसे । आ । अगन् । वामम् ।

इदम् । बृहत् । इदम् । वामम् । इदम् । बृहत् ।

सत्स्व । ओजः । सद्दः । बलम् । इन्द्रः । वयः । दधे ।

सधम् । चतुतम् । प्रिय । प्रियम् । ब्राह्मणानाम् ।

यत् । मनः । तत् । मयि । ब्राह्मणानाम् । पशू

नाम् । यत् । मनः । तत् । मयि । पशूनाम् । योषि

ताम् । यत् । मनः । तत् । मयि । योषिताम् ।

वीहि । यवे । सम् । यमन् । न । व्यायमन् । वि ।

आयमन् । वि । यमन् । न । समायमन् । सम् । आ

यमन् । ये । की । च । उदरसर्पिणः । उदर । सर्पि

णः । तेभ्यः । नमः । सेतून् । तर । दुस्तरान् । दुः ।

<sup>१ २२</sup>तरान् । <sup>१ २२</sup>दानेन । <sup>१ २२</sup>अदानम् । <sup>१</sup>अ । <sup>१ २२</sup>दानम् । <sup>१ २२</sup>अक्रो  
<sup>१</sup>धेन । <sup>१</sup>अ । <sup>१ २२</sup>क्रोधेन । <sup>३ १ २</sup>क्रोधम् । <sup>३</sup>अद्वया । <sup>१</sup>अत । <sup>१</sup>ध  
<sup>२२</sup>या । <sup>१ २२</sup>अश्रद्धाम् । <sup>३</sup>अ । <sup>१ २</sup>श्रद्धाम् । <sup>१ २</sup>सत्येन । <sup>१ २२</sup>अनृतम् ।  
<sup>३</sup>अन । <sup>३</sup>चतुस्रम् । <sup>१ २२</sup>एषा । <sup>३ २</sup>गतिः । <sup>३ १</sup>एतत् । <sup>३ १</sup>अमृतम् ।  
<sup>३</sup>अ । <sup>१ २२</sup>मृतम् । <sup>१ २</sup>स्व । <sup>३</sup>गच्छ । <sup>१ २२</sup>ज्योतिः । <sup>३</sup>गच्छ । <sup>१ २२</sup>सेतून् ।  
<sup>३ २</sup>तीर्त्वा । <sup>३ १ २</sup>चतुरः ॥ ९ ॥

<sup>१ २२</sup>आयुः । <sup>३ २२</sup>सत्यम् । <sup>३</sup>आ । <sup>३</sup>नः । <sup>३</sup>द्विय । <sup>३</sup>मनदो  
<sup>१</sup>हम् । <sup>३</sup>मन । <sup>२</sup>दोहम् । <sup>१ २२</sup>एन्यावेन्यौ । <sup>१ २२</sup>एन्यौ । <sup>३</sup>एन्यौम् ।  
<sup>२ २२ १ २</sup>आहोइति । <sup>३</sup>एन्यौ ॥ १० ॥

<sup>१ २२</sup>धाम । <sup>१ २२</sup>यत् । <sup>१ २२</sup>भर्गः । <sup>१ २२</sup>यशः । <sup>१ २२</sup>वर्चः । <sup>३</sup>अस्मिन् ।  
<sup>१ २२</sup>आयुः । <sup>१ २२</sup>विश्व । <sup>१ २२</sup>आयुः । <sup>१ २२</sup>विश्वम् । <sup>१ २२</sup>विश्वम् । <sup>१ २२</sup>आयुः ।  
<sup>३</sup>अशौमहि । <sup>३</sup>प्रजाम् । <sup>३</sup>प्र । <sup>१ २२</sup>जाम् । <sup>१ २२</sup>त्वष्टः । <sup>३</sup>अधि ।  
<sup>३</sup>नि । <sup>३</sup>धेहि । <sup>१ २</sup>असोइति । <sup>३ १</sup>शतम् । <sup>३</sup>मम । <sup>१ २</sup>शरदः । <sup>३</sup>व  
 ६७ख,

<sup>१</sup>यम् । <sup>२</sup>ते । <sup>१ २२</sup>राजम् । <sup>३ १ १</sup>स्वराजम् । <sup>४</sup>स्व । <sup>१ २२</sup>राजम् । <sup>३</sup>वि  
<sup>१ २</sup>राजम् । <sup>३</sup>वि । <sup>१ २२</sup>राजम् । <sup>४ १ १</sup>स्वराजम् । <sup>३</sup>स्व । <sup>१ २</sup>राजम् ।  
<sup>३ २</sup>घर्मः । <sup>१ २२</sup>प्रवृत्तः । <sup>४</sup>प्र । <sup>४ २</sup>वृत्तः । <sup>३</sup>तन्वा । <sup>३</sup>सम् । <sup>३</sup>आ  
<sup>२</sup>नृधे । <sup>१ २</sup>वृधे । <sup>३</sup>स्वः । <sup>१</sup>आनशे । <sup>३ २</sup>मद्दे । <sup>४</sup>अभिः । <sup>३</sup>स्फू  
<sup>२</sup>र्जी । <sup>३ १</sup>यम् । <sup>३</sup>द्विष्ठाः । <sup>३</sup>सम् । <sup>१</sup>ओषा । <sup>३</sup>अभि । <sup>३</sup>स्फूर्ज ।  
<sup>२</sup>यम् । <sup>३ २</sup>द्विष्ठाः ॥ ११ ॥

<sup>१ २२</sup>अश्वमिष्टये । <sup>१ २२</sup>अश्वम् । <sup>४</sup>इष्टये । <sup>१ २२</sup>अश्वदिष्टये ।  
<sup>१ २२</sup>अश्वत् । <sup>३</sup>इष्टये । <sup>१ २२</sup>भुवत् । <sup>१ २२</sup>जनत् । <sup>१ २२</sup>वृधत् । <sup>१ २२</sup>कर्त् ।  
<sup>४ १</sup>धेनुः । <sup>१ २२</sup>पयः । <sup>१ २</sup>स्वः । <sup>१ २२</sup>विश्वम् । <sup>१ २२</sup>ज्योतिः । <sup>१ २२</sup>विश्वम् ॥ १२ ॥  
<sup>४ २</sup>भद्रम् । <sup>१ २</sup>श्रेयः । <sup>१ २२</sup>तन्तुः । <sup>१ २२</sup>ओतुः । <sup>१ २२</sup>सहः । <sup>१</sup>भू  
<sup>२२</sup>मिः । <sup>३ १ २</sup>अन्तरिक्षम् । <sup>१ २२</sup>द्यौः । <sup>१ २२</sup>महः । <sup>३ १</sup>विश्वेषाम् । <sup>३ १</sup>भूता  
<sup>१</sup>नाम् । <sup>१ २२</sup>स्तोभानाम् । <sup>३ १ १</sup>इष् । <sup>३ २</sup>विश्वज्योतिः । <sup>३ २</sup>विश्व ।  
<sup>३</sup>ज्योतिः ॥ १३ ॥

<sup>१ २२</sup> महि । <sup>१ २२</sup> दिवि । <sup>१ २२</sup> द्युत् । <sup>३ २</sup> द्युतः । <sup>३ १</sup> शुक्रम् । <sup>३ १</sup> शुक्रः  
<sup>१</sup> शुक्रम् । <sup>३ २</sup> शुक्रम् । <sup>३</sup> शुक्रम् । <sup>१</sup> चन्द्रम् । <sup>३ १ २</sup> चन्द्रच्चन्द्रम् ।  
<sup>१ १</sup> इन्द्रम् । <sup>३</sup> चन्द्रम् । <sup>१</sup> अन्तरिक्षम् । <sup>१२</sup> स्वः । <sup>१ २२</sup> दिवम् । <sup>३</sup> जग  
<sup>१ २२</sup> न्म । <sup>१ २</sup> परात् । <sup>१ २१</sup> परम् । <sup>३ २</sup> ऐरयत् । <sup>३ २</sup> यज्ञः । <sup>३ २</sup> दिवः । <sup>३ २</sup> मूर्धा ।  
<sup>३ १ १</sup> देवमादनः । <sup>३</sup> देव । <sup>१ २२</sup> मादनः । <sup>३ २</sup> घर्मः । <sup>१ २२</sup> ज्योतिः । <sup>३</sup> पृथि  
<sup>१</sup> वी । <sup>३ १ १</sup> अन्तरिक्षम् । <sup>१ २२</sup> द्यौः । <sup>३</sup> आपः । <sup>३</sup> कनिक्रदात् । <sup>१</sup> सि  
<sup>१</sup> न्धुः । <sup>१ २२</sup> आपः । <sup>३ १ २</sup> मरुतः । <sup>३</sup> मादयन्ताम् । <sup>३ २</sup> घर्मः । <sup>१</sup> ज्यो  
<sup>१२</sup> तिः । <sup>३ २</sup> दिवः । <sup>३ १ १</sup> मूर्धानम् । <sup>३</sup> सम् । <sup>१ २२</sup> ऐरयन् । <sup>१ २२</sup> यज्ञः ।  
<sup>३</sup> सम् । <sup>१ २२</sup> ऐरयन् । <sup>३</sup> तेजः । <sup>३</sup> सम् । <sup>१२</sup> ऐरयन् । <sup>१२</sup> स्वः । <sup>३</sup> सम् ।  
<sup>३</sup> ऐरयन् । <sup>१ २२</sup> ज्योतिः । <sup>३</sup> सम् । <sup>१ २२</sup> ऐरयन् । <sup>३ २</sup> यज्ञः । <sup>३ २</sup> घर्मः ।  
<sup>१ २२</sup> ज्योतिः । <sup>१ २२</sup> तेजः । <sup>३ १</sup> घर्मः । <sup>१ २</sup> ज्योतिः । <sup>१२</sup> स्वः । <sup>३ २</sup> घर्मः ।  
<sup>१ १</sup> ज्योतिः । <sup>१ २२</sup> ज्योतिः । <sup>३ १</sup> घर्मः । <sup>१ २२</sup> ज्योतिः । <sup>३ २</sup> घर्मः । <sup>३ २</sup> घर्मः ।  
<sup>१ २२</sup> ज्योतिः । <sup>१ २२</sup> इडाम् । <sup>३</sup> यच्छ । <sup>१ २२</sup> रुस्कृतिम् । <sup>३</sup> यच्छ । <sup>१ २२</sup> मनः ।

१ २२ ३ १ २२ ३ १ २ ३ १ २२  
 ओजः । यच्छ । मनः । महिमानम् । यच्छ । यशः ।

१ २२ ३ १ ३ १ २ १ २२ ३  
 त्विषम् । यच्छ । प्रजाम् । प्र । जाम् । वर्चः । यच्छ ।

२ १ २२ ३ १ २२ ३ २ १ २२  
 पशून् । विशम् । यच्छ । ब्रह्म । क्षत्रम् । यच्छ ।

१२ १ २२ ३ १ २२ ३ २ ३  
 स्वः । ज्योतिः । यच्छ । तेजः । घर्मः । सम् । क्रीडन्ते ।

१ २२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २२  
 शिशुमतिः । वायुगोपाः । वायु । गोपाः । तेजस्वतौ ।

३ १ २ १ २२ ३ १ २२ ३ २ १ २२  
 मरुद्भिः । भुवनानि । चक्रदुः । इन्द्रः । धेनुः । आपः ।

३ २ १ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २  
 धेनु । भूमिः । धेनुः । अन्तरिक्षम् । धेनु । द्यौः । धेनुः ।

१ २२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ १ २२  
 परम् । धेनु । व्रतम् । धेनु । सत्यम् । धेनु । ऋतम् ।

३ २ १ २२ ३ २ १ २ ३ २ १ २२ ३ २  
 धेनु । इडा । धेनुः । स्वः । धेनुः । ज्योतिः । धेनुः ।

३ २ ३ २ ३ १ १ १ २२ ३ २  
 तौकम् । प्रजाम् । प्र । जाम् । गर्भः । नः । यम् ।

१ २२ ३ १ २२ ३ १ २ १ २२  
 अदध्महि । आ । च । परा । च । पथिभिः । चरतः ।

३ २ ३ १ २२ १ २२ ३ १  
 अयम् । सः । शिङ्त् । यस्मात् । द्यावा । पृथिवी

३ १ २२ ३ १ २२ १ २२ १ २२  
 इति । भुवनानि । चक्रदुः । यस्मात् । आपः । ओष

<sup>१ २२ ३ १ २२ ३ १ २२</sup>  
 धयः । ओष । धयः । भुवनानि । चक्रदुः । यस्मात् ।  
<sup>२ १ २ २ १ २ १ २२ २ २</sup>  
 समुद्रियाः । सम् । उद्रियाः । भुवनानि । चक्रदुः ।  
<sup>१ २२ १ २२ ३ २ १ २२ ३ २ १ २२</sup>  
 अस्मात् । विश्वा । भूता । भुवनानि । चक्रदुः । आपः ।  
<sup>१ २२ १२ २ १ २२ १ २२</sup>  
 येभिः । व्यश्वम् । वि । अश्वम् । ऐरयः । तेभिः । वि ।  
<sup>३ १ १ २२ ३ २ १ २२ १</sup>  
 अश्रुहि । मदम् । येभिः । भूतम् । सहः । सहः । स  
<sup>१२ ३ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२</sup>  
 हः । सहः । तेभिः । तेजः । आपः । आपः । येभिः ।  
<sup>३ १ २ १ २२</sup>  
 वि । अन्तरिक्षम् । ऐरयः ॥ १४ ॥

॥ इति प्रथमः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

\* \*(<sup>१</sup>) । \* \*(<sup>१</sup>) । \* \*(<sup>१</sup>) । आ । नः । ब्रुवे ।

<sup>१ २२ ३ १ २ ३</sup>  
 रक्षत । नः । रक्षितारः । गोपायत । गोपायितारः ।

(१) एषोऽंशः—१भा० ४६४ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—१भा० ४६६ पृष्ठे मुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—१भा० ४६७ पृष्ठे मुद्रितः ।



<sup>१</sup> १ २ २ १ २ २ ३ १ २ ३  
 \* \* \* \*<sup>(१)</sup> प्र । जन । दिवम् । अन्तरिक्षम् । पृथि  
<sup>२</sup> २ १ २ ३ १ ३ ३ १ ३  
 वीम् । विश्वभोजसम् । विश्व । भोजसम् । पुरु  
<sup>३ २ ३</sup>  
 पाः । पुरु । रूपाः । अश्रवः ॥ १ ॥  
<sup>२</sup> १ २ २ १ २ २ ३ १  
 वाक् । द । दय । वाजम् । वि । अश्रवै ।  
<sup>३ १ २ ३ १ २ २ १ २ २ १ २ २ ३ १</sup>  
 सुधाम । सु । धाम । धाम । मनः । वयः । वर्चः । इह ।  
<sup>१ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २ ३ २ १ २ २ ३</sup>  
 इडा । आयुः । स्वः । ज्योतिः । ऋतम् । महः । आ  
<sup>१ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ २</sup>  
 युर्द्वाः । आधुः । धाः । अस्मभ्यम् । वर्चोधाः । वर्चः । धाः ।  
<sup>३ १ २ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३</sup>  
 देवेभ्य । गावः । वृषभपत्नीः । वृषभः । पत्नीः । वैरा  
<sup>१ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३</sup>  
 जपत्नीः । वैराज । पत्नीः । विश्वरूपाः । विश्व । रूपाः ।  
<sup>१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २</sup>  
 अस्मासु । रमद्भ्यम् । देवेषु । निधिमान् । नि । धिमान् ।  
<sup>३ २ ३ १ ३ १ ३ १ १ २ २</sup>  
 अहम् । सु । अन्तः । आ । अर्कः । ज्योतिः ।  
<sup>१ २ ३ २ ३ ३ ३</sup>  
 स्वः । धेनुः । कक्कौ । कौ ॥ २ ॥

१ १२ १ २२ १ २२ १ २२ ३  
 सहस्वान् । सहसः । पतिः । अदिद्यवत् । स्व  
 १ २ २ ३ १ २ २ १ २२  
 र्जित् । स्वः । जित् । वाजसातमः । वाज । सातमः ।  
 १ १२ १ १२ ३ २ १ १२ २  
 अदिद्यवत् । ऐरयत् । अपः । सम् । ऐरयत् । भू  
 २ ३ ३ २ १ २२ ३ २ १ १२  
 तम् । ऐरयत् । अपाम् । गर्भः । अग्निः । इडा ।  
 २ २ १ १२ ३ २ १ २२ ३ २ ३ २  
 पृथिव्याः । गर्भः । अग्निः । इडा । अग्निः । शिशुक्कः ।  
 ३ २ २ २ ३ २ ३ २ १ २२  
 शि । शुक्कः । शुक्कः । शिशुक्कः । शि । शुक्कः । तेजः ।  
 ३ १ २ ३ २ ३ २२ ३ २ ३ २ १ २२  
 शकस्य । शकम् । तेजः । सप्राः । स । प्राः । समी  
 ३ १ २२ १ २२ १ २२ ३ २  
 चीः । सम् । इचीः । तेजः । उषः । न । जारः ।  
 ३ २२ ३ २ १ २ ३ २  
 ऐरयन् । सम् । ऐरयन् । सम् । अस्वरन् । प्राक् ।  
 ३ २ ३ २ १ २२ ३ २ ३ २२ १  
 अन्यत् । अन् । यत् । अनु । वर्त्तते । रजः । अ  
 २२ १ २२ ३ ३ २ ३ २ १ २२  
 पाक् । अप । अक् । अन्यत् । अन् । यत् । तमः ।  
 ३ २२ ३ २ १ २२ १ २२ ३ २ १  
 अप । इषति । भ्यसा । अहुरुचत् । घर्मः । अहुरुचत् ।

<sup>१ २</sup> उषसाम् । <sup>३ १</sup> दिवि । <sup>१ २ २</sup> सूर्यः । <sup>३</sup> वि । <sup>१</sup> माति । <sup>२</sup> हस ।

<sup>३ २</sup> हहस् । <sup>३ २</sup> अर्चिः । <sup>१ २ २</sup> शोचिः । <sup>३ २ २</sup> तपः । <sup>३ २ २</sup> हरः ॥ ३ ॥

<sup>१ २ २</sup> विश्वा । <sup>१ २ २</sup> धनानि । <sup>३ १ १</sup> सञ्जित्य । <sup>३</sup> सम् । <sup>१ २ २</sup> जित्य । <sup>३</sup> वृ

<sup>२</sup> चहा । <sup>३</sup> वृच । <sup>२</sup> द्वा । <sup>१ २ २</sup> भूर्यासुतिः । <sup>१ २ २</sup> भूरि । <sup>३</sup> आसुतिः ।

<sup>२</sup> उरुम् । <sup>१ २ २</sup> घोषम् । <sup>३</sup> चक्रे । <sup>२</sup> लोकम् । <sup>३ २</sup> वृचम् । <sup>१ २ २</sup> एभ्यः ।

<sup>३ १ २</sup> लोकेभ्यः । <sup>३</sup> नुनुदानः । <sup>३ २</sup> वृचम् । <sup>३ २</sup> जघन्वान् । <sup>१ २</sup> अप ।

<sup>३</sup> तत् । <sup>३</sup> ववार । <sup>२</sup> यत् । <sup>१ २</sup> तमः । <sup>३ २</sup> शौ । <sup>१ २</sup> व्रतम् । <sup>३</sup> स्वः । <sup>३</sup> श

<sup>२</sup> कुनः । <sup>१ २ २</sup> कपौ । <sup>१ २ २</sup> ज्योतिः । <sup>३</sup> पत । <sup>१ २</sup> स्वः । <sup>३</sup> पत । <sup>१ २</sup> अन्तरि

<sup>३ २</sup> क्षम् । <sup>१ २ २</sup> पृथिवीम् । <sup>३ १ २</sup> पञ्च । <sup>३</sup> प्रदिशः । <sup>१ २ २</sup> प्र । <sup>३</sup> दिशः । <sup>१</sup> च

<sup>२ २</sup> घीन् । <sup>३ १</sup> देवान् । <sup>१ २ २</sup> वर्णम् । <sup>३</sup> हाउवाक् । <sup>१ २ २</sup> आयुः । <sup>३</sup> यन् ।

<sup>१ २ २</sup> वयः । <sup>३</sup> वृचहत्याय । <sup>३</sup> वृच । <sup>३</sup> हत्याय । <sup>३</sup> अधृष्णावे । <sup>३</sup> अ ।

<sup>१ २</sup> धृष्णावे । <sup>३ १ २</sup> अपूरवे । <sup>३</sup> अ । <sup>३</sup> पूरवे । <sup>३</sup> पृथिवीम् । <sup>३</sup> च । <sup>३</sup> वि ।

<sup>३</sup> वर्त्तय । <sup>१ २</sup> अन्तरिक्षम् । <sup>३</sup> सु । <sup>३</sup> धारय । <sup>१ २ २</sup> दिवम् । <sup>३</sup> वेप ।

१ २ २ ३ २ ३ २ ३  
 अवेपयः । अ । वेपयः । वृत्रहा । वृत्र । हा । सपत्न  
 २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २  
 हा । सपत्न । हा । अभिप्रपन्नन्तम् । अभि । प्रपन्नतम् ।  
 १ २ २ १ २ २ १ २ २ ३ २  
 ओजसा । खोजसा । सु । ओजसा । असि । प्राणः ।  
 ३ ३ २ २ १ २ १ २ ३ १ २  
 प्र । आनः । असि । असि । चक्षुः । असि । असि ।  
 १ २ २ २ १ २ १ २ ३ १ २  
 ओत्रम् । असि । असि । ज्योतिः । असि । इडाम् ।  
 २ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
 गच्छ । स्वर्यम् । गच्छ । अन्तरिक्षम् । गच्छ । नाके । वि ।  
 २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १  
 भाहि । स्वः । गच्छ । ज्योतिः । गच्छ । अति । ज्यो  
 १ २ १ २ १ २ ३ १ २  
 तिः । वि । भाहि । अति । वयः । बृहत् । विभ्राष्टये ।  
 २ १ २ ३ १ २  
 वि । भ्राष्टये । विधर्मणे । वि । धर्मणे । सत्यम् । ओजः ।  
 १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
 रजः । स्वः । भद्रम् । सुधा । सु । धा । इषम् । ऊ  
 २ २ २ १ २ २ ३ १ २ १ २  
 र्जम् । बृहत् । यशः । दिवि । दधे । असौ । अयम् ।  
 १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २  
 नमः । किट् । मनः । प्राणः । प्रा । आनः । चक्षुः । ओ  
 २ १ २ ३ २ ३ २ ३ २  
 त्रम् । घोषः । व्रतम् । पानम् । चित्तम् । धीतम् ॥४॥

\*<sup>(१)</sup> । \* \* \* \* \*

<sup>२</sup> ऊप् । वि । हि । इ । छ् । <sup>३ १</sup> आयौ ॥ ५ ॥

<sup>३ २</sup> अस्मिन् । <sup>३ २ २</sup> नृम्णेनृम्णम् । <sup>३ २</sup> नृम्णे । <sup>३</sup> नृम्णम् । <sup>१</sup> नि ।

<sup>३</sup> धीमहे । <sup>१ २</sup> रूपम् । <sup>३ २</sup> वाक् । <sup>३ १ २</sup> इयम् । <sup>३ २</sup> अन्तरिक्षे । <sup>३ २</sup> सलिलम् ।

<sup>३</sup> लेलाय । <sup>२</sup> प्रतिष्ठा । <sup>३</sup> प्रति । <sup>२</sup> स्था । <sup>३</sup> असि । <sup>१</sup> प्रतिष्ठा ।

<sup>२</sup> प्रति । <sup>१ २</sup> स्था । <sup>३</sup> वर्चः । <sup>१ २</sup> असि । <sup>३</sup> मनः । <sup>२</sup> असि । <sup>२</sup> भूतम् ।

<sup>१ २ २</sup> ऋष्यासः । <sup>३</sup> इन्द्र । <sup>२</sup> भुङ् । <sup>१ २ २</sup> इति । <sup>१ २ २</sup> मघवान् । <sup>३</sup> इन्द्र ।

<sup>२</sup> भुङ् । <sup>१ २ २</sup> इति । <sup>१ २</sup> भुङ् । <sup>३ २</sup> इति । <sup>३ २</sup> प्रभुङ् । <sup>३ २</sup> प्र । <sup>१ २ २</sup> भुङ् । <sup>३</sup> इति ।

<sup>१ २ २</sup> इन्द्रः । <sup>१ २ २</sup> तसरपूतः । <sup>१ २ २</sup> तसर । <sup>३</sup> पूतः ॥ ६ ॥

<sup>३ २</sup> अहम् । <sup>१ २ २</sup> अन्नम् । <sup>३ २</sup> अहम् । <sup>३ १</sup> अन्नादः । <sup>३</sup> अन्न ।

<sup>२</sup> अदः । <sup>३ २</sup> अहम् । <sup>३ २</sup> विधारयः । <sup>३</sup> वि । <sup>२</sup> धारयः । <sup>३ २</sup> अहम् ।

<sup>१ २ २</sup> सहः । <sup>३ २</sup> अहम् । <sup>३</sup> सा । <sup>१ २ २</sup> सहिः । <sup>३ २</sup> अहम् । <sup>३</sup> सा । <sup>३</sup> स

<sup>२</sup> ह्वानः । <sup>३ २</sup> अहम् । <sup>१ २ २</sup> वर्चः । <sup>३ २</sup> अहम् । <sup>१ २ २</sup> तेजः । <sup>१ २ २</sup> दिशम् ।

(१)—एषोऽंशः—२भा० ४८७ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ४८१—४८४ पृष्ठे बु मुद्रितः ।

<sup>३</sup> दुहे । <sup>१ २२</sup> दिशः । <sup>३</sup> दुहे । <sup>१ २२</sup> दिशः । <sup>३</sup> दुहे । <sup>१ २२</sup> सर्वाः दुहे । <sup>१ २२</sup> मनः ।  
<sup>३</sup> अजयित् । <sup>१ २२</sup> हृदयम् । <sup>३</sup> अजयित् । <sup>१ २२</sup> इन्द्रः । <sup>३</sup> अजयित् ।  
<sup>३</sup> अहम् । <sup>३ १</sup> अजैषम् । <sup>१ २२</sup> वयः । <sup>१ २२</sup> वयोवयः । <sup>१ २२</sup> वयः । <sup>३</sup> वयः । <sup>३</sup> रु  
<sup>३</sup> पम् । <sup>३ १</sup> रूप् रूपम् । <sup>३ १</sup> रूपम् । <sup>३ १</sup> रूपम् । <sup>३</sup> द्वि । <sup>३</sup> यः । <sup>३</sup> उ ।  
<sup>३</sup> उत् । <sup>३</sup> अपन्नम् । <sup>३</sup> ऊर्ध्वा । <sup>१ २२</sup> नभांसि । <sup>३</sup> अकृषि । <sup>३</sup> वि ।  
<sup>३</sup> अद्यौत्सम् । <sup>१ २२</sup> अततनम् । <sup>१ २२</sup> पिन्वस्व । <sup>१ २२</sup> प्रथे । <sup>१ २२</sup> प्रत्यष्ठाम् ।  
<sup>१ २</sup> प्रति । <sup>३</sup> अष्ठाम् ॥ ७ ॥

<sup>१ २२</sup> कक्के । \* \* \* \* \* <sup>१</sup> \* (१) फल् । चौ । \*  
<sup>१ २२</sup> \* \* \* \* \* <sup>३ २</sup> \* (१) । दुघाः । वाक् । ह । प्रजा । प्र ।  
<sup>३</sup> जा । <sup>३ २</sup> तोकम् । <sup>३</sup> अजीजने । <sup>१ २२</sup> यशः । <sup>३</sup> अक्रान् । <sup>३</sup> भू  
<sup>१ २</sup> तम् । <sup>३</sup> अततनत् । <sup>३</sup> प्रजाः । <sup>३</sup> प्र । <sup>३</sup> जाः । <sup>३</sup> उ । <sup>३</sup> सम् ।  
<sup>३</sup> अचूकुपत् । <sup>१ २</sup> पशुभ्यः । \* \* \* \* \* <sup>१</sup> \* (१) । \* \* \* \* \* <sup>१</sup> \* (१) ॥ ८ ॥

(१)—एषोऽंशः—२भा० ४८८ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ४८८ पृष्ठे मुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५०३ पृष्ठे मुद्रितः ।

(४)—एषोऽंशोऽपि २भा० ५०३ पृष्ठे मुद्रितः ।

१ २२ १ २ १ २२ १ २२ १ २२  
 भ्राज । विश्वस्य । जगतः । ज्योतिः । विश्वस्यै ।  
 १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२  
 जगते । ज्योतिः । \* \* \* (१) । आयुः । तपः । वर्चः ।  
 १ २२ ३ २ ३ २ ३ २ ३  
 तेजः । अग्निः । समुद्रम् । सम् । उद्रम् । आ ।  
 ३ १ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३  
 क्षयत् । इह । स्वः । वैश्वानराय । वैश्व । नराय । प्र  
 १ २ २ १ २२ १ २२ ३ २ १ २२ १ २२  
 दिशः । प्र । दिशः । ज्योतिः । बृहत् । इन्दुः । इडा ।  
 ३ २ ३ २ ३ २ १ २२ १ २२  
 सत्यम् । द्यौः । भूतम् । पृथिवी । सद्यः । तेजः ।  
 १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३ २ ३ १ २  
 आपः । उषा । दिशः । ज्योतिः । घर्मः । मरुद्भिः ।  
 १ २२ ३ १ २२ ३ २  
 भुवनेषु । चक्रदत् । भ्राज । आ । भ्राज । ऋतम् ।  
 ३ २ ३ २ १ २ ३ २  
 मे । फश् । फट् । भ्राट् । भद्रम् । अयेयः । वामम् ।  
 १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३  
 वरम् । स्वम् । अस्ति । अभ्राजीत् । ज्योतिः । अभ्रा  
 १ २२  
 जीत् । दीदिवः । भस् । \* \* \* (१) । \* \* \*  
 \* \* \* \* \* \* \* \* \* (१) ।

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५१० पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५०८ पृष्ठे नवम-मूलखेन मुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५०८ पृष्ठे दशम-मूलखेन मुद्रितः ।

\* \* \* \* \* \* (१) ।

\* \* \* (१) । \* \* \* \* \* (१) ॥ ८ ॥

१ २२ १ २२ १ २२ १ २ १ २ ३

उवि । इति । असि । अरुचः । दिवम् । पृथि

२ १ २२ ३ २ १ २२ १  
वौम् । पतिः । असि । अपाम् । ओषधीनाम् । ओ

१२ ३ १ २२ १ १ ३ ३ २  
ष । धीनाम् । विश्वेषाम् । देवानाम् । समित् ।

३ २ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२  
सम् । इत् । अजस्रम् । अ । जस्रम् । ज्योतिः । आत

३ १ २२ १ २२ ३ २ १ २२  
तम् । आ । ततम् । आयुः । यन् । अवः । जना । वनम् ।

१२ ३ २ ३ १ २२ १ २२  
स्वः । द्यपि । प्र । द्यपि । अस्तोषत । स्वभाननः । स्व ।

३ १ २२ ३ १ २२ ३ २ १ २२  
भानवः । विप्राः । वि । प्राः । जविष्ठया । मती । ग्रावाणः ।

३ १ २ ३ २ १ २२ १ २२ ३ २ ३  
वर्द्धिषि । प्रिय । इन्द्रस्य । रथक्षम् । बृहत् । प्र । उ ।

१ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३ २  
एति । उवि । हिगि । हिगिगि । सहः । भ्राज । अपः ।

२ २२ १२ ३  
भ्राज । अभ्राजीत् । व्यभ्राजीत् । वि । अभ्राजीत् ।

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५११ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५११ पृष्ठे चतुर्दश-मूलखण्डे मुद्रितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५१२ पृष्ठे मुद्रितः ।



\* \* \*<sup>(१)</sup> । \* \* \*<sup>(२)</sup> । दिदीहि । विश्वतः । पृथुः ।

\* \* \*<sup>(३)</sup> । अन्तः । देवेषु । रोचसे । भाः ।

\* \* \* \* \*<sup>(४)</sup> ॥ १० ॥

अथ । असम्प्रोक्तानाम् । प्रकृतिः । प्र । कृतिः ।

हौ । कौ । ह्यौ । स्वः । ज्योतिः । ज्योतिः । भाः ।

शिष्टुः । वाजी । अश्वः । मेधः । स्ववते । भूः । भुवः ।

स्वाऽरिति । सत्यम् । पुरुषः । ए । इडा । अथ ।

इट् । इडा । होइ । हः । वा । हौ । इडा । होऽइ ।

होऽ । वाचा३१ ऊवा२३ । इऽ३४ डा ॥ ११ ॥

॥ इति स्तोभग्रन्थे-द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५१४ पृष्ठे सुद्धितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५१५ पृष्ठे सुद्धितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५१६ पृष्ठे सुद्धितः ।

(४)—एषोऽंशः—२भा० ५१८ पृष्ठे सुद्धितः ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

# सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ छन्दश्चार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥ \*

अथवा

॥ अथ भारण्ड-साम ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

५                      १ १                      १२  
उदयाम् । तमसस्पारी२ । ज्योतिःपश्यन्तउत्त  
१                      २ १ २                      १  
रा२म् । स्वःपश्यन्तउत्तरा२म् । देवन्देवचार२३४  
५                      १ २ २२ १ ३ १                      २.                      २ २                      २ २  
रौम् । अग्नज्योतिरुत्तमा१म् । स्वसारः । आतोतुनआतो  
१                      ३२ ४२ ५                      १२                      २ २ २२  
तू३४ । औहोवा । ओ२वातः । ३ । वातोवातः । २ ।

\* ग्रन्थोऽयं मेकसामात्मकः, गेयादिगानप्रत्यात् पृथग्भूतः छन्दश्चार्चिक-सूक्त-  
त्वात् छन्दश्चार्चिक-परिशिष्टत्वेनैव व्यवह्रियतेऽस्माभिः, किञ्च छन्दश्चार्चिक-परिशिष्ट-  
रूपस्यारण्यगानस्येवाद्यन्तलोभ-युक्तत्वात्तदीयत्वमपीति द्वितीयत्वेनापीति ।

† पितृयज्ञादावस्य व्यवहारो दृश्यतेऽतोऽसौ पितृसामेत्यपि, पितृपदवटितल्लङ्घान  
वीजम् ।

<sup>१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००</sup>  
वातोनुमृणानिपूश्याः । यमोहाउ । ३ । पितरोहाउ ।

३ । भारण्डोहाउ । ३ । इमांस्तोर३४माम् । अर्हति

२३४जा । तावेदसे३ । होइ । होइये३ । ३ । होइये ।

३ । उ२वातः । ३ । वातोवातः । २ । वातोनुमृणानिपुरा

श्याः । यमोहाउ । ३ । पितरोहाउ । ३ । भारण्डोहा

उ । ३ । रथामी२३४वा । सम्माहे२३४मा । मानीषया

३ । होइ । होइये३ । ३ । होइये । ३ । उ२वातः ।

३ । वातोवातः । २ । वातोनुमृणानिपुराश्याः । यमो

हाउ । ३ । पितरोहाउ । ३ । भारण्डोहाउ । ३ । म

द्राहो२३४नाः । प्रमाती२३४रा । स्यास२सदे३ । होइ ।

होइये३ । ३ । होइये । ३ । उ२वातः । ३ । वातोवा

तः । २ । वातोनुमृणानिपुराश्याः । यमोहाउ । ३ । पि

<sup>१</sup>तरोहाउ । ३ । <sup>१२ २२ २</sup>भारण्डोहाउ । ३ । <sup>३२, ३ ५</sup>अग्नाइसार३४ख्या  
<sup>१ ५ ३ ५ १ २ १ २ १ १२</sup>इ । <sup>१</sup>माराइषार३४मा । <sup>१२</sup>वायन्तवा३ । <sup>१</sup>होइ । <sup>१२</sup>होइये  
<sup>३२ ४ ५ १२ १२ २२</sup>३ । ३ । <sup>१२</sup>होइये । ३ । <sup>१२ २ २२</sup>उरवातः । ३ । <sup>१२ २ २२</sup>वातोवातः । २ ।  
<sup>१२ २ २ १२ २ २ १ २ १ २</sup>वातोनुमणानिपू३याः । <sup>१ २</sup>यमोहाउ । ३ । <sup>१ २</sup>पितरोहाउ । ३ ।  
<sup>१२ २ २ २ १२ २ ५ २ २ १२ १२ २</sup>भारण्डोहाउ । ३ । <sup>१२ २ ५ २ २ १२ २</sup>भारण्डा३४औहोवा । ए । <sup>१२ २ २</sup>वातो  
<sup>१ १२ ११ २ १ २ २ २ १२ १२ २ २ २</sup>नुमणानिपुरयद्यमःपितरोभारण्डः । २ । ए । <sup>१२ १२ २ २ २</sup>वातोनुमणा  
<sup>११ २ २ २ १ २ २ २ १ १ १ १ १ १</sup>निपुरयद्यमःपितरोभाण्डा<sup>१</sup>२ । <sup>१ १ १ १ १ १</sup>ई२३४५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्— १ भा० २०३ पृष्ठे दृश्यम् । १

॥ इति भारण्डसाम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तञ्च कन्दआचिक-द्वितीय परिशिष्टम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

## सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ कन्दार्चिक-तृतीय-परिशिष्टम् ॥ \*

अथवा

॥ अथ तवश्चावीयं साम ॥†



॥ हरिः ॐ ॥

१ १ ११११ १ २ २ २ २ २  
ओं ह॒ २३४५ । ओं भूः । ओं भूमिर्दिवमन्तरिक्षम् ।

१ २ २ २ २ २ १ १ २  
ओं भुवः । ओं च॒ चोयजू॒ पिसामानि । ओं भार्गो देवस्य

२ ११११ १ २ २ २ २ २ २  
धीमा॒ दी॒ २३४५ । ओं स्वः । ओं प्रा॒ णो॒ पानो॒ व्यानः॒ समान

२ २ १ १ २ २ २ २ १ १ १ १ १ १ १  
उ॒ दानः । ओं धि॒ यो॒ यो॒ नः॒ पू॒ चो॒ २३४५ । ओं म॒ हः । ओं

\* अथमपि ग्रन्थे द्वितीय-परिशिष्टरूप-मोरण्ड-सामेव मेधादि-गान-पन्थाद्  
वहिः श्रूयते, ततोऽयं तृतीयत्वेन कश्चित्तः ।

† अस्य विधायकं ब्राह्मणं त्वेवं श्रूयते—“तवश्चावीयं प्रयुञ्जानः श्रुचिः पुनरे  
ब्रह्मलोकं भविसम्यच्यते न च पुनरावर्त्तते न च पुनरावर्त्तते”—इति ।















